M. ANNAEI LUCANI DE BELLO CIVILI

Digitized by Google

6
18-c
32

Digitized by Google

2 — d

6 — 18 — 39

LVGDVNI EX O
N

Digitized by Google

XXIV. 5. 5

Digitized by Google

LVGDVNI EX OFFICINA BOVRGEATIANA
M.DC.LXX.

Digitized by Google

M. ANNÆI
LVCANI
DE BELLO CIVILI,
PARS PRIMA,

Cum HVGONIS GROTII, FARNABII
notis integris & Variorum
selectissimis;

Accurante CORNELIO SCHREVELIO.

LVGDVNI,
Sumptibus CLAVDII BOVRGEAT, sub
signo Mercurij Galli.

M. DC. LXX.
CVM PERMISSV.

Digitized by Google

Digitized by Google

Illustrissimo Amplissimóque

VIRO DOMINO

D. FRANCISCO DVGVE,

EQVITI CONSISTORIANO, Comiti ordinario in Lugdunensi & Delphinatus Prouinciis, rei Iuridicæ, Politicæ, & Ærariæ Præfecto, &c.

PRÆPOTENTIS eloquio Lucani Pharsaliam tuis vt crederem præsidiis, VIR

Digitized by Google

ILLVSTRISSIME, quamvis me deuincirent innumera erga Ciuitatem noſtram paternæ tuæ ſollicitudinis argumenta; nonnullæ tamen ab hoc obſequentiſſimi animi mei ſpecimine rationes deterruerunt, horrendam quippe Romani populi ſtragem, nimiámque ferri licentiam oculis exponere pacis amantiſſimi quis ferat? quæ enim communicatio lucis ad tenebras? Verùm quandoquidem magis elucet boni alicuius perfectio dum exploratam habemus illius priuationem: hinc inſanam furentis in ſe-

ipſum

Digitized by Google

ipſum populi huius rabiem à Lucano tam concinnè, támque eleganter deſcriptam, & accuratiſſimis noſtris mandatam typis intempeſtiuè Amplitudini tuæ conſecrare non exiſtimaui; cùm in hac bellorum Ciuilium ſerie habeant quod ſibi gratulentur Lugdunenſis Prouinciæ incolæ, ſe tantis malis minimè eſſe obnoxios, imò ſedatis omnibus perturbationibus, eſſe ſecuros; quia tuo ſtant ſuffulti præſidio, & tuo moderantur ingenio, Cui Typographiam omnibus mendis

expurgatam, ſéque ipſum lubenter deuouet,

AMPLITVDINIS TVÆ,

Addictiſſimus & obſequentiſſimus Cliens
C. BOVRGEAT.

CANDI

Digitized by Google

CANDIDO ET BENIGNO

LECTORI,

S. P. D.

NTibi, LECTOR, LVCANVM, *in quo illustrando, quantum operæ & laboris adhibitum sit, non aliunde rectius cognoscere poteris, quàm si Editionem hanc cum aliis, quæ hactenus editæ sunt, conferre velis: nam prima mihi cura fuit, Textum ipsum quàm emendatissimum exhibere, ex variis editionibus inter se collatis, sed accuratissimus nobis videbatur, Clariss. nec non incomparabilis Viri,* H. Grotij; *quis enim dubitat à tanti nominis autore quid prodiisse, non satis amussitatum; & multis parasangis præstare; ideò & eius etiam vestigia pressimus. Insuper etiam Variantes Lectiones in calce libri adjecimus, quas & Cl.* Grotius *magna diligentia & judicio ex Vett. Mss. collegit, deprompsit. Notas etiam summo studio & labore selectas ex Variis exhibemus,*

Digitized by Google

sed Cl. Grotij & Farnabij, *integras & suo loco insertas. Variorum notas præcipuè ex* Hortensio, Sulpitio, Salmasio, Gronouio, *& aliorum notis collegimus, quæ huic Auctori illustrando conducere mihi videbantur. Argumenta etiam ex* Sulpitio *singulis libris addidimus. Numeris arithmeticis versus & notas distinximus, quo & Lector singula statim obuia haberet. Supplementum* Lucani *ab* Anglo *quodam antehac seorsim editum, & huic materiæ aptissimum adjunximus, ne quid esset quod hîc desideraretur. Indicem præterea Cl.* Grotij *opera* Th. Pulmanni *& aliorum concinnatum, exhibemus, rerum, verborum, & c. locupletissimum.*

Hæc sunt, Benigne Lector, quæ Te scire volui, quæ si grata Tibi fuerint, & me à malevolorum morsu vindicare pergas, & plura indies meditanti fautor accesseris, non decero Tuis commodis & vsui promere, quæ cum Bono Deo in animo mihi sunt, in lucem dare. Vale & his fruere.

M. ANNÆI

M. ANNÆI LVCANI VITA,

Ex Commentario Antiquissimo.

MARCVS Annæus Lucanus patrem habuit M. Annæum Melam ex prouinciâ Bæticâ Hispaniæ interioris Cordubensem Equitem Romanum illustrem inter suos; notum Romæ, & propter Senecam fratrem, clarum per omnes virtutes virum, & propter studium vitæ quietioris; quod sequens, magis à turba recedebat, minùs latebat. Matrẽ habuit & regionis eiusdem, & vrbis, Aciliam nomine, Acilij Lucani filiam, oratoris operæ apud Proconsules frequentis, & apud clarissimos viros non nullius ingenij; adeò non improbandus, vt in scriptis aliquibus hodie quoque duret eius memoria: cuius cognomen huic inditum

tum appâret. Natus eſt III.Non.Novemb. C. Cæſare Auguſto Germanico II. L.Cæſiano I. Coss. Sed in patria ſua non valuit educari: fatorum, credo, decretis, vt id ingenium, quod Orbem fama ſui impleturum creſceret, in domina mundi aleretur vrbe. Octauum enim menſem agens Romam tranſlatus eſt. ac ne diſpar euentus in eo narraretur eius qui in Heſiodo refertur, cùm opinio tunc non diſſimilis maneret, cunas infantis, quibus ferebatur, apes circumvolârunt, oſque inſidere complures, aut dulcem iam tum ſpiritum eius inhaurientes, aut fœcundum, & qualem nunc exiſtimamus, futurum ſignificantes. Præceptoribus tunc eminentiſſimis eſt eruditus, eóſque intra breue temporis ſpatium ingenio adæquauit: vnà verò ſtudentes ſuperauit profectibus. Declamauit & Græcè & Latinè cum magna admiratione audiẽtiæ, ob quod puerili mutato in Senatorium cultum, & in notitiam Cæſaris Neronis facilè peruenit, & honore vix dum ætate debito dignus iudicatus eſt. Geſſit autem Quæſturam: in qua cum collegis, more tunc vſitato, munus gladiatorium edidit, ſecundo populi fauore. Sacerdotium etiam accepit auguratus. Equidem hactenus tempora habuit ſecunda. Quæ autem ſequuntur, mutata inuidia & odio Neronis, ipſi exitium, domeſticis

ſticis luctum miſerabilem attulerunt. Inter amicos enim Cæſaris, quòd tam conſpicuus fieret profectus in poëtica, frequenter offendebatur. Quippe & certamine pentaterico acto, in Pompeij theatro laureis, recitante Nerone, fuerat coronatus, & extempore Orphea ſcriptum in experimentum ingenij ediderat; & tres libros quales videmus. Quare inimicum ſibi fecit Imperatorem, quo ambitiosè imitante, non hominum tantùm, ſed & artium ſibi principatum vindicante, interdictum eſt ei poëtica, interdictum eſt etiam cauſarũ actionibus. Hoc factum Cęſaris iuuenili æſtimans animi calore, ſperánſque vltionem, à conjuratis in cædem Neronis ſocius aſſumtus eſt: ſed parum fauſtè. Deceptus eſt enim à Piſone & conſularibus, aliiſque prætura perfunctis illuſtribus viris. Dum vindictam expetit, in mortem irruit. Nam ſua ſponte coactus vita excedere, venas ſibi præcîdit; periítque prid. Kal. Maias Attico Veſtino & Nerua Syllano Coss. XXVII. ætatis annum agens: non ſine jactura vtilitatis, cùm patriæ, quæ tantam immaturè amiſit indolem; tum ſtudiorum quoque. reliqui enim VII. Belli Ciuilis libri locum calumniantibus, tanquam mendoſi non darent, qui tametſi ſub vero crimine non egent patrocinio, de iiſdem dici, quod in Ouidij

libris

libris præscribitur, potest: *emendaturus, si licuisset, erat.* Exstant eius & alij complures; vt, Iliacon, Saturnalia. Catacosmon. Siluarum x. Tragœdia Medea imperfecta. Salricæ Fabulæ xiv. & Hippamata prosa oratione in Octavium Sagittam: & pro eo de incendio Vrbis. Epistolar. ex Campania. Non fastidiendi quidem omnes: tales tamen, vt Belli Ciuilis videatur accessio.

TESTI

Digitized by Google

TESTIMONIA ET IVDICIA DE LVCANO.

Lucanus ipſe de opere ſuo in VII.

HÆc & apud ſeras gentes, populóſque nepotum,
Siue ſua tantum venient in ſæcula fama;
Siue aliquid magnis noſtri quoque cura laboris
Nominibus prodeſſe poteſt, cùm bella legentur,
Speſque metúſque ſimul, perituráque vota mouebunt:
Attonitíque omnes veluti venientia fata,
Non tranſmiſſa, legent, & adhuc tibi, Magne, fauebunt.

Et in X.

Inuidia ſacræ, Cæſar ne tangere famæ:
Nam, ſi quid Latiis fas eſt promittere Muſis,
Quantum Smirnæi durabunt vatis honores,
Venturi te méque legent: PHARSALIA *noſtræ*
Viuet, & à nullo tenebris damnabitur æuo.

TACITVS.

Digitized by Google

Mella, quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem præposteram, vt Eques Romanus Consularibus potentia æquaretur. Simul acquirendæ pecuniæ breuius iter credebat per procurationes administrandis Principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat grande adjumentum claritudinis.

Idem X.

Et Lucanus Annæus, Plautiúsque Lateranus Consul designatus, vtrinque odia intulere [conjurationi in Neronem.] *Lucanum propriæ causæ accendebant, quòd famam carminum eius premebat Nero, prohibuerátque ostentare, vanus æmulatione.* Mox: *Lucanus, Quinctianúsque & Senecio diu abnuere. Pòst promissa impunitate corrupti, quò tarditatem excusarent, Lucanus Atillam matrem suam, Quinctianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem, amicorum præcipuos nominauere.* Deinde: *Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio passim conscios edere.* Postea: *Exin M. Annæi Lucani cædem imperat* [Nero.] *Is profluente sanguine, vbi frigescere pedes manúsque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, feruida adhuc & compote mentis pectore intelligit, recordatus*

cordatus carmen à ſe compoſitum, quo vulneratum militem per eiuſmodi mortis imaginem obiiſſe tradiderat, verſus ipſos rettulit; eáque illi ſuprema vox fuit.

Verſus, quos morientem Lucanum pronunciaſſe ait Tacitus, ſunt qui hos eſſe exiſtiment:

Scinditur auulſus, nec ſicut vulnere ſanguis
Emicuit lentus; ruptis cadit vndique venis;
Diſcurſúſque animæ diuerſa in membra meantis
Interceptus aquis.

Alij hos:

Sanguis erant lacrymæ: quacunque foramina nouit
Humor, ab iis largus manat cruor: ora redundant,
Et patulæ nares: ſudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis, totum eſt pro vulnere corpus.

STATIVS PAPINIVS Præfatione ad Librum ſecundum Syluarum.

Excludit volumen Genethliacon Lucani, quod Polla Argentaria cariſſima vxorum, cùm hunc diem forte conſecraremus, imputari ſibi voluit. Ego non potui maiorem tanti autoris habere reuerentiam,

uerentiam, quàm quòd laudes eius dicturus Hexametros meos timui.

Eiusdem Genethliacon Lucani:

LVcani proprium diem frequentet,
Quisquis collibus Isthmiæ Diones
Docto pectora concitatus œstro, &c. nam reliqua ibi lege.

M. Fabius Quintilianus.

Lucanus ardens & concitatus, & sententiis clarissimus, &, vt dicam quod sentio, magis Oratoribus quàm Poëtis annumerandus.

Martialis de Natali Lucani.

Hæc est illa dies, quæ magni conscia partus
Lucanum populis & tibi Polla dedit.
Heu Nero crudelis, nullâque inuisior vmbra;
Debuit hoc saltem non licuisse tibi.

Idem de Lucano.

Sunt quidam qui me dicunt non esse Poëtam,
Sed qui me vendit Bibliopola putat.

Idem

Idem alibi :

vnicumque Lucanum
Facunda loquitur Corduba.

AVCTOR Dialogi de Cauſis corruptæ Eloquentiæ.

Exigitur enim jam ab Oratore Poëticus decor ; non Attij aut Pacuuij veterno inquinatus ; ſed ex Horatij & Virgilij & Lucani ſacrario prolatus.

SIDONIVS APOLLINARIS Carm. IX.

Non quod Corduba præpotens alumnis
Facundum ciet, hîc putes legendum.
Quorum vnus, &c.
Pugnam tertius ille Gallicani
Dixit Cæſaris, vt gener ſocerque
Cognata impulerint in arma Romam :
Tantùm dans lacrymas ſuis Philippis,
Vt credat Cremeræ leuem ruinam ;
Infra & cenſeat Alliam dolendam,
Ac Brenni in trutina Iouem redemtum ;
Poſtponat Trebiam, &c.

D. HIERO

D. HIERONYMVS in Chronico Eusebiano num. MMLXXX. in anno x. Neronis.

M. Annæus Lucanus Cordubensis Poëta in Pisoniana conjuratione deprehensus, brachium ad secandas venas medico præbuit.

Inscriptio vetus,

M. ANNÆO. LVCANO
CORDVBENSI. POETÆ
BENEFICIO. NERONIS
FAMA. SERVATA.

Digitized by Google

EX L. FLORI HISTORIARVM

Libro IV. Cap. II.

Bellum Cæſaris & Pompeij.

IAm pænè toto orbe pacato, maius erat imperium Romanum, quàm vt vllis externis viribus extingui poſſet. Itaque inuidens Fortuna principi gentium populo, ipſum illum in exitium ſuum armauit. Ac Mariana quidē Cinnanáque rabies intra vrbem ſe præcluſerat, quaſi experiretur; Sullana tempeſtas latiùs, intra Italiam tamen detonuerat; Cæſaris furor atque Pompeij, Vrbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique quà patebat imperium, quodam quaſi diluuio, & inflammatione corripuit, adeò, vt non rectè tantùm ciuile dicatur, ac ne ſociale quidē, ſed nec externum; ſed potiùs cōmune quoddā ex omnibus, & plus quàm bellū. Quippe ſi duces eius inſpicias, totus ſenatus in partibus; ſi exercitus, hinc XI. legiones, inde XVIII. flos omnis & robur Italici ſanguinis; ſi auxilia ſociorum, hinc Gallici Germanique delectus; inde Deiotarus, Ariobarzanes, Tarcōdimotus, Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque; Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Italiæ, totiuſque robur Orientis; ſi morā belli, quattuor annis, & pro clade rerū breue tēpus; ſi locū & ſpatiū vbi cōmiſſum eſt, intra Italiā; inde ſe in Galliā Hiſpaniamque deflexit; reuerſumque

ab occaſu,totis viribus in Epiro Theſſaliaque conſedit; hinc in Ægyptum ſubito tranſiliit;inde reſpexit Aſiam,Africæ incubuit; poſtremò in Hiſpaniam remigrauit, & ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim prius quieuere, quàm in vibe ipſa,medio ſenatu,eorũ,qui victi erant, odia,victoris ſeſe cæde ſatiarent.Cauſſa tantæ calamitatis eadem,quæ omniũ,nimia felicitas. Siquidem Quincto Metello & Lucio Afranio conſulibus, cùm Romana maieſtas toto orbe polleret,recenteſque victorias,Ponticos & Armenios triũphos in Põpeianis theatris Roma cantaret,nimia Põpeij potentia apud otioſos(vt ſolet)ciues mouit inuidiã.Metellus ob imminutũ Cretæ triumphũ,Cato aduerſus potẽtes sẽper obliquus,detrectare Põpeiũ,actiſque eius obſtrepere. Hic dolor tranſuersũ egit,& ad præſidia dignitati parãda impulit.Fortè tũc Craſſus genere,diuitiis,dignitate florebat,vellet tamẽ auctiores opes.Caius Cæſar eloquentia,& ſpiritu,& iã cõſulatu alleuabatur.Pompeius tamẽ ſuper vtrũque eminebat.Sic igitur Cæſare dignitatẽ cõparare,Craſſo augere,Pompeio retinere cupiẽtibus,omnibuſque pariter potẽtiæ cupidis,de inuadẽda Rep.facilè cõuenit.Ergo cùm mutuis viribus in ſuũ quiſque decus niteretur,Galliã Cæſar inuadit, Craſſus Aſiã,Pompeius Hiſpaniã,tres maximos exercitus:& iã ſic orbis imperiũ, ſocietate trium principũ occupatur.Decẽ annos traxit iſta dominatio.Exinde quoniã mutuo metu tenebãtur,Craſſi morte apud Parthos,& morte Iuliæ Cæſaris filiæ,quæ nupta Põpeio, generi foceriq; concordiã matrimonij fœdere tenebat,ſtatim æmulatio erupit.Iã Põpeio ſuſpectæ Cæſaris opes , & Cæſari Pompeiana dignitas grauis. Nec hic ferebat parẽ,nec ille ſuperiorẽ.Nefas!ſic de principatu laborabãt,tanquã duos tãta imperij fortuna nõ caperet.Ergo Lentulo Marcelloque conſulibus rupta prima cõiurationis fide, de ſucceſſione Cæſaris ſenatus,idẽque Põpeius agitabat:nec ille abnuebat, ſi ratio

tio ſui proximis comitiis haberetur cõſulatus; abſenti, quẽ decẽ tribuni, fauente Põpeio nuper decreuerãt, tũ diſſimulãte eodẽ negabatur. Veniret, & peteret maiorũ more. Ille cõtrà flagitare decreta, ac niſi in fide permanerẽt, non ſe demiſſurũ exercitũ. Ergo vt in hoſtẽ decernitur. His Cæſar agitatus, ſtatuit præmia armorũ armis defendere. Prima ciuilis belli arena, Italia fuit; cuius arces leuibus præſidiis Pompeius inſederat; ſed õnia ſubito Cæſaris impetu oppreſſa ſunt. Prima Arimino ſigna cecinerunt. Tũ pulſus Etruria Libo, Vmbria Thermus, Domitius Corfinio. Et peractũ erat bellũ ſine ſanguine, ſi Pompeiũ Brunduſij opprimere, vt cœperat, potuiſſet. Sed ille per obſeſſi clauſtra portus nocturna fuga euaſit. Turpe dictu modò princeps patrũ, pacis belſique moderator, per triũphatũ à ſe mare lacerata & pænè inermi naue fugiebat. Nec Põpeius ab Italia, quàm ſenatus ab vrbe fugatur prior: quam pænè vacuam metu, Cæſar ingreſſus, conſulem ſe ipſe facit. Ærarium quoque ſanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, iuſſit effringi; cenſumque & patrimonium populi Romani antè rapuit quàm imperium. Pulſo fugatoque Põpeio, maluit prius ordinare prouincias, quàm ipſum ſequi. Siciliam & Sardiniam annonæ pignora, per legatos habuit. Nihil hoſtile erat in Gallia. pacẽ ipſe fecerat. Sed ad Hiſpanienſes Pompeij exercitus tranſeunti per eã duci, portas claudere auſa Maſſilia eſt. Miſera, dũ cupit pacẽ, belli metu in bellũ incidit: ſed quia tutis muris erat, vinci eam ſibi iuſſit abſenti. Græcula ciuitas, non pro mollitia nominis, & vallum cædere, & incendere machinas auſa, & congredi nauibus: ſed Brutus, cui mandatum erat bellũ victos terra marique perdomuit: mox dedẽtibus ſeſe ablata omnia præter (quã potiorẽ omnibus habebãt) libertatem. Anceps variumque, & cruentũ in Hiſpania bellum cum legatis Cn. Põpeij Petreio & Afranio; quos Ilerdæ caſtra habentes apud Sicorim amnẽ obſidere, & oppido intercludere aggreditur. Interim

obũdatione verni fluminis,cõmeatibus prohibet. Sic fame castra tẽtata sunt,obsessorq; ipse quasi obsidebatur: sed vbi pax fluminis rediit;populationibus & pugna cãpos aperuit;iterùm ferox instat;& cedentes ad Celtiberiã consecutus,aggere & vallo,& per hæc siti ad deditionẽ cõpulit. Sic citerior Hispania recepta est,nec vlterior morã fecit. Quid enim vna post quinquè legiones? Itaque vltrò cedente Varrone, Gades, Fretũ,Oceanus,omnia felicitatẽ Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen aduersus absentẽ ducem ausa fortuna est circa Illyricũ & Africã,quasi de industria prospera eius aduersis radiarentur. Quippe cùm fauces Adriatici maris iussi occupare Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyræo littore castra posuissent, iam maria latè tenente Pompeio, repentè castra legatus eius Octauius, & Libo ingentibus copiis classicorum vtrimque circũuenit: deditionẽ fames extorsit Antonio. Missæ quoque à Basillo in auxiliùm eius rates, quales inopia nauium fecerat,noua Põpeianorũ arte: Cilicũ actis sub mari funibus, captæ quasi per indaginẽ. duas tamẽ æstus explicuit: vna,quæ Opiterginos ferebat,in vadis hæsit,memorandũque posteris exitũ dedit. Quippe vix mille iuuenũ manus, circũfusi vndique exercitus per totũ diẽ tela sustinuit;& cùm exitũ virtus non haberet,tamen ne in deditionẽ veniret, hortãte tribuno Vulteio mutuis ictibus in se cõcurrit. In Africa quoque par & virtus & calamitas Curionis fuit,qui ad recipiendã prouinciã missus, pulso fugatoque Varo iã superbus,subitũ Iubæ regis aduentum, equitatumque Maurorũ sustinere non potuit. Patebat victo fuga,sed pudor suasit, vt amissũ sua temeritate exercitũ,morte sequeretur. Sed iã debitũ par fortuna flagitante,sedẽ bello Põpeius Epirõ elegerat,nec Cæsar moratus;quippe,ordinans à tergo õnibus,quãuis hiems media prohiberet tẽpestate,ab bellum nauigauit: positisque ad Oricũ castris,cùm pars exercitus ob inopiam nauiũ cũ Antonio dimissa,Brundusij moram

faceret,

faceret;adeò impatiẽs erat,vt ad arceſſendos eos, ardẽte vẽtis mari,nocte cõcubia, ſpeculatorio nauigio, ſolus ire tẽtauerit.Exſtat ad trepidũ tanto diſcrimine gubernatorem vox ipſius:Quid times?Cæſarẽ vehis. Contractis in vnũ vndique omnibus copiis, poſitiſque comminus caſtris,diuerſa erant ducum conſilia. Cæſar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, oſtentare aciem,prouocare,laceſſere, nunc obſidione caſtrorũ,quæ erant ſedecim milliũ vallo obducta(ſed quid his obeſſet obſidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrhachij irrita,(quippe quã vel ſitus inexpugnabilẽ faceret)ad hoc,aſſiduis in eruptionẽ hoſtiũ prælijs(quo tempore egregia virtus Scæuæ cẽturionis emicuit,cuius in ſcuto centũ atque viginti tela ſedere)iã verò direptione vrbium ſociarum,cùm Oricum & Gomphos, & alia caſtella Theſſaliæ vaſtaret. Pompeius aduerſus hæc nectere moras,tergiuerſari ſimul, vt hoſtẽ interclusũ vndique inopia cõmeatuum terreret, vtque ardentiſſimi ducis conſeneſceret impetus.Nec diutius profuit duci ſalutare conſiliũ.Milites otium,ſocij morã,principes ambitũ ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis,prælio ſumta eſt Theſſalia:& Philippicis cãpis, vrbis,imperij,generis humani fata cõmiſſa ſunt.Nunquã vllo loco tantum viriũ populus Romanus, tantũ dignitatis fortuna vidit.Trecẽta amplius millia hinc & illinc, præter auxilia regum & ſenatus. Nunquàm imminentis ruinæ manifeſtiora prodigia,fuga victimarum,examina,inſignes interdiu tenebræ.Dux ipſe & nocturna imagine theatri ſui audiẽs plausũ in modũ planctus circũſonare, & manè cũ pullo amiculo (nefas)apud principia conſpectus eſt.Nunquã acrior neque alacrior exercitus Cæſaris fuit. Inde claſſica prius,inde tela. Annotatũ quoque cõmittentis aciem Craſtini pilũ;qui mox adacto in os gladio, ſic inter cadauera repertus,libidinẽ ac rabiẽ qua pugnauerat, ipſa nouitate vulneris præferebat.Sed nec minus ad-

mirabilior illius exitus belli. Quippe cùm Pompeius adeò equitũ copia abundaret, vt facilè circũuenturus sibi Cæsarẽ videretur, circũuentus ipse est. Nam cùm diu æquo marte cõtenderent, iussuque Põpeij fusus à cornu erupisset equitatus, repentè hinc signo dato, Germanorũ cohortes tantũ in effusos equites fecere impetũ, vt illi esse pedites, hi venire in equis viderẽtur. Hanc stragem fugiẽtis equitatus, leuis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus inuicem copiis, reliqua strages quasi vna manu facta est. Nec vlla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar, mediusque inter imperatorẽ & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax, Miles. faciẽ feri: altera ad iactationẽ cõposita, Parce ciuibus: cùm ipse sequeretur. Felicem vtcunque in malis Põpeium, si eadẽ ipsum, quæ exercitũ eius, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ vixit, vt cũ maiore dedecore per Thessalica Tẽpe equo fugeret, pulsus Larissa; in deserto Ciliciæ scopulo; fugã in Parthos, Africã, vel Ægyptũ agitaret: vt denique in Pelusiaco littore, imperio vilissimi regis, cõsiliis spadonum, &, ne quid malis desit, Septimij desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis vxoris suæ liberorũque moreretur. Quis non peractũ esse cũ Põpeio crederet bellum? Atqui acrius multò atque vehementius Thessalici incẽdij cineres recaluere. Et in Ægypto quidẽ aduersus Cæsarẽ sine partibus bellum. Quippe cùm Ptolemæus rex Alexandriæ, summũ ciuilis belli scelus peregisset, fœduque amicitiæ cũ Cæsare medio Põpeij capite sanxisset, vltionẽ tãti viri manibus quærẽte fortunâ, causa non defuit. Cleopatra regis soror affusa Cæsaris genibus, partẽ regni reposcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quòd talis passa videbatur iniuriã: odiũ ipsius regis, qui Pompeij cædẽ partiũ fato, non Cæsari dederat, haud dubie idẽ in ipsum ausurus, si expediisset. Quã vbi Cæsar restitui

iussit

iussit in regnū, statim ab eisdē percussoribus Pompeij obsessus in regia, quāuis exigua manu, ingentis exercitus molē mira virtute sustinuit. Ac primū ædificiorū proximorū atque naualiū incendio, infestorū hostiū tela submouit: mox in peninsulā Pharō subitus euasit: inde depulsus in maria, mira felicitate ad proximā classem enatauit, relicto quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio, vt illud ingruentibus hostium telis saxisque peteretur. Tandem receptus à classicis suis, vndique simul hostes adortus, de imbelli ac perfida gente, iusta generi manibus dedit. Quippe & Theodotus magister, auctor totius belli, & ne vsitata quidem portenta, Pothinus atque Ganymedes, diuersi per mare & transfugio & morte consumti. Regis ipsius corpus obrutū limo repertū est in aureę loricæ honore. In Asia quoque nouus rerū motus à Pōto, planè quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, vt à Pōpeio pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis discordiæ nostrę fiducia, quàm virtutis suæ, infesto in Cappadociam agmine ruebat. Sed hunc Cæsar aggressus, vno, &(vt sic dixerim) non toto prælio obtriuit, more fulminis, quod vno eodemque momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cęsaris, antè victū hostem esse, quàm visum. Sic cum exteris. At in Africa cū ciuibus multo atrocius quàm in Pharsalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: ne reliquias diceres, sed integrū bellum. Sparsæ magis, quàm oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio. Quippe satis amplè sonabat in Pompeiani nominis locum, Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritanus rex Iuba, videlicet vt latius vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Parsaliam & Thapson, nisi quòd amplior, eoque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium creuisse bellum, &c.

In

In nouam
M. ANNÆI LVCANI
EDITIONEM,

Ex accuratâ curâ & industriâ
CLARISSIMI VIRI
D. CORNELI SCHREVELI, M. D.
Gymn. Lugd. Batt. Rect. dignissimi.

Sic iterum, LVCANE, redis de Vespere sero
In medium, & solito pulchrior ore nites.
Committens Socerum & Generum discordibus armis,
Et, quàm sit Fratrum gratia rara, docens.
O vtinam! cunctos, quos lumen amabile Solis
Adspicit, hæc pudeat monstra pudenda sequi.
Sub quorum Auspiciis lauis, ac peste nefandâ,
Olim præclari tot periere Duces.
Exemplis, IÜLE, noces. Nocet æmula Virtus
Sceptrorum, & Regum non benè junctus amor.
Sit procul à nostris bellum hoc ciuile Batavis,
Nec coëant Gener hinc, nec Socer inde malus.
Corduba SCHREVELIO *statuas & marmora ponet,*
Tam benè Pharsalicâ qui mouet arma manu.

REINERVS NEVHVSIVS, J.C.
Gymn. Alc. Rector.
clo Ioclviii.

M. An-

M. ANNÆI LVCANI

CIVILIS BELLI,

SIVE

PHARSALIÆ

LIBER PRIMVS.

Sulpitij Argumenta in Libros LVCANI.

PRimus habet belli cauſas, vtque actus ab ira
Præcipiti Cæſar, Rubiconis tranſilit vndas,
Vicinúmque minax inuadit Ariminon; inde
Excipit attonita dejectos vrbe Tribunos;
Ad bellúmque ſuos animat, reuocátque cohortes.
Auxilium fidum: terror tum ſcribitur Vrbis:
Et fuga Pompeij trepidans, pauidíque Senatus.
Poſt hæc prodigia & vatum reſponſa canuntur.

Ella per Emathios plus quàm ciuilia campos,
Iuſq; datũ ſceleri canimus, populúmq; potentẽ

PHARSALIAE.] Vere παρρησιαστικὸς videtur mihi Iul. Cæſ. Scaliger in Hypercritico ſuo cap. 6. vbi inter alia Lucanum notat, quod peſsimo conſilio opus hoc inſcripſerit *Pharſaliam*. Quippe ne tantilla quidem operis pars illius ea regio: vti Thebais, Ilias, &c. Quod tamen viri tanti pace dicatur, optima ratione nomen huic operi inditum arbitror ab illo loco in quo Pompejus cum Cæſare de ſumma rerum dimicauit, victuſque fugit, cujus pugnę euentũ, totius belli fortuna ſecuta eſt.

1. *Bella plus quam ciuilia, &c.*] *Plus quam ciuile*, eſt haud dubio grauius, dirius, inhumanius quam ciuile: quod ipſum præ alijs bellorum generibus grauitate, diritate, inhumanitate excellit. Sic Florus lib. IV. cap. II. *adeo vt non recte tantum ciuile dicatur, &c. ſed potius commune quoddam ex omnibus & plus quam bellum.* id eſt, pæne non bellum, ſed vaſtitatem quandam inſtar diluuij aut inflammationis, quę *ceu cælo demiſſa lues inimicave tellus*, peragraret orbem terrarum, omniaque popularetur, velut peſtilentiam aut terræ motum. *Gronouius.* *Emathios.*] Macedonia olim dicta eſt

A ἀπὸ Ἠμαθίου

In ſua victrici conuerſum viſcera dextra;
Cognatáſque acies: & rupto fœdere regni
Certatum totis concuſſi viribus orbis,
In commune nefas: infeſtíſque obuia ſignis
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.
Quis furor, ô ciues? quæ tanta licentia ferri,
Gentibus

ἡμαθίαι. A. Gell. lib. 14. cap. 6. Plin. lib. 4. cap. 10. & Solin. cap. 14. Ad Dyrrhachium quidem Macedoniæ oppidum difficiliore pugna certatum eſt, debellatum autem in campis Pharſalicis, inter Macedoniam & Theſſaliam, dictis à Pharſalo Theſſaliæ oppido. Paſſim vero noſter promiſcue hoc nomẽ vſurpat, quod propriè Macedoniæ debetur.

2. *Iuſque datum ſceleri.*] Licentiam factam ſceleribus. Vno enim belli ciuilis nomine, infinitæ teguntur injuriæ. Ita infra: *ſemel omnia victor juſſerat.* Seneca: *Ex Senatus conſultis plebiſque ſciſcis ſæua exercentur, & publicè jubentur vetita priuatim.* Cyprianus: Homicidium quum admittunt ſinguli, crimen eſt: virtus vocatur, cum publicè geritur. *Grotius. Iuſque datum ſceleri, &c.*] Cur non dictus Hylas? Quis in ſcelere hoc explicando non aſſumit ſibi jus criticum? Video quid ſentiat H. Grotius: *Licentiam factam ſceleribus.* Audio quid moneat doct. I. S. *Ius imperij, per bellum hoc ſceleſtum translatum ad Cæſ.* Cæteros interpretes nihil moror. Verum Poëta, vt ego arbitror, profitetur velle ſe bellum ciuile, quod paſſim lib. 4. ℣ſ. 26. & 228. lib. 5. ℣ſ. 314. &c. *ſcelus* vocat, canere; idque non temerario quodam tumultu aut cœco furore, intra vrbis mœnia aut Italiam, vt in Syllana modo tempeſtate aut Cinnana rabie: ſed juſtis, vti præ ſe ferebant, vtrinque cauſis, juſtis exercitibus & prælijs, pari gratia atque autoritate geſtũ, ℣ſ. 666. huius lib. *Sceleriq; nefando nomen erit virtus.* vide & lib. 2. ℣ſ. 540. & lib. 3. ℣ſ. 228.

3. *In ſua viſcera.*] Quod pop. Rom. in mutuam cædem ruerit. *victrici dextra.*] Qui virtute & opibus ſuis totum orbem ſuo imperio ſubjecerat. *Hortenſius.*

4. *Cognataſque acies.*] Hinc inde, ſocerum & generum; parentes, liberos; fratres, cognatos, &c. *Rupto fœdere regni.*] Quo conuenerat, vt Pompejus Hiſpanias & Italiam, Cæſar Gallias, Craſſus Aſiã obtineret. Verè *concuſſi*: nam totus orbis ex omnibus plagis horum armis motus, ad ferenda auxilia ſollicitatus fuit. *Hortenſ.* Quod fœdus diſſiluit morte Craſſi apud Parthos, & Iuliæ Cæſaris filiæ, infra ℣ſ. 100. &c.

5. *Totus concuſſi, &c.*] Pompeium ſecutis Hiſpaniis & Oriente; Cæſarem Galliis.

6. *In commune nefas.*] Canimus certatum fuiſſe non ſine nefario vtriuſque partis ſcelere, in oppreſſionem libertatis, communis ſalutis, adeoque Reip. interitum. *Infeſtiſque obuia ſignis, &c.*] Robur vtrinque floris Italici, iiſdem freti auſpiciis, ſignis vocalibus ac mutis, virtute pari, pugnæ genere & armis vſi iiſdem.

7. *Aquilas.*] Rom. Imperij inſignia & vexilla. *Pila minantia pilis.*] Pilum erat Romanorum telũ miſſile, de quo vide Polyb. lib. 6. & Liu. lib. 31. Veget. lib. 1. c. 24.

8. *Quis furor, &c.*] Per indignationem auertit exclamationem ad ciues iam fato defunctos; quos veſanus amor ac libido imperãdi ab bellũ ciuile acuit; quorũ amplificat amentiã, deplorãdo cõmunẽ omniũ calamitatẽ. *Hortenſ.*

9. *Gens*

Gentibus inuiſis Latium præbere cruorem?
Cúmque ſuperba foret Babylon ſpolianda trophæis
Auſoniis, vmbráque erraret Craſſus inulta;
Bella geri placuit nullos habitura triumphos?
Heu, quantum potuit terræ, pelagíque parari
Hoc, quem ciuiles hauſerunt, ſanguine, dextræ!
Unde venit Titan, & nox vbi ſidera condit,
Quaque dies medius flagrantibus æſtuat horis,
Et qua bruma rigens, ac neſcia vere remitti,
Aſtringit Scythicum glaciali frigore pontum:
Sub iuga iam Seres, iam barbarus iſſet Araxes,
Et gens ſi qua iacet naſcenti conſcia Nilo.
Tunc, ſi tantus amor belli tibi Roma nefandi,

Totum

9. Gentibus inuiſis, &c.] Nomini R. infeſtis, Imperij noſtri hoſtibus.

10. Cumque ſuperba, &c.] Cumque è re & gloria nominis R. fuiſſet, cædem Craſsi vlciſci, ſpolia & inſignia R. repetere, quibus Craſſo ademptis ſuperbiunt jam Parthi & Perſæ, quorum imperij ſedes eſt Babylon, opibus & potentia florens. *Trophæis.*] Propriè, victoriæ monimentis, hoſtium exuuijs in eo loco quo τρέπεσθαι, id eſt, fugæ dare terga cœpiſſent, ſuſpenſis.

11. Auſoniis, &c.] Romanis, Italis, ab Auſone Circes & Vlyſsis F. *Erraret,*].Ex Platonicorum myſterijs; vt vmbræ inſepultorum circa Stygiam paludem errare credantur centum annos: Maro lib. vi. Aeneid.

Centum errant annos, volitantque hæc litora circum;
Tunc demum admiſſi ſtagna exoptata reuiſunt.

Qui anni purgationi & vernaculandis animis dedicantur, quibus vitiorum ſordes eluantur, vt aliquando Elyſij felicitate fruantur. *Hortenſ. Erraret, &c.*] Circa Stygiam paludem; non admittendus tranſuehendúſque niſi ſepulturæ compos & vindictæ. *Vmbra inulta.*] Craſsi cæde inulta.

12. Nullos habitura, &c.] Bello ciuili vincentibus nullus decernebatur triumphus.

13. Heu, quantum, &c.] Exclamatione pathetica hyperbolicè oſtendit ijs copijs multa regna debellari potuiſſe. Partitur etiam orbem terrarum in quatuor mundi plagas. *Horteenſ.*

15. Vnde venit Titan, &c.] Περίφρασις IV. plagarum cœli & orbis terrarum.

16. Quaque dies, &c.] Periphraſis meridiei.

17. Et qua bruma, &c.] Ad Septentrionem.

18. Scythicum.] Quicquid barbarum fœuumque intelligi volumus, id *Scythicum* appellamus.

19. Seres, &c.] Scythiæ pop. vellere nobiles. Plin. lib. 6. cap. 17. Solin. cap. 63. vide infra lib. 10. vſ. 292. *Araxes.*] Armenij, Araxis fluuius accolæ jampridem victi fuiſſent.

20. Et gens ſi qua jacet, &c.] Et ſi qui ad Nilum orientem accolunt. Nili autem fontes ignorauit vetuſtas, quos è montibus Lunæ in Mauritania Inferiori ducunt recentiores.

21. Tunc, ſi tantus, &c.] His

Digitized by Google

Totum ſub Latias leges cùm miſeris orbem,
In te verte manus: nondum tibi defuit hoſtis.
At nunc ſemirutis pendent quòd mœnia tectis
Vrbibus Italiæ, lapſiſque ingentia muris
Saxa jacent; nulloque domus cuſtode tenentur,
Rarus & antiquis habitator in vrbibus errat:
Horrida quòd dumis, multóſque inarata per annos
Heſperia eſt, deſuntque manus poſcentibus arvis;
Non tu Pyrrheferox, nec tantis cladibus auctor
Pœnus erit: nulli penitus diſcindere ferro
Contigit: alta ſedent ciuilis vulnera dextra.
Quòd ſi non aliam venturo fata Neroni,
Inuenêre viam, magnóque æterna parantur
Regna

quatuor mũdi cardinibus ſub imperium attractis, tum concurrite ad arma ciuilia, ſi omnino bellum ciuile placet; quando minima vel jactura vel periculo imperij, ad ſatietatem licebit dimicare. *Horte.*

23. *In te verte manus, &c.*] Hoſtem vbi foris ceſſauit, domi reperiſti, neque ſolitudinem tuam, deſolationem & vaſtitatem exterorum hoſtium potentiæ aut ſequitiæ imputes, ſed armis tuis ô Roma. *Suis & ipſa Roma viribus ruit.*

24. *At nunc, &c.*] Nunc, inquit, ſi quis quæſierit quam ob rem multa Italiæ oppida euerſa ſint aut deſerta; non ab externis hoſtibus id euenisſe comperiet; ſed Romanos ipſos bellorum ciuilium cauſſam extitiſſe. *Omnibon.* *Pendent quod mœnia.*] Increpat, quod eo maximè tempore ſecum diſſederit, quum Italia eſſet ſemidiruta, afflictaque cladibus; tum ob bella Pũnica; tum ob ciuilia Syllæ & Marij, adeò vt penè ſit interiturũ nomen Romanum. *Sulpit.*

30. *Pyrrhe ferox, &c.*] Pyrrhus Epirotarum rex in auxilium à Tarentinis accitus, magno Romanis terrori fuit, mari, terra, viris, equis, incognitiſque in id tempus elephantis; neque armis ſolum, ſed conſilijs & dolis eos aggreſſus eſt: tandem victus, caſtris exutus, ab Italiaque exactus.

31. *Pœnus erit.*] Ita rectius, quam *erat.* Grotius. *Pœnus erit.*] *Generaliter.* Pop. Carthaginenſis; vel Annibal, qui bello Punico ſecundo, Italiam vaſtauit, reſque Romanas attriuit. *Nulli penitus, &c.*] Nec his, nec alijs hoſtibus. *Diſcindere.*] In totum diſsipare & quaſi delere Romanum imperiũ. *Sulpit.*

32. *Alta ſedent.*] Calamitas bello ciuili accepta, profunda eſt & peſtifera.

33. *Quod ſi non aliam.*] Aperta ad Principem aſſentatione, cum ſuſpicione ironiæ. approbat cladem belli ciuilis, ex qua magnum præmium & ſolatium eſt exortum, videlicet Neronis felix imperium; cui ad id aditus non patuiſſent, niſi prius tanta cæde reſpubl. fuiſſet oppreſſa, & à Cæſaribus occupata: Argumentaturque à Ioue exemplo. *Sulpitius.* *Quod ſi non aliam.*] Affentatio quam vix excuſauerit Ironia.

34. *Magnoque æterna parantur.*] Idque Ioues exemplo, ad quem deiectis gigantibus firmius cœli deuenit regnum. *Magno parantur.*] Magno pretio acquiruntur.

35. *Cœlum*

Digitized by Google

35 *Regna deis, cælúmque ſuo ſeruire Tonanti*
Non niſi ſauorum potuit poſt bella gigantum :
Jam nihil ó Superi querimur : ſcelera ipſa, nefáſque
Hac mercede placent : diros Pharſalia campos
Imple.it : & Pœni ſaturentur ſanguine manes :
40 *Vltima funeſta concurrant prœlia Munda.*
His, Cæſar, Perusina fames, Mutinæque labores
Accedant fatis : &, quas premit aſpera, claſſes,
Leucas : & ardenti ſeruilia bella ſub Ætna.
Multum Roma tamen debet ciuilibus armis,
45 *Quòd tibi res acta eſt. Te, cùm ſtatione peracta*
Aſtra petes ſerus, prælati regia cœli.

Exci

35. *Cælumque ſuo ſeruire Tonanti*, &c.] Sceleſta & nefaria bella ciuilia, quæ mox recenſet.

38. *Hac mercede*, &c.] Quod hinc Neroni ad Imperium Rom. patuit aditus. *Pharſalia campos.*] De campis Pharſalicis ſupra. in his depugnatum eſt inter Pompejum & Cæſarem, mox inter Octauium Antoniumque, & Cæſ. percuſſores; ſed vide infra v. ſ. 687.

39. *Et Pœni ſaturentur*, &c.] Sanguine noſtro inferias referamus vmbris Carthaginenſium, qui bellis Punicis interierunt.

40. *Vltima funeſta*, &c.] Ad Mũdã Hiſpaniæ vrbẽ, Pompeij liberi deuicti ſunt, Cn. cæſus, Sextus fuga elapſus: Põpeianorum cæſa 30. M. Cæſar vt victos obſideret, è cõgeſtis cadaueribus aggerẽ ſtruxit.

41. *His, Cæſar.*] Auertit orationem ad Cæſarem Neronem. *Perusina fames.*] Perusiam Thuſciæ vrbem, quo L. Antonius confugerat, Auguſtus par famem in deditionem compulit. *Mutinæque labores*, &c.] Antonius D. Brutum in Mutina vrbe Ciſalpinæ Galliæ obſedit, in quo obſidione leuando vterque Conſul Hircius & Panſa cæſus eſt. quem tamen Auguſtus obſidione liberauit.

43. *Leucas*, &c.] Inſula in ſinu Ambracio, item promontorium Epiri, inter quod & Actium, Octauius Antonium & Cleopatram nauali certamine vicit. *Seruilia bella ſub Ætna.*] Non ſeruile illud bellum à Syro Enno in Sicilia motum A. V. DCXVIII. quod nihil ad rem præſentem. verum intellige nauale bellum in Siculo mari, ad quod Sex. Pompejus concitauerat armauerat que ergaſtula contra Auguſtum, à quo Sextus victus in Aſiam profugit.

44. *Multum Roma.*] Poſt varias vrbium clades & calamitates recenſitas; per correctionem aliquam felicitatis partem vicíſim opponit; idque in gratiam Neronis, hominis ſceleratiſſimi, à quo malæ gratiæ poſtea fuerunt habitæ Lucano. *Horten ſ. Roma debet.*] Non, vt ante, *debes.* Eſt enim ad Neronem, non ad Romam apoſtrophe. *Grotius.*

45. *Quod tibi res*, &c.] Duplex hinc mihi videtur ſententia duci poſſe: vna, ciuilia arma vel eo nomine Imperio Rom. vtilia fuiſſe, quod ſub vmbram vnius principis monarchæ redactum eſſet: altera, quod bellis ciuilibus Roma jã defũcta eſſet, nec metuẽda amplius, Nerone regnãte. *Hortenſ. Cũ ſtatione*, &c.] Emẽſus vitæ ſpatiũ, & imperio feliciter functus.

46. *Serus.*] Longæuus. *Prælati.*]

Digitized by Google

Excipiet gaudente polo : ſeu ſceptra tenere,
Seu te flammigeros Phœbi conſcendere currus,
Tellurémque nihil mutato ſole timentem
Igne vago luſtrare iuuet : tibi numine ab omni
Cedetur : iuriſque tui natura relinquet
Quis Deus eſſe velis ; vbi regnum ponere mundi.
Sed neque in Arctoo ſedem tibi legeris orbe :
Nec polus aduerſi calidus quà mergitur Auſtri ;
Vndetuam videas obliquo ſidere Romam.
Ætheris immenſi partem ſi preſſeris vnam,
Sentiet axis onus. librati pondera cœli
Orbe tene medio : pars ætheris illa ſereni
Tota vacet, nullaque obſtent à Cæſare nubes.
Tunc genus humanum poſitis ſibi conſulat armis,
Inque

tu prætulisti terris ; & quod illic maluisti quam in terris regnare. Sed Hortensius interpretatur *prælati*, pro ampli & spatiosi.

47. *Polo.*] Cœlitibus. *Seu ſceptra tenere.*] Seu Iouis, seu Phœbi munus locumque velis, &c. Arbitrio tuo permittetur, quis deus esse velis. Imitatio Virgil. 1o. Georg.

Tuque adeo quẽ mox quæ ſint habend.&c.

49. *Nihil mutato, &c.*] Non metuentem incendium mutato auriga, vt quondam Phaëtonte.

51. *Iuriſque tui natura.*] Alij, *Iuriſque tuo natura.*

53. *Sed neque in Arctoo, &c.*] Relatus vero in deos, & sideribus additus, noli sedem tibi eligere versus alterum polorum, vnde obliquo intuitu impedito, parumque efficaci Romam conspicias ; sed iuxta æquatorem, vt recto, propinquo & gratioso vultu nos intuearis. Hæc omnia Ironicè & Amphibologicè dicta quidam volunt, vt quæ Neronem innuant strabum & obesum ; sed persistere videtur in illa inuocatione & imitatione Virgiliana 1. Georg.

Qua locus Erigonem inter Chelaſque, &c.

54. *Polus qua mergitur.*] Ita maluimus, quam *vergitur.* Nam & Germanicus in Arateis, *pars merſa ſub vndas Oceani*, de polo Antarctico & ipse loquens. Et Auienus : *ſubit altera merſa ſub vndas Pars Erebum.* Grotius. *Mergitur.*] Alij, *vertitur.*

55. *Obliquo ſidere.*] Obliquo intuitu, qui est à Polo Antarctico Romam versus, impedito sane terræ tumore. Vel per obliquum sidus, obliquum horizontem intelligit, quem in omnibus cardinibus habent, præter eos, qui sub æquinoctiali degunt. *Hortenſ.*

57. *Senciet axis onus.*] Et sic cæli cursus impediretur, & hac vel illac inclinaretur. *Librati*] Suspensi æquali pondere. *Sulpitius.*

58. *Orbe tene medio.*] Consiste in medio cæli ; nam nec cernes Romam obliquo sydere, nec eris axibus oneri. *Idem.*

59. *Tota vacet.*] Libera sit, nec inter illam & terras aliquid interponatur, sed perpetuo pateat, vt à terris semper conspiciare. *Idem.*

61. *Inque*

Digitized by Google

Inque vicem gens omnis amet : pax missa per orbem
Ferrea belligeri compescat limina Iani.
Sed mihi iam numen : nec, si te pectore vates
Accipiam, Cirrhæa velim secreta mouentem
Sollicitare Deum, Bacchúmque auertere Nysa.
Tu satis ad dandas Romana in carmina vires.
Fert animus causas tantarum expromere rerum :
Immensúmque aperitur opus, quid in arma furentē
Impulerit populum, quid pacem excusserit orbi.
Inuida fatorum series, summísque negatum
Stare diu ; nimióque graues sub pondere lapsus,
Nec se Roma ferens. sic, cùm compage soluta
Secula

61. *Inque vicem.*] Tmesis. Mutuus vbique erit amor.

62. *Belligeri compescat, &c.*] Iani belli pacisque indicis, ex instituto Numæ, templum apertum significabat vrbem in armis esse ; clausum, erat pacis signum, quod contigit sub Numa, iterum post primum Punicum bellum, & sub Augusto ter. *Compescat.*) Claudat portam æneam & vectibus ferreis munitam. *Sulpitius.*

63. *Sed mihi iam numen, &c.*] Aliis post mortem & ἀποθέωσιν Deus expecteris, mihi in viuis Deus haberis propitius & præsens adeo, vt mihi tuo numine afflato non sit opus, quod alij faciunt vates, Delphici Apollinis vel Nysæ Bacchi, quorum in tutela Poetæ sunt, ἐπιβατηρίου votis expetere.

64. *Cirrhæa velim secreta, &c.*] Cirrha, oppidum Phocidis haud procul à Delphis, vbi Apollinis Delphici celebre oraculum.

65. *Nysa.*] Nysæ fuere decem, omnes fere Baccho sacræ ; præcipue, Indica, Arabica, Delphica.

67. *Causas tantarum, &c.*] Causas sex recenset noster, sed vide quas & Cæsar reddit lib. 1. ciuilis belli.

70. *Inuida fatorum, &c.*] *Prima causa*, fatalis necessitas, quæ periodum crescendi, & ἀκμὴν consecuta, iam declinare & ad occasum vergere cœperit. *Inuidens Fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armauit.* Florus lib. 1. cap. 2. *Summisque negatum.*) Summa cadunt subitò. *Magna repente ruunt.* Et, *Tolluntur in altum, Vt lapsu grauiore cadant.* Claud.

71. *Nimioque graues sub pondere, &c.*] Suo sub pondere, viribus & amplitudinis mole defatigata, pressa & ruens.

Ipsa suas vires odit Romana iuuentus,
Et quas struxit opes, male sustinet.
Petr. Arbit.

72. *Nec se Roma ferens.*] Nimia Romanorum potentia. Estque tanquam exemplum superioris versus, summa graues lapsus dare, vbi suo pondere ceperint ruere. Romanum imperium ad summum peruenerat, relinquitur, hoc ipsum quod sequitur, magna ruina casurum esse. *Horten. Sic, cum compage, &c.*] Non secus atque ipsa vniuersi machina, consummato tandem tempore & quasi ætate sua, solutis cōpagibus legibus atque fœderibus rerum, in Chaos & confusam molem, vnde initio extracta & cōcinnata est, reditura sit,

Secula tot mundi ſuprema coëgerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos ; omnia miſtis
Sidera ſideribus concurrent. ignea pontum
Aſtra petent : tellus extendere littora nolet,
Excutiétque fretum : fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poſcet ſibi : totáque diſcors
Machina diuulſi turbabit fœdera mundi.
In ſe magna ruunt. latis hunc numina rebus
Creſcendi poſuêre modum. nec gentibus vllis
Commodat in populum, terræ, pelagíque potentem,
Inuidiam Fortuna ſuam. tu cauſa malorum
Facta tribus dominis communis Roma, nec vnquam
In turbam miſſi feralia fœdera regni :

O malè

74. *Antiquum repetens, &c.*] Ita legit Ianus Rutgerſius, cum vulgati habeant, *Antiquum repetent iterum chaos omnia ; miſtis Sidera.*

76. *Tellus extendere, &c.*] Litora extenſa & oppoſita non valebunt, vt antea, mare coërcere & excutere, quo minus terra obruatur.

77. *Fratri contraria Phœbe.*] Luna non ſequetur ſolem certis & ſolitis per Zodiacum vicibus : ſed contrario feretur motu.

78. *Obliquum orbem.*] Zodiacum intelligunt. *Bigas agitare, &c.*] Lunam bigis, ſolem quadrigis vehi fingunt poëtæ.

80. *Fœdera mundi.*] Leges illas certas, viceſque ortus & occaſus ſyderum, ſtellarumque meantium remeantiumque perpetuo.

81. *Latis hunc, &c.*] Felicibus ac florentibus imperiorum rebus, ne vltra quam humana ferant, vel ſperent, vel affectent.

82. *Nec gentibus vllis, &c.*] Neque tamen vlli exterarum gentium permiſſum eſt trium principum exercere odium ſuum inuidiamque erga nos.

84. *Inuidiam Fortuna ſuam.*] Hoc eſt, Fortuna nulli exterarum gentium permiſit, euertere ſtatum Imperij Rom. Sed fœdus trium principum, cauſſa fuit exitij Rom. *Sulpitius. Tu cauſa malorum.*] *Secunda cauſa.* Fœdus (quam Varro Tricipitinam appellauit) Craſſi, Cæſaris, Pompeij, qui opibus, dignitate, gloria & ſpiritu florentes, ſibi inuicem conciliari, atque affinitate conjuncti inierunt ſocietatem, ne quid in Repub. agi paterentur, quod ipſis tribus non placuiſſet, partiri itaque prouincias & exercitus, Pompejus Hiſpanias & Libyam per legatos adminiſtrabat; Craſſus, cui Syria contigit, ad bellum Parthicum profectus eſt ; Cæſari imperium Galliæ in alterum quinquennium prorogatum, ferale autem & perniciſum extitit hoc imperij diuiſi fœdus. quippe, *Nec regna ſocium ferre, nec teda ſciunt.*

85. *Dominis communis Roma.*] Dominus, & rex nomina inuidioſa, & Romanis libertatis aſſertoribus ſemper exoſa.

86. *In turbam, &c.*] In plures principes diuiſi.

87. *O malè*

Digitized by Google

O malè concordes, nimiáque cupidine caci,
Quid miscere iuuat vires, orbémque tenere
In medio? dum terra fretum, terrámque leuabit
Aër, & longi voluent Titana labores,
Noxque diem cœlo totidem per signa sequetur;
Nulla fides regni sociis, omnísque potestas
Impatiens consortis erit. nec gentibus vllis
Credite; nec longè fatorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.
Nec pretium tanti tellus, pontúsque furoris
Tunc erat: exiguum dominos commisit asylum.
Temporis angusti mansit concordia discors,
Paxque fuit non sponte ducum. nam sola futuri
Crassus erat belli medius mora. Qualiter vndas
Qui secat, & geminũ gracilis mare separat Isthmos,
Nec patitur conferre fretum: si terra recedat,
Ionium

87. *O male concordes, &c.*] O male sarta gratia conjuncti, atque inuadendæ Reip. libidine transuersim acti, sperastisne diuturnam hanc potuisse fieri πλυκοιρανίαν?

88. *Orbem tenere in medio.*] Orbem inter vos partiri, ac sub vestrum jus vindicare. Vel seruare, orbem dubium, cujus imperio parêre debeat. *Hortensius.*

89. *Dum terra fretum, &c.*] Quandiu constabunt sibi rerum naturæ fœdera, vt aquas subleuet terra inferior, vt aër, quasi orbis περιέχεια contineat & vndique coërceat terram quasi centrum, pondere librata suo vsq. 91. lib. 5. vt sol diurnos annuosque absoluat cursus, vt nox diei vicissim succedat; tamdiu, id est, semper, dissilient consociati regni fœdera.

91. *Signa sequetur.*] Zodiaci, cujus sex signa per vices obscurata admittunt noctem, tanquam in æquinoctio.

93. *Nec gentibus vllis, &c.*] Neque Argis & Thebis petenda erunt exempla, ipsa prima vrbis nostræ rudimenta maduerunt sanguine alterius è conditoribus, Remi scilicet à fratre Romulo cæsi, prætextu contemptus, quod nouum vallum transiliisset.

97. *Asylum.*] Romulus asylum in vrbe aperuerat, quo omnes qui confugerant in partem & fortunam nouæ vrbis inuitauit.

98. *Temporis angusti, &c.*] Modico admodum tempore durauit concordia hæc inter Pompejum & Cæsarem non sincera, expectante vtroque dissidij occasionem.

99. *Nam sola futuri, &c.*] *Tertia causa.* Cædes Crassi apud Parthos, quem, quoad vixit, vterque respexit, metuens scilicet ne nouas res molientibus ille interueniret. Medius itaque intercedens dirimebat bellum ciuile. non secus atque Isthmos Achaïcus seu Corinthiacus, id est, angusta terra inter duo maria, obstat quo minus confundantur & commisceant se Ionium ab Occidente & Aegæum ab Oriente.

Digitized by Google

Ionium Ægao frangat mare: sic, vbi sæua
Arma ducum dirimens, miserando funere Crassus
Assyrias Latio maculauit sanguine Carras,
Parthica Romanos soluerunt damna furores.
Plus illa vobis acie, quàm creditis, actum est
Arsacidæ: bellum victis ciuile dedistis.
Diuiditur ferro regnum: populique potentis,
Quæ mare, quæ terras, quæ totum possidet orbem,
Non cepit fortuna duos. nam pignora iuncti
Sanguinis, & diro ferales omine tedas
Abstulit ad manes, Parcarum, Iulia, sæua
Intercepta manu. quòd si tibi fata dedissent
Maiores in luce moras, tu sola furentem
Inde virum poteras, atque hinc retinere parentem;
Armatásque manus excusso iungere ferro,
Vt generos soceris mediæ iunxêre Sabinæ.

Morte-

103. *Frangat.*] Ita rectius quam *Franget.* Grotius.

105. *Carras.*] Vrbem Mesopotamiæ, quo noctu se fugiens receperat Crassus, *Charan.*

106. *Soluerunt damna, &c.*] Aperuerunt viam simultati Cæs. & Pompeij erupturæ.

108. *Arsacidæ, &c.*] O Parthi, ab Arsace authore imperij; lib. 8. vs. 218.

109. *Diuiditur ferro regnum.*] Mortuo enim Crasso, in duas partes respub. diuulsa fuit, vt inter duos de principatu ferro decerneretur. *Hortens: Populique potentis.*] Imperij Rom. amplitudo non ferebat duos, non suffecit duobus. ad 120. vs. infra.

111. *Nam pignora iuncti, &c.*] *Quarta causa.* Mors Iuliæ Cæsaris filiæ, quæ nupta Pompejo & jam grauida, vbi conjugis vestem, temere domum è comitijs in quibus orta contentione, cæsus fuerat Domitij seruus, delatam cruore respersam vidisset, animo consternata & viro suo timens abortum fecit mortuaque est. Hæc immatura propter Rempubl. morte intercepta, fœdus & jus affinitatis, pessimo ciuilis belli omine abstulit. *Pignora juncti.*] Fœdus & jus affinitatis, quæ nuptiarum lenocinium vtrunque alteri conjunxit, mors Iuliæ rupit.

112. *Ferales tædas.*] Tristes nuptias malo omine secuturæ discordiæ secum Iulia sua morte abstulit, immatura morte intercepta. *Hortens.*

113. *Parcarum.*] Parcæ tres finguntur, Clotho, Lachesis & Atropos, penes has omnium mortalium ratio constare existimatur. ita dictas volunt per antiphrasin, quod nulli parcant.

114. *Intercepta manu.*] Nimis præmatura morte intercepta, propter rempub. quæ incolumis & quieta, ea superstite, manere potuisset.

118. *Vt generos soceris, &c.*] Cum Sabini armis vim & illatam ignominiam vlturi, repeterent virgines suas à Romanis sub Romulo raptas; Sabinæ inter vtramque aciem passis crinibus

pro-

Morte tua diſcuſſa fides, bellúmque mouere
Permiſſũ eſt ducibus : ſtimulos dedit æmula virtus.
Tu noua ne veteres obſcurent acta triumphos,
Et victis cedat piratica laurea Gallis,
Magne times : te iam ſeries, vſúſque laborum
Erigit, impatiénſque loci fortuna ſecundi.
Nec quemquam iam ferre poteſt, Cæſarve priorem,
Pompeiúſve parem. quis iuſtius induit arma,
Scire nefas : magno ſe iudice quiſque tuetur :
Victrix cauſa Deis placuit, ſed victa Catoni.
Nec coïêre pares : alter vrgentibus annis
In ſenium, longóque togæ tranquillior vſu
Dedidicit iam pace ducem : famaque petitor

Multæ

progreſſæ, precibus & lacrymis pacem exorabant, patreſque viris conciliabant.

120. *Stimulos dedit æmula virtus.*] *Quinta cauſa.* Duorum ducum æmulatio. *Iam* (inquit Florus l. 4. c. 2.) *Pompeio ſuſpecta Cæſaris opes, & Cæſari Pompeiana dignitas, grauis. Nec hic ferebat parem nec ille ſuperiorẽ. Nefas! ſic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperij fortuna nõ caperet.*

121. *Tu noua ne veteres, &c.*) Tu Pompei, times, ne noua Cæſaris geſta, ac triumphi de Gallis, Germanis & Britannis qui eum manent, obſcurent veteres illos tuos triumphos de Armenijs, Mithridate, Afris, Siculis, Hiſpanis, Cilicibus piratis.

122. *Piratica laurea.*] Triumphus de piratis, Cilicibus ſcil. quos Pompejus intrà diem quadrageſimum, quum vitam petiiſſent, in deditionem accepit, incruenta victoria. *Sulpitius.*

123. *Magne times.*] Magnus eſt Pompejus appellatus & ſalutatus à Sylla quum reuerteretur ab Aphrica. *Sulpitius. Te.*) O Cæſar.

124. *Impatienſque loci, &c.*] Intranſgreſſu oppiduli cujuſdam in Alpibus, Cæſar dixiſſe fertur: Mallem hic primus eſſe quã Romę ſecũdus. Plutarc. & Vellejus Paterc.

125. *Nec quemquã, &c.*] Sequitur Florus: *Nec hic ferebat parẽ; nec ille ſuperiorem.* Aequior Pompejo Dion: Πομπηίῳ μὲν γὰρ ἴσον ἀνθρώπων δεύτερῳ, Καίσαρι δ' ἤδη πρώτῳ πάντων ἔξ ἐπιθύμει. *Grotius.*

126. *Pompejuſue parem, &c.*] Põpeius neminem ſecum dignitate exæquari volebat, t. com. Cæſ.

128. *Victrix cauſa.*] Cæſariana. *Sed victa Catoni.*) Magna certe Catonis laus, vtpote cujus judicium de juſtiore cauſã conferatur judicio deorum. verum vt ait Cic. pro Ligario: *Nunc melior certe ea judicanda eſt, quam etiam dij adjuuerunt.*

129. *Nec coïere pares.*] Qua differentia duces concurrerent aperit: & Pompejum quercui annoſæ ſacratæque comparat: Cæſarem fulmini. Tum deſcribit illos ab ætate, vſu belli & pacis, liberalitate, cupiditate honorum & ingeniorum acrimonia. *Sulpitius. Hortenſius. Alter vergẽtib⁹ annis.*] Põpejus iã prope ſexagenari⁹, 12. annorũ ocio fretus, artes, vsũ, & munia ſtrenui Imperator. dedidiceràt, exlargitionib⁹ & & ludis captãs populi fauorẽ.

133. *Sed*

Multa dare in vulgus: totus popularibus auris
Impelli, plausúque sui gaudere theatri:
Nec reparare nouas vires, multúmque priori
Credere fortunæ. stat magni nominis vmbra.
Qualis frugifero quercus sublimis in agro
Exuuias veteres populi, sacratáque gestans
Dona ducum: nec iam validis radicibus hærens,
Pondere fixa suo est: nudósque per aëra ramos
Effundens, trunco, non frondibus, efficit vmbram:
At quamuis primo nutet caſura sub Euro,
Tot circùm siluæ firmo se robore tollant,
Sola tamen colitur. Sed non in Cæsare tantum
Nomen erat, nec fama ducis: sed nescia virtus
Stare loco: solúsque pudor non vincere bello.
Acer, & indomitus; quò spes, quóque ira vocasset,
Ferre manum, & nunquam temerando parcere ferro.
Successus vrgere suos: instare fauori
Numinis: impellens quicquid sibi summa petenti
Obstaret: gaudénsque viam fecisse ruina.
Qualiter expressum ventis per nubila fulmen
Ætheris

133. *Sui gaudere theatri.*] Quod ad Mitylenæi theatri exemplar, sed multo magnificentius è marmore Romæ extruxerat. cum (inquit Florus) Ponticos & Armenios triumphos in Pompejanis theatris Roma cantaret, nimia Pompeij potentia apud ociosos (vt solet) ciues mouit inuidiam.

135. *Magni nominis vmbra.*] Quod ob rerum gestarum magnitudinem consecutus est, salutatus primum à Syllæ exercitu, nomine Magni.

137. *Exuuias veteres, &c.*] Spolia, ἀναθήματα, tropæa.

141. *At quamuis.*] Ita melius quam *Et.* Grotius. *Primo nutet, &c.*] Primo quocunque vento casum minata.

144. *Nescia virtus.*] Altiora vsque petens Cæsar (inquit Paterculus) supra humanam & naturam & fidem euectus, dux erat bello peritissimus, ciuis in toga (nisi vbi vereretur ne quem haberet parem) modestissimus.

147. *Ferre manum.*] Conferre, conserere pugnam. *Temerando parcere ferro.*] Temere cruentando, vbi res vim & arma poscceret. infra lib. 1. vs. 439.

149. *Impellens quicquid, &c.*] Ita Seneca de Xerxe: *Diuina atque humana impellentem & mutantem quicquid obstiterat, trecentis stare iusserunt.* lib. 6. de Benef. cap. 31.

150. *Ruina.*] Cum hostium clade perrupisse confertas acies. *Hortensius.*

151. *Qualiter.*] Cæsaris heroïcum impetum in rebus gerendis, non minus eleganti comparatione amplificat,

Ætheris impulsi sonitu, mundóque fragore
Emicuit, rupitque diem, populósque pauentes
Terruit, obliqua præstinguens lumina flamma:
In sua templa furit: nullâque exire vetante
Materia, magnámque cadens, magnámque reuertens
Dat stragem latè, sparsósque recolligit ignes.
Hæ ducibus causæ fuerant: sed publica belli
Semina, quæ populos semper mersêre potentes.
Namque vt opes nimias mundo fortuna subacto
Intulit, & rebus mores cessêre secundis,
Prædáque & hostiles luxum suasêre rapinæ:
Non auro, tectíue modus: mensáque priores
Aspernata fames: cultus gestare decoros

Vix

plificat, à natura fulminis & eius effectis. *Hortens. Expressum ventum, &c.*] Ex opinione Zenonis, qui fulmen voluit esse validam incensionem è nubibus inter se viventorum collisis erumpentem & vehementi cum impetu ad terras ruentem.

153. *Rupitque diem, &c.*] Protulit lucem; *vel*, clarore suo & fulgore diei lucem superauit.

154. *Obliqua præstinguens, &c.*] Oblique contortum, oculis offuso lumine, aciem perstringit. Alij, *perstringens.*

155. *In sua templa furit, &c.*] In Iouis ipsius fulminatoris templa; *vel*, in cœli conuexa. Hæc enim sunt templa cœli, quod, nulla illi materia obstante pergit & retorquetur, & dissipatam flammam conglobat. *Ioach. Camer.*

156. *Magnamque cadens, &c.*] In descriptione effectuum fulminis, respicit ad celeritatem Cæsaris in obeundis expeditionibus.

157. *Recolligit.*] Puncto temporis vibrationem illam in omnes mundi plagas emissam, colligit; vt nescias quo remearit. *Hortensius.*

158. *Sed publica belli.*] *Sexta & vltima causa.* Romanorum vitia, ex diutina pace & nimia felicitate luxus in ædificijs, cibis, vestibus: auaritia, ambitio, dominandi libido, seditiones, studia partium, &c.

159. *Populos potentes.*] Assyrios, Persas, Lacedæmonios, Carthaginenses, Corinthios, Milesios, Asiæ multos populos. *Mersêre.*] Euertere, deleuere.

160. *Opes nimias mundo, &c.*] Asiaticas, Attalicas, Ponticas, Cyprias, Corinthiacas. *Luxuriam spoliorum & censum in damna furentem.* Petron.

161. *Et rebus mores.*] Et boni mores cœperunt deprauari vitijs, quæ suadent res secundæ. *Martial.* 11. lib. 6. epigr. *Mores.*] Casti, incorrupti ex vrbe excesserunt.

163. *Auro, &c.*] Vasis aureis, *vel* Hendiadys, Auratis tectis, lacunaribus auro renidentibus. *Mensásque priores, &c.*] Veterum Rom. hominum continentium & frugalium cibi jam fastiditi, *Ingeniosa gula est. Siculo sciarus, &c.* Petron. *vel* ipsæ mensæ. *Nil rhombus, nil dama sapit, nisi sustinet orbes Grande ebur e cetra factos, &c.* Iuuenal. 11. Sat. & noster, 10. lib. *Orbes fectos Atlantide sylua.* Et Petronius, *Eece Afris erutæ terris Citrea mensa.*

164. *Cultus gestare decoros, &c.*] Multi

Vix nuribus, rapuêre mares: fœcunda virorum
Paupertas fugitur; totoque accersitur orbe,
Quo gens quæque perit. tunc longos iungere fines
Agrorum, & quondam duro sulcata Camilli
Vomere, & antiquos Curiorum passa ligones
Longa sub ignotis extendere rura colonis.
Non erat is populus, quem pax tranquilla iuuaret,
Quem sua libertas immotis pasceret armis.
Inde iræ faciles, &, quod suasisset egestas,
Vile nefas: magnúmque decus, ferroque petendum,
Plus patria potuisse sua: mensuráque iuris
Vis erat: hinc leges, & plebiscita coactæ;
Et cum Consulibus turbantes iura Tribuni:

Hinc

Multitia, vestes fericas & bombycinas, quæ fœminis vix indulgerentur, sumpsere viri. *Et tot nouæ nomina vestis, Quæque virum quærunt.* Petron. Arbit.

165. *Fœcunda virorũ, &c.*] Quæ strenuos & egregios olim produxit viros. *Fabricium, & incomptum Curium capillis, vtilem bello tulit & Camillũ Sæua paupertas & auitus apto cũ lare fundus.* Horatius lib. 11. Ode 12. & Val. Max. lib. 4. cap. 4.

167. *Quo gens quæque perit.*] Aurum, luxus, omniũque vitiorũ materia, Lacedæmoniis aliisque gentibus fatalis. *Tunc longos iungere, &c.*) Iã non contenti agellis quos viri continentissimi, Camillꝰ arauit, Curius fodit, censentes illũ pernicioſum esse ciuẽ cui non sufficerent 7. iugera; extẽdebant hos agros vsque ad ignotos sibi colonos, vicinorum coẽmptione & adiectione; *vel*, Ipsi non sua manu agros colebant, sed alienis colendos elocabant; *vel* latifundia in prouinciis sub ignotis colonis possidebant.

173. *Inde iræ faciles, &c.*] Ab hoc fastu & luxu faciles erant ad iras, vindicandasque iniurias; hinc pro leui erat omne aggredi nefas, ad quod sua egestas ere alieno grauatos impulerat; *vel*, peccata, quæ quis è tenuioribus atq; egenis designare pro vili & leui habebant, grandia aggrediebãtur scelera, visumque est decꝰ magnũ, &c. vt seq.

174. *Magnũque decus, &c.*] Honorem ingentem, & pro quo ferro dimicandum esset, existimabant, posse plus reliquis ciuibus, & suo arbitrio Rempub. gerere, leges ferre, &c. *Sulpitius.*

175. *Mensuraque iuris.*] Quod quisque potuit, licuit.

176. *Vis erat.*] Vi enim & fauore, non iure & legibus omnia agebantur. *Hinc leges & plebiscita coacta.*] Ita Priscianus accepit, leges & plebiscita vi coactas esse. Posset tamẽ videri scripsisse Lucanus: *hinc leges & plebis scita coacta.* Plebis coactæ scita. Similes tamen locutiones priscis vsitatæ & Grammaticis notæ. *Salmas.* Plin. Exerc. 1263. *Leges & plebiscita coacta.*] Coactę dicuntur leges, cũ non exercentur, vel violenter promulgantur, *Sulpitius. Leges, & plebiscita coacta.*] Coss. & Senat. ferebant leges; Tribuni & plebs, plebiscita, *sciuit plebs*

177. *Et cũ cõsulibus, &c.*] Tribuni cõtra nitẽtes quũ Coss. omnia cõ-

fundę

Hinc rapti pretio faſces, ſectorque fauoris
Ipſe ſui populus; letaliſque ambitus vrbi;
Annua venali referens certamina Campo:
Hinc vſura vorax, auidúmque in tempore fœnus,
Et concuſſa fides; & multis vtile bellum.
Iam gelidas Cæſar curſu ſuperauerat Alpes;
Ingentéſque animo motus, bellúmque futurum
Ceperat. vt ventum eſt parui Rubiconis ad vndas,
Ingens viſa duci patria trepidantis imago,
Clara per obſcuram vultu mœſtiſſima noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæſarie lacera, nudiſque adſtare lacertis,

Et

fundebant jura. *Turbantes jura.*] A conſulibus diſcordantes.

178. *Hinc.*) Ex luxu & cupiditate. *Rapti pretio faſces, &c.*] Conſulatus, cujus inſignia, faſces & ſecures, venalis factus eſt: dum populus fauoris ſui auctionator, largitionibus potentium corruptus ſuffragia vendebat, nec ſine contentione & rixis, non raro ad cædem vſque in Campo Martio, quo Calend. Ianuar. ad comitia deſcendebat. *Emptique Quirites, Ad prædam ſtrepitumque lucri ſuffragia vertūt. Venalis populus, venalis curia Patrū. Eſt fauor in pretio.* Petron. Arb. *Sectorque.*] Vēditor ſuorum ſuffragiorum populus, quum pecunia corruptus ſuos magiſtratus venderet. *Sector* à ſeco, qui incidit aliquid diuiditque. τμῆσις Gr. Sectores item appellātur, quī lucelli vilis ſpem ſecuti, bona damnatorum in auctionibus coēmebant, reuendebantque eadem pluris. *Hortenſ.*

181. *Vſura.*] Pecunia quæ in fœnore ſorti accedit, quod ea ex vſu acquiratur. Græci τόκον vocāt, quaſi partū pecuniæ. Fēn⁹ Varroni de Ling. Lat. idē quod vſura. *Horten. Vſura vorax, &c.*] *Gemino deprēſā gurgite prædā Fœnoris illuuies vſuſque exederat ærū.* Arbiter.

182. *Concuſſa fides.*] Labefactata credito. *Multis vtile bellum.*] Quī re profligata & perdita miſceri omnia turbarique cupiebant, opeſque ex bellis ciuilibus, proſcriptionib⁹ & auctionib⁹ ſperabāt.

185. *Ceperat.*] Cōceperat. *Rubiconis ad vndas.*] Fluuij, qui Italiam à Gallia citeriore diſterminat. Ad Rubiconem erecta ſtabat columna marmorea, in qua inſculptum erat hoc Senatuſconſultum: IMPERATOR, MILES, TIROVE ARMATE, QVISQVIS ES HIC SISTITO, VEXILLVM SINITO, ARMA DEPONITO, NEC CITRA HVNC AMNEM RVBICONEM, SIGNA, ARMA EXERCITVMVE TRADVCITO. SIQVIS ERGO ADVERSVS PRAECEPTA IERIT FECERITVE, ADIVDICATVS ESTO HOSTIS POP. ROM. AC SI CONTRA PATRIAM ARMA TVLERIT, &c.

186. *Ingens viſa duci patria, &c.*] Videtur hoc affinxiſſe poēta, ex eo ſomnio, quo Cæſar (vt refert Plutarchus) ſibi viſus eſt matri ſtuprum inferre; vide ſis oſtentum quod Cæſari ad Rubiconem cunctanti & cogitabundo factum eſt, apud Sueton. 32. cap. Iul. Cæſ.

188. *Canos effundens, &c.*] Propter antiquitatem.

189. *Lacera, &c.*] Ob diſcordiam.

192. *Hue-*

Digitized by Google

Et gemitu permiſta loqui : Quò tenditis vltrà ?
Quò fertis mea ſigna viri ? ſi iure venitis,
Si ciues : hucuſque licet. Tunc perculit horror
Membra ducis, riguêre comæ, greſſúmque coërcens
Languor in extrema tenuit veſtigia ripa.
Mox ait : O magnæ qui mœnia proſpicis vrbis
Tarpeia de rupe tonans, Phrygiíque penates
Gentis Iuleæ, & rapti ſecreta Quirini,
Et reſidens celſa Latialis Iuppiter Alba,
Veſtaléſque foci, ſummíque ô numinis inſtar
Roma, fave cœptis : non te furialibus armis
Perſequor : en adſum victor terráque, marique
Cæſar, vbique tuus, (liceat modò) nunc quoque miles.
Ille erit ille nocens, qui me tibi fecerit hoſtem.
Inde moras ſoluit belli, tumidúmque per amnem
Signa mouet properè. ſic cùm ſqualentibus arvis
Æſtifera Libyes viſo Leo comminus hoſte

Subſedit

192. *Hucuſque licet.*] Ad Rubiconem.

195. *O magnæ qui mœnia, &c.*] O Iupiter qui coleris in monte Capitolino, ceu Tarpeio, dicto à Tarpeia Veſtali, quæ ibi obruta eſt ſcutis Sabinis, ex pacto proditæ arcis. *Iupiter omnipotens, & tu Saturnia Tellus, &c. Teſtor ad has acies inuitum arceſſere Martem, Inuitas me ferre manus, &c.* Cæſ. apud Petronium.

196. *Phrygiſque penates, &c.*] Quos Trojæ flammis ereptos ſecum in Italiã Aeneas duxit. Apollinem & Neptunum vt quidam volunt. vt alij Mineruam, Iouem, Iunonem, hoc eſt, tres aëris regiones, penateſque, per quos penitus ſpiramus ; è gente autem Iuli Cæſar originem duxit.

197. *Rapti ſecreta Quirini.*] Sacra myſteria Romuli in cœlum Plutarchus in Romulo.

198. *Latialis Iuppiter Alba.*] Cui tanquam Latij præſidi ſacra in monte Albano dedicauit Aſcanius ſtatuam, ferias, viſceration em.

199. *Veſtaleſque foci, &c.*] Ignis, quem è Troja ab Aenea in Italiam adueãum, virgines inextinctum conſeruant in Veſtæ templo, huc à Numa ex Alba tranſlatum.

202. *Nunc quoque miles.*] Etiam nunc quum videas arma contra te ferre, propugnator tamen tuus defenſorque ſum.

204. *Tumidumque per amnem.*] Imbribus & reſolutis niuibus auctum. mox vſ. 217.

205. *Sic cum ſqualentibus.*] Illuſtrat rem, comparatione ducta à natura leonis Libyci : qui hoſte viſo venatore, anceps aliquandiu cunctatur ; dum ira concitatus, quædam eius ſigna proferat, priuſquam in hoſtem armatum vel vincere vel vinci paratus feratur. *Squalentibus.*] Propter ſiccitatem deſertorum Libyæ. *Horrenſ.*

206. *Æſtifera.*] Quod meridiei ſubiecta ſit Libya : vel quia ob æſtum, nullas propè aquas habeat. *Hoſte.*] Venatore.

208. Cæſ-

Subsedit dubius, totam dum colligit iram;
Mox vbi se sævæ stimulauit verbere caudæ,
Erexitque iubam; & vasto graue murmur hiatu
Infremuit: tum torta leuis si lancea Mauri
Hæreat, aut latum subeant venabula pectus,
Per ferrum tanti securus vulneris exit.
Fonte cadit modico, paruisque impellitur vndis
Puniceus Rubicon, cùm feruida canduit æstas:
Perque imas serpit valles, & Gallica certus
Limes ab Ausoniis disterminat arua colonis.
Tunc vires præbebat hyems, atque auxerat vndas
Tertia iam grauido pluuialis Cynthia cornu,
Et madidis Euri resolutæ flatibus Alpes.
Primus in obliquum sonipes opponitur amnem
Excepturus aquas. molli tum cetera rumpit

Turba

208. *Caudæ.*] Cauda, quæ animi index, crebro ictu se flagellat, atque ad iracundiam excitat. Plin. 8.

209. *Vasto hiatu.*] Magna oris aperitione.

210. *Torta lancea.*] Immissa.

211. *Subeant.*] Ingrediantur. *Venabula.*] Venatorium telum.

212. *Per ferrum, &c.*] Per ipsum, quo transfigitur, venabulum in venatorem ruit. *Securus exit.*] Negligens vulnus, per ipsam hastam ruit in venatorem. *Sulpicius.*

213. *Fonte cadit modico.*] Dilatat narrationem à descriptione fluuij Rubiconis, quem supra diximus labi inter Rauennam & Ariminum; & priusquam ad mare Hadriaticum, in quod effunditur vadoso ostio, perueniat, cum obscuro humilique amniculo misceri. Aestate modicus est, propter æstum, vt omnes ferè amnes, si non augeantur imbribus: hyeme, imbrium niuiumque accessu augentur. *Horatius.*

214. *Puniceus Rubicon, &c.*] A colore terræ, *vel* alluſum ad Etymon. Alij leg. *Pumiceus.*

216. *Limes ab Ausoniis.*] Id est, terminus citerioris Galliæ & Italiæ erat Rubicon.

217. *Tunc vires, &c.*] Mense Ianuario. *Auxerat vndas.*] Non *hauserat.* Causas enim explicat, cur Rubico esset solito aquosior, longos imbres & niues Alpinas. *Grotius.* *Auxerat vndas.*] Alij leg. *hauserat*, quia seq. *grauido cornu.* hoc est, aquis pleno.

218. *Tertia jam, &c.*] Tertia luna ab interlunio, quæ fere pluuia est; vel, quid si intelligamus, pluisse jam tres noctes? *Grauido cornu.*] Pleno: tunc enim cornua Lunæ potissimum implentur, quum ad plenilunium ipsa accedit: Vel potius ad plenitudinem aquarum referre licet. *Cynthia.*] Luna: vt Cynthius Sol, Lunæ frater à Cyntho monte Deli, vbi simul colebantur.

219. *Alpes.*] Niues ex Apenninis Alpibus.

220. *Primus in obliquum, &c.*] Equites primum ingressi amnem, fluminis impetum sistunt, quo tutius transeant pedites.

224. *Vesti*

Turba vado fracti faciles iam fluminis vndas.
Cæsar vt aduersam superato gurgite ripam
Attigit, Hesperiæ vetitis & constitit arvis,
Hic, ait, hic, pacem, temeratáque iura relinquo;
Te Fortuna sequor: procul hinc iam fœdera sunto.
Credidimus fatis, vtendum est iudice bello.
Sic fatus, noctis tenebris rapit agmina ductor
Impiger, & torto Balearis verbere funda
Ocyor, & missa Parthi post terga sagitta:
Vicinúmque minax inuadit Ariminum, vt ignes
Solis

224. *Vertus & constitit, &c.*] Et, Senatus Consulto, vt supra vi. f. 33. &, quia Rubicon terminus erat prouinciæ Cæsaris.

225. *Hic, ait, hic, &c.*] Emphasis in particula locali est, significans omnia armis nunc agenda; quod vel ipso Senatusconsulto tacitè arguebatur, quum iactam esse aleã ipse diceret. *Horrens. Temeratáque iura relinquo.*] Violata à Pompeio & Senatu. Consecutus cohortes (inquit Suetonius) ad Rubiconem flum. qui prouinciæ eius finis erat, paulũ constitit: ac reputans quantum moliretur, conuersus ad proximos, *etiam nunc*, inquit, *regredi possumus: quod si ponticulũ transierimus, omnia armis agenda erunt.* Cunctanti ostentũ tale factũ est, &c. Tunc Cæsar: *Eatur*, inquit, *quo deorum ostenta & inimicorũ iniquitas vocat: Iacta est alea.* Sueton Iul. Cæs. cap. 3. & Appian. lib. 2. de ciu. bello. *Iudice fortuna cadat alea.* Cæs. apud Petronium.

227. *Credidimus fatis.*] Ad somnium respicit, quo per quietem visus sibi fuerat matri stuprum afferre, & à coniectoribus admonitus fuerat, vt terra, quæ omnium parens esset, aliquãdo ipsius potestati subiiceretur. *Iudice bello.*] Vt bellũ æquitatẽ causæ iudicet, quod ei victoriã est daturũ, cui° causa sit iustior. *Horr. Iudice.*] Alij, *vindice.*

228. *Noctis tenebris.*] Fretus suorũ cõsensu Cæsar, clam cohortib° aliquot præmissis ex Rauenna, vbi ex consuetudine sua conuiuio frequenti se dederat, & dissimulanter ne qua suspicio rerum mouendarũ oriretur, publico spectaculo interfuerat, sub noctem rheda profect° fuit, & Ariminum versus, nullis cõmunicato consilio, iter tetendit. Inde Rubicone ante diẽ digressus, ex improuiso Ariminum occupauit, reliquis legionibus ex hibernis euocatis, quas subsequi iusserat. Hic Tribuni pleb. illi occurrerunt, qui in concione conspecti, vehementer militum animos ad vltionem incenderunt. *Horr.*

229. *Et torto, &c.*] Amplificatio celeritatis in obeundis rebus, & velocitatis in faciẽdo itinere. *Torto Balearis, &c.*] Lapide misso è funda Balearica. Baleares insulæ duæ sunt in mari Mediterraneo, Gymnasiæ olim dictæ, hodie *Maiorca & Minorca.* quarum incolæ erant funditores peritissimi. quibus id vnum ab infantia studium. Cibum puer à matre non accepit, nisi quem ipsa monstrante percussit. Flor. lib. 3. cap. 8.

230. *Post terga sagitta.*] Parthi dum se fugere simulant, sagittas ab inguine ductas in hostem à tergo mittunt.

231. *Ariminum.*] Vmbriæ vrbẽ in Flaminia via. *Vt ignes.*] Ita pro & reposuim°, quo recti° cohæreret sẽtẽtia, quæ turpiter hiabat. Primo diluculo,

Solis lucifero fugiebant aſtra relicto.
Iamque dies primos belli viſura tumultus
Exoritur: ſeu ſponte deûm, ſeu turbidus Auſter
Impulerat, mœſtam tenuerunt nubila lucem.
Conſtitit vt capto iuſſus deponere miles
Signa foro, ſtridor lituûm, clangórque tubarum
Non pia concinuit cum rauco claſsica cornu.
Rupta quies populi, ſtratiſque excîta iuuentus
Diripiunt ſacris affixa penatibus arma,
Quæ pax longa dabat: nuda iam crate fluentes
Inuadunt clypeos, curuatáque cuſpide pila,
Et ſcabros nigræ morſu rubiginis enſes.
Vt notæ fulſere aquilæ, Romanáque ſigna,
Et celſus medio conſpectus in agmine Cæſar,
Diriguêre metu, gelidos pauor alligat artus,
Et tacito mutos voluunt ſub pectore queſtus:
O malè vicinis hæc mœnia condita Gallis!

O triſtis

diluculo capit Ariminum. cætera geſta orto iam die. Appianus: Ἀριμίνιόν τε αἱρεῖ πρῶτ' ἔω. Sic olim coniecimus. Nunc id durius videtur, & ſcriptum potius à Lucano:

Vicinumque minax inuadit Ariminon: ignes
Solis lucifero fugiebant aſtra relicto

Nam ſic & in ſecundo pro *Auximum* Græca terminatione *Auximon* poſuit, quia verſus aliter eam vocem non recipiebat. Interjecerunt copulam, quibus inuſitata hæc deſinentia diſplicebat. *Grotius. Vt ignes.*] Oriente Sole ſtellas obſcurante, *quarum vltimus exrat Lucifer.*

233. *Iamque dies, &c.*] Quæ capta iam vrbe inſecuta ſint, ſplendide ſimul & grauiter commemorat. Ciues vndique ad arma concurrunt, haud ſecus ac ſi Pœnus aut Gallus oppidum primo aſſultu occupaſſet. *Hortenſ.*

234. *Seu ſponte deum, &c.*] Seu deorum volûtate euenit hoc ciuilis tempeſtatis ſignum, ſiue inductis ab Auſtro nubibus, mœſtus vtique erat. ſic initio lib. 7.

236. *Miles, &c.*] Cæſaris milites, iuſsi occupato foro claſsica canere, aquilas ponere.

238. *Non pia, &c.*] Impios belli ciuilis concentus.

239. *Quies populi, &c.*] Sõnus.

240. *Diripiunt ſacris, &c.*) Obuia quæque & templorum parietibus ſuſpenſa arma rapiunt.

241. *Fluentes, &c.*] Diſſolutos. vimineas ſc. crates corio à blattis & vetuſtate exeſo nudatas.

246. *Diriguere, &c.*] Ariminẽſes.

247. *Et tacito mutos voluunt.*) Hypallage, vel lege, *Et tacitos muto voluunt.*

248. *O male vicinis, &c.*] O vrbem noſtram male ſitam contra Galliam, & in cardinibus Italiæ, expoſitam omnibus qui Italiam inuaſerint.

251.]

O triſti damnata loco! pax alta per omnes,
Et tranquilla quies populos: nos præda furentum,
Primáque caſtra ſumus. melius fortuna dediſſes
Orbe ſub Eoo ſedem, gelidáque ſub Arcto,
Errantéſque domos, Latij quàm clauſtra tueri.
Nos primi Senonum motus, Cimbrúmque ruentem
Vidimus, & Martem Libyes, curſúmque furoris
Teutonici. quoties Romam fortuna laceſſit,
Hac iter eſt bellis. gemitu ſic quiſque latenti,
Non auſus timuiſſe palàm: vox nulla dolori
Credita: ſed quantum, volucres cùm bruma coërcet,
Rura ſilent, mediúſque iacet ſine murmure pontus;
Tanta quies. Noctis gelidas lux ſoluerat vmbras:
Ecce faces belli, dubiæque in prælia menti
Vrgentes

251. *Primaque caſtra ſumus.*] Primum oppidum in quo hoſtis caſtra ponit.

252. *Orbe ſub Eoo ſedem.*] *Sub curru nimium propinqui ſolis, in terra* (vt veteribus creditum) *domibus negata. Gelidaque ſub.*] *Vel ſub gelidaque*, conjunctione copulatiua frequentius à Lucano vſurpata pro disjunctiua. *Arcto.*] *Quod latus mundi nebulæ malusque Iupiter vrget.*

253. *Errantéſque domos.*] Scytharum ἀμαξοβίων. vel etiam, Nomadum, Numidarum, *Quorum plauſtra vagas rite trahunt domos. Lucil.* &c.] Fauces & limites Italiæ.

254. *Nos primi, &c.* Enumerat exẽpla quorundã exterorum hoſtium, quorum incurſiones, Ariminenſes primi ſuſtinuerunt, & quidem cum inſigni ſuorum clade. *Horten. Senonum motus.*] Hi vlturi injuriam Fabii legati, qui contra jus gentium Gallorum ducem haſta trajecerat, exercitum à Cluſio mouent ad Vrbem. Romanos occurrentes ad Aliam fluv. profligant, Romam contendunt, quam diripiunt, diruunt, incendunt, Capitolium 7. menſes obſident; tandem Camilli interuentu Roma liberata eſt. A. V. 365. *Cimbrumque ruentem.* Cimbri è Germaniæ Cherſone & Teutones poſt multos Rom. coſſ. & procoſſ. cum exercitibus fuſos, à Mario victi tandem, cæſique ſunt. A. V. 652. diuiſim poſuit eos poëta, quod diuerſis pugnis & diuerſo itinere ſuperati ſunt.

255. *Martem Libyes, &c.*] Secundum bellum Punicum. quamvis non hac iter erat Annibali, Aſdrubali forte.

257. *Gemitu ſic quiſque, &c.*] Indignabantur hæc Ariminenſes, ſed tacite, comparatione ducta ab auibus hyberno frigore conſtrictis, & à maris medij trãquillitate.

258. *Vox nulla dolori.*] *Credita*, commiſſa nullus enim audebat aperta voce deplorare dolores. *Sulpitius.*

261. *Noctis gelidas, &c.*] Dies orta, noctem fugarat.

262. *Ecce faces belli, &c.*] Q. Caſſius & M. Antonius trib. pl. à Marcello & Lentulo Coſſ. Senatu excedere juſſi, quod pro Cæſare intercederent, vrbe egreſſi, noctu, conducto curru, ſerullique veſte amicti ad Cæſarem profugerunt, & cum iis Curio, de quo lib. 1.

Digitized by Google

Urgentes addunt ſtimulos, cunctáſque pudoris
Rumpunt fata moras : iuſtos Fortuna laborat
Eſſe ducis motus, & cauſas inuenit armis.
Expulit ancipiti diſcordes vrbe Tribunos
Victo iure minax iactatis curia Gracchis.
Hos iam mota ducis, vicináque ſigna petentes
Audax venali comitatur Curio lingua :
Vox quondam populi, libertatémque tueri
Auſus, & armatos plebi miſcere potentes.
Utque ducem varias voluentem pectore curas,
Conſpexit:

vſ. 799. erat autem is eo tempore Rauennæ, vt habet Cæſar, 1. com. expectabatque ſuis leniſſimis poſtulatis reſponſa.

264. *Laborat.*] Conatur efficere, vt iuſti videantur.

266. *Expulit ancipiti diſcordes vrbe Tribunos Victo iure minax iactatis curia Gracchis.*] Acceperunt verbum *iactare*, vt apud Ciceronem in Verrem : *iactatus domi ſuæ vir primus & homo honeſtiſſimus.* & alibi : *clamore conuiciorum iactatus.* Quomodo ſi accipias, *iactare, vexare, raptare, tractare* ejuſdem contumeliæ. Is ſenſus merito nimis tenuis viris doctiſsimis viſus, cum trucidati fuerint vterque, itaque leui mutatione ſcribunt, *mactatu.* Eſt autem vir erudtus, qui & alium in vulgata reperit ſenſum : videlicet Senatum, exprobrata tribunis Gracchorum ſeditione : eundem exitum his interminatum eſſe, ni curia excederent. Nobis verò *iactati Gracchi* ſunt, in Tiberim projecti. Id enim nũquam ante hac in ſacroſancto tribuni, in honeſto triũuiri coloniis deducendis, imo nè vllius quidem in ciuis corpore editum nefas vnicum recordatur hic Lucanus. Iam illa junctim *iactatis Gracchis victo iure minax*, non continent aliquam formulam conſulti aut ſententiarum in tribunos vibratarũm ; ſed ſunt ſimplex ac mera deſcriptio curiæ, quaſi diriſſet : Senatus, per Gracchos in Tiberim tractos & jactos victis partibus plebis & iure tribunitio ſuperior ac minax, vrbe tribunos expulit. Eius deſcriptionis veritatem firmat Velleius lib. II. *Hoc initium in vrbe Roma ciuilis ſanguinis gladiorumque impunitatis fuit. Inde jus vi obrutum, potentiorque habitus prior.* Et plus vno loco Saluſtius. *Ancipiti.*] Dubia ; nam pars Cæſari, pars Pompejo fauebat. *Diſcordes.*] Reſiſtentes Senatui & Pompejanis.

267. *Victo iure.*] Violato Tribunitiæ poteſtatis ſacroſancto jure. *Minax iactatis, &c.*] Senatus, exprobrata Tribunis Gracchorum ſeditione, his eundem exitum interminatus eſt, ni curia diſcederent.

269. *Audax venali, &c.*] Curio nuper Trib. pl. Cæſari infeſtus, populo acceptus, ad dicendum paratiſsimus, plurimo ære alieno grauatus à Cæſare leuabatur, factuſque ſuarum partium. *Venali lingua.*] Suam enim operã vendiderat Cæſari. *Audacẽ* verò appellat, quia contra Senatũ Cæſarem tuebatur.

270. *Vox quondã pop.*] Olim Tribunus, qui pro populo loquebatur.

271. *Miſcere potentes.*] Non, reconciliare, vt volunt quidam. ſed inter ſe committere. propter participium *Auſus* ; vel, intra conditionem priuatorum redigere. laborabat enim, vt & Pompejus exercitus deponeret.

273. *Dum*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Vix impune feres : ſocerum depellere regno
Decretum eſt genero. partiri non potes orbem :
Solus habere potes. Sic poſtquam fatus, & ipſi
In bellum prono tantum tamen addidit iræ,
Accenditque ducem, quantum clamore iuuatur
Eleus ſonipes, quamuis iam carcere clauſo
Immineat foribus, pronúſque repagula laxet :
Conuocat armatos extemplo ad ſigna maniplos :
Vtque ſatis trepidum turba cocunte tumultum
Compoſuit vultu, dextráque ſilentia iußit :
Bellorum ô ſocij, qui mille pericula Martis
Mecum (ait) experti, decimo iam vincitis anno.
Hoc cruor Arctois meruit diffuſus in arvis,
Vulneráque, & mortes, hyemeſque ſub Alpibus actæ?
Non ſecus ingenti bellorum Roma tumultu
Concutitur,

189. *Socerum depellere, &c.*] Pompejus quaſi rex non admittet Cæſarem ſocerum ſuum in partem dignitatis. ſupra vſ. 126.

290. *Partiri non potes.*] Οὐ βασιλεὺς, εἷς κράχω δ' ἔσω. Pompejus non fert parem, neque tu ſuperiorem.

291. *Sic poſtquam.*] Hoc eſt, juxta paræmiam, ad quam alluſit, *Currenti calcaria addidit*, excitabat Cæſarem eo, quo ſua ſponte ferebatur.

293. *Clamore iuuatur.*] Certantes equos adhortationem & gloriam intelligere ſcribit Plinius.

294. *Eleus ſonipes.*] Equus in certamine Olympiaco prope Elidem Achaiæ oppidum. *Quamuis iam carcere clauſo Immineat foribus, primuſque repagula laxet.*] Τὰς ὕπαλπιγξας χαλᾷ Sed ὕπαλπιξ & ἀφετηρία communis ſtadij & circi. vt in ſtadio ὕπαλπιγξ repagulum erat ſiue regula linea, quæ laxabatur & aperiebatur exituris in ſtadium curſoribus; ita ὕπαλπιγξ; in circo carcerum *repagula* vocabantur, quibus laxatis & apertis oſtijs emittebantur equi. *Salmaſ. Plin. Exerc. pag. 924. Carcere clauſo.*) Loco, vnde celetes, vel currus dato ſigno proſilirent.

295. *Pronuſque repagula laxet.*] Ferox lentet & impellat obices & funes, ἀφιστήμι, quæ prouolaturum coërceant.

296. *Maniplos.*] Militum contubernia. lib. 7. vſ. 508. ordines, centurias legionis decimæ tertiæ, hanc enim euocauerat, reliquæ nondum conuenerant.

297. *Tumultum.*] Murmur, fremitum.

299. *Bellorum ô ſocij, &c.*] Oratio gen. Deliberatiui, hortatoria, continens conqueſtionem de injurijs ſuis, iniquitate aduerſariorum, à quibus re bene geſta tam indigne excipiantur: inſectationem Pōpeij, confirmationem militum à felicis ſucceſſus ſpe. vide ſis orationem quam Cæſari tribuit Petronius Arb. *in ſpecimine ciuilis belli.*

301. *Arctois, &c.*] Gallia, Germania, Britannia.

302. *Mortes, &c.*] Sociorum.

303. *Non ſecus ingenti, &c.*] Contra

Concutitur, quàm si Pœnus transcenderet Alpes
Annibal. implentur valido tirone cohortes:
In classem cadit nemus: terráque marique
Iussus Cæsar agi. quid? si mihi signa iacerent
Marte sub aduerso, ruerentque in terga feroces
Gallorum populi? nunc, cùm Fortuna secundis
Mecum rebus agat, Superique ad summa vocantes,
Tentamur. veniat longa dux pace solutus
Milite cum subito partésque in bella togatæ,
Marcellúsque loquax, & nomina vana Catones.
Scilicet extremi Pompeium, emíque clientes
Continuo per tot satiabunt tempora regno?
Ille reget currus nondum patientibus annis?
Ille semel raptos nunquam dimittet honores?

Quid

tra me diutinis laboribus optime de patria meritum omnia hostilia parantur, perinde ac contra infestissimum hostem. per inuidiam inimicorum, exercitum deponere jubeor, triumpho spolior, ad causam dicendam reuocor in ordinem, successor mihi ante tempus missus, delectos tota Italia habitus aduersum me patriæ hostem declaratum, syluæ cæsæ ad naues extruendas. *Vincēdo, certior exul: sanguine Germano, sexagintaque triumphis, Esse nocens cœpi.* Cæs. apud Petronium.

307. *Quid, &c.*] Quid aliud facerent, si amissis signis victos nos insequerentur hostes. Iam vero cum victores redeamus dijs fauētibus, sic vtique excipimur; Sed veniat, &c.

311. *Dux pace solutus.*] Pompejus, supra vs. 130.

312. *Subito.*] Euocato & tumultuarie conscripto. videtur Poëta ad id alludere, quod Faonius Pompeio illudens, ob ea quæ jampridem dictitarat: *Age*, inquit, *tellurem pede concute Pompei, vt exercitus inde educas, jam tempus postulat.* Plutarch. Pomp. & Appian. 2. *Partesque, &c.*] Senatus paci quam militiæ aptior.

313. *Marcellusque loquax.*] Consul, lingua magis quam manu strenuus. *Nomina vana Catones.*] Ita rectius quam *Catonis*, vt vulgati, aut *Catonum*. Grotius. *Nomina vana Catones.*] Vt, *nomen inane Sophos.* Alij leg. aliter. quem Cæsar infestum sibi supra modum habuit. eum autem perstringit quasi nominis (quia *Catus* sapientem significat) vanitate fultum.

314. *Extremi Pompejum.*] Inter remotissimas nationes, namque Pompejo fauebant reges Orientis. *vel* infima de plebe. *Emptique, &c.*] Quos beneficijs & largitione sibi fecit obnoxios, *mercedibus empta, Ac viles operæ: quorum est mea Roma nouerca.* Petron.

315. *Continuo, &c.*] Inexplebili vtcũque regnādi cupiditate actũ, à Sylle morte vsq; ad hęc tēpora?

316. *Ille reget, &c.*] Illine permissum triumphare ante annum triumphi legitimum ætatis tricesimum? triumpharat autem de Hiarba Numidarum rege Pompejus annum 24. agens.

317. *Raptos nunquam, &c.*] Præturam nullis adjutus suffragijs sibi adsumpserat 23. annos natus.

Consula

Quid iam, rura querar totum ſuppreſſa per orbem,
Ac iuſſam ſeruire famem? quis caſtra timenti
Neſcit miſta foro? gladij cùm triſte minantes
Judicium inſolita trepidum cinxere corona,
Atque auſo medias perrumpere milite leges
Pompeiana reum clauſerunt ſigna Milonem?
Nunc quoque ne laſſum teneat priuata ſenectus,
Bella nefanda parat ſuetus ciuilibus armis,
Et docilis Syllam ſcelerum viciſſe magiſtrum.
Utque fera tigres numquam poſuêre furorem,
Quas nemore Hyrcano, matrum dum luſtra ſequũtur
Altus cæſorum pauit cruor armentorum;
Sic & Syllanum ſolito tibi lambere ferrum
Durat,

tum ſolus obtinuerat, præfecturas plurimas, & jam prorogatas ad quadriennium prouincias.

319. *Suppreſſa per orbem, Ac iuſſam.*] Ne quid aliunde frumenti adferretur, quo vrbs fame laborans Pompejo præfecturam annonæ delegaret. Quod dictitabat Clodius. Non propter famem ſcriptam eſſe legem, ſed vt lex ſcriberetur factam eſſe famem. vnde nonnulli legunt *Ad juſſam ſeruire famem.* Subjectam eſſe Pompejo, vt famem faciat quum velit. *Caſtra timenti, &c.*] In quæſtione de Clodij cæde & actione Miloniana ad reprimendum populi tumultum Pompejus armatis militibus forum ſepſerat, quam inſolitam coronam Cicero in oratione pro Milone, *nouam judicij formam & inuſitatam frequentiam* vocat.

321. *Iudicium triſte.*] De pœna capitis ob cædem perpetratam in via Appia, monumento majorum Clodij; nam eam viam lapidibus ſtrauerat Appius Claudius. *Inſolita corona.*] Multitudine armatorum. *Horten ſ.*

322. *Atque auſo medias.*] Cum judicia & leges abſque armis & armatis vigere & florere debeant; ille judicia forenſia armatis clauſit. *Horten ſ.*

324. *Nunc quoque, &c.*] Ab ante acta malorum & ſcelerum, vt ita dicam, aſſuetudine, præſentia conſilia virulenter inſectatur, quę lõga conſuetudine ab inſtitutore & magiſtro ſuo Sylla, ab adoleſcentia imbiberit, ex quo etiam hanc indolem eum hauſiſſe dicit. *Horten ſ. Ne laſſum, &c.*] Ne ſenectutem agat priuatam & ocioſam.

326. *Docilis Syllam, &c.*] Scelere facile ſuperaturus, crudelitatis & ſcelerum omnium magiſtrum ſuum Syllam, ſub quo meruerat Pompejus 23. annos natus, ſummo honore à Sylla habitus, vt cui vni venienti aſſurgeret, caput nudaret, honorificeque eum appellaret, Magni nomine (vt ferunt nonnulli) à Sylla primo ſalutatũ.

328. *Nemore Hyrcano.*] Hyrcana ſylua Scythiæ

330. *Sic & Syllanum, &c.*] Per auerſionem Pompeij bibendi ſanguinis jugem ſitim applicat comparationi, quam ſemel quondam ex Sylla hauſit. Idque hãc ob cauſã Põpejo objicit, quod cædib' ac proſcriptionibus ciuium ſub Sylla aleretur, quãdo bona proſcriptorũ ab eo haſtæ ſubjiciebantur. *Hor.*

Digitized by Google

Durat, Magne, siris : nullus semel ore receptus
Pollutas patitur sanguis mansuescere fauces.
Quem tamen inueniet tam longa potentia finem ?
Quis scelerũ modus est? ex hoc iam te, improbe, regno
Ille tuus saltem doceat discedere Sylla.
Post Cilicasne vagos, & lapsi Pontica regis
Prælia, barbarico vix consummata veneno,
Ultima Pompeio dabitur Prouincia, Cæsar ;
Quòd non, victrices aquilas deponere iussus,
Paruerim ? mihi si merces erepta laborum est,
His saltem longi, non me duce, præmia belli
Reddantur : miles sub quolibet iste triumphet.
Conferet exanguis quò se post bella senectus ?
Quæ sedes erit emeritis ? quæ rura dabuntur,
Quæ noster veteranus aret ? quæ mœnia fessis ?
An melius fient piratæ, Magne, coloni ?
Tollite iampridem victricia, tollite signa :

Viribus

334. *Regno.*] Inuidioso imperio, nec inferiore Syllæ dictatura.

335. *Tuus saltem.*] Cui studebas, magister sceleris, qui te sibi adfinitate deuinxit, tibi in matrimonium data Aemilia priuigna. *Doceat discedere Sylla.*] Qui annos 60. natus se dictatura abdicauit & priuatus Puteolis egit.

336. *Cilicasne vagos.*] Piratas maria infestantes à Pompeio deuictos, infra lib. 2. ℣. 5. 7. *Lapsi Pontica, &c.*] Mithridates rex Ponti per annos 40. cum Romanis bellum gessit à Sylla & Lucullo attritus profligatusque, à Pompeio tandem victus est. in turri à Pharnace filio obsessus, male tentatum veneno (aduersus quod amuletis & antidotis se munierat) spiritum ferro expulit.

338. *Vltima Pompeio, &c.*] Egone resto vltimus hostis debellandus ?

339. *Quod non, &c.*] Quod iussu senatus non dimiserim exercitũ victorem ante triumphum.

341. *His saltem longi.*] His saltem militibus stipendia, honoresque reddantur, & agri assignentur in quibus iam emeriti quiescant. nisi forte agris digniores censendi sint Cilices illi piratæ, quos à se deuictos Pompeius in mediterranea submouit & solos Colonias deduxit. Emeriti qui sint, vide quæ ad ℣. 622. lib. 3. *Reddenda est gratia vobis: Non solus vici.* Cæsar apud Petronium. *Non me duce.*] Hæc vera lectio præ vulgata *cum duce.* Accipiat miles præmia, vel alio Imperatore. Cui conuenit quod sequitur. *sub quolibet.* Grotius.

343. *Conferet exanguis.*] Commiserationis locus ad militum animos incendendos, ab ætate scil. & incommodis militiæ. His ergo agri assignentur, in quibus iam emeriti, & quiescant & consenescant. *Hortens.*

347. *Tollite.*] Epilogus constat exhortatione ad sumenda arma

contra

Viribus vtendum eſt, quas fecimus. arma tenenti
Omnia dat, qui iuſta negat: nec numina deſunt.
Nã neque præda meis, neque regnũ quæritur armis:
Detrahimus dominos vrbi ſeruire paratæ.
Dixerat: at dubium non claro murmure vulgus
Secum incerta fremit: pietas, patriique penates
Quamquàm cæde feras mentes, animóſque tumentes
Frangunt; ſed diro ferri reuocantur amore,
Ductoriſque metu. Summi tum munera pili
Lælius, emeritique gerens inſignia doni,
Seruati ciuis referentem præmia quercum;
Si licet, exclamat, Romani maxime rector
Nominis,

contra inimicorum iniurias. *Tollite, &c.*] Verum non verbis ſed viribus res decernenda eſt, tollite itaque ſigna, &c. *victores ite ferentes, Ite mei comites, & cauſam dicite ferro, &c.* Petron.

348. *Arma tenenti, &c.*] At hic dabit, ſi vos abnueritis. manu capulum gladij concutiens inquit Tribunus; vel, vt Appianus refert, *Cæſar* prouinciæ prorogandæ præfecturam petens.

349. *Nec numina deſunt.*] *Deerunt* habet MS. Puteanorum, quod haud dubie rectius. Eſt enim ſperantis. *Grotius.*

350. *Nam neque, &c.*] Cauſſa ab honeſto & iuſto; quum neque regnum, neque dominationem affectet vllam, nec lucrum ſectetur; ſed defenſionem dignitatis ſuæ, honores & præmia militũ pro exhauſtis laboribus militaribus: quæ omnia iuſta ſunt & honeſta. *Hort.*

351. *Detrahimus, &c.*] Aſſerimus vrbem noſtram in libertatem.

352. *Pietas, patriique, &c.*] Quãquã pietas in patriã, in vxores & liberos nonnihil animos videbantur debilitare, quo minus illis bellum facerent; aſſuetudine tamen longa bellorũ adeo erant efferati, vt Imperatores dignitatis tuendæ cauſſa, bellum quam pacem maluerint. *Horten.*

354. *Cæde feras, &c.*] Aſſiduitate bellorum efferatas. *Tumentes.*] Victoriis.

355. *Frangunt.*] Mitigant.

356. *Summi tum, &c.*] Cum in legione eſſent præter velites & pilanos tria militũ genera, *haſtati, principes, triarij*; atque hi ſinguli in decem partes diuiderentur, quibus partibus præficerẽturCenturiones; primæ quidem cohortis ceu ordinis Triariorum (namque hi ætate, vſu, fortitudine cæteris præſtabant) centurio appellabatur *Primipilus*, cuius voluntati & imperio milites omnes parerent, eratque ille conſilij particeps.

357. *Emeritique gerens, &c.*] Gerens quernam coronam donatam in teſtimoniũ ſeruati ciuis, hoſtiſque in prælio cæſi; de coronis cæteris vide A. Gellium lib. 5. cap. 6. erat forte euocatus. vide quæ ad Vſ. 471. lib. 7.

358. *Quercum.*] Totum pro parte, coronam quernam. Suprà enim demonſtratum eſt, quernã corona eum militẽ donari ſolere, qui ciuis ciuẽ in prælio ſeruaſſet.

359. *Si licet, exclamat.*] Hortatoria oratio eſt Lælij ad Cæſarem, vt eo pergat, quo ire conſtituerit. Reprehendit verecunde, quod non ſuo iure militum

Nominis, & fas est veras expromere voces;
Quòd tam lenta tuas tenuit patientia vires
Conquerimur. deerátne tibi fiducia nostri?
Dum mouet hic calidus spirantia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiere togam, regnumque Senatus?
Usque adeò miserum est ciuili vincere bello?
Duc age per Scythiæ populos, per inhospita Syrtis
Littora, per calidas Libyæ sitientis arenas.
Hæc manus, vt victum post terga relinqueret orbem,
Oceani tumidas remo compescuit vndas:
Fregit & Arctoo spumantem vortice Rhenum.
Jussa sequi tam posse mihi, quàm velle necesse est.
Nec ciuis meus est, in quem tua classica Cæsar
Audiero.

opera vtatur. Monet affectus ab indigno; commemorat sua præclara facinora & virtutem militũ pro Imperatore suo nauatam: promittit insuper suam operam; & vltrò sacramento se obligat ad obeunda iussa Imperatoris, etiam impia, si sit opus. *Hortens. Maxime Rector.*] Exordium ductum à beneuolentia, quam captat à persona Cæsaris, quum eum Rom. nominis maximum Rectorem nominat. *Idem.*

361. *Lenta tuas.*] Attentio à verecunda reprehensione patientiæ, qua Senatus abutitur.

363. *Dum mouet, &c.*] *Dum spiritus hos regit artus.*

365. *Degenerem patiere togam.*] Togatos inertes & imbelles. *Regnumque Senatus.*] Atrociter & inuidiosè, Senatus autoritatem *regnum* nominat: & docet in ipsa narratione impotentem dominationem Senatus, & inuidiam gloriæ alienæ. *Hortens.*

367. *Duc age, &c.*] Amplificatione locorum promptos militum animos ac beneuolos erga Ducem arguit. *Hortens. Syrtis.*] Syrtes duæ sunt, Maior & Minor, sinus in mari Libyco, propter fluctus arenasque affluentes ac refluentes importuosi atque nauigantibus infesti; vide Salustij bell. Iug. Orationem 5. Dionis Prusæi. Procopium 6. Aedif.

368. *Per calidas Libyæ.*] Per deserta Libyæ aquarum expertia.

369. *Hæc manus.*] Δειγματικῶς. suam ostendens.

370. *Oceani.*] Cum Britanniam aggressus est.

371. *Arctoo vertice.*] Ob impetuosum violentumque eius cursum, qui vbi maximè vorticosus est, circà originem suam, nullis nauigiis nauigabilis; & multis amnibus auctus in Oceanum Septentrionalem infunditur. *Hortens. Spumantem vortice Rhenum.*] Fl. vorticosum, Galliam à Germania diuidentem. 3. ostiis se in Mosam & Oceanum Septentrionalẽ exonerantem.

372. *Iussa sequi, &c.*] Necesse mihi est, in tuam gratiam eniti, vt ea possim quæ volo. vide quæ nos ad epigr. lib. 12. Martialis. Sunt qui legunt, *Tam velle mihi quam posse necesse est.*

373. *Nec ciuis, &c.*] Neque erit mihi pro ciue, contra quem tubæ tuæ canent signa belli.

374. *Per*

Digitized by Google

Audiero. per ſigna decem felicia caſtris,
Perque tuos iuro quocumque ex hoſte triumphos;
Pectore ſi fratris gladium, iugulóque parentis
Condere me iubeas, plenaque in viſcera partu
Conjugis, inuita peragam tamen omnia dextra.
Si ſpoliare Deos, ignémque immittere templis,
Numina miſcebit caſtrenſis flamma Monetæ:
Caſtra ſuper Tuſci ſi ponere Tybridis vndas,
Heſperios audax veniam metator in agros.
Tu quoſcumque voles in planum effundere muros,
His aries actus diſſerget ſaxa lacertis:
Illa licet, penitus tolli quam iuſſeris vrbem,
Romæ ſit. His cunctæ ſimul aſſenſêre cohortes,
Elatáſque altè, quacumque ad bella vocaret,
Promiſêre manus. it tantus ad æthera clamor,
Quantus, piniferi Boreas cùm Thracius Oſſæ
Rupibus incubuit, curuato roboreque preſſæ.

Fit

374. *Per ſigna decem felicia caſtris.*] Victricia omnibus in locis, quibus iam per decem annos caſtra metatus es, quia quotannis in ſtatis caſtris hybernabant. vel per aquilas 10. legionum. licet vna tantum adfuerit, cæteræ ſubſequerentur.

377. *Plenaque, &c.*] Grauidæ vxoris.

378. *Inuita peragam, &c.*] Vtut horreat refugiatque manus.

379. *Si ſpoliare, &c.*] Commendat inſuper operam ſuam pro Cæſare, ab impio, in Deos: quos, ad ineundam imperatoris gratiam, exemplo Brenni & aliorum quorundam ſacrilegorum, qui delubrum Delphicum & multa alia Græca templa diripuerant, ſuis donariis non verebitur ſpoliare. *Hortenſ.*

380. *Numina, &c.*] Ignis è caſtris noſtris incendet ſtatuam Iunonis dictæ Monetæ, quod ab æde Iunonis audita eſt vox quæ docebat, qua ratione plena fieret procuratio propter terræ motum. ædem autem hanc dedicauit L. Fu. Camillus à monendo nomen *Monetæ* inditum.

381. *Caſtra ſuper.*] Si patriam obſidere, iuxta Tibrim caſtra metatum. *Tuſci.*] in Thuſcia orti.

382. *Veniam metator in agros.*] Caſtra metabor. *Metator.*] Stunt verò in re militari *metatores*, qui præcedentes locum caſtris eligunt.

384. *Aries actus.*] Machina bellica ad ſubruendos muros. vide Vegetium lib. 4. cap. 14. & Am. Marcel. & quæ nos ad 490. lib. 3.

385. *Illa licet, &c.*] Sublatas in aſſenſus ſignum manus, fortitudinis & fidei pignora.

386. *Aſſenſêre cohortes.*] Aſſenſum teſtantur clamore, quantus non cedit fragori ſyluæ pineæ in Oſſa Theſſaliæ monte depreſſæ aut ſublatæ, Boreæ è Thracia flantis impulſu.

Digitized by Google

Fit ſonus, aut rurſus redeuntis in æthera ſilua.
Cæſar vt acceptum tam prono milite bellum,
Fatáque ferre videt, ne quo languore moretur
Fortunam, ſparſas per Gallica rura cohortes
Euocat, & Romam motis petit vndique ſignis.
Deſeruêre cauo tentoria fixa Lemano,
Caſtráque quæ Vogeſi curuam ſuper ardua rupem,
Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis.
Hi vada liquerunt Iſaræ, qui gurgite ductus
Per tam multa ſuo, famæ maioris in amnem
Lapſus, ad aquoreas nomen non pertulit vndas.
Soluuntur flaui longa ſtatione Ruteni:
Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas,
Finis & Heſperiæ promoto limite Varus:

Quaque

394. *Sparſas per, &c.*] Hanc orationem Rauennæ habitam ſcribit Cæſar lib. 1. ciu. bell. *Conclamant* (inquit) *legionis decimæ tertiæ quæ aderant milites* (*hanc enim initio tumultus euocauerat, reliquæ nondum conuenerant*) *ſeſe paratos eſſe Imperatoris ſui, Tribunorumque Pl. injurias defendere. Cognita militum voluntate Ariminum cum ea legione proficiſcitur: ibique Tribunos Pl. qui ad eum confugerant, conuenit, reliquas legiones ex hibernis euocat, & ſubſequi jubet.*

396. *Deſeruere cauo, &c.*] Euocati diſceſſere qui tentoria fixerant juxta lacum Lemanum. *Lac de Lozanne & Geneſue. Lemano.*] Lemanus lacus. Allobrogum eſt, Geneuam & Lauſannam vrbes alluens, Rhodanumque impermiſtis aquis tranſmittens. Plinius inter miracula fluminum recēſet, quod Rhodani dulces aquæ in Lemano lacu ſupernatent. *Hortenſ.*

397. *Vogeſi.*] Vogeſus ſiue Mosegus rectius, qui & *Voſecus* à nonnullis appellatur, in finibus Lingonum, vnde Moſæ fontes decurrunt, haud procul à fonte Matronę fluminis. *Vocetus* Tacito in Heluetijs eſt: ad cuius montis radicem vetus oppidum Vindoniſſa fuit, poſteris temporibus ab Alemannis Rhenum tranſgreſsis, ita vaſtata, vt ne veſtigia ejus exſtent, præter nomiſmata, antiquitatis monumenta, quæ illic effodiuntur. *Hortenſ. Vogeſi curuā.*] Montis Lotharingię, ex quo Moſa profluit. *Mont de fauciles. Super ardua rupem.*] Non *ripam.* Mons enim Vogeſus, & in monte caſtra. *Rupem* pro monte dici vſitatiſsimum. *Grotius.*

398. *Cohibebant.*] Reprimebāt, ne quid molirētur. *Lingonas armis.*] Celtarum pop. *le pays de Lāgres.*

399. *Iſaræ.*] Galliæ Narbonenſis fluuius. *Lyſere*, qui in Rhodanum influens, amittit nomen.

400. *Famæ majoris.*] Nam Rhodano mixtus amittit ſuum nomē.

402. *Soluuntur flaui, &c.*] Præſidio Romano ſoluuntur Rhuteni pop. Narbonēſis Galliæ, *de Rouergue.* flaui crinibus, vel epitheton à ratione nominis.

403. *Atax Latias gaudet.*] Fl. ex Pyrenæo ortus, *Aude.* no vlteriꝰ habet naues Rō. *Nō ferre carinas.*] Nō nauigari à militibꝰ Romanis.

404. *Heſperia promoto limite.*] Prolatis

Quaque ſub Herculeo ſacratus nomine portus
Vrget rupe caua pelagus : non Corus in illum
Jus habet, aut Zephyrus : ſolus ſua littora turbat
Circius, & tuta prohibet ſtatione Monœci.
Quaque jacet littus dubium, quod terra, fretúmque
Vendicat alternis vicibus, cùm funditur ingens
Oceanus, vel cùm refugis ſe fluctibus aufert.
Ventus ab extremo pelagus ſic axe volutet,
Deſtituátque ferens : an ſidere mota ſecundo
Tethyos vnda vagæ lunaribus æſtuet horis :
Flammiger an Titan, vt alentes hauriat vndas,
Erigat

Prolatis Italiæ finibus, quæ olim anguſtior. Alij leg. *milite. Limite.*] Ita ſcribendum, non *milite.* Promoto limite eſt, prolatis Italiæ finibus; quæ olim anguſtior. Lectionem hanc ex conjectura ſola à nobis poſitam, confirmat idem MS. Putean. qui diſertè ſic habet. *Grot. Varus.*] Alpinus fluuius Italiam à Narbonenſi Gallia diſterminat. *Varo.*

405. *Quaque ſub Herculeo, &c. Monœci.*] In ora Liguriæ arx eſt & portus Herculis *Monœci*, quod pulſis hoſtibus ibi habitarit; vel quod nullus ibi cum eo coleretur. ὡς μόνῳ οἰκοῦν.

406. *Vrget.*] Repellit. *Pelagus.*] Mare Liguſticum, quod à proxima Liguria nomen habet. Ligures enim inter Macram & Varum flumina ſedes habuere, circà ima Alpium latera, qua ſita ſunt in Liguſticum pelagus obuerſa. *Horten. Corus in illum, &c.*] Ventus, qui aduerſus Aquilonem flat ab Occaſu ſolſtitiali: ἀργέστης.

407. *Zephyrus.*] Qui aduerſus Eurum flat, Fauonius. *Solus ſua, &c.*] Ventus Narbonenſi prouinciæ tantum notus. vide Gell. lib. 2. cap. 22.

408. *Circius.*] Sic dictus, quod omnia turbet & circumuertat; quo minus portus naues in ſtatione aduerſus Circium tueatur. De hoc A. Gell. Galli ventum ex ſua terra flantem, quem ſæuiſſimum patiuntur *Circium* appellant; à turbine opinor eius ac vertigine. *Monœci.*] Herculis Monœci portus eſt, in ora Liguſtica, vt dictum. *Horten. Monœci.*] Forte *morari.*

409. *Quaque jacet, &c.*] Euocauit cohortes è Belgarum oris, quas fluxus ac reflux⁹ maris ſenis quibuſque horis aut circiter faciunt, vt nunc maria ſint, nunc terræ. cujus æſtus & reciprocationis cauſam, an fiat impulſu ſtellæ polaris, an lunæ motu an ſolis influentia, videant & exquirant philoſophi, qui mundi naturam cauſaſque rerum exquirunt: me certe latent.

410. *Vendicat.*] Attribuit ſibi.

411. *Aufert.*] Retrahit ſe.

412. *Volutet.*] Voluat.

413. *Deſtituatque ferens.*] An eo ceſſante fiat refluxus. *An ſidere mota ſecunda.*] Luna, quæ poſt Solem ſecunda eſt; vel *ſecundo*, id eſt, fauente & proſpero. *Sulpicius.*

415. *Hauriat vndas.*] Attrahat, ebibat quo alatur. Stellas enim igneæ eſſe naturæ & τρέφεσθαι ἐκ τῶν ἐπιγείων ἀναθυμιάσεων opinabantur Heraclitus & Stoici. Plutar. de placitis philoſ. & Cic. 2. de natura deorum.

Conuexa polus dum ſidera paſcet. Virg. 1. Aeneid. vide lib. 9. vſ. 313.

Erigat Oceanum, fluctúſque ad ſidera tollat,
Quærite, quos agitat mundi labor: at mihi ſemper
Tu, quacumque moues tam crebros cauſa meatus,
Vt ſuperi voluêre, late. Tunc rura Nemoſi
Qui tenet, & ripas Aturi, quà littore curuo
Molliter admiſſum claudit Tarbellicus æquor,
Signa mouet, gaudétque amoto Santonus hoſte:
Et Biturix, longiſque leues Sueſſones in armis:
Optimus excuſſo Leucus Rhemúſque lacerto,
Optima gens flexis in gyrum Sequana franis:
Et docilis rector roſtrati Belga couini:
Auernique auſi Latio ſe fingere fratres,
Sanguine ab Iliaco populi; nimiúmque rebellis
Nervius, & caſi pollutus ſanguine Cottæ:

Et

417. *Quos agitat mundi labor.*] Hoc eſt, ô philoſophi, qui naturam mundi, ſtudio & labore inueſtigatis. *Sulpitius. Mihi.*] Me; *vel*, quantum ad me.

419. *Late.*] Scil. mihi ſemper late, ac ſis obſcura. *Sulpit. Nemoſi, &c.*] Metropolis & capitis Aruernorum, male legitur *Monethis & Nemetis*. Quo enim tantum mihi læuus abiret poëta, relictis Aquitanis, ad ripam Rheni?

420. *Aturi, &c.*] Fl. Tarbellorũ in Aquitania. *Ador* vel *Dour*.

421. *Claudit Tarbellicus æquor.*] *Ancon* emendat Scaliger. *Tarbellicus æquor.*] Tarbeia, oppidum Aquitaniæ Stephano, *Tarbe*, ſed Ioſepho Scal. *Auqx*.

422. *Signa mouet.*] Diſcedit. *Santonus.*] Galliæ Aquitaniæ pop. ea regio *Xainctonge. Hoſte.*] Romano, olim hoſte.

423. *Biturix.*] Galliæ Aquit. vrbs *Bourges*. forte qui Bituriges *Bourdeaux. Longiſque leues.*] Haſtis pugnaces, vel longo bello ſubacti. *Sueſſones.*] Alii legunt *Axones*, pro accolis Axonis fluuii, in Rhemorum finibus. *Sueſſones.*] Notus Galliæ populus. Veſtigia vocis manuſcripti præferunt, *Sexones*. Vulgo *Axones* male. *Grotius. Sueſſones.*] Rhemis vicini *Soiſſons*.

424. *Optimus excuſſo.*] Iaculandi peritus. *Excuſſo lacerto.*] Ad iaculandum. *Leucus.*] Galliæ Belgicæ pop. quorum vrbs *Toul. Rhemuſque lacerto.*] Galliæ pop. quorum primaria vrbs *Rhemes*.

425. *Optima gens, &c.*] Sequana flu. *Seine* accolę. *Bourguignons*. equitandi periti.

426. *Et docilis rector.*] Et Belgæ pop. Oceano, Rheno, Matrona, & Sequana incluſi, è vehiculis falcatis præliantes. *Roſtrati Belga couini.*] Male legitur *monſtrati. Couini.*] Covinus, vehiculum falcatum eſt, cuius multus vſus fuit, apud Gallos & Britãnos in prælio.

427. *Aruernique, &c.*] *Les gens d'Auuergne*, videntur pro Heduis poſiti, quibus ſunt vicini. Hedui autem *primi in vrbe ius adepti ſunt; datum id fœderi antiquo, & quia ſoli Gallorum fraternitatis nomẽ cum pop. Rom. vſurpant*. Tacit. lib. 11. & Cic. ad Trebatium 7. & ad Attic. 1.

428. *Iliaco populi, &c.*] Troiano; proditur enim Antenorem exſtruxiſſe Clarum montem.

429. *Nervius.*] Galliæ Belgicæ pop.

Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis
Vangiones : Batauique truces, quos are recurvo
Stridentes acuêre tuba : quà Cinga pererrat
Gurgite : quà Rhodanus raptum velocibus vndis
In mare fert Ararim : quà montibus ardua ſummis
Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas :
Pictones immunes ſubigunt ſua rura ; nec vltrà
Inſtabiles Turonas circumſita caſtra coërcent.
In nebulis Meduana tuis marcere peroſus
Andus, iam placida Ligeris recreatur ab vnda.
Inclyta Cæſareis Genabos diſſoluitur alis.
Tu quoque lætatus conuerti prælia Treuir :
Et nunc tonſe Ligur, quondam per colla decora
Crinibus

pop. ferociſſimus *de Tournay. Caſi pollutus &c.*] Apud Eburones Tetutius Sabinus & Aruncuius Cotta cum quinque cohortibus in hybernis cæſi ſunt fraude Ambiorigis. & apud Carnutes C. Fuſius Cotta rei frumentariæ præfectus.

430. *Sarmata braccis.*]De quibus Ouid. 3. Triſt. *Pellibus & ſuris arcebant frigora braccis.* & Mela lib. 2. braccæ autem caligarum fluxarum genus : à qua veſte, ea Galliæ pars dicta eſt Braccata, quæ poſtea Narbonenſis: vide Bayfium de re veſt. & Ioſ. Scal. ad 4. lib. Propertij, & Iſ. Caſaub. ad Suetonij Auguſt. & Ald. Manut. Quæſit. per ep. 22. & quæ Cluerius libro 2. de Antiq. German. cap. 16.

431. *Vangiones.*] Vvormacenſes, *Vvormes. Batauique.*] Hollanders.

432. *Acuere.*]Incitauêre in bella. *Cinga pererrat , &c.*] Fluuius è Pyrenæis non procul à Narbonêſi prouincia. Cæſ. lib. 1. belli ciu.

433. *Rhodanus, &c.*] *Le Rhoſne* in quem ad Lugdunum influit Arar. *la Saone.*

435. *Gebennas.*] Montes, qui Arvernos ab Heluijs diſcludunt, niuales.

436. *Pictones.*]Quinque hos verſus manuſcripti antiqui omnes non habent. Itaque omninò adducor, vt adjectitios credam. *Groc. Pictones.*] Aquitaniæ pop. quorum regio *Poictou. Immunes, &c.*]A motis præſidiis R.

437. *Turonas.*] Ita repoſuimus ex MS. quo vſus Canterus, in quo, *Turonos.* Ejuſdem libri fide hunc verſum illi *In nebulis*, præpoſuimus, aliquo nunc ſenſu, qui nullus alias. *Grotius. Turonas.*] Quorum territorium *Touraine* ; vrbs *Tours.*

438. *In nebulis, &c.*] Et Andegauenſes à fontibus fluuius Meduanæ *le Mayne* , mouent Ligerim verſus. *le Loyre.*

439. *Andus.*]Malim *Andis.* Nam plurale eſt *Andes.* Grotius.

440. *Genabos.*] Eadem vrbs quæ Genabum alijs, vt facile generà mutantur in peregrinis vocibus. Ita autem reſcripſimus pro *Menabos.* Grotius. *Genabos.*] Oppidum ad Ligerim ſitum. *Gian.* in Carnutibus. *Alis.*] Turmis, præſidijs.

441. *Conuerti prælia.*] E Gallia in Italiâ trãsferri bella. *Treuir.*]Pop. Belgiæ, quorũ metropolis *Triers.*

442. *Tonſe Ligur &c.* Gallia ol-

Crinibus effusis toti prælate Comatæ :
Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates, horrensque feris altaribus Hesus ;
Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ.
Vos quoque qui fortes animas, belloque peremtas
Laudibus in longum vates dimittitis ævum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.
Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum
Sacrorum Druidæ positis repetistis ab armis.
Solis nosse deos, & cæli numina vobis,

Aut

omnis fuit Comata. Cisalpina in qua Ligures primum posuerunt capillos, sumpseruntque togas, vnde & Togata dicta: Transalpina omnis Comata, præter Narbonensem prouinciam, quæ Braccata dicta fuerat. Plin. lib. 1. cap. 17. & lib. 3. c. 44. Sūt qui *Liger* legūt, & Ligeris flu. accolas intelligunt.

443. *Prælate.*] Dicit ligures virtute, Comatis prælatos.

445. *Teutates, Hesus ; & Taranis Scythicæ, &c.*] Mercurius, Gallis Theutates, Aegyptijs ΘΕΥΤΘ. Plato in Phædro & Philebo. Cic. lib. 3. de Natur. Deor. Liuius lib. 36. Lactant. de falsa rel. cap. 6. Hesus, siue Heus; Mars, quem asperrima placauere cultura ; nam victimæ eius fuere mortes captorum. Cæs. com. 6. de bel. Gal. Iornandes lib. de reb. Gothicis. Iupiter, quasi βεργταῖ. *Tonans*, à Tatan, quod Vallis Britannis qui veteris Gallicæ linguæ vestigia & reliquias retinent (*tonitru* sonat) vt videtur Phil. Cluuerio lib. 1. de antiquitate Germaniæ, cap. 9. His omnibus litatum humanis hostijs, vti Dianæ Tauricæ. vide Cæs. lib. 6. de bello Gall. Solin. cap. 34. Mela lib. 3. c. 2. Lactant. lib. 1. de falsa relig. c. 21. Pythæi Aduersaria lib. 1. cap. 3. Cluuerium lib. 1. de Antiq. Ger. cap. 26, & 28. *Hesus.*] *Esus* habēt manuscripti, quomodo hoc nomen & apud Lactantiū legitur. *Grotius*

447. *Vos quoque, &c.*] Transitio ad auersionem Gallorum, quorum sacerdotes Galliæ pacata ad interemissa studia & sacra se conuertebant: & pro concione laudabant eos, quid fortiter in prælijs oc cubuissent. *Hortens.*

449. *Securi fudistis carmina.*] Bellico tumultu & trepidatione, soluti: inter arma enim silent musæ. *Bardi.*] Τ' μνιται ἢ πιται, inquit Strabo l. 4. qui præter hos & Dryidas tertium genus τ ποιμώνων recenset, ὑάτις, ἱερο ποιὸς ἢ φυσιολόγος. Mela cap. 2. lib. 3.

450. *Et vos, &c.* Post Cæsaris abitum restituistis diræ immanitatis religionem, & sacra plusquā Scythica, humanis hostijs aræ admotis & à tergo cæsis.

451. *Druidæ.*] Πρὸς τῇ φυσιολογίᾳ, ἢ τιν' ἀθελω φιλοσοφίαν ἀσκοῦντες δικαιότατοι, &c. Strabo lib. 4. horum erat sacrificia curare, jura religionis interpretari, &c. Cæs. lib. 6. de bello Gallico, magi & sacerdotes Gallorū. Marcell. lib. 15. vide & Cluuerium de antiq. German. lib. 1. cap. 24. Mel. 2. cap. 3. lib.

452. *Solis nosse Deos.*] Propter paradoxa & diuersas à cæteris sapientibus opiniones, de Deo, anima, mundo, &c.

453. Ne

Aut ſolis neſcire datum : nemora alta remotis
Incolitis lucis. vobis auctoribus , vmbræ
Non tacitas Erebi ſedes, Ditiſque profundi
Pallida regna petunt : regit idem ſpiritus artus
Orbe alio : longæ (canitis ſi cognita) vitæ
Mors media eſt. certè populi quos deſpicit Arctos,
Felices errore ſuo, quos ille timorum
Maximus , haud vrget leti metus. inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis : & ignauum reditura parcere vitæ.
Et vos crinigeros bellis arcere Caycos
Oppoſiti, petitis Romam, Rhenique feroces
Deſeritis ripas, & apertum gentibus orbem.
Cæſar, vt immenſæ collecto robore vires
Audendi maiora fidem fecêre , per omnem
Spargitur Italiam ; vicináque mœnia complet.
Vana quoque ad veros acceßit fama timores,
Irrupitque

453. *Nemora alta , &c.*] Vade & ijs nomen, à δρῦς Plin. lib. 16. cap. 44.

454 *Vobis auctoribus &c.*] Vos aſſeritis animas è corporibus migrantes non deſcendere ad inferos , ſed orbe alio in alia corpora migrare , atque hinc felices prædicat Septentrionales, qui diſciplina horum inſtituti, τὸ πάντων φοβερώτατον , mortem contemnunt, imo appetunt, vt quæ viam ad immortalitatem ſternat. Pomp. Mela cap. 2. lib. 3.

458. *Mors media eſt.*] Id eſt, media morte peruenitur ad æternam illam vitam. *Sulpitius.*

462. *Ignauum.*] Quia turpe exiſtimant, mortem effugere.

463. *Et vos crinigeros, &c.*] Et vos in præſidijs poſiti ad cohibendos Chaucos (quos Claudianus ad Stiliconem appellat Chaycos. *Friſios , Groningenſes , Bremenſes & Luneburgenſes*) euocati à Cæſare per R. deſeritis Rheni ripas & Germaniam à Cæſ. pateſactam ſequentibus Imp.

465. *Orbem apertum.*] Orbem Germanicum dicit. *Hortenſ.*

466. *Cæſar vt immenſæ.*] Ab enumeratione populorum , quos vicerat Cæſar; quique eum in Italiam ex caſtris ſecuti ad bellum fuere; ad omiſſam , vel intermiſſam rerum geſtarum ſeriem , redit Poëta : & primum quidem diſertè ſimul & grauiter narrat, quanta trepidatione , tumultu ac pauore, vrbem, totamque Italiam, fama ejus aduentus compleuerit. Ordine commemorat ea, quæ belli proœmia comitari ſolent. *Hortenſ. Cæſar , &c.*] Cæſar euocatis legionibus & ſubſequi juſsis , Piſaurum, Fanum , Anconam cæteraſque Italiæ vrbes præſidijs firmat. Cæſ. 1. ciu. bel.

469. *Vna quoque , &c.*] Fugæ igitur , & conuerſiones omnibus in locis ſumma trepidatione fieri cæptæ , &c. quum. Cæſarem cum vniuer

Irrupitque animos populi, cladémque futuram
Intulit, & velox properantis nuntia belli
Innumeras ſoluit fulſa in præconia linguas.
Eſt qui, tauriferis vbi ſe Meuania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
Afferat, & quà Nar Tyberino illabitur amni
Barbaricas ſæui diſcurrere Cæſaris alas:
Ipſum omnes aquilas, collatáque ſigna ferentem,
Agmine non vno, denſiſque incedere caſtris.
Nec, qualem meminêre, vident: majórque, ferúſque
Mentibus occurrit, victóque immanior hoſte.
Hunc inter Rhenum populos Alpéſque jacentes,
Finibus Arctoïs, patriáque à ſede reuulſos
Pone ſequi, iuſſámque feris à gentibus Vrbem,
Romano ſpectante, rapi. ſic quiſque pauendo

Dat

vniuerſis copiis adeſſe crederent. Appian. 2. *Arma, cruor, cædes, incendia, toraque bella Ante oculos volitant, &c.* Petron.

471. *Velox properantis, &c.*] *Fama malum, quo non aliud velocius vllum.* Aeneid. 4. Virg. *Interea volucer motis conterrita pennis, Fama volat, ſummique petit iuga celſa Palati.* Petron.

472. *Præconia.*] Denuntiationes.

473. *Eſt qui, &c.*] Sunt qui falſo diuulgant, turmas Cæſaris vaſtare Vmbriam, cuius oppidum eſt Meuania, *Bouagna*, quam alluit Clitumnus armentis gratus. *Tauriferis.*] Eo indicat, inde eximios tauros Romam mitti ſolere, qui pro victimis cædebantur.

475. *Et qua Nar, &c.*] Et qua Nar Vmbriæ fluu. prope montes Spoletanos in Tybrim effunditur.

476. *Barbaricas.*] Cæſaris copias ex Numidis, Gallis, Germanis, aliiſque barbaris nationibus conflatas, per has regiones diſcurrere ac vagari. *Alas.*] Alæ equitum dicuntur ab eo, quod ad ſimilitudinem alarum vtrinque protegant acies. *Hortenſ.*

477. *Ipſum omnes aquilas, &c.*] Imaginantur ſe videre eum feruciorem factum ipſis Gallis hoſtibus, quos vicerit, *vel* feruciorem atque elatiorem ob victos hoſtes. Tum milites ei multos eſſe, eoſque audaces, & ad maleficium inferendum paratos ferebant. quemadmodum fere in id genus negociis omnia magis terribilia referri ſolent. hinc fuga tumultuaria, &c. Dio. l. 41

478. *Denſiſque caſtris.*] Præ copiarum multitudine.

479. *Nec qualem, &c.*] Tam mitem & placabilem.

481. *Hunc inter, &c.*] Heluetios, cæteroſque Gallos & Germanos ſequi Cæſarem.

482. *Reuulſos.*] Quaſi vi extractos, compulſoſque ad bellum.

484. *Spectante.*] Neque prohibente. *Patherice*, vel, ſpectante, nec ſe patriæ direptione contaminante. *Sic quiſque pauendo, &c.*] Nam vt quiſque eſt affectus, ita rebus vel affingit, vel detrahit; amplificat extenuatve.

Neque

Dat vires famæ: nulloque auctore malorum
Quæ finxêre, timent. nec solum vulgus inane
Percussum terrore pauet: sed curia, & ipsi
Sedibus exiliere Patres, inuisáque belli
Consulibus fugiens mandat decreta Senatus.
Tum quæ tuta petant; & quæ metuenda relinquant,
Incerti, quò quemque fugæ tulit impetus, vrgent:
Præcipitem populum, seriéque hærentia longa
Agmina prorumpunt. credas aut tecta nefandas
Corripuisse faces, aut iam quatiente ruina
Nutantes pendere domos. sic turba per vrbem
Præcipiti lymphata gradu, velut vnica rebus
Spes foret afflictis patrios excedere muros,
Inconsultaruit. qualis cùm turbidus Auster
Reppulit à Libycis immensum Syrtibus æquor,
Fractáque

Neque vllus temere reperitur, qui ea, qua quid acceperit fide, alteri sine additamento tradit. *Hortensius.*

485. *Nulloque auctore malorũ.*] Vt vel ad famam id referatur, cuius nullus certus sciretur author: vel ad id quod sequitur, nullo authore malorum: quæ sibi quisque finxit mala timuit, & ob oculos velut præsentia versantur. *Hortensius.*

488. *Inuisaque belli, &c.*] Senatus mandat consulibus, *Videant ne quid detrimenti Resp. capiat, Cæsarem persequantur, delectum habeant, exercitum conscribant.* Hi vrbe continuo excedunt, Capuamque ad Pomp. profecti, summam Imperij ei deferunt.

490. *Tum quæ, &c.*] Fuit ea fuga omnino turbarum ac tumultuum plena. Qui enim vrbe exibant (ordinis senatorii equestrisque fere primarii homines) etsi videbantur ad bellum proficisci, tamen reuera ea patiebantur quæ captis vsu veniunt. Dio. lib. 41. *Huic fuga per terras, illi magis vada probatur; & patria est, pontus iam tutior. &c. Quantum quisque timet, tantum fugit.* Petron.

492. *Serieque hærentia.*] Hoc est, longo ordine emigrãtium in morem erumpunt ex vrbe. *Hortens.*

493. *Credas aut tecta, &c.*] Vti fieri solet grassante incendio, aut terræ motu tectis ruinã minante.

495. *Nutantes.*] Minantes casum è motu terræ.

496. *Lymphata gradu, &c.*] Mente alienata, furore autẽ correptos credebant veteres conspexisse in fontibus Nympham aliquam, cuius iratæ spiritu agitarentur. vide quæ ad Senecæ Medeam, vs. 386. cane rabido morsi horrent conspectam lympham.

498. *Qualis cum turbidus Auster.*] Qualiter tempestate deprehensi gubernator, nautæ, vectoréque se in mare præcipitant deserta naui necdum soluta: sic, &c. de Syrtibus supra vs. 367. Et hunc locum explicat Petronius: *Ac velut ex alto quum magno inhorruit Auster, &c. Hic dat vela fugæ Fortunæque omnia credit.*

502. *Ma-*

Fractáque veliferi ſonuerunt pondera mali,
Deſilit in fluctus deſerta puppe magiſter,
Nauitáque, & nondum ſparſa compage carina,
Naufragium ſibi quiſque facit: ſic vrbe relicta
In bellum fugitur. nullum iam languidus æuo
Eualuit reuocare parens, coniuxve maritum
Fletibus, aut patrij, dubiæ dum vota ſalutis
Conciperent, tenuêre Lares: nec limine quiſquam
Hæſit, & extremo tunc forſitan vrbis amatæ
Plenus abit viſu: ruit irreuocabile vulgus.
O faciles dare ſumma Deos, eadémque tueri
Difficiles! vrbem populis, victíſque frequentem
Gentibus, & generis, coëat ſi turba, capacem
Humani, facilem venturo Cæſare prædam
Ignavæ liquêre manus. cùm preſſus ab hoſte
Clauditur externis miles Romanus in oris,
Effugit

501. *Magiſter.*] Quem Pompeio & Senatui comparat; nautas verò populo.

502 *Sparſa compage.*] Naui adhuc integra, & nondum diſſoluta compage ſeu contextura. *Sulpit.*

506. *Dubiæ dum vota, &c.*] Coſſ. nec conceptis votis nec peractis de more ſacrificijs fugam corripuere. Plutar. Cæſ.

507. *Lares.*] Domeſtici dij, cuſtodes domus, Laræ nymphæ & Mercurij filij. *Ille manu trepida natos tenet: ille penates*
Occultat gremio, deploratumque relinquit Limen. Petron. *Nec limine, &c.*] Nec quiſquam in diſceſſu ſubinde reſpexit, ſed tanquam videndi cupiditate expletus, neque amplius videre cupiens, abijt.

508 *Extremo viſu.* [Pathos à geſtu. Solet enim ita plerumque fieri, vt in diſceſſu ſubinde reſpiciamus ea, quæ fuerunt nobis jucundiſsima, tanquam nunquam rurſum viſuri. *Horrenſ.*

510. *O faciles.*] Amplificando rem poëta ſententioſe exclamat. *O faciles, &c.*] Dilatat narrationem ab exclamatione per indignationem in Deos nimis faciles in magnis rebus largiendis; ſed qui grauatè eas tueantur; non verò quod nequeant, ſed quod nolint. *Hortenſ.*

511. *Vrbem populis, &c.*] Exaggerat indignitatem rei à loco, quod ciues, qui conſueuerant vrbes & caſtra exterarum gentium expugnare; nunc Romam frequẽtiſsimam, per ignauiam & metum deſerant. Addit Hyperbolen, quæ omnes gentes humanas reciperet, ſi eò confluerent. *Hortenſ.*

512. *Generis.*] *Hyperbole.*

514. *cum preſſus, &c.*] Romani in agro hoſtili ab hoſte preſsi, foſſa, vallo & aggere è ceſpitibus ſubito opere congeſtis ſe tuentur: jam vero vrbem bene munitam & ſuam, ſub primum aduentantis Cæſ. rumorem deſerunt. *Gaudet Romafuga, debellatique Quirites*
Rumoris ſonitu marentia teſta relinquunt. Petron. Arb.

522. *Pom*

Digitized by Google

Effugit exiguo nocturna pericula vallo :
Et subitus rapti munimine cespitis agger
Præbet securos intra tentoria somnos.
Tu tantùm audito bellorum murmure Roma
Desereris ; nox una tuis non credita muris.
Danda tamen venia est tantorum danda pauorum :
Pompeio fugiente timent. tum ne qua futuri
Spes saltem trepidas mentes leuet, addita fati
Peioris manifesta fides, Superique minaces,
Prodigiis terras implerunt, æthera, pontum.
Ignota obscura viderunt sidera noctes,
Ardentémque polum flammis, cœlóque volantes
Obliquas per inane faces, crinémque timendi
Sideris, & terris mutantem regna cometen.
Fulgura fallaci micuerunt crebra sereno :
Et varias ignis denso dedit aëre formas.
Nunc jaculum longo, nunc sparso lumine lampas
Emicuit

522. *Pompeio fugiente timent.*] *Emphatice*, Mag. illo Pompeio, gentium victore, ciuitatis suæ principe. *Quid tam parua queror? gemino cum Consule Magnus: Ille tremor Ponti, &c. Pro pudor! Imperij deserto nomine fugit : vt Fortuna leuis Magni quoque terga viderer.* Petron. Arbit. *Tum ne qua, &c.*] Poëta ne videatur historicis cedere, portenta etiam & prodigia refert. Quod idem facit Appianus lib. 2. de ciu. bell. Monstra, *inquit*, præterea ac signa cœlestia mentem plerumque territabant. Nam sanguinem pluisse, deorum sudasse simulachra, plurima è cœlo tacta fuisse templa : Mulam etiam peperisse memorant, multaque alia horrenda apparuisse, quæ Reip. interitum, mutationemque portenderent. Supplicationes igitur vt in communi consternatione decretæ sunt, &c.

526. *Ignota obscura, &c.*] Apparebant noctu stellæ non aliàs visæ aut obseruatæ.

527. *Ardentemque polum flammis.*] Cœlum ardere visum, quod sit sublatis in altiora ventis. *Cœloque, &c.*] *Præcipites stellæ passimque volare videntur. Quum vagæ per liquidum scintillant lumina mundum: Et tenues longus iaculãtur crinibus ignes, &c.* Manil. 1.

528. *crinemque, &c. terris mutant, &c.*] Crinitam, stellam, κομήτην, diri omnis, tristia portendentem. *Nunquam spectatum impune cometam.* Claud. ἀδεὲς κομήτης ὄτις ἐ κακὸν φέρει. sed de his adi Meteorologos & Physicos.

530. *Fulgura fallaci, &c.*] E nube elisa naturaliter; in sereno non sine prodigio. *Diespiter, igni coruisco nubila diuidĕs Plerũq; per purũ sonãtes, Egit equos volucrẽque currum.* Horat. lib. 1. Od. 34.

532. *Iaculum longo, &c.*] Ἀκοντίας βολὰς, subtilioribus cõmixtis constans sursumque euolans.

Lampas, &c.] Λάμπη, candela, fumus rarus & tenuis, in longũ & latum distensus.

533. *Tu*

Emicuit cælo : tacitum ſine nubibus vllis
Fulmen, & Arctoïs rapiens de partibus ignem,
Percuſſit Latiale caput : ſtellæque minores
Per vacuum ſolitæ noctis decurrere tempus,
In medium venêre diem : cornúque coacta
Iam Phœbe toto fratrem cùm redderet orbe,
Terrarum ſubita percuſſa expalluit vmbra.
Ipſe caput medio Titan cùm ferret Olympo,
Condidit ardentes atra caligine currus,
Inuoluitque orbem tenebris, gentéſque coëgit
Deſperare diem : qualem fugiente per ortus
Sole Thyeſteæ noctem duxêre Mycenæ.
Ora ferox Siculæ laxauit Mulciber Ætnæ ;
Nec tulit in cælum flammas, ſed vertice prono
Ignis in Heſperium cecidit latus. atra Charybdis
Sanguineum fundò torſit mare. flebile ſaui
Latrauêre canes. Veſtali raptus ab ara

Ignis

533. *Tacitum ſine, &c.*] Sine tonitru, è nube rara vel nulla.

534. *Arctous rapiens, &c.*] Quod perraro fit, cum Notus dicatur fulminis fabricator. verum hoc, vt notet hoſtes ex Septentrione aduentare.

535. *Latiale caput.*] Capitolium, vel Romam caput Latii vel ædem Iouis Latialis in monte Albano.

537. *In medium venere diem.*] Apparuere mediò die. *Cornuque coacta, &c.*] Luna defecit, pleno iam orbe inſtar ſolis & obiectu terræ impedita, ne ſolem videret. *Parte alia plenos extinxit Cynthia vultus, Et lucem ſceleri ſubduxit.* Petron.

538. *Fratrem cum redderet.*] Repræſentaret Solem integra rotunditate.

540. *Ipſe caput medio, &c.*] Sol iam meridionalis deliquium paſſus eſt interuentu Lunæ. *Ore cruento Deformis Titan vultus caligine texit.* Petron.

543. *Qualem fugiente per ortus.*] Sicut olim in ortum reuerſo ſole cœnam Atrei abominante. vide Senecæ Thyeſten, & quæ nos ad chorum eius vltim.

545. *Ora ferox Siculæ, &c.*] Crateras, vnde flammas, fumos, & interdum lapides ardentes eructat Aetna mons Siciliæ, aperuit, neque flammas ſurſum miſit vt ſolita eſt, ſed Italiam verſus inclinatas, quaſi mox ciuili bello arſuram. *Iamque Ætna voratur ignibus inſolitis.* Petron.

547. *Charybdis.*] Siculum fretum, in qua Charybdis voragó ſanguinem ex imo eructauit.

548. *Flebile ſaui, &c.*] Scylla ſaxum in freto Siculo, quam canibus marinis ſuccinctam inguina fingunt, propter vndas cauernis ſcopuli allisas & latrare viſas, iam flebile quiddam ſonuit.

549. *Veſtali raptus, &c.*] Ignis Veſtalis, de quo ſupra v. 199. extinctus.

550. *Oſten-*

Ignis, & ostendens confectas flamma Latinas
Scinditur in partes, geminóque cacumine surgit,
Thebanos imitata rogos. tum cardine tellus
Subsedit, veterémque iugis nutantibus Alpes
Discussêre niuem. Tethys maioribus vndis
Hesperiam Calpen, summúmque impleuit Atlanta.
Indigetes fleuisse deos, Urbisque laborem
Testatos sudore Lares, delapsaque templis
Dona suis, diraque diem fœduisse volucres
Accipimus; silvisque feras sub nocte relictis
Audaces media posuisse cubilia Roma.
Tum pecudum faciles humana ad murmura lingua,
Monstrosique hominum partus, numeróque modóque
Membrorum; matrémque suus conterruit infans:
Diraque per populum Cumanæ carmina vatis
Vulgantur.

550. *Ostendens confectas, &c.*] Flamma sacrificij quod fiebat Ioui Latiali in monte Albano, conceptum nomine pop. Latini in feriis Latinis quotannis lib. 5. & 6. 400. in duas partes diuisa ascendit, diuisionem & discordiam portendens. *Confectas.*] Finitas: nam peracto nocturno sacrificio Latinæ finitæ erant. Vnde alibi: *Vidit flammiferas confectas nocte Latinas. Latinas.*] Ita sæpè absolute ponitur, vt subaudiatur, *ferias.* Sulpitius.

552. *Thebanos imitata rogos.*] Rogi, in quem eundem Eteocles & Polynices filij OEdipi apud Thebas mutuis concisi vulneribus fuerunt coniecti, flamma in duas se partes diuisit, æterni odij testis. Stat. 1. 2. lib.

553. *Subsedit.*] Diducta in hiatum subsedit. *Veteremque iugis, &c.*] Terræ motu agitatis Alpibꝰ excussæ niues.

554. *Tethys maioribus, &c.*] Altius inundauit Oceanus occidentalis inter Calpen Hispaniæ terminum *Gibraltar* & Abylam extremum Mauritaniæ montem, pro quo videtur poëta posuisse Atlantem minorem, scil. *Errif.* prope Herculis columnas.

556. *Indigetes fleuisse deos.*] Qui ex hominibus inter deos relati sunt.

557. *Lares.*] Deos domesticos, habitu peregrinantium formatos & caninis pellibus amictos. *Delapsaque templis, &c.*] Donaria, anathemata diis suspensa sponte decidisse.

558. *Diraque diem, &c.*] Ominosas & noctis filias aues interdiu apparuisse.

560. *Media posuisse cubilia.*] Dicit feras noctu è syluis vrbem intrasse, & in medio foro sua lustra posuisse; quod quidem significabat, vrbem fuga ciuium desertum iri, & solitudinem quandã fore. *Horten.*

561. *Tum pecudum, &c.*] Boues locutos, vt bello Punic. 2. & Macedonico. *Pecudesque locutas.* Virgil. 1. Georgicor.

562. *Monstrosique hominum, &c.*] Habentes membra plura vel pauciora, diuersa, maiora, &c.

564. *Cumanæ carmina, &c.*] Sibyllæ Cumanæ carmina.

565. *Quos.*

565 *Vulgantur. tum, quos sectis Bellona lacertis*
Saua mouet, cecinêre deos : crinémque rotantes
Sanguinei populis vlulârunt tristia Galli.
Compositis plena gemuerunt ossibus vrna.
Tum fragor armorum, magnæque per auia voces
570 *Audita nemorum : & venientes cominus vmbræ.*
Quique colunt junctos extremis mœnibus agros,
Diffugiunt : ingens Vrbem cingebat Erinnys,
Excutiens pronam flagranti vertice pinum,
Stridentésque comas : Thebanam qualis Agauen
575 *Impulit, aut sæui contorsit tela Lycurgi*
Eumenis : aut qualem iussu Iunonis iniquæ
Horruit Alcides, viso iam Dite, Megæram.
Insonuêre tubæ, & quanto clamore cohortes
Miscentur, tantum nox atra silentibus auris
Edidit :

565. *Quos sectis Bellonæ, &c.*] Corybantes & Galli numine Bellonæ & Cybeles afflati, sectis sibi humeris & lacertis, rotatoque capite saltantes vaticinabantur tristia. vide quæ nos ad Senec. Med. 804. cæruices lubricis intorquentes motibus crinesque pendulos rotantes in circulũ, &c. ancipiti ferro, quod gerebant, sua quisque brachia dissecant. Apul. 8. Met.

566. *Crinemque rotantes Sanguinei.*] Non *sanguineum crinem*, vt ante: sed illi sanguinolenti, *Quos circumsonuit gaudens Bellona cruentu.* Nostrum hoc ex coniectura probant manuscripti Thuani, & regiorum vnus. *Grotius.*

567. *Vlularunt.*] Tristi voce & vlulatu horrenda canebant. *Galli.*] Sic fuerunt hi sacerdotes appellati, à Gallo fluuio Phrygiæ, ad quem sua Orgia exercebant; siue quod ex eo bibẽtes furerẽt. *Hor.*

568. *Compositis plena, &c.*] Manes etiam placati, gemuerunt è sepulchris.

569. *Tum fragor armorum, &c.*] Sic Virg. 1. Georg. *Armorum crepitus, &c.* & Ouid. 15. Metam. *Arma ferunt, &c.* quos noster videtur hic imitatus.

570. *Venientes cominus vmbræ.*] Conspectæ prope vmbræ. *Ecce inter tumulos, neque ossa carentia bustis Vmbrarum facies diro stridore minatur.* Petron.

572. *Ingens Vrbem cingebat Erinnys, &c. Thebanam qualis Agauen Impulit, aut sæui contorsit, &c.*] Furia per vrbem visa, purpureos concutere crines & flagrantem obuiis intendere facem. *Emersit late Ditis chorus horrida Erinnys. Et Bellona minax facibusque armata Megæra, Letumque, &c.* Petron. Arb. Qualis Agauen stimulauit in cædem filij sui Penthei, aut Lycurgũ regẽ Thraciæ; qui dũ Bacchi odio vites excinderet, sua sibi crura præcidit: aut Herculẽ, qui ab inferis reuersus, immissa à Iunone furia correptus, vxorem suam & liberos interfecit. Senec. Herc. Fu.

573. *Excutiens pinũ.*] Agitãs facem ex pinu, intentam in obuios.

578. *Insonuêre tuba, &c.*] Noctu auditæ tubæ & exercituum concursus clamoresque.

580 *Et*

Edidit : & medio viſi conſurgere Campo
Triſtia Syllani cecinêre oracula manes :
Tollentémque caput gelidas Anienis ad vndas
Agricola fracto Marium fugêre ſepulcro.
Hæc propter placuit Tuſcos de more vetuſto
Acciri vates. quorum qui maximus ævo
Aruns incoluit deſerta mœnia Lunæ,
Fulminis edoctus motus, venáſque calentes
Fibrarum, & monitus volitantis in aëre pennæ :
Monſtra iubet primùm, quæ nullo ſemine diſcors
Protulerat natura, rapi ſterilíque nefandos
Ex vtero fetus infauſtis vrere flammis.
Mox iubet & totam pauidis à ciuibus Urbem
Ambiri, & feſto purgantes mœnia luſtro :
Longa per extremos pomœria cingere fines
Pontifices, ſacri quibus eſt permiſſa poteſtas.

Turba

580. *Et medio, &c.*] Syllæ manes è ſepulchro in campo Martio horrenda ſuique temporis æmula prædixerunt.

582. *Tollentemque caput, &c.*] Ruſticis viſus Marius emicans è ſepulchro.

583. *Sepulcro.*] *Signate.* Sylla enim reuerſus victor Caij Marij reliquias ſitas apud Anienem fluu. erutas diſſipari iuſſerat.

584. *Tuſcos de more, &c.*] Rerum diuinarum atque ſacrificiorum peritiſſimos. namque diuinandi diſciplinam, atque ritus ad religionem ſpectantes, Thuſci à Græcis (hi autem à Chaldæis habuerant) percepta Romanis tradidere.

586. *Deſerta mœnia.*] Incolis vacuæ & raræ. *Lunæ*] Primi Etruriæ oppidi, cum portu, à cuius ſinu, Lunæ curuaturam referente, nomen habere videtur.

587. *Fulminis edoctus motus.*] Fulminũ euocationes, aruſpicinã, auiũ garrit⁹ & volatus callens, ſic Virg. de Heleno, *interpres diuum, &c. Et volucrum linguas & præpetis omina pennæ.* Aen. 3.

589. *Monſtra iubet primum.*] Aruns primũ iubet prodigia procurari, mõſtroſos partus cremari, vrbem luſtrari, *Nullo ſemine.*] Dubito an *nullo ſemine*, quaſi ſponte nata dicat: an rectius *miſto ſemine*: ita enim melius cohæret *diſcors natura.* Δημόκριτος φησιν γίγνεσθαι τὰ τέρατα διὰ τὸ δύο γόνους πίπτειν Arist. de Gen. Animal. l. IV. c. IV. *Grot. Nullo ſemine, &c.*] H. Grotius legit *miſto ſemine*, propter τὸ *diſcors natura*, quamuis poſſit de mula intelligi *ſterili ex vtero.*

591. *Ex vtero.*] Hoc propter mulam, quæ pepererat, dixit.

593. *Ambiri.*] Circuitione ſolenni ac purgatione, Amburbio.

594. *Pomœria cingere fines.*] Spatium poſt, pone, vel proxime murum. quod neque habitari, neque arari fas erat.

595. *Pontifices, &c.*] Præcedebãt Pontifices, rerũ quæ ad ſacra pertinent, doctores, cõſulti, cuſtodes, dicti à ponte ſublicio, quem fieri & reſtitui ab ipſis oportebat.

596. *Tu-*

Digitized by Google

Turba minor ritu ſequitur ſuccincta Gabino,
Veſtalémque chorum ducit vittata ſacerdos,
Troianam ſoli cui fas vidiſſe Mineruam.
Tum qui fata deûm ſecretaque carmina ſeruant,
Et lotam paruo reuocant Almone Cybellen:
Et doctus volucres Augur ſeruare ſiniſtras:
Septemvirque epulis feſtis, Titiique ſodales:
Et Salius lato portans ancilia collo:
Et tollens apicem generoſo vertice Flamen.
Dúmque illi effuſam longis anfractibus vrbem
Circumeunt, Aruns diſperſos fulminis ignes
Colligit, & terræ mæſto cum murmure condit,

Datque

596. *Turba minor, &c.*] Minores ſacerdotes. *Gabino.*] Toga ſic in tergum reiecta, vt eius lacinia reuocata hominem cingeret. à Gabiis Volſcorũ opp. mos ortus, cuius ciues ad ſubitaneum bellũ ita cincti profecti, redierunt victores.

597. *Veſtalémque chorum ducit.*] Numero ſex. *Vittata ſacerdos.*] Infulis ceu vittis, teniis caput cincta antiſtes Veſtaliũ max.

598. *Troianam Mineruam.*] Palladium ab Aenea è Troia in Italiam aduectum.

599. *Qui fata deûm, &c.*] Quindecim viri, quibus Sibyllinos libros cuſtodiendi inſpiciendique poteſtas.

600. *Lotam paruo, &c.*] Qui vt Galli Cybeles ſacerdotes matrem Deûm Peſsinuntiam in Almone fluuio quotannis lauabant. Ouid. 4. Faſt. *Reuocant.*] MSS. quidam *referunt.* non male. *Grot.*

601. *Augur.*] Augures. *Siniſtras.*] Auſpicatas, quia quæ à diis miſſa ſunt dextra, nobis ſunt ſiniſtra; *vel* quia Romanis quibus in auſpiciis captandis pars antica erat Meridies; Oriens, melior cœli pars, fuit ſiniſtra

602. *Septemvirque epulis.*] Septemuiri Epulones, quibus ludorũ epulare ſacrificium curæ erat. *Feſtis.*] Non *feſtus.* Sed, *Septemuir feſtis epulis*, curandis ſcil. Ita vt emendauimus, habet MS. Puteanorum. *Grotius. Titiique ſodales.*] Apollinis ſac. à titiis auibus, quas obſeruare ſoliti ſunt. dicti aliis, à Tito Tatio. Tacit. 1. Annal.

603. *Salius lato, &c.*] Salij 12. Martis ſacerdotes, ancilia, hoc eſt, ſcuta (è quibus vnum è cœlo cecidiſſe fertur regnante Numa, Imperio fatale) geſtantes, ſaltanteſque.

604. *Tollens. Flamen.*] Flamines præcipue tres, Dialis, Martialis. Quirinalis, quaſi Filamines dicti. quod licio in capite velati erant ſemper, ac capiũt cinctum habebãt filo, Var. lib. 4. de L. L. à Pileo, Putarch. à flama, ſacra ea eſt infula, Diony. 2. vel à flãmeo, velamento. capitis. Ioſ. Scal. in Varron. à virga lanata.

606. *Diſperſos fulminis, &c.*] Diſperſos ignes & fulgurita in vnum redigit, tacita cum prece terræ condit, & locũ appellat Bidental. vide quæ nos ad Perſij Sat. 2. vſ. 27. Ex cœli regionibus inquit H. Grotius. Cic. *Cœli fulgura regionibus ratis temperanto.*

607. *Tacito cum murmure condit, &c.*] Significat monumentũ eo loco ſtatui, aram nempe vel Puteal,

Datque locis nomen, ſacris tunc admouet aris
Electa ceruice marem. jam fundere Bacchum
Ceperat, obliquoque molas inducere cultro:
Impatiénſque diu non grati victima ſacri,
Cornua ſuccincti premerent cùm torua miniſtri,
Depoſito victum prabebat poplite collum.
Nec cruor emicuit ſolitus: ſed vulnere largo
Diffuſum rutilo nigrum pro ſanguine virus.
Palluit attonitus ſacris feralibus Aruns:
Atque iram Superûm raptis quæſiuit in extis.
Terruit ipſe color vatem: nam pallida tetris
Viſcera tincta notis, gelidóque infecta cruore
Plurimus aſperſo variabat ſanguine liuor.

Cernit

Puteal, cum aliqua fortaſſe inſcriptione, quæ teſtaretur fulgur ſub illa ara conditum. Vetus Interpres Iuuenalis hoc modo explicat quid ſit fulgura condere: *condi fulgura dicuntur, quotieſcunque Pontifex diſperſos ignes in vnum redigit quadam tacita ignorataque prece, & locum aggeſtione conſecrarum it.* Salmaſ.

608. *Datque locis nomen.*] Ex cæli regionibus. Cicero: *Cali fulgura regionibus ratis temperanto.*

609. *Electa ceruice marem.*] Taurum egregium & eximium. *Fundere Bacchum.*] Fronti victimæ inter cornua inuergere vinum.

610. *Obliquoque.*] Tranſuerſo, vel ſuppoſito. vide Thyeſt. Sen. vſ.

692. *Molas inducere cultro.*] Salſus fruges, hordeum ſale miſtum, quo frons victimæ, focus & cultri aſpergebantur.

611. *Impatiensque diu, &c.*] Si hoſtia aris admota refugeret, reluctaretur, mugitum icta daret, aut non placide caderet, ingratum cenſebatur ſacrificium.

615. *Virº.*] Tetra & virulēta ſanies.

616. *Feralibus Aruns.*] Funeſtis, exitialibus, *feram* enim antiqui mortem dixerunt.

617. *Extis.*] Exta ſunt, quæ ex victimis ſacrificātur diis, vide quæ nos ad Sen. Thyeſt. vſ. 763. quæ eadem & *viſcera* dici videntur, Oedip. Senec. vſ. 332. & 354.

618. *Terruit ipſe color vatem.*] Videt enim exta maculoſa, gelida, liuida, tabida, putria. *Nam pallida, &c.*] Aruſpices imaginatione diuidebant iecur in duas partes *familiarem & hoſtilem*, deinde ex vtriuſq; partis habitu, plenitudine, colore, &c. cōiiciebant quid nobis, quid hoſti eſſet euenturū. Cic. 2. de diuin. *Quæ pars inimici, quæ pars familiaris eſſet. Fiſſū familiare & vitale tractāt.* Apparet duplex fiſſum fuiſſe: vnum *familiare*, vt opinor, in iecore: alterū *vitale* in aliis extis, vt pulmone: de quo Lucanus, *Paruiſque ſecat vitalia limes.* Fiſſum etiam vnum erat noſtrum, alterū hoſtium, eratque, vt coniicio, linea quēdā & limes, qui fibras in extis, vt iecore medio, bipartito ſecabat & dirimebat. Erat & duplex in iecore caput, vnum noſtrum, alterum aduerſariorum. Lucan. *Ecce videt cap.* Hæc Turnebus lib. 5. Aduerſ. cap. 18. & lib. 11. cap. 27. Hic autem ab hoſtili parte, Cæſ. ſcilicet læta omnia; à familiari (Romæ ſcil. Pompeique) infauſta coniicit.

621. *Tabe*

Turba minor ritu ſequitur ſuccincta Gabino,
Veſtalémque chorum ducit vittata ſacerdos,
Troianam ſoli cui fas vidiſſe Mineruam.
Tum qui fata deûm ſecretaque carmina ſeruant,
Et lotam paruo reuocant Almone Cybellen:
Et doctus volucres Augur ſeruare ſiniſtras:
Septemvirque epulis feſtis, Titiique ſodales:
Et Salius lato portans ancilia collo:
Et tollens apicem generoſo vertice Flamen.
Dúmque illi effuſam longis anfractibus vrbem
Circumeunt, Aruns diſperſos fulminis ignes
Colligit, & terræ mœſto cum murmure condit,

Datque

596. *Turba minor, &c.*] Minores ſacerdotes. *Gabino.*] Toga ſic in tergum reiecta, vt eius lacinia reuocata hominem cingeret. à Gabiis Volſcorũ opp. mos ortus, cuius ciues ad ſubitaneum bellũ ita cincti profecti, redierunt victores.

597. *Veſtalémque chorum ducit.*] Numero ſex. *Vittata ſacerdos.*] Infulis ceu vittis, teniis caput cincta antiſtes Veſtaliũ max.

598. *Troianam Mineruam.*] Palladium ab Aenea è Troia in Italiam aduectum.

599. *Qui fata deûm, &c.*] Quindecim viri, quibus Sibyllinos libros cuſtodiendi inſpiciendique poteſtas.

600. *Lotam paruo, &c.*] Qui vt Galli Cybeles ſacerdotes matrem Deûm Peſsinuntiam in Almone fluuio quotannis lauabant. Ouid. 4. Faſt. *Reuocant.*] MSS. quidam *referunt*, non male. *Grot.*

601. *Augur.*] Augures. *Siniſtras.*] Auſpicatas, quia quæ à diis miſſa ſunt dextra, nobis ſunt ſiniſtra; *vel* quia Romanis quibus in auſpiciis captandis pars antica erat Meridies; Oriens, melior cœli pars, fuit ſiniſtra

602. *Septemuirque epulis.*] Septemuiri Epulones, quibus ludorũ epulare ſacrificium curæ erat. *Feſtis.*] Non *feſtus.* Sed, *Septemuir feſtis epulis*, curandis ſcil. Ita vt emendauimus, habet MS. Puteanorum. *Grotius. Titiique ſodales.*] Apollinis ſac. à titiis auibus, quas obſeruare ſoliti ſunt. dicti aliis, à Tito Tatio. Tacit. 1. Annal.

603. *Salius lato, &c.*] Salij 12. Martis ſacerdotes, ancilia, hoc eſt, ſcuta (è quibus vnum è cœlo cecidiſſe fertur regnante Numa, imperio fatale) geſtantes, ſaltanteſque.

604. *Tollens Flamen.*] Flamines præcipue tres, Dialis, Martialis. Quirinalis, quaſi Filamines dicti. quod licio in capite velati erant ſemper, ac caput cinctum habebãt filo, Var. lib. 4. de L. L. à Pileo, Putarch. à flama, ſacra ea eſt infula, Diony. 2. vel à flãmeo, velamento. capitis. Ioſ. Scal. in Varron. à virga lanata.

606. *Diſperſos fulminis, &c.*] Diſperſos ignes & fulgurita in vnum redigit, tacita cum prece terræ condit, & locũ appellat Bidental. vide quæ nos ad Perſij Sat. 2. v. 27. Ex cœli regionibus inquit H. Grotius. Cic. *Cœli fulgura regionibus ratis temperanto.*

607. *Tacito cum murmure condit, &c.*] Significat monumentũ eo loco ſtatui, aram nempe vel Puteal,

Datque locis nomen, ſacris tunc admouet aris
Electa ceruice marem. jam fundere Bacchum
Ceperat, obliquóque molas inducere cultro:
Impatiénſque diu non grati victima ſacri,
Cornua ſuccincti premerent cùm torua miniſtri,
Depoſito victum prabebat poplite collum.
Nec cruor emicuit ſolitus: ſed vulnere largo
Diffuſum rutilo nigrum pro ſanguine virus.
Palluit attonitus ſacris feralibus Aruns:
Atque iram Superûm raptis quæſiuit in extis.
Terruit ipſe color vatem: nam pallida tetris
Viſcera tincta notis, gelidóque infecta cruore
Plurimus aſperſo variabat ſanguine liuor.

Cernit

Puteal, cum aliqua fortaſſe inſcriptione, quæ teſtaretur fulgur ſub illa ara conditum. Vetus Interpres Iuuenalis hoc modo explicat quid ſit fulgura condere: *condi fulgura dicuntur, quotieſcunque Pontifex diſperſos ignes in vnum redigit quadam tacita ignoratáque prece, & locum aggeſtione conſecratum it.* Salmaſ.

608. *Datque locis nomen.*] Ex cæli regionibus. Cicero: *Cæli fulgura regionibus ratis temperanto.*

609. *Electa ceruice marem.*] Taurum egregium & eximium. *Fundere Bacchum.*] Fronti victimæ inter cornua inuergere vinum.

610. *Obliquoque.*] Tranſuerſo, vel ſuppoſito. vide Thyeſt. Sen. Vſ.

692. *Molas inducere cultro.*] Salſas fruges, hordeum ſale miſtum, quo frons victimæ, focus & cultri aſpergebantur.

611. *Impatiensque diu, &c.*] Si hoſtia aris admota refugeret, reluctaretur, mugitum icta daret, aut non placide caderet, ingratum cenſebatur ſacrificium.

615. *Virº.*] Tetra & virulēta ſanies.

616. *Feralibus Aruns.*] Funeſtis, exitialibus, *feram* enim antiqui mortem dixerunt.

617. *Extis.*] Exta ſunt, quæ ex viſceribus ſacrificātur diis, vide quæ nos ad Sen. Thyeſt. Vſ. 763. quæ eadem & *viſcera* dici videntur, Oedip. Senec. Vſ. 332. & 354.

618. *Terruit ipſe color vatem.*] Videt enim exta maculoſa, gelida, liuida, tabida, putria. *Nam pallida, &c.*] Aruſpices imaginatione diuidebant iecur in duas partes *familiarem & hoſtilem*, deinde ex vtriuſq; partis habitu, plenitudine, colore, &c. cōiiciebant quid nobis, quid hoſti eſſet euenturū. Cic. 2. de diuin. *Quæ pars inimici, quæ pars familiaris eſſet. Fißū familiare & vitale tractāt.* Apparet duplex fiſſum fuiſſe: vnum *familiare*, vt opinor, in iecore: alterū *vitale* in aliis extis, vt pulmone: de quo Lucanus, *Paruiſque ſecat vitalia limes.* Fiſſum etiam vnum erat noſtrum, alterū hoſtium, eratque, vt coniicio, linea quędā & limes, qui fibras in extis, vt iecore medio, bipartito ſecabat & dirimebat. Erat & duplex in iecore caput, vnum noſtrum, alterum aduerſariorum. Lucan. *Ecce videt cap.* Hæc Turnebus lib. 5. Aduerſ. cap. 18. & lib. 11. cap. 27. Hic autem ab hoſtili parte, Cæſ. ſcilicet læta omnia; à familiari (Romæ ſcil. Pompeique) infauſta coniicit.

621. *Tabe*

Digitized by Google

Cernit tabe jecur madidum : vexáſque minaces
Hoſtili de parte videt. pulmonis anheli
Fibra latet, paruúſque ſecat vitalia limes.
Cor jacet : & ſaniem per hiantes viſcera rimas
Emittunt : produntque ſuas omenta latebras.
Quódque (nefas) nullis impunè apparuit extis,
Ecce videt capiti fibrarum increſcere molem
Alterius capitis : pars ægra & marcida pendet,
Pars micat, & celeri venas mouet improba pulſu.
His vbi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat : Vix fas Superi quæcunque monetis
Prodere me populis : neque enim tibi ſumme litaui
Iuppiter hoc ſacrum : cæſique in viſcera tauri
Inferni venere Dei. non fanda timemus :
Sed venient maiora metu. Dij viſa ſecundent,
Et fibris ſit nulla fides ; ſed conditor artis
Finxerit

621. *Tabe jecur.*] Iecur ſanie corruptum. *Venaſque minaces.*] Quaſi exitium & calamitatem aliquam.

622. *Pulmonis anheli.*] Quod è pulmone, ceu folle reſpiramus & ducimus anhelitum. *Hortenſ.*

623. *Paruus limes.*] Præcordia indicat; membrana illa quæ cor & pulmones à iecore & liene dirimit, Græcis diaphragma appellatur.

624. *Cor iacet.*] Cor non palpitat. *Et ſaniem.*] Putridum & corruptum ſanguinem. *Hiantes rimas.*] Fiſſuras ſe aperientes. *Produnt.*] Oſtendunt. *Hort. Sulpit.*

627. *Capiti fibrarum, &c.*] Viſa ſunt etiam, inquit, magni mali argumentum duo ſocinoris capita, quorum vnum ab altero opprimebatur. *Impune.*] Sine graui incommodo. *Increſcere.*] Inſurgere, & hoc victoriam indicat. *Sulpit.*

628. *Pendet.*] Non mouetur.

629. *Pars micat.*] Salit & palpitat. *Improba.*] Audax. *Celeri pulſu.*] Quo audacia & celeritas Cæſaris ſignificatur.

631. *Monetis.*] Alij, *moueris:*

632. *Neque enim tibi ſumme litaui, &c. cæſique in viſcera tauri, &c.*] Video me non litaſſe, id eſt, non placaſſe Iouem hac hoſtia ingrata, cuius extis dij iras ſuas oſtenderunt. vel piaculari, qua erratum eſt, forte quod Ioui taurum immolari negant. vide quæ ad Sen. Medeam, v. ſ. 61. & Hercu. Fu. verſ. 299. Omnia verò apparuere triſtia, ac ſi diis inferis litaſſem. Virgil. 6. Aeneid. *Tum Stygio regi, &c.*

634. *Inferni venere.*] Eruditè exponit, quibus Diis tauro litauit; nempe inferis, quos in viſcera veniſſe ait. *Maiora.*] Deteſtabiliora. *Hortenſ.*

635. *Dij viſa ſecundent.*] Benè precantis, & deprecantis infortunium; imò calamitatem imminentē, quam exta portenderēt. *Hort.*

636. *Et fibris ſit nulla fides, ſed conditor artis, &c.*] Et fallat aruſpicina ars, neque fides habeatur Tagi artis huius inuentori, hunc autem, è ſulco in agro

Tarqui

Finxerit iſta Tages. flexu ſic omina Tuſcus
Inuoluens, multáque tegens ambage canebat.
At Figulus, cui cura Deos, ſecretáque cœli
Noſſe fuit, quem non ſtellarum Ægyptia Memphis
Æquaret viſu, numeríſque mouentibus aſtra,
Aut hic errat (ait) nulla cum lege per æuum
Mundus, & incerto diſcurrunt ſidera motu:
Aut, ſi fata mouent, orbi, generíque paratur
Humano matura lues. terra ne dehiſcent,
Subſidéntque vrbes? an tollet feruidus aër
Temperiem? ſegetes tellus infida negabit?
Omnis an infuſis miſcebitur vnda venenis?
Quod cladis genus, ô Superi? qua peſte paratis
Sæuitiam? extremi multorum tempus in vnum
Conuenêre dies. ſummo ſi frigida cœlo

Stella

Tarquinienſi natum puerili ſpecie docuiſſe Etruſcos aruſpicinam, refert Cicer. 2. de diuin. & Ouid. 15. Met.

637. *Omina.*] Alij *omnia.*

639. *At Figulus.*] Lucanus, antequam ad prædictionem futuri belli è figura reuolutionum & planetarum perueniat, præmittit artificioſe proſopographiam Figuli, cum amplificatione, ab exacta Aſtrologiæ ſcientia. *Horten. Figulus.*] Nigidij Figuli Pythagorici ſummi aſtrologi meminit Cic. A. Gellius ſæpius, & Euſeb. *Deos, &c.*] Stellas, quæ nonnullis dij. *vel* deorum mentem, ex ſtellis. *Secretaque cæli.*] Motus & vires ſiderum.

640. *Quem non ſtellarum, &c.*] Qui ſiderũ obſeruationis judicijque ex ijs peritia præibat Aegyptios aſtrologos, eſt autẽ Memphis nobiliſsima Aegypti ciuitas, *Cairo.*

641. *Viſu.*] Inſpectione & obſeruatione. *Numeriſque.*] Canoris ſpatijs temporum, quibus ſe aſtra per gradus mouent, quædam cum harmonia, vt Cic. docet, *Sulpit.*

642. *Aut hic errat, &c.*] Si Cœlum hoc voluatur certa lege & prouidentia diuina, neque fortuito & caſu (vt volunt ſtulti) erret, ſi efficacia & influxu ſuo ſuperiora illa & cœleſtia corpora agant in hæc inferiora: magna certe inſtat terrarum orbi incoliſque clades. At quænam illa? Terræne hiatus? An peſtis ex aëris corrupti intemperie? *Errat.*] Mouetur & vertitur. *Per æuum.*] Per æternitatem.

643. *Incerto.*] Temerario & fortuito.

646. *Subſident.*] Peſſum ibunt, ſubmergentur, & obruentur. *Tollet temperiem.*] Fiet intemperatus.

647. *Segetes tellus infida negabit? Omnis an infuſis, &c.*] Vtrum fames è terræ ſterilitate? An ex aqua veneno infecta & corrupta lues?

650. *Extremi multorum, &c.*] Exitiales è multis aſpectus conſpirauere in hoc vnum tempus, vt ſit deterrimum.

651. *Sũmo ſi frigida cœlo, &c.*] Si Saturnus obtineret in ſũmo cœlo, id eſt, medio Aquariũ, qui una eſt è

ſedibus

Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes;
Deucalioneos fudisset Aquarius imbres,
Totaque diffuso latuisset in æquore tellus.
Si sauum radiis Nemeæum Phœbe Leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succensúsque suis flagrasset curribus æther.
Hi cessant ignes. tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda, chelasque peruris,
Quid tantum Gradive paras? nam mitis in alto
Iuppiter Occasu premitur, Veneriſque salubre
Sidus hebet, motúque celer Cyllenius hæret,
Et cœlum Mars solus habet. cur signa meatus
Deseruere

sedibus Saturni; diluuium timeretur, quale fuit tempore Deucalionis. *Quod tamen Olympiodorus fieri posse negat nisi magni anni hyeme, vbi omnes planetæ conjuncti sunt in hyberno signo: piscibus aut Aquario.*

652. *Stella frigida.*] Quod longissime à Sole recedat suprà, quo is penetrare nequit, vt ad inferiores planetas. *Nigros.*] Ob propinquitatem proximorum circulorum, quum alioquin sit colore candido stella. *Hortenſ.*

653. *Deucalioneos.*] Quales eciclere tempore Deucalionis, & Pyrrhæ, quo mundus aquarum diluuio obrutus fuit. *Hortenſ.*

655. *Si sauum radiis.*] Si sol deprehensus esset in Leone, vt propria sede: periculum esset, ne conflagraret mundus. *Neque hoc fit nisi magni anni æstate.* Turnebus lib. 21. cap. 18. *Nemeæum Phœbe Leonem.*] Leonem ab Hercule in Nemea sylua interfectum, & in stellas relatum.

658. *Hi cessant ignes. tu qui flagrante, &c.*) Verum, hi planetæ non ita deprehenduntur, sed tu ô Mars, in Scorpio, cujus chelæ in Libram extenduntur, dominate, quæ bella paras? *Tu qui, &c.*] Auersio ad Martem, qui cum natura calidus sit & siccus, accendit in humanis corporibus choleram, audaciam ad furorem vsque & insolentiam, roburque gignit. Martis domus sunt Scorpius & Aries, pessimum omnium sidus, si deprehendatur in Scorpione. *Hortenſ.*

659. *Scorpion.*] Prior Scorpij pars, quæ Chelæ dicuntur ab æquinoctiali circulo ita premitur, vt eam sustinere plane videatur. *Chelasque.*] Chelæ Scorpij brachia sunt. *Hortenſ. Sulpit.*

660. *Mitis in alto, &c.*] Benigna Iouis stella in casu seu deiectione sua premitur.

661. *Veneriſque salubre, &c.*] Salutaris stella Veneris, languet iners, retunditur.

662. *Motuque celer, &c.*] Mercurius alibi celer, hic hæret hebetque. *Celer Mercur.*] Celerem vocat ob id, quod nouem diebus ociore ambitu permeet suum orbem quam Sol. Sedes habet Virginem & Geminos.

663. *Cœlum Mars solus habet.*] Mars solus dominus anni, in 10. regione, summum cœlum tenens in Scorp. cæteris planetis destitutis propria sua sede, & hebentibus, prævalebit producetque suos effectus, bella nefaria.

654. *Nun*

Deseruêre suos, mundóque obscura feruntur :
Ensiferi nimium fulget latus Orionis ?
Imminet armorum rabies : ferrique potestas
Confundet jus omne manu : scelerique nefando
Nomen erit virtus : multósque exibit in annos
Hic furor. & Superos quid prodest poscere finem ?
Cum domino pax ista venit. duc Roma malorum
Continuam seriem : cladémque in tempora multæ
Extrahe, ciuili tantùm jam libera bello.
Terruerant satis hæc pauidam præsagia plebem :
Sed majora premunt. nam qualis vertice Pindi
Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo :

Talis

664. *Mundoque.*] Per cælum. *Obscura.*]Et propter eclypses hoc dixit, & quia à malis futuris,& à terra cõtraxere nigredinẽ. *Sulpit.*

665. *Nimium fulget latus Orionis ?*] Stella primæ magnitudinis in dextro humero , tres secundæ magnitudinis in balteo Orionis, &c. nimio fulgore portendent belli ardorem. *Latus Orionis.*] Orion sidus est, quod in suo ortu & occasu tempestates acerrimas concitat , bellaque & cædes sæpe portendit. Effingitur in formam juuenis ense accincti. *Sulpit.*

666. *Ferrique potestas*] Id est, vis justitiam opprimet, & jus fasque omne. Et audacia & scelus pro virtute habebuntur. *Sulpit. Ferrique potestas.*] Supra ψι. 2. huius libri.

668. *Multosque exibit , &c.*] Durauit quinque pene annos bellum ciuile.

669. *Et Superos,&c.*]Neque fas est,neque è Rep. votis exposcere finem huius belli , qui non datur sine oppressione libertatis; extendatur itaque hoc bellum vtcunque miserum : vt vel sic fruamur libertate.

670. *Cum domino.*]Cum Cæsare victore pax quidem breuis veniet, sed ea cum seruitute. *Duc Roma, &c.*] Auersione precatur longum & diuturnum bellum ciuile , vt libertas tãto sit diuturnior, quam Roma simul amissura est cum pace. Atque hæc quidem dicit Martem in statione cœli minari. *Horte.*

673. *Terruerant , &c.*] Verba sunt Poëtæ : licet , inquit, omnia ista prodigia,aruspicum responsa, & Mathematici prædictiones,terrorem hominum animis incutiebant ; tamen fatidicæ mulierculæ enthysiasmo agitatæ vaticinium, multò magis ciuium mentes percellebant. *Hortens.*

674. *Nam qualis , &c.*] Nam matrona,non leuius quam solent Threissæ mulieres furore Thebani Bacchi correptæ , per montes Thessaliæ ferri , Phœbi afflatu agitata, sic vaticinata est.

675. *Edonis.*] Baccha seu Mænas , Bacchi sacerdos. Edon Thraciæ mons est , quem ita dictum volunt ab Edono Mydonis fratre germano. Hinc Edonis Threissa. *Hortens.* Non est ἡ Ἠδωνὶς, nec fyst olen fecit poëta,Ἠδωνὶς scribens pro Ἠδωνὶς,vt vult Seruius: sed legendum *Odonis* , ἡ Ὠδωνὶς, *Odonos* Thraciæ pop. vt *Bistones.* inde Ὠδωνὶς,mulier , vt Bicovic. *Salmas. Ogygio Lyæo.*] Plena Baccho , & Bacchi furore afflata. Ogygia insula est contrà

Digitized by Google

Talis & attonitam rapitur matrona per vrbem,
Vocibus his prodens vrgentem pectora Phœbum.
Quò feror ó Pæan? qua me super æthera raptam
Constituis terra? video Pangæa niuosis
Cana jugis, latóque Æmi sub rupe Philippos.
Quis furor hic, ó Phœbe, doce: quæ tela, manusque
Romana miscent acies, bellúmque sine hoste est?
Quò diuersa feror? primos me ducis in ortus,
Quà mare Lagæi mutatur gurgite Nili.
Hunc ego, fluminea deformis truncus arena
Qui jacet, agnosco: dubiam super æquora Syrtim,
Arentemque feror Libyen, quò tristis Erinnys
Transtulit

Lacinium promontorium. Plin. lib. 3. cap. 10. *Lyæus* Bacchus dicitur à soluendo, quod vinum immodice hausſtum membra soluat & eneruet.

678. *Quo feror.*] Verba sunt vatis insanæ ad Phœbum, cuius numine agitata, fingit se nescire quo gentium. *Pæan.*] Apollo. Ὁπὶ τὸ παιεῖν, vel παύειν τὰς ἀνίας. vel ab acclamatione Latonæ, cæso Pythone ἰὴ παῖ.

679. *Video.*] Ita Dis apud Petronium: *Cerno equidem gemina jam strâtos morte Philippos, Thessaliæque rogos, & funera gentis Iberæ, &c. Pangæa niuosis Cana jugis, latoſque Æmi, &c.*] Iuga, montem Thraciæ; & Philippos ciuitatem ad radicem Aemi montis Thraciæ: *Vbi videtur noster innuere, pugnatum esse inter Pompeium & Cæsarem, quod & à plerisque aliis autoribus factum est*, à Virgilio 1. Georg. *Romanas acies iterum videre Philippi.* Ouid. 15. Met. *Pharsalia sentiet illum, Æmathiique iterum madefient cæde Philippi.* & Floro lib. 4. cap. 2. *Et Philippicis campis, vrbis, imperij, generis humani fata commissa sunt.* Locutis interim de pugna Pharsalica inter Pomp. & Cæs. At male confunduntur Philippi & Pharsalia, longe inter se dissita. Apud Pharsalum quidē in Thessalia victus est Pompeius à Cæsare. Apud Philippos in Thracia deuicti Brutus & Cassius: postea ab Antonio & Octauio.

681. *Quæ tela, manusque.*] Præferam ex MS. Puteanor.

Quis furor hic, ó Phœbe, doce,
Quod tela manusque
Romana miscent acies, bellumque sine hoste est.

682. *Hoste.*] Externo. *Hostis* apud maiores nostros dicebatur, quem nunc *peregrinum* dicimus. Cic. 1. Off.

683. *Quo diuersa feror.*] In quas diuersas orbis partes rapior? *Primos me ducis in ortus.*] Aegyptum innuit, quo fugientem post Pharsalicam pugnam Pompeium Cæsar secuturus erat.

684. *Qua mare Lagæi, &c.*] Qua septem ostiis in mare lapsus colorem eius & saporem mutat Nilus fluu. Aegypti quondam regnatæ Ptolomæo Lagi F. lib. 8. vs. 691. *Lagæi Nili.*] Hoc est Aegyptii, à Ptolomæo Lago, primo rege Aegyptiorum, post Alexandri mortē.

685. *Hunc ego.*] Pōpeiū, ab Achilla iussu Ptolomæi obtruncandum.

686. *Dubiam Syrtim.*] Periculosam. *Syrtim.*] Supra vs. 367.

687. *Arentēque feror Libyen.*] In Africam,

Digitized by Google

Transtulit Emathias acies. nunc desuper Alpis
Nubiferæ colles, atque aëriam Pyrenen
690 *Abripimur. patriæ sedes remeamus in vrbis:*
Impiaque in medio peraguntur bella senatu.
Consurgunt partes iterum, totúmque per orbem
Rursus eo. noua da mihi cernere littora ponti,
Tellurémque nouam: vidi iam Phœbe Philippos.
695 *Hæc ait: & lasso jacuit defecta furore.*

M. AN

Africam, quo se recipient, qui pugnæ Pharsalicæ superfuerint, *Feror Libyen.*] Micyllus notat. poëtis valdè familiare esse, ἐλλειπτικῶς dicere, *feror Libyen, Syrtim*, pro in Libyen, Syrtim.

688. *Nunc desuper Alpis, &c.*] Expeditionem Cæsaris per montes Pyrenæos in Hispaniam designat, expugnaturi Petreium & Afranium, mox Pompeij filios ad Mundam.

690. *Patriæ sedes remeamus in vrbis.*] Cæsar Romam reuersus Remp. constituet.

691. *Impiaque in medio, &c.*] Interficietur Cæsar in senatu.

692. *Consurgunt partes iterum.*] Octauius & Antonius vlturi Cæsaris percussores Brutum, Cassium, &c. *Totumque per orbem, &c.*] Athenas, Armeniam, Parthiam, Aegyptum, quo se deiectis ad Philippos Cassio & Bruto, confert Antonius, & ipse mox ab Octauio superandus nauali pugna ad Actium.

693. *Noua da mihi cernere.*] Concede, vt videam pugnas nauales alibi, quam vbi conspexi. Intelligimus autem ipsam vidisse ea, quæ in mari Hadriatico, & ad Massiliam Cæsaris tempore gesta sunt; & nunc videre alias apud Siciliam, quæ ab Augusto contrà Sextum Pompeium gerentur; & in Antonium & Cleopatram in mari Actiaco. *Sulpit.*

695. *Lasso.*] Ita legendum, non *lapso*, aut *laxo*. Sic & habent MSS. Puteanor. & Thuani. *Grotius. Lasso jacuit defecta furore.*] *Cessit furor & rabida ora quierunt.* Virg. 6. Aeneid.

M. ANNÆI LVCANI

CIVILIS BELLI,

SIVE

PHARSALIÆ,

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

EST vbi conqueſtus noſci ventura Secundus,
Iuſtitio in dicto narrat fera tempora Syllæ.
Poſt hæc Brutus adit conſtanti mente Catonem;
Cui rurſum nubit funeſto Martia cultu.
It Capuam Magnus: latè occupat omnia Cæſar:
Teque capit Domiti: ſequitur tum concio Magni.
Brunduſio it natus, cujus tentare remota
Auxilia: obſeſſuſque tamen vix effugit ipſe.

IAmque iræ patuere deûm, manifeſtáque belli
Signa dedit mũdus: legéſque, & fœdera rerũ,
Præſcia monſtrifero vertit natura tumultu,
Indixitque neſas. cur hanc tibi rector Olympi
Sollicitis viſum mortalibus addere curam,

Noſcant

1. *IAmque.*] Monſtra primum ac prodigia ſolicitudinem, & curam ſciendi quid hæc portenderent, iniecerant: bella mox ex aruſpicis, aſtrologi, Phœbadis vaticiniis prædicta, timorem & conſternationẽ incuſſerant, Iouem itaque precatur poëta, ne liceat ſortes futuras vel è portentis deorum, vel è præſagiis hominum præſcire, fierique ex animo miſeris priuſquam è fato fiant. *Iræ patuere deûm, &c.*] *Continuò clades hominum venturaque damna Auſpiciis patuere deûm &c.* Petronius.

3. *Monſtrifero tumultu.*] Qui toto orbe, tot prodigiis præcedẽtibus, ſtatim coortus fuit. *Hort.*

4. *Indixitque neſas.*] Hoc eſt, natura præſcia rerum futurarum, ante tempus denuntiauit bellũ, quo cruciatus

Noſcant venturas vt dira per omina clades ?
Siue parens rerum cùm primùm informia regna,
Materiámque rudem flamma cedente recepit,
Fixit in æternum cauſas, qua cuncta coërcet,
Se quoque lege tenens, & ſecula juſſa ferentem
Fatorum immoto diuiſit limite mundum :
Siue nihil poſitum eſt, ſed fors incerta vagatur,
Fertque refertque vices, & habent mortalia caſum :
Sit ſubitum quodcunque paras : ſit cæca futuri
Mens hominum fati : liceat ſperare timenti.
Ergo vbi concipiunt quantis ſit cladibus Vrbi
Conſtatura fides Superûm, ferale per vrbem
Iuſtitium : latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos : nullos comitata eſt purpura faſces.
Tum queſtus tenuêre ſuos, magnúſque per omnes
Errauit

cruciatus ammorum ex metu imminentium malorum grauior eſſet & diuturnior. *Cur hanc.*] Auerſio ad Iouem, qua quærit cauſſas, cur mortales hoc pacto præmonitos ſuorum malorum, & miſeros eſſe ante tempus voluerit. *Hortenſ.*

7. *Siue parens, &c.*] Siue (ex ſententia Stoïcorum) omnia regantur fatali neceſſitate, & legibus quas ab orbe condito poſuit Deus, quas: ſemel iuſſit, quibus ſemper paret; ſiue, vt volunt Epicurei, temere omnia & caſibus eueniãt; ſit *Neſcia mens hominum fati, ſortiſque futuræ.* Statius Theb. 3. *ſuperæ ſeu conditor, aulæ, &c.* Cic. Diu. præſcientia malorum cui prouideri & caueri non poteſt, inutilis eſt, &c. vide & diſſertationem Fauorini apud A. Gellium, lib. 14. cap. 1. Senec. paſſim & Boëtium. *Informia regna.*] Intelligit chaos, & rudem illam materiam.

9. *Qua cuncta, &c.*] Qua lege cuncta gubernat & regit; eadem quoque & ſe tenet. Ergo vt Stoïcus fatetur diuinam prouidentiam omnia moderari. *Hortenſius.*

10. *Se quoque lege tenens.*] Ita Seneca de Deo ex Stoïcorum ſententia: *Semper paret, ſemel juſſit.* Grotius.

11. *Fatorum immoto.*] Hoc eſt firmo, immutabili & ineuitabili termino ac fato omnia diſtinxit. *Hortenſ.*

12. *Poſitum eſt.*] Fato decretum. *Fors.*] Alij *ſors.*

14. *Sit ſubitum, &c.*] Si caſu fortunæ omnia eueniunt; id quod negant Platonici, vt ſubitum & improuiſum ſit, quod futurum eſt. *Sit cæca.*] Ignoret mens humana ea, quæ ſint euentura, ne ante tempus turbent & cruciatum adferant. *Hortenſ.*

16. *Ergo vbi concipiunt, &c.*] Poſtquam igitur ex oſtentis & vaticiniis innotuit quantas clades allatura eſſet prodigiorum certitudo: indicta eſt iuris dicũdi ſtatio ceu intermiſſio, quod non niſi in publica calamitate, luctu aut neceſſitate fiebat. *Vrbi.*] Alij, *Orbi.*

18. *Latuit plebeio, &c.*] Magiſtratus omnes ſumpſerũt plebeios habitus; neque à vulgo diſcernebantur veſte. ipſi Conſules exuebant purpuram.

Errauit ſine voce dolor. ſic funere primo
Attonita tacuêre domus, cùm corpora nondum
Conclamata jacent, nec mater crine ſoluto
Exigit ad ſauos famulorum brachia planctus :
Sed cùm membra premit fugiente rigentia vita,
Vultúſque exanimes, oculóſque in morte jacentes ;
Nec dũ eſt ille dolor, ſed jam metus : incubat amens,
Miratúrque malum. Cultus matrona priores
Depoſuit : mœſtaque tenent delubra caterua.
Hã lacrymis ſparsêre Deos, hã pectora duro
Afflixêre ſolo : laceráſque in limine ſacro
Attonita fudêre comas : votiſque vocari
Aſſuetas crebris feriunt vlulatibus aures.
Nec cuncta ſummi templo jacuêre Tonantis :
Diuisêre deos : & nullis defuit aris
Inuidiam

21. *Sic funere primo, &c.*] Quali dolore silent stupentque qui animam jam exhalanti adstant. vbi vero expirauit, conclamabant & nomine ter vocatum jubebant æternum valere : *Salue mi maxime Palla Æternumque vale.* Virg. 11. Aen. hinc *conclamare.* in desperationis prouerbium abiit.

24. *Exigit ad ſauos, &c.*] Tanquam præfica modum luctus & planctus signa dat. vide quæ ad Sen. Troad. ℣. 83.

25. *Sed cum membra, &c.*] cum vero mater in extremo quasi amplexu premit membra rigida.

26. *Oculoſque in morte jacentes.*] Ita manuscripti, non *minaces.* quod huic loco minime conuenit. *Grotius.*

27. *Nec dum eſt, &c.*] Micyllus suspicatur hæc esse transposita, legendumque : *Nec dum eſt ille metus, ſed jam dolor*, quasi dicat, omni jam vitæ spe deplorata metum in dolorẽ abiisse. *Incubat amens.*] Superinstat filio, præ dolore insaniens. *Sulpit.*

28. *Cultus matrona, &c.*] Sic jam matres vestis mutatione, planctu, sparso crine, luctu, supplicatione dolorem veluti in publica calamitate testantur.

31. *Afflixere ſolo.*] In templis se prostrauere. Gronouius legit *Adfixere*, vt in MSS. quatuor reperit. Neque enim impetu se prosternendi sed decenti submissione, & approximando, vt Apuleii verbo vtar, os terræ, inque eo habitu aliquandiu permanendo, Venerationem monstrabant. Silius lib. 1. *Adfigunt proni ſqualentia corpora terræ.*

34. *Nec cuncta ſummi, &c. Diuisêre deos.*] Sed aliæ alia deorum templa petebant.

35. *Et nullis defuit aris, &c.*] Diis, qui non exaudirent supplices. Inuidiam alicui facit qui ejus sæuitiam in odium adducit. *Ante ipſas, quo morsforet inuidioſior, aras.* Ouid. Met. 7. vel. Ne inuidiã & indignationem diis inter se moueret omnes frequentauit aras, nullis defuit. Copulatiua sc. pro disjunctiua posita, vt supra monui l. 1. ℣. 252. quandoque pro negatiua præcedente negatione quod nostro vsitatum, infra ℣. 235. lib. 5. ℣. 542.

40. *Nunc*

Digitized by Google

Inuidiam factura parens : quarum una madentes
Scissa genas, planctu liuentes atra lacertos,
Nunc, ait, ô misera contundite pectora matres,
Nunc laniate comas, néue hunc differte dolorem,
Et summis seruate malis : nunc flere potestas
Dum pendet fortuna ducum : cùm vicerit alter,
Gaudendum est. his se stimulis dolor ipse lacessit.
Nec non bella, viri diuersáque castra petentes
Effundunt justas in numina sæua querelas.
O misera sortis, quòd non in Punica nati
Tempora Cannarum fuimus, Trebiaque, iuuentus.
Non pacem petimus Superi : date gentibus iras :
Nunc vrbes excite feras : conjuret in arma
Mundus : Achæmenijs decurrant Medica Susis
Agmina : Massagetas Scythicus non alliget Ister :
Fundat ab extremo flauos Aquilone Suëuos
Albis, & indomitum Rheni caput : omnibus hostes
Reddite

40. *Nunc flere potestas, &c.*] Licet indulgere lacrymis & dolorē luctu fateri, quandiu neuter vicerit; at cum alter vicerit, vel ex animo vel simulate gaudendū est.

43. *Diuersáque castra, &c.*] Alterutra; alij Pompeiana, alij Cæsariana.

45. *O misera sortis, &c.*] O felices illos, quibus contigere hostes externi, vtcunque crudeles, & quibus natis tempore Punicorum bellorum contigit oppetere, vel clade Cannensi, in qua periit P. Aemilius Coss. cum 44000. Roman. vel ad Trebiam fluu. vbi L. Sempronius Cos. magna clade ab Annibale victus fuit. miseros heu nos, qui in hæc ciuilis belli tempora incidimus.

47. *Non pacem petimus.*] Concessio, quod non recusent bellum; sed quod petant aliunde sibi inferri, quam à suis. *Date gentibus iras.*] Concitent tantum alias gentes ad arma Romana lacessenda si omninò bellandum sit. Inde enumerat aliquot gentes immanitate barbaras, cum quibus aliquando Pop. Rom. bellum habuerit. *Horens.*

48. *Excite feras.*] Aduersus nos.

49. *Achæmenijs, &c.*] Contra nos veniant Parthi è Susis ciuitate Persidis. lib. 8. vs. 224. Persæ autem & Medi confusè ponuntur pro Parthis grauibus Rom. nominis hostibus, apud quos Crassus cum filio & exercitu nuper perierant.

50. *Massagetas Scythicus.*] Neque Ister prohibeat Scythas & Sauromatas quominus in nos irruant. Ad Massagetas verò non peruenit Isther, neque è Scythia fluit.

51. *Flauos Suëuos.*] Bauaros, Polonos, Pomeranos, quibus cæsaries flaua.

52. *Albis.*] *Elbe.* Germaniæ flu. è mōtibus Bohemiæ ortus. *Indomitū Rheni caput.*] Rhenus duos habet fōtes inter Rhætos, quos Augustus coērcuit, nō domuit. Sueto-

Reddite nos populis : ciuile auertite bellum :
Hinc Dacus premat, inde Getes : occurrat Iberis
Alter : ad Eoas hic vertat signa pharetras.
Nulla vacet tibi Roma manus. vel perdere nomen
Si placet Hesperium Superi, collapsus in ignes
Plurimus ad terram per fulmina decidat æther.
Saue parens, vtraque simul partéque ducéque,
Dum nondum meruere, feri. tantóne nouorum
Prouentu scelerum quærunt, vter imperet Vrbi?
Vix tanti fuerat ciuilia bella moueri,
Vt neuter. Tales pietas peritura querelas
Egerit : at miseros angit sua cura parentes,
Oderúntque graues vsuacia fata senectæ,
Seruatóque iterum bellis ciuilibus annos.
Atque aliquis magno quærens exempla timori,
Non alios, inquit, motus tunc fata parabant,

Cùm

54. *Dacus premat, inde Getes.*] Sarmatiæ Europeæ pop. *Vvalachi, Moldaui, Transyluani. Occurrat, &c.*] Occupentur Pompejus & Cæsar externis bellis. alter in Hispanos, alter ducat legiones in Partho pharetratos.

56. *Nulla vacet tibi Roma manus.*] Omnes gentes Romam vndique hostilj animo petant. *Vel perdere, &c.*] Si vobis ó Superi decretum sit funditus perdere Rom. nomen, vestra manu pereat, fulmine cœlitus in terras missо.

60. *Dum nondum meruere.*] Antequam ciuili polluantur sanguine. *Feri.*] Percutias.

61. *Prouentu scelerum.*] Vbertate scelerum. *Vrbi.*] Alij, *Orbi.*

62. *Vix tanti, &c.*] Ciuile bellum non erat mouendum, vt neuter imp. id est, pro ipsa etiam libertate tuenda. *Moueri.*] Alij, *mouere.*

63. *Vt neuter.* Nec Cæsar, nec Pompeius. An ergò tanta clade armis ciuilibus omnia miscere oportet, vt neuter lætam victoriam reportarit; *Perieura.*] Nil profutura.

64. *Egerit.*] Effundit; ab *egero, ris. At miseros angit, &c.*] Senes de legibus fatorum questos & nimio de stamine, quod hæc in tempora durent, quod facinus admiserint dignum tam longo æuo. Iuu. 10. sat.

67. *Atque aliquis, &c.*] Atque aliquis senum expressurus præsentem calamitatem, repetit ciuilis inter Marium & Syllam belli faciem, cui hanc confert. Audi Dionem lib. 41. Iam cum iras cupiditatesque eorum qui Romam petebant, secum expenderent, memoriaque repeterent mala superiorum temporum, quæ partim ipsi senserant, partim ex alijs audierant, cogitantes quæ & quanta Marius ac Sylla edidissent facinora, nihil de Cæsare moderati sibi pollicebantur: sed longe plura atque atrociora metuebant, quod eius milites majori ex parte barbari erant.

68. *Tunc fata, &c.*] Priori ciuili bello inter Marium & Syllam.

69. *Cum*

Digitized by Google

Cùm post Teutonicos victor, Libycósque triumphos
Exul limosa Marius caput abdidit vlua.
Stagna auidi texêre soli, laxaque paludes
Depositum Fortuna, tuum: mox vincula ferri
Exedêre senem, longúsque in carcere pudor.
Consul, & euersis felix moriturus in vrbe
Pœnas antè dabat scelerum. mors ipsa refugit
Sæpe virum: fruſtráque hosti est concessa potestas
Sanguinis inuisi. primo qui cædis in ictu
Diriguit, ferrúmque manu torpente remisit;
Viderat immensam tenebroso in carcere lucem,
Terribileſque Deos scelerum: Mariúmque futurũ:
Audierátque pauens: Non hæc contingere fas est
Collæ

69. *Cum post Teutonicos, &c.*] Postquam triumphasset de Iugurtha subacta Numidia: & postea de Cimbris & Teutonibus. supra lib. 1. vſ. 254.

70. *Exul limosa Marius, &c.*] C. Marius inuidens, Cor. Syllæ gloriam traditi à Bocchо Iugurthæ; & ambitione ardens, delatam Syllæ contra Mithridatem expeditionem, & imperium abrogare per Sulpitium trib. pl. conatus, Syllam, qui adhuc in Campania socialis belli reliquias persequebatur, irritauit. Hic itaque exercitu Romam ducto, Vrbẽ ingressus, deuictos aduersarios ex S. C. hostes iudicatos vrbe expulit. Elapsus fuga Marius, in Minturnensium paludibus, demersus calamis & palustribus herbis tectus delituit. hinc emergens equitum strepitu territus, ab iis quos Geminianus miserat deprehensus, Minturnas in custodiam, vt publice necaretur abreptus est.

71. *Stagna auidi, &c.*] *vuidi MS.* Puteanor. vnde promptum emendare: *Stagna vdi texere soli* Nec dubitem, quin ita legendum. *Grotius. Auidi texere soli.*] Bibuli. *Laxaque paludes.*] Quæ Marium demersum admitterent.

72. *Depositum.*] Reseruatum ad septimum Consulatum.

73. *Exedêre.*] Attriuere, consumpsere.

74. *Consul, &c.*] Cos. septimum futurus & victor vltorque hostium moriturus in vrbe.

75. *Pœnas ante dabat scelerum.*] Tulit jam pœnas eorum scelerum quæ perpetraturus erat postmodo Romam reuersus. *Mors ipsa, &c.*] Carnifex Minturnensium, Cimber ceu Gallus, ingressus carcerem tenebricosum, percussurus Marium. vidit ignem ex oculis Marij emicantem, audijtque vocem: *Tune homo Marium interficere audes?* Territus fugit Cimber, & Minturnenses miseratione & reuerentia viri, quondam vindicis, Italiæ dicti, Marium dimisere.

76. *Hosti est concessa potestas.*] Cimbro, olim è numero hostium à Mario deuictorum.

77. *Sanguinis inuisi.*] Marij, quem victorem oderat.

80. *Deos scelerum.*] Furias θεὰς πεινίρας. Dij autem vtriusque sunt generis. *Mariumque futurum.*] *Emphaticè.* futurum sc. crudelem vltorem.

Digitized by Google

Colla tibi: debet multas hic legibus æui,
Ante suam, mortes: vanum depone furorem.
Si libet vlcisci deleta funera gentis,
Hunc Cimbri seruate senem. non ille fauore
Numinis, ingenti Superûm protectus ab ira,
Vir ferus, & Romam cupienti perdere fato
Sufficiens. idem pelago delatus iniquo
Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati jacuit per regna Iugurthæ,
Et Pœnos pressit cineres. solatia fati
Carthago, Martúsque tulit: paritérque jacentes
Ignouêre deis. Libycas ibi colligit iras,

Vt

82. *Legibus æui.*] Morti, quæ lex æui est.

83. *Vanum depone furorē.*] Cupiditatem mei interimendi.

85. *Hunc Cimbri seruate senē.*] Me sæuiturum in Romanos, & inferias ex illis relaturum ciuibus tuis ab iis cælis. *Non ille fauore, &c.*] Non illum seruabant dii quod Mario fauerent, sed quod Romæ irascerentur, hoc essero viro vsuri pro suo flagello.

86. *Ab ira, &c.*] Malim sic legere:

——— *Non ille fauore*
Numinis, ingenti superûm protectus ab ira,
Vir ferus, &c.

Melius enim sic cohæret sensus. *Grotius.*

88. *Sufficiens.*] Qui vel vnus ad euersionem vrbis sufficere potuisset, si voluisset. *Horrens. Idem pelago delatus iniquo.*] Marius à Minturnensibus dimissus, iter mare versus per deuia corripuit, se in scapham coniecit, insurgente tempestate gubernaculo fracto delatus est ad insulam Meningen, vbi receptis quibusdam sociis, auditoque filium suum cum Cethego saluos in Africam euasisse ad Hiempsalem, & ipse ad agrum Carthaginensem trajecit; ibi interdictus à Sextili prætoris lictore, ne in Africa pedem poneret. *Renuntia*, inquit Marius, *prætori, vidisse te C. Marium exulem in ruderibus Carthaginis sedentem, haud male fortunam eius vrbis, & suarum rerum mutationem in exemplum ei proponens. Plutarchus. Et Cimbrum in Mario, Mariumque in carcere victum. Quod Consul toriens, exulque, ex exule Consul: Et jacuit Libycus compar jactura ruinis, &c. Manil.* 4.

89. *Hostilem in terram, &c.*] Cui interdicebatur à Prætore, hostis declaratus. *vel*, Mario infestam, qui eam subegerat.

90. *Nuda triumphati, &c.*] *Hyperbolice*, ipse nudus, *vel* desolata, incolis vacua, aut rara. *Triumphati.*] De quo triumpharat.

91. *Et Pœnos pressit cineres.*] Nã inter ruinas Carthaginis aliquandiu delituit. *Horrens. Solatia fati, &c.*] Carthagini solatio erat Marius huc miseriarum adactus: Mario, homulo, tantæ vrbis excidium & ruina.

93. *Libycas.*] Efferas, immanes, quales solent esse barbarorum. *Ibi colligit iras.*] *Marius clade maior, si quidem carcer, catenæ, fuga, exilium horrificauerant dignitatem.* Florus lib. 3. cap. 2.

94 Vt

Vt primùm fortuna redit : ſeruilia ſoluit
Agmina : conflato ſæuas ergaſtula ferro.
Exeruêre manus. nulli geſtanda dabantur
Signa ducis, niſi qui ſcelerum jam fecerat vſum,
Attulerátque in caſtra nefas. prò fata! quis ille,
Quis fuit ille dies, Marius quo mœnia victor
Corripuit? quantoque gradu mors ſæua cucurrit?
Nobilitas cum plebe perit : latéque vagatur
Enſis : & à nullo reuocatum eſt pectore ferrum.
Stat cruor in templis : multáque rubentia cæde
Lubrica ſaxa madent. nulli ſua profuit ætas.
Non ſenis extremum piguit vergentibus annis
Præcipitaſſe diem : nec primo in limine vitæ
Infantis miſeri naſcentia rumpere fata.
Crimine quo parui cædem potuêre mereri?
Sed ſatis eſt jam poſſe mori. trahit ipſe furoris
Impetus :

94. *Vt primum fortuna redit.*] Cum C. Cinna Coſ. ad pop. referret de reuocandis quos Senatus, ita volente Sylla, hoſtes iudicauerat, & de adſcribendo nouorum ciuium x. tribus veteribus xxxv. à diſſidentibus Coſſ. in media vrbe diſceptatum eſt. Cinna Vrbe pulſus à Cn. Octauio collega, ſolicitat vrbes Italicas, vires vndique contrahit, ſeruis etiam ad libertatem vocatis, reuerſum Marium ſibi jungit, quadruplici agmine vrbem intrant Cinna, Marius, Carbo, Sertorius, in aduerſarios deſæuiunt.

95. *Conflato ſæuas, &c.*] Manicis & catenis ſoluti ſerui, modo ergaſtuli clauſi, capeſſunt arma.

96. *Nulli geſtanda, &c.*] Nemo ad Marium in honore aliquo erat, nemo ſignifer, niſi qui ſcelere inſignis eſſet, veniſſet nefarius in militiam.

98. *Pro fata!*] Exclamat in horribilem cædem Marianam, quum vrbem ingrederetur.

100. *Quantoque gradu, &c.*] Quanta celeritate, crudelitatiſque magnitudine. *Sulpit.*

101. *Nobilitas cum plebe perit.*] Lege Appianum de hac re latius de ciuili bell. Florum lib. 3. c. 21. Plutar. Mar.

102. *A nullo reuocatum eſt.*] Nulli pepercêre, ne iis quidem, qui ad templa Deorum ſtatuáſque confugerant. *Sulpitius.*

103. *Stat cruor in templis.*] Neque iis parcebatur, qui ad templa & aras confugerant.

105. *Non ſenis extremum, &c.*] Etiam ſenibus alterum iam pedem in Charontis cymba habentibus, mortem accélerabant. *Vergentibus annis.*] Ad mortem ſe inclinantibus. *Sulpitius.*

106. *Primo in limine.*] Ipſo ortu & principio.

108. *Crimine quo, &c.*] Ab innocentia & ætate, commiſeratio.

109. *Poſſe mori.*] Accepiſſe animam quam amittant.

110.

Impetus: & visum est lenti, quæsisse nocentem.
In numerum pars magna perit: rapuitque cruentus
Victor ab ignota vultus ceruice recisos,
Dum vacua pudet ire manu. spes vna salutis
Oscula pollutæ fixisse trementia dextræ.
Mille licet gladij mortis noua signa sequantur,
Degener ô populus, vix secula longa decorum
Sic meruisse viris, nedum breue dedecus aui,
Et vitam, dum Sylla redit. cui funera vulgi
Flere vacet? vix te sparsum per viscera Bæbi
Innumeras inter carpentis membra coronæ
Discessisse manus: aut te præsage malorum
Antoni, cuius laceris pendentia canis
Ora ferens miles festa rorantia mensa
Imposuit.

110. *Visum est lenti.*] Ignaui hominis videbatur, solum fontes ad pœnam rapere. *Hortens. Lenti.*] Ignaui.

111. *In numerum.*] Augẽdo duntaxat numero, non quod in ipsis causa mortis inueniretur. *Grotius. In numerum pars magna perit.*] Promiscue tam innocentes quam nocentes, ignoti pariter ac noti cadunt augendo duntaxat numero.

113. *Spes vna salutis, &c.*] Dederat quippe hoc suis signum, vt interficerent quoscunque ille non resalutassет, quibus salutantibus nihil respondеret, aut quibus manum osculandam non porrexisset. *Signum pacis erat dextram retigisse tyranni.*

114. *Trementia.*] Metu mortis.

116. *Degener ô populus, &c.*] O degeneres! qui licet vndique mortem minitentur stricti gladij, velint tam turpi osculi obsequio debere ætatem vel longissimã: multo minus redimere breuem in vita eaque ignominiosa moram, vsque dum reuersus Sylla & hos qui vitam Marii munere habent, perimat.

119. *Vix te sparsum, &c.*] Vix mihi vacat flere te ô Bæbi, manibus militum & turbæ discerptum.

120. *Inter carpentis.*] Discerpentis, lacerantis. *Coronæ.*] Turbæ multitudinis cingentis te.

121. *Discessisse.*] Ita reposuimus pro *discerpsisse*. M. Bæbius sectus in partes. Ita Latini vsurpant vocem, *discedere*. Cicero Offic. III. *Cum terra discessisset.* Sic eadem vox infrà lib. III. vsurpatur: *Discessit medium tam vastos pectus ad ictus.* Et confirmat hanc emendationem nostram MS. Puteanor. *Grotius. Præsage malorũ.*] Qui calamitatem illam multo ante Metello prædixerat.

122 *Antoni, &c.*] M. Antonij clariss. oratoris, qui immissos ad trucidandum illum percussores eloquentia demulserat, caput abscissum Annius Trib. detulit ad Marium cœnantem, qui caput illud per summam animi ac verborum insolentiam aliquandiu contrectatum rostris deinde affigi iussit. Val. Max. lib. 9. cap. 2. Cicer. de Oratore.

124. *Fim*

Imposuit. truncos lacerauit Fimbria Crassos.
Saua Tribunitio maduerunt robora tabo.
Te quoque neglectum violatæ Scævola dextræ
Ante ipsum penetrale Deæ, semperque calentes
Mactauêre focos: paruum sed fessa senectus
Sanguinis effudit iugulo, flammisque pepercit.
Septimus hæc sequitur, repetitis fascibus, annus:
Ille fuit vitæ Mario modus, omnia passo,
Quæ peior fortuna potest, atque omnibus vso,
Quæ melior: mensoque, homini quid fata pararent:
Iam quot apud Sacri cecidêre cadauera portum?

Aut

124. *Fimbria.*] Efferus Marij miles. *Crassos.*] Patrem & filium in mutuo alterum alterius aspectu Florus lib. 3. cap. 21. filium à patre in fuga interfectum, ne in militum insequentium manus veniret, refert Appian.

125. *Tribunitio maduerunt robora tabo.*] Locus ille in carcere, vnde malefici præcipitabantur, maduit sanguine Licinij Tribuni magistratus sacrosancti. *Alij exp.* Rostra, vnde tribuni perorabant, maduisse sanguine. Florus hoc ad Marium filium refert.

126. *Te quoque neglectum.*] Te spretum, quum ob pontificatum venerari te debuisset. *Sulpitius.* Grotius sensum hinc elicere non potest: forte, *Te quoque in exemplum. Violatæ dextræ.*] Id est, datæ paulo ante fidei. Vel lege. *violentæ*: & interpretare, occisum à satellitibus Marij Scævolam, eo quod Marius illi manum osculandam non dedisset, quod signũ erat morti addicentis Suprà habuimus:

——— *spes vna salutis*
Oscula pollutæ finxisse tremenria dextræ.

Apud Florum locus similis: *Ancharius, ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem scilicet illam manum non porrexerat salutanti.* Grotius. *Te quoque neglectum, &c.*] Mucius, *inquit*, Scævola, pontifex max. Vestales amplexus aras tantum non eodem igne sepelitur. *dextræ Marij*, vt modo vs. 113.

127. *Ante ipsum penetrale.*] In vestibulo Vestæ: vel, vt quidam, ad aram. pathos à loco. *Hortens.*

129. *Pepercit.*] Non extinxit flammam, vt cui parum esset sanguinis.

130. *Septimus hæc sequitur, &c.*] Septimus C. Marij Consulatus. namque inter sextum & septimũ intercedebant 13. anni.

131. *Ille fuit, &c.*] Intra dies quam inierat consulatum tredecim, morbo laterali & insania obijt annos natus 70.

133. *Mensoque homini quid, &c.*] Emendo ex consensu manuscriptorum:

——— *mensoque hominis quid*
fata parerent:

Id est, menso experimentis vitæ, quæ summa esset fatorum distantia, à maxima felicitate ad maximam miseriam. *Grotius.* Vel vt Hortensius exponit, qui in aduersis & secundis mensus fuerat, quid fata pararent & constituerent. *Mensoque homini quid fata pararent.*] Experto omnes casus quos homini fata decreuissent.

134. *Iam quot apud, &c.*] Transit jam ad horrendas clades inter Syllam ex Asia reducem, & Marium iuniorem, vicesimo ætatis suæ

Aut Collina tulit ſtratas quot porta cateruas,
Tunc cùm penè caput mundi, rerúmque poteſtas
Mutauit tralata locum, Romanáque Samnis
Vltra Caudinas ſperauit vulnera Furcas?
Sylla quoque immenſis acceßit cladibus vltor.
Ille quod exiguum reſtabat ſanguinis Vrbi
Hauſit: dumque nimis jam putrida membra recîdit,
Exceſſit medicina modum, nimiúmque ſecuta eſt,
Quà morbi duxere, manus. periêre nocentes;
Sed cùm jam ſoli poſſent ſupereſſe nocentes.
Tunc data libertas odijs, reſolutáque legum
Frænis ira ruit, non vni cuncta dabantur,
Sed fecit ſibi quiſque nefas. ſemel omnia victor
Iuſſerat.

ſuæ anno Conſulem factum. *Apud ſacri cecidere, &c.*] Ad Sacriportum haud procul à Præneſte, C. Marium (c. Marii filium, ſiue nepotem incertum) Sylla fudit: cum autem Præneſte fugiſſet, obſidionem ejus Sylla delegauit Lucr. Ofellæ. Marius cum per cuniculum captaret euadere, inhibitus, mortem ſibi conſciuit in cuniculo cum fugæ comite ſtricto gladio occurrens, &c. Sylla Lamponium & Feleſinum Samnitium duces, qui ad Cof. obſidione exuendum aduenerant, ad decimum à Porta Collina ſtadium conſecutus magna ſtrage fudit. *Apud Sacriportum & Colinam 70. amplius millia Sylla concidit.* Florus.

136. *Tunc cum pene, &c.*] Promiſerat Marius Samnitibus, qui à ſuis partibus ſteterant, ſe tralaturum caput Imperii à Romanis ad Samnites. qui jam ſpem conceperant ſe majori clade preſſuros & miſſuros ſub grauiori jugo Romanos, quam olim T. Veturium & Sp. Poſthumium ad Furcas Caudinas, ſaltum abruptum in Appulia, vbi Romani à Samnitibus ſub jugum miſſi. Liv. 9.

137. *Samnis.*] Annotat vetus ad oram MS. Puteanor. ſcholiaſtes Damaſippum hic indicari Samnitem, qui Marianarum fuit partium. *Grotius.*

138. *Vltra Caudinas, &c.*] Ad portam Collinam major clades accepta fuit, quam quondam exercitus Romanus acceperat à Sãnitib. ad Furcas Caudinas. Caudinæ Furcæ, duo falt⁹ ſunt ſylueſtres, juxta & alti jugorum inter ſe perpetuitate juncti *Hortenſ.*

141. *Dumque nimis, &c.*] Cum aduerſariis & ſeditioſis optimos ciues tollit, velut acrior chirurgus, qui membra ſyncera & ſana cum putridis & corruptis excidit.

143. *Periere nocentes.*] Hinc illud Metelli: *Statue tandem quos perdatur⁹ is.* hinc 40. Senatores, Equites 1600. vna tabella proſcripti. & vox illa Furfidii: *Viuere aliquos debere, quibus imperaret.*

144. *Nocentes.*] crudeles Syllani.

145. *Tunc data, &c.*] Imperatum Syllæ de Marianis occidendis non extendebat ſe tantum in gratiam Syllæ, ſed licentiam hanc quiſque conuertebat in odij ſui aut ſceleris libidinem.

147. *Sed fecit ſibi quiſq; nefas.*] Propoſito

Iusserat infandum domini per viscera ferrum
Exegit famulus : nati maduêre paterno
Sanguine certatum est, cui ceruix cæsa parentis
Cederet : in fratrum ceciderunt præmia fratres.
Busta repleta fuga, permistáque viua sepultis
Corpora : nec populum latebræ cepere ferarum.
Hic laqueo fauces, elisaque guttura fregit :
Hic se præcipiti iaculatus pondere dura
Dissiluit percussus humo : mortéque cruento
Victori rapuêre suas : hic robora busti
Extruit ipse sui, nec dum omni sanguine fuso
Desilit in flammas, & dum licet, occupat ignes.
Colla ducum pilo trepidam gestata per vrbem,
Et medio congesta foro : cognoscitur illic
Quicquid vbique latet scelerum. non Thracia tantum
Vidit Bistoni stabulis pendere tyranni,
Postibus Antæi Libye : nec Græcia mœrens
Tot laceros artus Pisæa fleuit in aula.

Cùm

Proposito percussoribus proscriptorum præmio talentis duobus; indicibus pari præmio; accusantibus indicio, occulentibus supplicio.

150. *Certatum est &c.*] A filiis, quis ipsorum obtruncaret patrem.

151. *In fratrum præmia.*] In salutem quam fratris caput gerens asſequebatur. *Sulpit.*

152. *Busta replera fuga.*] Latebras quærebant in sepulchris & lustris ferarum.

154. *Elisaque.*] Strangulata.

156. *Dissiluit, &c.*] Alij, *Desiluit.*

157. *Rapuere suas.*] Præripuere, præoccupauere, ne in manus & cruciatus hostium deuenirent. *Robora busti, &c.*] Ligna rogi sui.

160. *Colla ducum &c.*] Abscisa miserorum capita, vultum ac spiritum retinentia in conspectum suum Sylla afferri voluit, vt illa oculis, quia ore nefas erat, manderet. Val. Max. lib. 9. cap. 2.

161. *Cognoscitur illic, &c.*] Ex aceruo capitum in foro congestorum, cædes clandestinæ patuere.

162. *Non Thracia &c.*] Non tot cædibus infames fuerunt, non tot capita postibus suis affixere, Diomedes rex Thraciæ, qui equos humanis carnibus pauit; Antæus Libyæ gigas qui hospites ad palæstram prouocatos victosque occidit; Oenomaus qui filiæ suæ procos curru consecutus interfecit. de his vide Mythologos, &, quæ nos ad Senecæ Herc. Fu. vſ. 215. Herc. Oet. vſ. 24. & Thyesten, vſ. 138.) quot sæuiit Sylla cædibus, quot capita Romæ in foro congesta fuerunt.

163, *Bistonij stabulis, &c.*] Bistonis ciuitas Thraciæ, à Bistone Martis & Calirrhoës fil.

165. *Pisæa fleuit in aula.*] Pisæ, ciuitas Elidos, regia Oenomai.

166. *Con-*

Cùm iam tabe fluunt, confuſáque tempore multo
Amiſêre notas, miſerorum dextra parentum
Colligit, & pauido ſubducit cognita furto.
Méque ipſum memini cæſi deformia fratris
Ora rogo cupidum, vetitiſque imponere flammis,
Omnia Syllanæ luſtraſſe cadauera pacis:
Pérque omnes truncos, cum qua ceruice reciſum
Conueniat, quæſiſſe caput. Quid ſanguine manes,
Placatos Catuli referam? cui victima triſtes
Inferias Marius, forſan nolentibus vmbris,
Pendit, inexpleto non fanda piacula buſto:
Cùm laceros artus, aquatáque vulnera membris
Vidimus, & toto quamuis in corpore cæſo
Nil animæ letale datum, morémque nefandæ
Dirum ſæuitiæ, pereuntis parcere morti.

Auulſæ

166. *Confuſaque.*]Cum diu capita cæſorum confuſa jacuiſſent, & inter ſe commixta, figuras & lineamenta facierum amiſerunt, vt difficile eſſet dignoſcere. *Horten.* *Tabe fluerent.*]Poſtquam corrupta erant, parentes furtim ſubtrahebant, vt ſepelirent. *Sulpit.*

167. *Notas, &c.*]Quibus internoſci poſſent & à ſuis agnoſci.

169. *Meque ipſum, &c.*]Hoc ſene ſuo dictum fingit Poëta.

170. *Vetitis flammis.*] Vetuerat enim Sylla, ſicut & Marius comburi cadauera, vt feris alitibus prædæ eſſent. *Sulpit.*

171. *Syllanæ pacis.*]Per Ironiam. per *pacem* enim intelligit cædium finem, quæ parta jam victoria, facta ſunt. *Sulpit.*

173. *Sanguine, &c.*] Q. Luctatius Catulus qui collega fuerat Marij, & cum eo de Cimbris triumpharat. Vbi ſe à Mario morti deſtinatum audiuit, in cubiculo ſuo recens calce illito necdum perficcato carbonibus accenſis ſponte ſuffocatus eſt. In cujus vltionem Catulus frater à Sylla jam petijt ſibi concedi Marium Imperatoris fratrem, quem apud Luct. Catuli ſepulchrum, tanquam manes fratris placaturus, brachijs, cruribus, naſo, auribus mutilatis, execta lingua, oculis demum effoſis, ſeruauit aliquandiu, vt per ſingulorum membrorum carnificinam moreretur.

174. *Cui victima.*]Hoſtia ſacrificata Catulo.

175. *Nolentibus vmbris.*] Inuitis manibus Catuli.

176. *Pendit.*] Perſoluit mortuo hoſtiam, quæ debebatur fratri. *Horten.* *Inexpleto buſto.*]Hoc eſt, mortuo fratre, cujus iuſta non fuerant expleta, niſi hoſtia aliqua mactata, cujus ſanguine litaretur. *Nefanda.*]Id eſt, nefarias inferias, ſanguinem humanum, quo exiſtimabat fratrem Catulum ſatiari poſſe, nondum alioqui ſatiatum. *Horten.*

177. *Æquatáque vulnera membris, &c.*] Singulis membris ſingula infligebantur vulnera & cruciat⁹.

180. *Parcere morti.*] Membratim cruciarent, ſuperſtes eſſet vita ad

doloris

Auulſæ cecidêre manus, exactáque lingua
Palpitat, & muto vacuum ferit ærа motu.
Hic aures, alius ſpiramina naris aduncæ
Amputat: ille cauis euoluit ſedibus orbes,
Ultimáque effodit ſpectatis lumina membris.
Vix erit vlla fides, tam ſæui criminis vnum
Tot pœnas cepiſſe caput. ſic mole ruinæ
Fracta ſub ingenti miſcentur pondere membra:
Nec magis informes veniunt ad littora trunci,
Qui medio periêre freto. quid perdere fructum
Iuuat, &, vt vilem, Marij confundere vultum?
Ut ſcelus hoc Syllæ, cadéſque oſtenſa placeret,
Agnoſcendus erat. Vidit Fortuna colonos
Præneſtina ſuos cunctos ſimul enſe reciſos,
Vnius populum pereuntem tempore mortis.
Tunc flos Heſperiæ, Latij iam ſola iuuentus,
Concidit,

doloris ſenſum. *Ira feri*, imperauit Caligula, *vt ſentiat ſe mori.*

182. *Muto motu.*] Non vocali.

183. *Spiramina, &c.*] Narium.

184. *Orbes.*] Oculos κύκλους, Sophocles in OEdipo. *Radicè ab ima funditus vulſos ſimul Euoluit orbes.* Senec. OEd. ✠ſ. 966. vide & quæ nos ibi.

186. *Vix erit vlla fides.*] Vix erit dignum fide, vnum corpus capax fuiſſe tot pœnarum *Criminis.*] Crudelitatis. *Sulpitius.*

187. *Sic mole ruinæ.*] Aedificiorum ruentium pondere.

189. *Nec magis informes, &c.*] Non minus lacerum & deforme fuit Marii corpus quam eorum qui collapſorum ædificiorum ruina attriti ſunt; aut qui merſi, ſcopulis alliſi & piſcium eſca facti, litus appellunt. *Trunci,*] Cadauera truncata.

190. *Fructum, &c.*] Oculorum pabulum, & vſuram voluptatis quam percepturus erat Sylla agnoſcendo Marium.

191. *Vt vilem.*] vt vulgarem. *Confundere*] Deformare.

193. *Vidit Fortuna colonos.*] Signanter & emphatice exprobratur Fortunæ, prænestino templo & cultu celebri, ſuorum neglectus. *Colonos.*] Habitatores.

194. *Præneſtina ſuos, &c.*] Lucretius Prænestе recepto Senatores omnes, qui Mario fauiſſent partim interfecerat, partim in vincula coniecerat. Aduenienti Sylla V. M. Prænestinorum ſpe ſalutis per P. Cethegum data, extra mœnia municipii euocata, cum abiectis armis humi corpora proſtrauiſſent, interficienda, & per agros diſpergenda curauit. *Enſe reciſos.*] Alii habent, *receptos*, quod φορτικὸν eſt, nec ſatis Latinum. At manuſcriptos ſequor, qui habent *enſe recepto*: id eſt, in corpora admiſſo. *Grotius.*

195. *Vnius populum, &c.*] Vno quaſi ictu, intra ſpatium quo vnus interfici poſſet.

196. *Tunc flos Heſperiæ, &c.*] Quatuor legiones contrariæ patris, & in

Concidit, & miſera maculauit ouilia Roma.
Tot ſimul infeſto iuuenes occumbere leto,
Sæpe fames, pelagique furor, ſubitæque ruinæ,
Aut cœli, terræque lues, aut bellica clades,
Numquam pœna fuit. denſi vix agmina vulgi
Inter & exangues immiſſa morte cateruas
Victores mouêre manus. vix cæde peracta
Procumbunt, dubiáque labant ceruice: ſed illos
Magna premit ſtrages: peragûtque cadauera partè
Cædis: viua graues elidunt corpora trunci.
Intrepidus tanti ſedit ſecurus ab alto
Spectator ſceleris: miſeri tot millia vulgi
Non piguit juſſiſſe mori. congeſta recepit
Omnia Tyrrhenus Syllana cadauera gurges.

in his Samnites quamplurimos, namque hi ex Italis ſoli Mario & Cinnæ adhæſerant, in publica Villa (quæ in campo Martio erat) obtruncari iuſſerat.

197. *Ouilia Romæ.*] Ouilia erant in campo Martio loca ſepta & cancellis concluſa, in quæ per pontes, qui erant anguſtæ viæ, ibant Centuriæ ſuffragia dicturæ.

199. *Sæpe fames, &c.*] Fame, tempeſtate, ruinis, terræ motu, peſte, bello tot periiſſe accepimus aliquando: in ſuppliciũ, vnius iuſſu tot cecidiſſe non auditum.

200. *Bellica clades.*] *Cædes* habent manuſcripti duo. *Grotius.*

201. *Nunquam pœna fuit.*] Senſus eſt: Tanta hominum cædes, morbis aut aliis malis ἀπροαιρέτοις interdum forte, ac nunquam ſuppliciis imputata eſt. *Grotius.* *Denſi vix agmina vulgi Inter, &c. vix cæde peracta, &c.*] Cædentibus vix erat ſpatium ferri ſtringendi, cæſis vix ſpatium cadendi, in turba ſtipata.

203. *Vix cæde, &c.*] Puto *hi* ſubſtituendum: quia ſequitur, *ſed illos.* Grot.

204. *Dubiaque.*] Vacillanti & ſemiuiua. *Labant.*] Nutant hac & illac. *Sulpitius. Illos.*] Semiuiuos.

205. *Peraguntque cadauera.*] Hoc eſt, mortui ſuo pondere viuos necabant.

206. *Elidunt.*] Comprimunt, ſuffocant. *Trunci.*] Eorum, quibus capita erant abſciſſa. *Sulpitius.*

207. *Intrepidus tanti, &c.*] Ipſe editioni loco ſedebat ociosus ſpectator. Quin & VI. M. in circum congregatis, Senatum in ædem Bellonæ vocauit: apud quem dum verba faceret, auditu lamentabiles morientium quiritatus perterruerunt Senatores: ille conſtanti & nihil mutato vultu dicere pergebat, eos animum orationi ſuæ adhibere jubebat, neque curare quid foris fieret: quoſdam enim malos homines ſuo iuſſu caſtigari. Plut. Sylla.

208. *Miſeri tot millia, &c.* Centum ciuium M. in his Senatores XC. Conſulares XV. Equeſtris ordinis M.M.D.C.

209. *Congeſta recepit, &c.*] Cadauera in Tyberim projici iuſſa, qui injectorum haud capax, priora vndis admiſit, poſterius verò injecta prioribus ſupernatarunt, non flumine demerſa.

In

In fluuium primi cecidêre, in corpora summi.
Præcipites hæsêre rates, & strage cruenta
Interruptus aquis fluxit prior amnis in æquor,
Ad molem stetit vnda sequens : nam sanguinis altæ
Vis sibi fecit iter, campumque effusa per omnem,
Præcipitique ruens Tyberina ad flumina riuo
Hærentes adjuuit aquas : nec jam alueus amnem,
Nec retinent ripæ, redeuntque cadauera campo.
Tandem Tyrrhenas vix eluctatus in vndas
Sanguine cæruleum torrenti diuidit æquor.
His ne, Salus rerum, Felix his Sylla vocari,
His meruit tumulum medio sibi tollere Campo ?
Hæc rursus patienda manent : hoc ordine belli

Ibitur :

211. *In corpora summi.*] Posterius iniecta cadauera, prioribus supernatarunt, non flumine demersa.

212. *Præcipites.*] Prono & secundo alueo discurrentes. *Hæsere.*] In cadauera. *Sulpit. Hæsere rates, &c.*] *Cruentis Fluctibus, ac tarda per densa cadauera prora.* Iuv. 10.

213. *prior amnis.*] Qui erat ante cadauera : nam posterior substitit cadauerum cumulo. *Sulpit.*

214. *Ad molem stetit vnda sequens.*] Ad cadauerum aggerem substitit, vnda posterior. *Nam sanguinis.*] Rescribendum puto *dum.* Stetit flumen obsessum cadaueribus, donec sanguinis riui viam fecere. *Grotius. Sanguinis alei vis sibi fecit iter.*] Copia sanguinis impellit vndas Tyberis, qui cruore auctus inundauit, reddiditque cadauera in agros eiecta.

217. *Hærentes.*] Stagnantes, non fluentes.

218. *Redeuntque cadauera campo.*] MS. Puteanor. *redditque* : rectè, vt ad amnem referatur, vt & quod sequitur verbum *diuidit.* Solenne autem Lucano, & *que* ponere, pro *sed*, & tacitè transire de casu in casum. Sensus ergò est : Amnem non retinent aut alueus aut ripæ ; sed ipse exundans campo reddit cadauera, & mare diuidit sanguine. *Grotius.*

219. *Tandem Tyrrhenas.*] Extremum conatum aquarum impeditarum in excurrendo coarguit ; vt in ipso cursu à sanguine aqua se diuiserit. *Horrens.*

220. *Sanguine torrenti.*] Cruore, cum abundantia vehementiaque currenti. *Sulpit.*

221. *His ne, &c.*] *En quibus actis Felicis cognomen assequendum putauit ?* inquit Val. Max. lib. 9. cap. 2. quem locum lege sis. *Sylla* (inquit Solinus c. 7.) *dictus potius est, quam fuit felix.* Indignatus poëta exprobrat illi cognomenta Antiphrastica, qui se Conseruatorem patriæ, Felicem, & Venustum dici voluit : liberos, Faustum Faustamque appellauit.

222. *Tumulum medio sibi tollere Campo ?*] Dictatura abdicata Puteolos secessit, vbi morbo pediculari interiit magno honore in funus elatus, in campo Martio crematus est & sepultus.

223. *Hæc rursus patienda manent.*] Talia (inquit senex) nobis iam imminent, vel etiam grauiora mala.

225. *Qua*

Ibitur : hic ſtabit ciuilibus exitus armis.
Quanquã agitant grauiora metus, multóque coïtur
Humani generis maiore in prælia damno.
Exulibus Mariis bellorum maxima merces
Roma recepta fuit : nec plus victoria Syllæ
Præſtitit, inuiſas penitus quàm tollere partes.
Hos aliò fortuna vocas : olímque potentes
Concurrunt. neuter ciuilia bella moueret,
Contentus, quo Sylla fuit. Sic mœſta ſenectus
Præteritíque memor flebat, metuénſque futuri.
At non magnanimi percußit pectora Bruti
Terror, & in tanta pauidi formidine motus
Pars populi lugentis erat : ſed nocte ſopora,
Parrhaſis obliquos Helice cùm verteret axes,
Atria cognati pulſat non ampla Catonis.
Inuenit inſomni voluentem publica cura
Fata virum, casúſque Urbis, cunctíſque timentem,
Securúmque ſui ; fariique his vocibus orſus :
Omnibus expulſa terris, olímque fugata
Virtutis

225. *Quanquam agitant, &c.*] Marius quidem exul, cum ſuis, reditum ſibi in patriam proponebat: Sylla, aduerſariorum vindictam: at noſtri his præmiis non contenti, acerrime de orbis imperio in certamen deſcendentes, quanto maiora mollentur ?

232. *Sic mœſta ſenectus, &c.*] In hunc modum, inquit Poëta, ſenex aliquis memorauit præterita, metuit futura.

234. *Bruti terror.*] Fuit hic M. Brutus Iunij Bruti F. propter ingenium, ſtudia & mores à Cicerone multum laudatus, poſtea percuſſor Cæſaris.

235. *Et.*] Pro *nec*, vt ſupra vſ. 35.

236. *Pars populi.*] Repetatur illud *non. Nocte ſopora.*] A circumſtantia temporis nocturni, quod maximè propter ſilentium & tranquillitatem conſultationibus captum eſt. Ad hæc vult oſtendere, principem virum, cui ſalus Reipub. curæ eſt, non debere totam noctem ſtertere. *Horten ſ. Nocte ſopora.*] Noctu. vrſa maiore, circumuoluente ſua plauſtra, ἅμαξαν, vel polum. Fuit autem Helice ceu Caliſto filia Lycaonis regis Arcadiæ, in qua Parrhaſium oppidum.

238. *Cognati pulſat.*] Auunculi, erat enim Brutus Catonis ex Seruilia ſorore nepos. *Non ampla Catonis.*] Vtpote hominis continentis & frugalis, plane Stoici; infra vſ. 384. hic poſtea Vticæ ſibi mortem conſciuit.

241. *Securumque ſui.*] De ſe minime ſolicitum, vt conſummatum Stoicum decuit.

242. *Omnibus expulſa, &c.*] Oratio Bruti deliberatiua eſt, cuius ſcopus eſt & propoſitio, Cæſaremne an Pompeium debeat ſequi ; an continere ſe in otio, & pacem

Virtutis iam ſola fides, quam turbine nullo
Excutiet fortuna tibi; tu mente labantem
Dirige me, dubium certo tu robore firma.
Namque alij Magnum, vel Cæſaris arma ſequantur:
Dux Bruto Cato ſolus erit. pacemne tueris,
Inconcuſſa tenens dubio veſtigia mundo?
An placuit, ducibus ſcelerum, populique furentis
Cladibus immiſtum ciuile abſoluere bellum?
Quemque ſuæ rapiunt ſcelerata in prælia cauſæ:
Hos polluta domus, legéſque in pace timendæ;
Hos ferro fugienda fames, mundique ruinæ
Permiſcenda fides. nullum furor egit in arma.

Caſtra

pacem tueri: De eius conſilio alterum ſe ſecuturum. *Hortenſ.*

243. *Virtutis iam ſola fides.*] O ſolum perfectæ virtutis, quam alij iamdudum expulerunt, domicilium. quo vnico relicto exemplo ducti, credant homines eſſe virtutem. *Quam turbine, &c.*] Horat, Ode 3. l. 3. *Iuſtum & tenacem propoſiti, &c.*

245. *Robore firma.*] Rationis ſtabilitate.

246. *Namque alij Magnum.*] Cauſa ambigui conſilij ac dubiæ mentis, quod videat ciuitatem in duas partes diuulſam, quarum aliæ alios duces ſequantur; ſe adhuc neutro inclinari, ſed Catonem ducem ſolum & eius ſalubria monita velle ſequi dicit. *Hortenſ.*

247. *Dux Bruto Cato ſolus erit.*] Tu mihi ſolus eris dux. *Pacemne tueris.*] Vt à bello & partibus omnino abſtineas, in propoſito conſtans, cum cæteri omnes labent.

248. *Inconcuſſa tenens.*] Perſtans in ſtabilitate & conſtantia tua, etiam ſi nutet ruatque mundus: quippe turpiſsimum eſt virtute prædito viro de gradu deiici. *Sulpit.*

249. *An placuit, &c.*] An potius viſum eſt te ciuili huic bello immiſcere?

250. *Abſoluere bellum.*] Probare, non improbare.

251. *Quemque ſuæ rapiunt.*] Quiſque ſuam cauſam vt iuſtam tuetur, quum interim ciuile bellum nefarium ſit. *Hortenſ. Rapiunt ſcelerata in prælia cauſæ.*] Hunc Reip. libertatis defendendæ prætextus; illum P. R. beneficij aſſertio, ſuæque dignitatis atque ſalutis tutela; alium propter flagitia domeſtica, inopiam & æs alienum, timor iudiciorum & legum quas bello eludant, in arma rapit: omnes priuatam fidei ſuæ ruinam permiſcere publicæ cupientes.

252. *Hos polluta, &c.*] Stuprís & adulteriis cooperta, propter quæ in toga in eos legibus animaduertendum eſſet, quas in bello eludunt ac euadunt. *Hortenſ.*

253. *Mundique ruinæ, &c.*] Aes alienum alios ad eludendos creditores, & fidem violandam in militiam trudit. Vel vt ſeruent fidem coniuratis etiam cum totius mundi ruina. *Hortenſ. Sulpit.*

254. *Permiſcenda fides.*] De obæratis loquitur, qui priuatam fidei ſuæ ruinam permiſcere publicæ cupiebant. *Grotius. Furor egit in arma.*] Mens cæca & belli, libidine acta: ſed præmio ducti.

256. *Per*

Castra petunt magna victi mercede: tibi vni
Per se bella placent? quid tot durasse per annos
Profuit immunem corrupti moribus aui?
Hoc solum longæ pretium virtutis habebis?
Accipient alios, facient te bella nocentem.
Ne tantum ô Superi liceat feralibus armis,
Has etiam mouisse manus: nec pila lacertis
Missa tuis cæca telorum in nube ferantur:
Nec tanta incassum virtus eat. ingeret omnis
Se belli fortuna tibi. quis nolet ab isto
Ense mori, quamuis alieno vulnere labens,
Et scelus esse tuum? melius tranquilla sine armis
Otia solus ages, sicut cœlestia semper
Inconcussa suo voluuntur sidera lapsu.
Fulminibus propior terræ succenditur aër,
Imáque telluris ventos, tractúsque coruscos
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus

Lege

256. *Per se bella placent?*] Propter pacem, belli finem.

259. *Accipient alios, &c.*] Atqui ex diutina tua à bello immunitate apparebit, te non probasse causas, quibus alij ad bellum suscipiendum excitantur, ipsi nocentes ante bellum; tu non nisi cum bello.

260. *Ne tantum, &c.*] Auersione precatur Deos, ne Catonem Virum integrum malis misceri sinant, & in prælio ferro sæuire in innocentes, & quidem iis manibus, quæ castæ sunt & incorruptæ. *Hortens. Ne tantum, &c.*] Atque vtinam ne nunc quidem prauis & cæca cupidine actis ad bellum ciuibus miscereris, vir tam sanctus & integer, vt ratio belli à te solo pendere videatur.

263. *Ingeret omnis Se belli, &c.*] Omnis belli euentus submittet se tibi, & tu bellum conficies.

264. *Quis nolet ab isto Ense mori.*] Multò est efficacius, quod habet MS. puteanor. & R. habuit manu priore, *in isto Ense mori.* sicut induere ensem aliquis dicitur. *Grotius.*

266. *Melius tranquilla, &c.*] Optime igitur & te dignum feceris, si omnino à bello abstinueris, intra ocium tuum securus, supra mortalia ista subuectus, non secus ac cœlestia illa corpora, immotus, imperturbatus. *Talis est sapientis animus, qualis mundi status supra Lunam. Semper illic serenum est, &c.* Seneca epistola. 59.

269. *Fulminibus propior, &c.*] Infima aëris regio pontus & terra vexantur ventis, tempestatibus, fulmine: montes vero qui nubes cacumine transcendunt, in tuto positi inferiora despiciunt.

271. *Nubes excedit, &c.*] A diuerso simul & remotissimo à terra loco, nempe Olympo, cuius verticem nubes excedere dicit, atque ob id non feriri. *Hortens.*

273. *Quam*

Digitized by Google

Lege deûm minimas rerum discordia turbat:
Pacem summa tenent. quàm latè Cæsaris aures
Accipient tantum venisse in prælia ciuem!
Nam prælata suis nunquam diuersa dolebit
Castra ducis Magni. nimium placet ipse, Catoni
Si bellum ciuile placet. pars magna Senatus,
Et duce pri[illegible]o gesturus prælia Consul
Sollicitant, procereſque alij: quibus adde Catonem.
Sub juga Pompeij; toto jam liber in orbe
Solus Cæsar erit. quod ſi pro legibus arma
Ferre juuat patriis, libertatémque tueri:
Nunc neque Pompeij Brutum, neque Cæsaris hoſtem,
Poſt bellum victoris habe. Sic fatur. at illi
Arcano ſacras reddit Cato pectore voces:
Summum Brute nefas ciuilia bella fatemur:
Sed quò fata trahunt, virtus ſecura ſequetur.
Crimen erit Superis & me feciſſe nocentem.

Sidera

273. *Quam latè Cæsaris aures, &c.*] Quam gratum credis, fore Cæſari, quantum ſibi ipſe placebit, ſi modo te è tranquillæ pacis propoſito ad bellum ciuile protraxerit, etiamſi ad partes ſibi aduerſas? & ſe ſolum (ſi diis placet) pronunciabit liberum, ſi poſt Conſules (quorum fuerat ſortiri Italiam, ductare exercitus, bellum gerere) & Senatum, auſpiciis Pompeij priuati hominis ſummo imperio ſubjectos; Cato quoque pedibus iuerit in ſeruitutem Pompeij. vide amplum de Catone teſtimonium Senecæ epiſt. 95. & epiſt. 14.

280. *Toto iam liber in orbe Solus Cæsar erit.*] Qui contra Senatum ſuam cauſſam armis tuebitur; nec ſuperiorem in ſuis caſtris habebit; non Conſules, non proceres, qui ſummam Imperij Pompeio detulerunt. *Hortenſ.*

281. *Quod ſi pro legibus arma, &c.*] Quod ad me attinet, neque Cæſaris nunc, neque Pompeij hoſtis ſum. vter verò ipſorum victor tandem molitus fuerit aliquid contra leges & libertatem reipub. aduerſus hunc me acerrimum profiteor hoſtem. Nomine vtique & re habes me aſſertorem patriæ.

285. *Arcano ſacras.*] Quaſi eius verba nihil aliud ſint, quàm oracula, ex diuino ſacrario profecta.

286. *Summum Brute nefas.*] Catonis oratio grauis & planè Catoniana, hoc eſt Stoïcæ rigiditatis plena; tota in hoc parata eſt, vt Brutum refutet, & eius argumenta de abſtinendo ab armis ciuilibus diluat. Bruti argumentis opponit, honeſtum, neceſſarium & pium, patriæ libertatem defendere, quum illud non facere ſit impium. Largitur quidem ciuile bellum nefarium; ſed transfert in fatalem neceſſitatem. *Hort.*

287. *Virtus ſecura ſequetur.*] Sed virtus mea nil ſibi metuens, ſequetur fatalem neceſſitatem. *Sulpit.*

288. *Me feciſſe nocentem.*] Impoſuiſſe

Sidera quis, mundúmque velit ſpectare cadentem
Expers ipſe metus? quis, cùm ruat arduus æther,
Terra labet, miſto coëuntis pondere mundi,
Complosas tenuiſſe manus? gentesne furorem
Heſperium ignotæ, Romanáque ſigna ſequentur,
Deductique fretis alio ſub ſidere reges?
Otia ſolus agam? procul hunc arcete furorem,
O Superi, motura Dacas vt clade, Getáſque
Securo me Roma cadat. ceu morte parentem
Natorum orbatum, longum producere funus
Ad tumulum iubet ipſe dolor: iuuat ignibus atris
Inſeruiſſe manus, conſtructóque aggere buſti
Ipſum atras tenuiſſe faces: non ante reuellar,
Exanimem quàm te complectar Roma, tuúmque
Nomen libertas, & inanem proſequar vmbram.
Sic eat: immites Romana piacula diui

Plena

poſuiſſe mihi hanc neceſsitatem, vt arma induerem.

289. *Sidera quis, &c.*] Quis in tantum Stoicus eſt, aut cui ita in chalybem aut callum obduruere præcordia, vt terram cœlo miſceri & omnia ruere videat, ipſe interim ſupinus & compreſsis ſedens manibus?

291. *Terra labet.*] Id eſt, ſi omnium rerum elementa confunderentur, mare ac terra cœlo miſcerentur, otioſus conſertis manibus ſederem? *Coëuntis.*] Confundentis ſe. *Horten. Sulpit.*

292. *Complosas.*] Ita MSS. Alij leg. *Compreſſas. Gentéſne furorem, &c.*] Genteſne exteræ & remotæ venient ad partes & auxilium Imperij noſtri: ego verò ignauus ſedebo? procul abſit à me hæc vecordia? *Furorem Heſperium.*] Ciuile bellū Romanum, recte *furorem* vocat, quo ciues inter ſe, & in ſe mutuò arma induunt. *Hort.*

294. *Deducti.*] Separati.

296. *Motura Dacas.*] Si Roma cadens Scythiæ populos ad commiſerationem & auxilia ferenda moueret; multò iuſtius Catonem. *Horten. Dacas.*] Sarmatiæ pop. ſupra vi. 54. Sunt tamen qui nolint huic vt & Virgilio 8. Aen. & Silio 13. licentiam priorem corripiendi permittere, ſubſtituant itaque *Daas*, pop. ad mare Caſpium.

297. *Ceu morte parentem, &c.*] Annon hoc dabo dolori & amori erga patriam, quod erga liberos? Nato ſuprema ſoluo libens: Quidni patriæ? Non te deſeram ô patria, non tibi deero dulce nomen, Libertas.

298. *Producere funus.*] Comitari longam pompā exequiarū. *Sulpit.*

300. *Inſeruiſſe manus, &c.*] Rogū incendere & ignem fouere. *Idem.*

302. *Exanimem.*] Dirutam & deletam.

303. *Nomen.*] Quod mihi dulciſsimum eſt.

304. *Sic eat.*] Sit ita, vt dij velint ſibi litari vniuerſo Rom. ſanguine: Cur meum morer? O vtinam ad patriam expiandam, libertatémque Imperij tuendam, diis ſuperis,

Plena ferant : nullo fraudemus ſanguine bellum.
O vtinam, cœlique Deis, Erebique liberet
Hoc caput in cunctas damnatum exponere pœnas?
Deuotum hoſtiles Decium preſſere caterua:
Me gemina figant acies, me barbara telis
Rheni turba petat : cunctis ego peruius haſtis
Excipiam medius totius vulnera belli.
Hic redimat ſanguis populos : hac cæde luatur,
Quicquid Romani meruerunt pendere mores.
Ad juga cur faciles populi, cur ſæua volentes
Regna pati pereunt? me ſolum inuadite ferro,
Me fruſtra leges & inania jura tuentem :
Hic dabit, hic pacem jugulus, finemque laborum
Gentibus Heſperijs : poſt me regnare volenti
Non opus eſt bello. quin publica ſigna, ducemque
Pompeium

ſuperis, Inferiſque ſufficeret caput hoc meum omnibus diris deuotum. vt Pub. Decii quondam pro ſalute exercituum in prœlio contra Samnites. Hiſtoriam, ritum, & deuotionis formam lege apud Liuium lib. 8. de patre; & de filio lib. 10.

306. *O vtinam.*] Exclamatio pathetica, magna grauitate & dignitate verborum exornata; ſed indignationis plena. Hac optat poſſe ſe ſuo capite ſuoque ſanguine pacem redimere & libertatem tueri. Sunt autem cætera omnia planè Catoniana, tragicæ indignationis referta. Ad vltimum ità concludit, ſibi ad Pompeium Ducem eundum eſſe : à quo, ſi victor extiterit, nihil libertati ſit timendum. *Horenſ.*

309. *Geminæ figant acies.*] Hinc Pompeiana, illinc Cæſariana.

310. *Rheni turba petat.*] Rheni accolæ, Germani, Galli, qui Cæſaris ſigna ſequuntur.

312. *Hic.*] Meus.

313. *Romani meruerunt, &c.*] Mali, flagitioſi.

315. *Me ſolum. Me, &c.*] Mirum in modum concitat affectus, geminatione particulæ *me*, & pronominis demonſtratiui *hic*: vt erat rigidus & vehemens in dicendo. *Horten ſ. Me ſolum inuadite ferro.*] Me obſtantem tyrannidi.

316. *Inania iura.*] Sine vi & efficacia; quæ contemnantur nunc, quum arma inualeſcant. *Horten ſ. Inania iura.*] Oppreſſa.

318. *Poſt me regnare, &c.*] Neque enim me extincto inuenietur, qui libertatem armis tueatur. *Regnare.*] Atroci verbo & inuidioſo vtitur, *regnare* : quum regni affectatores : Sp. Melium, Saturninum & alios nonnullos, vel ex leuiſſima ſuſpicione ad cædem rapere ſolerent. *Horten ſ.*

319. *Quin publica ſigna.*] Epilogus, quo hortatur Brutum, vt conſociatis animis & armis, auſpicia Senatus, & Pompeij ſequantur. Ea *publica* quaſi Pop. Romani vocat, quum Cæſaris *hoſtilia* ſint. *Horten ſ. Quin publica, &c.*] Hortatur Brutum ad arma capeſſenda & Pompeij partes, reddita ratione.

Digitized by Google

Pompejum sequimur? nec, si fortuna fauebit,
Hunc quoque totius sibi ius promittere mundi
Non bene compertum est: ideo me milite vincat,
Ne sibi se vicisse putet. Sic fatur: & acres
Irarum mouit stimulos: iuuenisque calorem
Excitat in nimios belli ciuilis amores.
Interea, Phœbo gelidas pellente tenebras,
Pulsata sonuêre fores: quas sancta relicto
Hortensî mœrens irrupit Marcia busto.
Quondam virgo toris melioris iuncta mariti:
Mox vbi connubij pretium, merceque soluta est
Tertia jam soboles, alios fecunda penates
Impletura datur; geminas è sanguine matris
Permistura domos. sed postquam condidit vrna
Supremos cineres, miserando concita vultu,

Effusas

320. *Nec, si fortuna, &c.*] Cæsarem affectare monarchiam iam dudum compertum est: de Pompeio, non liquet, huius itaque auspicia sequar, qui non sibi, sed patriæ militat.

321. *Hunc.*] Pompeium. Nam si fortuna Pompeio fauerit, satis constat, quod is non vindicabit sibi ius Mundi; hoc est, principatum & perpetuam dictaturam, quam affectat Cæsar. *Hortensius.*

323. *Ne sibi se, &c.*] Rectam esse hanc emendationem, docent Ms. Puteanor. & Thuan. Hæc quoque, inquit, iusta causa est, cur Pompeio militem; vt vel hinc intelligat, causam agi non suam, sed publicam: & si eadem quæ Cæsar cogitat, eundem me ipsi futurum, qui nunc sum Cæsari. *Grotius.*

324. *Iuuenisque.*] Bruti.

326. *Phœbo.*] Oriente Sole.

327. *Relicto Hortensi mœrens irrupit Marcia busto.*] Cato Marciam vxorem ex qua tres susceperat filios, iamque grauidam amico Hortensio postulanti cessit, quo defuncto eandem recepit. Quod illi exprobrauit Cæsar: inescandi (inquiens) Hortensij causa dimisit pauperem, quam postea reciperet ditatam.

328. *Irrupit.*] Ingressa est. Hanc Poëta fingit hoc loco, sua sponte Catonem adiisse, non autem accitam: & eruditè in Marciæ prosopographia immoratur, sepulto Hortensio marito, sub initium ciuilis belli. *Meliorem maritum* vocat Catonem, cui prius nupta fuerat. *Hortens.*

329. *Melioris iuncta mariti.*] Catonis.

330. *Pretium.*] Vt pater esset trium liberorum. *Merceque soluta est.*] Vbi est matrimonij officio satisfactum, & proles suscepta, quæ est matrimonij præmium; nam ad eam suscipiendam inuentum fuit. *Sulpit.*

331. *Fœcunda.*] Parata ad procreandum.

332. *Geminas, &c.*] Catonis & Hortensij.

334. *Supremos cineres.*] Cineres superioris mariti, Hortensij.

335. *Con*

Digitized by Google

335 *Effusas laniata comas, concussaque pectus*
Verberibus crebris, cinereseque ingesta sepulcri,
Non aliter placitura viro, sic mœsta profatur:
Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iussa Cato, & geminos excepi fata maritos.
340 *Visceribus lapsis, partuque exhausta, reuertor*
Iam nulli tradenda viro. da fœdera prisci
Illibata tori: da tantum nomen inane
Connubij: liceat tumulo scripsisse, Catonis
Marcia: nec dubium longo quæratur in æuo,
345 *Mutârim primas expulsa, an tradita tedas.*
Non me lætorum sociam, rebusque secundis
Accipis: in curas venio, partemque laborum.
Da mihi castra sequi: cur tuta in pace relinquar,
Et sit ciuili propior Cornelia bello?

335. *Concussaque.*] Mss. rectius *contusaque.* Grot.

336. *Cineresque.*] Aspersa cineribus mariti.

337. *Non aliter, &c.*] Inculta, neglecta & mœrens, placitura inculto & rigido Catoni.

338. *Dum sanguis inerat, dum vis materna.*] Multis & validis argumentis probat Gronouius hic *iusta* requiri, quem pudicè vocat *sanguinem & vim maternam*: neque enim sine his iusta illa matronalia siue vxoria præstantur. Sed & præcesserat ex persona Poëtæ narrantis: *connubij pretium mercesque soluta est Tertia iam soboles.* Quid hoc aliud quam prioris connubij iusta peracta? Porro sic etiam *iusta funebria* dicuntur. Vide Gronov. Observ. lib. 4. cap. 6. *Sanguis inerat.*] Extenditur vltima in *Sanguis Dum vis materna.*] Mater esse poteram.

339. *Iussa Cato.*] Tua, qui me tradidisti Hortēsio. *Feta.*] Prægnans.

340. *Visceribus lapsis.*] Detesso & iā sterili vtero; fum enim anus. *Sulpic. Partuq; exhausta.*] Effœta.

341. *Da fœdera, &c.*] Recipe me in torum pudicum, ἀναφόδιτον. Infra v. 378.

342. *Illibata.*] Est autem id quod petit honestum, maximè quum addit, *illibata fœdera*; castum nempe, vtpote quæ non concubitus caussa eam rem petat. *Nomen inane.*] Vt Catonis vxor solummodo dicatur. *Hortens.*

343. *Liceat tumulo, &c.*] Vt sepulchro meo inscribatur: *Marcia Catonis.*

344. *Nec dubio, &c.*] Ne in dubio sit apud posteros, repudiata ne fuerim an tradita. *Grotius* legit *dubium.*

345. *Mutarim tedas, &c.*] Mutarimne primas nuptias repudiata; an ex vtriusque consensu *tradita* amico Hortensio. *Hortens.*

346. *Non me lætorum.*] Neque venio particeps futura rerum lætarum, sed comes & solatium tibi in aduersis.

348. *Da mihi castra sequi.*] Periculorum etiam comitem ad Corneliæ imitationē se offert. *Sulpic.*

349. *Cornelia bello?*] L. Scipionis filia, quam post mo-

Digitized by Google

Pompejum sequimur? nec, si fortuna fauebat,
Hunc quoque totius sibi jus promittere mundi
Non bene compertum est: ideo me milite vincat,
Ne sibi se vicisse putet. Sic fatur: & acres
Irarum mouit stimulos: juuenisque calorem
Excitat in nimios belli ciuilis amores.
Interea, Phœbo gelidas pellente tenebras,
Pulsata sonuêre fores: quas sancta relicto
Hortensî mœrens irrupit Marcia busto.
Quondam virgo toris melioris juncta mariti:
Mox vbi connubij pretium, merceſque soluta est
Tertia jam soboles, alios fecunda penates
Impletura datur; geminas è sanguine matris
Permistura domos. sed postquàm condidit vrna
Supremos cineres, miserando concita vultu,

Effusas

320. *Nec, si fortuna, &c.*] Cæsarem affectare monarchiam iam dudum compertum est: de Pompeio, non liquet, huius itaque auspicia sequar, qui non sibi, sed patriæ militat.

321. *Hunc.*] Pompeium. Nam si fortuna Pompeio fauerit, satis constat, quod is non vindicabit sibi ius Mundi; hoc est, principatum & perpetuam dictaturam, quam affectat Cæsar. *Hortensius.*

323. *Ne sibi se, &c.*] Rectam esse hanc emendationem, docent Ms. Puteanor. & Thuan. Hæc quoque, inquit, iusta causa est, cur Pompeio militem; vt vel hinc intelligat, causam agi non suam, sed publicam: & si eadem quæ Cæsar cogitat, eundem me ipsi futurum, qui nunc sum Cæsari. *Grotius.*

324. *Iuuenisque.*] Bruti.

326. *Phœbo.*] Oriente Sole.

327. *Relicto Hortensi mœrens irrupit Marcia busto.*] Cato Marciam vxorem ex qua tres susceperat filios, iamque grauidam amico Hortensio postulanti cessit, quo defuncto eandem recepit. Quod illi exprobrauit Cæsar: inescandi (inquiens) Hortensij causa dimisit pauperem, quam postea reciperet ditatam.

328. *Irrupit.*] Ingressa est. Hanc Poëta fingit hoc loco, sua sponte Catonem adiisse, non autem accitam: & eruditè in Marciæ prosopographia immoratur, sepulto Hortensio marito, sub initium ciuilis belli. *Meliorem maritum* vocat Catonem, cui prius nupta fuerat. *Hortens.*

329. *Melioris iuncta mariti.*] Catonis.

330. *Pretium.*] Vt pater esset trium liberorum. *Merceſque soluta est.*] Vbi est matrimonij officio satisfactum, & proles suscepta, quæ est matrimonij præmium; nam ad eam suscipiendam inuentum fuit. *Sulpit.*

331. *Fecunda.*] Parata ad procreandum.

332. *Geminas, &c.*] Catonis & Hortensij.

334. *Supremos cineres.*] Cineres superioris mariti, Hortensij.

335. *Con*

Effusas laniata comas, concussaque pectus
Verberibus crebris, cineresque ingesta sepulcri,
Non aliter placitura viro, sic mœsta profatur:
Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iussa Cato, & geminos excepi fata maritos.
Visceribus lassis, partuque exhausta, reuertor
Iam nulli tradenda viro. da fœdera prisci
Illibata tori: da tantum nomen inane
Connubij: liceat tumulo scripsisse, Catonis
Marcia: nec dubium longo quæratur in æuo,
Mutârim primas expulsa, an tradita tedas.
Non me lætorum sociam, rebusque secundis
Accipis: in curas venio, partemque laborum.
Da mihi castra sequi: cur tuta in pace relinquar,
Et sit ciuili propior Cornelia bello?

H 2

335. *Concussaque.*] Mss. rectius *contusaque.* Grot.

336. *Cineresque.*] Aspersa cineribus mariti.

337. *Non aliter, &c.*] Inculta, neglecta & mœrens, placitura inculto & rigido Catoni.

338. *Dum sanguis inerat, dum vis materna.*] Multis & validis argumentis probat Gronouius hic *iusta* requiri, quem pudicè vocat *sanguinem* & *vim maternam*: neque enim sine his iusta illa matronalia siue vxoria præstantur. Sed & præcesserat ex persona Poëtæ narrantis: *connubij pretium merces que soluta est Tertia iam soboles.* Quid hoc aliud quam prioris connubij iusta peracta? Porro sic etiam *iusta funebria* dicuntur. Vide Gronov. Observ. lib. 4. cap. 6. *Sanguis inerat.*] Extenditur vltima in *Sangus Dum vis materna.*] Mater esse poterat.

339. *Iussa Cato.*] Tua, qui me tradidisti Hortensio. *Feta.*] Prægnans.

340. *Visceribus lassis.*] Detesso & iã sterili vtero; sum enim anus. *Sulpic. Partuq; exhausta.*] Effœta.

341. *Da fœdera, &c.*] Recipe me in torum pudicum, ἀναφρόδιτον. Infra v. 378.

342. *Illibata.*] Est autem id quod petit honestum, maximè quum addit, *illibata fœdera*; castum nempe, vtpote quæ non concubitus causa eam rem petat. *Nomen inane.*] Vt Catonis vxor solummodo dicatur. *Hortens.*

343. *Liceat tumulo, &c.*] Vt sepulchro meo inscribatur: *Marcia Catonis.*

344. *Nec dubio, &c.*] Ne in dubio sit apud posteros, repudiata ne fuerim an tradita. *Grotius* legit *dubium.*

345. *Mutarim tedas, &c.*] Mutarimne primas nuptias repudiata; an ex vtriusque consensu *tradita* amico Hortensio. *Hortens.*

346. *Non me lætorum.*] Neque venio particeps futura rerum lætarum, sed comes & solatium tibi in aduersis.

348. *Da mihi castra sequi.*] Periculorum etiam comitem ad Corneliæ imitationē se offert. *Sulpic.*

349. *Cornelia bello?*] L. Scipionis filia, quam post mortem

Pompejum ſequimur? nec, ſi fortuna fauebit,
Hunc quoque totius ſibi jus promittere mundi
Non bene compertum eſt: ideo me miliſte vincat,
Ne ſibi ſe viciſſe putet. Sic fatur: & acres
Irarum mouit ſtimulos: juueniſque calorem
Excitat in nimios belli ciuilis amores.
Interea, Phœbo gelidas pellente tenebras,
Pulſata ſonuêre fores: quas ſancta relicto
Hortenſi mœrens irrupit Marcia buſto.
Quondam virgo toris melioris juncta mariti:
Mox vbi connubij pretium, merceſque ſoluta eſt
Tertia jam ſoboles, alios fecunda penates
Impletura datur; geminas è ſanguine matris
Permiſtura domos. ſed poſtquam condidit vrna
Supremos cineres, miſerando concita vultu,
Effuſas

320. *Nec, ſi fortuna, &c.*] Cæſarem affectare monarchiam iam dudum compertum eſt: de Pompeio, non liquet, huius itaque auſpicia ſequar, qui non ſibi, ſed patriæ militat.

321. *Hunc.*] Pompeium. Nam ſi fortuna Pompeio fauerit, ſatis conſtat, quod is non vindicabit ſibi ius Mundi; hoc eſt, principatum & perpetuam dictaturam, quam affectat Cæſar. *Hortenſius.*

323. *Ne ſibi ſe, &c.*] Rectam eſſe hanc emendationem, docent Ms. Puteanor. & Thuan. Hæc quoque, inquit, iuſta cauſa eſt, cur Pompeio militem; vt vel hinc intelligat, cauſam agi non ſuam, ſed publicam: & ſi eadem quæ Cæſar cogitat, eundem me ipſi futurum, qui nunc ſum Cæſari. *Grotius.*

324. *Iuueniſque.*] Bruti.

326. *Phœbo.*] Oriente Sole.

327. *Relicto Hortensi mœrens irrupit Marcia buſto.*] Cato Marciam vxorem ex qua tres ſuſceperat filios, iamque grauidam amico Hortenſio poſtulanti ceſſit, quo defuncto eandem recepit. Quod illi exprobrauit Cæſar: inescandi (inquiens) Hortenſij cauſa dimiſit pauperem, quam poſtea reciperet ditatam.

328. *Irrupit.*] Ingreſſa eſt. Hanc Poëta fingit hoc loco ſua ſponte Catonem adiiſſe, non autem accitam: & eruditè in Marciæ proſopographia immoratur, ſepulto Hortenſio marito, ſub initium ciuilis belli. *Meliorem maritum* vocat Catonem, cui prius nupta fuerat. *Hortenſ.*

329. *Melioris iuncta mariti.*] Catonis.

330. *Pretium.*] Vt pater eſſet trium liberorum. *Merceſque ſoluta eſt.*] Vbi eſt matrimonij officio ſatisfactum, & proles ſuſcepta, quæ eſt marrimonij præmium; nam ad eam ſuſcipiendam inuentum fuit. *Sulpit.*

331. *Fœcunda.*] Parata ad procreandum.

332. *Geminas, &c.*] Catonis & Hortenſij.

334. *Supremos cineres.*] Cineres ſuperioris mariti, Hortenſij.

335. *Con*

Effusas laniata comas, concussaque pectus
Verberibus crebris, cinereque ingesta sepulcri,
Non aliter placitura viro, sic mœsta profatur:
Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iussa Cato, & geminos excepi fata maritos.
Visceribus lassis, partuque exhausta, reuertor
Iam nulli tradenda viro. da fœdera prisci
Illibata tori: da tantum nomen inane
Connubij: liceat tumulo scripsisse, Catonis
Marcia: nec dubium longo quæratur in æuo,
Mutârim primas expulsa, an tradita tedas.
Non me lætorum sociam, rebusque secundis
Accipis: in curas venio, partemque laborum.
Da mihi castra sequi: cur tuta in pace relinquar,
Et sit ciuili propior Cornelia bello?

H 4

335. *Concussaque.*] Mss. rectius *contusaque.* Grot.

336. *Cineresque.*] Aspersa cineribus mariti.

337. *Non aliter, &c.*] Inculta, neglecta & mœrens, placitura inculto & rigido Catoni.

338. *Dum sanguis inerat, dum vis materna.*] Multis & validis argumentis probat Gronouius hic *iusta* requiri, quem pudicè vocat *sanguinem* & *vim maternam*: neque enim sine his iusta illa matronalia siue vxoria præstantur. Sed & præcesserat ex persona Poëtæ narrantis: *connubij pretium merces que soluta est. Tertia iam soboles.* Quid hoc aliud quam prioris connubij iusta peracta? Porro sic etiam *iusta funebria* dicuntur. Vide Gronov. Observ. lib. 4. cap. 6. *Sanguis inerat.*] Extenditur vltima in *Sanguis Dum vis materna.*] Mater esse poteram.

339. *Iussa cato.*] Tua, qui me tradidisti Hortēsio. *Fera.*] Prægnans.

340. *Visceribus lassis.*] Defessa & iâ sterili vtero; sum enim anus. *Sulpic. Partuq; exhausta.*] Effœta.

341. *Da fœdera, &c.*] Recipe me in torum pudicum, ἀναφόδιτον. Infra vs. 378.

342. *Illibata.*] Est autem id quod petit honestum, maximè quum addit, *illibata fœdera*; castum nempe, vtpote quæ non concubitus causa eam rem petat. *Nomen inane.*] Vt Catonis vxor solummodo dicatur. *Hortens.*

343. *Liceat tumulo, &c.*] Vt sepulchro meo inscribatur: *Marcia Catonis.*

344. *Nec dubio, &c.*] Ne in dubio sit apud posteros, repudiata ne fuerim an tradita. *Grotius* legit *dubium.*

345. *Mutarim tedas, &c.*] Mutarimne primas nuptias repudiata; an ex vtriusque consensu *tradita* amico Hortensio. *Hortens.*

346. *Non me lætorum.*] Neque venio particeps futura rerum lætarum, sed comes & solatium tibi in aduersis.

348. *Da mihi castra sequi.*] Periculorum etiam comitem ad Corneliæ imitationē se offert. *Sulpit.*

349. *Cornelia bello?*] L. Scipionis filia, quam post mortem

D 2

Pompejum ſequimur? nec, ſi fortuna fauebit,
Hunc quoque totius ſibi ius promittere mundi
Non bene compertum eſt: ideo me miliste vincat,
Ne ſibi ſe viciſſe putet. Sic fatur: & acres
Irarum mouit ſtimulos: juueniſque calorem
Excitat in nimios belli ciuilis amores.
Interea, Phœbo gelidas pellente tenebras,
Pulſata ſonuêre fores: quas ſancta relicto
Hortenſi mœrens irrupit Marcia buſto.
Quondam virgo toris melioris juncta mariti:
Mox vbi connubij pretium, merceſque ſoluta eſt
Tertia jam ſoboles, alios fecunda penates
Impletura datur; geminas è ſanguine matris
Permiſtura domos. ſed poſtquàm condidit vrna
Supremos cineres, miſerando concita vultu,
Effuſas

320. *Nec, ſi fortuna, &c.*] Cæſarem affectare monarchiam iam dudum compertum eſt: de Pompeio, non liquet, huius itaque auſpicia ſequar, qui non ſibi, ſed patriæ militat.

321. *Hunc.*] Pompeium. Nam ſi fortuna Pompeio fauerit, ſatis conſtat, quod is non vindicabit ſibi ius Mundi; hoc eſt, principatum & perpetuam dictaturam, quam affectat Cæſar. *Hortenſius.*

323. *Ne ſibi ſe, &c.*] Rectam eſſe hanc emendationem, docent Ms. Puteanor. & Thuan. Hæc quoque, inquit, iuſta cauſa eſt, cur Pompeio militem; vt vel hinc intelligat, cauſam agi non ſuam, ſed publicam: & ſi eadem quæ Cæſar cogitat, eundem me ipſi futurum, qui nunc ſum Cæſari. *Grotius.*

324. *Iuueniſque.*] Bruti.

326. *Phœbo.*] Oriente Sole.

327. *Relicto Hortenſi mœrens irrupit Marcia buſto.*] Cato Marciam vxorem ex qua tres ſuſceperat filios, iamque grauidam amico Hortenſio poſtulanti ceſſit, quo defuncto eandem recepit. Quod illi exprobrauit Cæſar: inceſcandi (inquiens) Hortenſij cauſa dimiſit pauperem, quam poſtea reciperet ditatam.

328. *Irrupit.*] Ingreſſa eſt. Hanc Poëta fingit hoc loco ſua ſponte Catonem adiiſſe, non autem accitam: & eruditè in Marciæ proſopographia immoratur, ſepulto Hortenſio marito, ſub initium ciuilis belli. *Meliorem maritum* vocat Catonem, cui prius nupta fuerat. *Hortenſ.*

329. *Melioris iuncta mariti.*] Catonis.

330. *Pretium.*] Vt pater eſſet trium liberorum. *Merceſque ſoluta eſt.*] Vbi eſt matrimonij officio ſatisfactum, & proles ſuſcepta, quæ eſt matrimonij præmium; nam ad eam ſuſcipiendam inuentum fuit. *Sulpit.*

331. *Fœcunda.*] Parata ad procreandum.

332. *Geminas, &c.*] Catonis & Hortenſij.

334. *Supremos cineres.*] Cineres ſuperioris mariti, Hortenſij.

335. *Con*

Digitized by Google

335 *Effusas laniata comas, concussaque pectus*
Verberibus crebris, cineresque ingesta sepulcri,
Non aliter placitura viro, sic mœsta profatur:
Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iussa Cato, & geminos excepi fata maritos.
340 *Visceribus lassis, partuque exhausta, reuertor*
Iam nulli tradenda viro. da fœdera prisci
Illibata tori: da tantum nomen inane
Connubij: liceat tumulo scripsisse, Catonis
Marcia: nec dubium longo quaratur in æuo,
345 *Mutârim primas expulsa, an tradita tedas.*
Non me lætorum sociam, rebusque secundis
Accipis: in curas venio, partemque laborum.
Da mihi castra sequi: cur tuta in pace relinquar,
Et sit ciuili propior Cornelia bello?

Hæ

335. *Concussaque.*] Mss. rectius *contusaque.* Grot.

336. *Cineresque.*] Aspersa cineribus mariti.

337. *Non aliter, &c.*] Inculta, neglecta & mœrens, placitura inculto & rigido Catoni.

338. *Dum sanguis inerat, dum vis materna.*] Multis & validis argumentis probat Gronouius hic *iusta* requiri, quem pudicè vocat *sanguinem* & *vim maternam*: neque enim sine his iusta illa matronalia siue vxoria præstantur. Sed & præcesserat ex persona Poëtæ narrantis: *connubij pretium merces que soluta est Tertia iam soboles.* Quid hoc aliud quam prioris connubij iusta peracta? Porro sic etiam *iusta funebria* dicuntur. Vide Gronov. Observ. lib. 4. cap. 6. *Sanguis inerat.*] Extenditur vltima in *Sanguis Dum vis materna.*] Mater esse poteram.

339. *Iussa cato.*] Tua, qui me tradidisti Hortēsio. *Feta.*] Prægnans.

340. *Visceribus lassis.*] Defesso & iā sterili vtero; sum enim anus. *Sulpic. Parcunq; exhausta.*] Effœta.

341. *Da fœdera, &c.*] Recipe me in torum pudicum, ἀναφρόδιτον. Infra v. 378.

342. *Illibata.*] Est autem id quod petit honestum, maximè quum addit, *illibata fœdera*; castum nempe, vtpote quæ non concubitus causa eam rem petat. *Nomen inane.*] Vt Catonis vxor solummodo dicatur. *Hortens.*

343. *Liceat tumulo, &c.*] Vt sepulchro meo inscribatur: *Marcia Catonis.*

344. *Nec dubio, &c.*] Ne in dubio sit apud posteros, repudiata ne fuerim an tradita. *Grotius* legit *dubium.*

345. *Mutarim tedas, &c.*] Mutarimne primas nuptias repudiata; an ex vtriusque consensu *tradita* amico Hortensio. *Hortens.*

346. *Non me lætorum.*] Neque venio particeps futura rerum lætarum, sed comes & solatium tibi in aduersis.

348. *Da mihi castra sequi.*] Periculorum etiam comitem ad Corneliæ imitationē se offert. *Sulpic.*

349. *Cornelia bello?*] L. Scipionis filia, quam post mortem

Effusas laniata comas, concussaque pectus
Verberibus crebris, cinereque ingesta sepulcri,
Non aliter placitura viro, sic mœsta profatur:
Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iussa Cato, & geminos excepi fata maritos.
Visceribus lassis, partuque exhausta, reuertor
Iam nulli tradenda viro. da fœdera prisci
Illibata tori: da tantum nomen inane
Connubij: liceat tumulo scripsisse, Catonis
Marcia: nec dubium longo quæratur in æuo,
Mutârim primas expulsa, an tradita tedas.
Non me lætorum sociam, rebusque secundis
Accipis: in curas venio, partemque laborum.
Da mihi castra sequi: cur tuta in pace relinquar,
Et sit ciuili propior Cornelia bello?

Hæ

335. *Concussaque.*] Mss. rectius *contusaque.* Grot.

336. *Cineresque.*] Aspersa cineribus mariti.

337. *Non aliter, &c.*] Inculta, neglecta & mœrens, placitura inculto & rigido Catoni.

338. *Dum sanguis inerat, dum vis materna.*] Multis & validis argumentis probat Gronouius hic *iusta* requiri, quem pudicè vocat *sanguinem* & *vim maternam*: neque enim sine his iusta illa matronalia siue vxoria præstantur. Sed & præcesserat ex persona Poëtæ narrantis: *connubij pretium merces que soluta est Tertia iam soboles.* Quid hoc aliud quam prioris connubij iusta peracta? Porro sic etiam *iusta funebria* dicuntur. Vide Gronov. Observ. lib. 4. cap. 6. *Sanguis inerat.*] Extenditur vltima in *Sanguis*. *Dum vis materna.*] Mater esse poteram.

339. *Iussa cato.*] Tua, qui me tradidisti Hortēsio. *Fera.*] Prægnans.

340. *Visceribus lassis.*] Defesso & iã sterili vtero; sum enim anus. *Sulpic. Partuq; exhausta.*] Effœta.

341. *Da fœdera, &c.*] Recipe me in torum pudicum, ἀναφρόδιτον. Infra v. 378.

342. *Illibata.*] Est autem id quod petit honestum, maximè quum addit, *illibata fœdera*; castum nempe, vtpote quæ non concubitus causa eam rem petat. *Nomen inane.*] Vt Catonis vxor solummodo dicatur. *Hortens.*

343. *Liceat tumulo, &c.*] Vt sepulchro meo inscribatur: *Marcia Catonis.*

344. *Nec dubio, &c.*] Ne in dubio sit apud posteros, repudiata ne fuerim an tradita. *Grotius* legit *dubium.*

345. *Mutarim tedas, &c.*] Mutarimne primas nuptias repudiata; an ex vtriusque consensu *tradita* amico Hortensio. *Hortens.*

346. *Non me lætorum.*] Neque venio particeps futura rerum lætarum, sed comes & solatium tibi in aduersis.

348. *Da mihi castra sequi.*] Periculorum etiam comitem ad Corneliæ imitationē se offert. *Sulpic.*

349. *Cornelia bello?*] L. Scipionis filia, quam post mortem

Hæ flexere virum voces, & tempora quanquam
Sunt aliena toris, jam fato in bella vocante:
Fœdera sola tamen, vanaque carentia pompa
Jura placent, sacrisque deos admittere testes.
Festa coronato non pendent limine serta;
Infulaque in geminos discurrit candida postes,
Legitimæque faces, gradibusque accliuis eburnis
Stat torus, & picto vestes discriminat auro:
Turritaque premens frontem matrona corona,
Tralata vetuit contingere limina planta.

Non

Iuliæ duxit Pompeius, iamque sub initium belli Mytilenen ablegauit, victus autem fugiensque in Aegyptum, eam receptam fugæ comitem habuit. lib. 5. ℣. 722.

351. *Aliena toris, &c.*] Non contrahendis matrimoniis apta, imminente iam ciuili bello.

352. *Fœdera, &c.*] Hinc dilatat narrationem à ceremoniis nuptialibus Romanorum id temporis; quarum nihil tum inter eos celebratũ fuit. Harũ enumeratione admirabili copia narrationẽ amplificat. *Horrens. Fœdera sola tamen.*] Coniugij fides, citra pompã celebrem & ceremonias nuptiarum.

353. *Deos admittere testes.*] Iouem & Iunonem τελείους, Venerem, Suadam, Dianam. vide Plutarch. Rom. Quæst. 2. & quæ nos ad Medeam Senecæ ℣. 1.

354. *Festa coronato, &c.*] In celebritate nuptiarum postes & ianuam floribus & festa fronde ornabant. Iuuenal. lib. 6. ℣. 80.

355. *Infulaque.*] Nouæ nuptæ ad limen mariti vbi venissent, postes, priusquam ingrederentur, laneis vittis & fasciis redimibant, oleoque vngebant. *Infulaque.*] Coniunct. copulat. *que*, pro *nec*, vt supra ℣. 35.

356. *Legitimæque faces.*] Ἐγὼ δ' ἁπτί σοι πυρὸς ἀφῆφα φῶς νύμμον ἐν γάμοις, &c. Euripides in Phœnissis. Quinque autem faces adhibebantur in nuptiis. vide quæ nos ad Sen. Thebaid. ℣. 507. rationes lege apud Plutarch. Rom. Quæst. 2. & Augustin. de Ciuit. Dei, lib. 6. cap. 9. & lib. 7. cap. 24. *Gradibusque, &c.*] Neque lectus in honorẽ Genij sternitur in aula, in quẽ gradibus inscenditur eburnis, stragulo acupicto auroque intertexto tectus.

357. *Discriminat.*] Diuidit & variat lymbis, & lineis aureis.

358. *Turritaque premens, &c.*] Neque more nuptarum gerens coronam turriculis distinctam atque insurgentem, vitat (sic enim legit Brodæus) tangere limen. Neque enim è religione erat nouam nuptam pedibus limen tangere, sed in transgressu supportabatur à Pronubis aut transiliebat. Rationes vide apud Plutarch. Rom. Quæst. 29. Si retineamus *vetuit?* Quid si sic intelligamus? Neque Berecynthia mater, Cybele turrita, quæ eadem est cum Vesta, id est, terra, vetuit hanc nuptam contingere limen pedibus. Varro enim ref. Seruius ad 8. Ecl. Virg. opinatus est, ideo sponsas limen non tetigisse, ne à sacrilegio inchoarent, si deposituræ virginitatem calcarent rem Vestæ, id est, numini castissimo consecratam. I. Rutgersius leg. *metuit*, sensu quo Horat. Od. 2. lib. 2. *penna metuente solui, &c.* Var. Lection. lib. 1. cap. 12.

359. *Tralata vetuit.*] Pro *metuit* habent

Non timidum nuptæ leuiter tectura pudorem
Lutea demissos velarunt flammea vultus :
Balteus haud fluxos gemmis astrinxit amictus,
Colla monile decens ; humerisque hærentia primis
Suppara nudatos cingunt angusta lacertos.
Sic, vt erat, mœsti seruans lugubria cultus,
Quoque modo natos, hoc est amplexa maritum.
Obsita funerea celatur purpura lana.
Non soliti lusêre sales : nec more Sabino
Excepit tristis conuicia festa maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiêre propinqui.
Iunguntur taciti, contentique auspice Bruto.

Ille

habent *virat* MS. Puteanor. & Thuan. & R. antiquior. quâ lectionem in textum recipiendam censeo. Et *matrona* accipiendum, non de pronuba, sed de ipsa noua nupta. *Grotius.* Fuit autem apud Romanos moris, vt domo egrediens noua sponsa, limen transiliret. Plautus in Casina : *Sensim super attolle limen pedes noua nupta.* Plutarch. ἐν Ῥωμαϊκοῖς. διατίλω' γαμικῶς· ἐν ἐῶσιν ἀντίλω' ὑπερβῆναι τὸ οὐδὸν τῆς οἰκίας, ἀλλ' ὑπαίρουσιν οἱ παρέμποντες. Plaut. in Casina : *Vbi eu es, qui colere mores Massilienses postulas ?* hoc est molles. *Brodæus.*

360. *Non timidum, &c.*] Non operiebatur flammeo, velo luteo, seu rubro, quo nouarum nuptarum capita tegebantur pudoris gratia, vel in subiectionis symbolum.

362. *Balteus, &c.*] Non zona gemmis distincta cinxit vestes ; non monile ornabat collum.

363. *Humerisque suppara, &c.*] Vbi & vestem superiorem fuisse apparet, & primis humeris hæsisse. Cur autem dicatur *nudatos lacertos* cinxisse, ea fortasse caussa est, quod Marcia recens à funere Hortensij mariti, nudis ad plan-ctum pectore & lacertis veniebat. Subiicit enim : *Sicut erat mœsti seruans lugubria cultus.* Porro eleganter Tertullianus aduersus Gentes, vexillorum vela transuersis hastulis alligata *suppara* vocat, & *stolas crucium* appellat. *Supparum* Nonius interpretatur, *Linteum femorale vsque ad talos pendens, dictum quod subtus appareat.* At Varro lib. IV. de L. L. à subucula distinguit, & ab eo deducit quod est supra. *Alterum genus inquit, quod subtus est ; à quo supparum.* Quod verisimilius. *Ferrar.*

364. *Suppara.*] Supparum, subuculæ seu tunicæ genus pectora complexum. Ald. Manut. lib. 3. Quæsit. 2. per epist.

365. *Sic, vt erat, &c.*] A recenti funere mariti squallida & pullata.

367. *Funerea lana.*] Pulla.

368. *Non soliti lusere sales, &c.*] Non occinebantur, pro more nuptiarum à Sabinis seu Fescenninis tracto, dicteria, de his vide quæ nos ad Medeam Senecæ vs. 113.

370. *Pignora nulla.*] Non liberi.

371. *Taciti.*] Sine pompa & strepitu ceremoniarum. *Contentique auspice Bruto.*] Adhibito tantum Bruto quasi auspice & paranympho. Val. Max. lib. 2. cap. 1.

Digitized by Google

Ille nec horrificam ſancto dimouit ab ore
Cæſariem, duroque admiſit gaudia vultu:
(Vt primùm tolli feralia viderat arma,
Intonſos rigidam in frontem deſcendere canos
Paſſus erat, mæſtamque genis increſcere barbam.
Vni quippe vacat ſtudiiſque odiiſque carenti,
Humanum lugere genus) nec fœdera priſci
Sunt tentata tori: juſto quoque robur amori
Reſtitit. hi mores, hæc duri immota Catonis
Secta fuit, ſeruare modum, finemque tenere,
Naturamque ſequi, patriæque impendere vitam;
Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.
Huic epulæ, viciſſe famem: magnique penates,
Submouiſſe hyemem tecto: pretioſaque veſtis,
Hirtam membra ſuper Romani more Quiritis
Induxiſſe togam: Ueneriſque huic maximus vſus,
Progenies; Vrbi pater eſt, Vrbique maritus:
Iuſtitiæ cultor, rigidi ſeruator honeſti:

In

372. *Ille nec horrificam, &c.*] Cato non barbam poſuit, non capillitium, non vultu præ ſe tulit lætitiam, non cum vxore rem habuit, ab illo tempore quo ciuile bellum parari viderat.

377. *Vni quippe vacat ſtudiiſque, &c.*] Partium ſtudiis minime occupatus, Philoſophiæ ſtudiis vacat, quæ docent ſe noſcere, ſuaſque deplorare miſerias.

379. *Robur amori Reſtitit.*] Conſtans immotúſque animus.

381. *Secta fuit.*] Stoica. *Finemque tenere.*] Proſpicere finem & ad eum omnia referre.

384. *Huic epulæ, viciſſe famem.*] Laudat Catonem à temperantia & frugalitate. Pro deliciis habuit omne id, quod famem pellebat: pro luculentis ædibus tectum, quamuis modicum ac tenue, ſub quo aduerſus cæli iniuriam latitaret. Splendidum ſatis ducebat amictum penulam villoſam & hirtam contra frigus & aëris inclementiam. *Horenſ. Sulpitius. Huic epulæ, &c.*] Vide tamen quid de illius potationibus ad auroram protractis ſcribat Plutarchus in vita eius, quod & illi objectum à Cæſare. *Magnique penates.*] Supra pag. 238.

386. *More Quiritis.*] More veterum Romanorum, qui dicebantur Quirites, vel à Curibus vel à Romulo Quirino dicto, quod haſtam, quæ Sabinis Quiris eſt, geſtare ſolebat. *Hirtam membra ſuper, &c.*] Vbi *more Quiritis* non eſt more veterum Romanorum, vt volunt interpretes; nam & poſteri Quirites, & ipſe Cato: ſed *Quiris* pro quolibet ex populo, id eſt, plebeia vulgarique toga contecto & anguſta, rudique textura confecta. *Ferrarius.*

388. *Progenies.*] Sobolis procreatio.

391. *Sub*

In commune bonus : nullosque Catonis in actus
Subrepsit, partemque tulit sibi nata voluptas.
Interea trepido discedens agmine Magnus,
Mœnia Dardanij tenuit Campana coloni.
Hæc placuit belli sedes, hinc summa mouentis
Hostis in occursum sparsas extendere partes,
Vmbrosis mediam qua collibus Appenninus
Erigit Italiam, nullo quà vertice tellus
Altius intumuit propiusque accessit Olympo.
Mons inter geminas medius se porrigit vndas
Inferni Superique maris : collesque coërcent
Hinc Tyrrhena vado frangentes æquora Pisæ,
Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
Fontibus hic vastis immensos concipit amnes,
Fluminaque in gemini spargit diuortia ponti.

In

391. *Subrepsit.*] Subintrauit : nunquam enim in sua vita, & in actibus suis voluptates admisit.

392. *Interea trepido, &c.*] Pompeius perterritus rumore aduentantis propere Cæsaris, Capuam ex vrbe temere profugit. hic se confirmauit, hanc belli sedem primum intendit.

393. *Mœnia Dardanÿ.*] Capuam, à Capy Troiano, vt quidam volunt, conditam.

394. *Belli sedes.*] Hic delectu habito copias colligere, exercitum conscribere, Cæsari summa molienti occurrere.

395. *Sparsas extendere partes.*] Mittere & diuidere cohortes & copias. *Sulpit.*

396. *Vmbrosis mediam, &c.*] In regione plana, qua Appennini latus modice assurgit.

399. *Mons inter geminas, &c.*] Est autem Appenninus, mons, qui Italiam in longitudinem tanquam spina dorsi secat à sinistra parte mare Adriaticum seu Superum spectans, à dextra mare Tyrrhenum ceu Inferū respiciens.

400. *Collesque coërcent, &c.*] Cuius colles & latera signat coërcétque à dextra in imo sinu Tyrrheni maris, vrbs Pisæ à sinistra. Ancona Piceni vrbs in Adriatico marī, ventis & fluctibus è Dalmatia aduenientibus expositā, est enim ἀξωὴν vlna cubiti, ceu sura potius Italiæ in tibiæ formam porrectæ. *Coërcent.*] Constringunt vtrinque.

402. *Dalmaticis.*] Hadriaticis : sumpto epitheto ab ora aduersa littoris Illyrici, circa quam Dalmatia est, quæ Pannoniæ pars est, spectans ad Adriaticū mare. *Horte.*

403. *Fontibus hic vastis, &c.*] Ex hoc Appennino oriuntur multi celebres amnes qui dilabuntur in vtrunque mare Superum & Inferum. Diuortia aquarum sunt (inquit Turnebus Aduers. lib. 14 cap. 11.) juga vnde in diuersa aquæ & cœlestes & perennes diuertunt. *Et ipsis iugis ad diuortia aquarum castra posuit.* Liuius.

404. *Diuortia.*] In diuerticula superi inferique maris, quod longis anfractibus & meandris diuertant, priusquam maria ingrediantur. *Hortens.*

Ille nec horrificam ſancto dimouit ab ore
Caſariem, duroque admiſit gaudia vultu:
(Vt primùm tolli feralia viderat arma,
Intonſos rigidam in frontem deſcendere canos
Paſſus erat, mœſtamque genis increſcere barbam.
Vni quippe vacat ſtudiiſque odiiſque carenti,
Humanum lugere genus) nec fœdera priſci
Sunt tentata tori: juſto quoque robur amori
Reſtitit. hi mores, hæc duri immota Catonis
Secta fuit, ſeruare modum, finemque tenere,
Naturamque ſequi, patriæque impendere vitam;
Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.
Huic epulæ, vicisſe famem: magnique penates,
Submouiſſe hyemem tecto: pretioſaque veſtis,
Hirtam membra ſuper Romani more Quiritis
Induxiſſe togam: Ueneriſque huic maximus vſus,
Progenies; Vrbi pater eſt, Vrbique maritus:
Iuſtitiæ cultor, rigidi ſeruator honeſti:

In

372. *Ille nec horrificam, &c.*] Cato non barbam poſuit, non capillitium, non vultu præ ſe tulit lætitiam, non cum vxore rem habuit, ab illo tempore quo ciuile bellum parari viderat.

377. *Vni quippe vacat ſtudiiſque, &c.*] Partium ſtudiis minime occupatus, Philoſophiæ ſtudiis vacat. quæ docent ſe noſcere, ſuaſque deplorare miſerias.

379. *Robur amori Reſtitit.*] Conſtans immotúſque animus.

381. *Secta fuit.*] Stoica. *Finemque tenere.*] Proſpicere finem & ad eum omnia referre.

384. *Huic epulæ, vicisſe famem.*] Laudat Catonem à temperantia & frugalitate. Pro deliciis habuit omne id, quod famem pellebat: pro luculentis ædibus tectum, quamuis modicum ac tenue, ſub quo aduerſus cæli iniuriam latitaret. Splendidum ſatis ducebat amictum penulam villoſam & hirtam contra frigus & aëris inclementiam. *Horten. Sulpitius. Huic epulæ, &c.*] Vide tamen quid de illius potationibus ad auroram protractis ſcribat Plutarchus in vita eius, quod & illi objectum à Cæſare. *Magnique penates.*] Supra vſ. 238.

386. *More Quiritis.*] More veterum Romanorum, qui dicebantur Quirites, vel à Curibus vel à Romulo Quirino dicto, quod haſtam, quæ Sabinis Quiris eſt, geſtare ſolebat. *Hirtam membra ſuper, &c.*] Vbi *more Quiritis* non eſt more veterum Romanorum, vt volunt interpretes; nam & poſteri Quirites, & ipſe Cato: ſed *Quiris* pro quolibet ex populo, id eſt, plebeia vulgarique toga contecto & anguſta, rudique textura confecta. *Ferrarius.*

388. *Progenies.*] Sobolis procreatio.

391. *Sub*

In commune bonus : nullo∫que Catonis in actus
Subrepſit, partemque tulit ſibi nata voluptas.
Interea trepido diſcedens agmine Magnus,
Mœnia Dardanij tenuit Campana coloni.
Hæc placuit belli ſedes, hinc ſumma mouentis
Hoſtis in occurſum ſparſas extendere partes,
Vmbroſis mediam qua collibus Appenninus
Erigit Italiam, nullo quà vertice tellus
Altius intumuit propiuſque acceßit Olympo.
Mons inter geminas medius ſe porrigit vndas
Inferni Superique maris : colleſque coërcent
Hinc Tyrrhena vado frangentes æquora Piſæ,
Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
Fontibus hic vaſtis immenſos concipit amnes,
Fluminaque in gemini ſpargit diuortia ponti.

391. *Subrepſit.*] Subintrauit : nunquam enim in ſua vita, & in actibus ſuis voluptates admiſit.

392. *Interea trepido, &c.*] Pompeius perterritus rumore aduentantis propere Cæſaris, Capuam ex vrbe temere profugit. Hic ſe confirmauit, hanc belli ſedem primum intendit.

393. *Mœnia Dardanij.*] Capuam, à Capy Troiano, vt quidam volunt, conditam.

394. *Belli ſedes.*] Hic delectu habito copias colligere, exercitum conſcribere, Cæſari ſummam molienti occurrere.

395. *Sparſas extendere partes.*] Mittere & diuidere cohortes & copias. *Sulpit.*

395. *Vmbroſis mediam, &c.*] In regione plana, qua Appennini latus modice aſſurgit.

399. *Mons inter geminas, &c.*] Eſt autem Appenninus, mons, qui Italiam in longitudinem tanquam ſpina dorſi ſecat à ſiniſtra parte mare Adriaticum ſeu Superum ſpectans, à dextra mare Tyrrhenum ceu Inferũ reſpiciens.

409. *Colleſque coërcent, &c.*] Cuius colles & latera ſignat coërcétque à dextra in imo ſinu Tyrrheni maris, vrbs Piſæ à ſiniſtra. Ancona Piceni vrbs in Adriatico mari, ventis & fluctibus è Dalmatia aduenientibus expoſita, eſt enim ἀξωνη vlna cubiti, ceu ſura potius Italiæ in tibiæ formam porrectæ. *Coërcent.*] Conſtringunt vtrinque.

402. *Dalmaticis.*] Hadriaticis : ſumpto epitheto ab ora aduerſa littoris Illyrici, circa quam Dalmatia eſt, quæ Pannoniæ pars eſt, ſpectans ad Adriaticũ mare. *Hort.*

403. *Fontibus hic vaſtis, &c.*] Ex hoc Appennino oriuntur multi celebres amnes qui dilabuntur in vtrunque mare Superum & Inferum. Diuortia aquarum ſunt (inquit Turnebus Aduerſ. lib. 14 cap. 11.) juga vnde in diuerſa aquæ & cœleſtes & perennes diuertunt. *Et ipſis iugis ad diuortia aquarum caſtra poſuit.* Liuius.

404. *Diuortia.*] In diuerticula ſuperi inferique maris, quod longis anfractibus & meandris diuertant, priuſquam maria ingrediantur. *Hortenſ.*

Digitized by Google

In læuum cecidere latus, veloxque Metaurus,
Cruſtumiumque rapax, & junctus Iſapis Iſauro,
Sennáque, & Adriacas qui verberat Aufidus vndas:
Quoque magis nullum tellus ſe ſoluit in amnem,
Eridanus, fractáſque euoluit in æquora ſiluas,
Heſperiámque exhaurit aquis. Hunc fabula primũ
Populea fluuium ripas vmbraſſe corona:
Cumque diem pronum tranſuerſo limite ducens,
Succendit Phaëthon flagrantibus æthera loris,
Gurgitibus raptis penitus tellure peruſta,
Hunc habuiſſe pares Phœbeis ignibus vndas.
Non minor hic Nilo, ſi non per plana jacentis
Ægypti Libycas Nilus ſtagnaret arenas.
Non minor hic Iſtro, niſi quod, dum permeat orbem
Iſter,

405. *In læuum cecidere latus.*] In Superum mare ceu Adriaticũ, *golfo de Venetia. Metaurus.*] Vmbriæ fluu. Aſdrubalis clade notus.

406. *Cruſtumiumque rapax.*] Fl. in Flaminia. *Et iunctus Iſapis Iſauro.*] Scribe cum MS. Puteanor. & R. A. *Et iuncto Sapis Iſauro.* Exſtat id nomen fluminis apud Plin. III. 15, *Grotius. Iſapis.*] Flaminiæ fluu. Straboni lib. 3. ſed Plinio lib. 3. cap. 15. & Boccatio *Sapu. Iſauro.*] Piceni fluu. Blondo & Leandro *Flogia.*

407. *Sennaque & Adriacas.*] *Et Clanis & Rubicon & Senonum de nomine Senna.* Sil. 8. *Verberat.*] Cum impetu influit.. *violens obſtrepit. Aufidus.* Horat. lib. 3. od. 30. *Aufidus vndas.*] Apuliæ fluu. Cannenſi clade memorabilis, *L. Oſanio.*

408. *Quoque magis, &c.*] Padus *Po*, totius Europæ amnium longe maximus, circa oſtia, excepto Danubio. *Prolixit inſano contorquens vortice ſyluas Fluuiorum rex Eridanus.* Virg. Georg. 1. non autem oritur ex Apennino, vti nec alij quidam fluuij quorum fontes poëta Apennino tribuit.

410. *Heſperiamque exhaurit aquis.*] Amnes nauigabiles & lacus immenſi in Padum ſe exonerant, ita vt flumina 30. in Adriaticum effundat. *Exhaurit aquis.*] Quicquid enim aquarum eſt in Italia ſecum videtur arripere; nam multa in eum influunt flumina. *Sulpit. Hunc fabula primum, &c.*] Fabula ceu fama eſt, Phaëtontis ſorores verſa fuiſſe in populos ad ripas huius fluuij, &c. Ouid. 2. Met.

412. *Diem pronum.*] Solem præcipitem. *Tranſuerſo limite ducens.*] A via errantem.

413. *Flagrantibus loris.*] Habenis & curru ardentibus. *idem.*

414. *Gurgitibus raptis, &c.*] Cæteris fluu. exhauſtis & deſiccatis, Eridanum parem fuiſſe extinguendo Phaëtonti.

416. *Non minor hoc Nilo.*] Si nactus fuiſſet terram planam & iacentem, inſtar Aegypti, per quam Nilus leniter decurrens ſtagnat ſeque extendit.

418. *Iſtro, niſi quod, &c.*] Max. Europæ fluu. cuius ſuperior pars Danubius, inferior Iſter vocatur, *Done, Danavv*, qui in Agro Fruſtembelgenſi

Iſter, caſuros in quælibet æquora fontes
Accipit; & Scythicas exit non ſolus in vndas.
Dexteriora petens montis decliuia Tybrim
Vnda facit, Rutubamque cauum delabitur inde
Vulturnuſque celer, nocturnæque editor aurę
Sarnus, & vmbroſæ Liris per regna Maricæ
Veſtinus impulſus aquis, radenſque Salerni
Cultæ Siler, nullaſque vado qui Macra moratus
Alnos, vicina procurrit in æquora Lunæ.
Longior educto quà ſurgit in aëra dorſo,
Gallica rura videt, deuexaſque excipit Alpes.
Tunc Vmbris Marſiſque ferax, domitúſque Sabello
Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes
Indigenas Latij populos, non deſerit antè
Heſperiam,

ſtembelgenſi non Abnoba monte, (vt olim creditum) ortus, 60. amnes receptos in Pontum defert per 6. oſtia. Mela 6. lib. 2. cap. 1.

420. *Scythicas in vndas.*] In mare Ponticum.

421. *Dexteriora petens montis decliuia Tybrim Vnda facit, Rutubamque cauum.*] A dextra parte Apennini in mare Tyrrhenum defluunt Tiberis per Etruriam, Romam alluens, *Tuere*; & Rutuba, quem Vibius agnoſcit in Tiberim influentem. Eſt & alius huius nominis Liguriæ fluu.

422. *Cauum.*] Propter riparum altitudinem.

423. *Vulturnuſque celer.*] Fl. Campaniæ. *Nocturnæque editor aurę Sarnus.*] Fl. qui per Lucanos, Picentinos, & Campanos labitur, in paludes diffuſus, opacas & tetras exhalat nebulas, *Scafate.*

424. *Vmbroſæ.*] Syluolæ. *Liris per regna Maricæ.*] Liris fl. Campaniæ Minturnas præterfluens. Minturnenſium autem fumē Maſica mater Latini regis, quæ prius Circe fuerat. Lactant. 1. falſ. relig. cap. 21. hodie *Garigliano.*

425. *Veſtinus impulſus aquis,* &c.] In quem ſe exonerant flumina Veſtinorum.

426. *Siler.*] Siue Silarus Campaniæ fluu. qui alluit agros Salernī opp. Picentinorum. *Macra moratus.*] Macra Liguriam ab Etruria diſterminans, in mare prolapſus iuxta Lunam portum Etruriæ, innauigabilis, quia vadoſus.

427. *Alnos.*] Naues, rates.

428. *Longior educto, &c.*] Apēninus Galliam proſpiciens in longitudinem per omnem Italiam exporrectus, quem Vmbri, Marſi, Samnites, Aborigenes antiquiſſimus Latij pop. colunt, in duo deinde ſe diuidens brachia, altero extenditur in Rhegium promontorium Brutiorum, in Siculo mari, *Rhezo*; altero in Lacinium promontorium iuxta Crotonem, *Cabo delle colonne.* à Iunonis Laciniæ columnis & templo.

429. *Gallica rura.*] Deſpicit Galliā Tranſalpinam. *Alpes deuexas.*] Montes inclinatos & pendulos.

430. *Tunc Vmbris.*] Proſequitur ordine tractū Apēnini montis, ad Siculū mare vſque, vbi terminatur.

431. *Indigenas.*] Qui in eo loco geniti ſunt, *Sulpit.*

Digitized by Google

Heſperiam, quàm cùm Scyllæis clauditur vndis,
Extenditque ſuas in templa Laciniarupes,
Longior Italia, donec confinia pontus
Solueret incumbens, terráſque repelleret æquor.
At poſtquam gemino tellus eliſa profundo eſt,
Extremi colles Siculo ceſſére Peloro.
Cæſar in arma furens, nullas, niſi ſanguine fuſo,
Gaudet habere vias, quòd non terat hoſte vacantes
Heſperiæ fines, vacuoſque irrumpat in agros,
Atque ipſum non perdat iter, conſertaque bellis
Bella gerat. non tam portas intrare patentes
Quàm fregiſſe iuuat: nec tam patiente colono

Aruæ

434. *In templa Lacinia.*] Iuno Lacinia in Calabria colebatur in tẽplo ditiſſimo atque ſanctiſſimo, quod ei conſtituit Hercules, Lacinio latrone illic occiſo. *Sulpit.*

435. *Longior Italia, &c.*] Atque ſe quondam Apenninus extendebat vlterius quam nunc eſt Italia, cõtinuatus ſcil. iunctuſque Siciliæ, ſed *venit medius vi pontus & vndis Heſperium Siculo latus abſcidit aruaque & vrbes Litore diuctas anguſto interluit æſtu.* Virgil. Aeneid. 3. *Pontus.*] Mare Ionium & Siculum.

436. *Solueret.*] Diſſolueret Vicinitatem. nam mare Tyrrhenum vicinam Siciliam ſuo æſtu ab Apenninis iugis abrumperet, & viam faceret inter Italiam & Siciliam, quæ coniunctæ aliquando fuerũt; ſed ipſum pelagus à Sicilia ſuum nomen retinuit, poſtquam æſtu maris ab Italia abrupta fuit.

437. *Gemino tellus, &c.*] Hinc Ionio, inde Tyrrheno mari.

438. *Extremi colles Siculo, &c.*] Extrema pars Apennini abſciſſa eſt Peloro promontorio Siciliæ quod Italiã proſpicit, in cuius appellationẽ & ipſe ceſſit. *Siculo ceſſere, &c.*] Vbi ergò Italia duob⁹ æquoribꝰ à Sicilia eſt auulſa; extrema Apẽnini iuga ceſſerũt, interluente pelago, Sicilię promõtorio Peloro, inter quod & Rhegium anguſtiſsimum eſt fretum. *Horenſ.*

439. *Cæſar in arma furens, &c.*] *Varie hic implicitæ ſunt coniunctiones*, vti monuimus ſupra vſ. 35. *Sed ira diſponendas arbitror.* Cæſar armis potius rem peragi quam pacate exoptans (vt lib. 1. vſ. 146.) *Acer & indomitus quo ſpes quoque ira vocaſſet ferre manum, & nunquam temerãdo parcere ferro, &c. gaudenſque viam feciſſe ruina*; gaudet nullas habere vias niſi ſanguine fuſo, non gaudet quod terat Italiæ fines hoſte vacantes. præſidiis vacuos irrumpat agros, nec agros vaſtandi occaſionem offendat quacunq; ruit, quod bella manu conſerta hoſtemque non conueniat. iuuat non tam portas, &c. infra lib. 3. vſ. 364.

440. *Quod non terat, &c.*] Gaudet hoc ipſo quod vacuam non inuenit Italiam. *Grotius.*

442. *Non perdat iter.*] Perit iter Cæſari, in quo nõ vincit. Ita infrà: *Sic hoſtes mihi: deeſſe nocet, damnumque putatur Armorum, niſi qui vinci potuere repellent.* Grot. Cõſerraq; *bellu.*] Connexa: vt vno nondũ finito inciperet aliud *Sulp.*

444. *Patiente colono, &c.*] Non impediente, tranſitũ permittente.

446. Co

Digitized by Google

Arua premi, quàm si ferro populetur, & igni.
Conceſſa pudet ire via, ciuemque videri.
Tunc vrbes Latij dubiæ, varioque fauore
Ancipites, quanquàm primo terrore ruentis
Ceſſuræ belli, denſo tamen aggere firmant
Mœnia, & abrupto circumdant vndique vallo:
Saxorumque orbes, & quæ ſuper eminus hoſtem
Tela petant, altis murorum turribus aptant.
Pronior in Magnum populus, pugnatque minuci
Cum terrore fides: vt cùm mare poßidet Auſter
Flatibus horriſonis, hunc æquora tota ſequuntur:
Si rurſus tellus pulſu laxata tridentis
Æolij, tumidis immittat fluctibus Eurum,
Quamuis icta nouo, ventum tenuêre priorem
Æquora, nubiferoque polus cùm ceſſerit Euro,
Vendicat vnda Notum. Facilis ſed vertere mentes
Terror erat, dubiamque fidem fortuna ferebat.
Gens Hetruſca fuga trepidi nudata Libonis,

Iuſque

446. *Conceſſa pudet ire via.*] Hoſtiliter graſſari maluit.

447. *Varioque fauore Ancipites, &c.*] Cæſaremne reciperent, an Senatus Pompeiique autoritatem tuerentur.

448. *Ruentis.*] Ingruentis belli.

449. *Ceſſuræ.*] Defecturæ.

450. *Abrupto, &c.*] Præcipiti, tumultuario.

451. *Saxorumque orbes.*] Saxorum aceruos, vel ſaxa rotunda tormentis emittenda.

453. *Pronior in Magnum populus.*] Et poſt varios conflictus mentis, hinc ſtudiorum & fidei erga Pompeium, inde metus Cæſaris: vicere tandem ſtudia & fidem metus fortunaque Cæſaris. In Comparatione itaque Auſtrum cape Pompeium, Eurum Cæſarem, mare populum. *Pugnaque minaci, &c.*] Siue ob veterum victoriarum memoriam, quibus formidabilis erat Pompeius; ſiue quod ex vrbe profecturus, edicto pronuntiaſſet, habiturum ſe pro hoſte Reipub. quicunque ſua caſtra non eſſet ſecutus: ſiue quod princeps ciuitatis, ſummam haberet authoritatem ob perpetuam domi & belli felicitatem.

456. *Tellus pulſu, &c.*] Strongyle, antrum Aeoli, quo *Luctantes ventos tempeſtateſque ſonoras Imperio premit Æolus, &c.* Virg. 1. Aeneid. eo enim reſpicit poëta.

459. *Eolus.*] Aër. *Cum ceſſerit.*] Ita emendauimus. ante fuit, *conceſſerit.* Grotius.

460. *Vendicat.*] Acquirit, retinet.

462. *Gens Hetruſca.*] Vbi in vniuerſum totius propè Italiæ ſtudium in Pompeium commemorauit: tranſitione hinc refert, qui duces Pompeiani, & primum quidem in Hetruria; mox in Vmbria dederint ſe, vel in fugâ abierint. *Hortenſius. Libonis.*] Præfecti tum

Iuſque ſui pulſo iam perdidit Vmbria Thermo.
Nec gerit auſpicijs ciuilia bella paternis
Cæſaris audito conuerſus nomine Sylla.
Varus, vt admotæ pulſarunt Auximon alæ,
Per diuerſa ruens neglecto mœnia tergo,
Quà ſilua, quà ſaxa, fugit. depellitur arce
Lentulus Eſculea victor cedentibus inſtat,
Diuertitque acies: ſoluſque ex agmine tanto
Dux fugit, & nullas ducentia ſigna cohortes.
Tu quoque nudatum commiſſæ deſeris arcem
Scipio Luceriæ: quanquàm fortiſſima pubes
His ſedeat caſtris, jampridem Cæſaris armis
Parthorum

tum forte Etruriæ. ad Scribonium Libonem miſſum Canisium Reuilum legatum colloquij cauſa de pace concilianda, meminit auctor Commentariorum de ciuili bello lib. 1. fuiſſe item Achaiæ ac Liburnicæ claſsis præfectum, lib. 3.

463. *Iuſque ſui pulſo, &c.*] Aduentu Curionis cognito, è Tignio cohortes eduxiſſe & profugiſſe Thermum reperio lib. 1. de ciuili bello. ſed vbi Tignium ſit, non ita facile. Firmium forte aut aliud opp. Vmbriæ. Tignia eſt Picenorum flu.

464. *Nec gerit auſpiciis, &c.*] Fauſtus Sylla degenerans à patris fortitudine & fortuna, fugã cepit.

466. *Varus, &c.*] Atius Varus, decurionibus Auximi Picenorum opp. ad Cæſ. inclinantibus, præſidium ex oppido educit, & profugit, &c. lib. 1. com. ciu. bell. *Alæ.*] Equitum proprie vexillationes.

467. *Neglecto mœnia tergo.*] Hoſti in fugã expoſito.

468. *Depellitur arce, &c.*] Aſculum Picenum Lentulus Spinther cum decem cohortibus tenebat: qui Cæſaris aduentu cognito, profugit ex oppido. cohortes ſecum abducere conatus à magna parte militum deſeritur lib. 1. de ciu. bel.

470. *Diuertitque acies.*] A recto itinere aliã circumduxit: vel potius à duce ad ſe auocat. *Grotius. Soluſque.*] Traditis copiarum reliquiis Vibullio Rufo.

473. *Luceriæ.*] *Nuceriæ* legit Micyllus, quæ in Vmbria, vbi iam erat Cæſar & in Piceno. Verum hac in parte ſæpius excuſandus eſt poëta, vt qui neque temporum neque rerum ſeruet ordinẽ. vt poſt diſceſſum Pompeij, qui iis rebus cognitis, quæ erant ad Corfinium geſtæ, Luceria profectus eſt Canuſium, atque inde Brunduſium, Scipio Luceriæ in præſidio relictus profugerit. fuit autẽ hic L. Scipio ſocer Pompeij.

474. *Iampridem Cæſaris, &c.*] Ad Cæſaris vires minuendas Marcellus author fuit patribus Senatuſconſulti, quo decernebatur vt Bibulo (quem in Parthos, poſt cædem Craſſi mittendum præ ſeferebant) Pompeius legionem vnam, Cæſar alteram cederet. Cæſar itaque cum vnam pro ſe traderet, & Pompeius repetebat ab illo alteram, quam poſt Titurij Cottæque Cæſaris prætorum acceptam cladem, vtendam illi dederat, ita vtramque Cæſar ſuppediauit. Has legiones habuiſſe Scipionem refert poëta. Dio. lib. 40.

&

Digitized by Google

Parthorum ſubducta metu : qua Gallica damna
Suppleuit Magnus, dumque ipſe ad bella vocaret,
Donauit ſocero Romani ſanguinis vſum.
At te Corfini validis circundata muris
Tecta tenent pugnax Domiti : tua claſſica ſeruat
Oppoſitus quondam polluto tiro Miloni
Vt procul immenſam campo conſurgere nubem,
Ardentéſque acies percuſſis ſole coruſco
Conſpexit telis, Socij decurrite, dixit,
Fluminis ad ripas, vadaque immergite pontem :
Et tu montanis totus nunc fontibus exi,
Atque omnes trahe gurges aquas, vt ſpumeus alnos
Diſcuſſa compage feras. hoc limite bellum
Hæreat, hac hoſtis lentus terat otia ripa.
Præcipitem cohibete ducem : victoria nobis

Hic

& Appian. lib. 2. de ciu. bel.

476. *Suppleuit Magnus.*] Cum Cæſar in Italiam veniſſet, cognouit per M. Marcellum duas eas legiones, quas dixi, quæ ex S.C. debuiſſent ad Parthicum bellum mitti, Cn. Pompeio fuiſſe traditas *Gallica damna* dicit Titurium Sab. & Cottam cæſos in Ambiorigis conſpectu. *Dumque ipſe.*] Eas legiones Pompeius L. Scipioni tradiderat ſocero ſuo, donec ipſe eas ad reliquas copias euocaret. *Hortenſ.*

478. *At te Corfini, &c.* L. Domitius Aenobarbus ſucceſſor Cæſari in Galliis S.C. delegatus, ſe receperat in Corfinium Pelignorum oppidum cum xx. cohortibus; hunc Cæſar inſequitur.

479. *Pugnax Domiti.*] Imo puſillanimis & minime militaris. Sed Poëta noſter, pronioris ſemper in Pompeium ſtudij, Pompeianos extollit, Cæſarianos deprimit. *Tua claſſica, &c.*] Tu Domiti accepiſti cohortes quibus Pompeius forum ſepſerat in quæſtione de Clodio à Milone cæſo. ſupra libro I. ℣. 323.

480. *Oppoſitus quondã, &c.*] Curenim Milo pollutus accuſatũ ſciũt omnes, & forũ cohortibus militaribus circumſeptum. Legendũ eſt igitur, ni fallor : *Oppoſitus quondã pullato tyro Miloni.* Dempſter.

481. *Vt procul, &c.*] Domitius cohortes v. præmiſit ex oppido, qui pontem fluminis, quod erat ab oppido IIIM. paſſuum, interrumperent, vbi cum antecurſoribus Cæſaris prælio commiſſo, celeriter Domitiani à ponte repulſi, ſe in oppidum receperunt. *Nubem.*] Puluerem à cohortibus excitatum.

482. *Ardenteſque, &c.*] Ad ſolem fulgentes.

485. *Et tu montanis, &c.*] Auerſio ad amnem, vt quantum poſſit, cum omnibus fontibus è montibus delapſus, & agros inundet, & diſturbet pontem.

486. *Alnos.*] Sublicas & tigna põtis ex alno vel alio quouis ligno.

487. *Diſcuſſa compage feras.*] Diſſolutis juncturis põtis. *Hoc limite, &c.*] Põs interruptus moretur & retardet feſtinantẽ Cæſarẽ.

489. *Victoria nobis, &c.*] Hic mo-

Digitized by Google

Hîc primùm ſtans Cæſar erit, nec plura locutus,
Deuoluit rapidum nequicquam mœnibus agmen.
Nam priori è campis, vt conſpicit amne ſoluto
Ruinpi Cæſar iter, calida prolatus ab ira,
Non ſatis eſt muris latebras quæſiſſe pauori?
Obſtruitis campos, fluuiis arcere paratis,
Ignaui? non ſi tumido me gurgite Ganges
Summoueat: ſi dbit jam flumine Cæſar in vllo,
Poſt Rubiconis aquas, equitum properate caterua:
Ite ſimul pedites: ruiturum aſcendite pontem.
Hæc vbi dicta, leuis totas accepit habenas
In campum ſonipes: crebroque ſimillima nimbo
Trans ripam validi torſerunt tela lacerti.
Ingreditur pulſa fluuium ſtatione vacantem
Cæſar, & ad tutas hoſtis compellitur arces.
Et jam moturas ingentia pondera turres
Erigit, & mediis ſubrepſit vinea muris.
Ecce, nefas belli, reſeratis agmina portis

Captiuum

ram trahere coactus Cæſar nobis pro victoria ſit.

491. *Deuoluit rapidum, &c.*] Emittit v. cohortes ex oppido.

492. *Amne ſoluto, &c.*] Ponte interrupto, qui fluuium coërcebat: nam *ligatis* dicitur fluuius, qui pontem ſupra ſe habet.

493. *Prolatus.*] Percitus ira, ad hunc modum eos inſectatur. *Horzenſ.*

496. *Ganges.*] Indiæ fluuius qui Cyro & Alexandro moram iniecit. *Ganges.*] Hoc eſt, ſi Ganges me tranſitu prohibere non poſſet, multò minus hic fluuius meum impetum ſuſtinebit; imò nulli amnes, poſt tranſitum Rubiconis. A maiori ad minus. *Horzenſ.*

498. *Poſt Rubiconis.*] Poſtquam tranſierim Rubiconis aquas. lib. 1. vſ. 185.

499. *Ruiturum.*] Quem diruere parant.

503. *Statione, &c.*] Domitianis militibus.

504. *Et ad tutas, &c.*] Cæſar legionibus adductis ad oppidum conſtitit, luxtaque murum caſtra poſuit, turres erexit, tormenta parauit, vineas admouit. *Ad tutas arces.*] Intrà Corfinium.

505. *Turres.*] Nam è turribus miſſilia librabantur. *Grotius.*

506. *Vinea muris.*] Vide l. 3. vſ. 487.

507. *Ecce, nefas belli, &c.*] Domitius ad Pompeium in Apuliam literas miſerat, vt quanta poſſet celeritate obſeſſo ſubueniret, Cæſarem intercluderet. reſcripſit Pompeius id ſe facere non poſſe, vt Domitius itaque ſe cum copiis clam Corfinio ſubtraheret. Literis acceptis, Dom. diſſimulans, in concilio pronunciat Pompeium breui adfuturum, ipſe cum paucis conſilium fugæ capit. id militibus ſuboluit, qui legatis

ad

Captiuum traxêre ducem, ciuiſque ſuperbi
Conſtitit ante pedes. vultu tamen alta minaci
Nobilitas recta ferrum ceruice popoſcit.
Scit Cæſar pœnamque peti, veniamque timeri.
Viue, licet nolis, & noſtro munere, dixit,
Cerne diem. victis iam ſpes bona partibus eſto,
Exemplumque mei: vel, ſi libet, arma retenta;
Et nihil hac venia, ſi viceris ipſe, paciſcor.
Fatur: & aſtrictis laxari vincula palmis
Imperat. heu quantò melius vel cæde peracta
Parcere Romano potuit fortuna pudori!
Pœnarum extremum ciui, quòd caſtra ſecutus
Sit patria, Magnumque ducem, totumque Senatum,
Ignoſci premit ille graues interritus iras:
Et ſecum: Romámne petes, pacíſque receſſus
Degener? in medios belli non ire furores
Iamdudum

ad Cæſ. miſsis ſeſe paratos eſſe portas aperire, imperata facere, & L. Domitium vinum in eius poteſtatem tradere; quod proximo die factum.

508 *Ciuiſque ſuperbi, &c.*] Cæſaris cui noſter vſque maleuolus.

509. *Vultu minaci.*] Intrepido & imperterrito.

510. *Nobilitas recta, &c.*] Equites R. tribuni, ſenatorum liberi, ſenatores ad Cæſ. producti; L. Domitius, P. Lentulus Spinther, Vibullius Rufus, Sex. Quintilius Varus quæſtor. L. Rubius, inquit interpres Lambertus Hortenſius, cui ego non aſſentior. video enim poëtam induxiſſe animum, vt Pompeianis in omnibus adularetur, qui hic imbelli Domitio magnanimitatem & nobilitatem adfingit, producti quidem illi aliique complures & à Cæſare dimiſſi incolumes.

513. *Cerne diem.*] Fruere lucis vſura & vitæ. *Spes bona.*] Veniæ.

514. *Mei*] Clementiæ meæ.

515. *Et nihil hac venia.*] Neque repoſcam parem gratiam, ſicubi tu victor fueris.

517. *Quanto melius, &c.*] Quanto maiori honori fuiſſet, morte affici, quam vita donari, quæ dedecus ſummum. imo ſupplicium maximum erat ciui Romano ignoſci, quod patria & publica arma hoſtilib⁹ & priuatis prætulerit.

519. *Ciui.*] Romano homini maximum eſt ſupplicium, venia opus habere, quod publica arma priuatis prætulerit. Antea legebatur, *cui ſit.* Grotius.

521. *Premit.*] Supprimit, diſſimulat.

522. *Et ſecum.*] Aliter hæc referunt Plutarchus, Appianus & Cæſar: Domitium cæteroſque productos Cæſar à contumeliis militum conuiciiſque prohibet. pauca apud eos loquitur. pecunias quas in publicum depoſuerat allatas ad ſe à Corfinienſib. Domitio reddit, permittitq; illi ire quo libuiſſet. ille autem Maſſiliã, atq; hac deuicta ſe ad Pompeium contulit, ceciditq; in acie Pharſalica.

524. *Iam*

Iamdudum morituræ paras? rue certus, & omnes
Lucis rumpe moras, & Cæsaris effuge munus.
Nescius interea captis ducis arma parabat
Magnus, vt admixto firmaret robore partes.
Iamque secuturo iussurus classica Phœbo,
Tentandâs queratus moturi militis iras,
Alloquitur tacitas veneranda voce cohortes:
O scelerum vltores, melioraque signa secuti:
O verè Romana manus: quibus arma Senatus
Non priuata dedit, votis deposcite pugnam.
Ardent Hesperij sæuis populatibus agri:
Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes:
Iam tetigit sanguis pollutos Cæsaris enses.
Dij melius, belli tulimus quòd damna priores:
Cæperit inde nefas. iamiam me præside Roma
Supplicium, pœnamque petat. neque enim ista vocari

Prælia

524. *Iamdudum morituræ.*] Qui iam dudum statueris pugnando mori in armis. *Rue certus.*] Clausula deliberationis, qua hortatur se ipsum ad militiam, vtque transeat, vel cum mortis periculo, in castra Pompeij, vtcunque casura sit belli alea.

525. *Lucis rumpe moras.*] Vitam, quæ ab hoste donata, non est munus: ἐχθοῶν ἀδώοα δῶρα.

526. *Nescius interea, &c.*] Pompeius interim ignarus eorum quę Corfinij gesta sunt, exercitum conscribit & auxiliis vndique confirmat. *Captis ducis.*] Domitij.

528. *Secuturo iussurus, &c.*] Signum daturus mouendi postero die castra, militum animos in pugnam explorat.

531. *O scelerum.*] Pompeij oratio tota in demonstratione versatur. habet enim vituperationem & laudem personarum, & quidem à rebus gestis. Exordio benevolentiam captat, per Exclamationem: à pietate militum erga suam patriam. *Hortens. Scelerum vltores.*] Armorum impie à Cæs. patriæ illatorum. vt mox ℣. 539. *Melioraque signa secuti.*] Pro patria, sub quibus militant Coss. & Senatus.

532. *Romana manus.*] Libertatis patriæ studiosa.

533. *Non priuata dedit.*] Vt Cæsaris sunt. *Votis deposcite pugnam.*] Alacri animo & cum acclamatione poscite signa dari belli, infra ℣. 599.

534. *Ardent Hesperij, &c.*] Ferro & flamma vastatur Italia, furibundis Gallis à Cæsare immissis.

536. *Iam tetigit, &c.*] Et iam Cæsar sanguine imbuit bellum.

537. *Dij melius, &c.*] Diis gratia, quibus placuit, à Cæsare potius quam à nobis initium capere nefaria hæc bella.

539. *Neque enim ista, &c.*] Rem honesto vocabulo & plausibili appellat; vt militum animos magis accendat, & alacriores ad vindictam reddat. Et ab exemplis ostendit, non debere hoc certamen susceptum

Prælia juſta decet, patriæ ſed vindicis iram.
Nec magis hoc bellum eſt, quàm cùm Catilina parauit
Arſuras in tecta faces, ſociúſque furoris
Lentulus, exertí que manus veſana Cethegi.
O rabies miſeranda ducis! cum fata Camillis
Te Cæſar, magníſque velint miſcere Metellis,
Ad Cinnas, Marioſque venis. ſternére profectò,
Vt Catulo jacuit Lepidus, noſtráſque ſecures

Paſſus,

ceptum contra nefarios ciues *bellum* appellari; ſed potius *conjuratio*, vt illa Catilinaria. *Hort.*

541. *Cum Catilina, &c.*] Conjuratio illa ſatis nota vel pueris ex Saluſtio.

543. *Exertique manus veſana Cethegi.*] Alibi *nudum* appellat. Quo loco rectè notauit Sulpitius, *exertum* eum dici, qui habet humerum & brachium dextrum nudatum. Etſi brachium porrigere extrà togam veteres *exerere*, & *exertum brachium* dicerent: *exeros* tamen propriè eos appellarunt, qui ſine tunica, nudóque humero & brachio extrà togam porrecto incederent. Hoc Cethegorum peculiare ac gentile fuiſſe ſcriptores docent, vt & Horat. lib. de Arte poët. *Fingere cinctutu non exaudita Cethegis. Cinctuti* dicuntur, quod loco tunicæ cinctum geſtarent, hoc eſt, ſubligaculum, ſiue campeſtre, quod ſolas partes infra pectus velabat. *Ferrarius. Exertique manus, &c.*] Antiqui Cethegi (inquit Turnebus lib. 19. Adu. cap. 9.) tunicas non gerebant, ſed pro tunica cinctum vel cãpeſtre ab vmbilico ad pedes reliquo corpore exerto & nudo. vnde toga in vrbe tecti nudos exerebãt lacertos. HOR. ep. ad Piſones *cinctutu Cethegis.* noſter infra lib. 6. vſ. 794. *nudiq; Cethegi.* Sili⁹ Ital. *Ipſe humero exert⁹ gentilis more.*

544. *O rabies.*] Per exclamationẽ exemplis oſtendit Cæſarẽ præpoſtere, sũmos viros in Rep. imitari; qui non euertere, ſed conſeruare patriã ſtuduerũt. *Hort. Cum fata.*] Qui cùm poſsis & debeas, Camillũ & Metellos imitat⁹, ſeruare patriã: velis in peſtes & euerſores patriæ degenerare, Cinnã & Marium. ita ſcripſerat Brutus ad Attic. de Antonio: ὃς ἐν Βρούτοις καὶ Κασσίοις καὶ Κάτωσι σιωπᾷ θμεῖς δ' ὠμόμυθ- ος ἐφ' ἑαυτὸν ὁ Κατιλίνα Μάλλον. Plut. in Bruto. *Camillis.*] Furi⁹ Camill⁹ vrbẽ à Gallis captã, capitoliũ obſeſsũ, exul, creat⁹ Dictator liberauit pulſis Gallis.

545. *Miſcere.*] Aequiparare. *Metellis.*] Numidico Pio, Cretico, Balearico.

546. *Cinnas.*] Not. ad vſ. 94. ſupra. *Marioſque venis.*] Supra vſ. 70. & deinceps. *Sternére profectò.*] Sed dabis mihi hui⁹ amentiæ pœnas, victus, vt à Catulo Lepidus, qui Coſſ. inter ſe diſceptarũt. Lepidus acta Syllę reſcindere conat⁹, ẽGallia quã prouinciã ſortit⁹ eſt, & vbi res nouas moliebatur, reuocatus à Senatu cũ exercitu ad vrbẽ rediit: ſed à Catulo collega in Campo Martio ſuperatus, in Sardiniã fugit; ibique non multo poſt, periit.

547. *Iacuit.*] Superat⁹ fuit Lepidus à Catulo in Cãpo Martio. *Noſtraſq; &c.*] Cn. Papirius Carbo terriũ Coſ. cum Mario creatus, reuerſo è bello Mithridatico Sylla, vrbe profugit. ſed à Metello Pio prope Fauentiã ſuperatus, in Siciliã fugit, à Põpeio captus, & damnatus capitis catenis vinctus, ſecuri percuſſus eſt. 548. *Sic*

Digitized by Google

Paſſus, Sicanio tegitur qui Carbo ſepulcro,
Quique feros mouit Sertorius exul Iberos.
Quanquàm, ſi qua fides, his te quoque iungere Cæſar
Inuideo, noſtraſque manus, quòd Roma furenti
Oppoſuit. Parthorum vtinam poſt prælia ſoſpes,
Et Scythicis Craſſus victor remeaſſet ab oris,
Vt ſimili cauſa caderes, qua Spartacus hoſtis.
Te quoque ſi Superi titulis accedere noſtris
Iuſſerunt, valet in torquendo dextera pilo:
Feruidus hæc iterum circa præcordia ſanguis
Incaluit: diſces non eſſe ab bella fugaces,
Qui pacem potuêre pati. licet ille ſolutum,
Defectumque vocet, ne vos mea terreat ætas.
Dux ſit in his caſtris ſenior, dum miles in illis.

Quò

548. *Sicanio ſepulchro.*] Pompeius enim Carbonem ex Libya in Siciliam profectum, atque inde in Corſicam fugientem, media fuga intercepit, ac capitis damnauit. *Hortenſ.*

549. *Quique feros mouit Sertorius, &c.*] Q. Sertorius à Sylla proſcriptus Hiſpanos ad arma mouit, contra quem miſſus Q. Metellus Coſ. mox Pompeius, ancipiti acie ſæpius pugnarunt. Sertorius tandem domeſtico ſcelere & inſidiis extinctus eſt à Perpenna belli ſocio in conuiuio.

550. *Quamquam ſi qua, &c.*] Collatione eorum quos recenſuit contemptim, de Cæſare loquitur; ducto argumento à maiori ad minus: vt inferat cum illis etiam Cæſarem non eſſe conferendum: ſimul ſe Ducem à Senatu lectum ad furorem eius frangendum. Omnia inſolentiæ plena, quum Cæſarem ita contemnat, vt cum mancipio gladiatore, eiuſque interitu conferat. *Hortenſ. Iungere Cæſar.*] Conferre, cauſa ac pœna.

551. *Inuideo.*] Doleo. *Sulpit. Noſtraſque manus, &c.*] Mihi contra te in patriam furentem, Coſſ. & Senatus bellum hoc demandarunt.

553. *Scythicis.*] Pro *Parthicis.*

554. *Vt ſimili cauſa caderes.*] Per ſpeciem latrocinij, vt ille ſeruorum manu contracta. *Qua Spartacus hoſtis.*] Spartacus Thrax, gladiator è ludo Lentuli Capuæ cum 70. ſociis effugit, ſeruis ad partem vocatis armatiſſque exercitum 70. M. confecit, legatos, prætores, Coſſ. Rom. deuicit, à M. Craſſo tandem deuictus cæſúſque eſt.

555. *Te quoque ſi Superi, &c.*] Spartaci victi & Sertorij debellati laudem inſolenter ſibi vendicat Pompeius, ad quarum rerum titulos & Cæſarem ſe adjecturum minatur. *Hortenſ. Titulis accedere, &c.*] Victoriis meis additum.

556. *Valet in torquendo.*] Laudat ſe à viribus corporis, quibus præter ætatem valeat; & confirmat milites collatione ducum & vtriuſque exercitus. *Hortenſ.*

559. *Pacem potuere pati.*] In pace viuere. vide quæ ad vſ. 314. lib. 5. *Solutum defectúmque.*] Diſſolutum viribus & debilitatum.

561. *Dux ſit in his, &c.*] Cur mihi duci ætas illa probro ſit, quę illius militibus honori?

562. Quo

Quò potuit ciuem populus perducere, liber,
Ascendi, supraque nihil nisi regna reliqui.
Non priuata cupit, Romana quisquis in vrbe
Pompeium transire parat. hinc Consul vterque,
Hinc acies statura ducum. Cæsarne Senatus
Victor erit? non tam cæco trahis omnia cursu,
Teque nihil Fortuna pudet. Multisne rebellis
Gallia jam lustris, ætasque impensa labori
Dant animos? Rheni gelidis quòd fugit ab vndis,
Oceanumque vocans incerti stagna profundi;
Territa quæsitis ostendit terga Britannis?
An vanæ tumuere minæ, quòd fama furoris
Expulit armatam patrijs è sedibus vrbem?
Heu demens, non te fugiunt, me cuncta sequuntur:
Qui cùm signa tuli toto fulgentia ponto,

Antè

562. *Quo potuit, &c.*] Ecphonesis, in amentiam Populi Rom. qui Cæsaris potentiam in suam seruitutem armarunt. se quidem inscendisse ad gloriæ vsque fastigium summum; ac suprà se nihil nisi dominationem ac tyrannidem reliquisse. *Hortens. Liber.*] Libertatem suam retinens, non delata vlli imperij summa.

564. *Non priuata cupit.*] Non ciuis esse vult, sed tyrannus, qui, &c.

565. *Hinc Consul.*] A partibus nostris. *Vterque.*] L. Lentulus & C. Marcellus. A. V. 705.

566. *Ducum.*] Procerum, Senatorum.

567. *Nom tam cæco trahis, &c.*] Obiectio à fortunæ prouidentia, quam dicit tam cæcam non fore, vt id fieri patiatur. *Horeens.*

568. *Multisne.*] *Inuidiosè.* Duobus, neque exactis iis.

570. *Rheni gelidis, &c.*] Cæsar Germanos ferro & igni populatus, in hostico per dies 18. moratus, se in Galliam recepit, rescisso post se ponte, quem in Rheno struxerat, ne Germanis vsui esset. hanc Pompeius fugam calumniatur.

571. *Oceanumque vocans incerti, &c.*] Et quod causatus Oceanum Britannicum esse Gallici maris æstuaria, reciproco fluxu & refluxu, modo stagnantia, modo vadosa: repulsus est à Britannis quibus vltro bellum intulerat. *Sed hæc Cæsaris gesta Pompeius per inuidiam extenuans inducitur. Incerti profundi.*] Ob perpetuam reciprocationem. Causa inferendi belli Britannis erat, quod satis compertum haberet, ab iis auxilia Gallis transmissa fuisse. *Hortensius.*

573. *An vanæ tumuere.*] Inefficaces & sine viribus; quasi tuo aduentu territi vrbem deseruerint ciues, quum mea signa sint secuti. *Hortensius.*

576. *Qui cum signa tuli, &c.*] Qui intra spacium duorum mensium piratas Cilicas maria latrociniis infestantes coërcui; & captis, ne ad piraticam relaberentur, agrū

assignaui

Antè bis exactum quàm Cynthia conderet orbem,
Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
Angustaque domum terrarum in sede popoſcit.
Idem per Scythici profugum diuortia Ponti
Indomitum regem, Romanaque fata morantem,
Ad mortem, Sylla felicior, ire coëgi.
Pars mundi mihi nulla vacat: ſed tota tenetur
Terra meis, quocúnque jacet ſub ſole, trophæis.
Hinc me victorem gelidas ad Phaſidos vndas
Arctos habet: calida medius mihi cognitus axis
Ægypto, atque vmbras nuſquam flectente Syene.
Occaſus

aſsignaui. deductis procul à mari Solos vrbem Ciliciæ, à me inſtituratā appellatāq; Pompeiopolin.

579. *Angustaque in sede.*] Intelligit Solos, vrbem Ciliciæ.

580. *Per Scythici profugum diuortia Ponti.*] Per diuerticula & tranſuerſas ſemitas ſui regni in Aſia minori fugientē in Armeniā, Colchos, Albanos, Hiberos &c.

581. *Indomitum regem, Romanaque.*] Mithridatem, qui 40. annos cū Romanis bella geſsit. *Fata morantem.*] Victorias & Imperiū.

582. *Mortem.*] Male veneno tentatam, ſed ferro exactam. lib. 10. *vſ.* 336. *Felicior, ire coëgi.*] Alluſum ad cognomen Syllæ Felicis, qui Mithridatem attriuerat, vt & Lucullus.

583. *Pars mundi mihi, &c.*] Vide Martial. epiſt. 75. lib. 5.

585. *Phaſidos vndas.*] El. max. Colchidos quo Mithridatem Pompeius inſequutus eſt.

586. *Arctos habet.*] Pars Septentrionalis ſubiecta Arcto vrſæ maiori. *Medius mihi cognitus axis Ægypto.*] Pars mundi Meridionalis, datus enim fuerat à Senatu tutor pueri regis Ptolemæi, item ibi ſub. Sylla fuerat

587. *Vmbras nunquam flectente Syene.*] Ita veteres libri, nec aliter lectum eſt ætate Macrobij, qui merito id reprehendit. per illos igitur dies quibus creſcit Nilus, in illis locis vnde oritur, vmbras ſine fine abſumi ac deficere vult Plinius. ergò ſub Cancro & Leone, per duo ſcilicet dodecatemoria, nullæ vmbræ in illo tractu vbi fontes Nili. idē de Meroë & Syene pronuntiat Lucanus, lib. x. *vſ.* 233.

—— contraq; incenſa Leonis
Ora tumet: Cancroque ſuam torrente Syenem
Imploratus adeſt, nec campos liberat vndis,
Donec in autumnum declinet Phœbus & vmbras
Extendat Meroë

Id eſt, donec ἀσκιόεις eſſe deſinat Meroë, quod ſi Sole in Autumnum inclinante, cum in Virginem tranſit. tunc enim reſidit & decreſcere incipit, igitur ex ſententia Lucani per totum Cancri ſignum & Leonis, Meroë ſine vmbra: ita certe opinatur vir magnus Sed diuerſa veterum opinio fuit de Syene & Meroë, quantum ad ἀσκιότητα, vt ita loquar. Syene ſub æſtiuo tropico Cancri, in ea ſolſtitij medio die nullam vmbrā jaci ſcribit Plin. lib. II. c. LXXIV. idem ibidem tradit apud Meroën quæ à Syene quinque millibus ſtadiorum abeſt, bis anno vmbras abſumi, ſole duodeviceſimam Tauri partem, & quartam decimam Leonis obtinente. diuerſi itaque

Occasus mea jura timet, Tethynque fugacem
Qui ferit, Hesperius post omnia flumina Batis.
590 Me domitus cognouit Arabs me Marte feroces
Heniochi, notique erepto vellere Colchi.

Cappadoces

itaque tẽporibus Syene & Meroë ἄσκιοι: illa tunc est, cum certam partem Cancri Sol detinet; hæc vero eo die, quo Sol certam Leonis partẽ ingreditur. Lucan⁹ quoque diuersũ tempus ἀσκιότητ☉, his duabus vrbibus assignauit. de Syene loquens, Cancro eam torreri semper dicit, quia Sol in Cancri signo constitutus, supra verticem illius ciuitatis inuenitur, quo tempore iugis ibi & incitatissimus calor, lib. x.

—— *Cancroque suam torrente Syenen*
Imploratus adest.

Et lib. VIII. ῥ. 851.

Nam quis ad exustam Cancro torrente Syenen Ibit.

tunc enim torrentissimus æstus, cum Sol supra verticem stat, περὶ κάθετον, vt Syenæ sub Sol. stitio, quo tẽpore medio die nullas ibi corpora iaciunt vmbras. At dè Meroë ita canit: lib. x. ῥ. 304.

—— *quæ quamuis arbore multa*
Frondeat, astatem nulla sibi mitigat vmbra,
Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.

His verbis aperte indicat Meroën ἄσκιον esse, tantum cum Sol per Leonem transit. sed quid est, quod ait, Leonẽ rectũ ferire ab illa mũdi linea. hęc non intelligo. scribendũ:

Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.

adeò, inquit, rectũ, & supra verticẽ stantẽ in Leone Solẽ fert illa mũdi linea, sub qua est Meroë. *Leonẽ rectum*, dixit Solem in Leone cõtra perpendiculũ stantem. Meroë ergo ipsa tunc ἄσκι☉, cũ quartam decimam Leonis Sol obtinet: Syene verò iuxta eundem ipso solstitij die nullas habet vmbras. quæ & Lucanus manifeste distinxit. Cancrum Syenæ assignans, sub quo ἄσκι☉ fit; Meroæ autẽ Leonem. Nec forte putandum, per totos dies Cancri & Leonis nullas vmbras eum Syenæ dare, aut Meroæ. Sic accipiendum cum dicit: *vmbras nunquam eum flectere Syene*, per totum scil. Cancri signum, sub quo sita est. ita etiã intelligendum, vbi canit: *Meroën nulla vmbra astatẽ mitigare*, per totum nempe Leonis signum sic accepisse satis ostendit versus qui sequitur,

Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.

Salmas. Plin. Exerc. pag. 422. *Vmbras nusquam flectente Syene.*] Syene oppidum est Thebaidos in confinibus Aegypti atque Aethiopiæ, quæ directa & perpendiculari linea tropico subjecta, medio solstitij die sole Cancrũ ingresso, est ἄσκι☉. corpora scil. arrecta vmbram in neutram partem iaciunt. Alij, *nusquam*.

588. *Occasus mea iura timet.*] Hispania, cuius extremus fluu. Bætis *Guadalquivir*, in fretũ Gaditanũ infunditur. quod & ipsũ effluit in mare Occidentale, refluitque. *Tethynque fugacẽ.*] Fluẽs ac refluens fretũ Gaditanum intelligit. *Hort.*

590. *Arabs.*] Circa Amanũ montẽ in expeditione ad rubrum mare.

591. *Heniochi.*] Pop. feri, iuxta Colchos, ab Amphio & Telechio, vel vt alij ref. Rheca & Amphistrato Castoris & Pollucis ἡνιόχοις, id est, aurigis, qui ibi confederant, orti. *Notique erepto vellere Colchi.*] Ab Iasone petiti, cuius notissima historia.

592. *Cappa*

Cappadoces mea ſigna timent: & dedita ſacris
Incerti Iudæa Dei, molliſque Sophene.
Armenios, Cilicaſque feros, Tauroſque ſubegi.
Quod ſocero bellum, præter ciuile, reliqui?
Verba ducis nullo partes clamore ſequuntur,
Nec matura petunt promiſſæ claſſica pugnæ.
Senſit & ipſe metum Magnus; placuitque referri
Signa, nec in tantæ diſcrimina mittere pugnæ
Iam victum fama non viſi Cæſaris agmen.
Pulſus vt armentis primo certamine taurus
Siluarum ſecreta petit, vacuoſque per agros
Exul in aduerſis explorat cornua truncis;

Nec

592. *Cappadoces mea.*] Aſiæ minoris pop. *Et dedita ſacris Incerti Iudæa Dei.*] Prim⁹ Romanorũ Cn. Pompeius. quum ex Aſia victrices circumageret copias, debellatis in tranſitu Iudæis templi penetrauit intimos receſſus. Ex illo tempore vulgatum eſt, inquit Tacitus, *vacuam eſſe ſedẽ & inánia arcana.* Enimuero tenuerat antea mortaleis opinio, eſſe intus Numen aliquod, Apim, Ammonemve, aut Anubin, cujus nomen inter ipſos modo notũ, pronuntiari apud exteros profanoſque fas haud eſſet. At poſtquam Pompeius, iure victoriæ, adyta reſerauit, palam omnibus factum eſt, de nihilo eſſe tot ſacra, totq; ceremonias, ſiquidem neminem Deũ præcipuè colerent. Ab eadem etiam fama iactatum vulgo in Iudæos eſt, eſſe eos nubium & cæli cultores. *Cunæus. Dedita, &c.*] Pompeius Iudæam ſubegit, Ariſtobulum regem cepit. ſacra vero Iudaica nobis notiora, quam Lucano.

593. *Molliſque Sophene.*] Luxu ſoluta Aſiæ regio.

594. *Armenios, &c.*] Has gẽtes peruagatus deuicit bello Mithridatico. *Tauroſq;*] Tauri mõtis accolas.

595. *Socero bellum.*] Cæſari, cuius filiam duxerat Pompeius.

596. *Verba ducis nullo partes, &c.*] Milites non excipiunt orationem Pompeij cum plauſu & acclamatione, neque petunt ſigna profectionis in bellum d. ri. quod & ipſe Pompeius aduertens ſubtimuit, & inſtituto itinere omiſſo, ſe Luceria Canutium, & inde Brunduſium contulit.

597. *Nec matura petunt, &c.*] Et notum Ciceronis cauillum eſt, quicũ in caſtra Dyrrachina paulo ſerius veniſſet reliquis; interrogatus per contemptum à Pompeianis, cur tardius adeſſet; reſpondit quod matura ſatis veniret, quum, nihil parati ad bellum inueniret. *Hortenſ.*

598. *Placuitque referri.*] Retro Brunduſium duci cohortes.

599. *Nec in tantæ diſcrimina, &c.*] Neq; mittere exercitum ſuũ conſternatum, fama & metu Cæſaris nondũ viſi in diſcrimẽ pugnæ.

601. *Pulſus vt armentis, &c.*] Sumpta eſt hæc comparatio è Virgil. *ſed alter Victus abit, longeque ignotis exulat oris, &c.* 3. Georg.

603. *In aduerſis explorat cornua truncis.*] *Et tentat ſeſe, atque traſci in cornua diſcit Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit lectibus, &c.*

604. *Nec*

Nec redit in paſtus, niſi cùm ceruice recepta
Excuſſi placuêre tori : mox reddita victor
Quos libet in ſaltus comitantibus agmina tauris
Inuito paſtore trahit : ſic viribus impar
Tradidit Heſperiam, profugúſque per Appula rura
Brunduſij tutas concedit Magnus in arces.
Vrbs eſt Dictæis olim poſſeſſa colonis,
Quos Cretæ profugos vexêre per æquora puppes
Cecropiæ, victum mentitis Theſea velis.
Hanc latus anguſtum iam ſe cogentis in arctum
Heſperiæ, tenuem producit in æquora linguam,
Adriacas flexis claudit qua cornibus vndas.
Nec tamen hoc arctis immiſſum faucibus æquor

Portus

604. *Nec redit in paſtus, &c.*] *Poſt vbi collectum robur, vireſque receptæ Signa mouet, præcepſque oblitum fertur in hoſtem. Ceruice recepta.*] Viribus ceruicis rurſum collectis ; quippe cui omne robur in ceruice ac cornibus ſitum ſit. *Horrenſius.*

605. *Tori.*] Pulpæ, muſculi & denſitas quædam carnis in collo & cruribus, & etiam in brachiis hominum, in qua quidem eſſe dicuntur vires. Virgil.

Luxuriatque toris animoſum pectus.

Sulpitius. *Reddita victor.*] Recepta armenta, deuictis aliis tauris, ipſe ducit.

607. *Sic viribus impar, &c.*] *Redditio Comparationis*, ſic Pompeius ſe imparem Cæſari ſentiens, Cæſari Italiam cedere ipſe per Apuliam profectus, Brunduſium, hinc in Macedoniam nauigare inſtituit.

610. *Vrbs eſt, &c.*] Brunduſium vrbs condita fuit, atque habitata à Cretenſibus quibuſdam, qui Athenienſibus aduecti nauibus profugerunt è Creta cum Theſeo reduce Minotauri victore. Strab. lib. 6. *Dictæis.*] Cretenſibus, à Dicte, oppido Cretæ.

612. *Cecropiæ.*] Athenienſes, à Cecrope primo Athenienſium rege. *Mentitis Theſea velis.*] Nigris, præ feſtinatione & nautarum obliuione, iiſdem quibus ſoluerant Athenis, contra mandatum patris Aegæi, qui præceperat vt ſi victor rediret filius, alba ſuſpenderent carbaſa.

613. *Hanc latus, &c.*] Hic qua Italia cogit ſe in arctum (legitur & *arcum*) anguſtia illa porrigitur. In æquora ad formam linguæ hoc eſt, terræ molliter deuexæ & ſe coarctantis, quæ curuato ſinu prætenditur mari Adriatico, ita vt portus frequenti vtrinque flexu repræſentet cornua capitis ceruini, vnde & nomen. namque Meſſapiorum lingua, ὁ κέφαλὸς τῷ ἐλάφῳ καλεῖται βραχύτερος. Strab. 6.

614. *Tenuem linguam.*] Terram tenuem, exporrectam in linguæ formam. *Sulpit.*

615. *Cornibus.*] Rupibus exporrectis in formã cornuũ ceruinorum, quibus ſimillimæ ſunt, & vrbs ipſa caput initatur. *Sulpit.*

616. *Nec tamen, &c.*] Neque tamen ſatis fidus foret hic portus niſi obiecta inſula, fluctus ventoſque exceptos frangeret.

617. Co

Portus erat, si non violentos insula Coros
Exciperet saxis, lassasque refunderet undas.
Hinc illinc montes scopulosæ rupis aperto
Opposuit natura mari, flatúsque remouit,
Vt tremulo starent contentæ fune carinæ.
Hinc latè patet omne fretum, seu vela ferantur
In portus Corcyra tuos, seu laua petatur
Illyris Ionias vergens Epidamnus in undas.
Huc fuga nauarum, cùm totas Adria vires
Mouit, & in nubes abiere Ceraunia, cumque
Spumoso Calaber perfunditur æquore Sason.
Ergo vbi nulla fides rebus post terga relictis,
Nec licet ad duros Martem conuertere Iberos,
Cùm mediæ iaceant immensis tractibus Alpes:
Tunc sobole è tanta natum, cui firmior ætas,
Affatur: Mundi iubeo tentare recessus.
Euphratem, Nilumque moue, quò nominis vsque
Nostri

617. *Coros.*] Ventos ab occasu solstitiali flantes.

618. *Refunderet.*] Remitteret fluctus, quibus feritur.

620. *Flatusque remouit.*] Ventos arcuit.

621. *Contentæ fune.*] Quæ non indigerent anchora. *Sulpit.*

623. *Corcyra tuos.*] Insula *Corfis*, à dextra. *Laua petatur, &c.*] Epidamnus, quam Romani, vt Pomp. Mela. lib. 2. cap. 3. vel vt Appius scribit, Corcyrenses, (propter inauspicatum nomē quasi βλαβὴ *damnum*, Dyrrachium appellauerunt) in Illyrica ora, versus mare Ioniū posita.

624. *Epidamnus in undas.*] Legitur & *Epidaurus*, verum vt historiæ nostræ inseruiatur, perplacet *Epidamnus*.

625. *Huc fuga nauarum.*] In portum Brundusij. *Cum totas Adria vires.*] Quando in Adriatico tempestas exoritur.

626. *Et in nubes, &c.*] Nubib⁹ inuoluti nō apparēt mōtes illi Epiri.

627. *Calaber perfunditur æquore Sason.*] Insula contra Calabriam, inter Epirum & Brundusium.

628. *Ergo vbi nulla fides.*] Postquam sensit Pompeius Cæsarem se consequi, & à tergo iter fugæ intercludum: Cn. Pompeium filium natu maiorem cum mandatis Brundusio ad contrahenda toto orbe auxilia misit. *Horrens. Fides rebus, &c.*] Spes Italiæ tenendæ, quæ Brundusium fugientibus erat à tergo.

629. *Nec licet ad duros, &c.*] Neque posset iam bellum transferri in Hispaniam longe dissitam atque Alpibus intercludam, quā prouinciam tenebant Petreius & Affranius Pompeij legati.

631. *Cui firmior ætas.*] Cn. Pompeium filium natu maiorem, missurus ad deuictas à se gentes auxilia petitum.

632. *Recessus.*] Loca remota.

633. *Euphratem.*] Armeniam, vnde oritur; Syriam, quam præterlabitur

Noſtri fama venit, quas eſt vulgata per vrbes
Poſt me Roma ducem: ſparſos per rura colonos
Redde mari Cilicas: Pharios hinc concute reges,
Tigranemque meum. nec Pharnacis arma relinquas,
Admoneo, nec tu populos vtrâque vagantes
Armeniâ, Pontique feras per littora gentes,
Riphæaſque manus, & quas tenet æquora denſo
Pigra palus Scythici patiens Mæotica plauſtri.
Et quid plura moror? totos mea, nate, per ortus
Bella feres, totoque vrbes agitabis in orbe
Perdomitas: omnes redeant in caſtra triumphi.
At vos, qui Latios ſignatis nomine faſtos,
Primus in Epirum Boreas agat: inde per aruâ
Grajorum, Macedûmque nouas acquirite vires:
Dum paci dat tempus hyems. Sic fatur: & omnes
Iuſſa gerunt, ſoluuntque cauas à littore puppes.
At nunquam patiens pacis, longæque quietis
Armorum,

Euphrates. *Nilumque.*] Aegyptum, quam Nilus rigat.

634. *Quas eſt vulgata, &c.*] Ad quas Romanum nomen propter me victorem peruenit.

635. *Sparſos per, &c.*] Supra vſ. 570.

636. *Pharios.*] Aegyptios, à Pharo Inſ.

637. *Meum.*] Beneficio meo in priſtinum fortunæ habitum reſtitutum. Val. Max. lib. 5. cap. 1. *Pharnacis.*] Filij Mithridatis, cui à patre deficienti Pompeius confecto bello Boſphorum conceſſerat.

638. *Vtraque.*] Maiori & Minori. *Vagantes, &c.*] Scythas vagos, κατὰ ἀξοξείας.

639. *Pontique feras, &c.*] Maris Euxini, ἀξείνου prius dicti propter immanitatem accolarum.

640. *Riphæaſque manus.*] Incolas Riphæorum montium Scythiæ. *Quas tenet, &c.*] Accolas Mæotidis paludis gelu conſtrictæ & induratæ, ita vt per eam onuſta agantur vehicula.

642. *Et quid plura moror?*] Enumerationem in compendium contrahit, vt per totum orbem Imperij Rom. regibus, dynaſtis, prouinciis & liberis populis denuntiet bellum populo Rom. eſſe, & auxilia equitum ac peditum ſuo nomine iis imperet. *Hortenſius. Ortus.*] Orientales regiones.

644. *Omnes redeant, &c.*] Auxilio mihi adſint reges omnes & gentes, de quibus ego noſtrique triumphauimus.

645. *Qui Latios, &c.*] Conſules, quorum nomina in Faſtis præfigebantur ſuis annis. lib. 5. vſ. 5.

646. *Primus in Epirum, &c.*] Cum primo vento in Epirum nauigare, ſolicitaturi Græcos & Macedonas.

647. *Macedûmque.*] Pro Macedonum.

650. *At nunquam.*] Miſſo Pompeio ad Cæſarem redit, & eius

Armorum, ne quid fatis mutare liceret,
Assequitur, generique premit vestigia Cæsar,
Sufficerent aliis primo tot mœnia cursu
Rapta, tot oppressa dejectis hostibus arces:
Ipsa caput mundi bellorum maxima merces,
Roma capi facilis: Sed Cæsar in omnia præceps,
Nil actum credens, dum quid supereſſet agendum,
Instat atrox: & adhuc, quamuis possederit omnem
Italiam, extremo sedeat quòd littore Magnus,
Communem tamen esse dolet: nec rursus aperto
Vult hostes errare freto, sed molibus undas
Obstruit, & latum dejectis rupibus æquor.
Cedit in immensum cassus labor: omnia pontus
Haurit saxa vorax, montesque immissa arenis:
Vt maris Ægæi medias si celsus in undas

Depellatur

celeritatem in persequendis inimicis. *Horc. Nunquam patiens pacis, &c.*] Nihil detrectans, omni in re properans, solitus *Successus vrgere suos: instare fauori Numinis*, vt lib. 1. vſ. 148.

652. *Generique, &c.*] Pompeium propere sequutus, Brundusium cum 6. legionibus venit.

653. *Sufficerent aliis.*] Collatio Cæsaris cum ingeniis aliorum ducum.

655. *Caput mundi, &c.*] Summi imperij sedes, triumphati orbis caput.

656. *Cæsar in omnia præceps.*] Cæsar cum dubitaret quo animo Pompeius Brundusij remaneret, an vt maris Adriatici vtramq; partem potestate sua retineret; an inopia nauium ibi restitisset, veritus ne Italiam ille dimittendam non existimaret, cupiensque simul bellum conficere, profectus Dyrrhachium Cos. ipse, vt Pompeium interciperet, exitus Brundusini portus præcludere constituit.

657. *Nil actum credens, &c.*] Hoc transcripsit Iustinianus lib. XI. C. de his quibus vt indign. *Nihil enim actum credimus, dum aliquid addendum supereſt.*

660. *Communem tamen, &c.*] Non tulit Italiam sibi communem esse cum Pompeio, vt ne eum quidem tulerit in mari. *Hortenſ.*

661. *Molibus undas, &c.*] Quæ fauces portus erant angustissimæ, molem ab vtraque parte litoris in vado iaciebat. quo vero agger, propter altitudinem aquæ contineri non posset, rates terra, cratibus ac pluteis contectas, & turribus aduersus impetum & incendia munitas collocauit.

663. *Cedit in immensum cassus labor.*] Labor immensus cedit incassum. Hypallage. *Omnia pontus, &c.*] Iniectas moles absorbent arenæ. vt refert Poëta secus atque autor Commentariorum de bello ciu.

665. *Vt maris Ægæi, &c.*] Neque tamen moles illæ magis portum obstruunt aut in mare eminent, quam si in lacu Auerno demergatur Gaurus mons Campaniæ, aut in Aegæo mari Eryx mons Siciliæ, qui quoniam procul

Depellatur Eryx, nullæ tamen æquore rupes
Emineant, vel si conuulso vertice Gaurus
Decidat in fundum penitus stagnantis Auerni.
Ergo vbi nulla vado tenuit sua pondera moles,
Tunc placuit cæsis innectere vincula siluis,
Roboraque immensis latè religare catenis.
Tales fama canit tumidum super æquora Xerxen
Construxisse vias, multum cùm pontibus ausus,
Europamque Asiæ, Sestonque admouit Abydo,
Iniecitque fretum rapidi super Hellespontí,
Non Eurum, Zephyrúque timens: cùm vela, ratesque
In medium deferret Athon. sic ora profundi
Arctantur casu nemorum: tunc aggere multo
Surgit opus, longæque tremunt super æquora turres.
Pompejus tellure noua compressa profundi
Ora videns, curis animum mordacibus angit,
Vt referet pelagus, sparsumque per æquora bellum.
Sæpe Noto plenæ, tensisque rudentibus actæ

Ipsa

cul distat ab Aegæo, Sabellicus & alij *Athos* legendum autumant.

669. *Ergò vbi nulla, &c.*] Prosequitur Cæsaris diligentiam & studium in perficiendo opere cepto. *Horrens. Nulla vado, &c.*] Vt modo vs. 663.

670. *Vincula siluis, Roboraque, &c.*] Rates coniunctas, & quaternis singulis anchoris firmatas.

672. *Tales fama canit, &c.*] Qualiter Xerxes μέγα φρονῶν, olim in Hellesponti freto ponte ex nauibus ducto, ab Abydo vrbe Asiæ in Sestonvrbem Europæ, pedibus trajecit exercitum. Herodot. 7. Mela lib. 2. cap. 2.

675. *Iniecitque.*] Init super fretum rapidi Hellesponti. *Horrens.*

676. *Eurum. &c.*] Qui tamen, concitato pelago, pontem disjecerunt. *Cum vela, &c.*] Cum montem Macedoniæ Athon à continenti abscindi jussum circumnauigaret. *Velificatus Athos*, Iuuenal. Sat. 10. vs. 180.

677. *Sic ora profundi, &c.*] Sic fauces portus Brund. ratibus roboreis è syluis excisis & in mare dejectis coarctantur.

678. *Aggere multo, &c.*] Trabibus terra constratis.

679. *Longæque tremunt, &c.*] In quarta quaque ratium turres binorum tabulatorum excitatæ.

680. *Pompejus.*] Vbi videt ostia & fauces aggere præclusas, omni studio & conamine laborat, vt ratibus Cæsaris perruptis refractoque aggere viam sibi aperiat Dyrrachium trajecturo.

682. *Vt referet pelagus.*] Vt aperiat mare, & obices soluat. *Sulpic. Spargatque.*] In Macedoniam transferat bellum. *Alij* machinas bellicas disiipet.

683. *Sæpe Noto plenæ.*] Pompejus naues magnas oneratias

Ipſa maris per clauſtra rates faſtigia molis
Diſcuſſêre ſalo, ſpatiumque dedêre carinis:
Tortæque per tenebras validis balliſta lacertis,
Multifidas jaculata faces. Vt temporatandem
Furtiuæ placuere fugæ: ne littora clamor
Nauticus exagitet, neu buccina diuidat horas,
Neu tubæ præmonitos perducat ad æquora nautas
Præcepit ſociis. jam cœperat vltima Virgo
Phœbum laturas ortu præcedere Chelas,
Cùm taciti ſoluêre rates. non anchora voces
Mouit, dum ſpiſſis auellitur vncus arenis:
Dum juga curuantur mali, dumque ardua pinus
Erigitur

turribus trium tabulatorum inſtructas ad opera Cæſaris diſturbanda appellebat; ſic quotidie vtrinque fundis, ſagittis, reliquiſque telis pugnabatur, quæ naues, Vt vult Luc. aggerem Cæſaris diruperunt, autor tamen Comment. dimidium vix operis partem à Cæſ. effectam refert.

687. Vt tempora, &c.] Pompeius, aduentu nauium à Coſ. Dyrrhachio remiſſarum, profectionem parat. ne Cæſariani milites ſub ipſa profectione oppidum irrumperent, portus obſtruit, vicos plateaſque tranſuerſis foſſis & ſudibus præacutis præſepit. milites ſilentio naues conſcendere iubet, &c. comment. 1.

688. Clamor Nauticus.] Nautarum ſoluentium & ſe inuicem cohortantium κέλευσμα.

689. Buccina.] Quæ vigiliarum diſtinctiones indicare ſolet.

690. Nec tuba, &c.] Neu tuba ſignum profectionis canat.

691. Jam cœperat vltima Virgo.] Videtur poëta ex Heliaci Virginis ortus notatione innuere Pompeium Brundiſio diſceſſiſſe ſub Aequinoctio Autumnali circa medium Septembrem: cum ex Ciceronis epiſtolis, & Commentariis de bello ciuili (Cæſariſne illi ſint, Oppij vel Hirtij) conſtet cœptum hoc bellum poſt comitia, ineunte Ianuario, Ariminum & alia opp. capta à Cæſ. in Februario; Pompeium exceſſiſſe Brundiſio in Martio; rediiſſe ad Romam Cæſarem, deuiciſſe Pompeij duces, Marſiliam oppugnaſſe eadem ætate ſequenti; deinde anno in Pharſalia depugnatum. Dio tamen ſcribit, *Autumnum jam exiiſſe* lib. 41. *Vltima virgo.*] Vltima virginis ſigni Zodiaci pars, quam excipit Libra, quæ dicitur Chelæ pendetque à prima Scorpionis parte. *Horrenſ.*

692. Phœbum laturas, &c.] Sub auroram, ſeu potius vnà cum aurora, paulò ante exortum Solis Cæſarianorum ſtationes perrupit. *Hort. Phœbum laturas, &c.*] Videtur & matutinum tempus denotare, cum tamen Appianus 2. de ciu. bel. Rom. Pompeium circa veſperam ſoluiſſe ſcribat. & autor comment. ſub noctem naues ſoluiſſe. *Chelas.*] Scorpij brachia, quæ tribuuntur Libræ, quæ Virginem excipit.

693. Non anchora voces.] A ſignis alti ſilentij in fuga Pompeij.

695. Dum juga, &c.] Dum antennæ inclinantur. *Pinus.*] Malus.

696. Pa

Erigitur, pauidi classis siluere magistri:
Strictaque pendentes deducunt carbasa nautæ,
Nec quatiunt validos, ne sibilet aura, rudentes.
Dux etiam votis hoc te, Fortuna, precatur,
Quam retinere vetas, liceat si perdere saltem
Italiam vix fata sinunt. nam murmure vasto
Impulsum rostris sonuit mare, fluctuat vnda,
Totque carinarum permistis æquora sulcis.
Ergo hostes portis, quas omnes soluerat vrbis
Cum fato conuersa fides, murisque recepti,
Præcipiti cursu flexi per cornua portus
Ora petunt, pelagusque dolent contingere classes.
Heu pudor, exigua est fugiens victoria Magnus.
Angustus puppes mittebat in æquora limes
Arctior Euboica, qua Chalcida verberat, vnda.
Hic hæsere rates gemina, classique paratas
Excepere manus: tractoque in littora bello,

Hic

696. *Pauidi magistri.*] Gubernatores nauium Pompeianarum.

697. *Strictáque pendentes.*] Extremum conatum nautarum oculis subjicit, in explicandis, euoluendisque velis, & velorum alis. *Horrens. Pendentes.*] Alij leg. *pendentes. Deducunt, &c.*] Explicant vela antennis substricta.

698. *Ne sibilet aura.*] Ne concussorum rudentum sonitus fugam prodat.

699. *Dux etiam, &c.*] Pompeius.

700. *Perdere, &c.*] Absque jactura relinquere, tuto discedere, deserere.

701. *Vix fata sinunt, &c.*] Non licet. neque enim sine strepitu potuere tot naues remis velisque educi è portu.

704. *Ergo hostes portis, &c.*] Brundusini Pompeianorum militum iniuriis atque ipsius Pompeij contumeliis permoti, Cæsaris rebus nec fortunæ minus fauentes, Cæsarianos per admotas scalas ascendentes recipiunt; qui moniti vt fossas & sudes præacutas caueant, longo itinere à Brundusinis circumducti ad portum peruenerunt, duasque naues cum militibus, quæ ad moles Cæsaris adhæserant scaphis deprehẽdunt.

705. *Cum fato conuersa fides.*] Poëta cum fato fidem mutatam esse dicit: nam cum fuga Põpeij, Brundusini fidẽ mutarunt. *Hort.*

706. *Cornua portus.*] Portũ cerui cornua referentem. supra ℣. 613.

707. *Ora petunt.*] Ostia, portus.

709. *Limes, &c.*] Limes ille, per quem exibant Pompeianæ naues, erat angustior Euripo, qua iuxta Chalcida interluit Euboicam inf. & Bœotiam.

711. *Classique paratas Excepere manus.*] Vncos ferreos, ad naues retinendas fabricatos.

712. *Tractoque in littora bello.*] Conserto prælio per noctem tumultuario Cum Pompeianis, qui in duabus illis nauibus pertrahebantur ad litus.

Hîc primùm rubuit ciuili ſanguine Nereus.
Cetera claſſis abit ſummis ſpoliata carinis :
Vt Pagaſæa ratis peteret cùm Phaſidos vndas,
Cyaneas tellus emiſit in æquora cautes,
Rapta puppe minor ſubducta eſt montibus Argo,
Vanaque percußit pontum Symplegas inanem,
Et ſtatura redit. jam Phœbum vrgere monebat
Non idem Eoi color ætheris, albaque nondum
Lux rubet, & flammas propioribus eripit aſtris
Et jam Pleias hebet, feßi iam plauſtra Boötæ
In faciem puri redeunt languentia cœli,
Maioréſque latent ſtellæ, calidúmque refugit
Lucifer ipſe diem. pelagus iam Magne tenebas,

Non

713. *Nereus.*] Mare.

714. *Summis ſpoliata carinis.*] Alij ſic accipiunt ; quaſi illæ, ſtudio præcipitis fugæ mutilatæ fuiſſent, id quod arguit comparatio nauis Argus. *Hort. Summis ſpoliata carinis.*] His duabus nauibus extremis.

715. *Vt Pagaſæa, &c.*]Vt Argo olim, qua Iaſon cum Minyis è Pagaſo Theſſaliæ oppido ſoluentes petebant Colchos Phaſide flu. celebres, tranſmiſſa per Cyaneas ceu Symplegadas inſulas, quæ cõcurrere inter ſe finguntur, è collisione inſularũ deminuta eſt parte puppis extrema. vide quæ ad Senecæ Medeam v. 341. & Herc. Fu. v. 1210. *Phaſidos vndas.*]Colchos, ad Phaſidem fluuium.

716. *Tellus emiſit.*]Tellus quaſi irata nouis nautis, cautes emiſit, vt nauium tranſituram colliderent. *Cyaneæ cautes.*]Duæ inſulæ vicinæ & paruæ in Ponto, contra Thracium Boſphorum, quæ quia olim concurrere creditæ, dictæ ſunt *Symplegades*, id eſt, concurrentes. *Sulpitius.*

717. *Rapta puppe.*]Alij *Rupta. Subducta eſt.*] Liberata à concuſſu montium.

718. *Vanaque.*] Inſtabilis. Vel nihil nocens concurrendo. *Percußit pontum.*] Non nauim. *Sulpit.*

719. *Statura redit.*] Permanſura immota. *Iam Phœbum, &c.*] Iã Orientis color è pullo in croceũ, mox roſeum mutatus, prænuntiabat Solis ortum appetere.

720. *Albáque nondum.*] Quæ Solem iam iam emerſurum antecedit, cuius acceſſu propiore, ſtellæ obſcurantur, quarum lucem *flammas* hoc loco nominat poëta per ſimilitudinem. *Hortenſ.*

721. *Flammas propioribus, &c.*] Maior lux offuſcat minorem, & eo citius quo quæque vicinior eſt & minor.

722. *Pleias hebet.*] Vergiliæ, ſtellæ 7. in humero ceu capite Tauri obſcurantur. *Iam plauſtra Bootæ.*]Vrſa maior, cuius 7. ſtellas lucidiores ſecundæ magnitudinis, plauſtrũ vulgo dictũ Bootes ſequi videtur, *cuſtos Erymanthidos vrſæ Arctophylax formam terga ſequẽtis habet. Feßi.*]Steph. leg. *flexi.*

723. *In faciem, &c.*]Sua luce obſcurata colorem ætheris induunt.

724. *Majoréſque latent ſtellæ, &c.*] *Diffugiunt ſtellæ, quarum agmina cogit Lucifer, & cœli ſtatione notiſſimus exit.*

726. *Non*

Non ea fata ferens, quæ, cùm super æquora toto
Prædonem sequerere mari, lassata triumphis
Desciuit fortuna tuis, cum conjuge pulsus,
Et natis, totoque trahens in bella penates,
Uadis adhuc ingens populis comitantibus exul.
Quæritur indignæ sedes longinqua ruinæ.
Non quia te Superis patrio priuare sepulcro
Maluerint: Pharia busto damnantur arena:
Parcitur Hesperiæ, procul hoc vt in orbe remoto
Abscondat Fortuna nefas, Romanaque tellus
Immaculata sui seruetur sanguine Magni.

M. AN

726. *Non ea fata*, &c.] Non alios insequutus, vt olim piratas Cilicas, supra pag. 576. sed fugiens. Audi Florum: Et peractum fuerat bellum sine sanguine, si Pompejum Brundusii opprimere, vt cœperat, potuisset. Sed ille per obsessi claustra portus nocturna fuga euasit. Turpe dictu. modo princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum à se mare lacerata & pene inermi naue fugiebat.

727. *Prædonem.*] Cilicas.

728 *Desciuit.*] Deseruit nunc ait. Alij leg. *Deseruit*, malè. *Grotius. Coniuge pulsus.*] Cornelia, supra pag. 349.

729. *Natis.*] Cneio & Sexto.

730. *Ingens populis, &c.*] Magnę authoritatis. propter comites Coss. Senatus partem principem, & exercitum. *Exul.*] Pathos à conditione.

731. *Quæritur indignæ*, &c.] Vide Epig. 75. Martialis & quæ nos ad illud.

732. *Non quia te Superi*, &c.] Aitiologia: ne Italia toties ab ipso seruata, tanti viri cladem ob oculos cernat, quum omninò in fatis sit ipsi pereundum esse.

733. *Pharia busto*, &c.] Aegyptiaca arena destinatur sceleratæ cædi & tristi sepulchro Pompeij, *sed ipsum Terra tegit Libyes: si tamen ulla tegit.* eodem epigr.

734. *Parcitur Hesperiæ.*] Ne Italia tot Pompeij victoriis seruata, tot triumphorum illius spectatrix, nunc eum cernat victum, aut cæsi sanguine contaminetur.

M. ANNÆI LVCANI

CIVILIS BELLI,

SIVE

PHARSALIÆ,

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM.

TErtius exponit fugientis somnia Magni,
Atque vt Trinacrias est Curio missus in vrbes.
Brundusio reditum describit Cæsaris: inde
Prædanti fiscum, cui vult obstare Metellus.
Hinc populos, Magnum qui sunt in bella secuti,
Vtque iter accelerans Hispanas Cæsar in oras,
Massiliam fidam vexat terraque marique:
Moxque abiens Bruto victori bella relinquit.

PRopulit vt classem velis cedentibus Auster
Incumbens, mediumque rates tenuere profundum,
Omnis in Ionios spectabat nauita fluctus:
Solus ab Hesperia non flexit lumina terra
Magnus, dum patrios portus, dum littora nunquam
Ad visus reditura suos, tectumque cacumen
Nubibus, & dubios cernit vanescere montes.

Inde

1. *Propulit.*] Quemadmodum Maro Aeneam inter nauiganduin Carthaginis mœnia subinde respicientem facit: ita Lucanus Pompejum, soluto portu Brundusino, Italiam respectantem introducit. *Horr. Cedentibus.*] Impulsu procedentibus. *Sulpit.*

3. *Omnis in Ionios.*] Cæteris omnibus Ionium mare prospicientibus, Pompeius solus respexit Italiam.

6. *Tectumque, &c.*] Montium fastigia nubibus obducta.

7. *Vanescere mõtes.*] Rarescere, disparere, vix dignosci à nubib⁹. vide quę nos ad Senecę Troada, v. f. 1046.

8. *Sopori*

Inde soporifero cesserunt languida somno
Membra ducis: diri tum plena horroris imago
Visa caput mœstum per hiantes Iulia terras
Tollere, & accenso furialis stare sepulcro.
Sedibus Elysiis, campóque expulsa piorum
Ad Stygias (inquit) tenebras, manésque nocentes,
Post bellum ciuile trahor. vidi ipsa tenentes
Eumenidas, quaterent quas vestris lampadas armis.
Præparat innumeras puppes Acherontis adusti
Portitor: in multas laxantur Tartara pœnas.
Vix operi cuncta dextra properante sorores
Sufficiunt: lassant rumpentes stamina Parcas.
Conjuge me lætos duxisti Magne triumphos:
Fortuna est mutata toris: sempérque potentes
Detrahere in cladem fato damnata maritos
Innupsit tepido pellex Cornelia busto.

Hæreat

8. *Soporifero cesserunt, &c.*] Pompeio per quietem Iuliæ (de qua l. 1. ℣. 113.) Vmbrã oblatam fingit poëta.

10. *Per hiantes, &c.*] *Tellure rupta Tartaro gressum efferre.*

11. *Accenso furialis &c.*] Instar furiæ accensis rogis & prætentis facibus adstare, indignata propter superductam Corneliam, & ciuile bellum.

12. *Sedibus Elysiis, &c.*] Nec mea tui cura ipsa in morte recedit. Quin & manes passura meos, ex quo bella mouere cœpisti, ego è beatarum animarum sedibus in damnatorum loca detrudor. de Elysiis campis vide quæ ad Senecæ Troad. ℣. 942.

15. *Eumenidas.*] Furias tres, ὀλοὰς dictas Oresti, postquam eas consilio Apollinis placasset. *Quaterent, &c.*] Tenentes manu faces quas intentarent vestris furialibus armis incitandis.

16. *Præparat innumeras, &c.*] Neque enim vna sua ratis sufficiet transuehendis animis eorum qui hoc bello perituri sunt.

17. *Portitor.*] Charon, qui vehit animas. *In multas laxantur, &c.*] Vt nouis animis fiat locus. *laxarq; foros Charõ.* Virg. Aeneid. 6. & Sẽ. Herc. OEt. ℣. 949. *Laxate manes.*

18. *Vix operi, &c.*] Exercentur, imo lassantur Parcæ staminibus vitæ absoluendis.

21. *Toris: semperque potentes, &c.*] Cum coniuge, namque Cornelia fatalis est & ominosa maritis. P. Crassio prius, qui periit, apud Parthos, tibi iam futura eque pernicioſa lib. 8. ℣. 90.

23. *Innupsit.*] Ita scribendum, non *nupsit.* Vide Festum voce, *innubere.* Grot. *Tepido busto.*] Improbat Pompeij festinantiam ad nuptias nouas, non seruato luctus legitimo tempore, mensium scil. decem. *Tepido.*] Mei recens mortuæ, vel coniugis sui, iuxta legitimũ tẽpº 10. mensiũ. *Pellex Cornelia busto.*] Inuidiose vocat eã pellicẽ, quę intra legitimũ luctº spatiũ nupta fuerit suo nuper marito, cui memorię per illã excidere-

Hæreat illa tuis per bella, per æquora signis,
Dum non securos liceat mihi rumpere somnos,
Et nullum vestro vacuum sit tempus amori,
Sed teneat Cæsarque dies, & Iulia noctes.
Me non Lethæa, conjux, obliuia ripa
Immemorem fecêre tui, regesque silentum
Permisêre sequi. veniam, te bella gerente,
In medias acies. nunquam tibi Magne per vmbras
Perque meos manes generum non esse licebit.
Abscindis frustra ferro tua pignora. bellum
Te faciet ciuile meum. Si fata, refugit
Vmbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.
Ille, Dei quamuis cladem, manesque minentur,
Major in arma ruit, certa cum mente malorum.
Et, quid (ait) vani terremur imagine visus?
Aut nihil est sensus animis à morte relictum,
Aut mors ipsa nihil. Titan jam pronus in vndas
Ibat, & igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet luna seu plena futura est,
Seu jam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
Puppibus accessus faciles: legêre rudentes,

24. *Hæreat.*] Licet tecum assidue sit, nullum tamen vestro vacuum erit tempus amori. *Hæreat illa tuis, &c.*] Illa licet te in bella comitetur, non tamen fruemini mutuo amore, namque te interdiu exercebit pater meus Cæsar, noctu ego tibi somnos interturbabo.

28. *Me non Lethæa.*] ... oblivionis ille fluuius d... apud inferos adem... memoriam.

29. *Regesq...* pina.

30. ...

reddet. *Prædicitq...*

34. *Te faciet ...* ei mortem ... *&c.*] *Fr...* effugi... *vol...*

Et posito remis petierunt littora malo.
Cæsar, vt emissas venti rapuêre carinas,
Absconditque fretum classis, & littore solus
Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Latificat Magni : queritur quòd tuta per æquor
Terga ferant hostes. neque enim iam sufficit vlla
Præcipiti fortuna viro : nec vincere tanti,
Vt bellum differret, erat. tunc pectore curas
Expulit armorum, pacíque intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores,
Gnarus & irarum causas, & summa fauoris
Annona momenta trahi. namque asserit vrbes
Sola fames, emitúrque metus, cum segne potentes
Vulgus alunt. nescit plebes ieiuna timere.
Curio Sicanias transcendere iussus in vrbes,
Quà mare tellurem subitis aut obruit vndis,

Aut

46. *Cæsar vt emissus.*] Traducto Dyrrachium Pompejo, redit ad Cæsarem porta, etiam tum in littore sedentem cum exercitu, vbi classis Pompejana è conspectu abiit fuit. *Horrens.*

...ditque, &c.] Propter ...lobi rotunditatem.

quid, &c.] Cæsar ...atiens, nullam ...rem è Pompeij ...rat victoria, su... & iniquè tulit ... fuga ...emel

Cæ... per, ...bus Nec ...am, ...ma... ...atim

...; etsi ...retur ...n se ...aret;

partim tamen nauium desiderio, partim ne quid se absente tentaretur per Galliam & Italiam, timens; nec non exercitum in Hispania sub ducibus Pompejanis veritus: in Siciliam Curione misso, in Sardiniam Valerio, &c. ipse Iberiam cogitans ad Vrbem proficiscitur.

55. *Gnarus & irarum causas.*] Sciens populi animos abalienari, à fide deficere & detrectare imperium, si quando fame & penuria laboretur; conciliari studium plebis & benevolentiam, largitione annonæ; quæ sola ciuium obedientiam obstringit. Cum populus *duas tantùm res anxius optet, I anè & Circenses.* Iuuen. Sat. 10. v. 80.

56. *Trahi.*] Conciliari.

57. *Metus.*] Obedientia.

58. *Ieiuna.*] Fame pressa. *Timere,*] Studium, fidem, obsequium præstare.

59. *Curio Sicanias, &c.*] Curio ita q; proprætor cum tribus legionib. missus est in Siciliam, frumentatũ.

60. *Quà mare tellurem, &c.*] Qua

Hæreat illa tuis per bella, per æquora signis,
Dum non securos liceat mihi rumpere somnos,
Et nullum vestro vacuum sit tempus amori,
Sed teneat Cæsarque dies, & Iulia noctes.
Me non Lethæa, conjux, obliuia ripa
Immemorem fecêre tui, regesque silentum
Permisêre sequi. veniam, te bella gerente,
In medias acies. nunquam tibi Magne per vmbras
Perque meos manes generum non esse licebit.
Abscindis frustra ferro tua pignora. bellum
Te faciet ciuile meum. Si fata, refugit
Vmbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.
Ille, Dei quamuis cladem, manesque minentur,
Major in arma ruit, certa cum mente malorum.
Et, quid (ait) vani terremur imagine visus?
Aut nihil est sensus animis à morte relictum,
Aut mors ipsa nihil. Titan jam pronus in vndas
Ibat, & igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet luna seu plena futura est,
Seu jam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
Puppibus accessus faciles: legêre rudentes,

Et

24. *Hæreat.*] Licet tecum assidue sit, nullum tamen vestro vacuum erit tempus amori. *Hæreat illa tuis, &c.*] Illa licet te in bella comitetur, non tamen fruemini mutuo amore, namque te interdiu exercebit pater meus Cæsar, noctu ego tibi somnos interturbabo.

28. *Me non Lethæa.*] Neque obliuionis ille fluuius degustatus apud inferos ademit mihi tui memoriam.

29. *Regesque.*] Pluto & Proserpina.

30. *Veniam, &c.*] *Omnibus vmbra locis adero*, vltrix vsque sequar te, monebo vsque, te esse Cæsaris generum.

33. *Abscindis frustra, &c.*] Frustra tētas bello extinguere ius affinitatis, namque hoc bellū te mihi reddet. *Prædicitque illi mortem.*

34. *Te faciet meum.*] His verbis ei mortem denuntiat. *Refugit, &c.*] *Frustra comprensa manus effugit imago, Par leuibus ventis, volucrique simillima somno.*

36. *Ille, &c.*] Pompeius maiori cū fiducia, imo obstinacia obuius it fatis.

37. *Certa cum mente malorum.*] Cum certo proposito agendi belli ciuilis. *Sulpitius.*

40. *Titan iam pronus, &c.*] Solis iam occidentis media pene parte, (instar lunæ semiplenæ) sub Horizonte depressa appulit Dyrrachium Pompeius.

43. *Hospita.*] Dyrrachina.

44. *Legere rudentes.*] Collectis funibus & velis, maloque inclinato subierunt portum remigio.

46. *Cæsar*

Et posito remis petierunt littora malo.
Cæsar, vt emissas venti rapuêre carinas,
Absconditque fretum classis, & littore solus
Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Lætificat Magni: queritur quod tuta per æquor
Terga ferant hostes. neque enim iam sufficit vlla
Præcipiti fortuna viro: nec vincere tanti,
Vt bellum differret, erat. tunc pectore curas
Expulit armorum, pacique intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores,
Gnarus & irarum causas, & summa fauoris
Annona momenta trahi. namque asserit vrbes
Sola fames, emitúrque metus, cum segne potentes
Vulgus alunt. nescit plebes ieiuna timere.
Curio Sicanias transcendere iussus in vrbes,
Quà mare tellurem subitis aut obruit vndis,

Aut

46. *Cæsar vt emissus.*] Traducto Dyrrachium Pompejo, redit ad Cæsarem poëta, etiam tum in littore sedentem cum exercitu, vbi classis Pompejana è conspectu ablata fuit. *Horten.*

47. *Absconditque, &c.*] Propter distantiam, & globi rotunditatem.

49. *Queritur quid, &c.*] Cæsar moræ omnis impatiens, nullam percipit voluptatem è Pompeij fuga, quæ parua erat victoria. *supra lib. 2. vs. 70.* & inique tulit euasisse Pompejum, cujus fuga bellum protraheretur, quod semel confectum voluit.

51. *Præcipiti.*] Nulla fortuna Cæsari satis erat, præcipitati semper, & nunquam cunctanti in rebus agendis. *Nec vincere tanti.*] Nec tanti existimabat vnam victoriam, vt vellet bellum protrahere, malebat enim cum periculo statim conficere. *Horten. Sulpit.*

52. *Tunc pectore &c.*] Cæsar, etsi maxime è re esse arbitraretur Pompejum sequi, priusquam se transmarinis auxiliis confirmaret; partim tamen nauium desiderio, partim ne quid se absente tentaretur per Galliam & Italiam, timens; nec non exercitum in Hispania sub ducibus Pompejanis veritus; in Siciliam Curione misso, in Sardiniam Valerio, &c. ipse Iberiam cogitans ad Vrbem proficiscitur.

55. *Gnarus & irarum causas.*] Sciens populi animos abalienari, à fide deficere & detrectare imperium, si quando fame & penuria laboretur; conciliari studium plebis & benevolentiam, largitione annonæ; quæ sola ciuium obedientiam obstringit. *Cum populus duas tantùm res anxius optet, Panem & Circenses.* Iuuen. Sat. 10. vs. 80.

56. *Trahi.*] Conciliari.

57. *Metus.*] Obedientia.

58. *Ieiuna.*] Fame pressa. *Timere,*] Studium, fidem, obsequium præstare.

59. *Curio Sicanias &c.*] Curio itaq; prætor cum tribus legionibus missus est in Siciliam, frumentatũ.

60. *Qua mare tellurem, &c.*] Qua

Hæreat illa tuis per bella, per æquora signis,
Dum non securos liceat mihi rumpere somnos,
Et nullum vestro vacuum sit tempus amori,
Sed teneat Cæsarque dies, & Iulia noctes.
Me non Lethæa, conjux, obliuia ripa
Immemorem fecêre tui, regesque silentum
Permisêre sequi. veniam, te bella gerente,
In medias acies. nunquam tibi Magne per vmbras
Perque meos manes generum non esse licebit.
Abscindis frustra ferro tua pignora. bellum
Te faciet ciuile meum. Si fata, refugit
Vmbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.
Ille, Dei quamuis cladem, manesque minentur,
Major in arma ruit, certa cum mente malorum.
Et, quid (ait) vani terremur imagine visus?
Aut nihil est sensus animis à morte relictum,
Aut mors ipsa nihil. Titan jam pronus in vndas
Ibat, & igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet luna seu plena futura est,
Seu jam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
Puppibus accessus faciles: legêre rudentes,

Et

24. *Hæreat.*] Licet tecum assidue sit, nullum tamen vestro vacuum erit tempus amori. *Hæreat illa tuis, &c.*] Illa licet te in bella comitetur, non tamen fruemini mutuo amore, namque te interdiu exercebit pater meus Cæsar, noctu ego tibi somnos interturbabo.

28. *Me non Lethæa.*] Neque obliuionis ille fluuius degustatus apud inferos ademit mihi tui memoriam.

29. *Regesque.*] Pluto & Proserpina.

30. *Veniam, &c.*] *Omnibus vmbra locis adero*, vltrix vsque sequar te, monebo vsque, te esse Cæsaris generum.

33. *Abscindis frustra, &c.*] Frustra tētas bello extinguere ius affinitatis, namque hoc bellū te mihi reddet. *Prædicitque illi mortem.*

34. *Te faciet meum.*] His verbis ei mortem denuntiat. *Refugit, &c.*] *Frustra comprensa manus effugit imago, Par leuibus ventis, volucrique simillima somno.*

36. *Ille, &c.*] Pompeius maiorī cū fiducia, imo obstinacia obuius it fatis.

37. *Certa cum mente malorum.*] Cum certo proposito agendi belli ciuilis. *Sulpitius.*

40. *Titan iam pronus, &c.*] Solis iam occidentis media pene parte, (instar lunæ semiplenæ) sub Horizonte depressa appulit Dyrrachium Pompeius.

43. *Hospita.*] Dyrrachina.

44. *Legere rudentes.*] Collectis funibus & velis, maloque inclinato subierunt portum remigio.

46. *Cæsar*

Et posito remis petierunt littora malo.
Cæsar, vt emissas venti rapuêre carinas,
Absconditque fretum classis, & littore solus
Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Latificat Magni: queritur quòd tuta per æquor
Terga ferant hostes. neque enim iam sufficit vlla
Præcipiti fortuna viro: nec vincere tanti,
Vt bellum differret, erat. tunc pectore curas
Expulit armorum, pacique intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores,
Gnarus & irarum causas, & summa fauoris
Annona momenta trahi. namque asserit vrbes
Sola fames, emiturque metus, cum segne potentes
Vulgus alunt. nescit plebes ieiuna timere.
Curio Sicanias transcendere iussus in vrbes,
Quà mare tellurem subitis aut obruit vndis,

Aut

46. *Cæsar vt emissas.*] Traducto Dyrrachium Pompejo, redit ad Cæsarem poëta, etiam tum in littore sedentem cum exercitu, vbi classis Pompejana è conspectu ablata fuit. *Hortens.*

47. *Absconditque, &c.*] Propter distantiam, & globi rotunditatem.

49. *Queritur quid, &c.*] Cæsar moræ omnis impatiens, nullam percipit voluptatem è Pompeij fuga, quæ parua erat victoria. *supra lib. 2. vs. 70.* & inique tulit euasisse Pompejum, cujus fuga bellum protraheretur, quod semel confectum voluit.

51. *Præcipiti.*] Nulla fortuna Cæsari satis erat, præcipitati semper, & nunquam cunctanti in rebus agendis. *Nec vincere tanti.*] Nec tanti existimabat vnam victoriam, vt vellet bellum protrahere, malebat enim cum periculo statim conficere. *Hortens. Sulpit.*

52. *Tunc pectore &c.*] Cæsar, etsi maxime è re esse arbitraretur Pompejum sequi, priusquam se transmarinis auxiliis confirmaret; partim tamen nauium desiderio, partim ne quid se absente tentaretur per Galliam & Italiam, timens; nec non exercitum in Hispania sub ducibus Pompejanis veritus: in Siciliam Curione misso, in Sardiniam Valerio, &c. ipse Iberiam cogitans ad Vrbem proficiscitur.

55. *Gnarus & irarum causas.*] Sciens populi animos abalienari, à fide deficere & detrectare imperium, si quando fame & penuria laboretur; conciliari studium plebis & benevolentiam, largitione annonæ; quæ sola ciuium obedientiam obstringit. *Cum populus duas tantùm res anxius optet, Panem & Circenses.* Iuuen. Sat. 10. vs. 80.

56. *Trahi.*] Conciliari.

57. *Metus.*] Obedientia.

58. *Ieiuna.*] Fame pressa. *Timere,*]Studium, fidem, obsequium præstare.

59. *Curio Sicanias, &c.*] Curio ita q; propræt or cum tribus legionib⁹ missus est in Siciliam, frumentatū.

60. *Quà mare tellurem, &c.*]

Qua

Hæreat illa tuis per bella, per æquora signis,
Dum non securos liceat mihi rumpere somnos,
Et nullum vestro vacuum sit tempus amori,
Sed teneat Cæsarque dies, & Iulia noctes.
Me non Lethæa, conjux, oblivia ripa
Immemorem fecêre tui, regesque silentum
Permisêre sequi. veniam, te bella gerente,
In medias acies. nunquam tibi Magne per umbras
Perque meos manes generum non esse licebit.
Abscindis frustra ferro tua pignora. bellum
Te faciet ciuile meum. Si fata, refugit
Umbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.
Ille, Dei quamuis cladem, manesque minentur,
Major in arma ruit, certa cum mente malorum.
Et, quid (ait) vani terremur imagine visus?
Aut nihil est sensus animis à morte relictum,
Aut mors ipsa nihil. Titan jam pronus in undas
Ibat, & igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet luna seu plena futura est,
Seu jam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
Puppibus accessus faciles: legêre rudentes,

Et

24. *Hæreat.*] Licet tecum assidue sit, nullum tamen vestro vacuum erit tempus amori. *Hæreat illa tuis, &c.*] Illa licet te in bella comitetur, non tamen fruemini mutuo amore, namque te interdiu exercebit pater meus Cæsar, noctu ego tibi somnos interturbabo.

28. *Me non Lethæa.*] Neque oblivionis ille fluuius degustatus apud inferos ademit mihi tui memoriam.

29. *Regesque.*] Pluto & Proserpina.

30. *Veniam, &c.*] *Omnibus umbra locis adero*, vltrix vsque sequar te, monebo vsque, te esse Cæsaris generum.

33. *Abscindis frustra, &c.*] Frustra tētas bello extinguere ius affinitatis, namque hoc bellū te mihi reddet. *Prædicitque illi mortem.*

34. *Te faciet meum.*] His verbis ei mortem denuntiat. *Refugit, &c.*] *Frustra comprensa manus effugit imago, Par leuibus ventis, volucrique simillima somno.*

36. *Ille, &c.*] Pompeius maiorī cū fiducia, imo obstinacia obuius it fatis.

37. *Certa cum mente malorum.*] Cum certo proposito agendi belli ciuilis. *Sulpitius.*

40. *Titan iam pronus, &c.*] Solis iam occidentis media pene parte, (instar lunæ semiplenæ) sub Horizonte depressa appulit Dyrrachium Pompeius.

43. *Hospita.*] Dyrrachina.

44. *Legere rudentes.*] Collectis funibus & velis, maloque inclinato subierunt portum remigio.

46. *Cæsar*

Digitized by Google

Et posito remis petierunt littora malo.
Cæsar, vt emissas venti rapuêre carinas,
Absconditque fretum classis, & littore solus
Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Latificat Magni: queritur quòd tuta per æquor
Terga ferant hostes. neque enim iam sufficit vlla
Præcipiti fortuna viro: nec vincere tanti,
Vt bellum differret, erat. tunc pectore curas
Expulit armorum, pacique intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores,
Gnarus & irarum causas, & summa fauoris
Annona momenta trahi. namque asserit vrbes
Sola fames, emiturque metus, cum segne potentes
Vulgus alunt. nescit plebes ieiuna timere.
Curio Sicanias transcendere iussus in vrbes,
Quà mare tellurem subitis aut obruit vndis,

Aut

46. *Cæsar vt emissas.*] Traducto Dyrrachium Pompejo, redit ad Cæsarem poëta, etiam tum in littore sedentem cum exercitu, vbi classis Pompejana è conspectu ablata fuit. *Horrens.*

47. *Absconditque, &c.*] Propter distantiam, & globi rotunditatem.

49. *Queritur quid, &c.*] Cæsar moræ omnis impatiens, nullam percipit voluptatem è Pompeij fuga, quæ parua erat victoria. supra lib. 2. vs. 70. & inique tulit euasisse Pompejum, cujus fuga bellum protraheretur, quod semel confectum voluit.

51. *Præcipiti.*] Nulla fortuna Cæsari satis erat, præcipitati semper, & nunquam cunctanti in rebus agendis. *Nec vincere tanti.*] Nec tanti existimabat vnam victoriam, vt vellet bellum protrahere, malebat enim cum periculo statim conficere. *Horrens. Sulpit.*

52. *Tunc pectore, &c.*] Cæsar, etsi maxime è re esse arbitraretur Pompejum sequi, priusquam se transmarinis auxiliis confirmaret; partim tamen nauium desiderio, partim ne quid se absente tentaretur per Galliam & Italiam, timens; nec non exercitum in Hispania sub ducibus Pompejanis veritus: in Siciliam Curione misso, in Sardiniam Valerio, &c. ipse Iberiam cogitans ad Vrbem proficiscitur.

55. *Gnarus & irarum causas.*] Sciens populi animos abalienari, à fide deficere & detrectare imperium, si quando fame & penuria laboretur; conciliari studium plebis & benevolentiam, largitione annonæ; quæ sola ciuium obedientiam obstringit. Cum populus *duas tantũ res anxius optet, Panẽ & Circenses.* Iuuenal. Sat. 10. vs. 80.

56. *Trahi.*] Conciliari.

57. *Metus.*] Obedientia.

58. *Ieiuna.*] Fame pressa. *Timere,* Studium, fidem, obsequium præstare.

59. *Curio Sicanias, &c.*] Curio ita q; proprætor cum tribus legionibus missus est in Siciliam, frumentatũ.

60. *Quà mare tellurem, &c.*] Qua

45 *Et posito remis petierunt littora malo.*
Cæsar, vt emissas venti rapuêre carinas,
Absconditque fretum classis, & littore solus
Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Latificat Magni : queritur quòd tuta per æquor
50 *Terga ferant hostes. neque enim iam sufficit vlla*
Præcipiti fortuna viro : nec vincere tanti,
Vt bellum differret, erat. tunc pectore curas
Expulit armorum, pacíque intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores,
55 *Gnarus & irarum causas, & summa fauoris*
Annona momenta trahi. namque asserit vrbes
Sola fames, emitúrque metus, cum segne potentes
Vulgus alunt. nescit plebes ieiuna timere.
Curio Sicanias transcendere iussus in vrbes,
60 *Quà mare tellurem subitis aut obruit vndis,*

Aut

46. *Cæsar vt emissas.*] Traducto Dyrrachium Pompejo, redit ad Cæsarem poëta, etiam tum in littore sedentem cum exercitu, vbi classis Pompejana è conspectu ablata fuit. *Horrens.*

47. *Absconditque, &c.*] Propter distantiam, & globi rotunditatem.

49. *Queritur quid, &c.*] Cæsar moræ omnis impatiens, nullam percipit voluptatem è Pompeij fuga, quæ parua erat victoria. supra lib. 2. vs. 70. & inique tulit euasisse Pompejum, cujus fuga bellum protraheretur, quod semel confectum voluit.

51. *Præcipiti.*] Nulla fortuna Cæsari satis erat, præcipitati semper, & nunquam cunctanti in rebus agendis. *Nec vincere tanti.*] Nec tanti existimabat vnam victoriam, vt vellet bellum protrahere, malebat enim cum periculo statim conficere. *Horrens. Sulpit.*

52. *Tunc pectore, &c.*] Cæsar, etsi maxime è re esse arbitraretur Pompejum sequi, priusquam se transmarinis auxiliis confirmaret; partim tamen nauium desiderio, partim ne quid se absente tentaretur per Galliam & Italiam, timens; nec non exercitum in Hispania sub ducibus Pompejanis veritus; in Siciliam Curione misso, in Sardiniam Valerio, &c. ipse Iberiam cogitans ad Vrbem proficiscitur.

55. *Gnarus & irarum causas.*] Sciens populi animos abalienari, à fide deficere & detrectare imperium, si quando fame & penuria laboretur; conciliari studium plebis & benevolentiam, largitione annonæ; quæ sola ciuium obedientiam obstringit. Cum populus *duas tantùm res anxius optet, Panem & Circenses.* Iuuen. Sat. 10. vs. 80.

56. *Trahi.*] Conciliari.

57. *Metus.*] Obedientia.

58. *Ieiuna.*] Fame pressa. *Timere,* Studium, fidem, obsequium præstare.

59. *Curio Sicanias, &c.*] Curio itaq; proprætor cum tribus legionibus missus est in Siciliam, frumentatũ-

60. *Quà mare tellurem, &c.*] Qua

Aut ſcidit, & medias fecit ſibi littora terras.
Vis illic ingens pelagi, ſempérque laborant
Æquora, ne rupti repetant confinia montes:
Belláque Sardoas etiam ſparguntur in oras.
Vtraque frugiferis eſt inſula nobilis aruis.
Nec plus Heſperiam longinquis meſſibus vllæ,
Nec Romana magis complerunt horrea terræ.
Vbere vix gleba ſuperat, ceſſantibus Auſtris,
Cùm medium nubes Borea cogente ſub axem
Effuſis magnum Libye tulit imbribus annum.
Hæc vbi ſunt prouiſa duci, tunc agmina victor
Non armata trahens, ſed pacis habentia vultum,
Tecta petit patriæ. pro, ſi remeaſſet in vrbem,
Gallorum tantùm populis, Arctóque ſubacta.
Quam ſeriem rerum longa præmittere pompa,
Quas potuit belli facies! vt vincula Rheno,
Oceanóque daret! celſos vt Gallia currus
Nobilis, & flauis ſequeretur miſta Britannis!

Perdidit

Qua Siculum mare Rhegium & Pelorum interfluit. vide lib. 2. ſupra vſ. 435.

63. *Ne rupti, &c.*] Nè Apennīnus & Pelorus vi vndarum diruliſi, rurſus coniungantur.

64. *Bellaque Sardoas.*] Valerius miſſus eſt frumentatum in Sardiniam.

66. *Nec plus Heſperiam.*] Non ex alia vlla terra maior frumenti copia in Italiam & Romam aduehitur, quam ex inſulis Sicilia & Sardinia.

68. *Vbere vix, &c.*] Vix ipſa Africa ſæpe erat fertilitate has inſ. Auſtris non flantibus.

69. *Cum medium nubes Borea.*] Cum repulſis à Borea nubibus rigata abundam meſſem & frugum prouentum tulit. *Borea.*] Non quod in ſiticuloſa regione Libyes, aut ſub torrida zona largus imber tum cadat, ſed quod terra largius humectetur rore nocturno: quo tempore effuſa pluuia, & Sardoa & Sicula rura vtiliter rigantur & perfunduntur.

70. *Magnum annum.*] Vberem annonam frumentariam & ditem meſſem. *Hortenſ.*

72. *Non armata trahens, &c.*] Deductis in municipia cohortibus, *vel* eas pacem præ ſe ferentes vrbem verſus ducit.

74. *Arctoque ſubacta.*] Germanis cæteriſque populis Septentrionalibus deuictis.

75. *Quam ſeriem, &c.*] Quam ſpecioſam triumphi pompam, quas vrbium captarum & prælio rum imagines potuiſſet præferre.

76. *Vincula Rheno.*] Vel propter pontem in Rheno conſtructum, & mare Britannicum tum primum à Romanis nauigatum: vel propter vtriuſque accolas deuictos.

77. *Celſos vt Gallia.*] Triumphales

Perdidit ó qualem vincendo plura triumphum !
Non illum lætis vadentem cœtibus vrbes,
Sed tacitæ vidêre metu. non constitit vsquam
Obuia turba duci : gaudet tamen esse timori
Tam magno populus, & se non mallet amari.
Iamque & præcipites superauerat Anxuris arces,
Et qua Pontinas via diuidit vda paludes,
Qua sublime nemus, Scythicæ qua regna Dianæ ;
Quaque iter est Latiis, ad summâ fascibus Albam :
Excelsa de rupe procul iam conspicit vrbem,
Arctoi toto non visam tempore belli :
Miratúsque suæ, si fatur, mœnia Romæ :
Téne, Deum sedes, non vllo Marte coacti
Deseruêre viri ! pro qua pugnabitur vrbe ?
Dij melius, quòd non Latias Eous in oras
Nunc furor incubuit : nec iuncto Sarmata velox
Pannonio, Dacísque Getes admissus : habenti

Tam

phales Imperatoris currus sequentibus Gallis & Britannis crine flauis.

79. *Plura triumphum.*] Italiæ opp.da vincendo & Pompeium cum Coss. fugando.

80. *Non illum, &c.*]Non illum prætereuntem excepere vrbes lætis acclamationibus, metus inhibuit gratulationem.

81. *Non constitit, &c.*]Non prodibant illi obuiam vrbes gratulatoriæ.

82. *Gaudet tamen, &c.*] Inuidiosè hoc in Cæsarem vt semper.

84. *Iamque & præcipites, &c.*] Iam præterierat Tarracinam & Anxur in arduo positam ; & qua via Appia diuidit paludem Pontinam in Volscis.

86. *Sublime nemus.*]Nemus Aricinum, cliuus Virbij. CLX. stadia distans à Roma. *Scythicæ qua regna Dianæ.*]In sylua Aricina colebatur simulachrum Scythicæ Dianæ, huc ab Oreste translatum è Taurica regione, cæso rege Thoante. Dianæ Ariciæ sacerdos Rex dicebatur. Sueton. Calig. cap. 35. *Nemorensi regi quod, &c.* Martial. ep. 65. lib. 9. *Quæ Triuiæ nemorosa petit dum regna viator.* & noster lib. 6. vs. 74. Strabo lib. 5. Solin. cap. 8.

87. *Quaque iter est Latiis.*]Qua ad Albam longam eunt Coss. sacrificatum in Latinis feriis, supra libro 1. vs. 550.

89. *Arctoi toto non, &c.*] Aduersus Gallos, Germanos, Britannos gesti, Septentrionem versus.

91. *Deum sedes.*] *Roma Deum sedes.* Ouid.

93. *Dij melius.*] Dij melius prospexerunt, quod à clue potius quam ab externo hoste inferatur bellum hoc Vrbi, à timido duce Pompeio defertæ. *Eous.*] Parthicum bellum, ab Oriente.

94. *Iuncto Sarmata, &c.*] Quod non inuadant nos Sarmatæ missi Pannoniis Getæ Dacis, supra lib. 2. vs. 54.

98. *Nam*

Tam pauidum tibi Roma ducem Fortuna pepercit,
Quòd bellum ciuile fuit. Sic fatur, & Vrbem
Attonitam terrore subit. namque ignibus atris
Creditur, vt captæ, rapturus mœnia Romæ,
Sparsuruſque Deos. fuit hæc menſura timoris:
Velle putant, quodcunque poteſt non omina feſta,
Non fictas lato voces ſimulare tumultu:
Vix odiſſe vacat. Phœbea palatia complet
Turba Patrum, nullo cogendi jure Senatus,
E latebris educta ſuis: non Conſule ſacræ
Fulſerunt ſedes: non proxima lege poteſtas
Prætor adeſt: vacuæque loco ceſſêre curules.
Omnia Cæſar erat. priuatæ Curia vocis
Teſtis adeſt. ſedêre Patres cenſere parati,

Si

98. *Namque ignibus, &c.*] Timetur ne ferro & flamma omnia deuaſtet, neque ipſis ſacris parcat.

100. *Menſura timoris.*] Tantum timebant Romani, quantum videbant Cæſarem poſſe; & quia omnia in eos poterat, omnia ſibi ab eo metuebant. *Sulpit.*

101. *Velle putant, &c.*] Cauſas publici timoris ordine commemorat, hanc primum opinionem omnium animis inſedisſe, Cæſarem ea omnia perpetraturum fuiſſe quæcunque potuiſſet, Syllæ exemplo: ſed præter ſpem omnia euenere. *Hortenſ. Velle putât quodcunque poteſt. non omnia feſta.*] Th. Pulmanus legendum cenſet, neſcio an recte:

——— *non omnia fauſta*

Sed indubie melius ſignificatiuſque:

——— *non omina fauſta.*

Alludit ad morem reuocandi in vrbem Imperatoris, quem cum victore exercitu reducem fauſtis acclamationibus recipiebãt, fauſta illi omnia apprecantes. *Dempſter. Non omnia feſta.*] Vt modo vi. 80.

103. *Vix odiſſe vacat.* Vix animo ſuat præſenti, exercendo, vt par eſt, odio. *Phœbea palatia, &c.*] Patres in Apollinis ædem Palatinam vocatos benignè affatum eſſe Cæſarem, excuſaſſe bellum hoc ſuſceptum dignitatis ſuæ tuendæ gratia aduerſus inuidiam & injurias paucorum, hortatum vt ſecum curam Reip. ſuſciperẽt, curarentque legatos mittendos ad Põpejũ & Coſſ. de pace, &c. teſtantur omnes hiſtorici, Plutarch⁹, Appianus, Dio, Florus, Oppi⁹ceu Hircius.

104. *Nullo cogendi, &c.* Ius enim cogendi Senatum penes Coſſ. vel prætorem erat. Ab Antonio & Caſsio conuocatum Senatum refert Dio. lib. 41.

105. *E latebris educta ſuis.*] Ex ædibus ſuis quo ſe receperant.

106. *Sedes.*] Curia. *Non proxima, &c.*] Non Prætor, proximus à Coſſ magiſtratus.

107. *Curules.*] Sellæ maiorum magiſtratuum, Cõſulum, Prætorũ, Cenſorum, Aedilium curulium.

108. *Omnia Cæſar erat.*] Cæſar omnium magiſtratuum munera ſolus obibat. *Priuatæ Curia, &c.*] Conuocabantur Patres, teſtes futuri, actorum & conſultorum Cæſaris priua i hominis.

109. *Cenſere parati.*] Parati, Cæſari,

Si regnum, si templa sibi, iugulúmque Senatus,
Exiliúmque petat. melius, quòd plura iubere
Erubuit; quàm Roma pati. tamen exit in iram
Viribus an possent obsistere iura per vnum
Libertas experta virum. pugnaxque Metellus
Vt videt ingenti Saturnia templa reuelli
Mole, rapit gressus, & Cæsaris agmina rumpens,
Ante fores nondum reserata constitit adis.
(Usque adeo solus ferrum, mortemque timere
Auri nescit amor. pereunt discrimine nullo
Amissæ leges: sed pars vilissima rerum
Certamen mouistis opes) prohibensque rapina
Victorem clara testatur voce Tribunus:
Non nisi per nostrum vobis percussa patebunt
Templa latus, nullasque feres nisi sanguine sacro
Sparsas, raptor, opes. certè violata potestas
Inuenit ista Deos. Crassumque in bella secutæ
Sæua Tribunitiæ nouerunt prælia diræ.
Detege jam ferrum. neque enim tibi turba verenda est
Spectatrix

Cæsari, si popoſciſſet, decernere regnum, diuinos honores, quorum vellet cædem, exilium, proſcriptionem.

111. *Melius.*] Melius fuit, optime actum eſt, quod, &c.

112. *Tamen exit, &c.*] Tamen libertas tentans per vnum virum (Metellum ſcil. Trib. pl. obſtantem Cæſari ærarium effracturo) an iura poſſent obſiſtere viribus, iram mouet.

114. *Pugnaxque.*] Obſtans Cæſari.

115. *Saturnia.*] Aerarium quod erat in æde Saturni à Tullo Hoſtilio condita.

118. *Vſque adeo.*] Exclamatio in execrandam auri famem, qua nihil non nefarij ſceleris mortales audent perpetrare. Hinc recte Virg. *Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames!* Hortenſ.

119. *Pereunt diſcrimine, &c.*] Leges cum libertate perierant, nemine aſſerente: aurum ſolum inuenit patronum.

122. *Teſtatur voce Tribunus.*] Proteſtatur ſe prohibiturum, *vel*, deteſtatur, execratur.

124. *Sacro Sparſas raptor, opes. certe violata, &c.*] Tribuni. Tribunitia autem poteſtas ſacroſancta eſt. quam, quicunque violauerit aut pro leui habuerit, Deos expertus eſt vltores, vti Craſſus non ita pridem qui diris & execrationibus Atteij Trib. pl. impetitus, miſere in Parthis periit.

125. *Sparſas opes.*] Aſperſas Tribunitio ſanguine. *Grotius.*

126. *Inuenit iſta Deos.*] Credebant Deos præſentes vindices adeſſe, ſi quis eam poteſtatem violaſſet.

128. *Detege iam ferrum.*] Stringe ferrũ in me; nec abſtine ſacrosãcto ſanguini fundẽdo, verecũdia ciuiũ ſpectan

Spectatrix scelerum: deserta stamus in vrbe.
Non feret è nostro sceleratus pramia miles:
Sunt quos prosternas populi, quæ mœnia dones.
Pacis ad exhaustæ spolium non cogit egestas:
Bellum Cæsar habes. His magnam victor in iram
Vocibus accensus: Vanam spem mortis honestæ
Concipis: haud (inquit) jugulo se polluet isto
Nostra, Metelle, manus. Dignum te Cæsaris ira
Nullus honor faciet. te vindice tuta relicta est
Libertas? non vsque adeò permiscuit imis
Longus summa dies, vt non, si voce Metelli
Seruentur leges, malint à Cæsare tolli.
Dixerat: & nondum foribus cedente Tribuno
Acrior ira subit: sæuos circumspicit enses,
Oblitus simulare togam. tum Cotta Metellum
Compulit audaci nimium desistere cœpto.
Libertas, inquit, populi, quem regna coërcent,
Libertate perit; cujus seruaueris vmbram,

Si,

spectantium inhibitus. Nemo superest ciuis, nemo libertatis assertor in vrbe.

130. *E nostro sceleratus.*] Ex ærario publico.

131. *Sunt quos prosternas populi.*] Conuerte bellum tuum ad hostes potius ex his victis redde militibus promissa munera. non feres ex ærario thesauros, quos longa pace congestos non exprimere licebit, nisi publica iusserit egestas. Hos olim (inquit Appianus) execratione publice prohibita conditos fuisse memorant, vt, nisi Celtico insurgente bello, à nullo promerentur.

132. *Pacis ad exhaustæ spol.*] Inopia pecuniæ non cogit te ad diripienda, impiè spolia quæ olim pax longa congessit, & in vsũ necessarium in æde Saturni condidit, & ad hunc vsq; diem intacta & inuiolata seruauit. *Hortens.*

134. *Honestæ, &c.*] Mea manu inflictæ.

136. *Dignum te Cæsaris, &c.*] Sacrosãcta potestas tua, quã jactas vsque, non faciet te dignum ira mea.

137. *Te vindice tuta relicta est Libertas?*] Tunc quæso libertatem ex vrbe fugientem moraris? tunc libertatis solus in vrbe assertor? respondet ad illud supra, vs. 129.

138. *Non vsque adeo, &c.*] Non eo desperationis & confusionis venit Respubliça, vt legum suarum assertorem Metellum malit quàm Cæsarem.

142. *Sæuos circumspicit enses.*] Admota capulo manu, dixisse fertur Cæsar: *An ignoras adolescens, difficilius esse mihi dicere hoc quam facere?*

143. *Togam.*] Pacem.

145. *Libertas, inquit populi, &c.*] Libertas populi oppressa, obnoxia est libertati illius qui oppressit; cujus tamen retinebis imaginem, si libenter te subjicias imperatis.

147. *Tot*

Si, quicquid jubeare, velis. tot rebus iniquis
Paruimus victi: venia est hæc sola pudoris,
Degenerisque metus, nil jam potuisse negari.
Ocyus auertant diri mala semina belli.
Damna mouent populos, si quos sua jura tuentur,
Non sibi, sed domino grauis est, quæ seruit, egestas.
Protinus abducto patuerunt templa Metello.
Tunc rupes Tarpeja sonat, magnoque recluſas
Testatur stridore fores: tunc conditus imo
Eruitur templo multis intactus ab annis
Romani census populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perses, quem victi præda Philippi:
Quod tibi Roma fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo

147. *Tot rebus iniquis, &c.*] Et cum cæterarum rerum, legum, libertatis, &c. pertulimus iacturam, neceſſitate adacti; quin & theſauris etiam publicis cedamus, impetrabit degeneris metus veniam apud poſteros neceſſitas, cui reſiſtere in noſtra manu non erat.

150. *Ocyus auerrat, &c.*] Alibi audiendus vir ſummus, qui ſic incongrue legi ſcribit, ſubſtituitque *auerrant*, pro abeant in rem malam iſta belli irritamenta. Verum verbum hoc interdum proprium eſt, de rebus illis, quas ex aliena in noſtram poteſtatem & ditionem, vt plurimum fraude & malis artibus redigimus. Cic. in Verrem: *iſtum in Quæſtura, pecuniam publicam auertiſſe.* Gronov. *Ocyus auertat, &c.*] Quin ocyus auferat theſaurum hunc, cuius fortaſſe cauſa bellum hoc dirum à Cæſare motum eſt, dirius futurum ſi illum obnixe detineamus.

151. *Damna mouent populos.*] Aerarium populi liberi exhauſtum, non fit ſine publico damno: ſed populi ſeruientis egeſtas & theſauri exhauſti, domino, non populo damnum adferunt.

153. *Patuerunt templa Metello.*] Recluſum eat ærarium, & theſauri à nemine vſque in illam diem contacti, militibus rapiendi conceſſi.

154. *Tunc rupes Tarpeia ſonat.*] Stridore cardinum reſonuit ſaxum Tarpeium. Ita enim fores erant factæ, vt ſine crepitu ac ſine ſtridore, quia ferreæ, aperiri nequirent; vt eo fures, ſi qua tentarentur, ſe proderent. *Hortenſ. Magnoque recluſas, &c.*] Impactis ſecuribus recluſæ fores, & ſtridore cardinum reſonat collis Saturnius, Tarpeius, vel Capitolinus, in quo ærarium.

157. *Cenſus populi.*] Aurum & argentum, è mulctis, tributis, donis gentium deuictarum. *Punica bella.*] Primum quo mulctati ſunt Carthagineſes MCC. talentis argenti. Secundum, quo mulctabantur XM. tal. arg. in L. annos æquis portionibus ſoluendis, ſed interuenit Tertium.

158. *Perſes.*] Macedoniæ rex ab Aemylio Paulo deuictus. vide Plutarch. Aemylium Paul. *Philippi.*] Patris Perſæ à T. Flaminio ad deditionem compulſi. Plutar. T. Q. Flam.

159. *Quod tibi Roma, &c.*] Supra lib. I. vſ. 30.

160. Quo

Quo te Fabricius regi non vendidit auro,
Quicquid parcorum mores seruaſtis auorum,
Quod dites Aſiæ populi misère tributum,
Victorique dedit Minoïa Creta Metello,
Quod Cato longinqua vexit ſuper æquora Cypro.
Tunc Orientis opes, captorumque vltima regum
Quæ Pompeianis prælata eſt gaza triumphis
Egeritur : triſti ſpoliantur templa rapina ;
Pauperiorque fuit tunc primùm Cæſare Roma.
Interea totum Magni fortuna per orbem
Secum caſuras in prælia mouerat vrbes.
Proxima vicino vires dat Græcia bello.
Phocaicas Amphiſſa manus ſcopuloſaque Cyrrha,
Parnaſſuſque jugo miſit deſertus vtroque.
Bœoti coiere duces, quos impiger ambit
Futidica Cephiſſos aqua, Cadmeaque Dirce,
Piſææque

160. *Quo te Fabricius, &c.*] Aurum à Pyrrho oblatum vt patriam defereret proderétque, recuſauit Fabricius ad regem legatus.

161. *Mores ſeruaſtis auorum.*] Frugalitas veterum Romanorum & parſimonia.

162. *Quod dites Aſiæ.*] Quod ab Antiocho Syriæ, Attali legatione & hæreditate obuenit.

163. *Minoia Creta Metello.*] Minoi olim regnata Creta, à Q. Metello vaſtata.

164. *Quod Cato, &c.*] Miſſus in Cyprum aduerſus Ptolemæum Cato Mai. aduexit VII. M. talenta.

165. *Captorúmque regum.*] Mithridatis Ponti, Tigranis Armeniæ, Ariſtobuli Iudeæ regis, &c. *Vltima.*] Ex remotiſsimis regionibus. *Vltima gaza.*] Nouiſsima præda de regibus parta. *Grorius.*

168. *Pauperiorque, &c.*] Emphatice & inuidioſe in Cæſarem ære alieno priùs preſſum.

169. *Interea totum, &c.*] Recenſet poëta catalogum populorum qui Pompeio auxilia ſubmiſerunt. 1. Europæ. 2. Aſiæ. 3. Africæ. orditur à Græcia.

170. *Secum caſuras, &c.*] Eandem cum Pompeio fortunam & cladem experturas.

171. *Vicino, &c.*] Pompeio iam Dyrrhachij.

172. *Phocaïcas Amphiſſa, &c.*] Apparet eum τὴν Φωκαΐδα Ionicã vrbem in Aſia cõfudiſſe, & τὴν Φωκίδα Achaïæ regionem. *Salmaſius. Amphiſſa manus.*] Oppido Phocidis. *Scopuloſáque Cyrrha.*] Ad rupem ſita.

173. *Parnaſſuſque.*] Mons Apollinis Pythij oraculo & Muſarum ſede clarus, bicollis. *Iugo miſit deſertus vtroque.*] Tithoreo & Hyampeo.

175. *Futidica Cephiſſos aqua.*] Oritur Cephiſſus amnis è montibus Phocidis Delphico oraculo claris. *Cadmeáque Dirce.*] Dirce fons vicinus Thebis à Cadmo poſitis. vide quæ ad Senecæ Theb. vſ. 126.

Pisæaque manus, populisque per æquora mittens
Sicaniis Alpheus aquas. Tunc Mænala liquit
Arcas, & Herculeam miles Trachinius Oeten.
Thesproti, Dryopesque ruunt, quercusque silentes
Chaonio veteres liquerunt vertice Sellæ.
Exhausit totas quamuis delectus Athenas,
Exiguæ Phœbea tenent naualia puppes,
Tresque petunt veram credi Salamina carinæ.
Iam dilecta Ioui centenis venit in arma
Creta

196. *Pisæaq; manus.*] E Pisis opp. Elidis, iuxta Alpheum fl. qui fertur subter mare ferri ad Aretusam fōtem Siciliæ Pausan. Eliacor. I.

177. *Tunc Mænala.*] Aduenerunt Arcades à Mænalo Arcadiæ mōte, & Thessali à Trachyne, quam Hercules condidit sub OEta monte.

179. *Thesproti, Dryopesque.*] Epiri pop. *Ruunt.*] Properant ad castra Pōpeij. *Quercusque, &c.*] Dodoneas quercus nō amplio respōsa dātes, fugatis colūbis fatidicis vide quę ad Senecæ Medeā, vs. 349.

180. *Sellæ.*] Epiri pop. MS. P. recte *Sellæ*, sicut *Arctæ*. Est enim Græcū Σελλοὶ apud Homerum. & ex eo Strabonem & Stephanum. *Grot.*

181. *Exhausit totas, &c.*] Athenę, vtcunque delectu prius exhaustæ, è naualibus tamen suis Phœbo dicatis mittūt tres Salaminias nauiculas; quæ testētur Salamina esse veri iuris Athenienſium non Megarenſium, vti olim controuersum erat. Simul videtur alluſum ad illud Horatij. *Ambiguam tellure nouæ Salaminæ futuram*; propter Cypriam. vide Senec. Troad vers. 842. Erāt item Athenis tres naues publico vsui destinatæ: *Theoris*, qua vehebantur in Delum quotānis è Theseīo voto, Plato in Phędone: *Paralus*, qua mittebantur Delphos aut alio rem diuinā facturi: Aristophanis interpres: *Salaminia*, quæ euocatos ad iudicium subueheret. Plutarchi Pericles.

182. *Phœbea naualia.*] Quod ea Phœbo dedicata essent, propter studia literarū, quibus præsidet: quamquā non Piræum, sed Tænarum reuera Phœbo dedicatū erat.

183. *Tresque petunt veram, &c.*] Recensēt Lucanus auxiliares copias, quæ Pompeio Magno suppetias in bello aduersus C. Cæsarem venerant; interque cæteros populos recensentur & Athenienses, de quibus hæc scripsit: Sed docet, non magnas fuisse auxiliares istas Athenienſium copias, etiamsi, quotquot potuerunt, conscripti sint milites. Paucitatem istarum copiarum postea refert, tresque tātum naues cum *Salaminia* militibus instructas fuisse scribit. *Tresq; petunt, &c.*] Id est, tres naues militibus instructæ sunt, quarta exspectabatur instruenda *Salaminia*. Quod vero *Salaminia* nauis militibus instruitur, argumento est, rē militiamque illam cordi fuisse Athenienſibus; tantumque habitum fuisse delectum, quantus haberi potuit: nā non solebant Athenienses instruere *Salaminiam* Nauem, vt docet Critolaus apud Plutarch. in Pericle, nisi πρὸς τὰς μεγάλας χρείας. *Petitus: Veram Salamina.*] Seneca Troadibus: *Nunquid Aiacis Salamina veram.* Manilius: *Vera Syracusis Salamis non merget Athenas.* Grotius.

184. *Dilecta Ioui, &c.*] Creta ἑκατόμπολις

Creta vetus populis, Gnossiaque agitare pharetras
Docta, nec Eois pejor Gortyna sagittis.
Tunc qui Dardaniam tenet Oricon: & vagus altis
Dispersus sylvis Athamas, & nomine prisco
Encheliæ versi testantes funera Cadmi.
Colchis, & Adriacas spumans Absyrtos in undas,
Et Penei qui rura colunt, quorumque labore
Thessalus Æmoniam vomer proscindit Iolcon.
Inde lacessitum primò mare, cùm rudis Argo
Miscuit ignotas temerato littore gentes,
Primaque cum ventis, pelagique furentibus undis
Composuit mortale genus, fatisque per illam
Acceßit

παμπολις in qua Iupiter natus educatusque fuit.

185. *Gnossiaque, &c. Gortyna sagittis.*] Cretę vrbes notiss. Gnossus & Gortyna sagittariis insignes.

186. *Nec Eois.*] Non cedens Parthis arte mittendi sagittas.

187. *Dardaniam tenet Oricon.*] Heleno & Andromache Dardanis regnatam maritimam illam Epiri vrbem, Virg. 3. Aen. 5.

188. *Dispersus sylvis Athamas.*] Athamanes, montes Epiri incolentes.

189. *Encheliæ versi, &c.*] Illyrij pop. quorum vrbs Cadmi & Harmiones in serpentes conuersorum est monimentum. Ἔγχελυς autem anguilla est *longa cognata colubræ*, vt ait Iuuenalis, Satyra. 5.

190. *Colchis & Adriacas, &c.*] Tolle comma, & scribe *Absyrtis*, quomodo id nomẽ scribitur apud Plin. III. 26. Strabonem quoque & Stephanum. Hæc autem Absyrtis Colchis, id est, *Colchica* vocatur, qui Medea & frater eius Absyrtus ibi laceratus, ex Colchis erant. *Grotius Colchis.*] Non ponti illa sed Istri regio, dicta à Colchis qui ab Aeeta missi ad persequendum Iasonem, hic consederunt. *Absyrtos in undas.*] Insula cum fluuio cognomine in mare Adriaticum prolapso, sub Illyrico.

191. *Et Penei.*] Dele &, manuscriptis auctoribus. Nam nomen fluminis est *Peneus* Πηνειὸς, non Peneus, Πηνεὺς. *Grotius. Penei.*] Fl. Thessaliæ.

192. *Æmoniam vomer proscindit Iolcon.*] Thessaliæ opp.

193. *Inde lacessitum.*] Præferam quod in MS. P. est, *Vnde lacessitũ*, vt cohæreant hæc cum superioribus. *Grotius. Lacessitum.*] Vexatum remis. *Inde lacessitum, &c.*] Ex Iolco soluerunt Argonautæ. Argo autem primam celebrant Poëtę nauem. *Rudis.*] Ignara nauigandi *Rudis Argo, &c.*] Exprimit illud Senecæ in Medeæ choro primo: *Bene dissepti fœdera mundi Traxit in vnum Thessala pinus, Iußitque pati verbera pontum: Partemque metus fieri nostri Mare sepositum.*

194. *Temerato littore.*] Occupato & violato: nam multas gentes in ipso cursu nauigationis violarunt Argonautæ: & miscuerunt ignotas gentes temerandis hospitiis. *Horrens.*

196. *Composuit.*] Commisit inter se, conciliauit. *Horrens. Fatisque per illam.*] Mortis nouum genus illatum, scil. naufragium.

197. *Tunc*

Acceſsit mors vna ratem. tunc linquitur Æmus
Thracius, & populum Pholoë mentita biformem.
Deſeritur Strymon tepido committere Nilo
Biſtonias conſuetus aues, & barbara Cone
Sarmaticas vbi perdit aquas, ſparſamque profundo
Multifidi Peucem vnum caput alluit Iſtri:
Myſiaque, & gelido tellus perfuſa Caico
Idalis, & nimium glebis exilis Arisbe.
Quique colunt Pitanen, & quæ tua munera Pallas
Lugent damnatæ Phœbo victore Celenæ:
Quà celer erectis deſcendens Marſya ripis
Errantem Mæandron adit, miſtuſque refertur:
Paſſaque ab auriferis tellus exire metallis
Pactolon: quà culta ſecat non vilior Hermus.

Iliaca

197. *Tunc linquitur.*] Deflectit è Magneſia in Thraciam. *Æmus Thracius.*] Mons Thraciæ.

198. *Pholoë mentita biformem.*] Mons Arcadiæ, Pholo aliiſque Centauris, qui (cum primi ab equis dimicarent) procul viſi erant biformes, habitatus.

199. *Deſeritur Strymon.*] Adueniunt & auxilia à Strymone Thraciæ fluv. cujus frigus grues ſub hyemem fugientes Nili teporem petunt. *Biſtonis* autem ſtagnum eſt Thraciæ.

200. *Et barbara Cone.*] Et vbi ad inſulam Conen (ſitne illa Conopos Plinii lib. 4. cap. 12. an Apollonii κῶνων, circa Iſtri oſtia Inſula; dubium) in mare funditur Iſter Sarmaticus fluv. & Peuce primum vel vnum oſtiorum Iſtri alluit Peucen Inſulam oſtio fluv. objectam.

202. *Multifidi Peucen.*] Sex oſtiis, vt alii ſeptẽ, Põtũ inſluẽtis.

203. *Myſiaque.*] Aſiæ minoris regio.

204. *Idalis.*] Quæ ſub Ida jacet tellus: *Omnibonus.* Sed Ortelius approbat lectionem, *Æolis.* Caicus enim Straboni l. 12. eſt Aeolidis fluv. Aliis Aſiæ proprius. *Nimium glebis exilis.*] Sterilis.

205. *Pitanẽ.*] Oppidũ Troadis. *Quæ tua munera Pallas.*] Et Celenæ vrbs Phrygiæ, quę lugẽt fatũ Satyri ſui Marſiæ, qui inuẽtis, quas Pallas abjecerat, tibiis fretus, Apollinẽ in certamen Muſices prouocauit, & ab eo victus excoriat' eſt: verſ' autẽ in fluuiũ ſui nominis, cadit in Mæandrum fluminoſum & per plana ſæpius flexibus in fontem recurrentem.

207. *Quà celer, & rectus.*] Sic corrigẽdũ, vbi in vulgatis eſt, *quà celer erectis rectæ ripæ* opponuntur flexuoſis: cõciti fluuiorũ & cũ impetu deſcẽdẽtes, rectas ripas agũt; vt cõtrà molles & placidi, curuis eũt ripis & flexuoſis: talis Mæander, *qui recurrẽtib' ripis flexuos'* Vtriuſq; amnis Mẽadri & Marſyę fõtes in Celęnarũ colle eſſe cõuenit inter õnes. Liuius: *Et Marſias amnis haud procul à Mæãdri fõtib' oriẽs in Mæãdrũ cadit.* Κατάῤῥακτης dictus eſt idẽ Marſyas, quod cũ impetu deſcẽderet. *Salm.*

210. *Pactolon.*] Auriferi fluv. celebrãtur Pactolus, Hermus, Gãges, Tagus, Iber, Indus, Ariſmapus.

211. *Ilia*

Digitized by Google

Iliacia quoque ſigna manus, perituraque caſtra
Ominibus petiêre ſuis: nec fabula Trojæ
Continuit, Phrygijque ferens ſe Cæſar Iüli.
Accedunt Syriæ populi, deſertus Orontes,
Et felix, ſic fama, Ninos: ventoſa Damaſcus,
Gazaque, & arbuſto palmarum diues Idume.
Et Tyros inſtabilis, pretioſaque murice Sidon.
Has ad bella rates non flexo limite ponti,
Certior haud vllis duxit Cynoſura carinis.
Phœnices primi, fama ſi creditur, auſi
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.
Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Nouerat:

211. *Iliaca quoque, &c.*] Et Troës venerunt auxilio Pompeji, ſed fato ſuo, id eſt, inauſpicato & vinci ſolito.

212. *Nec fabula Trojæ.*] Neq; eos à Pompejanis partib⁹ detinuit fama de Cęſare oriũdo Iulia ſtirpe.

213. *Phrygiiq; ferẽs.*] Iactitãs ſe ab Iulo magno oriundum. *Horrenſ.*

214. *Accedũt Syriæ populi.*] In vniuerſum proponit è Syria etiam copias auxiliares ad Pompejum veniſſe. Diuidit inde Syriam in partes, admiſcetque per occaſionem locorum iucunda & vtilia ſcitu pariter de inuentione litterarum. *Horrenſ. Deſertus Orontes.*] Fl. Syriæ deſertus, accolis ad Pompeium affluentibus.

215. *Felix (ſic fama) Ninos.*] Vbertate & rerum affluẽtia celebrata Ninos. πάλαι ποτὲ μεγάλη χὴ δυσαμένων Arrian. in περίπλῳ Indiæ. *Ventoſa Damaſcus.*] Quod ſita in patentibus campis, vndique ventis ſit expoſita. *Horrenſ. Ventoſa.*] In patenti campo ſita, ventis expoſita. *Damaſcus.*] Vrbs Syriæ.

216. *Arbuſto palmarum diues Idume.*] Palmis nobilis Syriæ regio Iudæa.

217. *Inſtabilis.*] Quondam, inſula LXX. paſſuum mari à terra diſsita, ſed aggere Alexandri poſt juncta continenti. *Pretioſaque murice Sidõ.*] Phœniciæ vrbs maritima purpurarũ piſcatu celebris.

218. *Has ad bella, &c.*] Cynoſura, haud certior dux vllis alibi carinis, duxit has rates ad Dyrrhachium, recta nauigatione. Namque Helice cæteros Graios, Tyrios Cynoſura per altum dirigit. Certior quam Helice, quod polo vicinior, κωφοτέρᾳ φοίνικας πίσσωσι πρίωσι θαλάσσης. Aratus.

219. *Cynoſura.*] Hæ recto curſu venere Dyrrhachium, duce Cynoſura ſtella.

220. *Phœnices primi.*] Cadmus cum Phœnicibus ſuis litterarum figuras vel inueniſſe, vel in Græciã intuliſſe fertur. Mela lib. 1. c. 12.

221. *Manſuram vocem.*] Vocabula & dictiones rerum perpetuo manſuras ſcribere figuris elementorum, quorum inuentores primi ipſi exſtiterunt. *Horrenſius.*

222. *Nondum flumineas Memphis.*] Necdum Aegyptij norãt voces figuris literarum delineatas chartis è papyro ceu junco Nilotico diſſecto ſignare, ſed per figuras animaliũ ἱερόγλυφα γράμματα, ſenſus mentis, monimenta

Nouerat : & saxis tantùm, volucresque feræque,
Sculptaque seruabant magicas animalia linguas.
Deseritur Taurique nemus, Perseaque Tarsos,
Coryciumque patens exesis rupibus antrum,
Mallos, & externæ resonant naualibus Ægæ.
Itque Cilix justa jam non pirata carina.
Mouit & Eoos bellorum fama recessus,
Quà colitur Ganges, toto qui solus in orbe
Ostia nascenti contraria soluere Phœbo
Audet, & aduersum fluctus impellit in Eurum :
Hìc vbi Pellæus post Tethyos æquora ductor
Constitit, & magno vinci se fassus ab orbe est.

ta memoriæ, vaticinia, & sapientum præcepta sermonesque saxis impresserunt. *Biblos.*] Nilus biblũ gignit siue papyrum, vnde paginæ candidæ fiebant : hinc *fluminea* quasi Niloticas biblos dixit : ex juncorum tenuissimis fibris, stragula vela, & vestes contexebãtur; & ante chartharum vsum, in palmarũ foliis scribere solebant. Inde in quarundam arborum libris, postea plumbeis voluminibus publica monumenta. *Memphis.*] Aegyptus, à parte totum. *Hortens.*

224. *Sculpтáque animalia.*] Animalium figuræ, quæ pro litteris erant. *Magicas linguas.*] Philosophorum, siue sacerdotum, hyeroglyphicas voces & dicta. *Hortens.*

225. *Taurique nemus.*] Montis Asiæ, proprie ita dicitur ea pars quæ Ciliciam & Pamphyliam ab Armenia distinguit. *Perseáque Tarsos.*] Quia nomen habet à Persei talaribus ταρσὸς *Grotius. Perseáque.*] A Perse condita vrbs Ciliciæ. Alij à Tarso, Persei talaribus, vel quod ibi vngulam ceu plantam fregerit Pegasus, vel ἀπὸ τοῦ περισθῆναι quod ea loca primum à diluuio exaruerint, dictam volunt, legendúmque *Terseaque Tersos*, Cœl. Rhodig. lib. 4. cap. 11.

226. *Coryciúmque patens, &c.*] Portus & specus in Cilicia. de quo vide quæ Mela lib. 1. cap. 13.

227. *Mallos, & externa resonant naualibus Ægæ.*] Ciliciæ oppid.

228. *Iusta iam non pirata carina.*] Auxiliari, non prædatoria, vt olim. supra lib. 2. vs. 576.

229. *Eoos bellorum fama recessus.*] Extremas Orientis partes accolas Gangis, qui, cum reliqui fluuij à sole auersi, ille aduersus solem orientem contendit.

231. *Ostia nascenti contraria.*] Miraculi simile dicit, quod Ganges contra Solem orientem in Oceanum exeat; cum reliqui amnes vel à Sole auersi, vel in Septentrionem, vel in Austrum cursum teneant. Sed & Ister aduersus Solem labitur. *Nascentem Phœbum*, orientem Solem vocat. *Hortens.*

233. *Vbi Pellæus post Tethyos, &c.*] Craterus ad matrem Aristopatram scripsit, Alexandrum ad Gangem vsque peruenisse : Alij Hyparim itineris eius finem fuisse referunt : fluminis autem vastitate inhibitus constitit citra Oceanum Orientalem Indicum, quem itineris finem statuerat. *Pellæus.*] Alexander sic dictus à Pella, vrbe Macedoniæ. *vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis*, ait Satyr.

235. Fe

Quique ferens rapidum diuiſo gurgite fontem
Vaſtis Indus aquis miſtum non ſentit Hydaſpen;
Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos,
Et qui tingentes croceo medicamine crinem
Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.
Quique ſuas ſtruxêre pyras, viuique cadentes
Conſcendê e rogos. prô quanta eſt gloria genti
Injeciſſe manum fatis, vitâque repletos,
Quod ſupereſt, donaſſe deis! Venêre feroces
Cappadoces, duri populus nunc cultor Amani,
Armeniúſque tenens voluentem ſaxa Niphatem:
Æthera tangentes ſiluas liquêre Coaſtræ.
Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem,
Umbras

235. *Ferens rapidum.*] Μέγας τε ὀυθὺς ἐπὸ τῶν πηγῶν, &c. Arrian. l. 5. *Diuiſo gurgite, &c.*] Duobus oſtiis in mare influentem, & quo loco diuiditur, Inſulam Paralen, facit. Strab. lib. 15.

236. *Miſtum non ſentit Hydaſpen.*] Adeo ex ſe vaſtus eſt.

237. *Quique bibunt tenera, &c.*] Indicam intelligit harundinem ex qua hodie fit ſaccharum, quod olim non fiebat, ſed aqua duntaxat exprimebatur ad potũ. Itaque Saccharum priſcis celebratum alius generis, & ex alia harundine. Harundo ea quæ Saccharum veteribus cognitum fert, arboreæ eſt magnitudinis, & *Mambu* ab Indis vocatur, & Saccharum *Mambu* hac ætate quoque appellant, quod in his harundinibus gignitur & colligitur. *Salmaſius.* Plin. Exercit. pag. 1298. *Quique bibunt, &c.*] Indos innuit, qui bibũt μελι τὸ καλάμινον, τὸ λεγόμενον σάκχαρι. Arrian. in περίπλῳ maris Erythræi. ſaccharũ expreſſum è ſucco arundinum *Suger canes.*

238. *Et qui tingentes, &c. Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.*] Cathæi Indiæ pop. pulchritudinẽ omni modo adſtruũt. regem ob formã eligunt, capillitia tingunt, &c. Strabo l. 15. lineas veſtes κάρπασα & ipſa gemmis diſtinctas zonis gemmatis cingunt. Strabo lib. 15.

239. *Carbaſa.*] Lineas veſtes indicat.

240. *Quique ſuas ſtruxere pyras, &c.*] Brachmanes, Gymnoſophiſtæ, philoſophi Indiæ. Brachman. oppidum Ptol. vel vt alij inſulas Gangis incolentes. ſe vitæ ſaturos in rogum à ſe extructum coniectos comburunt. Strabo lib. 15. Philoſtrat. 3. de Calano notum.

242. *Injeciſſe manum fatis.*] Intuliſſe ſibi mortem.

244. *Nunc cultor Amani.*] Emẽda ex Mss. Puteanor & Thuan. *non cultor Amani.* Hoc dicit. Amanum ita durum eſſe, vt habitari poſſit, coli non poſſit *Grotius. Amani.*] Montis Ciliciæ.

245. *Niphatem.*] Fl. Armeniæ.

246. *Æthera tangentes, &c.*] Pop. incolentes extremæ Indiæ lucos, *vbi aëra vincere ſummum, &c.*] Virg. Georg. 2. *coaſtra.*] Meli Coatra Ms. P. & R. recentior. Populus eſt ad Mæotim, Plinio memoratus lib. VI. *Grotius.*

247. *Ignotum vobis Arabes, &c.*] Quid opus erat (inquit Iol. Scalig-

in

Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras,
Tunc furor extremos mouit Romanus Oloſtras,
Carmanoſque duces, quorum deuexus in Auſtrum,
Æther, non totam mergi tamen aſpicit Arcton.
Lucet & exigua velox ibi nocte Bootes.
Æthiopumque ſolum, quòd non premeretur ab vlla
Signiferi regione poli, niſi poplite lapſo
Vltima curuati procederet vngula Tauri.
Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus Euphrates,

in Prolegomenis ad Manilium) illis inter Aequatorem & Tropicum Cancri degentibus, mirari ſiniſtras vmbras, quæ & ipſis ἀμφίσκιοι aliquādo ſiniſtrę ſunt. Sed reſpexit poëta Arabiam Felicem ceu Auſtralem. Solē in Cācro, & vmbrā Meridionalem quæ Occidentē ſpectantib⁹ in ſiniſtrā, id eſt, Auſtrū verſus projicitur, quæ citra Cācri trop. poſitis in dextrā sēper. Exagitat & hunc locum Iul. Scal. Poēt. l. 6. c. 6. Vide noſtrū infra l. 9. vſ. 539. & Cæl Rhod. l. 1. c. 10. Rudib⁹ ſimul iſtis in ſua patria amphiſciis, trāslatis jā cis Tropicū, mirari licuit vmbras nūquā ſiniſtras ire. vide & cōmen. Solini, c. 46.

249. *Furor extremos mouit Romān⁹.*] Belli Romani. *Oloſtras.*] Mss. *Oreſtas.* Ego verū puto *Oreas.* Sunt enim proximi Carmanis ὁμόρτιοι apud Strabonem xv. Sed poëta primā ſyllabā corripuit, ea licētia quā, in voce *Oriō* vſurpari cernim⁹. Vide inſuper Plin. l. vi. c. 20. & 2. c. 75. *Grot. Oloſtras.*] Indiæ pop. Plin. l. 6. c. 20. neque probāda lectio *Oreas* aut *Oreſdas*, vt ſit pop. Septētrionalis. quæ lectio tā tā Ioſ. Scaligero in Prolegom. in Manilii prælusit ansā exagitandi Lucanum & ſe torquendi.

250. *Carmanoſq; duces, &c.*] Aſię pop. inter Perſidē & Indiā vt volūt. quib⁹ ſub tropico Cācri vel vlteri⁹ poſitis vrſa maior nō tota occidit, ſed prominet aliquid de capite ejus.

252. *Exigua, &c.*] Exigua noctis parte lucet, occidit ſc. citius, vt pote Horizonti eorum propior. *Bootes.*] Arctophylax nuncupatur. Idem & Arcturus dicitur & cuſtos plauſtri, quod plauſtrum ſiue Septentriones ſequatur ex intervallo, & quaſi Septentrionibus ſuccinctus ſit. *Hortenſ.*

253. *Æthiopumq; ſolum, &c.*] Locus (inquit Glarean⁹) vix intelligibilis & in quo multi egregij viri fruſtra ſudarint. forte Aethiopas vltra Aequinoctialem poſitos voluit poëta, dicereque Aethiopia non ſubeſt vlli è ſignis Septentrionalibus, niſi quod Taurinus pes vltra Aequinoctialem protendatur. Sed & hoc falſum.

255. *Vltima curuati, &c.*] Hoc videtur ſignificare Lucanus, Aethiopiam nuſquam à ſignifero ſtringi, niſi vbi æquator circulus leuiter Tauri vngula contingitur circa 50. longitudinis gradum. *Procederet.*] Niſi à Tauri vngulis Aequinoctialis circuli margines contingerentur, vbi Meroē eſt. Cæterum quantum Aethiopia vltra tropicum hyemalem eſt, nullum ſigniferi ſignum habet; vt neque ii, qui intra Cancrum & circulum Arcticum habitant. *Hor*

256. *Rapido tollit cu*
Vnde & nomen ſ
Perſæ *Tigrin*, a

Quique ferens rapidum diuiſo gurgite fontem
Vaſtis Indus aquis miſtum non ſentit Hydaſpen;
Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos,
Et qui tingentes croceo medicamine crinem
Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.
Quique ſuas ſtruxêre pyras, viuíque cadentes
Conſcendê e rogos. prô quanta eſt gloria genti
Injeciſſe manum fatis, vitáque repletos,
Quod ſupereſt, donaſſe deis! Venêre feroces
Cappadoces, duri populus nunc cultor Amani,
Armeniúſque tenens voluentem ſaxa Niphatem:
Æthera tangentes ſiluas liquêre Coaſtræ.
Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem,
Umbras

235. *Ferens rapidum.*] Μέγας τε ὄυθὺς ἐστὶ τῶν ποταμῶν, &c. Arrian. l. 5. *Diuiſo gurgite, &c.*] Duobus oſtiis in mare influentem, & quo loco diuiditur, Inſulam Paralen, facit. Strab. lib. 15.

236. *Miſtum non ſentit Hydaſpen.*] Adeo ex ſe vaſtus eſt.

237. *Quique bibunt tenera, &c.*] Indicam intelligit harundinem ex qua hodie fit ſaccharum, quod olim non fiebat, ſed aqua duntaxat exprimebatur ad potũ. Itaque Saccharum priſcis celebratum alius generis, & ex alia harundine. Harundo ea quæ Saccharum veteribus cognitum fert, arboreæ eſt magnitudinis, & *Mambu* ab Indis vocatur, & Saccharum *Mambu* hac ætate quoque appellant, quod in his harundinibus gignitur & colligitur. *Salmaſius.* Plin. Exercit. pag. 1298. *Quique bibunt, &c.*] Indos innuit, qui bibũt μελὶ τὸ καλάμινον, τὸ λεγόμενον σάκχαρι. Arrian. in περίπλῳ maris Erythræi. ſaccharũ expreſſum è ſucco arundinum *Suger canes.*

238. *Et qui tingentes, &c. Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.*] Cathæi Indiæ pop. pulchritudinẽ omni modo adſtruũt. regem ob formã eligunt, capillitia tingunt, &c. Strabo l. 15. lineas veſtes κάρπασα & ipſa gemmis diſtinctas zonis gemmatis cingunt. Strabo lib. 15.

239. *Carbaſa.*] Lineas veſtes indicat.

240. *Quique ſuas ſtruxere pyras, &c.*] Brachmanes, Gymnoſophiſtæ, philoſophi Indiæ. Brachman. oppidum Ptol. vel vt alij inſulas Gangis incolentes. ſe vitæ ſaturos in rogum à ſe extructum coniectos comburunt. Strabo lib. 15. Philoſtrat. 3. de Calano notum.

242. *Injeciſſe manum fatis.*] Intuliſſe ſibi mortem.

244. *Nunc cultor Amani.*] Emẽda ex Mss. Puteanor & Thuan. *non cultor Amani.* Hoc dicit. Amanum ita durum eſſe, vt habitari poſsit, coli non poſsit *Grotius. Amani.*] Montis Ciliciæ.

245. *Niphatem.*] Fl. Armeniæ.

246. *Æthera tangentes, &c.*] Pop. incolentes extremæ Indiæ lucos, *vbi aëra vincere ſummum, &c.*] Virg. Georg. 2. *coaſtræ*] Meli Coatra Ms. P. & R. recentior. Populus eſt ad Mæotim, Plinio memoratus lib. VI. *Grotius.*

247. *Ignotum vobis Arabes, &c.*] Quid opus erat (inquit Iol. Scalig-

in

Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras,
Tunc furor extremos mouit Romanus Oloſtras,
Carmanoſque duces, quorum deuexus in Auſtrum,
Æther, non totam mergi tamen aſpicit Arcton.
Lucet & exigua velox ibi nocte Bootes.
Æthiopumque ſolum, quòd non premeretur ab vlla
Signiferi regione poli, niſi poplite lapſo
Vltima curuati procederet vngula Tauri.
Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus Euphrates,

in Prolegomenis ad Manilium) illis inter Aequatorem & Tropicum Cancri degentibus, mirari ſiniſtras vmbras, quæ & ipſis ἀμφίσκιοι aliquãdo ſiniſtrę ſunt. Sed reſpexit poëta Arabiam Felicem ceu Auſtralem Solẽ in Cãcro, & vmbrã Meridionalem quæ Occidentẽ ſpectantib⁹ in ſiniſtrã, id eſt, Auſtrũ verſus projicitur, quæ citra Cãcri trop. poſitis in dextrã sẽper. Exagitat & hunc locum Iul. Scal. Poët. l. 6. c. 6. Vide noſtrũ infra l. 9. vſ. 539. & Cæl Rhod. l. 1. c. 10. Rudib⁹ ſimul iſtis in ſua patria amphiſciis, trãslatis jã cis Tropicũ, mirari licuit vmbras nũquã ſiniſtras ire. vide & cõmen. Solini, c. 46.

249. *Furor extremos mouit Romanº.*] Belli Romani. *Oloſtras.*] Mss. *Oreſtas.* Ego verũ puto *Oreas.* Sunt enim proximi Carmanis ὠρεῖται apud Strabonem xv. Sed poëta primã ſyllabã corripuit, ea licẽtia quã, in voce *Oriõ* vſurpari cernim⁹. Vide inſuper Plin. l. vi. c. 20. & 2. c. 75. *Grot. Oloſtras.*] Indiæ pop. Plin. l. 6. c. 20. neque probãda lectio *Oretas* aut *Oreſdas*, vt ſit pop. Septẽtrionalis. quæ lectio tãtã Ioſ. Scaligero in Prolegom. in Manilii præbuit ansã exagitandi Lucanum & ſe torquendi.

250. *Carmanoſq; duces, &c.*] Aſię pop. inter Perſidẽ & Indiã vt volũt. quib⁹ ſub tropico Cãcri vel vlteri⁹ poſitis vrſa maior nõ tota occidit, ſed prominet aliquid de capite ejus.

252. *Exigua, &c.*] Exigua noctis parte lucet, occidit ſc. citius, vtpote Horizonti eorum propior. *Bootes.*] Arctophylax nuncupatur. Idem & Arcturus dicitur & cuſtos plauſtri, quod plauſtrum ſine Septentrionibus ſequatur ex intervallo, & quaſi Septentrionibus ſuccinctus ſit. *Hortenſ.*

253. *Æthiopumq; ſolum, &c.*] Locus (inquit Glarean⁹) vix intelligibilis & in quo multi egregij viri fruſtra ſudarint. forte Aethiopas vltra Aequinoctialem poſitos voluit poëta, dicereque Aethiopia non ſubeſt vlli è ſignis Septentrionalibus, niſi quod Taurinus pes vltra Aequinoctialem protendatur. Sed & hoc falſum.

255. *Vltima curuati, &c.*] Hoc videtur ſignificare Lucanus, Aethiopiam nuſquam à ſignifero ſtringi, niſi vbi æquator circulus leuiter Tauri vngula contingitur circa 50. longitudinis gradum. *Procederet.*] Niſi à Tauri vngulis Aequinoctialis circuli margines contingerentur, vbi Meroë eſt. Cæterum quantum Aethiopia vltra tropicum hyemalem eſt, nullum ſignifero ſignum habet; vt neque ii, qui intra Cancrum & circulum Arcticum habitant *Hortenſ.*

256. *Rapido tollit cum Tigride.*] Vnde & nomen ſagittam quippe Perſæ *Tigrin*, appellant.

Digitized by Google

Quique ferens rapidum diuiſo gurgite fontem
Vaſtis Indus aquis miſtum non ſentit Hydaſpen;
Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos,
Et qui tingentes croceo medicamine crinem
Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.
Quique ſuas ſtruxêre pyras, viuique cadentes
Conſcendê rogos. prô quanta eſt gloria genti
Injeciſſe manum fatis, vitâque repletos,
Quod ſupereſt, donaſſe deis! Venêre feroces
Cappadoces, duri populus nunc cultor Amani,
Armeniúſque tenens voluentem ſaxa Niphatem:
Æthera tangentes ſiluas liquêre Coaſtræ.
Jgnotum vobis Arabes veniſtis in orbem,
Umbras

235. *Ferens rapidum.*] Μέγας τὲ ὄυθὺς ἀπὸ τῶν πηγῶν, &c. Arrian. l. 5. *Diuiſo gurgite, &c.*] Duobus oſtiis in mare influentem, & quo loco diuiditur, Inſulam Paralen, facit. Strab. lib. 15.

236. *Miſtum non ſentit Hydaſpen.*] Adeo ex ſe vaſtus eſt.

237. *Quique bibunt tenera, &c.*] Indicam intelligit harundinem ex qua hodie fit ſaccharum, quod olim non fiebat, ſed aqua duntaxat exprimebatur ad potũ. Itaque Saccharum priſcis celebratum alius generis, & ex alia harundine. Harundo ea quæ Saccharum veteribus cognitum fert, arboreæ eſt magnitudinis, & *Mambu* ab Indis vocatur, & Saccharum *Mambu* hac ætate quoque appellant, quod in his harundinibus gignitur & colligitur. *Salmaſius.* Plin. Exercit. pag. 1298. *Quique bibunt, &c.*] Iados innuit, qui bibũt μελὶ τὸ καλάμινον, τὸ λεγόμενον σάκχαρι. Arrian. in περίπλῳ maris Erythræi. ſaccharũ expreſſum è ſucco arundinum *Suger canes.*

238. *Et qui tingentes, &c. Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.*] Cathæi Indiæ pop. pulchritudinẽ omni modo adſtruũt. regem ob formã eligunt, capillitia tingunt, &c. Strabo l. 15. lineas veſtes κάρπασα & ipſa gemmis diſtinctas zonis gemmatis cingunt. Strabo lib. 15.

239. *Carbaſa.*] Lineas veſtes indicat.

240. *Quique ſuas ſtruxere pyras, &c.*] Brachmanes, Gymnoſophiſtæ, philoſophi Indiæ. Brachman. oppidum Ptol. vel vt alij inſulas Gangis incolentes. ſe vitæ ſaturos in rogum à ſe extructum coniectos comburunt. Strabo lib. 15. Philoſtrat. 3. de Calano notum.

242. *Injeciſſe manum fatis.*] Inuliſſe ſibi mortem.

244. *Nunc cultor Amani.*] Emẽda ex Mss. Puteanor & Thuan. *non cultor Amani.* Hoc dicit. Amanum ita durum eſſe, vt habitari poſſit, coli non poſſit *Grotius. Amani.*] Montis Ciliciæ.

245. *Niphatem.*] Fl. Armeniæ.

246. *Æthera tangentes, &c.*] Pop. incolentes extremæ Indiæ lucos, *vbi aëra vincere ſummum, &c.*] Virg. Georg. 2. *coaſtræ.*] Meli Coætra Ms. P. & R. recentior. Populus eſt ad Mæotim, Plinio memoratus lib. VI. *Grotius.*

247. *Jgnotum vobis Arabes, &c.*] Quid opus erat (inquit Iol. Scalig. in

Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras,
Tunc furor extremos mouit Romanus Oloſtras,
Carmanoſque duces, quorum deuexus in Auſtrum,
Æther, non totam mergi tamen aſpicit Arcton.
Lucet & exigua velox ibi nocte Bootes.
Æthiopumque ſolum, quòd non premeretur ab vlla
Signiferi regione poli, niſi poplite lapſo
Vltima curuati procederet vngula Tauri.
Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus Euphrates,

in Prolegomenis ad Manilium) illis inter Aequatorem & Tropicum Cancri degentibus, mirari ſiniſtras vmbras, quæ & ipſis ἀμφίσκιοι aliquãdo ſiniſtrę ſunt. Sed reſpexit poëta Arabiam Felicem ceu Auſtralem. Solẽ in Cãcro, & vmbrã Meridionalem quæ Occidentẽ ſpectantib⁹ in ſiniſtrã, id eſt, Auſtrũ verſus projicitur, quæ citra Cãcri trop. poſitis in dextrã sẽper. Exagitat & hunc locum Iul. Scal. Poët. l. 6. c. 6. Vide noſtrũ infra l. 9. vſ. 539. & Cæl Rhod. l. 1. c. 10. Rudib⁹ ſimul iſtis in ſua patria amphiſciis, trãslatis jã cis Tropicũ, mirari licuit vmbras nũquã ſiniſtras ire. vide & cõmen. Solini, c. 46.

249. *Furor extremos mouit Romanos.*] Belli Romani. *Oloſtras.*] Mss. *Oreſtas.* Ego verũ puto *Oreas.* Sunt enim proximi Carmanis ὠρεῖται apud Strabonem xv. Sed poëta primã ſyllabã corripuit, ea licẽtia quã, in voce *Oriõ* vſurpari cernim⁹. Vide inſuper Plin. l. vi. c. 20. & 2. c. 75. *Grot. Oloſtras.*] Indiæ pop. Plin. l. 6. c. 20. neque probãda lectio *Oreas* aut *Oreſtas*, vt ſit pop. Septẽtrionalis. quæ lectio tã tã Iof. Scaligero in Prolegom. in Manliũ præbuit ansã exagitandi Lucanum & ſe torquendi.

250. *Carmanoſq; duces, &c.*] Aſiæ pop. inter Perſidẽ & Indiã vt volũt. quib⁹ ſub tropico Cãcri vel vlteri⁹ poſitis vrſa maior nõ tota occidit, ſed prominet aliquid de capite ejus.

252. *Exigua, &c.*] Exigua noctis parte lucet, occidit ſc. citius, vtpote Horizonti eorum propior. *Bootes.*] Arctophylax nuncupatur. Idem & Arcturus dicitur & cuſtos plauſtri, quod plauſtrum ſine Septentrionibus ſequatur ex intervallo, & quaſi Septentrionibus ſuccinctus ſit. *Horten ſ.*

253. *Æthiopumq; ſolum, &c.*] Locus (inquit Glarean⁹) vix intelligibilis & in quo multi egregij viri fruſtra ſudarint. forte Aethiopas vltra Aequinoctialem poſitos voluit poëta, dicereque Aethiopia non ſubeſt vlli è ſignis Septentrionalibus, niſi quod Taurinus pes vltra Aequinoctialem protendatur. Sed & hoc falſum.

255. *Vltima curuati, &c.*] Hoc videtur ſignificare Lucanus, Aethiopiam nuſquam à ſignifero ſtringi, niſi vbi æquator circulus leuiter Tauri vngula contingitur circa 50. longitudinis gradum. *Procederet.*] Niſi à Tauri vngulis Aequinoctialis circuli margines contingerentur, vbi Meroë eſt. Cæterum quantum Aethiopia vltra tropicum hyemalem eſt, nullum ſigniferi ſignum habet; vt neque ii, qui intra Cancrum & circulum Arcticum habitant *Horten ſ.*

256. *Rapido tollit cum Tigride.*] Vnde & nomen ſagittam quippe Perſæ *Tigrin*, appellant.

Quique ferens rapidum diuiſo gurgite fontem
Vaſtis Indus aquis miſtum non ſentit Hydaſpen;
Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos,
Et qui tingentes croceo medicamine crinem
Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.
Quique ſuas ſtruxêre pyras, viuique cadentes
Conſcendê e rogos. prô quanta eſt gloria genti
Injeciſſe manum fatis, vitáque repletos,
Quod ſupereſt, donaſſe deis! Venêre feroces
Cappadoces, duri populus nunc cultor Amani,
Armeniúſque tenens voluentem ſaxa Niphatem:
Æthera tangentes ſiluas liquêre Coaſtræ.
Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem,
Umbras

235. *Ferens rapidum.*] Μέγας τε ὄυθὺς ἐστὶ τῶν ποταμῶν, &c. Arrian. l. 5. *Diuiſo gurgite, &c.*] Duobus oſtiis in mare influentem, & quo loco diuiditur, Inſulam Paralen, facit. Strab. lib. 15.

236. *Miſtum non ſentit Hydaſpen.*] Adeo ex ſe vaſtus eſt.

237. *Quique bibunt tenera, &c.*] Indicam intelligit harundinem ex qua hodie fit ſaccharum, quod olim non fiebat, ſed aqua duntaxat exprimebatur ad potũ. Itaque Saccharum priſcis celebratum alius generis, & ex alia harundine. Harundo ea quæ Saccharum veteribus cognitum fert, arboreæ eſt magnitudinis, & *Mambu* ab Indis vocatur, & Saccharum *Mambu* hac ætate quoque appellant, quod in his harundinibus gignitur & colligitur. *Salmaſius.* Plin. Exercit. pag. 1298. *Quique bibunt, &c.*] Indos innuit, qui bibũt μελὶ τὸ καλάμινον, τὸ λεγόμενον σάκχαρι. Arrian. in περίπλῳ maris Erythræi. ſaccharũ expreſſum è ſucco arundinum *Suger canes.*

238. *Et qui tingentes, &c. Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.*] Cathæi Indiæ pop. pulchritudinẽ omni modo adſtruũt. regem ob formã eligunt, capillitia tingunt, &c. Strabo l. 15. lineas veſtes κώρπασα & ipſa gemmis diſtinctas zonis gemmatis cingunt. Strabo lib. 15.

239. *Carbaſa.*] Lineas veſtes indicat.

240. *Quique ſuas ſtruxere pyras, &c.*] Brachmanes, Gymnoſophiſtæ, philoſophi Indiæ. Brachman. oppidum Ptol. vel vt alij inſulas Gangis incolentes. ſe vitæ ſaturos in rogum à ſe extructum coniectos comburunt. Strabo lib. 15. Philoſtrat. 3. de Calano notum.

242. *Injeciſſe manum fatis.*] Intuliſſe ſibi mortem.

244. *Nunc cultor Amani.*] Emẽda ex Mss. Puteanor & Thuan. *non cultor Amani.* Hoc dicit. Amanum ita durum eſſe, vt habitari poſsit, coli non poſsit *Grotius. Amani.*] Montis Ciliciæ.

245. *Niphatem.*] Fl. Armeniæ.

246. *Æthera tangentes, &c.*] Pop. incolentes extremæ Indiæ lucos, *vbi aëra vincere ſummum, &c.*] Virg. Georg. 2. *coaſtræ.*] Meli. *Coaſtra* Ms. P. & R. recentior. Populus eſt ad Mæotim, Plinio memoratus lib. VI. *Grotius.*

247. *Ignotum vobis Arabes, &c.*] Quid opus erat (inquit Iol. Scalig.

in

Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras,
Tunc furor extremos mouit Romanus Oloſtras,
Carmanoſque duces, quorum deuexus in Auſtrum,
Æther, non totam mergi tamen aſpicit Arcton.
Lucet & exigua velox ibi nocte Bootes.
Æthiopumque ſolum, quòd non premeretur ab vlla
Signiferi regione poli, niſi poplite lapſo
Victima curuati procederet vngula Tauri.
Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus Euphrates,

in Prolegomenis ad Manilium) illis inter Aequatorem & Tropicum Cancri degentibus, mirari ſiniſtras vmbras, quæ & ipſis ἀμφισκίοις aliquãdo ſiniſtræ ſunt. Sed reſpexit poëta Arabiam Felicem ceu Auſtralem Solẽ in Cãcro, & vmbrã Meridionalem quæ Occidentẽ ſpectantib⁹ in ſiniſtrã, id eſt, Auſtrũ verſus projicitur, quæ citra Cãcri trop. poſitis in dextrã sẽper. Exagitat & hunc locum Iul. Scal. Poët. l. 6. c. 6. Vide noſtrũ infra l. 9. vſ. 539. & Cæl Rhod. l. 1. c. 10. Rudib⁹ ſimul iſtis in ſua patria amphiſciis, trãslatis jã cis Tropicũ, mirari licuit vmbras nũquã ſiniſtras ire. vide & cõmen. Solini, c. 46.

249. *Furor extremos mouit Romãnos.*] Belli Romani. *Oloſtras.*] Mss. *Oreſtas.* Ego verũ puto *Oreras.* Sunt enim proximi Carmanis ὀρεῖται apud Strabonem xv. Sed poëta primã ſyllabã corripuit, ea licẽtia quã, in voce *Oriõ* vſurpari cernim⁹. Vide inſuper Plin. l. vi. c. 20. & 2. c. 75. *Grot. Oloſtras.*] Indiæ pop. Plin. l. 6. c. 20. neque probãda lectio *Oretas* aut *Oreſdas*, vt ſit pop. Septẽtrionalis. quæ lectio tãtã Ioſ. Scaligero in Prolegom. in Manilii præbuit ansã exagitandi Lucanum & ſe torquendi.

250. *Carmanoſq; duces, &c.*] Aſiæ pop. inter Perſidẽ & Indiã vt volũt. quib⁹ ſub tropico Cãcri vel vlteri⁹ poſitis vrſa maior nõ tota occidit, ſed prominet aliquid de capite ejus.

252. *Exigua, &c.*] Exigua noctis parte lucet, occidit ſc. citius, vtpote Horizonti eorum propior. *Bootes.*] Arctophylax nuncupatur. Idem & Arcturus dicitur & cuſtos plauſtri, quod plauſtrum ſive Septentriones ſequatur ex intervallo, & quaſi Septentrionibus ſuccinctus ſit. *Hortenſ.*

253. *Æthiopumq; ſolum, &c.*] Locus (inquit Glareãn⁹) vix intelligibilis & in quo multi egregij viri fruſtra ſudarint. forte Aethiopas vltra Aequinoctialem poſitos voluit poëta, dicereque Aethiopia non ſubeſt vlli è ſignis Septentrionalibus, niſi quod Taurinus pes vltra Aequinoctialem protendatur. Sed & hoc falſum.

255. *Victima curuati, &c.*] Hoc videtur ſignificare Lucanus, Aethiopiam nuſquam à ſignifero ſtringi, niſi vbi æquator circulus leuiter Tauri vngula contingitur circa 50. longitudinis gradum. *Procederet.*] Niſi à Tauri vngulis Aequinoctialis circuli margines contingerentur, vbi Meroë eſt. Cæterum quantum Aethiopia vltra tropicum hyemalem eſt, nullum ſigniferi ſignum habet; vt neque ii, qui intra Cancrum & circulum Arcticum habitant. *Hortenſ.*

256. *Rapido tollit cum Tigride.*] Vnde & nomen ſagittam quippe Perſæ *Tigrin*, appellant.

Quæque ferens rapidum diuiſo gurgite fontem
Vaſtis Indus aquis miſtum non ſentit Hydaſpen;
Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos,
Et qui tingentes croceo medicamine crinem
Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.
Quique ſuas ſtruxêre pyras, viuique cadentes
Conſcendêre rogos. prò quanta eſt gloria genti
Injeciſſe manum fatis, vitâque repletos,
Quod ſupereſt, donaſſe deis! Venêre feroces
Cappadoces, duri populus nunc cultor Amani,
Armeniúſque tenens voluentem ſaxa Niphatem:
Æthera tangentes ſiluas liquêre Coaſtræ.
Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem,
Umbras

235. *Ferens rapidum.*] Μίγας τε ὕδωρ ἐστὶ τῶν πηγῶν, &c. Arrian. l. 5. *Diuiſo gurgite, &c.*] Duobus oſtiis in mare influentem, & quo loco diuiditur, Inſulam Paralen, facit. Strab. lib. 15.

236. *Miſtum non ſentit Hydaſpen.*] Adeo ex ſe vaſtus eſt.

237. *Quique bibunt tenera, &c.*] Indicam intelligit harundinem ex qua hodie fit ſaccharum, quod olim non fiebat, ſed aqua duntaxat exprimebatur ad potũ. Itaque Saccharum priſcis celebratum alius generis, & ex alia harundine. Harundo ea quæ Saccharum veteribus cognitum fert, arboreæ eſt magnitudinis, & *Mambu* ab Indis vocatur, & Saccharum *Mambu* hac ætate quoque appellant, quod in his harundinibus gignitur & colligitur. *Salmaſius.* Plin. Exercit. pag. 1298. *Quique bibunt, &c.*] Iados innuit, qui bibũt μελὶ τὸ καλάμινον, τὸ λεγόμενον σάκχαρι. Arrian. in περίπλῳ maris Erythræi. ſaccharũ expreſſum è ſucco arundinum *Suger canes.*

238. *Et qui tingentes, &c. Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.*] Cathæi Indiæ pop. pulchritudinẽ omni modo adſtruũt. regem ob formã eligunt, capillitia tingunt, &c. Strabo l. 15. lineas veſtes κάρπασα & ipſa gemmis diſtinctas zonis gemmatis cingunt. Strabo lib. 15.

239. *Carbaſa.*] Lineas veſtes indicat.

240. *Quique ſuas ſtruxere pyras, &c.*] Brachmanes, Gymnoſophiſtæ, philoſophi Indiæ. Brachman, oppidum Ptol. vel vt alij inſulas Gangis incolentes. ſe vitæ faturos in rogum à ſe extructum coniectos comburunt. Strabo lib. 15. Philoſtrat. 3. de Calano notum.

242. *Injeciſſe manum fatis.*] Intuliſſe ſibi mortem.

244. *Nunc cultor Amani.*] Emẽda ex Mss. Puteanor & Thuan. *non cultor Amani.* Hoc dicit. Amanum ita durum eſſe, vt habitari poſſit, coli non poſſit *Grotius. Amani.*] Montis Ciliciæ.

245. *Niphatem.*] Fl. Armeniæ.

246. *Æthera tangentes, &c.*] Pop. incolentes extremæ Indiæ lucos, *vbi aëra vincere ſummum, &c.*] Virg. Georg. 2. *coaſtræ*] Meli. *Coatra* Ms. P. & R. recentior. Populus eſt ad Mæotim, Plinio memoratus lib. VI. *Grotius.*

247. *Ignotum vobis Arabes, &c.*] Quid opus erat (inquit Iol. Scalig. in

Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras,
Tunc furor extremos mouit Romanus Oloſtras,
Carmanoſque duces, quorum deuexus in Auſtrum,
Æther, non totam mergi tamen aſpicit Arcton.
Lucet & exigua velox ibi nocte Bootes.
Æthiopumque ſolum, quòd non premeretur ab vlla
Signiferi regione poli, niſi poplite lapſo
Vltima curuati procederet vngula Tauri.
Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus Euphrates,

in Prolegomenis ad Manilium) illis inter Aequatorem & Tropicum Cancri degentibus, mirari ſiniſtras vmbras, quæ & ipſis ἀμφίσκιοι aliquãdo ſiniſtrę ſunt. Sed reſpexit poëta Arabiam Felicem ceu Auſtralem Solẽ in Cãcro, & vmbrã Meridionalem quæ Occidentẽ ſpectantib⁹ in ſiniſtrã, id eſt, Auſtrũ verſus projicitur, quæ citra Cãcri trop. poſitis in dextrã sẽper. Exagitat & hunc locum Iul. Scal. Poët. l. 6. c. 6. Vide noſtrũ infra l. 9. vſ. 539. & Cæl Rhod. l. 1. c. 10. Rudib⁹ ſimul iſtis in ſua patria amphiſciis, trãslatis jã cis Tropicũ, mirari licuit vmbras nũquã ſiniſtras ire. vide & cõmen. Solini, c. 46.

249. *Furor extremos mouit Romãn⁹.*] Belli Romani. *Oloſtras.*] Mss. *Oreſtas.* Ego verũ puto *Oreas.* Sunt enim proximi Carmanis ὠρεῖται apud Strabonem xv. Sed poëta primã ſyllabã corripuit, ea licẽtia quã, in voce *Oriõ* vſurpari cernim⁹. Vide inſuper Plin. l. vi. c. 20. & 2. c. 75. *Grot. Oloſtras.*] Indiæ pop. Plin. l. 6. c. 20. neque probãda lectio *Oreas* aut *Oreſdas*, vt ſit pop. Septẽtrionalis quæ lectio tã tã Ioſ. Scaligero in Prolegom. in Maniliũ præbuit ansã exagitandi Lucanum & ſe torquendi.

250. *Carmanoſq; duces, &c.*] Aſię pop. inter Perſidẽ & Indiã vt volũt, quib⁹ ſub tropico Cãcri vel vlteri⁹ poſitis vrſa maior nõ tota occidit, ſed prominet aliquid de capite ejus.

252. *Exigua, &c.*] Exigua noctis parte lucet, occidit ſc. citius, vtpote Horizonti eorum propior. *Bootes.*] Arctophylax nuncupatur. Idem & Arcturus dicitur & cuſtos plauſtri, quod plauſtrum ſiue Septentriones ſequatur ex intervallo, & quaſi Septentrionibus ſuccinctus ſit. *Hortenſ.*

253. *Æthiopumq; ſolum, &c.*] Locus (inquit Glarean⁹) vix intelligibilis & in quo multi egregij viri fruſtra ſudarint. forte Aethiopas vltra Aequinoctialem poſitos voluit poëta, dicereque Aethiopia non ſubeſt vlli è ſignis Septentrionalibus, niſi quod Taurinus pes vltra Aequinoctialem protendatur. Sed & hoc falſum.

255. *Vltima curuati, &c.*] Hoc videtur ſignificare Lucanus, Aethiopiam nuſquam à ſignifero ſtringi, niſi vbi æquator circulus leuiter Tauri vngula contingitur circa 50. longitudinis gradum. *Procederet.*] Niſi à Tauri vngulis Aequinoctialis circuli margines contingerentur, vbi Meroë eſt. Cæterum quantum Aethiopia vltra tropicum hyemalem eſt, nullum ſigniferi ſignum habet; vt neque ii, qui intra Cancrum & circulum Arcticum habitant *Hortenſ.*

256. *Rapido tollit cum Tigride.*] Vnde & nomen ſagittam quippe Perſæ *Tigrin*, appellant.

Euphrates, quos non diuersis fontibus edit
Persis & incertum, tellus si misceat amnes,
Quod potius sit nomen aquis. sed sparsus in agros
Fertilis Euphrates Phariæ vice fungitur vndæ:
At Tigrim subito tellus absorbet hiatu,
Occultóque tegit cursus, rursúsque renatum
Fonte nouo flumen pelagi non abnegat vndis.
Inter Cæsareas acies, diuersáque signa
Pugnaces dubium Parthi tenuêre fauorem,
Contenti fecisse duos. tinxêre sagittas
Errantes Scythiæ populi quos gurgite Bactros
Includit gelido, vastísque Hyrcania siluis.
Hinc Lacedæmonij moto gens aspera freno
Heniochi, sanguíque affinis Sarmata Moschis,
Colchorum

257. *Quos non diuersis fontibus, &c.*] Vterque fluvius oritur ex Armeniæ montibus, verum non parum distantibus: vulgo tamen creditum vnum habuisse fontem. Euphrates Mesopotamiam rigans, vt Aegyptum Nilus, infra Seleuciam aquas suas nomenque in Tigrim euomit, à quo per duo ostia in sinum Persicum defertur. *Non diuersis.*] Boëth. Conf. Philos. *Tigris & Euphrates vno se fonte resolvunt.* Grotius.

259. *Sed sparsus in agros.*] Dum per campos planiciem funditur, eosque rigat, quotannis excursu aquarum suarum, Nilum imitatur. Inter omnes quos habet Asia, clarissimus est Euphrates, post hunc Tigris, deinde Araxes.

260. *Phariæ vndæ.*] Periphrasis Nili. *Horrensf.*

261. *At Tigrim, &c.*] Tigris autem ante Euphratem exceptum, Taurum montem subterlapsus, mox ad lacũ Thespitim in cuniculos mersus, post XXV M. pass. redditus, in Sinũ Persicũ prolabitur.

263. *Pelagi non abnegat, &c.*] Post longum enim & anfractuosum cursum in sinum Persicum deuolùitur; vno, vel, vt alii, duobus ostiis, per agrum Susianum lapsus. *Horrensf.*

264. *Inter Cæsareas acies.*] Parthi, inquit, misêre neutri auxilia, gratulati sibi bellum hoc ciuile Romanis à se objectum, vt qui, Crasso sublato, Pompejum & Cæsarem inter se committerent. vt lib. 1. vs. 99. Pompejanas tamen partes secutos, refert Iustin. lib. 42. *Diuersaque signa.*] Pompeiana.

266. *Contenti fecisse duos.*] Vt duo duces inter se committerentur: qui de principatu decertarent. *Horrensf. Tinxere sagittas.*] Veneno, toxico.

267. *Errantes Scythiæ populi, &c.*] Nomades, ἀμαξόβιοι, Bactriani, populi Scythiæ, vt Bactrus, fluv. Scythiæ.

268. *Hyrcania siluis.*] Regio Asiæ, silvis nobilis.

269. *Lacedemonii moto gens aspera freno Heniochi.*] Equites feri ad Caucasũ ab Amphyto & Telechio Lacedæmoniis Castoris & Pollucis ἡνιόχοις orti.

270. *Sarmata.*] *Russes & Tartari*, vulgo. *Moschi, Colchorum quà secat. ditissima Phasis.*] populi

Colchorum quà rura secat ditissima Phasis :
Quà Crœso fatalis Halis, quà vertice lapsus
Riphæo Tanais diuersi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiæque, & terminus idem
Europæ, mediæ dirimens confinia terræ,
Nunc hunc, nunc illum, quà flectitur, ampliat orbem
Quaque fretum torrens Mæotidos egerit undas
Pontus, & Herculeis aufertur gloria metis,
Oceanúmque negat solas admittere Gades.
Hinc & Sithoniæ gentes, auróque ligatas
Substringens Arimaspe comas : hinc fortis Arius,
Longáque Sarmatici soluens ieiunia belli
Massagetes

Populi ad Hyrcanium mare, circa fontes Phasidis fluv. Colchorum ditissimi, propter vellus aureum.

272. *Halys.*] Fluuius, Lydos à Medis dirimens, Crœso fatalis ex oraculi amphibologia. Κροῖσος ἁλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει Herodot. l. 1. *Qua vertice lapsus &c.*] Qua Tanais è mõtibus Rhiphæis ortus, Europam ab Asia disterminat.

273. *Diuersi nomina mundi.*] Quod quidem nihil aliud est, quã quod disterminet Europam ab Asia : vt dextra orbis pars per Mœæticum lacum intranti, Asia: læua, Europa appelletur. Atque ita diuersis ripis, diuersa nomina indit Tanais : quod idem accidit Nilo, Asiæ & Africæ disterminatori. *Hortensius.*

276. *Nunc hunc, nunc illum.*] Nunc enim Asiæ, nunc Europæ largius indulget. *Grot. Quà flectitur, ampliat orbem.*] Orbis illam partem quam flexu declinat, ampliorem reddit.

277. *Quaque fretum torrens, &c.*] Qua Bosphorus Cimmerius emittit undas Mæotidis paludis in Euxinũ mare, hinc Bosphorus Thracius in Propontidem, inde Hellespontus in Aegæum. Ita non sibi solis maris Mediterranei gloriam vendicent columnæ Herculis ad fretum Gaditanum, per quas immittitur Oceanꝰ Occidẽtalis. Plin. l. 3. proëm. Solin. c. 28. Mela. l. 1. c. 5.

278. *Herculeu metu.*] Terminis, qui sunt circa Gades. Terrarum origo est ab occasu Solis & Gaditano freto, vbi Oceanus per fretum Herculeum in interiora maria irrumpit ; quæ quod duos orbes diuidant, *mediterranea* appellantur: intranti ad dextram Africa est, lævam Europa. Poëta ergo hoc loco voluit significare, maria omnia interiora à Ponto Euxino nasci, non à freto Gaditano ; inde Herculi gloriam auferri, quod ipse fractione horum montium, nihil fecerit ad Oceanum introducendum. *Horten. Beroald.*

280. *Sithoniæ gentes &c.*] Scythiæ gentes, & in his, gens vnacula Arimaspi, accolæ Rhunij cognominis auridui, & ipsi comas auro in nodum colligati : vt qui aurum ex arenis colligant.

281. *Arius, &c. Geloni.*] Asiæ Scythicæ populus.

282. *Longaque Sarmatici, &c.*] Scythiæ popul. qui fictim famemq; leuant epoto equorum sanguine

Maſſagetes quo fugit equo; volucreſque Geloni.
Non cùm Memnoniis deducens agmina regnis
Cyrus, & effuſis numerato milite telis
Deſcendit Perſes, fraternique vltor amoris
Æquora cùm tantis percuſſit claſſibus, vnum
Tot reges habuêre ducem. coiêre nec vnquam
Tam varia cultu gentes, tam diſſona vulgi
Ora. tot immenſæ comites miſtura ruinæ
Exciuit populos, & dignas funere Magni
Exequias Fortuna dedit non corniger Ammon
Mittere Marmaricas ceſſauit in arma caterua: :
Quicquid ab occiduis Libye patet arida Mauris,
Vſque Paratonias Eoa ad littora Syrtes.
Acciperet felix ne non ſemel omnia Cæſar,
Vincendum pariter Pharſalia præſtitit orbem.
Ille vbi deſeruit trepidantis mœnia Romæ,

Agmine

de iis Claudianus, *Et qui compedes in pocula vulnerat audax Maſſagetes.* de his Virgil. *Et lac concretum cum ſanguine potat equino.* Georg. 3.

284. *Non, cum Memnoniis.*] Amplificat poëta auxiliares copias Pompeij ex collatione exercituũ Cyri, Xerxis, & Agamemnonis, ſed hyperbolicè. *Memnoniis deducens agmina regnis Cyrus.*] Perſicis & Suſianis ab oriente, vnde & Mẽnon Tithoni & Auroræ filius venit olim auxilio Priami. Alij leg. *Maoniis.*

285. *Effuſis numerato.*] Singulis ſingulas mittere iuſsis ſagittas, exercitum numerauit. Herodot. 7.

286. *Deſcendit Perſes.*] Omnino legendum *Xerxes* cum Mss. Tres enim duces nominat, Cyrum, Xerxem, Agamemnona. *Grotius. Perſes.*] Xerxes rex Perſiæ. *Fraternique.*] Agamemnon vlturus fratris Menelai vxorem à Paride raptam.

288. *Ducem.*] Imperatorem, regem regum Agamemnona.

290. *Tot immenſæ comites.*] Vt Priamo Troiam rogum, ita Pompejo victas ab illo gentes Fortuna dedit exequias & cædis ſocios. *Miſtura ruinæ.*] præferendum *miſſura*, conſentiente manuſcriptorum auctoritate. *Grot.*

292. *Non corniger Ammon.*] Neque Africa ceſſauit auxilia mittere in cuius regione Cyrenaica deſerta & arenoſa Ioui Ammoni ſub ſpecie arietis culto templum conſecrauit Liber pater. infra lib. 9. vſ. 511. & lib. 10. vſ. 38.

293. *Marmaricas.*] Marmarica Africę regio eſt, Aegyptũ verſ. hoc eſt, *Barcha.* Alij leg. *Marmaridæs.*

294. *Quicquid ab occiduis Libye patet arida Mauris, &c.*] Omnes gentes à Mauritania, quæ vltima pars eſt Africæ ad occaſum, vſque ad Parætonium portum prope Syrtes, ortum verſus.

296. *Acciperet felix, &c.*] Ne Cæſari opus eſſet ſingulas gentes perſequi, contulit huc omnes vndiq; Fortuna, vt vna acie Pharſalica orbem totũ ſubigeret Cæſar.

298. *Ille vbi deſeruit.*] Poſt longam

Agmine nubiferam rapto supereuolat Alpem :
Cumque alij famæ populi terrore pauerent,
Phocaïs in dubiis ausa est seruare iuuentus
Non Graja leuitate fidem, signataque iura,
Et causas, non fata, sequi. tamen ante furorem
Indomitum, duramque viri deflectere mentem
Pacifico sermone parant, hostemque propinquum
Orant Cecropiæ prælata fronde Mineruæ.
Semper in externis populo communia vestro
Maßiliam bellis testatur fata tulisse,
Comprensa est Latiis quæcunque annalibus ætas.

Et

gam catalogi populorum seriem; qui tota Asia & Europa auxilia Pompeio miserunt, redit ad intermissam narrationem historiæ. *Horten. Ille vbi deseruit, &c.*] Cæsar ab vrbe profectus in vlteriorem Galliam, cognouit Domitium nuper à se captum Corfinij & dimissum aduenisse Massiliam, cuius vrbis ciues Pompeio fauentes, portas Cæsari venienti occluserunt. Cæsar xv. primos Massiliensium euocatos monet, ne, dum vnius hominis voluntati obtemperare velint, illi soli ex omnibus Italiæ ciuitatibus bellum sibi accersant: ita monitos ad suos dimittit. hos ad Cæsarem cum responso à suis ciuibus reducit poëta, *Misera* (inquit Florus) *Maßilia, quæ dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit.*

301. *Phocæa in dubiis, &c.*] Massilienses. Phocæenses quippe Ionię quæ est in Asia, ab Harpago Cyri præfecto pulsi, in Galliam venere Narbonensem, vbi Massiliam condiderunt.

302. *Graia leuitate fidem.*] Græca gens leuis fidei olim habita. πρὸν ἕλλας οἵσιν ἀδέν. Eurip. in Iphig. *Signataque iura.*] Sancita olim cum pop. R. fœdera.

303. *Et causas, non fata, sequi.*] Æquitatem non fortunam seq.

304. *Viri deflectere, &c.*] Cæsaris.

306. *Cecropiæ prælata fronde Mineruæ.*] Gestantes manu & prætendentes frondē oleaginā pacis signū, Pallas vero præses Athenarum Cecropi quondā regnatarū, oleæ perhibetur inuentrix. *Centum oratores augusta ad mœnia regis Ire iubent, ramis velatos Palladis omnes.* Virg. Aeneid. 7.

307. *Semper, &c.*] Oratio legatorum deliberatiui generis est. In ea duo potissimum petunt: vnum vt sibi liceat extrà partes esse alterū, vt excluſis copiis & signis Romanis, ipse & Pompeius vrbē ingrediantur. Nam & annales Italiæ & populi Rom. testantur, Massiliā in externis bellis communē fortunā, secundā & aduersam cū Pop. Rom. semper tulisse. *Horten. Semper.*] Legati fide sua modeste & cōstanter exposita, dissuadent bellū ciuile, sibi vt liceat extra partes esse petunt: nō esse sui iudicij discernere vtra causa sit iustior: sed quiduis potius pati se esse paratos, quā armatū Cæsarē admittere. *In externis populo, &c. ignoto si quos, &c.*] Annales vestri sunt testes satis locupletes fidei nostrę semper vobis præstitæ aduersus exteros hostes, quā & nunc promptā habes si externa paras bella; si ciuilia, libet certe miserari eorū sortē qui arma capessunt; perfugium victis, suppliciis atque iis qui in partibus nolunt daturis.

Et nunc, ignoto si quos petis orbe triumphos,
Accipe deuotas externa in prælia dextras.
At si funestas acies, si dira paratis
Prælia discordes, lacrymas ciuilibus armis
Secretúmque damus. tractentur vulnera nulla
Sacra manu. si cœlicolis furor arma dedisset,
Aut si terrigenæ tentarent astra gigantes,
Non tamen auderet pietas humana vel armis
Vel votis prodesse Ioui: sortísque deorum
Ignarum mortale genus, per fulmina tantùm
Sciret adhuc cœlo solum regnare Tonantem.
Adde quòd innumeræ concurrunt vndique gentes,
Nec sic horret iners scelerum contagia mundus,
Vt gladiis egeant ciuilia bella coactis.
Sit mens ista quidem cunctis, vt vestra recusent
Fata, nec hac alius committat prælia miles.
Cui non conspecto languebit dextra parente?
Teláque diuersi prohibebunt spargere fratres.
Finis adest rerum, si non committitis illis
Arma,

313. *Lachrymas, &c.*] Per *lacrymas* commiserationem significat.

314. *Secretumque.*] Secessum quo confugiant ciues qui volunt esse ab illis immunes. *Sulpit. Tractentur vulnera, &c.*] Absit, vt manus nostræ imbuantur sanguine eorum, quibus cum sacra nobis intercedunt jura.

315. *Sacra.*] Impia vulnera, nefaria & detestanda, propter bella ciuilia. *Si cœlicolis, &c.*] Neque nobis causas vestras expendere aut ad partes ire magis fas est, quam hominibus hoc idem facere liceret, si Dij inter se dissentirent, aut iis arma, vt olim, gigantes Terræ filij inferrent. Argument. à majori ad minus.

317. *Pietas humana.*] Homines pij.

318 *Vel votis prodesse.*] Precibus & oratione juuare.

319. *Per fulmina tantum.*] *Cœlo tonantem crederet Iouem.* Horat. Od. 5. l. 3.

322. *Nec sic horret, &c.*] Non vtique opus erit populis coactis ad partes in bello hoc ciuili: satis passim reperietis hominum scelleratorum qui arma sumant.

324. *Sit mens ista quidem cunctis.*] Atque vtinam omnibus sociis aliisque gentibus eadem mens quæ nobis, neque se bello huic fatali immiscerent alij quam ciues Romani.

326. *Cui non conspecto, &c.*] Quis enim mente tam effera est, cujus dextræ non languorem, immo stuporem incutiat, compescatque à telis mittendis conspectus à diuersa parte pater aut frater?

328. *Finis adest rerum, &c.*] Statim videbitis exitum belli hujus, nisi contra vos ipsos armaueritis externos,

Arma, quibus fas est. nobis hæc summa precandi,
Terribiles aquilas, infestáque signa relinquas,
Urbe procul, nostrísque velis te credere muris,
Excludique sinas admisso Cæsare bellum.
Sit locus exceptus sceleri, Magnóque, tibíque
Tutus, vt inuictæ fatum si consulat Urbi,
Fœdera si placeant, sit quo veniatis inermes.
Vel, cùm tanta vocent discrimina Martis Iberi,
Quid rapidum deflectis iter? non pondera rerum,
Nec momenta sumus: nunquam felicibus armis
Usa manus patria primis à sedibus exul,
Et post tralatas exustæ Phocidos arces,

Mœnibus

externos, quibus jam olim insedit odium vestri, causa & voluntas vos vlciscendi.

329. *Quibus fas est.*] Id est, qui putant sibi licere bellum gerere ciuile, sine quibus necessario bellum ciuile interibit. *Grotius. Nobis hæc summa, &c.*]Nos summopere à te petimus, vt signis infestis animoque hostili exclusis vrbem nostram amicus ingrediaris.

333. *Sit locus exceptus, &c.*] Liceat modo nostræ ciuitati esse à partibus liberæ, ciuili bello exemptæ, & loco medio, quo in colloquium & fœdera, si diis ita visum erit, conuenatis inermes tu & Pompejus.

336. *Vel, cum tanta, &c.*] Aut, properanti ad Hispanum bellum in quo cardo rerum vertitur, quæ tandem causa diuertendi ad nos; populum, neque vllius momenti aut ponderis ad summam victoriæ; neque felicis vnquam successus in bello, vtpote parum, patria profugum, aliena in ora considentem, fidei quam belli dextra potentiorem, clariorem?

338. *Nunquam felicibus.*] Extenuant opes suas à perpetua infelicitate in bellis gerendis, in quibus majores sui ferè infelicem exitum habuisseat. *Hortens.*

339. *Manu exul.*] Multitudo profuga ab antiqua è Græcia patria. *Sulpit.*

340. *Et post tralatas exustæ Phocidos arces.*]Error communis Latinorum scriptorum, *Phocenses*, qui Phocaenses erant appellantium. *Phocaenses* in vrbe Asiæ Phocæa condiderunt Massiliam; non Phocenses à Phocide, regione circà Parnassum. illi φωκαεῖς vel φωκαεῖς dicti: isti φωκεῖς. Non ferendum ergò Lucanum *Phocidem* dixisse pro *Phocaide*. quomodo enim ἡ φωκὶς posit esse φωκαεὶς, aut φωκαὶς, atque idem Lucanus paulo ante *Phocaida juuentutē* de Massiliensis dixerat:

Phocais in dubiis ausa est seruare juuentus
Non Græca leuitate fidem.

Idem Lucanus *Phocaicū κτπικῶς* vsurpauit pro Phocico, à regione Phocide quæ circà Parnassum:

——crinesque in terga solutos
Candida Phocaica complectitur insula lauro.

Vbi *Phocaica laurus* manifestè pro Parnassia & Phocica. qua ratione fieri posit, φωκαϊκὸν δάφνης φωκίδος non video. *Salmas.* Plin. Exerc. pag. 94. *Phocidos arces.*] Videtur poëta eos secutus

Mœnibus exiguis alieno in littore tuti,
Illustrat quos sola fides. si claudere muros
Obsidione paras, & vi perfringere portas,
Excepisse faces tectis, & tela parati,
Vndarum raptos auersis fontibus haustus
Quærere, & effossam sitientes lambere terram:
Et desit si larga Ceres, tunc horrida cerni,
Fœdaque contingi maculato carpere morsu.
Nec pauet hic populus pro libertate subire,
Obsessum Pœno gessit quod Marte Saguntum.
Pectoribus rapti matrum, fruſtraque trahentes
Vbera ſicca fame medios mittentur in ignes:
Vxor & à caro poscet ſibi fata marito.
Vulnera miscebunt fratres, bellumque coacti
Hoc potius ciuile gerent. Sic Graia iuuentus
Finierat: cùm turbato jam prodita vultu
Ira ducis, tandem teſtata eſt voce dolorem.
Vana mouet Grajos noſtri fiducia curſus.

Quàmuis

qui Maſſiliam conditam volunt à Phocenſibus Græciæ: cum tamen Maſſiliæ conditores è Phocæa vrbe Ioniæ in Aſia expulſi ab Harpago Cyri præfecto in Galliam conceſſerint. Iuſt. lib. 43. Strabo lib. 4.

342. *Illuſtrat quos, &c.*] Laus gentis à fide. *Si claudere muros.*] Argumentatur à difficili ad terendum Cæſarem ab obſidione. Docent difficulter ſe ſuperari poſſe à ſignis tolerantiæ in rebus anguſtis. Terrent ab exemplo Saguntinorum, quos decretum eſt imitari. *Hortenſ.*

344. *Excepiſſe faces tectis, &c.*] Tum ad vrbis defenſionem, tum ad extrema omnia perferenda ſumus parati, ſi auertatis flumina, aquam è puteis bibere; ſi deficiat frumentum, illa, quæ viſu horrida, contactu fœda ſunt, edere parati.

345. *Raptos hauſtus.*] Potum ſubtractum.

348. *Carpere.*] Ita ſubſtituimus pro *corpora*. Verbum enim deſideratur. Ad hanc emendationem noſtram ſatis propè accedit Ms. R. recentior, qui habet *corpore*. Ms. M. *attingere*, quod gloſſema putem. *Grotius.*

349. *Nec pauet, &c.*] Nec dubitamus tolerare quæcunque Saguntini pop. Hiſpaniæ tulere ab Hannibale obſeſſi. Liu. l. 1. Iuuen. ſat. 15. Val. Max. lib. 6. cap. 6. Qui cum vim Punicam vlterius nequirent arcere, aurum, argentum, prætioſa quæque, liberos coniugeſque à ſe cæſos, ſe denique in ignem in foro extructum præcipitauere.

354. *Miſcebunt fratres, &c.*] Mutua ſui cæde, potius quam ſe immiſceant Rom. bello ciuili.

355. *Graia iuuentus Finierat.*] Maſſilienſium legati. ſupra vſ. 340.

357. *Ducis.*] Cæſaris.

358. *Grajos.*] Maſſilienſes. *Curſus.*]

Digitized by Google

Quamuis Heſperium mundi properemus ad axem,
Maſſiliam delere vacat. gaudete cohortes:
Obuia præbentur fatorum munere bella.
Ventus vt amittit vires, niſi robora denſæ
Occurrant ſiluæ, ſpatio diffuſus inani:
Vtque perit magnus nullis obſtantibus ignis,
Sic hoſtes mihi deeſſe nocet: damnumque putamus
Armorum, niſi, qui vinci potuere, rebellent.
Sed ſi ſolus eam dimiſſis degener armis,
Tunc mihi tecta patent. jam non excludere tantum,
Incluſiſſe volunt. at enim contagia belli
Dira fugant. dabitis pœnas pro pace petitæ:
Et nihil eſſe meo diſcetis tutius auo,
Quam duce me bellum. Sic poſtquam fatus, ad vrbem
Haud trepidam conuertit iter: tum mœnia clauſa
Conſpicit; & denſa iuuenum vallata corona.
Haud procul à muris tumulus ſurgentis in altum
Telluris, paruum diffuſo vertice campum
Explicat:

ſiu.] Expeditionis in Hiſpaniam ſuprà verſu 366.

359. *Heſperium, &c.*] Occiduam mundi plagam, in qua Hiſpania, *improprie*, cum axes duo ſint tantum, Arcticus & Antarcticus.

360. *Gaudete cohortes: Obuia, &c.*] Expetiiſtis prælia vobis dari & vrbes rapiendas; ecce vobis fato oblata quæ poſcitis.

362. *Ventus vt, &c.*] Duobus ſimilibus oſtendit, bellis ſuas vires creſcere: vnum ductum à natura ventorum; alterum ab ingeniò ignis: quorum vterque deficiente materia, vires ſuas amittit. *Hortenſ.*

364. *Nullis obſtantibus.*] Nulla materia obſtante.

365. *Damnúmque, &c.*] Supra lib. 2. vſ. 440.

366. *Rebellent.*] Nobis bello reſiſtant.

367. *Sed ſi ſolus, &c.*] Cum indignatione ſtomachatur id, quod legati obtulerant, modo vſ. 329. atque inuertit, velle Maſſilienſes ipſum ab exercitu ſemotum excepturn prodere.

369. *At enim, &c.*] At verò nolunt bello ciuili pollui; pacem ſcil. exoptantes. *Ironice & indignanter.*

372. *Quam duce me bellum.*] Quam meas partes & ſigna ſequi. *Sic poſtquam fatus, &c.*] Quibus iniuriis permotus Cæſar, legiones tres Maſſiliam adducit: turres vineáſque ad oppugnationem vrbis agere, naues longas 18. facere Arelate inſtituit, his D. Brutum præfecit, &c. 1. com. ciu. bell.

374. *Vallata corona.*] Circundata ad defenſionem vrbis.

375. *Tumulus ſurgentis, &c.*] Montis cacumen in planitiem modicam extendit.

Explicat: hæc patiens longo munimine cingi
Visa duci rupes, tutíſque aptiſſima caſtris.
Proxima pars vrbis celſam conſurgit in arcem
Partumulo, mediíſque ſedent conuallibus aruæ.
Tunc res immenſo placuit ſtatura labore,
Aggere diuerſos vaſto committere colles.
Sed prius vt totam, quà terra cingitur, vrbem
Clauderet, à ſummis perduxit ad æquora caſtris
Longum Cæſar opus, fontéſque & pabula campi
Amplexus foſſa, denſas tollentia pinnas
Ceſpitibus, crudáque extruxit brachia terra.
Jam ſatis hoc Graiæ memorandum contigit vrbi,
Æternúmque decus, quòd non impulſa, nec ipſo
Strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli
Præcipitem curſum: raptíſque à Cæſare cunctis,
Vincitur vna mora. quantum eſt quod fata tenentur!
Quodque virum toti properans imponere mundo

Hos-

377. *Hæc patiens, &c.*] Hic tumulus, cum poſſet vallo circundari, viſus eſt locº caſtris aptiſsimus.

379. *Proxima pars. &c.*] Tumuli editioris altitudinem æquabat arx vrbis, colli huic oppoſita, quibus intermedia iacebat vallis.

381. *Statura labore.*] Conſtatura.

382. *Aggere diuerſos, &c.*] Aggere coniungere vrbis & caſtrorum colles.

385. *Sed prius vt totam, &c.*] Maſsilia tribus partibus mari alluitur, quartam partem, qua oppugnatu difficilior viſa eſt propter loci naturam & arcem, Cæſar intercluſit, ducto, à ſuis caſtris inedito colle poſitis, ad mare vtrinque aggere è ceſpitibus inſtar muri pinnato & turribus diſtincto atque foſſa: hac ratione oppidanos frumentatione & pabulatione prohibuit.

386. *Tollentia pinnas.*] Erigentia turriculas & propugnacula in ſimilitudinem pinnarum muri. *Sulpic.*

387. *Crudaque extruxit brachia.*] Incuruos aggerum flexus, brachiorum in modum curuatos, idque cruda ac recenti terra & ceſpitibus herbulis, ductos ad mare vſque. *Horten.*

388. *Iam ſatis, &c.*] Gratulatur vrbi, poëta vbique Pompeianus, fidei, conſtantiæ, fortitudinis gloriam.

391. *Præcipitem curſum.*] Impetum Cæſaris. *Sulpit. Raptíſque à Cæſare cunctis.*] Statim vel ſe dedentibus vel occupatis & impulſis à Cæſare cæteris vrbibus.

392. *Mora.*] Diuturna obſidione. *Quantum quod eſt fata tenentur.*] Non vtique parum erat, quod vna hæc ciuitas retardarit præcipitem impetum & ſucceſſus fatales Cæſaris, in cuius tamen poteſtatem & ipſa poſtmodo cum totius mundi imperio neceſſario ſit ceſſura. *Tenentur.*] Retinentur.

393. *Properans imponere mundo.*] Feſtinans præficere Cæſarem.

394. *Per-*

Hos perdit Fortuna dies! tunc omnia latè
Procumbunt nemora, & ſpoliantur robore ſiluæ:
Vt, cùm terra leuis medium virgultáque molem
Suſpendant, ſtructa laterum compago ligatam
Arctet humum, preſſus ne cedat turribus agger.
Lucus erat longo nunquam violatus ab æuo,
Obſcurum cingens connexis æra ramis,
Et gelidas alte ſummotis ſolibus vmbras.
Hunc non ruricolæ Panes, nemorúmque potentes
Syluani Nymphæque tenent, ſed barbara ritu
Sacra deûm, ſtructæ ſacris feralibus aræ;
Omnis & humanis luſtrata cruoribus arbos.
Siqua fidem meruit Superos mirata vetuſtas,
Illis & volucres metuunt inſiſtere ramis,
Et luſtris recubare feræ: nec ventus in illas
Incubuit ſiluas, excuſſáque nubibus atris,
Fulgura: non vllis frondem præbentibus auris,
Arboribus ſuus horror ineſt. tum plurima nigris
Fontibus

394. *Perdit.*] In caſſum conterit. *Sulpitius. Tunc omnia late, &c.*] Cæduntur paſſim ſyluæ, ad turres extruendas, vineas aliaſque machinas: nec non ad firmandos continendoſque, lignorum ſtrue & interiectis trabibus aggeres, ne ſubſideret ac diffluereat leuis per ſe terra, turrium ſuperſtructarum mole grauata.

398. *Arctet humum.*] Cohibeat terram, ne fidat ac defluat. *Hort.*

399. *Lucus erat, &c.*] Amplificatio narrationis à deſcriptione luci, quem Cæſar, opera excitaturus ante vrbem, excindi iuſsit. Hunc deſcribit à qualitate, religione ignoti Dei, à diro ſacrorum ritu, horrore arborum. *Hortenſius. Nunquam violatus ab æuo.*] Inciduus.

401. *Solibus vmbras.*] Radiis ſolaribus.

402. *Hunc non ruricolæ Panes.*] Non Dij agreſtes noti, & numina ruſtica quæ alias colunt ſyluas, Panes, Fauni, Satyri, Syluani, Nymphæ, Dryades, &c.

403. *Barbara ritu, &c.*] Effera. Scythicæ Dianæ æmula, immolatis, hoſtiis humanis, vt l. 1. v. 445.

406. *Si quæ fidem, &c.*] Et ſi qua fide digna ſit religioſa antiquitas, declinant aues illum lucum, feræ, venti, fulgura.

410. *Non vllis frondem, &c.*] Fronde (inquiunt interpretes) careat lucus propter opacitatem ramorum ſolis radios non admittentium. Micyllus ἀφ' ὑπαλλαγῆς exponit, frondibus nullas auras præbentibus. Berſmanus vice τῶ præbentibus, legendum *prædantibus* coniicit ex gloſſemate adiecto, *rapientibus*. H. Grotius agnoscit lectionem *ferientibus*, quam ego probauerim, hac mente & diſpoſitione. Nullis auris frondem mouentibus ex ſe horrent arbores.

411. *Arboribus ſuus horror.*] Sua religio. *Horteuſ.*

413. *In*

Fontibus vnda cadit, ſimulacráque mœſta deorum
Arte carent, cæſiſque extant informia truncis.
Ipſe ſitus, putríque facit iam robore pallor
Attonitos: non vulgatis ſacrata figuris
Numina ſic metuunt: tantum terroribus addit,
Quos timeant non noſſe deos. iam fama ferebat
Sæpe cauas motu terra mugire cauernas,
Et procumbentes iterum conſurgere taxos,
Et non ardentis fulgere incendia ſiluæ,
Roboráque amplexos circumfluxiſſe dracones.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed ceſſere deis. medio cum Phœbus in axe eſt,
Aut cœlum nox atra tenet, pauet ipſe ſacerdos
Acceſſus, dominúmque timet deprendere luci.
Hanc iubet immiſſo ſiluam procumbere ferro:
Nam vicina operi, belloque intacta priori
Inter nudatos ſtabat denſiſſima montes.
Sed fortes tremuere manus, motique verenda
Majeſtate luci, ſi robora ſacra ferirent,
In ſua credebant redituras membra ſecures.
Implicitas magno Cæſar terrore cohortes

Vt

413. *Informia truncis.*] Squalida, inculta, rudia, hinc mœrorem inducentia, cum veneratione quadam.

415. *Non vulgatis, &c.*] Lanugo qua obducuntur ſimulachra, eaque inſolitis formis expreſſa.

417. *Quos timeant, &c.*] Teutatem, Heſum, Taranim; lib. 1. vſ. 445. deos ignotos & ſuperſtitioſe cultos. *Primus in orbe Deos fecit timor.*

419. *Conſurgere taxos.*] Erigi, *vel*, renaſci. funeſta enim arbor, vt & cupreſſus, quæ ſuccisa non regerminat.

420. *Non ardentis, &c.*] Flammis velut fatuis & lambentibus corripi arbores, neque tamen abſumi, draconibus implicari.

422. *Non illum cultu, &c.*] Tanquam ſacroſanctum, diis ſolis incolendum permittunt.

423. *Medio cum Phœbus, &c.*] Ne in Deum luci præſidem & tutelarem incidat, tanquam δαιμόνιον μεσημβρινὸν, aut Empuſam meridianam, media die aut noctu nemora luſtrantem, horret adire ipſe ſacerdos.

428. *Nudatos ſtabat, &c.*] Syluis ſpoliatos ſuperiori bello Gallico.

429. *Manus.*] Militum. *Verenda.*] Veneranda luci religione.

431. *In ſua credebant, &c.*] Quod Lycurgo Threicio regi quondam, vites in odium Bacchi & ſuorum temulentiæ tædium, incidenti.

432. *Magno terrore cohortes.*] Non torpore, ſed pauore Deum.

ac

Vt vidit primus raptam librare bipennem
Ausus, & aëriam ferro proscindere quercum,
Effatur mersо violatæ in robora ferro:
Iam ne quis vestrum dubitet subuertere siluam,
Credite me fecisse nefas. Tunc paruit omnis
Imperiis non sublato secura pauore
Turba, sed expensa Superorum, & Cæsaris ira.
Procumbunt orni, nodosa impellitur ilex,
Siluáque Dodones, & fluctibus aptior alnus,
Et non plebeios luctus testata cupressus,
Tunc primum posuere comas, & fronde carentes
Admisêre diem: propulsáque robore denso
Sustinuit se sylua cadens. gemuêre videntes
Gallorum populi: muris sed clausa iuuentus
Exultat. quis enim læsos impune putaret
Esse deos? seruat multos fortuna nocentes:
Et tantum miseris irasci numina possunt.
Utque satis cæsum nemoris, quæsita per agros
Plaustra ferunt: curuóque soli cessantis aratro
Agricolæ raptis annum flevêre iuuencis.

Dux

ac religione. Virgilius: *Iam tum religio pauidos terrebat agrestes.* Grot.

435. *Mersо, &c.*] Immisso impacto.

436. *Quid vestrum, &c.*] Ne qua vos loci religio moretur, mihi vani numinis profanatio imputetur, cuius violati iras subeat caput hoc meum.

439. *Expensa Superorum.*] Cæsaris plus quã deorũ iram verita.

441. *Siluaque Dodones.*] Quercus Dodonæo Ioui sacræ, lib. 6. ῾ſ.427. Dodona autem sylua in Epiro est, quercu, vel, vt Herodotus vult, fago fatidica celebris. *Fluctibus aptior alnus.*] Nauigiis apta.

442. *Non plebeios, &c.*] Diuitum & nobilium funeribus, propter raritatem arboris. Ioſ. Scal. rogis & luctibus dicata, vt quæ excisa non repullulet. *Neque harum quas colis arborum Te, præter inuisas cupressos Vlla breuem dominum sequetur.* Horat. od. 14. lib. 2. Plin. lib. 16. cap. 33. Diti sacra.

443. *Posuere comas.*] Excisæ sunt.

444. *Diem.*] Lucem, solem. *Propulsáque robore, &c.*] Arboribus inter se stipatis & spissis non erat spatium excisis decidendi.

447. *Exultat.*] Deo sperans violati luci vltores.

448. *Seruat multos Fortuna nocentes.*] *Multi committunt eadem diuerso crimina fato, Ille crucem pretium sceleris tulit, hic diadema.* Iuuen. sat. 13. ῾ſ. 104.

450. *Vtque satis cæsum nemoris.*] Plaustra cum jumentis exiguntur ad sylvas succisas in castra & ad opera comuehendas, quorum

Dux tamen impatiens hæsuri ad mœnia Martis
Versus ad Hispanas acies, extremáque mundi,
Iussit bellageri. stellatis axibus agger
Erigitur, geminásque æquantes mœnia turres
Accipit: hæ nullo fixerunt robore terram,
Sed per iter longum causa repsere latenti.
Cùm tantum nutaret onus, telluris inanes
Concussisse sinus quærentem erumpere ventum
Credidit, & muros mirata est stare iuuentus.
Illinc tela cadunt excelsas vrbis in arces.
Sed major Grajo Romana in corpora ferro
Vis inerat. neque enim solis excussa lacertis
Lancea, sed tenso ballistæ turbine rapta,

Haud

rum desiderio interit labor anni tempestiuus agricolis.

453. *Dux tamen impatiens, &c.*] Præmiserat Cæsar C. Fabium legatum cum legionibus tribus in Hispaniam, eiecturum præsidium Afranij legati Pompeij, qui Pyrenæos saltus occupauerat; reliquis legionibus, quæ longius hyemabant, subsequi iussis, ipse nauibus effectis & intra dies 30. armatis D. Brutum præfecit, C. Trebonium legatum ad oppugnationem Massiliæ reliquit, deinde cum equitibus 900. quos sibi præsidio reliquerat, in Fabij castra peruenit.

455. *Stellatis axibus.*] Turres ambulatoriæ erant, quas hoc loco describit poëta, quarum fundamenta erant non in solida terra; sed in rotis, quas *axes stellatos* hoc loco vocat Lucanus. *Horr. Stellatis axibus, &c.*] Ligna ne transuersariis infectis compactisque ad continendum aggerem, atque adeo ab vtraque parte distinctis & stellarum more apparentibus? an rotis, quarum radij modiolo ducti stellas scintillantes imitantur? an asseribus, quibus præfixæ erant cuspides?

456. *Geminasque æquantes, &c.*] Aggerque accepit, &c. id est, super aggerem constituuntur turres duæ ambulatoriæ ceu reptiles, quæ trochleis, rotis, funibus ac neruis intus actæ procederent. Comment. 2. bel. ciu. vide & Vegetium lib. 3. cap. 2.

458. *Sed per iter longum, &c.*] Hæ turres duæ ad altitudinem murorum erectæ, ita paulatim procedebant, vt nemo causam motus videre potuerit: ita enim promouebantur, vt sua sponte procedere viderentur, αὐτομάλαι à Græcis dicuntur, quæ se funibus ac neruis latente causa, agunt. *Hor.*

459. *Cum tantum nutaret, &c.*] Quas moles cum viderent Massilienses nutando procedere, credebant id terræ motu, (cuius causa est ventus in cauernis terræ luctans & exitum quærens) factum, muris proinde suis timebant.

462. *Illinc tela cadunt.*] Ex iis turribus.

463. *Maior Graio Romana, &c.*] Tantus in oppido omnium rerum ad bellum apparatus, tãque multitudo tormentorum, vt eorum vim nulla cõtextæ viminibus vineæ sustinere potuerint. Comment. bell. ciuil. 2.

465. *Tenso ballista turbine rapta.*] Sagittas

Haud vnum contenta latus transire, quiescit:
Sed pandens pérque arma viam, pérque ossa, relicta
Morte fugit: supereſt telo post vulnera cursus.
At saxum quoties ingenti ponderis ictu
Excutitur, qualis rupes, quam vertice montis
Abscidit impulsu ventorum adjuta vetustas,
Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora pressa
Exanimat: totos cum sanguine dissipat artus.
Vt tamen hostiles densa testudine muros
Tecta subit virtus, armisque innexa priores
Arma ferunt, galeámque extensus protegit vmbo,
Quæ prius ex longo nocuerunt missa recussu,
Iam post terga cadunt: nec Grajis flectere jactum,
Aut facilis labor est longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum: sed pondere solo
Contenti,

Sagittas baliſtis emiſſas, neque oſſium, neque armorum vis moratur, quo minus transfixo quem deſtinarant, etiam vlterius euolēt. Baliſtæ, vt & aliarum machinarum formam, vide apud Am. Marcellinum lib. 23.

467. *Relicta morte fugit.*] Egreditur relicto mortifero vulnere.

468. *Supereſt telo, &c.*] Poſt vulneratum traiectumque hominem, telum egreſſum vlterius euolat. *Sulpitius.*

469. *At ſaxum quoties, &c.*] Saxa vero baliſtis emiſſa, non minori vi quam rupes vetuſtate exeſa & venti procella abrupta, corpora comminuit. *Obtritum perit omne cadauer More animæ.* Iuuen. ſat. 3.

474. *Teſtudine muros, &c.*] Teſtudo proprie erat tabulatum ex trabibus factum, coriis ac cilicciis contextum aduerſus tela & incendium, ſub qua milites latentes, viam turribus muniebant aut vineis, ſolum æquabant, ac muros tentabant. Comm. 2. ciu. bel. & Vitruuius lib. 10. Subita autem teſtudo, quæ & hīc innuitur, erat ſeries ſcutorum ſupra capita ſublatorum continuata in morē ſquāmarum, qua protecti milites ſagittas, ſaxa, telaque alia declinabant.

475. *Subit virtus.*] Milites fortes ſuccedunt tecti teſtudine, *Innexa priores.*] Ms. P. *priorus* rectè: ſed & pro *innexa* ſcribendum *innixa.* Is mos eſt teſtudinis, vt poſterior quiſque antegreſſi ſcuto innitatur. *Grotius.*

476. *Galeamque extenſus, &c.*] Scutum ſupra caput eleuatum, eos à ſaxorum cadentium iniuria defendit. *Hortenſius.*

477. *Quæ prius, &c.*] Cum iam intra baliſtarum deſtinatum iactū ſe recepiſſent Romani teſtudine tecti, neque expeditum eſſet Maſſilienſibus torquere baliſtas, vt cominus ferirent, ſaxa ingentis ponderis euoluebant è muris in Romanos. *Miſſa recuſſu.*] Ms. P. & T. *receſſu*, quod recipiendū. Subierant mœnia, ita vt iam teliſ impeti non poſſent, ſicut ante eminus impetebantur. *Grotius.*

481. *Nudis*

Content ,nudis euoluunt ſaxa lacertis.
Dum fuit armorum ſeries,vt grandine tectæ
Innocuæ percuſſa ſonant,ſic omnia tela
Reſpuit : at poſtquam virtus incenſa virorum
Perpetuam rupit defeſſo milite cratem,
Singula continuis ceſſerunt ictibus arma.
Tunc adoperta leui procedit vinea terra,
Sub cujus pluteis,& tecta fronte latentes
Moliri nunc ima parant,& vertere ferro
Mœnia : nunc aries ſuſpenſo fortior ictu
Incuſſus denſi compagem ſoluere muri
Tentat,& impoſitis vnum ſubducere ſaxis.
Sed ſuper & flammis,& magnæ fragmine molis,
Et ſudibus crebris,& aduſti roboris ictu

Percuſſæ

481. *Nudis euoluunt,&c.*]Nulla machina vſis.

482. *Dum fuit,&c.*] Quandiu teſtudo illa ſibi conſtitit, coniuncta inuicem ſcutorũ ſerie,non plus Romanis nocuere ,deiecta à Maſſiliẽſibus ſaxa ; quã tectis grando.

484. *Virorum.*] Maſsilienſium.

485. *Perpetuam rupit,&c.*]Fregit teſtudinem, defeſsis militibus Romanis.

486. *Singula continuis, &c.*] Diuiſa ſingulorum ſcuta ceſſerunt ictibus.

487. *Vineæ terra.*] Vinea eſt machina tabulatis cratibuſque conſtrata,crudis deinde coriis & centonibus vdis tecta, ſub qua obſidentes tuti murorum fundamenta ſubruebant.

488. *Pluteis,&c.*]Plutei hic ſignificant tabulas & aſſeres, quibus armata eſt vineæ frons.Alias pluteus & ipſe eſt machina , vineæ haud diſsimilis. de quo vide Vegetium lib.4.

489. *Moliri.*]Pro demoliri.

490. *Aries ſuſpenſo,&c.*] Aries erat trabs ingens, adunco præmunita ferro,tranſuerſis aſſeribus intra teſtudinem plerunque ſuſpenſa & librata , quæ à multitudine retroacta ad maiorem impetum, emiſſa deinde propellebatur ad extrahẽdos lapides,quaſſandos labefactandoſque muros,vide Marcellin.l.23.& Ioſeph.in bello Iud. 493. *Sed.*]Romanos ſaxis,ſudibus, facibuſque ſubmotos ab operibus & in caſtra compulſos , mox ipſa opera noctu incenſa refert noſter, ſed poëta , ſed Pompeianus. vide autem comment.2. belli civ. Muſculo iam labefactatæ turris pars concidit. inermes cum infulis ſeſe porta proripiunt Maſsilienſes,&c. ſupplices orant vt Cæſaris aduentus expectetur, Treboniùs , quia Cæſar magnopere mandauerat neper vim oppidum expugnari pateretur , induciarum quoddam genus miſericordia motus fecit. Maſsilienſes vero ſine fide occaſionem fraudis nacti,languentibus Romanis atque ocio deditis , meridiano tempore ignem operibus inferunt , qui ſecundo magnoque vẽto illatus aggerem, pluteos,teſtudiné,turres, tormẽtaque prius abſumebat,quam quemadmodum accidiſſet animaduerti poſſet.*Super & flammis.*]Deſuper,è muris.

Cre-

Percussa cedunt crates, frustráque labore
Exhausto fessus repetit tentoria miles.
Summa fuit Graiis starent vt mœnia voti.
Ultro acies inferre parant: armísque coruscas
Nocturni texêre faces: audáxque iuuentus
Erupit: non hasta viris, non letifer arcus,
Telum flamma fuit, rapiénsque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina cursu.
Nec, quamuis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires: teda sed raptus ab omni
Consequitur nigri spatiosa volumina fumi:
Nec solùm siluas: sed saxa ingentia soluit,
Et crudæ putri fluxerunt puluere cautes.
Procubuit, maiórque jacens apparuit agger.
Spes victis telluris abit, placuítque profundo
Fortunam tentare mari. non robore picto
Ornatas decuit fulgens tutela carinas,
Sed rudis, & qualis procumbit montibus arbor,
Conseritur stabilis nauálibus area bellis.

Et

495. *Crates.*] Vinea & testudo cratibus tectæ.

497. *Summa fuit voti.*] Vnicum Massilienſium votum fuit, ne mœnia ſubruta deiicerentur: alioqui ſtratis muris capta fuerat ciuitas. *Hortenſ.*

498. *Vltro acies inferre parant.*] Eruptiones crebræ, maxime Albicorum, factæ. *Armíſque coruſcas.*] Operiebant ignes ſcutis, ne aduerterent Romani.

501. *Telum flamma fuit.*] Pro telis faces gerebant.

502. *Munimina curſu.*] Opera Rom. turrim, pluteos, &c.

503. *Luctetur.*] Difficulter corripiat & vrat. *Sulpit.*

504. *Teda ſed raptus, &c.*] Omnia in fumum & flammam abeunt, neque ligna tantum aggeris & operum, ſed & ipſa ſaxa in puluerem ſoluta defluunt.

507. *Et cruda cautes.*] Dura ſaxa. *Fluxerunt.*] In tenuem puluerem ſunt diſſolutæ. *Sulpit.*

508. *Procubuit.*] Agger combuſtis, quæ continebant cum trabibus, diffluebat.

509. *Victis.*] Romanis, vt vult poëta. *Placuítque profundo, &c.*] Bis quidem pugna certatum eſt nauali. in ſuperiore Brutus fuit ſuperior.

510. *Non robore picto, &c.*] Non ornabantur, non fulgebant naues tutelare numen in puppi pictum gerentes: compingebantur tantum rudi & ſubitaneo modo, vt eſſet vnde milites pugnarent; infra vſ. 556.

513. *Stabilis area.*] Compingitur in modum areæ ac ſtabilis baſis, vt in ea naumachia edi poſſet & pugna ſtataria. *Hortenſius.*

514. *Tur-*

Et jam turrigeram Bruti comitata carinam
Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite classis,
Stœchados aruatenens. nec non & Graja juuentus,
Omne suum fatis voluit committere robur:
Grandæuósque senes mistis armauit ephebis.
Accepit non sola viros, quæ stabat in vndis
Classis; & emeritas repetunt naualibus alnos.
Vt matutinos spargens super æquora Phœbus
Fregit aquis radios, & liber nubibus æther,
Et posito Borea, pacémque tenentibus Austris,
Seruatum bello jacuit mare, mouit ab omni
Quisque suam statione ratem, paribúsque lacertis
Cæsaris hinc pubes, hinc Grajo remige classis
Tollitur: impulsæ tonsis tremuêre carinæ,
Crebráque sublimes conuellunt verbera puppes.
Cornua Romana classis, validæque triremes,

Quasque

514. *Turrigeram Bruti comitata carinam.*] Nauem Bruti prætoriam. infra. vſ. 553.

515. *venerat in fluctus, &c.*] Naues longæ 12. quas Arelate fieri iusserat Cæsar, flumine Rhodani secundo deductæ in mare, stationes ad insulam Stœchada habebant. Stœchades autem tres sunt insulæ, ab ora Ligurum ad Massiliam vsque dispersæ, ab ordine dictæ. ſcio.

516. *Nec non & Graia, &c.*] Massilienses voluerunt omnes vires nauales pugnæ euentui committere. antea quidem pugna nauali certatum fuerat, sed leuiter, iam L. Nasidius à Pompeio cum 16. nauibus missus Domitium Massilienſesque hortatus est, vt rursus cum Bruti classe, additis suis auxiliis, confligerent.

519. *Accepit non sola viros, &c.*] Neque armant instruuntque classem tantum quam in mare deductam habuerant, sed & veteres ex naualibus productas refecerunt, &c. Com. 2. de bel. civ.

520. *Et emeritas, &c.*] Sic naues vocat per vetustatem inutiles, quas reficiunt ac conscendunt. *Alnos.*] Pro nauibus.

522. *Fregit aquis radios, &c.*] Reflexu. *Iamque rubescebat radiis mare, & æthere ab alto Aurora in roseis fulgebat lutea bigis.*

523. *Posito Borea.*] Quieto *Quum venti posuere, &c.* Virg. 7. Aeneid. quem locum sibi imitandum proposuit hic noster.

524. *Seruatum bello, &c.*] Compositum, pacatum, quasi prælio accommodatum.

526. *Grajo remige, &c.*] Massilienſi vt ad vſ. 301. supra.

527. *Impulsæ tonsis tremuere carinæ.*] *Et in lento luctantur marmore tonsæ*, id est, remi. Virg. 7. Aeneid.

528. *Conuellunt.*] Mouent & vi educunt ex vndis. *Sulpit.*

529. *Cornua Romana classis.*] Romana classis promouebatur in formam semilunæ, diductis in cornua vtrinque

naui

Quaſque quater ſurgens extructi remigis ordo
Commouet, & plures quæ mergunt æquore pinus,
Multiplices cinxêre rates hoc robur aperto
Oppoſitum pelago. lunata fronte recedunt,
Ordine contentæ gemino creuiſſe liburnæ.
Celſior at cunctis Bruti Prætoria puppis
Verberibus ſenis agitur molémque profundo
Inuehit, & ſummis longè petit æquora remis.
Vt tantum medij fuerat maris, vtraque claſſis
Quod ſemel excuſſis poſſe ttranſcurrere tonſis,
Innumeræ vaſto miſcentur in æthere voces:
Remorúmque ſonus premitur clamore: nec vllæ
Audiri potuere tubæ. tum cærula verrunt,
Atque in tranſtra cadunt, & remis pectora pulſant.
Vt primùm roſtris crepuerunt obuia roſtra:
In puppim redière rates, emiſſáque tela
Aëra texerunt, vacuúmque cadentia pontum.
Et iam diductis extendunt cornua proris,
Diuerſæque rates laxata claſſe recepta.
Vt, quoties æſtu Zephyris, Euriſque repugnat,

Hinc

nauibus validioribus, rejectis in mediumagmen liburnis & ratibus leuioribus.

530. *Quaſque quater.*] Et quadriremes.

531. *Et plures, &c.*]Et naues quæ pluribus remis aguntur, quinqueremes.

532. *Multiplices cinxere rates.*] Varij generis rates, biremes, vniremes.

534. *Ordine contentæ, &c.*]Biremes Liburnæ celeres, à Liburniis pop. Dalmatiæ, quibus in vſu erant dictæ. *Gemino ordine.*] Sunt enim biremes. *Creuiſſe.*] Attollere ſeſe.

536. *Verberibus ſenis agitur.*] Sex remigum ordinibus. hexeris. *Molemque profundo, &c.*] Se, ingentis magnitudinis nauem & longius in mare remos vtrinque protendentem.

538. *Vtraque claſſis, &c.*] Quantum vno vtrinque remorum ictu poſſent committi.

541. *Premitur clamore.*] Non auditur præ clamore ſeſe hortantium & concurrentium.

543. *In tranſtra cadunt.*] Remis inſurgunt, deinde in tranſtra cadunt diductis ad pectora remis *aſſiliet.*

545. *In puppim, &c.*] Naues roſtris arietantes, congreſſus impetu repulſæ, diſſiluere in puppim *ran aſterne.*

546. *Aera texerunt.*] Hyperbolice.

547. *Et iam diductis &c.*]Et iam vtraque ex parte diuerruntur proræ, extenduntur cornua, claſsis ordines laxantur, vt naues hoſtiles ſuſcipiant.

549. *Vt quoties æſtus Zephyris.*]Remis hinc inde impellũtur maris fluctus

Huc abeunt fluctus, illuc mare: ſic vbi puppes
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,
Quod tulit illa ratis remis, hac reppulit æquor.
Sed Graiis habiles, pugnámque laceſſere pinus
Et tentare fugam, nec longo frangere gyro
Curſum, nec tarde flectenti cedere clauo.
At Romana ratis ſtabilem præbere carinam
Certior, & terræ ſimilem bellantibus vſum.
Tunc in ſignifera reſidenti puppe magiſtro
Brutus ait, pateriſne acies errare profundo?
Artibus & certas pelagi? jam conſere bellum:
Phocaïcis medias roſtris oppone carinas.
Paruit, obliquas & præbuit hoſtibus alnos.
Tunc quæcunque ratis tentauit robora Bruti,
Ictu victa ſuo, percuſſa capta cohæſit.
Aſt alias manicaque ligant, teretéſque catena,

Seque

ctus in diuerſas, partes, non ſecus atque vbi venti, in contrarium quum ab æſtu maris aguntur, vndas rapiunt; vt lib. 2. vſ. 455.

551. *Varios tract°.*] Iuerũt diuerſo tramite & ſulco. *Hæc* quæ venit.

552. *Illa.*] Quæ diſceſsit. *Sulpit.*

553. *Sed Graiis habiles.*] Maſſilienſes & celeritate nauium & ſcientia gubernatorum confiſi noſtros eludebant, producta longius acie circumuenire noſtros, aut pluribus nauibus adoriri ſingulas, &c. Noſtri minus exercitatis remigibus minuſque peritis gubernatoribus vtebantur, tum etiam grauitate & tarditate nauium, vt quæ ſubito ex humida materia factæ fuerint impediebantur, &c. com. 1. civ. bell. *Pugnamque laceſſere.*] Ita rectius quam *capeſſere*, ob id quod ſequitur.

556. *Stabilem præbere, &c.*] Vt ſupra vſ. 513. ſtabilem aream naualibus bellis ſtationem firmam, & pugnæ ſtatariæ pedeſtri pene ſimilem.

558. *Signifera, &c.*] Prætoria, quæ ſignum præfert.

559. *Pateriſne acies errare profundo?*] Certaſne arte & nauium agilitate, quibus inferiores ſumus? quin age conferto bello comminus decernamus rem. oppone itaque latera nauium roſtris Maſſilienſium.

562. *Obliquas & præbuit hoſtibus alnos.*] Tranſuerſas naues.

564. *Percuſſa capta cohæſit.*] Ita emendauit Io. Rutgerſius lib. 1. Variar. lect. cap. 12. ex *percuſſa & captæ*. Naues in robuſtam & firmam Bruti Prætoriam actæ, roſtris infixis illi adhæſere velut captæ. Ita Curtius lib. IV. *In quarum alteram quinqueremis eadem concitata & ipſa roſtro icta eſt & illam inuicem tenuit.* Antea enim legebatur *percuſſa & capta.*

565. *Alias manicaque ligant.*] Alias Maſſilienſ. naues vncis & manibus ferreis, harpagonibus & catenis injectis retinuerunt.

566. *Re-*

Digitized by Google

Seque tenent remis : tecto ſtetit æquore bellum.
Jam non excuſſis torquentur tela lacertis,
Nec longinqua cadunt jaculato vulnera ferro :
Miſcentúrque manus. nauali plurima bello
Enſis agit. ſtat quiſque ſua de robore puppis
Pronus in aduerſos ictus : multíque perempti
In ratibus cecidêre ſuis. cruor altus in vndis
Spumat, & obducto concreſcunt ſanguine fluctus.
Et quas immiſſi traxerunt vincula ferri,
Has prohibent jungi conſerta cadauera puppes :
Semianimes alij vaſtum ſubiêre profundum,
Hauſcrúntque ſuo permiſtum ſanguine pontum.
Hi luctantem animam lenta cum morte trahentes,
Fractarum ſubita ratium periêre ruina.
Irrita tela ſuas peragunt in gurgite cædes :
Et quodcumque cadit fruſtrato pondere ferrum,
Exceptum mediis inuenit vulnus in vndis.
Phocaicis Romana ratis vallata carinis,

Robore

566. *Remis.*] Pectinatim connexis, vel tranſuerſis. *Tecto ſtetit, &c.*] Conjunctis nauibus ſtratum non apparuit mare.

567. *Jam non excuſſis.*] Iam non amplius pugnatur eminus, neque ictus ex interuallo telorum conjectu infliguntur; ſed cominus, conſertis manibus res agitur. *Hortenſ. Torquentur.*] Emittuntur.

568. *Nec longinqua, &c.*] Non vulnera inflicta eminus. *vel*, non tela infligentia vulnera.

569. *Nauali plurima, &c.*] Res agitur conſerta manu.

571. *Multíque perempti.*] Imo lege cum Ms. P. *nullique peremti In ratibus cecidere ſuis.* Quomodo & à priore manu habuiſſe videtur Ms. T. Senſus eſt: De puppe ita prominentes pugnabant, vt qui caderent, non in nauem ſuam caderent, ſed in hoſtilem, vel in mare. *Grotius.*

573. *Obducto concreſcunt.*] Antea erat *obducti concreto.* Sed ita, vt nos, Ms.

574. *Et quas immiſſi, &c.*] Neque per cadauera fluitantia conjungi poſſunt naues vncis & harpagonibus tractę, *Cruentis Fluctibus, ac tarda per denſa cadauera prora.* Iuuen. Sat. 10.

580. *Irrita tela ſuas, &c.*] Tela aberrantia ab iis in nauibus in quos deſtinata fuerant, conficiunt alios natantes in mari.

581. *Fruſtrato, &c.*] Niſu irrito.

582. *Vulnus in vndis.*] Quem vulneret.

583. *Phocaicis Romana, &c.*] Romana quædam nauis obſeſſa à duabus nauibus Maſſilienſium, militibus validis ab vtraque parte nauim defendentibus, diu propugnata eſt, ita vt neutro ſe inclinaret victoria.

584. *Robo*

Digitized by Google

Robore diducto dextrum, lauúmque tuetur
Æquo Marte latus : cuius dum pugnat ab alta
Puppe Tagus, Grajúmque audax aplustre retentat,
Terga simul pariter missis & pectora telis
Transigitur. medio concurrit pectore ferrum,
Et stetit incertus flueret quo vulnere sanguis,
Donec vtráque simul largus cruor expulit hastas,
Diuisitque animam, sparsitque in vulnera letum.
Dirigit huc puppim miseri quoque dextra Telonis,
Qua nullam melius, pelago turbante, carinæ
Audiuêre manum : nec lux est notior vlli
Crastina, seu Phœbum videat, seu cornua lunæ,
Semper venturis componere carbasa ventis.
Hic Latiæ rostro compagem ruperat alni :
Fila sed in medium venêre trementia pectus,
Auertitque ratem morientis dextra magistri.
Dum cupit in sociam Gyareus erumpere puppim,
Excipit immissum suspensa per ilia ferrum,
Affixúsque rati, telo retinente, pependit.
Stant gemini fratres, fecundæ gloria matris,
Quos eadem variis genuerunt viscera fatis :

(*Discreuit*

584. *Robore diducto.*] Fortibus militibus diuisis. *Sulpit.*

586. *Tagus.*] Rom. miles conatus reuellere & retinere ornamentum nauis Massilienſis. *Aplustre.*] Vel ampluſtre, ornamentum nauis, quod ſummo malo imponitur.

588. *Transigitur.*] Non *transfigitur*, vt nonnulla exemplaria: repugnat enim quantitas antepenultimæ ſyllabæ. *Medio concurrit, &c.*] Vtriuſque haſtæ cuſpis ſibi obuia facta eſt in medio corpore.

589. *Quo vulnere sanguis.*] Anticone è pectore, an poſtico è tergo.

591. *Diuisitque animam, &c.*] Ex vtroque vulnere emiſit.

592. *Telonis.*] Maſſilienſis nauis gubernatoris.

593. *Qua nullam melius.*] Qua, non alteri melius paruerunt naues, mari turbato & curſum impediente.

594. *Nec lux est, &c.*] Neque alius quiſquam melius explorabat præſentiebatque venturæ diei vētos tempeſtatemque ex aſpectu Solis aut Lunæ.

597. *Latiæ rostro compagem ruperat alni.*] Romanæ nauis.

598. *Pectus, &c. magistri.*] Telonis.

600. *Dum cupit.*] Maſſilienſis quidam, occupaturus munus Telonis cæſi.

602. *Affixusque rati, &c.*] Telo, quo vulneratus eſt, affigebatur naui.

604. *Viscera.*] Vterus.

605. *Discre*

Digitized by Google

Diſcreuit mors ſæua viros : vnúmque relictum
Agnorunt miſeri, ſublato errore, parentes,
Æternis cauſam lacrymis : tenet ille dolorem
Semper, & amiſſum fratrem lugentibus offert.)
Quorum alter, miſtis obliquo pectine remis
Auſus Romana Graja de puppe carina
Iniectare manum : ſed eam grauis inſuper ictus
Amputat. illa tamen nixu quo prenderat, hæſit,
Diriguítque tenens ſtrictis immortua neruis.
Creuit in aduerſis virtus : plus nobilis iræ
Truncus habet : fortí que inſtaurat prælia læua,
Rapturúſque ſuam procurrit in æquora dextram.
Hæc quoque cum toto manus eſt abſciſſa lacerto.
Iam clypeo, telíſque carens, non conditur ima
Puppe : ſed expoſitus, fraternáque pectore nudo
Arma

605. *Diſcreuit.*] Omnino parentheſi hic opus, quam vſum eſt addere. *Diſcreuit mors ſæua viros.*] Imitatio Virgiliana. *Daucia Larida, Tymberque ſimillima proles, Indiſcreta ſuis gratuſque parentibus error, At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas, &c.*] l. 10. Aeneid. *Vnumque relictum.*] Alterum ſuperſtitem parētes internoſcendi ſublata difficultate, facile nouerunt, cum vehementer ſimiles eſſent, vt inter viuos non dignoſcerent. Alluſum videtur ad illud Virgilij: *proles Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.* Hortenſ.

606. *Sublato errore.*] Interfecto altero.

607. *Æternis cauſam lachrymis.*] Qui cum fratrē cæſū repræſentat, memoriā vſque illius apud parētes lugētes non ſinit interire.

609. *Miſtis obliquo, &c.*] Implicitis pectinatim remis duarum nauium, Romanæ & Maſſilienſis. ſupra vſ. 566.

610. *Auſus Romana Graia, &c.*] Vel ex hoc loco vide quam Cæſarianis iniquus ſit poëta, qui Maſſilienſi id tribuit quod erat Acilij militis Cæſaris. Idque fide trium teſtium locupletiſſ. Sueton. Cæſ. c. 68. *Acilius miles Cæſaris nauali ad Maſſiliam prælio, iniecta in puppem hoſtium dextra & abſciſſa, memorabile illud apud Græcos Cynægiri exēplū* (Herod. 6. Iuſt. 2.) *imitatus tranſiliit in nauem, vmbone obuios agens.* Idem Plutarchus in Cæſ. & Val. Max. lib. 3. c. 2.

612. *Nixu.*] Eodē conatu & geſtu.

613. *Diriguit.*] Rigida facta eſt, & inhorruit, naui nō demiſſa. *Sulpit.*

615. *Truncus habet.*] Mutilatus ipſe & mancus, dextra manu amputata.

616. *Rapturuſque ſuam, &c.*] Inclinat, proiecta ſiniſtra ad intercipiendam dextram.

617. *Hæc quoque, &c.*] Læua, cum magna parte brachij.

618. *Iam clypeo, &c.*] Deſtitutus iam ſiniſtra quæ clypeum, dextra quæ tela geſtaret.

619. *Sed expoſitus.*] Ictibus Romanorum periculiſque obiectus. *Sulpitius. Fraternaque, &c.*] *Emphatice.* Nudi corporis obiectu tegens fratrem armatum.

621. *Tel-*

Arma tegens, crebra confixus cuſpide perſtat:
Teláque multorum leto caſura ſuorum
Emerita jam morte tenet. tum vulnere multo
Effugientem animam laſſos collegit in artus:
Membráque contendit toto quicunque manebat
Sanguine, & hoſtilem, defectis robore membris,
Inſiluit, ſolo nociturus pondere, puppim.
Strage virûm cumulata ratis, multóque cruore
Plena, per obliquum crebros latus accipit ictus.
At poſtquàm ruptis pelagus compagibus hauſit,
Ad ſummos repleta foros, deſedit in undas,
Vicinum inuoluens contorto vertice pontum.
Æquora diſcedunt merſa diducta carina,
Inque locum puppis cecidit mare: multáque ponto
Præbuit illa dies varij miracula fati.
Ferrea dum puppi rapidos manus inſerit uncos,
Affixit Lycidam. merſus foret ille profundo,
Sed prohibent ſocij, ſuſpenſáque crura retentant.
Scinditur auulſus: nec, ſicut, vulnere, ſanguis
Emicuit

621. *Telaque multorum, &c.*] Excipit tela cæſura in mortem ſuorum ipſe iam omni mortis certæ munere defunctus. *Sumpta metaphora à militibus qui ſtipendiis defuncti à militia eximuntur vocanturque Emeriti.*

622. *Tum vulnere, &c.*] Iamque deficientem per vulnera animam emiſſurus, vires, quæ reliquæ erant collegit intenditque, vt hoſtilem nauem inſiliens, pondere ſuo, obrueret, quæ cadaueribus preſſa, ictibus quaſſa & ſoluta, tandem deſedit merſa.

625. *Defectis robore membris.*] Hoc eſt, omnibus ſuis viribus deſtitutus, in nauem hoſtilem inſiluit, vel ſolo pondere ei vim illaturus, cum alia ratione nequiret. *Horenſ.*

627. *Strage virum, &c.*] Dicit nauem cadaueribus cumulatam, & tranſuerſis ictibus quaſſatam, ſolutis compagibus, tandem deſediſſe. *Horenſius.*

630. *Foros.*] Fori in nauibus ſunt tabulata, per quæ nautæ diſcurrũt.

635. *Ferrea dum puppi, &c.*] Immiſſa à Romanis harpago nauí Maſſ. corripuit Lycidam quendã, quem dum ſocij retinere conantur, diſcerptus eſt diuiſuſque, diffuſus à ſuperiore corporis parte vitalium capaci ſanguinis, intercidit in mare. ita inferior pars ab imo ventre ad talos ſtatim defecit, ſuperior vero pars in qua pulmo, epar, cor, cerebrum, membra vitalia, diu luctata reſtitit; lentiuſque interiit.

638. *Scinditur auulſus.*] Sunt qui referunt hos verſus à Lucano recitatos, Neronis iuſſu inciſis ſibi venis & profluente ſanguine. Alij eos illum protuliſſe autumant, quo habes l. 9, ſ. 811. Tacitus Annal. 15.

640. *Anima*

Emicuit lentus : ruptis cadit vndique venis:
Discurſúſque anima diuerſa in membra meantis
Interceptus aquis, nullius vita perempti
Eſt tanta dimiſſa via. pars vltima trunci
Tradidit in letum vacuos vitalibus artus,
At tumidus qua pulmo jacet, qua viſcera feruent,
Hæſerunt ibi fata diu : luctatáque multum
Hac cum parte viri vix omnia membra tulerunt.
Dum nimium pugnax vnius turba carinæ
Incumbit prono lateri, vacuámque relinquit,
Qua caret hoſte, ratem : congeſto pondere puppis
Verſa, caua texit pelagus, nautáſque carina ;
Brachia nec licuit vaſto jactare profundo,
Sed clauſo periere mari. Tunc vnica diri
Conſpecta eſt leti facies, cum forte natantem
Diuerſa roſtris juuenem fixere carina.
Diſceſſit medium tam vaſtos pectus ad ictus :
Nec prohibere valent obtritis oſſibus artus,
Quo minus æra ſonent, eliſo ventre, per ora
Ejectat ſaniem permiſtus viſcera ſanguis.
Poſtquam inhibent remis puppes, ac roſtra recedunt,
Disjectum

640. *Anima diuerſa, &c. Vita perempti.*] Sanguinis, in quo vita.

641. *Interceptus.*] Confuſus & miſtus.

642. *Tanta dimiſſa via.*] Tam ſpacioſa mortis porta, vulnere tam amplo.

645. *Fata.*] Mors.

646. *Vix omnia membra tulerunt.*] Vix abſtulerunt, tradideruntque morti.

647. *Dum nimium, &c.*] Milites vnius nauis pugnæ nimis intenti, omnes ſe conferunt ad alterum latus, ab hoſtibus oppugnatum defenſuri ; atque ita nauem pondere inclinatam inuertunt.

649. *Congeſto pondere, &c.*] Inuerſa nauis, milites concluſos demerſit.

651. *Brachia, &c.*] Natare non licuit.

652. *Vnica diri, &c.*] Miſerrima apparuit vna leti facies cum interciperetur à duabus nauibus cõcurrentibus, juuenis quidam natans, roſtris nauium in medio juuenis pectore colliſis.

657. *Æra ſonent.*] Aerata roſtra. *Eliſo ventre.*] Compreſſo & contuſo. *Per ora, &c.*] Sanguis inteſtinis miſtus ejicitur ore, velut ſanies.

659. *Poſtquam inhibent remis puppes, ac roſtra recedunt, &c.*] Gronouio placet vt reponatur *remi* : ſic enim mollius remis roſtriſque actio & motus adſcribuntur: Ergo *inhibent remis, & remiges inhibent & nauem inhi-*

Dejectum in pelagus perfosso pectore corpus
Vulneribus transmisit aquas. pars maxima turbæ
Naufraga, jactatis morti obluctata lacertis,
Pappus ad auxilium socia concurrit: at illi
Robora cum vetitis prensarent altius ulnis,
Nutaretque ratis populo peritura recepto:
Impia turba super medios ferit ense lacertos:
Brachia linquentes Graja pendentia puppe,
A manibus cecidere suis: non amplius undæ
Sustinuere graues in summo gurgite truncos.
Famque omni fusis nudato milite telis,
Inuenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis,
Auulsásque rotant excusso remige sedes.
In pugnam fregere rates. sidentia pessum
Corpora cæsa tenent, spoliántque cadauera ferro.
Multi inopes teli, jaculum letale reuulsum
Viscéribus traxere suis, & vulnera læua

Oppressere

bent, *& nauem inhibent remis*, quod integrum, & denique inhibent remi; vt apud Ouid. *duo defendunt retinacula nauem*: ἀντὶ τοῦ duobus defenditur retinaculis nauis. Attribuitur instrumento, quod est tractantis instrumẽtum. *Post quam inhibent, &c.*] A recedentibus rostris deiecto corpore, per vulnus peruium transmissæ sunt aquæ.

661. *Pars maxima, &c.*] Nauis cuiusdam Massilienſis fractæ milites ac nautæ conati vitæ suæ consulere sociam nauem natando petunt prensantque, licet interdicti ab iis, qui in naui erant, subuersionem timentibus, si illi admitterentur.

664. *Robora, &c.*] Naualium.

665. *Nutaret.*] ... periclitaretur enim tantus ...

mergeretur. *Sulpitius.*

666. *Impia turba.*] Quia socios lædebat. *Super medios ferit enſe lacertos.* Desuper, in naui. *Lacertos* prensantium.

667. *Graiæ.*] Massilienſia *puppe.*] Amputat...

668. *A manib...* rebant.

669. *Grau...* natantes ... tos.

67...

I...

Oppreſſere manu , validos dum præbeat ictus
Sanguis & hoſtilem cum torſerit, exeat haſtam.
Nulla tamen plures hoc edidit æquore clades,
Quam pelago diuerſa lues. nam pinguibus ignis
Affixus tedis , & tecto ſulfure viuax
Spargitur : at faciles præbere alimenta carinæ
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammas ſuperant vndæ : ſparſiſque per æquor
Iam ratibus fragmenta ferus ſibi vendicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat vt æquore flammas :
Hi, ne mergantur , tabulis ardentibus hærent.
Mille modos inter leti, mors vna timori eſt,
Qua cœpere mori. Nec ceſſat naufraga virtus.
Tela legunt dejecta mari, ratibúſque miniſtrant :
Incertáſque manus ictu languente per vndas
Exercent. nunc, rara datur ſi copia ferri,
Vtuntur pelago. ſæuus complectitur hoſtem
Hoſtis , & implicitis gaudent ſubſidere membris,

Mergen

guinem ſiſterent , vireſque ſibi [illegible] eterent , quoad haſtam illam [illegible] eribus extractam in hoſtē [illegible] : tum [illegible] nimo ſpi- [illegible] niſſu [illegible] *Qu* [illegible] *diuerſa* [illegible] æ con- [illegible] *&c.*] [illegible] o in- [illegible] nitro, [illegible] è ba- [illegible] ui *ig-* [illegible] *er.* [illegible] naues [illegible] com- [illegible] *a.*] [illegible] ptæ [illegible] *vn-* [illegible] nes [illegible] ſa [illegible] m [illegible] n.

lam mortem timent , quæ prima ipſis occurrit ; puta mergi aut vri. *Grotius. Mille modos inter leti, &c.*] Et cum innumera circumſtarent mortis genera , illud tamen ſolum timebant , quod inſtaret , incendium, puta, naufragium, &c. *nec vltra Cæca timent aliunde fata.* Horat. od. 13. lib. 1.

690. *Nec ceſſat naufraga virtus.*] Illi qui fractis nauibus nabant, ſe exercebant in legendis ſubminiſtrandiſque telis pugnantibus , & in feriendo vt poterant hoſte. *Sulpit.*

691. *Tela legunt* [illegible] Qui nauibus fractis [illegible] colligunt tela fluitantia [illegible] ſociis qui ſunt [illegible] debili & [illegible] ictu petunt [illegible] ciant tela, [illegible] cum ſuo periculo.

694. [illegible] hoſtem [illegible]

Disjectum in pelagus perfosso pectore corpus
Vulneribus transmisit aquas. pars maxima turbæ
Naufraga, jactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium socia concurrit: at illi
Robora cum vetitis prensarent altius vlnis,
Nutarétque ratis populo peritura recepto:
Impia turba super medios ferit ense lacertos:
Brachia linquentes Graja pendentia puppe,
A manibus cecidere suis: non amplius vndæ
Sustinuère graues in summo gurgite truncos.
Jamque omni fusis nudato milite telis,
Inuenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis,
Auulsáque rotant excusso remige sedes.
In pugnam fregere rates. sidentia pessum
Corpora cæsa tenent, spoliántque cadauera ferro.
Multi inopes teli, jaculum letale reuulsum
Visceribus traxere suis, & vulnera læua

Oppressere

bent, & nauem inhibent remis, quod integrum, & denique inhibent remi; vt apud Ouid. *duo defendunt retinacula nauem: ἀντὶ τοῦ* duobus defenditur retinaculis nauis. Attribuitur instrumento, quod est tractantis instrumẽtum. *Post quam inhibent, &c.*] A recedentibus rostris deiecto corpore, per vulnus peruium transmissæ sunt aquæ.

661. *Pars maxima, &c.*] Nauis cuiusdam Massilienſis fractæ milites ac nautæ conati vitæ suæ consulere sociam nauem natando petunt prensantque, licet interdicti ab iis, qui in naui erant, subuersionem timentibus, si illi admitterentur.

664. *Robora, &c.*] Naues sociorum.

665. *Nutaret.*] Inclinaret se & periclitaretur. *Peritura.*] Erat enim tantus numerus, vt si susceptus fuisset, nauis procul dubio mergeretur. *Sulpitius.*

666. *Impia turba.*] Quia socios lædebat. *Super medios ferit ense.*] Desuper, in naui. *Lacertos.*] Nauim prensantium.

667. *Graia.*] Massilienſi. *Pendentia puppe.*] Amputata scil.

668. *A manibus.*] Quibus inhærebant.

669. *Graues in summo, &c.*] Non natantes, brachiis iam destitutos.

670. *Iamque omni fusis, &c.*] Iamque deficientibus vtrinque telis, *furor arma ministrat, & quodcunque repertum Rimanti, telum ira facit.* Virg. Aeneid. 1. & 7.

672. *Aplustre.*] Nauis ornamentum.

673. *Rotant.*] Rotando immittunt. *Sedes.*] Transtra.

674. *Sidentia pessum.*] Subsidentia; *vel* sub pedibus iacentia. sic l. 5. vs. 616.

677. *Vulnera læua, &c.*] Vt sanguinem

Oppreſſere manu, validos dum præbeat ictus
Sanguis & hoſtilem cum torſerit, exeat haſtam.
Nulla tamen plures hoc edidit æquore clades,
Quam pelago diuerſa lues. nam pinguibus ignis
Affixus tedis, & tecto ſulfure viuax
Spargitur: at faciles præbere alimenta carinæ
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammas ſuperant vndæ: ſparſiſque per æquor
Iam ratibus fragmenta ferus ſibi vendicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat vt æquore flammas:
Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus hærent.
Mille modos inter leti, mors vna timori eſt,
Qua cœpere mori. Nec ceſſat naufraga virtus.
Tela legunt dejecta mari, ratibúſque miniſtrant:
Incertáſque manus ictu languente per vndas
Exercent. nunc, rara datur ſi copia ferri,
Vtuntur pelago. ſæuus complectitur hoſtem
Hoſtis, & implicitis gaudent ſubſidere membris,
Mergen

guinem ſiſterent, vireſque ſibi ſuppeterent, quoad haſtam illam ſuis viceribus extractam in hoſtē miſiſſent: tum libenti animo ſpiritum emiſſuri.

681. *Quam pelago diuerſa lues.*] Quam ignis qui aquæ contrarius. *Pinguibus ignis, &c.*] Phalaricæ ſagittæ è tedis oleo incendiario, pice, bitumine, nitro, ſulphure & reſina inuolutæ è baliſtis in naues emittuntur, qui *ignis Græcus* dictus eſt *Vuildfier.*

684. *Pice, &c. cera.*] Qua naues vngebantur ad iniuncturas committendas. *Rapuere incendia.*] Concepere ignem, igne correptæ ſunt.

685. *Nec flammas ſuperant vndæ.*]Non extinguere valent ignes aquæ. *Sparſiſque, &c.*] Et ipſa fragmenta tabulæque lacerarum ratium ſparſæ corripiunt ignem.

689. *Mille modos inter leti.*] Inter tot mortium genera, eam ſolam mortem timent, quæ prima ipſis occurrit; puta mergi aut vri. *Grotius. Mille modos inter leti, &c.*] Et cum innumera circumſtarent mortis genera, illud tamen ſolum timebant, quod inſtaret, incendium, puta, naufragium, &c. *nec vltra Cæca timent aliunde fata.* Horat. od. 13. lib. 1.

690. *Nec ceſſat naufraga virtus.*] Illi qui fractis nauibus nabant, ſe exercebant in legendis ſubminiſtrandiſque telis pugnantibus, & in feriendo vt poterant hoſte. *Sulpit.*

691. *Tela legunt dejecta mari.*] Qui nauibus fractis natant, colligunt tela fluitantia, miniſtrantque ſociis qui ſunt in ratibus, quin & debili & incerto propter fluctus ictu petunt hoſtes, eoſque, ſi deficiant tela, mari ſubmergunt, etiā cum ſuo periculo.

694. *Vtuntur pelago.*] Mergunt hoſtem in mari, *Sulpi.*

Disjectum in pelagus perfosso pectore corpus
Vulneribus transmisit aquas. pars maxima turbæ
Naufraga, jactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium sociæ concurrit: at illi
Robora cum vetitis prensarent altius vlnis,
Nutarétque ratis populo peritura recepto:
Impia turba super medios ferit ense lacertos:
Brachia linquentes Graja pendentia puppe,
A manibus cecidere suis: non amplius vndæ
Sustinuêre graues in summo gurgite truncos.
Jamque omni fusis nudato milite telis,
Inuenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis,
Auulsáque rotant excusso remige sedes.
In pugnam fregere rates. sidentia pessum
Corpora cæsa tenent, spoliántque cadauera ferro.
Multi inopes teli, jaculum letale reuulsum
Viscéribus traxere suis, & vulnera læua

Oppressere

bent, & nauem inhibent remis, quod integrum, & denique inhibent remi; vt apud Ouid. *duo defendunt retinacula nauem: ἀγκυραι* duobus defenditur retinaculis nauis. Attribuitur instrumento, quod est tractantis instrumêtum. *Fossquam inhibent, &c.*] A recedentibus rostris delecto corpore, per vulnus peruium transmissæ sunt aquæ.

661. *Pars maxima, &c.*] Nauis cuiusdam Massilienſis fractæ milites ac nautæ conati vitæ suæ consulere sociam nauem natando petunt prensantque, licet interdicti ab iis, qui in naui erant, subuersionem timentibus, si illi admitterentur.

664. *Robora, &c.*] Naues sociorum.

665. *Nutaret.*] Inclinaret se & periclitaretur. *Peritura.*] Erat enim tantus numerus, vt si susceptus fuisset, nauis procul dubio mergeretur. *Sulpitius.*

666. *Impia turba.*] Quia socios lædebat. *Super medios ferit ense.*] Desuper, in naui. *Lacertos.*] Nauim prensantium.

667. *Graiæ.*] Massilienſi. *Pendentia puppe.*] Amputata scil.

668. *A manibus.*] Quibus inhærebant.

669. *Graues in summo, &c.*] Non natantes, brachiis iam destitutos.

670. *Iamque omni fusis, &c.*] Iamque deficientibus vtrinque telis, *furor arma ministrat, & quod cuique repertum Rimanti, telum ira facit.* Virg. Aeneid. 1. & 7.

672. *Aplustre.*] Nauis ornamentum.

673. *Rotant.*] Rotando immittunt. *Sedes.*] Transtra.

674. *Sidentia pessum.*] Subsidentia; *vel* sub pedibus iacentia. sic l. 5. vſ. 616.

677. *Vulnera læua, &c.*] Vt sanguinem

Oppreſſere manu, validos dum præbeat ictus
Sanguis & hoſtilem cum torſerit, exeat haſtam.
Nulla tamen plures hoc edidit æquore clades,
Quam pelago diuerſa lues. nam pinguibus ignis
Affixus tedis, & tecto ſulfure viuax
Spargitur: at faciles præbere alimenta carinæ
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammas ſuperant undæ: ſparſiſque per æquor
Jam ratibus fragmenta ferus ſibi vendicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat vt æquore flammas:
Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus hærent.
Mille modos inter leti, mors vna timori eſt,
Qua cæpere mori. Nec ceſſat naufraga virtus.
Tela legunt dejecta mari, ratibúſque miniſtrant:
Incertáſque manus ictu languente per undas
Exercent. nunc, rara datur ſi copia ferri,
Vtuntur pelago. ſæuus complectitur hoſtem
Hoſtis, & implicitis gaudent ſubſidere membris,

Mergen

guinem ſiſterent, vireſque ſibi ſupperterent, quoad haſtam illam ſuis viſceribus extractam in hoſtē miſiſſent: tum libenti animo ſpiritum emiſſuri.

681. *Quam pelago diuerſa lues.*] Quam ignis qui aquæ contrarius. *Pinguibus ignis, &c.*] Phalaricæ ſagittæ è tedis oleo incendiario, pice, bitumine, nitro, ſulphure & reſina inuolutæ è baliſtis in naues emittuntur, qui *ignis Græcus* dictus eſt *Vvildfier*.

684. *Pice, &c. cera.*] Qua naues vngebantur ad iniuncturas committendas. *Rapuere incendia.*] Concepere ignem, igne correptæ ſunt.

685. *Nec flammas ſuperant undæ.*]Non extinguere valent ignes aquæ. *Sparſiſque, &c.*] Et ipſa fragmenta tabulæque lacerarum ratium ſparſæ corripiunt ignem.

689. *Mille modos inter leti.*] Inter tot mortium genera, eam ſolam mortem timent, quæ prima ipſis occurrit; puta mergi aut vri. *Grotius. Mille modos inter leti, &c.*] Et cum innumera circumſtarent mortis genera, illud tamen ſolum timebant, quod inſtaret, incendium, puta, naufragium, &c. *nec vltra Cæca timent aliunde fata.* Horat. od. 13. lib. 1.

690. *Nec ceſſat naufraga virtus.*] Illi qui fractis nauibus nabant, ſe exercebant in legendis ſubminiſtrandiſque telis pugnantibus, & in feriendo vt poterant hoſte. *Sulpit.*

691. *Tela legunt dejecta mari.*] Qui nauibus fractis natant, colligunt tela fluitantia, miniſtrantque ſociis qui ſunt in ratibus, quin & debili & incerto propter fluctus ictu petunt hoſtes, eoſque, ſi deficiant tela, mari ſubmergunt, etiā cum ſuo periculo.

694. *Vtuntur pelago.*] Mergunt hoſtem in mari, *Sulpit.*

Disjectum in pelagus perfosso pectore corpus
Vulneribus transmisit aquas. pars maxima turbæ
Naufraga, jactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium sociæ concurrit: at illi
Robora cum vetitis prensarent altius vlnis,
Nutarétque ratis populo peritura recepto:
Impia turba super medios ferit ense lacertos:
Brachia linquentes Graja pendentia puppe,
A manibus cecidere suis: non amplius vndæ
Sustinuere graues in summo gurgite truncos.
Jamque omni fusis nudato milite telis,
Inuenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis,
Auulsáque rotant excusso remige sedes.
In pugnam fregere rates. sidentia pessum
Corpora casa tenent, spoliántque cadauera ferro.
Multi inopes teli, jaculum letale reuulsum
Viscera traxere suis, & vulnera læua

Oppressere

bent, & nauem inhibent remis, quod integrum, & denique inhibent remi; vt apud Ouid. *duo defendunt retinacula nauem:* ἀντὶ τοῦ duobus defenditur retinaculis nauis. Attribuitur instrumento, quod est tractantis instrumétum. *Postquam inhibent, &c.*] A recedentibus rostris deiecto corpore, per vulnus peruium transmissæ sunt aquæ.

661. *Pars maxima, &c.*] Nauis cuiusdam Massilienſis fractæ milites ac nautæ conati vitæ suæ consulere sociam nauem natando petunt prensantque, licet interdicti ab iis, qui in naui erant, subuersionem timentibus, si illi admitterentur.

664. *Robora, &c.*] Naues sociorum.

665. *Nutaret.*] Inclinaret se & periclitaretur. *Peritura.*] Erat enim tantus numerus, vt si suscep-tus fuisset, nauis procul dubio mergeretur. *Sulpitius.*

666. *Impia turba.*] Quia socios lædebat. *Super medios ferit ense.*] Desuper, in naui. *Lacertos.*] Nauim prensantium.

667. *Graia.*] Massilienſi. *Pendentia puppe.*] Amputata scil.

668. *A manibus.*] Quibus inhærebant.

669. *Graues in summo, &c.*] Non natantes, brachiis iam destitutos.

670. *Iamque omni fusis, &c.*] Iamque deficientibus vtrinque telis, *furor arma ministrat, & quod cuique repertum Rimanti, telum ira facit.* Virg. Aeneid. 1. & 7.

672. *Aplustre.*] Nauis ornamentum.

673. *Rotant.*] Rotando immittunt. *Sedes.*] Transtra.

674. *Sidentia pessum.*] Subsidentia; *vel* sub pedibus iacentia. sic l. 5. vs. 616.

677. *Vulnera læua, &c.*] Vt sanguinem

Oppreſſere manu, validos dum præbeat ictus
Sanguis & hoſtilem cum torſerit, exeat haſtam.
Nulla tamen plures hoc edidit æquore clades,
Quam pelago diuerſa lues. nam pinguibus ignis
Affixus tedis, & tecto ſulfure viuax
Spargitur: at faciles præbere alimenta carinæ
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammas ſuperant vndæ: ſparſiſque per æquor
Iam ratibus fragmenta ferus ſibi vendicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat vt æquore flammas:
Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus hærent.
Mille modos inter leti, mors vna timori eſt,
Qua cœpere mori. Nec ceſſat naufraga virtus.
Tela legunt dejecta mari, ratibúſque miniſtrant:
Incertáſque manus ictu languente per vndas
Exercent. nunc, rara datur ſi copia ferri,
Vtuntur pelago. ſæuus complectitur hoſtem
Hoſtis, & implicitis gaudent ſubſidere membris,

Mergen

guinem ſiſterent, vireſque ſibi ſupperent, quoad haſtam illam ſuis viſceribus extractam in hoſtē miſiſſent: tum libenti animo ſpiritum emiſſuri.

681. *Quam pelago diuerſa lues.*] Quam ignis qui aquæ contrarius. *Pinguibus ignis, &c.*] Phalaricæ ſagittæ è tedis oleo incendiario, pice, bitumine, nitro, ſulphure & reſina inuolutæ è baliſtis in naues emittuntur, qui *ignis Græcus* dictus eſt *Vvildfier.*

684. *Pice, &c. cera.*] Quæ naues vngebantur ad iniuncturas committendas. *Rapuere incendia.*] Concepere ignem, igne correptæ ſunt.

685. *Nec flammas ſuperant vndæ.*]Non extinguere valent ignes aquæ. *Sparſiſque, &c.*] Et ipſa fragmenta tabulæque lacerarum ratium ſparſæ corripiunt ignem.

689. *Mille modos inter leti.*] Inter tot mortium genera, eam ſolam mortem timent, quæ prima ipſis occurrit; puta mergi aut vri. *Grotius. Mille modos inter leti, &c.*] Et cum innumera circumſtarent mortis genera, illud tamen ſolum timebant, quod inſtaret, incendium, puta, naufragium, &c. *nec vltra Cæca timent aliunde fata.* Horat. od. 13. lib. 1.

690. *Nec ceſſat naufraga virtus.*] Illi qui fractis nauibus nabant, ſe exercebant in legendis ſubminiſtrandiſque telis pugnantibus, & in feriendo vt poterant hoſte. *Sulpit.*

691. *Tela legunt dejecta mari.*] Qui nauibus fractis natant, colligunt tela fluitantia, miniſtrantque ſociis qui ſunt in ratibus, quin & debili & incerto propter fluctus ictu petunt hoſtes, eoſque, ſi deficiant tela, mari ſubmergunt, etiā cum ſuo periculo.

694. *Vtuntur pelago.*] Mergunt hoſtem in mari, *Sulpi.*

Digitized by Google

Disjectum in pelagus perfosso pectore corpus
Vulneribus transmisit aquas. pars maxima turbæ
Naufraga, jactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium sociæ concurrit: at illi
Robora cum vetitis prensarent altius vlnis,
Nutarétque ratis populo peritura recepto:
Impia turba super medios ferit ense lacertos:
Brachia linquentes Graja pendentia puppe,
A manibus cecidere suis: non amplius vndæ
Sustinuêre graues in summo gurgite truncos.
Jamque omni fusis nudato milite telis,
Inuenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis,
Auulsáque rotant excusso remige sedes.
In pugnam fregere rates. sidentia pessum
Corpora casa tenent, spoliántque cadauera ferro.
Multi inopes teli, jaculum letale reuulsum
Visceribus traxere suis, & vulnera laua

Oppressere

bent, & nauem inhibent remis, quod integrum, & denique inhibent remi; vt apud Ouid. *duo defendunt retinacula nauem:* ἀντὶ τοῦ duobus defenditur retinaculis nauis. Attribuitur instrumento, quod est tractantis instrumētum. *Postquam inhibent, &c.*] A recedentibus rostris deiecto corpore, per vulnus peruium transmissæ sunt aquæ.

661. *Pars maxima, &c.*] Nauis cuiusdam Massilienſis fractæ milites ac nautæ conati vitæ suæ consulere sociam nauem natando petunt prensantque, licet interdicti ab iis, qui in naui erant, subuersionem timentibus, si illi admitterentur.

664. *Robora, &c.*] Naues sociorum.

665. *Nutaret.*] Inclinaret se & periclitaretur. *Peritura.*] Erat enim tantus numerus, vt si suscep-tus fuisset, nauis procul dubio mergeretur. *Sulpitius.*

666. *Impia turba.*] Quia socios lædebat. *Super medios ferit ense.*] Desuper, in naui. *Lacertos.*] Nauim prensantium.

667. *Graia.*] Massilienſi. *Pendentia puppe.*] Amputata scil.

668. *A manibus.*] Quibus inhærebant.

669. *Graues in summo, &c.*] Non natantes, brachiis iam destitutos.

670. *Iamque omni fusis, &c.*] Iamque deficientibus vtrinque telis, *furor arma ministrat, & quod cuique repertum Rimanti, telum ira facit.* Virg. Aeneid. 1. & 7.

672. *Aplustre.*] Nauis ornamentum.

673. *Rotant.*] Rotando immittunt. *Sedes.*] Transtra.

674. *Sidentia pessum.*] Subsidentia; *vel* sub pedibus iacentia, sic l. 5. vs. 616.

677. *Vulnera laua, &c.*] Vt sanguinem

Oppreſſere manu, validos dum præbeat ictus
Sanguis & hoſtilem cum torſerit, exeat haſtam.
Nulla tamen plures hoc edidit æquore clades,
Quam pelago diuerſa lues. nam pinguibus ignis
Affixus tedis, & tecto ſulfure viuax
Spargitur: at faciles præbere alimenta carinæ
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammas ſuperant undæ: ſparſiſque per æquor
Iam ratibus fragmenta ferus ſibi vendicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat vt æquore flammas:
Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus hærent.
Mille modos inter leti, mors vna timori eſt,
Quæ cœpere mori. Nec ceſſat naufraga virtus.
Tela legunt dejecta mari, ratibúſque miniſtrant:
Incertáſque manus ictu languente per undas
Exercent. nunc, rara datur ſi copia ferri,
Vtuntur pelago. ſæuus complectitur hoſtem
Hoſtis, & implicitis gaudent ſubſidere membris,

guinem ſiſterent, vireſque ſibi ſupperterent, quoad haſtam illam ſuis viſceribus extractam in hoſtē miſiſſent: tum libenti animo ſpiritum emiſſuri.

681. *Quam pelago diuerſa lues.*] Quam ignis qui aquæ contrarius. *Pinguibus ignis, &c.*] Phalaricæ ſagittæ è tedis oleo incendiario, pice, bitumine, nitro, ſulphure & reſina inuolutæ è baliſtis in naues emittuntur, qui *ignis Græcus* dictus eſt *Vvildfier*.

684. *Pice, &c. cera.*] Qua naues vngebantur ad iniuncturas committendas. *Rapuere incendia.*] Concepere ignem, igne correptæ ſunt.

685. *Nec flammas ſuperant undæ.*] Non extinguere valent ignes aquæ. *Sparſiſque, &c.*] Et ipſa fragmenta tabulæque lacerarum ratium ſparſæ corripiunt ignem.

689. *Mille modos inter leti.*] Inter tot mortium genera, eam ſolam mortem timent, quæ prima ipſis occurrit; puta mergi aut vri. *Grotius. Mille modos inter leti, &c.*] Et cum innumera circumſtarent mortis genera, illud tamen ſolum timebant, quod inſtaret, incendium, puta, naufragium, &c. *nec vltra Cæca timent aliunde fata.* Horat. od. 13. lib. 1.

690. *Nec ceſſat naufraga virtus.*] Illi qui fractis nauibus nabant, ſe exercebant in legendis ſubminiſtrandiſque telis pugnantibus, & in feriendo vt poterant hoſte. *Sulpit.*

691. *Tela legunt dejecta mari.*] Qui nauibus fractis natant, colligunt tela fluitantia, miniſtrantque ſociis qui ſunt in ratibus, quin & debili & incerto propter fluctus ictu petunt hoſtes, eoſque, ſi deficiant tela, mari ſubmergunt, etiā cum ſuo periculo.

694. *Vtuntur pelago.*] Mergunt hoſtem in mari, *Sulpi.*

Me quoque mittendis rectum componite telis.
Egere quod supereſt animæ Tyrrhene per omnes
Bellorum caſus. ingentem militis vſum
Hoc habet ex magna defunctum parte cadauer:
Viuentis feriere loco. ſic fatus in hoſtem
Cæca tela manu, ſed non tamen irrita mittit.
Excipit hæc iuuenis generoſi ſanguinis Argus,
Qua iam non medius deſcendit in ilia venter,
Adjuuitque ſuo procumbens pondere ferrum.
Stabat diuerſa victa iam parte carina
Infelix Argi genitor, (non ille iuuentæ
Tempore Phocaicis vlli ceſſurus in armis:
Victum æuo robur cecidit, feſſúſque ſenecta
Exemplum, non miles erat) qui funere viſo,
Sæpe cadens longæ ſenior per tranſtra carinæ
Peruenit ad puppim ſpirantéſque inuenit artus,
Non lacryma cecidere genis, non pectora tundit,
Diſtentis toto riguit ſed corpore palmis.
Nox ſubit, atque oculos vaſta obduxere tenebræ.
Et miſerum cernens agnoſcere deſinit Argum.
Ille caput labens, & iam languenta colla
Viſo patre leuat: vox fauces nulla ſolutas
Proſequitur: tacito tantum petit oſcula vultu.
Inuitátque

718. *Egere.*] Se hortatur.

719. *Ingentem militis vſum, &c.*] Intermortuuſque habet quod feriatur loco viuentis. *Ingentem militis vſum.*] Faciet officium magni militis.

722. *Cæca tela manu.*] Sui ipſius. cœci.

723. *Argus.*] Maſsilienſis.

724. *Qua jam non medius.*] Supra vmbilicum.

725. *Adjuuitque, &c.*] Et ipſe in telũ procũbens addidit telo vim.

726. *Diuerſa.*] In prora, nam filius in puppi. mox vſ. 731.

728. *Phocaicis.*] Maſsilienſibus. ſupra vſ. 340.

730. *Exemplum, &c.*] Excitator virtutis alienæ, licet viribus per annos exhauſtus ipſe non pugnaret. *Funere &c. artus.*] Filij.

734. *Diſtentis toto, &c.*] Extentis manibus pedibuſque extremis partibus calore deſtitutis & rigentibus.

735. *Nox ſubit, &c.*] Mortis caligo ceu animi deliquium obrepit patri exanimato è filij cæde.

737. *Illecaput.*] Argus. *Labens.*] Inclinatum.

738. *Soluta.*] In morte reſolutas.

739. *Tacito tantum petit oſcula vultu.*] Vultu geſtuque petit extrema illa munera, oſculi ſpiritum ſupremum excipientis, & dextra

Inuitátque patris claudenda ad lumina dextram.
Vt torpore ſenex caruit, viréſque cruentus
Cæpit habere dolor, Non perdam tempora dixit,
A ſauis permiſſa Deis, iugulúmque ſenilem
Confodiam. veniam miſero concede parenti,
Arge, quod amplexus, extrema quod oſcula fugi.
Nondum deſtituit calidus tua vulnera ſanguis,
Semianimíſque jaces, & adhuc potes eſſe ſuperſtes.
Sic fatus, quamuis capulum per viſcera miſſi
Polluerat gladij, tamen altæ ſub æquora tendit
Præcipiti ſaltu. letum præcedere nati
Feſtinantem animam morti non credidit vni.
Inclinant jam fata ducum: nec jam amplius anceps
Belli caſus erat: Græjæ pars maxima claſſis
Mergitur: aſt aliæ mutato remige puppes
Victores vexere ſuos: naualia pauca
Præcipiti tenuere fuga. Quis in vrbe parentum
Fletus erat! quantus matrum per littora planctus!
Conjux

oculos comprimentis. Neceſsitudine enim proxime conjunctus morientibus oculos clauſit apud veteres, & expirantem deoſculatus, fugientem ore animam excepit. *Extremo ſiquis ſuper halitus errat Ore lega.* Virg. lib. 4. Aeneid.

741. *Vt torpore ſenex caruit.*] Vbi exanimi torpore ejecto reſpirauit ſenex, ad ſe rediit, recepitque à dolore vires.

742. *Non perdam tempora.*] Non differam mortem. *Sulpit. Non perdam tempora dixit.*] Non fruar miſeræ vitæ vſura mihi à diis haud æquis conceſſa, ſed confodiam jug.

746. *Nondum deſtituit, &c.*] Expecta, habebis me ſupremi itineris comitem, nolo tibi ſupereſſe, anteuertam certe.

748. *Quamuis capulum, &c.*] Præoccupare filij mortem feſtinans duplici voluit mortis anchora niti. gladium capulo tenus in viſcera adegerat, inde ſe in mare præcipitauit.

752. *Inclinant iam, &c.*] Epilogus pugnæ naualis. Victoria inclinabat, & victi meditabantur fugam. Conſtat epilogus affectibus variis, à miſerabili facie vrbis Maſſiliæ, in quo ingens luctus virorum ac mulierum ortus, omnia miſcebat. *Hore. ducum.*] Maſſilienſium, L. Domitij & L. Naſidieni. vide adnotata ad ℣. 29. & 916. ſupra, ſed vide an dicat, inclinare fata ducum Rom. & Maſsil. Bruti iam victoris, Domitij victi.

753. *Græjæ pars.*] Maſsilienſis. ſupra ℣. 340. Ex Maſsilienſium claſſe quinque ſunt depreſſæ, quatuor captæ. com. ciuil. bell. 2.

754. *Aliæ mutato.*] Captæ.

755. *Victores.*] Romanos.

758. *Con*

Conjux ſæpe ſui, confuſis vultibus vnda,
Credidit ora viri, Romanum amplexa cadauer:
Accenſiſque rogis miſeri de corpore trunco
Certauere patres. at Brutus in æquora victor,
Primus Cæſareis pelagi decus addidit armis,

M. AN

758. *Coniux ſæpe ſui, &c.*] Litori appulſa cadauera lacera iam atque exeſa non agnoſcebantur. vxores itaque cadauera Romanorum pro ſuis amplexæ ſunt. Patres contendebant de cadaueribus, quæ ſuorum filiorum eſſe volebant, vt ea cremarent.

762. *Primus Cæſareis.*] Primus è Cæſarianis ducibus naualis pugnæ gloriam addit terreſtribus Cęſaris victoriis.

Digitized by Google

M. Annæi Lvcani
CIVILIS BELLI,
SIVE
PHARSALIÆ,
LIBER QARTVS.

ARGVMENTVM.

CAstra Ducis castris ad Celsa quartus Ilerdam
Confert in tumulo, qui pene est obrutus imbri.
Enatat hinc Cæsar. Sicoris diducit & vndas:
Petreique fugam sequitur vicinia, pacem
Incipit; at subita Petrei cæde repellit:
Qui mox esuriens veniam vitamque precatur.
Pugnat in Adriaca posthæc Antonius vnda:
Vulteiusque cadit, Libyæ te Curio mactat.

AT procul extremis terrarum Cæsar in oris
Martem sæuus agit non multa cæde nocentē,
Maxima sed fati ducibus momēta daturum.

Jure

AT procul, &c.] Ad Massiliam ita pugnatum fuit. Hic relicto in obsidione Bruto, ad bellum Hispanicum transit Poëta. Cæsar tribus legionibus ad Massiliam relictis, cum pari numero in Hispaniam ire perrexerat: iussis legionibus, quæ non longo interuallo sequebantur, suis vestigiis instare. *At procul.*] At transitionis particula quartum librum orditur, & quidem imitatione Virgiliana: *At regina graui iam dudum saucia cura*, &c. Hortens. *Extremis terrarum Cæsar*] In Hispania, Hesperia in vltima bellum gerit Cæsar.

2. *Non multa cæde nocentem.*] Duces enim Pompeiani omnium rerum inopia pressi se Cæsari dediderunt infra v. 354.

3. *Maxima, &c.*] Multum adiumenti & momenti allaturum Cæsari melius persequuturo summâ & caput belli; postquâ desiisset ipse

Digitized by Google

Iure pari rector castris Afranius illis,
Ac Petrejus erat: concordia duxit in aquas
Imperium commune vices, tutelaque valli
Peruigil alterno paret custodia signo.
His præter Latias acies erat impiger Astur,
Vectonesque leues, profugique a gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.
Colle tumet modico, lenique excreuit in altum
Pingue solum tumulo: super hunc fundata vetusta
Surgit Ilerda manu: placidis prælabitur vndis
Hesperios inter Sicoris non vltimus amnes,
Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu,
Hybernas passurus aquas. at proxima rupes
Signa tenet Magni: nec Cæsar colle minore
Castra

ipse timere, Pompeius sperare auxilium à legatis suis legionibusque in Hispania. *Fari momenta.*]Belli Imperatoribus res magni ponderis daturum. Innuit reliquum belli ciuilis è victoria belli Hispanici, suum exitum habiturũ. *Ducibus.*]Cęsari ac Pŏpeio. *Horr.*

4. *Iure pari rector castris Afranius.*] Potestate æquali, fide & amore mutuo, cura pari, & alterna imperij vice in tutandis castris. Aduentu enim Vibullij Rufi à Pompeio missi, Afranius, Petreius, Varro, legati Pompeij officia inter se partiuntur, vt Varro cum duabus legionibus vlteriorẽ Hispaniam tueatur: Petreius cum duabus legionĩbus & auxiliis Lusitaniæ, Celtiberiæ, Cantabriæ, &c. ad Afraniũ proficiscatur, qui ipse Hispaniæ citerioris partem max. cum tribus legionibus obtineat; constituantq; bellũ ad Ilerdã propter loci opportunitatem gerere.

7. *Peruigil custodia.*]Custodes. *Alterno signo.*] Nunc enim Petreiani, nunc Afraniani vallum custodiebant. *Sulpit.*

8. *His præter Latias, &c.*] Præter Rom. legiones quinque, erant in Petreij & Afranij castris, Asturum, Vectonum, Celtiberorum (qui ex Celtis, Gallia sua relicta, & Pyrenæos saltus transgressis ad Iberum fluu. confederant oriundi, erant) & aliarum Hispaniæ vtriusque gentium cohortes 80. equitum 3000. *Astur, Vectonesque.*] Gentes Hispaniæ.

10. *Gallorum Celtæ.*] Celtæ qui in Iberiam migrarunt Celtiberi sunt appellati. Celtæ enim nostra lingua Galli dicuntur, vt Cęsar inquit. *Sulpit.*

11. *Colle tumet modico, &c.*] In colle leuiter ascendenti sita est Ilerda, in solo fertili, XX. M. passus ab Ibero, citra Sicorim fluu.

14. *Hesperios inter Sicoris.*]Sicoris in Pyrenæis iugis ortus labitur præter Ilerdam, & longius deuectus in meridiem, tandem Ibero miscetur. *Horrens.*

15. *Pons amplectitur arcu.*]Pons iste erat ab occidua parte Ilerdæ, & in potestate Afranianorũ.

16. *At proxima rupes, &c.*] In colle Ilerdæ vicino Pompeiani castra habebant.

17. *Nec Cæsar colle minore Castra leuat.*] In alio sub castris Afranij Cæsar attollit castra.

Caſtra leuat : medius dirimit tentoria gurges.
Explicat hinc tellus campos effuſa patentes,
Vix oculo prendente modum, campóſque coërcet
Cinga rapax, vetitus fluctus, & littora curſu
Oceani pepuliſſe ſuo : nam gurgite miſto,
Qui præſtat terris, aufert tibi nomen Iberus.
Prima dies belli ceſſauit Marte cruento,
Spectandáſque ducum vires, numeroſáque ſigna
Expoſuit : piguit ſceleris : pudor arma furentum
Continuit : patriaque, & ruptis legibus vnum
Donauere diem. prono cum Cæſar Olympo
In noctem ſubita circundedit agmina foſſa,
Dum prima præſtant acies, hoſtémque fefellit,
Et prope conſertis obduxit caſtra maniplis.

Lucæ-

18. *Medius dirimit tentoria gurges.*] Sicoris (inquit Sulpitius) interfluit vtraque caſtra, verum cum Ilerda, & vtraque caſtra fuiſſe citra Sicorim videantur ex iis quæ acta vtrinque fuerint: locum hunc vix explicabilem fatetur Glareanus, niſi intelligatur aliquam Afraniorum partem vltra flumen fuiſſe. vide notam ad 147. lib. infra.

19. *Explicat hinc tellus.*] Hinc ſe per planum extendit campus vltra quam oculis poſſit proſpici.

20. *Coërcet.*] Terminat.

21. *Cinga rapax.*] Fluu. ab orientali caſtrorum parte, vti Sicoris ab occidua. *Vetitus fluctu.*] Nam in ipſo curſu, Ibero celeberrimo omnium totius Hiſpaniæ amnium miſcetur, vetuſque nomen amittit; perinde vt Moſella, vbi Rheno fuerit confuſus. *Hortenſ.*

22. *Gurgite miſto, &c.*] Sub Ilerda influit Iberum, qui flu. adimit nomen. Cingæ, nomen dat Iberiæ.

23. *Qui præſtat terris.*] Qui infinitis partibus præſtantior eſt in Hiſpaniis, auerſio Hortenſ.

24. *Prima dies, &c.*] Primo die poſt caſtra collata, nihil geſtum eſt, copias tantum vtrinque eduxerunt atque oſtentarunt.

26. *Sceleris.*] Belli ciuilis.

28. *Prono cum Cæſar Olympo.*] Veſpero Olympum claudente, id eſt, Sole occidente.

29. *In noctem ſubita, &c.*] Cæſar vbi cognouit per Afranium ſtare, quo minus prælio dimicaretur; ab infimis radicibus montis intermiſſis paſſibus 400. caſtra facere conſtituit. à fronte contra hoſtem pedum 13. foſſam fieri iuſſit. Prima & ſecunda acies in armis permanebat. poſt hos opus in occulto acies tertia faciebat. ſic omne prius eſt perfectum, quam ab Afranio intelligeretur caſtra muniri. Comm. 2. ciu. bell.

30. *Dum prima præſtant.*] Hoc eſt, ante ſtant ne ab Afranianis Cæſarianorum ſtudium & labores obſeruarentur. *Hortenſ. Hoſtémque fefellit, Et prope, &c.*] Afranius Petreiuſque operis impediendi cauſa, copias ſuas ad infimas montis radices producunt, & prælio laceſſunt; neque idcirco Cæſar opus intermittit, &c.

32. *Luce-*

Digitized by Google

Luce noua collem ſubito conſcendere curſu,
Qui medius tutam caſtris dirimebat Ilerdam,
Imperat, huc hoſtem pariter terrórque, pudórque
Impulit: & rapto tumulum prior agmine cepit.
His virtus, ferrúmque locum promittit: at illis
Ipſe locus. miles rupes oneratus in altas
Nititur: aduerſóque acies in monte ſupina
Haret, & in tergum caſura, umbone ſequentis
Erigitur. nulli telum vibrare vacabat,
Dum labat, & fixo firmat veſtigia pilo,
Dum ſcopulos, ſtirpéſque tenent, atque hoſte relicto
Cædunt enſe viam. vidit lapſura ruina
Agmina dux, equitémque iubet ſuccedere bello,
Munitúmque latus læuo præducere gyro.
Sic pedes ex facili nullóque vrgente receptus,
Irritus, & victor ſubducto Marte pependit.
Hactenus armorum diſcrimina. cetera bello

Fatæ

32. *Luce noua collem, &c.*] In planitie inter opp. Ilerdam & & Afranii caſtra tumulus erat, quem ſi occupaſſet Cæſar, omni commeatu ab oppido & ponte ſe interclusurum hoſtes ſperabat. eductis itaque legionibus 3. aciem inſtruit, vnius legionis anteſignanos præcurrere atque occupare eum tumulum jubet. qua re cognita, cohortes Afranii quædam breuiore itinere eundem occupant, repelluntque Cæſarianos: hic autem & ſub ipſo oppido horis quinque pugnatum eſt.

34. *Hoſtem, &c. at illis*,] Afranian.

36. *His virtus, &c. miles rupes.*] Cæſarian.

37. *Oneratus, &c.*] Armis.

38. *Aduerſóque acies, &c.*] Supino pectore arduum collem aſcendentes milites Cæſ. & retro caſuri, niſi ſequentium à tergo clypeis ſuſtentati fuiſſent.

42. *Hoſte relicto.*] Non directo in hoſtem telo, non habito hoſtis reſpectu.

43. *Cædunt enſe viam.*] Cædendo peruiam faciunt. *Grotius. Cædunt enſe viam.*] Virgulta amputantes & vepres, viam ſibi aperiunt.

44. *Equitemque iubet, &c.*] Submiſſus à Cæſare æquitatus, latera perequitans, commodiorem actutiorem ſuis receptum dat.

47. *Irritus.*] Re infecta. *Victor ſubducto, &c.*] Dirempto prælio, vtrique ſe ſuperiores diſceſsiſſe exiſtimauerunt.

48. *Hactenus armorum.*] Huc vſque pugnam ad Ilerdam commemorauit: Iam deſcribit inundationem, qua fluminibus vaſtè reſtagnantibus, in ſubitum diſcrimen adductus ſit Cæſar; quod omnis euagandi facultas pabulatoribus eſſet adempta, itineribus diluuio aquarum infeſtis, & pontibus vi & impetu fluminis abruptis. Simul Poëta varias inundationis cauſas adfert. *Herzenſius.*

49.

Fata dedit variis incertus motibus aër.
Pigro bruma gelu ſicciſque Aquilonibus hærens,
Æthere conſtricto pluuias in nube tenebat.
Vrebant montana niues, campóſque jacentes
Non duraturæ conſpecto ſole pruinæ:
Atque omnis propior mergenti ſidera cœlo
Aruerat tellus hyberno dura ſereno.
Sed poſtquam vernus calidum Tirana recepit
Sidera reſpiciens delapſæ portitor Helles,
Atque iterum æquatis ad iuſtæ pondera Libræ
Temporibus vicere dies: tunc, ſole relicto,
Cynthia quo primum cornu dubitanda refulſit,
Excluſit Boream, flammáſque accepit ab Euro.

Illa

49. *Varius incertus motibus aër.*] Biduo quo hæc geſta ſunt, tanta tempeſtas coorta eſt, vt nunquam illis locis maiores aquas fuiſſe conſtaret, &c. Comment. 2.

50. *Pigro bruma gelu, &c.*] Propter Aquilonem continuum gelida & ſicca præceſſerat hyems, neque nubibus graui lis diſſolui licitum congelato aëre.

52. *Vrebant montana niues, &c.*] Ita Virgilius; *penetrabile frigus adurat. Peruſti artus membra torrida gelu*, dixit Liu. lib. 21. & Tacit. lib. 13. *Ambuſti multorum artus vi frigoris.* quod prius dixerat Xenophon. ἦν δ' χιὼν πολλὴ ἐφ' ὅτῳ ὅπου; ὥστε τὸ ὕδωρ, &c. κ' πρὸ ἑλλήνων πολλῶν κ' ῥίγει ἀπεψύχετο κ' ὧτα. Neque tamē Ariſtoteli aſſentior, qui 4. Meteor. fieri hoc vult διὰ τὸ συνάγειν ἢ διὶ ἐκθερμαίνειν τὸ θερμὸν. Sed propter calorem innatum reſtinctum in herbis plantiſque, humoremque viuidum à frigore depulſum, ita vt tanquam ignis calore aduſtæ inarefcant. ψυχρὸς ἄνεμος Βορέης: πίνυσι & μοκ, κατεφλέγεται ὅρη, κ' ἔρημον ἐκαύσε, κ' ἔπιπτε χιὼν ὡς πῦρ. tanquam ignis. Eccleſiaſt. cap. 33.

53. *Non duraturæ, &c.*] Primo ſole ſoluendæ.

56. *Atque omnis, &c.*] Atque omnis tellus Heſperiæ, Occidenti, quo mergi videntur ſtellæ, ſubiecta, aruerat, conſtricta hyberno gelu & frigore.

56. *Sed poſtquam vernus, &c.*] Poſtquam vero Sol ingreſſus eſt ſignum Arietis quo vectus Phryxus pontum transfretaſſe fingitur delapſa ſorore Helle, quæ ponto nomen reliquit.

57. *Reſpiciens, &c.*] Effigiatur auerſo capite reſpiciens Aries.

58. *Æquatis ad juſta, &c.*] Aequata iam nocti die. Aequinoctio verno; perinde ac Autumnali, vbi ſol Libram ingreditur.

59. *Vicere dies.*] Dies longiores fuere noctibus. *Tunc, ſole relicto.*] Tunc Lunæ à coitu nouæ, recedentis à Sole cornua nondum apparebant. *Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu, Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.* Virg. 1. Georg.

60. *Dubiranda.*] Cum ſuo exortu dubia eſt & incerta, neque cornua apparent.

61. *Boream.*] Αἰθηχλύτλω, ſerenitatis iam per totam hyemē

auctorem,

Ille ſuo nubes quaſcunque inuenit in axe,
Torſit in occiduum Nabataeis flatibus orbem,
Et quas ſentit Arabs, & quas Gangetica tellus
Exhalat nebulas, quicquid concreſcere primus
Sol patitur, quicquid cœli fuſcator Eoi
Impulerat Corus, quicquid defenderat Indos:
Incendere diem nubes oriente remotæ,
Nec medio potuere graues incumbere mundo,
Sed nimbos rapuere fuga. vacat imbribus Arctos,
Et Notus; in ſolam Calpen fluit humidus aër.
Hic vbi iam Zephyri fines, & ſummus Olympi
Cardo tenet Tethyn, vetitæ tranſcurrere denſos
Inuoluere globos, congeſtúmque aëris atri
Vix recipit ſpatium, quod ſeparat æthere terram.
Iamque polo preſſæ largos denſantur in imbres;
Spiſſatæque fluunt: nec ſeruant fulmina flammas,

Quamuis

autorem, pluuiæque abactorem. *Flammaſque accepit ab Euro.*] Calorē ac ruborem, venti pluuiæque præſagia. *Vento ſemper rubet aurea Phœbe.* 1. Georg.

62. *Ille ſuo nubes, &c.*] Eurus nubes omnes ex Eois partibus impulit in Occiduas.

63. *Nabataeis flatibus orbem.*] Eois: orientalibus. Nabatæi autem incolæ ſunt Arabiæ Felicis.

64. *Gangetica.*] India, quam Ganges perlabitur.

65. *Primus, &c.*] Oriens, nobis matutinus.

66. *Cœli fuſcator Eoi, &c.*] Eoum cœlum obſcurans inductis nubibus Corus.

67. *Corus.*] Siue Caurus, quem Græci ἀργέστην nominant, aduerſus Aquilonem flat. *Hortenſ. Quicquid defenderat Indos.*] Quæcunque nubes Solis æſtum Indis arcuerat, ardoremque temperauerat.

68. *Incendere.*] Inflammarunt aërem, vnde pluuiæ & tonitrua naſcuntur. *Oriente remotæ.*] Eurī impetu actæ ex oriente,

69. *Graues incumbere mundo.*] Aqua plenæ.

70. *Vacat imbribus Arctos.*] Nec non ab arcto & Noto congeruntur nubes in Hiſpaniam, vbi Calpe promontorium Bæticæ, vna è columnis Herculis *Gibraltar.*

71. *In ſolam Calpen.*] In Hiſpaniam. à parte totum.

72. *Hic vbi iam Zephyri fines.*] Hic, ad extremum Occidentem, vnde Zephyrus flare, & cœlum pronum mari coniungi vulgo creditur, conglobatæ nubes hærebant, vlterius progredi inhibitæ.

74. *Congeſtumque: &c.*] Et ſpacium, quo diſtat terra ab æthere, vix recipit congeriem nubium.

76. *Polo preſſæ, &c.*] Nubes coactæ in aëre diſſoluuntur in pluuiam

77. *Spiſſatæque fluunt.*] Conſenſatæ toto æthere Pluuiam fundunt. *Hortenſ. Nec ſeruant*, &c. Extinguuntur enim à nimbis

78.

Quamuis crebra micent : exſtinguit fulgura nimbus.
Hinc imperfecto complectitur aera gyro
Arcus, vix vlla variatus luce colorem,
Oceanúmque bibit, raptóſque ad nubila fluctus
Pertulit & cælo defuſum reddidit æquor.
Iamque Pyrenæa quas nunquam ſoluere Titan
Eualuit, fluxere niues, fractóque madeſcunt
Saxa gelu. tum, quæ ſolitis è fontibus exit,
Non habet vnda vias : tam largas alueus omnis
Aripis accepit aquas. jam naufraga campo
Cæſaris arma natant, impulſáque gurgite multo
Caſtra labant : alto reſtagnant flumina vallo.
Non pecorum raptus faciles, non pabula merſi
Vlla ferunt ſulci : tectarum errore viarum
Fallitur occultos ſparſus populator in agros.

Iamque

78. *Quamuis crebra micent.*] Verſus hic jam olim mihi ſuſpectus fuit. Et certè deeſt in Ms. P. & in Ms. T. aſcriptus demum manu recentiore. *Grotius.*

79. *Hinc imperfecto, &c.*] Non vt alias in arcum incuruata è fulgore Solis in nubem concauam & roridam ex aduerſo ſitam refracto, ſed propter denſitatem nubium, nec coloribus diſtincta nec arcu cõpleta. *Concipit Iris aquas, alimentaq; nubibus adfert*, attollit aquas maris refunditque in terras, *& bibit ingens Arcus.* Virg. 1. Georg. *Ecce autem bibit arcus, pluet, credo hercle hodie.* Plauti Curculio.

80. *Vix vlla variatus, &c.*] Docet in denſa & obſcura nube ita arcum apparuiſſe, vt vix fuerit conſpicuus. *Hortenſius.*

82. *Et Cælo defuſum, &c.*] Ita emendauimus pro *diffuſum.* Aquas è cælo lapſas cælo reddidit. *Grot.*

83. *Iamque Pyrenæa, &c.*] Enumeratis operoſè reſtagnationis cauſis, earum effectus nunc commemorat. Et orditur à niuibus Alpinis Pyrenæorum montium, qui Galliam ab Hiſpania ſeparant. *Hortenſ. Iamque Pyrenæa, &c.*] E Pyrenæis montibus liquefactæ defluunt niues. Ita Com. 1. de bel. civ. tum autem ex omnibus montibus nix profluit, ac ſummas ripas fluminis ſuperauit, ponteſque ambos, quos C. Fabius fecerat, vno die interrupit, &c.

84. *Fractoque gelu.*] Glacies tot annos durata, ſoluta fuit.

85. *Tum, quæ ſolitis, &c.*] Fluuios exundantes non capit ſuus alveus. *Expatiata ruunt per apertos flumina campos.*

87. *Naufraga campo, &c.*] Quaſi naufragi in ſũma aqua totis cãpis Cæſaris caſtra & milites fluitarũt.

90. *Non pecorum raptus faciles, &c.*] Cinga & Sicoris, inter quæ flum. caſtra Cæſ. poſita ſunt, ſpatio millium 30. tranſiri neutrum poterat. neque frumentum ſupportare ciuitates quæ ad amicitiam Cæſaris accefſerant, neque pabulatum progredi aut progreſſi longius redire in caſtra poterant, &c. Comment. 1.

92. *Occultos, &c.*] Aqua tectos.

93. *Iam-*

Digitized by Google

Iamque comes ſemper magnorum prima malorum
Saeua fames aderat : nulloque obſeſſus ab hoſte
Miles eget, toto cenſu non prodigus emit
Exiguam Cererem. Prô lucri pallida tabes !
Non deeſt prolato ieiunus venditor auro.
Iam tumuli colléſque latent : iam flumina cuncta
Condidit vna palus, vaſtáque voragine merſit.
Abſorpſit penitus rupes, ac tecta ferarum
Detulit, atque ipſas hauſit : ſubitiſque frementes
Vorticibus contorſit equos, & reppulit æſtus
Fortior Oceani : nec Phœbum ſurgere ſentit
Nox ſubtexta polo : rerum diſcrimina miſcet
Deformis cœli facies, junctæque tenebræ.
Sic mundi pars ima jacet, quam Zonæ niualis,
Perpetuæque premunt hyemes : non ſidera cœlo
Vlla videt, ſterili non quicquam frigore gignit,
Sed glacie medios ſignorum temperat ignes.
Sic, ô ſumme parens mundi, ſic ſorte ſecunda
Æquorei rector facias Neptune tridentis :

Et

93. *Iamque comes, &c.*] Reſtagnatio magnas difficultates Cæſaris exercitui attulit & quaſi obſidione preſsit. jamque commeatus inopia ad denarios 50. in ſingulos modios annona peruenerat militum vires diminutæ, atque incommoda in dies augebantur.

95. *Cenſu non prodigus emit.*] Peculio, ſtipendio, patrimonio.

96. *Exiguam Cererem.*] Frumenti modicum, vel panis fruſtum paruum. *Prô lucri pallida tabes.*] Exclamatio. infames caupones & inſtitores, qui panem ſuum ipſi famelici precio vendunt. De auaro ejuſmodi qui in obſidione Prænestina murem captum ducentis potius denariis vendere, quam ipſe leniendæ famis gratia edere voluit, adeoque periit, vide Liu. 23. lib. Front. 4. cap. 5. Plin. 8. cap. 57.

102. *Æſtus Fortior Oceani.*] Fluctibus & impetu ipſa inundatio vehementior æſtu maris.

103. *Nec Phœbum, &c.*] Neque propter tenebras denſas apparuit Sol ortus, aut diſcernebatur dies à nocte.

106. *Sic mundi pars ima jacet.*] Quales tenebræ hyemeſque perpetuæ vrgent plagas extremas vtrique polo ſubjectas, ſiderum aſpectus expertes, frigore ſteriles.

109. *Sed glacie medios, &c.*] Sed ſuo frigore temperant æſtum zonæ mediæ, vt interjectæ ſint habitabiles.

110. *Sic, ô ſumme parens mundi.*] Apoſtrophe ad Iouem & Neptunum, cum voto vt bellum ciuile diluuio mergant. *Forte ſecunda, &c.*] Cui in diuiſione regni Saturni cecidit imperium pelagi ſorte ſecunda.

112.

Et tu perpetuis impendas aëra nimbis:
Tu remeare vetes quoſcunque miſeris æſtus.
Non habeant amnes decliuem ad littora curſum,
Sed pelagi referantur aquis: concuſſáque tellus
Laxet iter fluuiis. hos campos Rhenus inundet,
Hos Rhodanus: vaſtos obliquent flumina fontes.
Riphæas huc ſelue niues, huc ſtagna, lacuſque,
Et pigras, vbicunque jacent, effunde paludes:
Et miſeras bellis ciuilibus eripe terras.
Sed paruo Fortuna viri contenta pauore,
Plena redit ſolitóque magis fauere ſecundi,
Et veniam meruere Dei. jam clarior aër,
Et par Phœbus aquis, denſas in vellera nubes
Sparſerat, & noctes ventura luce rubebant:
Seruatóque loco rerum, diſceſſit ab aſtris
Humor, & ima petit, quicquid pendebat aquarum.
Tollere

112. *Tu perpetuis, &c.*] Iupiter.

113. *Tu remeare, &c.*] Neptune.

114. *Non habeant amnes, &c.*] Non deferant fluuij aquas ſuas in mare; ſed repellantur.

115. *Concuſſaque tellus, &c.*] Neptuni tridente, terræ motu quaſſata tellus iter amnibus aperiat.

116. *Hos campos Rhenus inunder.*] Huc, in Hiſpaniam fluuios diuertant ex Germania & Gallia Rhenus atque Rhodanus, huc confluant niues è montibus Rhiphæis, huc ſtagna, lacus, paludes.

117. *Obliquent flumina.*] Obliquos habeant, & per totam longitudinem, alueis tranſuerſis emittant.

118. *Ripheas.*] Hyperboreas & Scythicas. *Sulpit.*

120. *Eripe terras.*] Libera, ſubmergendo Cæſarem cum exercitu.

121. *Sed paruo Fortuna, &c.*] Sed deſtitutum ad modicum temporis Cæſarem & leuiuſcula calamitate territū, ampla mox & indulgētior inſequuta eſt Fortuna.

122. *Plena,*] Fauens: & tanquam propitia mater, cepit illi adblandiri. *Hortenſ.*

123. *Veniam meruere Dei.*] Præteritam noxam inſequenti ſucceſſu abunde compenſantes.

124. *Par Phœbus aquis.*] Diſpergēdis nubibus atque in raritatem & candorem vellerum attenuandis valens. νίφεα πεφταμένοισιν, Οἷα μάλιστα πώποισιν ἐπικόπτα.

125. *Noctes ventura luce, &c.*] Longæ tenebræ adueniente luce paulatim fugabantur; ea fere facie, quæ eſt diei illuceſcentis primulum. *Grotius. Noctes ventura luce rubebant.*] Sub occaſum Solis, rubor erat inſequentis diei ſerenitatis præſagium. *vel*, die illuceſcente primulum rubeſcebat cœlum, non tenebris offuſum, vt modo v. 103.

126. *Diſceſſit ab aſtris, &c.*] Decidit, quicquid pluuiarum in nubibus ſuſpenſum erat.

130. Vt

Tollere ſilua comas : ſtagnis emergere colles
Incipiunt, viſóque die dureſcere valles.
Vtque habuit ripas Sicoris, campóſque reliquit,
Primùm cana ſalix madefacto vimine paruam
Texitur in puppim, caſóque inducta iuuenco
Vectoris patiens tumidum ſuperenatat amnem.
Sic Venetus ſtagnante Pado, fuſóque Britannus
Nauigat Oceano : ſic cum tenet omnia Nilus,
Conſeritur bibula Memphitis cymba papyro.
His ratibus trajecta manus feſtinat vtrinque
Succiſum curuare nemus : fluuiíque ferocis
Incrementa timens, non primis robora ripis
Impoſuit : medios pontem diſtendit in agros.
Ac ne quid Sicoris repetitis audeat vndis,
Spargitur in ſulcos, & ſciſſo gurgite riuis
Dat pœnas majoris aquæ. Poſtquam omnia fatis
Cæſaris

130. *Vtque habuit ripas Sicoris.*] Alueo iam ſuo Sicorim capiente: ceſſante inundatione.

131. *Primum cana, &c.*] Imperat militibus Cæſar, vt naues faciant cuius generis eum ſuperioribus annis vſus Britanniæ docuerat, carinæ ac ſtatumina ex leui materia fiebant: reliquum corpus nauium viminibus contextum coriis integebatur. Comment. 1. *Ad eam* (inquit Plin. lib. 4. cap. 16.) *Britanni vitilibus nauigiis corio circumſutis nauigant.*

132. *Iuuenco, &c.*] Corio bubulo, *Synecd.*

134. *Sic Venetus ſtagnante Pado.*] Cuiuſmodi nauigiis vtuntur Veneti ſe effundente Pado, Britanni in Oceano ventis placido, Aegyptij inundante Nilo. papyrus autem frutex eſt paluſtris, vnde Aegyptij nauigia contexunt, vti ex libro eius vela, tegetes, funes, veſtes, &c.

136. *Conſeritur.*] Contexitur Aegyptiaca cymba bibula papyro. Alibi dictum Memphim regiam Aegypti fuiſſe, & hodie Cairum appellari. *Hortenſ.*

137. *His ratibus trajecta, &c.*] Naviculas has carris iunctis deuehit noctu Cæſar M. paſſuum à caſtris 22. quibus traiecti milites, vlteriore ripa occupata atque munita, ſuccidit materiam ponti faciendo, quem biduo perficit. ita rei frumentariæ & pabulationi affatim conſultum.

138. *Succiſum curuare nemus.*] Materiam quærere ponti faciendo. *Groc. Fluuiíque ferocis, &c.*] Timens ne Sicoris impetuoſus augeretur ac creſceret.

141. *Ac ne quid Sicoris, &c.*] Cæſar, ne ſemper magno circuitu per pontem equitatus eſſet mittendus, nactus idoneum locum, foſſas pedum 30. in latitudinem complures facere inſtituit, quibus partē aliquā Sicoris auerteret, vadūque in eo fluu. efficeret. Cōm. 1. Has prioris inundationis pœnas dediſſe Sicorim dicit poēta.

143. *Poſtquam omnia, &c.*] Afranius & Petreius intercluſo ſibi

Cæſaris ire videt, celſam Petreius Ilerdam
Deſerit: & noti diffiſus virilus orbis,
Indomitos quærit populos, & ſemper in arma
Martis amore feros, & tendit in vltima mundi.
Nudatos Cæſar colles, deſertaque caſtra
Conſpiciens, capere arma iubet: nec quærere pontem,
Nec vada, ſed duris fluuium ſuperare lacertis.
Paretur: rapuitque ruens in prælia miles,
Quod fugiens timuiſſet, iter. mox vda receptis
Membra fouent armis, gelidóſque à gurgite curſu
Reſtituunt artus, donec decreſceret vmbra
In medium ſurgente die. iamque agmina ſumma
Carpit eques, dubiique fugæ, pugnæque tenentur.
Attollunt campo geminæ juga ſaxea rupes

Valle

à Cæſaris equitatu frumento pabuloque, defectione item ciuitatum & Cæſaris amicitiam ſecutarum, permoti, in Celtiberiam bellum transferre ſtatuunt, quæ in amicitia permanſerat Pompeij, magnis eius in Sertoriano bello affecta beneficiis, & quod Cæſaris nomen in barbaris erat obſcurius.

145. *Orbis.*] Regionis in qua erant, ad Cæſ. ſam inclinantis.

146. *Indomitos, &c.*] Celtiberos.

147. *In vltima mundi.*] In vlteriorem Hiſpaniam.

148. *Nudatos Cæſar colles, &c.*] De tertia vigilia Afranius atque Petreius caſtra mouerant, omnibus copiis Sicorim tranſierant, ad Iberum recto maturantes itinere. Quod vbi Cæſar per exploratores cognouerat, duas Afranianorum legiones Sicorim traduxiſſe, caſtra ad Octogeſam oppidum ad Iberum poſitum munita, ibi naues conquiſitas è quibus junctis ponte facto exercitum trajicerent: ille equites fluuium multo opere vix auerſum tentare & tranſire juſsit, magno jumentorum numero in flumine ſupra atque infra conſtituto & pedites tranſire auſos tra-

uxit.

149. *Nec quærere pontem.*] Pons enim magnũ circuitum habebat.

150. *Fluuium ſuperare.*] Tranare.

151. *Paretur.*] Cuncti ſcil. obtemperant. *Rapuitque.*] Hoc eſt, celeriter amnem ingreſſus eſt. *Rapuique, &c.*] Et perſequendi hoſtis ſtudioſe alto & rapido fluminĩ committunt milites Cæſ. quod vel ipſi fugientes è bello vix tentaſſent.

152. *Mox vda receptis, &c.*] Vdi gelidique à trajectione corpora reficiunt, curſuque calefaciunt ad meridiem vſque, ne defeſsi prælio obiciantur.

155. *Iamque agmina, &c.*] Equitatus Cæſaris nouiſsimum hoſtium agmen conſequutus, premere eos, morari, atque iter impedire cœpit.

147. *Attollunt campo, &c.*] A millibus paſſuum quinque campeſtris itineris, exploratores, retulere, montes, difficilia atque anguſta loca excipere. Laborabat itaque Cæſar ne Afraniani his anguſtiis occupatis & ſuis prohibitis, exercitu Iberum trajecto, è manibus dimiſsi bellum transferrent in Celtiberos & remotas gentes.

160. *Hoſte*

Digitized by Google

Valle cauæ media : tellus hinc ardua celſos
Continuat colles : tutæ quos inter opaco
Anfractu latuêre viæ : quibus hoſte potito
Faucibus, emitti terrarum in deuia Martem,
Jnque feras gentes Cæſar videt. Ite ſine vllo
Ordine, ait, raptúmque fuga conuertite bellum,
Et faciem pugnæ, vultúſque inferte minaces :
Nec liceat pauidis ignaua occumbere morte :
Excipiant recto fugientes pectore ferrum.
Dixit : & ad montes tendentem præuenit hoſtem.
Illic exiguo paulum diſtantia vallo
Caſtra locant. poſtquàm ſpatio languentia nullo
Mutua conſpicuos habuerunt lumina vultus,
Et fratres, natóſque ſuos videre, patréſque ;
Deprenſum eſt ciuile nefas. tenuêre parumper
Ora metu : tantum nutu. motóque ſalutant
Enſe ſuos. mox vt ſtimulis maioribus ardens
Rupit amor leges, audet tranſcendere vallum
Miles, in amplexus effuſas tendere palmas.
Hoſpitis ille ciet nomen ; vocat ille propinquum :
Admonet

160. *Hoſte potito.*] Afranianis.

161. *Faucibus.*] Angustiis. Furcis.

163. *Raptumque fuga, &c.*] Nolite pati hostem, bellum, certam victoriam vobis eripi per fugam.

164. *Et faciem, &c. Nec liceat, &c.*] Ne pereant ignaui & fugientes acceptis in tergo vulneribus, conuertite, excipiantque aduerso pectore tela.

167. *Et ad montes, &c.*] Cæsar diuerso itinere per valles maximas & saxa prærupta, angustiis & montibus occupatis, ex magnis rupibus nactus planiciem, contra hostem aciem instruxit. Afranius vtrinque pressus, ibi constitit. Cæsar, intercluso omni ab Iberum itinere, quam proxime hostem potest, castra communiuit.

169. *Poſtquam ſpatio, &c.*] Postquam milites hinc inde luminibus certis neque per castrorum distantiam (quæ modica erat) languentibus se mutuo agnouerunt, & in aduersis castris fratres, natos, patres viderunt, admoniti statim nefarij quod inierant, belli, primum taciti se inuicem conspiciebant, deinde salutabant eminus, mox amplexabantur. Petreij (inquit Commentariorum de ciuili bello autor) atque Afranij ad aquationem curantium discessu, liberam nacti milites colloquij facultatem, vulgo procedunt. quę quisque in castris notum aut municipem habebat, conquirit atque vocat, agunt gratias, &c.

175. *Leges, &c.*] Quibus cautum est cum hoste colloqui aut versari.

178. *Conſo*

Admonet hunc ſtudiis conſors puerilibus ætas:
Nec Romanus erat, qui non agnouerat hoſtem.
Arma rigant lacrymis, ſingultibus oſcula rumpunt:
Et quamuis nullo maculatus ſanguine miles,
Quæ potuit feciſſe, timet. Quid pectora pulſas?
Quid veſane gemis? fletus quid fundis inaneis?
Nec te ſponte tua ſceleri parêre fateris?
Vſque adeóne times, quem tu facis ipſe timendum?
Claſſica det bello; ſauos tu neglige cantus:
Signa ferat; ceſſa: iam iam ciuilis Erinnys
Concidet, & Cæſar generum priuatus amabit.
Nunc ades, æterno complectens omnia nexu,

O

178. *Conſors puerilibus ætas*] Connutritio atque acta ſimul pueritia.

179. *Nec Romanus erat.*] Quotquot erant in vtriſque caſtris Romani, ſe inuicem agnoſcebant.

180. *Arma rigant lacrymis, &c.*] Præ lætitia dolori miſta, & concordiæ ſtudio votiſque conqueſti ſe cum hominibus neceſſariis & conſanguineis arma contuliſſe.

182. *Quæ potuit feciſſe, timet.*] Eadem, puta, fratris, patris, propinqui. *Quid pectora pulſas.*] Hæc ex perſona poëtæ condolentis militum affectus, arguentiſque eos ſui doloris & ciuilis huius belli authores, vt qui partes ſequantur, à quibus eos diſſuadet hortaturque eos ad concordiam.

184. *Sceleri parêre fateris?*] Imperatori ſceleſtum bellum jubēti.

185. *Quem tu facis, &c.*] Cujus partes tu ſecutus, obſequio tuo & officio potentem eum & timendum facis.

186. *Claſſica det bello.*] Ita emendandum, pro, *dent bellum.* Cæſar clasſicum canere jubeat: tu ne audi. Signa moueat, ne ſequere. jam pax erit. *Grotius. Claſſica dent bellum. ſauos tu neglige cantus. Signa ferat, &c.*] Sic vetus ſcriptura, cui ſubrogauit vir ſūmus: *Claſſica det bello.* Quid an non clasſica bellum dare, iuxta bene dicuntur atque buccinæ vel ſigna canere? Nam vulgaris ſenſus. idem. *Claſſica* juſſa cani ab Cæſare, *dent* poteſtatem pugnæ (nam qui pugnat injuſſu capitale eſt) ſed ſi clasſica faciant copiam prælii, tu ne audi. Nec enim, quia, cum inſequenti verſu dicitur. *Signa ferat;* intelligitur *Cæſar;* ideo neceſſe eſt ſuperius tale verbum poni, ad quod idem nominativus ſubaudiatur. Clasſica igitur puta Cæſaris, ad pugnam vocent. Tale eſt illud Ennii in annalibus:

—— *Tonſamque tenentes*
Parerent, obſeruarent, portiſculus ſignum.

Cum dare cepiſſet. Gronov.

Claſſica det bello, &c.] Imperator clasſicum canere jubeat; tu ne audi. Signa moueat; tu ne ſequere. jam pax erit. Alij leg. *Claſſica dent bellum.*

188. *Cæſar generum. &c.*] Cæſar à vobis deſtitutus & in priuatum redactus, redibit in gratiam cum Pompejo.

189. *Nunc ades, &c.*] adſis ô Cōcordia, mundi hujus fabricæ rerūq; omnium in mundo ſacrum & certum vinculum, vireſque tuas experiantur iſti diſcordes.

191. *Ma*

O rerum, miſtique ſalus concordia mundi,
Et ſacer orbis amor: magnum nunc ſecula noſtra
Venturi diſcrimen habent. perière latebræ
Tot ſcelerum: populo venia eſt erepta nocenti:
Agnouêre ſuos. pró numine fata ſiniſtro
Exigua requie tantas augentia clades!
Pax erat, & miles caſtris permiſtus vtriſque
Errabat: duro concordes ceſpite menſas
Inſtituunt, & permiſto libamina Baccho.
Graminei luxêre foci: junctóque cubili
Extrahit inſomnes bellorum fabula noctes:
Quo primum ſteterint campo, qua lancea dextra
Exierit. dum, quæ geſſerunt fortia, jactant,
Et dum multa negant, quod ſolum fata petebant,

Eſt

191. *Magnum nunc ſecula, &c.*] Poſtquam agnouerint eos eſſe ciues ſuos, quos pro hoſtibus habuerint: ſatis inſtructi videntur ad diſcernendum quid faciant in poſterum. periit iis omnis prætextus, ſublata eſt omnis excuſatio ignorantiæ. Manifeſto omnes tenentur ſcelere, niſi abſtineant ab hoc bello, quod infertur ciuibus jam non ignotis.

192. *Venturi diſcrimen, &c.*] Loquitur tanquam præſentia eſſent quæ narrat. Hactenus quæ facta ſunt excuſari aliquo modo poſſunt. In poſterum verò magnũ imminet periculum. nam niſi abſtinetur à bello, omnes manifeſto ſcelere contaminari neceſſe eſt. Pugnabunt in ciues jam non ignotos. *Grotius. Diſcrimen venturi.*] Periculum inſtantium malorum. *Periere latebræ.*] Iam ſe impietatis excuſare non poſſunt, quia viderunt ſe contrà neceſſarios arma ferre. *Sulpit.*

194. *Pró, numine fata, &c.*] Sed ô numina læua, fata leuia, tantillam concordiæ vel ſpeciem vel ſpem tanta clade compenſantia. Namque ecce inter ipſa amicitiæ ſymbola, menſas conſociatas, pocula mutua, caſtrenſes focos, cubilia communia, jucundas vtrinque recordationes actorum laborum, rerum ſtrenue geſtarum, periculorum præteritorum. Petreius, re intellecta, armat familiam; cum hac & prætoria cohorte cetratorum, barbariſque equitibus ad vallum aduolat, colloquia militum interrumpit, Cæſaris milites repellit à caſtris, quos deprehendit, interficit, &c. flens manipulos circuit, neu ſe, neu Pompejum, neu Imperatorem deſerant prodantque obſecrat, poſtulat vt renouata in duces fide jurent omnes ſe exercitum ducéſque non deſerturos, &c. Comment. 1.

196. *Pax erat, &c.*] Redit ad hiſtoriam, vnde digreſſus fuerat. Vagabantur interim in vtriſque caſtris vtrique, haud aliter, ac ſi pax conciliata fuiſſet. *Horrenſ.*

197. *Duro concordes, &c.*] Dilatat narrationem à ſignis reconciliationis. Sunt enim amicitiæ ſymbola, menſæ communes. *Horr.*

203. *Quod ſolum fata petebant.*] Culpam in fata confert, vt modo

Est miseris renouata fides, atque omne futurum
Creuit amore nefas. nam postquam fœdera pacis
Cognita Petreio, seque, & sua tradita vênum
Castra videt, famulas scelerata ad prœlia dextras
Excitat, atque hostes turba stipatus inermes
Præcipitat castris, junctósque amplexibus ense
Separat, & multo disturbat sanguine pacem.
Addidit ira ferox moturas prœlia voces:
Immemor ô patriæ, signorum oblite tuorum,
Non potes hoc causa miles præstare Senatus,
Assertor victo redeas vt Cæsare: certè
Vt vincare potes. dum ferrum, incertáque fata,
Quique fluat multo non deerit vulnere sanguis,
Ibitis ad dominum? damnatáque signa feretis?
Vtque habeat famulos nullo discrimine Cæsar
Exorandus erit? ducibus quoque vita petenda est?
Nunquam nostra salus pretium, mercêsque nefanda
Proditionis erit: non hoc ciuilia bella,
Vt

204. *Atque omne, &c.*] Per hanc concordiam data est nefariæ cædis occasio.

205. *Nam postquam, &c.*] Namque legatos ad Cæsarem de pace miserant, fidem ab eo de sua, de Petreij & Afranij vita petierant, se statim signa transtaturos promiserant.

207. *Famulas scelerata, &c.*] Vt modo nota ad vs. 194.

212. *Signorum oblite tuorum.*] Qui diuersa, hoc est, hostium signa, nostris relictis, nunc sequaris.

213. *Non potes hoc causa, &c.*] Quod si causæ senatus defensor non potes efficere, vt victo Cæsare libertatis patriæ victor redeas; saltem hoc potes, vt fide seruata pugnes dum vincaris.

215. *Dum ferrum, &c.*] Quandiu vobis dextra armata, dum belli euentus adhuc incertus est, quandiu calidus vobis mouet circum præcordia sanguis, quem pro libertate tuenda pulchrè effunda-

tis, placetne seruitutis iugo colla submittere?

217. *Damnataque signa feretis?*] Patriæ infesta, hostilia iudicata Senatus Consulto, vobisque ipsis damnata.

218. *Vtque habeat, &c.*] Non habita, inquit, Bersmannus, differentia inter vos & seruos sceleri assuetos. Quid si dicamus; citra pugnæ discrimen, id est non belli fortuna coactos, sed sponte seruire paratos? *Nullo discrimine.*] Ex illo Virgilij: *Tros Tyriusue mihi nullo discrimine agetur.* Hoc ne, inquit, orandus est Cæsar, vt nos sibi seruire patiatur, hac sola lege, ne durius vos Pompeianos habeat, quam Cæsarianos suos? Nam alioqui, vt Tacitus inquit, *recentissimus quisque seruorum & conseruis ludibrio est.* Grotius.

219. *Ducibus quoque, &c.*] Nobis, vt modo nota ad vs. 205.

221. *Non hoc ciuilia bella, &c.*] Reddit

Vt viuamus, agunt. trahimur ſub nomine pacis.
Non chalybem gentes penitus fugiente metallo
Eruerent, nulli vallarent oppida muri,
Non ſonipes in bella ferox, non iret in æquor
Turrigeras claßis pelago ſparſura carinas,
Si bene libertas vnquam pro pace daretur.
Hoſtes nempe meos ſceleri iurata nefando
Sacramenta tenent: at vobis vilior hoc eſt
Veſtra fides, quod pro cauſa pugnabitis æqua.
Sed veniam ſperare licet. prô dira pudoris
Funera! nunc toto fatorum ignarus in orbe
Magne paras acies, mundique extrema tenentes
Sollicitas reges, cum forſan fœdere noſtro
Iam tibi ſit promiſſa ſalus. Sic fatur, & omneis
Concußit mentes, ſcelerúmque reduxit amorem.
Sic vbi deſuetæ ſiluis in carcere clauſo
Mánſue

Reddit cauſam ciuilium bellorum: aut vt pugnando moriantur; aut victores ſuam libertatem retineant. *Horrenſ.*

222. *Trahimur, &c.*] In ſeruitutem abducimur, prodimur.

223. *Non chalybem gentes.*] Quorſum tela, mari, bellicoſi equi, claſſes; ſi honeſtius libertatem pro pace tradere, quam armis tueri liceret. *Penitus fugiente, &c.*] Penitus recondito in fodinis, apud Chalybas pop. ad fluuium Thermodoonta.

228. *Hoſtes nempe meos, &c.*] Cæſaris milites ſacramento obſtricti fidem ſceleſtæ & injuſtæ cauſæ præſtant: vobis ne leuior fides in cauſa juſta propugnanda?

230. *Quod pro cauſa pugnabitis, &c.*] Ita rectè Ms. Non alia cauſa vos hoſtibus ignauiores eſtis, quam quod juſtum bellum geritis. nam illos ſcelera obdurant. *Grotius.*

231. *Sed veniam.*] Ita emendauimus pro *Et.* Eſt enim ἀνθυπροφορά. *Grot. Prô dira, &c.*] Epilogus conſtat pathetica exclamatione in deteſtanda pacis fœdera, quæ à militibus ſe abſente cum hoſte inita ſunt. *Hort. Prô dira, &c.*] Prô pudorem extinctum! Prudent. *Qui me pudoris funere perderet.*

233. *Mundique extrema, &c.*] Dum tu externa ſolicitas auxilia, nos jurati in cauſam tuam milites te hic prodimus, vitamque tuam cum hoſte paciſcimur.

236. *Scelerumque reduxit amorem.*] Belli & ſceleſtæ cædis ciuium. ſic terror oblatus à ducibus; crudelitas in ſupplicio, vana religio jurisjurandi, ſpem præſentis deditionis ſuſtulit, menteſque militum conuertit, & rem ad priſtinam belli rationem redegit. *Comment.*

237. *Sic vbi deſuetæ, &c.*] Veluti feræ caueis coërcitæ, feritate depoſita, manum manſuetarij pati edoctæ, & rabiem exuiſſe viſæ, deguſtato tamen ſanguine in priſtinam redeunt truculentiam.

242. *Ma*

Mansuevêre feræ, & vultus posuêre minaces,
Atque hominem didicêre pati: si torrida paruus
Venit in ora cruor, redeunt rabiésque furórque,
Admonitæque tument gustato sanguine fauces:
Feruet, & à trepido vix abstinet ira magistro.
Itur in omne nefas: & quæ Fortuna Deorum
Inuidia cæca bellorum in nocte tulisset,
Fecit nostra fides: inter mensásque, torósque,
Quæ modo complexu fouerunt pectora, cædunt.
Et quamuis primò ferrum strinxêre gementes,
Vt dextræ iusti gladius dissuasor adhæsit,
Dum feriunt, odêre suos, animósque labantes
Confirmant ictu. feruent iam castra tumultu,
Et scelerum turba: rapiuntur colla parentum.
Ac velut occultum pereat scelus, omnia monstra
In faciem posuêre ducum: iuuat esse nocentes.

Tu

242. *Magistro.*] Custode, rectore.

245. *Fecit nostra fides*] Ita emendans Hugo Grotius, legit, *Fecit nostra fides*, atque ita intelligit. Potuerat bellum ciuile deorum & fati iniquioris videri culpa: præsertim si fortuita prælia ignotos ignotis implicuissent: nunc profecto nostra est, quia alter alterum nouimus, eiusque rei certi & nobis conscij sumus. nam quæ aut ignorantia, aut impetu fiunt, eorum culpa facile fato assignatur: quæ destinato καὶ ἐκ προαιρέσεως aguntur, ea non ἀτυχήματα sunt, sed ἀδικήματα. Cæterum non video cur vetus lectio *Fecit monstra fides*, tam monstro similis cuipiam videatur. Quin tentemus si quis commodus inde sensus elici possit. Petreiani, *inquit*, dum fidem iureiurando renouatam ducibus probare volunt perpetrarunt monstrosas ciuium suorum cædes, quales non fortuna victoriæ insolens exercuisset in hostes deorum ira victos in ipsa confusione tumultuosi belli. Sed dispiciat lector, & infra vs. 252. appellat *monstra*.

246. *Quæ modo complexu, &c.*] Edixerat Petreius, vt, penes quem quisque sit miles Cæsaris, producatur, productos palam in Prætorio interficiunt. *Fouerunt pectora.*] Addit à gestibus alios affectus, quod ea pectora confoderunt; quæ paulò antè complexi fuerant. *Hortensius.*

247. *Gementes.*] Inuiti sc.

248. *Vt dextræ iusti, &c.*] Postquam tamen extraxissent gladium contra ius in suos hospites, ciues, propinquos sæuiturum, inter feriendum odium in suos colligunt simulque exprimunt: animos scil. prius dubios & vacillantes ictu confirmant, obdurantque.

249. *Labantes.*] Deficientes.

252. *Ac velut occultum, &c.*] Ac veluti sceleris periret laus & gratia, si celaretur: portentosas cædes proferunt, cæsorum cognatorum capita ducibus præsentant.

54. Tu

Digitized by Google

Tu Cæſar, quamuis ſpoliatus milite multo
Agnoſcis ſuperos: neque enim tibi maior in armis
Emathiis fortuna fuit, nec Phocidos undis
Maſſilia, Pharioque tantum eſt æquore geſtum.
Hoc ſiquidem ſolo ciuilis crimine belli
Dux cauſæ melioris eris. polluta nefanda
Agmina cæde duces iunctis committere caſtris
Non audent, altæque ad mœnia rurſus Herdæ
Intendere fugam. campos eques obuius omnes
Abſtulit, & ſiccis incluſit collibus hoſtem.
Tunc inopes undæ præruptæ cingere foſſa
Cæſar auet, nec caſtra pati contingere ripas,
Aut circum largos curuari brachia fontes.
Vt læti vidêre viam, conuerſus in iram
Præcipitem timor eſt. miles non vtile clauſis
Auxilium

254. *Tu Cæſar, &c.*] Cæſarem laudat à clementia, qua confeſſus & veneratus, reueritus atque imitatus deos, in milites aduerſariorum qui in ſua caſtra venerant, non ſæuierit. namque hos ſumma diligentia conquiſitos dimiſerat; præter Tribunos permultos & Centuriones, qui ſua voluntate apud eum permanſerunt. *Grotius.* Deos tibi fauentes agnoſcis; qui cauſam tuam non felicem tantum, ſed & fauorabilem faciunt.

255. *Neque enim tibi, &c.*] Neque enim majorem gloriam è victoria Pharſalica Maſſilienſi, Alexandrina reportaſti, quam ex hac tua clementia & iracundiæ victoria, imo & hinc Deos fortunamque tibi deuinctiores demeruiſti. Cic. pro Marcello, Q. Ligario, &c.

256. *Emathiis fortuna fuit.*] Pharſalicis, lib. 1. ℣ſ. 1. *Phocidos, &c.*] Supra lib. 3. ℣ſ. 340.

257. *Pharioque, &c.*] Aegyptiaco. Pharos inſula eſt & turris quæ claudit portum Alexandrinum, clauſtrum Aegypti maritimum.

258. *Hoc ſiquidem, &c.*] Quod volueris hoc ſcelere vacare, quo ſe obſtrinxerunt Pompejani, approbas cauſam tuam eſſe meliorem.

259. *Polluta nefanda, &c.*] Petrejani nefandæ cædis quaſi vltricibus agitati furiis, non auſi diutius ſuſtinere Cæſarem, aquationis, pabulationis atque omnium rerum difficultatibus circumuenti, conſilium capiunt de reuertendo ad Herdam.

265. *Caſtra pati, &c.*] Afran. caſtrorum procurrentes partes & vallum duci à caſtris ad amnes aut fontes, non paſſus eſt Cæſar.

267. *Vt læti videre viam, &c.*] Poſtquam ſibi vallo atque foſſa circumuentis & aquationi interclusis mortis neceſsitatem imminere vident, rem ferro decernere parant. Cæſar ſuos ex aduerſo in aciem dirigit, ſed pugnæ abſtinet, ſatius ratus ſine cruore eos ad deditionem cogere, quam cum ſuorum periculo aut hoſtium multo ſanguine vincere.

268. *Miles non vtile, &c.*] niani inopia pabuli adducti,

Auxilium mactauit equos : tandemque coactus
Spe posita damnare fugam, casurus in hostes
Fertur. Vt effuso Cæsar decurrere passu
Vidit, & ad certam deuotos tendere mortem :
Tela tene iam miles, ait, ferrumque ruenti
Subtrahe : non vllo constet mihi sanguine bellum :
Vincitur haud gratis, jugulo qui prouocat hostem.
En sibi vilis adest inuisa luce juuentus,
Iam damno peritura meo : non sentiet ictus ;
Incumbet gladiis, gaudebit sanguine fuso.
Deserat hic feruor mentes, cadat impetus amens,
Perdant velle mori. Sic deflagrare minaces
Incassum, & vetito passus languescere bello,
Substituit merso dum nox sua lumina Phœbo.
Inde vbi nulla data est miscendæ copia mortis,
Paulatim cadit ira ferox, mentesque tepescunt.
Saucia maiores animos vt pectora gestant
Dum dolor est, ictusque recens, & mobile neruis
Conamen calidus præbet cruor, ossaque nondum
Abduxêre cutem : si conscius ensis adacti

Stat

parant, & quo essent expeditiores omnia sarcinaria iumenta interfici iubent.

270. *Spe posita damnare fugam.*] Non amplius in fuga, cuius nulla iam apparet spes, fiduciam ponere. *Casurus, &c.*] Moriturus. Eduxerant enim legiones & sub castris in aciem instruxerant.

273. *Tela tene iam miles.*] Cæsar suis imperat ne tela in hostes iaciant ne irruentibus se opponant.

275. *Vincitur haud gratis, &c.*] Non moriuntur inulti & citra dānum victoris, qui desperati & morituri ruunt in media arma.

476. *Vilis adest inuisa, &c.*] Mortis secura, & vitæ pertæsa.

278. *Incumbet gladiis, &c.*] Non incumbet] glad. non gaudebit repetita *non*.

279. *Deserat hic, &c.*] Deferuescat iis impetus iste & libido moriendi.

280. *Sic deflagrare, &c.*] Hoc modo Cæsar passus est desiderium mortis & ardorem belli, cuius nulla iis data est copia, lentescere. *Producitur*, inquit, Cæsares aciesque ad solis occasum continentur : inde vtrique in castra discedunt.

283. *Miscendæ copia mortis, &c.*] Ita lib. 7. vs. 100. *morteque suorum Permiscere meis.* Sed & alij leg. *miscendi copia Martis.*

285. *Saucia maiores, &c.*] Non secus atque ferox animo dolore recentis vulneris ad pugnā vehementi accenditur se vltur : quod si victor sentiens se illi vulnus inflixisse detrectet prælium, deferuescunt mox saucio sanguis, robur, animus.

288. *Abduxere cutem.*] Alij

legunt

Stat victor, tenuitque manus; tum frigidus artus
Alligat, atque animum subducto robore torpor,
Postquam sicca rigens astrinxit vulnera sanguis.
Iamque inopes vnda, primùm tellure refossa,
Occultos latices, abstrusaque flumina quærunt:
Nec solùm rastris, durisque ligonibus arua,
Sed gladiis fodêre suis: puteusque cauati
Montis ad irrigui premitur fastigia campi.
Non se tam penitus, tam longè luce relicta
Merserit Assyrij scrutator pallidus auri.
Non tamen aut tectis sonuerunt cursibus amnes,
Aut micuêre noui, percusso pumice, fontes:
Antra nec exiguo stillant sudantia rore,
Aut impulsa leui turbatur glarea vena.
Tunc exhausta super multo sudore iuuentus
Extrahitur, duris silicum lassata metallis.
Quoque minus possent siccos tolerare vapores,
Quæsita feciſtis aqua: nec languida fessi

Corpora

legunt *Adduxere*: nam tunc ossa cutem adducunt, hoc est, attrahunt, quum cruor effunditur, quæ antequam id fiat, plena est sanguine. *Conscius.*] Qui scit ipsum moriturum. *Ensis adacti.*] Mortiferi vulneris, quod ipse inflixit. *Sulpit.*

290. *Alligat.*] Stringit, debilitat. *Subducto robore.*] Eneruatis virib.

292. *Iamque, &c.*] Aquarum indigi.

295. *Puteusque cauati, &c.*] Mons, effossus est, quoad putei altitudo ad situm campestrem descenderet. *Forsitan & scrobibus quæ sint fastigia, quæris.* Virg. 2. Georg.

296. *Premitur fastigia.*] Deprimitur, effoditur puteus excauati montis ad profunda campi, quæ *fastigia* hic nominat: propriè tamen altitudinem & summitatem operis significat *fastigium.* Hortens.

297. *Tam longe, &c.*] Tam alte in terræ viscera à dio.

298. *Assyrij scrutator.*] Quod in Assyria foditur. *Pallidus auri.*] Sulfureane exhalatione è fodinis? an auaritia?

299. *Non tamen, &c.*] Non tamen deprehenderunt amnem subterraneum, aut fontis scaturiginem.

300. *Percusso pumice.*] Saxo-Pumex proprie is, qui in vsu est corporum leuigandorum fœminis ac viris; tum autem & libris. *Hortens.*

302. *Aut impulsa, &c.*] Nec minutissimi lapilli crepitant vena, id est, meatu fluentis aquæ. *Leui vena.*] Paruo aquarum riuulo.

304. *Extrahitur, &c. metallis.*] E fodinis.

305. *Quoque minus, &c.*] E gelidis fodinis subducti calorem aëris minus iam ferre poterant, & magis sitiebant.

306. *Nec languida, &c.*] Abstinebant à cibis vt leuarent, saltem ne intenderent sitim.

Corpora ſuſtentant epulis, menſaſque peroſi
Auxilium fecêre famem. ſi mollius aruum
Prodidit humorem, pingues manus vtraque glebas
Exprimit ora ſuper. nigro ſi turbida limo
Colluuies immota iacet, cadit omnis in hauſtus
Certatim obſcœnos miles: morienſque recepit,
Quas nollet victurus, aquas: rituque ferarum
Diſtentas ſiccant pecudes, & lacte negato,
Sordidus exhauſto ſorbetur ab vbere ſanguis.
Tunc herbas, frondeſque terunt, & rore madentes
Diſtringunt ramos: & ſi quos palmite crudo,
Arboris aut tenera ſuccos preſſêre medulla.
O fortunati fugiens quos barbarus hoſtis
Fontibus immiſto ſtrauit per rura veneno.
Hos licet in fluuios ſaniem, tabemque ferarum,
Pallida Dictæi, Cæſar, naſcentia ſaxis
Infundas aconita palam, Romana iuuentus
Non decepta bibet. torrentur viſcera flamma,

Oráque

308. *Auxilium fecere famem.*] Eſurie enim ipſa minus ſitire videbantur. *Sulpitius. Si mollius aruum, &c.*]E glebis terræ ſucculentioris humorem manibus ambabus exprimebant.

311. *Cadit omnis in, &c.*]Totus exercitus confluxit ad ſordes has hauriendas plenis manibus.

312. *Morienſque recepit.*]Siti exhauſtus mortique vicinus turbidam & cænoſam aquam bibit, quam ſeruandæ vitæ certus recuſaſſet.

314. *Diſtentas ſiccant pecudes.*] Sugunt pecudes, & lacte deficiente ſanioſum exugunt ſanguinem.

316. *Terunt, &c.*] contundunt vt ſuccum eliciant.

317. *Palmite crudo.*] Vitis palmites nouitios, *crudos*, hoc eſt, nondum ſole coctos, colligebãt, vnde & ſuccum exprimebant. *Hortenſ.*

319. *O fortunati, &c.*]His feliciores poëta eos pronunciat qui venenatis ab hoſte fontibus extincti fuere. quod fecerunt in Romanos eum proſequentes barbari hoſtes Iugurtha rex Numidiæ, Mithridates Ponti rex, Iuba Mauritaniæ.

321. *Hos licet in, &c.*] Quod ſi fontes veneno ſerpentium aut ferarum Cæſar coram infeciſſet, prudentes ſcienteſque Petreiani parati erant bibere.

322. *Pallida.*] Pallorem inducentia. *Dictæi, Cæſar.*] Cretenſibus, quam tamen in Idæ (Phrygiam autem exponit interpres) jugis naſci ſcribit Nicander in Alexipharmacis. *Naſcentia, &c.*] Vnde & nomen ἐν δὲ ἀκονιαίοις Θηλείῃ ἀνδρίτου ἀγελάσσαν ὀρόβοις. Nicand. *Quæ quia naſcuntur dura viuacia caute, Agreſtes aconita vocant.* Ouidius 7. Metamorphoſeos.

324. *Torrentur viſcera.*] Vruntur flamma intolerabili ſitis.

325. *Ri*

Oráque ſicca rigent ſquamoſis aſpera linguis.
Jam marcent venæ, nullóque humore rigatus
Aëris alternos anguſtat pulmo meatus,
Reſciſſóque nocent ſuſpiria dura palato.
Iandunt ora ſiti, nocturnúmque æra captant.
Expectant imbres, quorum modo cuncta natabant
Impulſu, & ſiccis vultus in nubibus hærent.
Quoque magis miſeros vndæ jeiunia ſoluant,
Non ſuper arentem Meroën, Cancrique ſub axe,
Quà nudi Garamantes arant, ſedêre: ſed inter
Stagnantem Sicorim, & rapidum deprenſus Iberum
Spectat vicinos ſitiens exercitus amnes.
Jam domiti ceſſêre duces: pacíſque petendæ
Auctor damnatis ſupplex Afranius armis,
Semianimes in caſtra trahens hoſtilia turmas,
Victoris ſtetit ante pedes. ſeruata precanti
Majeſtas, non fracta malis, intérque priorem
Fortunam,

325. *Rigent.*] Aſpera ſunt. *Squamoſis aſpera linguis.*] Aſperis areſcentibus, vti videre eſt in iis qui febri laborant.

327. *Alternos anguſtat pulmo meatus.*] Reſpirationes, τὰς εἰσαγωγὰς καὶ ἐκπνοάς.

328. *Reſciſſoque, &c.*] Fatiſcenti ceu vlcerato exaſperato. *Suſpiria.*] Halitus, emiſſiones anhelæ, vnde ſuſpirioſi dicti, qui difficulter reſpirant. *Sulpit.*

330. *Modo cuncta, &c.*] In tempeſtate & inundatione Sicoris. ſupra verſu 50.

331. *Hærent in nubibus.*] Spectant nubes pluuiam non emittentes. *Sulpit.*

332. *Quoque magis miſeros, &c.*] Vt magis ſiti irritarentur, erant inter duo flumina eis conſpicua. Sic Ouid. *Non facile eſuriens poſita retinebere menſa, Fortis equus viſa ſemper adhinnit equa.* Tum periphraſtice *ſeiunium vndæ*, ſitim vocat. & *ſoluere* pro irritare ſeu labefactare. *Sulpit. Hortenſ. Quoque magis, &c.*] Et quod vehementius ſitim irritare poſſet, obiectis potentias mouentibus.

333. *Meroën.*] Nili inſulam *Cancrique ſub axe.*] Sub Tropico Cancri, qui limes eſt torridæ Zonæ.

334. *Garamantes arant.*] Libyæ pop.

337. *Iam domiti ceſſere duces.*] Tandem omnibus rebus obſeſſi, quartum jam diem ſine pabulo retentis jumentis aquæ, ligni & frumenti inopia, colloquium petunt. & id ſi fieri poſſit, ſemoto à militibus loco, vbi id à Cæſare negatum, & palam ſi colloqui vellent, conceſſum eſt: datur obſidis loco filii Afranii. venitur in locum quē Cæſar deligit: audiente vtroque exercitu. loquitur Afranius, &c. Comment. de bello civ. 1.

338. *Damnatis, &c.*] Abiectis, improbatoque bello.

340. *Seruata precati, &c.*] Vtcumque ſupplex, mediam tamē quā

Fortunam, casusque nouos, gerit omnia victi,
Sed ducis, & veniam securo pectore poscit.
Si me degeneri strauissent fata sub hoste,
Non deerat fortis rapiendo dextera leto:
At nunc sola mihi est oranda causa salutis,
Dignum donanda, Cæsar, te credere vita.
Non partis studiis agimur, nec sumsimus arma
Consiliis inimica tuis. nos denique bellum
Inuênit ciuile duces: causæque priori,
Dum potuit, seruata fides: nil fata moramur.
Tradimus Hesperias gentes, aperimus Eoas,
Securumque orbis patimur post terga relicti.
Nec cruor effusus campis tibi bella peregit,
Nec ferrum, lassæque manus. hoc hostibus vnum,
Quod vincas, ignosce tuis. nec magna petuntur.
Otia des fessis, vitam patiaris, inermem.

Degere,

dam inter fortunam priorem prosperam atque hanc aduersam, retinet dignitatem, tam ducis quam victi memor.

342. *Omnia victi, &c.*] Nec inter lætam fortunam & aduersam, quicquam ejus majestati diminutum est, sed omnia victi ducis præ se tulit, hoc est, officium exhibebat. *Hortens.*

343. *Securo pectore poscit.*] Impauido, in vtrumque parato.

345. *Fortis rapiendo, &c.*] Quæ mihi honestam mortem inferrem.

347. *Dignum donanda, &c.*] Quod te dignum existimem à quo vitæ beneficium accipiam.

348. *Non partis studiis agimur, &c.*] Non secuti sumus partes, aut Pompejanæ factionis studio arma aduersus te induimus post motum hoc bellum: sed jam ante cum essemus Pompeji duces, legationis muneri, quantum in nobis erat & quoad licuit, fidem præstitimus, cedimus modo diis & necessitati fatali, neque moram inficimus Fortunæ, quo minus te euehat quo te fata vocant.

349. *Consiliis inimica tuis.*] Tuis rebus, tuæ dignitati aduersantia. *Grotius.*

351. *Nil fata moramur.*] Videmus hoc agere fortunam, vt te Orbi imponat. nos ei morum injicere nolumus. *Grotius.*

352, *Tradimus Hesperias, &c.*] Tuæ fidei, tradimus exercitus nostros cum Hispaniis, ita vt tibi securo de nobis & metu occidentis liberato pandatur iter aduersus Pompeium in Oriente.

353. *Securumque orbis, &c.*] Permittimus te securum esse omnium periculorum, quæ à tergo ab Hispanis & Italis possent imminere. *Hortens.*

355. *Hoc hostibus vnum, &c.*] Quod incruentam tibi cedamus victoriam. quo facilior in nos debes esse, quod tuo velificati sumus consilio, qui omnem iniisti rationem vincendi sine sanguine.

356. *Nec magna petuntur.*] Petimus tantum vacationem à bello.

357. *Inermem, &c.*] Bello immunem.

Degere, quam tribuis: campis proſtrata jacere
Agmina noſtra putes: nec enim felicibus armis
Miſceri damnata decet, partemque triumphi
Captos ferre tui: turba hac ſua fata peregit.
Hoc petimus, victos ne tecum vincere cogas.
Dixerat: At facilis Cæſar, vultuque ſerenus
Flectitur, atque uſum belli, pœnamque remittit.
Vt primum juſtæ placuerunt fœdera pacis,
Incuſtoditos decurrit miles ad amnes;
Incumbit ripis, permiſſaque flumina turbat.
Continuus multis ſubitarum tractus aquarum
Æra non paſſus vacuis diſcurrere venis,
Arctauit, clauſitque animam: nec feruida peſtis
Cedit adhuc: ſed morbus egens iam gurgite plenis
Viſceribus ſibi poſcit aquas. mox robora neruis,
Et vires rediere viris. O prodiga rerum
Luxuries, nunquam paruo contenta paratu,
Et quæſitorum terra, pelagoque ciborum
Ambitioſa fames, & lautæ gloria menſæ,
Diſcite, quam paruo liceat producere vitam,

Et

immunem, neque enim in partes rediturí ſumus aduerſus te, de nobis ſecurum perinde ac ſi ferro tuo ad internecionem occubuiſſemus omnes, precamur contra, ne victi cogamur ſequi tua ſigna victricia & triumphos.

364. *Vſum belli, &c.*] Vacationem à bello & impunitatem indulget.

365. *Iuſta placuerunt fœdera pacis.*] Fœdere inter duces ſancito non dubiæ vtnuper, inter milites.

366. *Incuſtoditos, &c.*] Nõ interclusos, non interdictos.

367. *Turbat.*] Turbida reddit, dum procumbit bibendi auidus.

368. *Continuus multis, &c.*] Largus & ſine reſpiratione intermiſſus hauſtus pleriſque ſpiritum conſtrinxit.

369. *Venis.*] Arteriis gutturis & pulmonum fiſtulis.

370. *Feruida peſtis, &c.*] Vehemens & ardens ſitis.

371. *Morbus egens.*] Sitis inextincta, quæ bibendo creſcebat.

372. *Mox robora neruis.*] Mox rediere militibus aqua refectis vires priſtinæ.

373. *O prodiga, &c.*] Occaſione à beneficio aquæ redditæ, excurrit poëta in deteſtationem luxus delicatorum.

374. *Paruo contenta paratu.*] His quæ facile parantur.

376. *Ambitioſa fames, &c.*] Neque ad delicias tantum, ſed ad gloriam & oſtentationem. Petron. *Ingenioſa gula eſt, &c.*

377. *Diſcite, &c.*] Ex his Afranianis, quos reſtituit non vinum nobile & vetus, ſed aqua ſimplex.

Manſueuêre feræ, & vultus poſuêre minaces,
Atque hominem didicêre pati: ſi torrida paruus
Venit in ora cruor, redeunt rabiéſque furórque,
Admonitæque tument guſtato ſanguine fauces:
Feruet, & à trepido vix abſtinet ira magiſtro.
Itur in omne nefas: & quæ Fortuna Deorum
Inuidia cæca bellorum in nocte tuliſſet,
Fecit noſtra fides: inter menſáſque, toróſque,
Quæ modo complexu fouerunt pectora, cadunt.
Et quamuis primò ferrum ſtrinxêre gementes,
Vt dextræ iuſti gladius diſſuaſor adhæſit,
Dum feriunt, odêre ſuos, animóſque labantes
Confirmant ictu. feruent iam caſtra tumultu,
Et ſcelerum turba: rapiuntur colla parentum.
Ac velut occultum pereat ſcelus, omnia monſtra
In faciem poſuêre ducum: iuuat eſſe nocentes.

Tu

242. *Magiſtro.*] Cuſtode, rectore.

245. *Fecit noſtra fides*] Ita emendans Hugo Grotius, legit, *Fecit noſtra fides*, atque ita intelligit. Potuerat bellum ciuile deorum & fati iniquioris videri culpa: præſertim ſi fortuita prælia ignotos ignotis implicuiſſent: nunc profecto noſtra eſt, quia alter alterum nouimus, eiuſque rei certi & nobis conſcij ſumus. nam quæ aut ignorantia, aut impetu fiunt, eorum culpa facile fato aſsignatur: quæ deſtinato ἡ ἐκ προαιρέσεως aguntur, ea non ἀτυχήματα ſunt, ſed ἀδικήματα. Cæterum non video cur vetus lectio *Fecit monſtra fides*, tam monſtro ſimilis cuipiam videatur. Quintentemus ſi quis commodus indeſenſus elici poſsit. Petreiani, *inquit*, dum fidem iureiurando renouatam ducibus probare volunt perpetrarunt monſtroſas ciuium ſuorum cædes, quales non fortuna victoriæ inſolens exercuiſſet in hoſtes deorum ira victos in ipſa confuſione tumultuoſi belli. Sed diſpiciat lector, & infra ψί. 252. appellat *monſtra*.

246. *Quæ modo complexu, &c.*] Edixerat Petreius, vt, penes quem quiſque ſit miles Cæſaris, producatur, productos palam in Prætorio interficiunt. *Fouerunt pectora.*] Addit à geſtibus alios affectus, quod ea pectora confoderunt; quæ paulò antè complexi fuerant. *Hortenſius.*

247. *Gementes.*] Inuiti ſc.

248. *Vt dextræ iuſti, &c.*] Poſtquam tamen extraxiſſent gladium contra ius in ſuos hoſpites, ciues, propinquos ſæuiturum, inter feriendum odium in ſuos colligunt ſimulque exprimunt: animos ſcil. prius dubios & vacillantes ictu confirmant, obdurantque.

249. *Labantes.*] Deficientes.

252. *Ac velut occultum, &c.*] Ac veluti ſceleris periret laus & gratia, ſi celaretur: portentoſas cædes proferunt, cæſorum cognatorum capita ducibus præſentant.

Tu

Tu Cæſar, quamuis ſpoliatus milite multo
Agnoſcis ſuperos: neque enim tibi maior in aruis
Emathiis fortuna fuit, nec Phocidos vndis
Maſſiliæ, Phario nec tantum eſt æquore geſtum.
Hoc ſiquidem ſolo ciuilis crimine belli
Dux cauſa melioris eris. polluta nefanda
Agmina cæde duces junctis committere caſtris
Non audent, altæque ad mœnia rurſus Herdæ
Intendere fugam. campos eques obuius omnes
Abſtulit, & ſiccis incluſit collibus hoſtem.
Tunc inopes vndæ prærupta cingere foſſa
Cæſar auet, nec caſtra pati contingere ripas,
Aut circum largos curuari brachia fontes.
Vt læti vidêre viam, conuerſus in iram
Præcipitem timor eſt. miles non vtile clauſis
Auxilium

254. *Tu Cæſar, &c.*] Cæſarem laudat à clementia, qua confeſſus & veneratus, reueritus atque imitatus deos, in milites aduerſariorum qui in ſua caſtra venerant, non ſæuierit. namque hos ſumma diligentia conquiſitos dimiſerat; præter Tribunos permultos & Centuriones, qui ſua voluntate apud eum permanſerunt. *Grotius.* Deos tibi fauentes agnoſcis; qui cauſam tuam non felicem tantum, ſed & fauorabilem faciunt.

255. *Neque enim tibi, &c.*] Neque enim majorem gloriam è victoria Pharſalica Maſſilienſi, Alexandrina reportaſti, quam ex hac tua clementia & iracundiæ victoria, imo & hinc Deos fortunamque tibi deuinctiores demeruiſti. Cic. pro Marcello, Q. Ligario, &c.

256. *Emathiis fortuna fuit.*] Pharſalicis, lib. 1. vſ. 1. *Phocidos, &c.*] Supra lib. 3. vſ. 340.

257. *Phario, &c.*] Aegyptiaco. Pharos inſula eſt & turris quæ claudit portum Alexandrinum, clauſtrum Aegypti maritimum.

258. *Hoc ſiquidem, &c.*] Quod volueris hoc ſcelere vacare, quo ſe obſtrinxerunt Pompejani, approbas cauſam tuam eſſe meliorem.

259. *Polluta nefanda, &c.*] Petrejani nefandæ cædis quaſi vltricibus agitati furiis, non auſi diutius ſuſtinere Cæſarem, aquationis, pabulationis atque omnium rerum difficultatibus circumuenti, conſilium capiunt de reuertendo ad Ilerdam.

265. *Caſtra pati, &c.*] Afran. caſtrorum procurrentes partes & vallum duci à caſtris ad amnes aut fontes, non paſſus eſt Cæſar.

267. *Vt læti videre viam, &c.*] Poſtquam ſibi vallo atque foſſa circumuentis & aquationi interclusis mortis neceſsitatem imminere vident, rem ferro decernere parant. Cæſar ſuos ex aduerſo in aciem dirigit, ſed pugnæ abſtinet, ſatius ratus ſine cruore eos ad deditionem cogere, quam cum ſuorum periculo aut hoſtium multo ſanguine vincere.

268. *Miles non vtile, &c.*] Afraniani inopia pabuli adducti, fugam

Digitized by Google

Auxilium mactauit equos : tandemque coactus
Spe posita damnare fugam, casurus in hostes
Fertur. Vt effuso Cæsar decurrere passu
Vidit, & ad certam deuotos tendere mortem :
Tela tene iam miles, ait, ferrumque ruenti
Subtrahe : non vllo constet mihi sanguine bellum :
Vincitur haud gratis, jugulo qui prouocat hostem.
En sibi vilis adest inuisa luce juuentus,
Iam damno peritura meo : non sentiet ictus ;
Incumbet gladiis, gaudebit sanguine fuso.
Deserat hic feruor mentes, cadat impetus amens,
Perdant velle mori. Sic deflagrare minaces
Incassum, & vetito passus langueſcere bello,
Substituit merso dum nox sua lumina Phœbo.
Inde vbi nulla data est miscendæ copia mortis,
Paulatim cadit ira ferox, mentesque tepescunt.
Saucia majores animos vt pectora gestant
Dum dolor est, ictusque recens, & mobile neruis
Conamen calidus præbet cruor, ossaque nondum
Abduxêre cutem : si conscius ensis adacti

Stat

parant, & quo essent expeditiores omnia sarcinaria iumenta interfici iubent.

270. *Spe posita damnare fugam.*] Non amplius in fuga, cuius nulla iam apparet spes, fiduciam ponere. *Casurus, &c.*] Moriturus. Eduxerant enim legiones & sub castris in aciem instruxerant.

273. *Tela tene iam miles.*] Cæsar suis imperat ne tela in hostes iaciant ne irruentibus se opponant.

275. *Vincitur haud gratis, &c.*] Non moriuntur inulti & citra dānum victoris, qui desperati & morituri ruunt in media arma.

476. *Vilis adest inuisa, &c.*] Mortis secura, & vitæ pertæsa.

278. *Incumbet gladiis, &c.*] Non incumbet; glad. non gaudebit repetita *non*.

279. *Deserat hic, &c.*] Deferuescat iis impetus iste & libido moriendi.

280. *Sic deflagrare, &c.*] Hoc modo Cæsar passus est desiderium mortis & ardorem belli, cuius nulla iis data est copia, lentescere. *Producitur*, inquit, Cæsares acieſque ad solis occasum continentur : inde vtrique in castra discedunt.

283. *Miscendæ copia mortis, &c.*] Ita lib. 7. vſ. 100. *morteſque suorum Permiscere meis.* Sed & alij leg. *miscendi copia Martis.*

285. *Saucia maiores, &c.*] Non secus atque ferox animo dolore recētis vulneris ad pugnā vehementio accenditur se vltur : quod si victor sentiens se illi vulnus inflixisse detrectet prælium, deferueſcunt mox saucio sanguis, robur, animus.

288. *Abduxere cutem.*] Alij legunt

Stat victor, tenuitque manus; tum frigidus artus
Alligat, atque animum subducto robore torpor,
Postquam sicca rigens astrinxit vulnera sanguis.
Iamque inopes undæ, primùm tellure refossa,
Occultos latices, abstrusaque flumina quærunt:
Nec solùm rastris, durisque ligonibus arua,
Sed gladiis fodere suis: puteusque cauati
Montis ad irrigui premitur fastigia campi.
Non se tam penitus, tam longè luce relicta
Merserit Assyrij scrutator pallidus auri.
Non tamen aut rectis sonuerunt cursibus amnes,
Aut micuêre noui, percusso pumice, fontes:
Antra nec exiguo stillant sudantia rore,
Aut impulsa leui turbatur glarea vena.
Tunc exhausta super multo sudore iuuentus
Extrahitur, duris silicum lassata metallis.
Quoque minus possent siccos tolerare vapores,
Quæsitæ fecistis aquæ: nec languida fessi
Corpora

legunt *Adduxere*: nam tunc ossa cutem adducunt, hoc est, attrahunt, quum cruor effunditur, quæ antequam id fiat, plena est sanguine. *Conscius.*] Qui scit ipsum moriturum. *Ensis adacti.*] Mortiferi vulneris, quod ipse inflixit. *Sulpit.*

290. *Alligat.*] Stringit, debilitat. *Subducto robore.*] Eneruatis virib.

292. *Iamque, &c.*] Aquarum indigi.

295. *Puteusque cauati, &c.*] Mons, effossus est quoad putei altitudo ad situm campestrem descenderet. *Forsitan & scrobibus quæ sint fastigia, quæris.* Virg. 2. Georg.

296. *Premitur fastigia.*] Deprimitur, effoditur puteus excauati montis ad profunda campi, quæ *fastigia* hic nominat: propriè tamen altitudinem & summitatem operis significat *fastigium.* Hortens.

297. *Tam longe, &c.*] Tam alte in terræ viscera à dio.

298. *Assyrij scrutator.*] Quod in Assyria foditur. *Pallidus auri.*] Sulfureane exhalatione è fodinis? an auaritia?

299. *Non tamen, &c.*] Non tamen deprehenderunt amnem subterraneum, aut fontis scaturiginem.

300. *Percusso pumice.*] Saxo-Pumex proprie is, qui in vsu est corporum leuigandorum fæminis ac viris; tum autem & libris. *Hortens.*

302. *Aut impulsa, &c.*] Nec minutissimi lapilli crepitant vena, id est, meatu fluentis aquæ. *Leui vena.*] Paruo aquarum riuulo.

304. *Extrahitur, &c. metallis.*] E fodinis.

305. *Quoque minus, &c.*] E gelidis fodinis subducti calorem aëris minus iam ferre poterant, & magis sitiebant.

306. *Nec languida, &c.*] Absinebant à cibis vt leuarent, saltem ne intenderent sitim.

Digitized by Google

Corpora ſuſtentant epulis, menſaſque peroſi
Auxilium fecêre famem. ſi mollius aruum
Prodidit humorem, pingues manus vtraque glebas
Exprimit ora ſuper. nigro ſi turbida limo
Colluuies immota iacet, cadit omnis in hauſtus
Certatim obſcœnos miles: morienſque recepit,
Quas nollet victurus, aquas: rituque ferarum
Diſtentas ſiccant pecudes, & lacte negato,
Sordidus exhauſto ſorbetur ab vbere ſanguis.
Tunc herbas, frondeſque terunt, & rore madentes
Diſtringunt ramos: & ſi quos palmite crudo,
Arboris aut tenera ſuccos preſſêre medulla.
O fortunati fugiens quos barbarus hoſtis
Fontibus immiſto ſtrauit per rura veneno.
Hos licet in fluuios ſaniem, tabemque ferarum,
Pallida Dictæi, Cæſar, naſcentia ſaxis
Infundas aconita palam, Romana iuuentus
Non decepta bibet. torrentur viſcera flamma,

Oráque

308. *Auxilium fecere famem.*] Eſurie enim ipſa minus ſitire videbantur. *Sulpitius. Si mollius aruum, &c.*]Eglebis terræ ſucculentioris humorem manibus ambabus exprimebant.

311. *Cadit omnis in, &c.*]Totus exercitus confluxit ad ſordes has hauriendas plenis manibus.

312. *Morienſque recepit.*]Siti exhauſtus mortique vicinus turbidam & cænoſam aquam bibit, quam ſeruandæ vitæ certus recuſaſſet.

314. *Diſtentas ſiccant pecudes.*] Sugunt pecudes, & lacte deficiente ſanioſum exugunt ſanguinem.

316. *Terunt, &c.*] contundunt vt ſuccum eliciant.

317. *Palmite crudo.*] Vitis palmites nouitios, *crudos*, hoc eſt, nondum ſole coctos, colligebãt, vnde & ſuccum exprimebant. *Hortenſ.*

319. *O fortunati, &c.*]His feliciores poëta eos pronunciat qui venenatis ab hoſte fontibus extincti fuere. quod fecerunt in Romanos eum proſequentes barbari hoſtes Iugurtha rex Numidiæ, Mithridates Ponti rex, Iuba Mauritaniæ.

321. *Hos licet in, &c.*] Quod ſi fontes veneno ſerpentium aut ferarum Cæſar coram infeciſſet, prudentes ſcienteſque Petreiani parati erant bibere.

322. *Pallida.*] Pallorem inducentia. *Dictæi, Cæſar.*] Cretenſibus, quam tamen in Idæ (Phrygiam autem exponit interpres) jugis naſci ſcribit Nicander in Alexipharmacis. *Naſcentia, &c.*] Vnde & nomen ἐν δ' ἀκονιτοῖς Θηλείῃ ἀκόνιτον ἀνεβλάστησεν ὀρόφοις. Nicand. *Quia quia naſcuntur dura viuacia caute, Agreſtes aconita vocant.* Ouidius 7. Metamorphoſeos.

324. *Torrentur viſcera.*] Vruntur flamma intolerabili ſitis.

325. *Rſ*

Oráque ſicca rigent ſquamoſis aſpera linguis.
Jam marcent venæ, nulloque humore rigatus
Aëris alternos anguſtat pulmo meatus,
Reſciſſoque nocent ſuſpiria dura palato.
Iandunt ora ſiti, nocturnúmque aëra captant.
Expectant imbres, quorum modo cuncta natabant
Impulſu, & ſiccis vultus in nubibus hærent.
Quoque magis miſeros vndæ jeiunia ſoluant,
Non ſuper arentem Meroën, Cancríque ſub axe,
Quà nudi Garamantes arant, ſedêre: ſed inter
Stagnantem Sicorim, & rapidum deprenſus Iberum
Spectat vicinos ſitiens exercitus amnes.
Jam domiti ceſsêre duces: pacíſque petendæ
Auctor damnatis ſupplex Afranius armis,
Semianimes in caſtra trahens hoſtilia turmas,
Victoris ſtetit ante pedes. ſeruatæ precanti
Majeſtas, non fracta malis, intérque priorem
Fortunam,

325. *Rigent.*] Aſpera ſunt. *Squamoſis aſpera linguis.*] Aſperis areſcentibus, vti videre eſt in iis qui febri laborant.

327. *Alternos anguſtat pulmo meatus.*] Reſpirationes, ἄλλοι εἰσαγωγοὶ καὶ ἐκπνοαὶ.

328. *Reſciſſoque, &c.*] Fatiſcenti ceu vlcerato exaſperato. *Suſpiria.*] Halitus, emiſſiones anhelæ, vnde ſuſpirioſi dicti, qui difficulter reſpirant. *Sulpit.*

330. *Modo cuncta, &c.*] In tempeſtate & inundatione Sicoris. ſupra verſu 50.

331. *Hærent in nubibus.*] Spectant nubes pluuiam non emittentes. *Sulpit.*

332. *Quoque magis miſeros, &c.*] Vt magis ſiti irritarentur, erant inter duo flumina eis conſpicua. Sic Ouid. *Non facile eſuriens poſita retinebere menſa, Fortis equus viſa ſemper adhinnit equa.* Tum periphraſticè *ſeiunium vndæ*, ſitim vocat. & *ſoluere* pro irritare ſeu labefactare. *Sulpit. Horenſ. Quoque magis, &c.*] Et quod vehementius ſitim irritare poſſet, obiectis potentias mouentibus.

333. *Meroën.*] Nili inſulam *Cancrique ſub axe.*] Sub Tropico Cancri, qui limes eſt torridæ Zonæ.

334. *Garamantes arant.*] Libyæ pop.

337. *Iam domiti ceſſere duces.*] Tandem omnibus rebus obſeſſi, quartum jam diem ſine pabulo retentis jumentis aquæ, ligni & frumenti inopia, colloquium petunt. & id ſi fieri poſſit, ſemoto à militibus loco, vbi id à Cæſare negatum, & palam ſi colloqui vellent, conceſſum eſt: datur obſidis loco filii Afranii. venitur in locum quē Cæſar deligit: audiente vtroque exercitu, loquitur Afranius, &c. Comment. de bello civ. 1.

338. *Damnatis, &c.*] Abiectis, improbatoque bello.

340. *Seruata precanti, &c.*] Vtcumque ſupplex, mediam tamē quan-

Fortunam, casusque nouos, gerit omnia victi;
Sed ducis, & veniam securo pectore poscit.
Si me degeneri strauissent fata sub hoste,
Non deerat fortis rapiendo dextera leto:
At nunc sola mihi est oranda causa salutis,
Dignum donanda, Cæsar, te credere vita.
Non partis studiis agimur, nec sumsimus arma
Consiliis inimica tuis. nos denique bellum
Inuênit ciuile duces: causaque priori,
Dum potuit, seruata fides: nil fata moramur.
Tradimus Hesperias gentes, aperimus Eoas,
Securumque orbis patimur post terga relicti.
Nec cruor effusus campis tibi bella peregit,
Nec ferrum, lassaque manus. hoc hostibus vnum,
Quod vincas, ignosce tuis. nec magna petuntur.
Otia des fessis, vitam patiaris, inermem.

Degere.

dam inter fortunam priorem prosperam atque hanc aduersam, retinet dignitatem, tam ducis quam victi memor.

342. *Omnia victi, &c.*] Nec inter lætam fortunam & aduersam, quicquam ejus majestati diminutum est, sed omnia victi ducis præ se tulit, hoc est, officium exhibebat. *Horten.*

343. *Securo pectore poscit.*] Impauido, in vtrumque parato.

345. *Forris rapiendo, &c.*] Qua mihi honestam mortem inferrem.

347. *Dignum donanda, &c.*] Quod te dignum existimem à quo vitæ beneficium accipiam.

348. *Non partes studiis agimur, &c.*] Non secuti sumus partes, aut Pompejanæ factionis studio arma aduersus te induimus post motum hoc bellum: sed jam ante cum essemus Pompeji duces, legationis muneri, quantum in nobis erat, & quoad licuit, fidem præstitimus, cedimus modo diis & necessitati fatali, neque moram inficimus Fortunæ, quo minus te euehat quo te fata vocant.

349. *Consiliis inimica tuis.*] Tuis rebus, tuæ dignitati aduersantia. *Grotius.*

351. *Nil fata moramur.*] Videmus hoc agere fortunam, vt te Orbi imponat. nos ei moram injicere nolumus. *Grotius.*

352. *Tradimus Hesperias, &c.*] Tuæ fidei, tradimus exercitus nostros cum Hispanis, ita vt tibi securo de nobis & metu occidentis liberato pandatur iter aduersus Pompeium in Oriente.

353. *Securumque orbis, &c.*] Permittimus te securum esse omnium periculorum, quæ à tergo ab Hispanis & Italis possent imminere. *Horten.*

355. *Hoc hostibus vnum, &c.*] Quod incruentam tibi cedamus victoriam. quo facilior in nos debes esse, quod tuo velificati sumus consilio, qui omnem iniistirationem vincendi sine sanguine.

356. *Nec magna petuntur.*] Petimus tantum vacationem à bello.

357. *Inermem, &c.*] Bello immunem.

Degere, quam tribuis: campis proſtrata jacere
Agmina noſtra putes: nec enim felicibus armis
Miſceri damnata decet, partemque triumphi
Captos ferre tui: turba hac ſua fata peregit.
Hoc petimus, victos ne tecum vincere cogas.
Dixerat: At facilis Cæſar, vultuque ſerenus
Flectitur, atque uſum belli, pœnamque remittit.
Vt primum juſta placuerunt fœdera pacis,
Incuſtoditos decurrit miles ad amnes;
Incumbit ripis, permiſſaque flumina turbat.
Continuus multis ſubitarum tractus aquarum
Aëra non paſſus vacuis diſcurrere venis,
Arctauit, clauſitque animam: nec feruida peſtis
Cedit adhuc: ſed morbus egens iam gurgite plenis
Viſceribus ſibi poſcit aquas, mox robora neruis,
Et vires redière viris. O prodiga rerum
Luxuries, nunquam paruo contenta paratu,
Et quæſitorum terra, pelagoque ciborum
Ambitioſa fames, & lautæ gloria menſæ,
Diſcite, quam paruo liceat producere vitam,

Et

immunem, neque enim in partes rediturí ſumus aduerſus te, de nobis ſecurum perinde ac ſi ferro tuo ad internecionem occubuiſſemus omnes. precamur contra, ne victi cogamur ſequi tua ſigna victricia & triumphos.

364. *Vſum belli, &c.*] Vacationem à bello & impunitatem indulget.

365. *Iuſta placuerunt fœdera pacis.*] Fœdere inter duces ſancito non dubiæ vtnuper, inter milites.

366. *Incuſtoditos, &c.*] Nõ intercluſos, non interdictos.

367. *Turbat.*] Turbida reddit, dum procumbit bibendi auidus.

368. *Continuus multis, &c.*] Largus & ſine reſpiratione intermiſſus hauſtus pleriſque ſpiritum conſtrinxit.

369. *Venis.*] Arteriis gutturis & pulmonum fiſtulis.

370. *Feruida peſtis, &c.*] Vehemens & ardens ſitis.

371. *Morbus egens.*] Sitis inextincta, quæ bibendo creſcebat.

372. *Mox robora neruis.*] Mox rediere militibus aqua refectis vires priſtinæ.

373. *O prodiga, &c.*] Occaſione à beneficio aquæ redditæ, excurrit poëta in deteſtationem luxus delicatorum.

374. *Paruo contenta paratu.*] Iis quæ facile parantur.

376. *Ambitioſa fames, &c.*] Neque ad delicias tantum, ſed ad gloriam & oſtentationem. Petron. *Ingenioſa gula eſt, &c.*

377. *Diſcite, &c.*] Ex his Afranianis, quos reſtituit non vinum nobile & vetus, ſed aqua ſimplex.

Et quantum natura petat. non erigit ægros
Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus:
Non auro, murrhaque bibunt: sed gurgite puro
Vita redit. satis est populis fluuiúsque Cereſque,
Heu miseri, qui bella gerunt. Tunc arma relinquens
Victori miles spoliato pectore tutus,
Innocuúsque suas curarum liber in vrbes
Spargitur. ô quantum donata pace potitos
Excussis vnquam ferrum vibrasse lacertis
Pœnituit, toleraſſe sitim, frustráque rogasse
Prospera bella Deos. nempe vsis Marte secundo
Tot dubiæ restant acies, tot in orbe labores:
Vt nunquam fortuna labet succeſsibus anceps,
Vincendum

379. *Nobili ignoto, &c.*] Nobile vinum Opimio, Cæſ. & Philippo, vel alio propter vetuſtatem ignoto nobis Conſule reconditum. *Capillato diffuſum conſule*, inquit Iuuenalis, *cuius patriam, titulumque senectus Deleuit multa veteris fuligine testæ*; quem vide Sat. 5. vl. 30. & quæ nos ibi.

380. *Non auro, &c.*] Non aureis poculis murrhinisque. de quibus vide quæ nos ad epiſt. 115. Martial. lib. 14. *Gurgite puro.*] Aqua mera & ſimplici.

381. *Satis est populis, &c.*] Da mihi polentam & aquam inquit Epicurus, & cum Ioue ipſo de felicitate contenderim, Senec. epiſt. & Aelian. var. hiſtor. lib. 4. cap. 13. ἄρτον μόνον, πρὸς γὰρ πέλαμὸν δεῖ πυρόφη πέπωθα. Cyrus. Ἐπὶ τί δεῖ βορᾶς ἄλλην δυσὶν μόνον δάμασσος ἄκτῆς πώμαλ Θ' ὑδρηχόου. Menand.

382. *Heu miseri, qui bella gerunt.*] Heu quot labores ſubeundi, quot miſeriæ perferendæ iis qui caſtra ſequuntur. *Tunc arma, &c.*] Inter alia Cæſar reſponde at: ſe nunc id non agere vt ab illis abductum exercitū teneat ipſe, quod tamen ſibi difficile non ſit; ſed ne illi habeant, quo contra ſe vti poſſint. proinde arma tradant, exercitum dimittant, prouinciis excedant, domicilium aut poſſeſſiones qui in Hiſpania habent, ſtatim, reliqui ad Varum fluu. dimittantur. Comment. ciu. bel. 1.

383. *Turtus, &c.*] Hiſpanus miles illæſus dimittitur. Cauet Cæſar ne quid eis noceatur, ne quis inuitus ſacramento cogatur. Addit etiam, vt quid quiſque eorum in bello amiſerit reſtituatur, &c. Commen. ciu. bel. 1.

385. *O quantum, &c. nempe vsis, &c.*] O quam pœnituit Afranianos continuati tandiu belli, detrectatæ deditionis, rerum inopiæ vltra quam opus erat perpeſſæ, votorum pro felici bello ad deos non exaudientes ſolicite conceptorum, eoque magis cum videant victoribus reſtare tot pugnarum diſcrimina, &c.

390. *Vt nunquam fortuna, &c.*] Et quamuis fortuna conſtans adſpiret iis proſpera, multo tamen labore & ſanguine victorias iis conſtaturas. *Labet succeſsibus.*] Nutet, à ſecundis rebus, id quod incertū erat futurum. *Hortenſius.*

391. *Ter*

Vincendum toties : terras fundendus in omneis
Est cruor, & Cæsar per tot sua fata sequendus.
Felix, qui potuit mundi nutante ruina,
Quo jaceat iam scire loco. non prælia fessos
Vila vocant, certos non rumpunt classica somnos.
Jam coniux, natique rudes, & sordida tecta,
Et non deductos recipit sua terra colonos.
Hoc quoque securis oneris fortuna remisit,
Sollicitus menti quod abest fauor : ille salutis
Est auctor, dux ille fuit. sic prælia soli
Felices nullo spectant ciuilia voto.
Non eadem belli totum fortuna per orbem
Constitit : in partes aliquid sed Cæsaris ausa est,

Quà

391. *Terras fundendus in omneis, &c.*] Macedoniam, Aegyptum, Africam, Hispaniam rursus : omnes orbis partes.

392. *Per tot sua, &c.* Per tot bellorũ & fortunæ incertos euentus.

393. *Felix qui potuit, &c.*] Felices sane hos Afranianos, quibus, cum cæteræ omnes mundi partes in ruinam vacillarent, permissum est in sua tellure, lare secreto tutoque tectis, leni perfrui otio.

395. *Certos non rumpunt, &c.*] Neque excitatur classico miles truci. Horat. 2. ep. *Martia cui somnos classica pulsa fugant.* Tibull.

396. *Sordida tecta.*] *Humili loco sed certa sedet Sordida paruæ fortunæ domus.* Sen. herc. Fu. vs. 198.

397. *Et non deductos, &c.*] Quibus non opus esset finem belli expectare, vt sibi victoribus & veteranis in colonias alio deductis assignarentur agri. *Non deductos coonos.*] Antequam deducerentur; quod non contingebat nisi veteranis & victoribus. *Gron.*

399. *Sollicitus menti, &c.*] Quod partium studio vacantes neutri solicite faueant, neutri victoriam voueant, vtrique ex æquo obligati; Pompeio, veteri sacramento; Cæsari, nouo beneficio. Itaque male in vulgatis lib. legitur *pauor. Abest fauor.*] Ita rectius Ms. Liberauit illos Fortuna ab vna maxima molestia, studio scil. partiũ: Vtercunque vicerit, ferent facile; alteri parti ob sacramẽtum vetus; alteri ob recens beneficium benevolentes. *Gronou.*

402. *Non eadem belli, &c.*] *Audire L. Florum lib. 4. cap. 2. huius loci expositorem atque imitatorẽ.* Aliquid tamen aduersus absentem ducem ausa fortuna est circa Illyrium, &c. Quippe cum fauces Adriatici maris iussi occupare Dolabella & Antonius, ille Illirico, hic Corcyræo litore castra posuissent; iam maria late tenente Pompeio, repente castra legatus eius Octauius, & Libo cum ingentibus copiis classicorum vtrinque circumuenit. deditionem fames extorsit Antonio. Missæ quoque à Basilo in auxilium eius rates, quales inopia nauium fecerat, noua Pompeianorum arte Cilicum actis sub mari funibus, captæ quasi per indaginem, duas tamen æstus explicuit: vna, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memorandumque posteris exitum dedit: Quippe

Quà maris Adriaci longas ferit vnda Salonas,
Et tepidum in molles Zephyros excurrit Iader.
Illic bellaci confisus gente Curetum,
Quos alit Adriaco tellus circumflua ponto,
Clauditur extrema residens Antonius ora,
Cautus ab incursu belli, si sola recedat,
Expugnat qua tuta, fames non pabula tellus
Pascendis submittit equis, non proferit vllam
Flaua Ceres segetem: spoliabat gramine campum
Miles, & attonso miseris iam dentibus aruo
Castrorum siccas decerpsit vulserat herbas.
Vt primum aduersa socios in littore terra
Et Basilum vidêre ducem: noua furta per aquor.
Exquisita

vix mille iuuenum manus, circumfusi vadique exercitus per totum diem tela sustinuit, & cum exitum virtus non haberet, ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vulteio mutuis ictibus, in se concurrit.

404. *Qua maris Adriaci, &c.*] Qua mare Adriaticum alluit Salonas opp. Dalmatiæ in mare exporrectas. Hermolao, *Spolato.*

405. *Et tepidum, &c.*] Monstrat plagam in quam decurrit amnis. *Hortensius. Iader.*] Fluu. Dalmatiæ iuxta Salonas mare Adriaticum influens, versus Occid.

406. *Curetum.*] Omnino cum Mss. legendum est. *Curictum.* Curictas vocat Plinius III. 21. Κυρικίνη hæc pars Straboni. *Grorius. Curetum.*] Non sunt isti Brundusini, vt vult Sulpitius, à Cretensibus oriundi, vt supra libro 2. vs. 6. 10. Non Cretenses auxiliares vt Omnibonus. Repugnat loci descriptio, & quantitas syllabæ. gesta hæc prope Salonas gr. lat. circiter 44. non Brundusium 42. 2. hoc in Italia, neque insula, illæ in Illyrico. Non sunt Κυρῆτες. Videantur ergo incolæ vnius ex iis insulis quas Plin. lib. 3. cap. 26. vocat Greteas contra Liburnos sitas. illius credo quam Ptol. 2. Geograph. adiacentem Liburniæ agnoscit Curictam, cuius duo oppida sunt Phulsinium & Curicum. *Vegiam* hodie dici credit Hermolaus, Alij Nigram Melænam, ceu Cercyram autumant, vnde & *Cercyræo litore* apud Florum legendum videtur.

408. *Claudirur, &c.*] Vndique obsidetur classibus ab Octauio Libone, in extrema ora Dalmatiæ Cercyra insula. *Hortens. Antonius ora.*] C. Ant. Non M. Antonius qui Brundusij subsistebat pias Cæs. traiecturus.

409. *Cautus ab incursu, &c.*] Armis vtique & loci natura satis munitus, nisi inopia frumenti & pabuli pressus fuisset.

415. *Vt primum, &c.*] Vbi Antonius vidit socios sub Dolabellæ signis, & Basilum in aduerso sinus litore: conatus est nouo fugæ genere euadere. Sed hæc aliter Florus, vt modo. *Aduersa terra.*] Illyricæ, vbi Dolabella erat. *Sulpit.*

416. *Basilum videre ducem.*] Classis præfectum: Opitergino-rum ducem.

417. *Ex*

Exquisita fugæ: neque enim de more carinas
Extendunt, puppesque leuant, sed firma gerendis
Molibus insolito contexunt robora ductu.
Namque ratem vacuæ sustentant vndique cuppæ,
Quarum porrectis series constricta catenis
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos.
Nec gerit expositum telis in fronte patenti
Remigium: sed, quod trabibus circumdedit æquor,
Hoc ferit, & taciti præbet miracula cursus,
Quòd nec vela ferat, nec apertas verberet vndas.
Tunc freta seruantur, dum se declinibus vndis
Æstus agat, refluoque maris nudentur arenæ.
Iamque relabenti crescebant littora ponto;
Missa ratis prono defertur lapsa profundo,
Et gemina comites cunctas super ardua turris
Eminet, & tremulis tabulata minantia pinnis.

Nolicit

417. *Exquisita.*] Excogitata. *Sulpit. Neque enim de, &c.*] Non in longitudinē extendunt carinā, aut puppim in altitudinem attollunt.

418. *Sed firma gerendis, &c.*] Sed contexit scaphas nauium magnarum circiter sexaginta duplici ordine collocatas, quas trabibus & catenis à fronte vinctas cratibus pluteisque munuit. atque hæc raris cuppis, id est, scaphis sustentata à remigibus qui non videbantur, intra geminos scapharum vtrinque ordines propellebatur. *Varie videtur mihi implicita & vetusta è multis mista hac relatio. Hujusmodi ratem à Marco Antonio Brunduſii contextam meminit Auror Com. de ciu. bel. 3. duasque adjectas triremes. Neque de tempore conuenit, ante Cæsaris aduentum? necne. Quid igitur faciam in tanta diuersarum rerum, nominum, locorum, temporum confusione? Non ea sum fronte vt anchoru fidem velim astruere, non eamente vt fidem tuam, lector, consarcinatis mendaciis ludificari. Itaque (qui aliorum commentatorum vbi quid modi inciderit mos est) leui brachio ista transeo.*

422. *Obliquas alnos.*] Trabes ex alno.

423. *Nec gerit, &c.*] Nec habet remorū ordinē cui noceri possit. *Infrōte.*] In lateribus, qua extrà à fluctibus maris pulsabatur. *Sulp. Horr.*

425. *Hoc ferit.*] Quod est intrà scaphas. *Taciti cursus.*] Quod nusquam remiges apparerent.

427. *Tunc freta seruantur, &c.*] Obseruatur æstus maris, vt cum vndarum refluxu ratis jam structa deductaque trajiciat.

428. *Refluoque mari, &c.*] Tum enim altius littora attolluntur, & deteguntur. *Horens.*

429. *Iamque relabenti, &c.*] Iamque refluo æstu se extendere videtur litus.

431. *Et gemina comites.*] Et duæ vna triremes: quas ratis turrita, tabulatis iisque pinnatis munita superemineat.

432. *Tabulata minantia pinnis.*] Eminentia excelsis pinnis: siue, quod quum mouentur naues vi æstus marini, hinc illinc minentur. Sicc

Noluit Illyricæ custos Octauius undæ
Confestim tentare ratem, celeréque carinas.
Continuit, cursu crescat dum prædа secundo:
Et temerè ingressos repetendum inuitat ad æquor
Pace maris. Sic dum pauidos formidine ceruos
Claudat odoratæ metuentes aëra pennæ:
Aut dum dispositis attollat retia varis
Venator, tenet ora leuis clamosa Molossi;
Spartanos, Cretæsque ligat: nec creditur vlli
Sylua cani, nisi qui pressо vestigia rostro
Colligit, & prædа nescit latrare reperta,
Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.
Nec morа, complentur moles, auidéque petitis
Insula deseritur ratibus: quo tempore primas
Impulit ad noctem iam lux extrema tenebras.

At

Sic Virgil. de equo Durateo: *Mediæque minans illabitur vrbi.* Pinnæ propriè murorum sunt minæ, Gr. ἐπάλξεις Belg. *De canteelen.*

433. *Noluit Illyricæ, &c.*] Octauio præfectus Pompejanæ classis ad custodiam Illyrici litoris, noluit statim ratim inuadere, sed continuit se donec reliquæ triremes tutæ fugæ spe allectæ in mare descenderent.

436. *Et temere ingressos.*] Parum circumspectè promotos, elicit ad repetendum mare, quam diu *pax* illi esset, hoc est, hostes abessent.

437. *Sic dum pauidos, &c.*] Quoniam venator indaginem tendens suspendit formidinem ceu lineam, reris genus, id est plumis versicoloribus atque ad odorem vstulatis intertexti, quo cerui territi in veras plagas irruant. *Punicæque agitant pauidos formidine pennæ.* Virg. 3. Georg. vide & Nemesiani Cynegetica. Pierij Hieroglyph. 7. & quæ nos ad Sen. Hippol. vs. 46.

439. *Attollat retia, &c.*] Erigat retia perticis furcatis. *Varus.*] Varæ vel Vari, perticæ, furculæ, quibus retia feris eriguntur, Græc. σχάλικες σχαλίδες. Belg. *Stangen.*

440. *Tenet ora leuis clamosa Molossi.*] Ne latratu feras terreant. *At vos laxas Canibus taciti mittite habenas: Teneant acres lora Molossos. Et pugnaces tendant Cressa Fortia trito vincula collo. At Spartanos (genus est audax Auidumque feræ,) nodo cautus Propiore liga, veniet tempus, Cum latratu cæua saxa sonent. Nunc demissi nare sagaci Captent aura, lustraque presso Quærant rostro.* Senec. Hippol. vs. 30. & quæ nos ibi. *Molossi.*] Canes Epirotici.

441. *Cretæsque ligat.*] Cretenses canes.

444. *Contentus tremulo, &c.*] Concusso loro admonet venatorem inuentæ feræ. *Loro.*] Cauda.

445. *Complentur moles, &c.*] Ratibus imponuntur milites.

446. *Insula deseritur ratibus.*] Cercyra, Curicta, Melæna de qua supra, ad vs. 406. *Quo tempore.*] Crepusculo.

447. *Impulit ad noctem.*] Ita legendum: non *impedit*, aut, *impetit*, Grot.

448. *Pars*

At Pompeianus fraudes innectere ponto
Antiqua parat arte Cilix, passusque vacare
Summia freti, medio suspendit vincula ponto,
Et laxas fluitare sinit religatque catenas
Rupis ab Illyricæ scopulis. nec prima, nec illa,
Quæ sequitur, tardata ratis: sed tertia moles
Hæsit, & ad cautes adducto fune secuta est.
Impendent cauæ saxa mari: ruituráque semper
Stat (mirum) moles: & siluis æquor inumbrat.
Huc fractas Aquilone rates, submersaque pontus
Corpora sæpè tulit, cæcisque abscondit in antris:
Restituit rupes tectum mare, cumque cauerna
Euomuêre fretum, contorti vorticis vnda
Tauromenitanam vincunt feruore Charybdim.
Hic Opitergini moles onerata colonis
Constitit: hanc omni puppes statione solutæ
Circueunt: alij rupes, ac littora complent.
Vultejus tacitas sensit sub gurgite fraudes.
(Dux erat ille ratis) fruſtra qui vincula ferro
Rumpere conatus, posscit se prælia nulla,

Incertus.

448. *Pompeianus &c.*] Pompeij iam partes secutus. lib. 3. vſ. 228.

449. *Antiqua, &c.*] Piratica. *Vacare, &c.*] Non apparentibus in superficie maris vinculis.

453. *Tardata ratis.*] Retenta supra, ad vſ. 402. *Tertia moles, &c.*] Ratis illa ingens cuppis superstructa, in qua Opitergini vehebantur.

455. *Cauæ saxa, &c.*] Describit rupem exesam, exporrectam & ruituræ similem, ad quam funibus adducebatur ratis illa.

459. *Restituit rupes tectum mare.*] Scopuli absorptos fluctus refundunt. Sic antea Clariſſ. Grotius legebat: deinde verò hanc suam coniecturam damnauit; vtpote cui omnes Mss. refragantur, in illis enim *raptus* legitur. *Raptus* enim vocat ipsas res raptas, corpora scilicet & naues, quæ pertracta ad has cauernas, deinde iterum euomuntur. *Grotius Restituit rupes tectum mare, &c.*] Scopulus absorptos fluctus refundit: instar Charybdis cui hanc rupem comparat, *imo barathri ter gurgite vastos Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras Erigit alternos.* Virg. 3. Aeneid.

491. *Tauromenitanam, &c.*] Iuxta Tauromeniũ Siciliæ opp. ostenditur Charybdis, ad cuius litus eiiciũtur, quę illa vorago absorpserat.

462. *Opitergini.*] Opitergiũ opp. est Venetorum. *Oderso* Leandro.

463. *Puppes statione.*] Pompeianæ.

465. *Tacitas.*] Insidioſe positas.

466. *Ferro.*] Securi, bipenni. Alij leg. *ferri* id est, catenas ferreas.

467. *Iosciit spe, &c.*] Accingit se

&c.

Incertus quà tergus daret, quà pectora bello.
Hoc tamen in casu, quantum deprensa valebat
Effecit virtus: inter tot millia captæ
Circumfusa rati, & plenam vix inde cohortem,
Pugna fuit, non longa quidem nam condidit atra
Nox lucem dubiam, pacemque habuêre tenebræ.
Tunc sic attonitam, venturaque fata pauentem
Rexit magnanima Vulteius voce cohortem:
Libera non vltrà parua quàm nocte iuuentus,
Consulite extremis angusto in tempore rebus.
Vita breuis nulli superest, qui tempus in illa
Quærendæ sibi mortis habet: nec gloria leti
Inferior, iuuenes, admoto occurrere fato.
Omnibus incerto ventura tempore vitæ
Par animi laus est, & quos sperueris annos
Perdere, & extremæ momentum abrumpere lucis,
Accersas dum fata manu. non cogitur vllus
Uelle mori. fuga nulla patet: stant vndique nostris
Intentis

& hortatur suos ad pugnam, sine vlla aut fugæ aut victoriæ spe. *vt sequenti versu.*

471. *Plenam vix inde cohortem.*] Cohors decima pars est legionis, cuius numerus variat. constat plerunque 600. circiter militibus. Florus refert fuisse mille. Prima quidem in legione cohors habet pedites M. CV. equites loricatos CXXXII. Vegetius lib. 2. cap. 6.

476. *Libera non vltra, &c.*] O Iuuenes libertate vestra non vltra breuem hanc noctem fruituri.

477. *Angusto in tempore rebus.*] Breui vtcunque, *vel*., difficili & periculoso. vt Horat. od. 10. lib. 2. *Rebus angustis animosus atque fortis appare.*

478. *Vita breuis, &c.*] Nemo queratur sibi fuisse vitam breuem, qui in illa vtcunque breui tempus habuit sibi mortis conscisccndæ, priusquam adimatur.

479. *Nec gloria leti, &c.*] Neque tribuetur nobis minori laudi, mortem vicinam & in limine nobis ab hoste imminentem, nostra manu præoccupasse, quam si diuturnior eius nobis vsura esset futura. cum enim nemo exploratum habeat quandiu sit victurus, æqua magnanimitatis laus est, breue quod superest momentum ac longissimam quam sperabas vitam incidisse, modo ipse fortiter incidas.

480. *Admoto occurrere fato.*] Non ideo minor nostra laus erit, quod mortem nobis inferemus, quæ vitari iam aut diu differri, ob vim hostium non potest. Quamdiu enim victurus sit, nemo scit. *Grotius.*

484. *Accersas dum fata.*] Quasi dicat, non iam in voluntate situm est, sed in necessitate, vt moriamur. *Hortens. Non cogitur vllus, &c.*] Mori cogimur: velle mori, non ita, neque enim cogitur voluntas. Verum quod vrget necessitas,

Intenti ciues jugulis. decernite letum,
Et metus hinc abſit: cupias quodcunque neceſſe eſt,
Non tamen in cæca bellorum nube cadendum eſt,
Ut cùm permiſtis acies ſua tela tenebris
Inuoluunt. conſerta jacent cùm corpora campo,
In medium mors omnis abit. perit obruta virtus.
Nos in conſpicua ſociis, hoſtique carina
Conſtituêre Dei. prabebunt æquora teſtes,
Prabebunt terræ, ſummis d bit inſula ſaxis.
Spectabunt gemina diuerſo è littore partes.
Neſcio quod noſtris magnum & memorabile fatis
Exemplum, Fortuna, paras. quacunque per ænum
Exhibuit monimenta fides, ſeruatáque ferro
Militia pietas, tranſibit noſtra juuentus.
Namque ſuis pro te gladiis incumbere Cæſar
Eſſe parum ſcimus: ſed non maiora ſuperſunt
Obſeſſis, tanti quæ pignora demus amoris.

Abſcindit

ſitas, velimus; & in virtutem cedet neceſſitas. Quicquid neceſſe eſt ſapiens vult.

486. *Ciues iugulis.*] Romani; qui nobis non parcent. Non veriſimile eſt (inquit Io. Rutgerſius lib. 1. cap. 12. var. lect.) Vulteium ea oratione qua ſuis mori potius ſuadebat quam in hoſtium poteſtatem venirent, tam honorifico nomine appellaſſe, qui Opitergini etiam erant: legit itaque *Intenti Cilices iug.* vt ſupra vſ. 449.

487. *Metus hinc abſit.*] Ita rectius quidam libri, quam *omnis abeſt.* Hortantis enim eſt oratio. *Grotius.* Quaſi dicat, ſtatuamus aliquid, quod neceſſitas cogit.

488. *Non tamen in cæca, &c.*] Neque carebimus pulchro fortitudinis noſtræ teſte, conſpicui diis & hominibus, ſociis ab inſula ſpectantibus, hoſtibus à continenti terra & mari. lacebimuſque nos inter nos, victores cum victis; non miſti confuſa ſtrage tanquam cæco belli tumultu cæſi ſub incerto cædis autore, dum gloria in commune & omnes ex æquo diffunditur.

489. *Vt cum.*] Ita reſtituimus pro *Aut.* Grotius. Alioqui egregiorum & clarorum militum virtus ingloria eſt & ſine laude obruitur, quando in tenebris telorum nube ſternuntur; & ignoretur, quis fortiter dimicando ceciderit. Tum enim ignauiſſimum quemque par gloria comitatur. *Virtutem* præclara facinora dicit, quæ fortes & magnanimi milites in ſtataria pugna edunt. *Hortenſius.*

490. *Conſerta.*] Confuſa inter cæſorum cadauera. *Hortenſius.*

497. *Quacunque per, &c.*] Noſtra, ô iuuenes, fides pie & fortiter Imperatori præſtita ſuperabit omnia, omnium quotquot hiſtoriis mandata fuerunt exempla.

502. *Obſeſſis.*] Sed nos obſeſſi maius

Abſcindit noſtræ multum ſors inuida laudi,
Quòd non cum ſenibus capti natíſque tenemur.
Indomitos ſciat eſſe viros, timeatque furentes,
Et morti faciles animos: & gaudeat hoſtis
Non plures hæſiſſe rates. tentare parabunt
Fœderibus, turpíque volent corrumpere vita.
O vtinam, quò plus habeat mors vnica famæ,
Promittant veniam, jubeant ſperare ſalutem:
Ne nos, cum calido fodiemus viſcera ferro,
Deſperaſſe putent. magna virtute merendum eſt,
Cæſar vt, amiſſis inter tot millia paucis,
Hoc damnum, cladémque vocet. dent fata receſſum,
Emittántque licet, vitare inſtantia nolim.
Proieci vitam comites, totúſque futura
Mortis agor ſtimulis: furor eſt. agnoſcere ſolis
Permiſſum eſt, quos iam tangit vicinia fati,
Victuróſque

malus teſtimonium præſtare non poſſumus. *Sulpit.*

504. *Senibus capti natiſque tenemur.*] Parentibus & natis, quos Sanguntinorum æquantes fidem trucidaturi eſſemus potius quam in poteſtatem hoſtium venirent.

505. *Et gaudeat hoſtis, &c.*] Quod ſi illæ duæ ſimul implicitæ catenis afforeat nobis, non dubitaremus de victoria.

507. *Tentare parabunt Fœderibus, turpique, &c.*] Vel cum ſeruitute vel inhoneſta deditione coniunctæ vitæ conditionem nobis offerre, quo pertinaci mortis conſilio diſpoſito diſcedamus ab armis.

509. *O vtinam, &c.*] Optat, vt hoſtes vitam promittant tantum: non quòd cupiat viuere; ſed ne exiſtimetur ob rem deſperatam ſibi intuliſſe mortem, vtiendi facultate conceſſa. Nam *veniam*, vitam intelligit. *Horrenſ. Vnica famæ, &c.*] Simplex, non vim aliunde timens, non opus habens admoto occurrere fato, vt ſupra 480. vſ. à deſperationis imputatione libera.

512. *Magna virtute, &c.*] Egregio aliquo & ſingulari fortitudinis exemplo.

513. *Paucis.*] Cohorte vna.

514. *Dent fata receſſum.*] Quæ mihi fata darent, vt incolumis poſsim diſcedere, nolim tamen præſentem mortem effugere.

517. *Mortis agor ſtimulis.*] Ardenti efferor mortis deſiderio. *Dine hunc ardorem mentibus addunt Euryale, an ſua cuique Deus fit dira cupido?* Afflat certe diuinitus amabilis inſania, diuinus eſt hic impetus. Inuideat quippe miſeris mortalibus Dii hoc, vt ſciant, quam dulcis & felix res mors ſit, quo diutius velint viuere. mori autem vicinis dulcedinem eius præſentire ſolum datur. *Agnoſcere ſolis, &c.*] Illum numinis calorem agnoſcere, nobis ſolis Dij permiſere, qui morti eſtis proximi; & quem Dij celant eos, qui vitam diuturnam morti anteponunt. *Horrenſ.*

520. Sic

Victuróſque Dei celant, vt viuere durent,
Felix eſſe mori. Sic cunctas ſuſtulit ardor
Nobilium mentes iuuenum: cùm ſidera cæli,
Ante ducis voces, oculis humentibus omnes
Aſpicerent, flexoque Vrſæ temone pauerent:
Iidem, cùm fortes animos præcepta ſubiſſent,
Optauêre diem. nec ſegnis mergere ponto
Tunc erat aſtra polus: nam ſol Ledæa tenebat
Sidera, vicino cùm lux altiſſima Cancro eſt:
Nox tum Theſſalicas vrgebat paruа ſagittas.
Detegit orta dies ſtantes in rupibus Iſtros,
Pugnacéſque mari Graia cum claſſe Liburnos.
Tentauêre priùs ſuſpenſo vincere bello
Fœderibus, fieret captis ſi dulcior ipſa

Mortis

520. *Sic cunctas, &c.*] Hac oratione mentes ſuorum ad voluntariam mortem incenſas erexit Vulteius; in tantum, vt qui prius lacrymabundi ortum inſequentis diei expauiſſent, alacres iã exoptarent. *Suſtulit.*] Erexit & incendit ad voluntariam mortem.

523. *Flexo temone, &c.*] Anacreon:

Μεσονυκτίοις ποθ' ὥρηις,
Στρέφηται ὅτ' ἄρκτος ἤδη
Κατὰ χεῖρα τὸν βοώτην.

Flexoque Vrſæ temone pauerent.] Vrſæ maioris plauſtrum in Orientem conuerſum ſignum eſt præcipitantis noctis; aduentantis diei, Sole exiſtente in Geminis, Cancro, Leone. vndecima enim Aprilis nobis in apice Meridionali eleuatum mediam conſtituit noctem.

525. *Nec ſegnis mergere, &c.*] Iamque ſidera nocturna in Horizontem properabant, nocte vtpote breui, Sole ex vltima parte Geminorum (in quos, Caſtor & Polfux Ledæ filij conuerſi ſunt) ingreſſuro Cancrum.

526. *Sol Ledæa tenebat Sidera.*] Periphraſis eſt Geminorum, in quorum vltima parte Sol erat, Cancrum iam iam ingreſſurus; quo tempore noctes ſunt contractiores & breuiſſimæ. *Horten-ſius.*

527. *Vicino cum lux, &c.*] Dies æſtiuus, propemodum ſolſtitialis, qui incidit in primum punctum Cancri, ſignorum altiſſimi.

528. *Nox tum Theſſalicas, &c.*] Cum matutino mergeretur oppoſitum ſignum Sagittarius. *Horten.* *Vrgebat paruа ſagittas.*] In Occidentem Sagittario (quem Chironem Theſſalicum fuiſſe volunt) Ceronice occidente, oppoſito Soli in Geminis orienti.

529. *Iſtros, &c.*] Iſtri accolas. Illyrios, hoſtes Opiterginorum, iis terra imminentes: à mari autem inſtantem Octauium Liburnici & Dalmatici litoris cuſtodem cum claſſe auxiliari Græcorum quorum plerique Pompeij partes ſecuti ſunt.

531. *Tentauere prius, &c.*] Hoc fingit poëta accidiſſe ex Vulteij voto ſupra. vſ. 509.

532. *Fœderibus, &c.*] Deditionis conditionibus, oblatis, & vitæ pactione.

533. *Deuota*

Mortis vita mora. stabat deuota iuuentus,
Damnata iam luce ferox, securáque pugnæ
Promisso sibi fine manu: nullique tumultus
Excußére viris mentes ad summa paratas:
Innumeráſque simul pauci terráque marique
Sustinuêre manus: tanta est fiducia mortis.
Vtque satis bello visum est fluxisse cruoris,
Versus ab hoste furor: primus dux ipse carinæ
Vulteius jugulo poscens iam fata retecto,
Ecquis, ait, juuenum est, cuius sit dextra cruore
Dignæ meo, certáque fide per vulnera nostra
Testetur se velle mori? nec plura locuto
Viscera non vnus iamdudum transfigit ensis.
Collaudat cunctos: sed eum, cui vulnera primæ
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alij, totúmque in partibus vnis
Bellorum fecêre nefas. sic semine Cadmi
Emicuit Dircæa cohors, ceciditque suorum
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen.
Phæsi dos & campis insomni dente creati.

Terrigenæ,

533. *Deuota iuuentus, &c.*] Certo & destinato mortis consilio addicta, vitæ desiderio omni conclamato.

535. *Tumultus.*] Hostium cum terrore ingruentium.

536. *Summa paratas.*] Extrema mortem.

537. *Innumeráſque, &c.*] Vt supra ex Floro ad vſ. 402.

540. *Ab hoste furor.*] Inſe inuicē.

541. *Iugulo poscens, &c.*] Nudato porrectoque iugulo inuitat commilitonis alicuius manum, qua pereat.

543. *Certaque fide, &c.*] Quo pignore spondeat & se pari fiducia moriturum.

546. *Collaudat cunctos.*] Morihundus Vulteius. *Sed eum, &c.*] Et ne ingratus moreretur, retulit gratiam inflicti ab illo vulneris, & cuius nomine se illi debitorem agnouerat.

548. *Concurrunt alij.*] Concurrunt cæteri ejusdem partis milites mutuisque concidunt vulneribus non aliter quam fratres illi terrigenæ nati ex Draconis dentibus à Cadmo satis. Ouid. Metam. 3. Sen. Oedip. 720.

550. *Dircæa cohors.*] Thebana. Dircæ fons iuxta Thebas. vide quæ ad vſ. 126. Thebaid. Senec.

551. *Dirum Thebanis fratribus omen.*] Infaustum omen Eteocli & Polynici qui simili fato aliquando mutuis vulneribus se confecturi erant.

552. *Phasidos.*] Atque vti *per mutua vulnera peribant Terrigenæ fratres* nati edentibus vigilis draconis interfecti satis ab Iasone, inter se cōmissi cōiecto ab Iasone in.

Terrigenæ, missa magicis è cantibus ira,
Cognato tantos implerunt sanguine sulcos:
Ipsáque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
Expauit Medea nefas. sic mutua passi
Fata cadunt iuuenes: minimúmque in morte virorũ
Mors virtutis habet: pariter sternúntque, caduntque
Vulnere letali: nec quenquam dextra fefellit,
Cùm feriat moriente manu. nec vulnus adactis
Debetur gladiis: percussum est pectore ferrum,
Et jugulis presêre manum, cum sorte cruenta
Fratribus incurrant fratres, natúsque parenti:
Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegêre enses. pietas ferientibus una,
Non repetisse, fuit. iam latis viscera lapsa
Semianimes traxêre foris, multúmque cruoris
Infudêre mari. despectam cernere lucem,
Victoréque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire iuuat. iam strage cruenta
Conspicitur cumulata ratis: bustíque remittunt
Corpora

in medium filice & carminibus magicis Medeæ auxiliaribus. Ouid. Metam. 7. *Campis insomni, &c.*] In Colchis, quorum Phasis fluu. clariss.

555. *Ipsaque, &c.*] *Ipsa quoque extimuit, qua cæcum fecerat illum: Vt qui peti vidit iuuenem tot ab hostibus vnum. Palluit.*

557. *Iuuenes.*] Opitergini. *Minimúmque in, &c.*] Minima pars fortitudinis erat mortem oppetere. In ipsa morte militariter pugnant. Ità Grotius qui ex M. S. restituit *minimumque*, cum vulgo legatur *nimiumque*. quod & probari potest.

560. *Cum feriat moriente manu, &c.*] Quamuis feriat manu sua ipsius morituri & ipsa mortem infligente.

561. *Percussum est, &c.*] Dum ipsi iugulos suos intendunt occurrentes, atque irruentes in sociorum gladios capulo tenus.

563. *Incurrant.*] Ita scribendum, non *incurrunt*. Grotius.

564. *Haud trepidante, &c.*] Neque minori vi & ferientes adigebant tela, id pietatis loco ducentes vno ictu conficere neque ingeminare vulnus.

567. *Foris.*] Tabulatis ratis.

568. *Despectam, &c.*] A se contemptam.

569. *Victoréque suos, &c.*] Octauianos, à quibus quasi victoribus huc rerum adacti fuerant.

570. *Sentire iuuat.*] *Emphatice.* frui sensu.

571. *Bustíque remittunt, &c.*] Comburenda ac sepelienda Opitergínorum cadauera curauerunt hostes mirati tantæ apud suos autoritatis esse Cæsarem, tantam

Mortis vita mora. ſtabat deuota iuuentus,
Damnata iam luce ferox, ſecuráque pugna
Promiſſo ſibi fine manu: nullique tumultus
Excuſſêre viris mentes ad ſumma paratas:
Innumeráſque ſimul pauci terráque marique
Suſtinuêre manus: tanta eſt fiducia mortis.
Vtque ſatis bello viſum eſt fluxiſſe cruoris,
Verſus ab hoſte furor: primus dux ipſe carinæ
Vulteius iugulo poſcens iam fata retecto,
Ecquis, ait, iuuenum eſt, cuius ſit dextra cruore
Digna meo, certáque fide per vulnera noſtra
Teſtetur ſe velle mori? nec plura locuto
Viſcera non vnus iamdudum tranſigit enſis.
Collaudat cunctos: ſed eum, cui vulnera prima
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alij, totúmque in partibus vnis
Bellorum fecêre nefas. ſic ſemine Cadmi
Emicuit Dircæa cohors, ceciditque ſuorum
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen.
Phaſidos & campis inſomni dente creati
Terrigenæ,

533. *Deuota iuuentus, &c.*] Certo & deſtinato mortis conſilio addicta, vitæ deſiderio omni conclamato.

535. *Tumultus.*] Hoſtium cum terrore ingruentium.

536. *Summa paratas.*] Extrema mortem.

537. *Innumeraſque, &c.*] Vt ſupra ex Floro ad ℣. 402.

540. *Ab hoſte furor.*] Inſe inuicē.

541. *Iugulo poſcens, &c.*] Nudato porrectoque iugulo inuitat commilitonis alicuius manum, qua pereat.

543. *Certaque fide, &c.*] Quo pignore ſpondeat & ſe pari fiducia moriturum.

546. *Collaudat cunctos.*] Morihundus Vulteius. *Sed eum, &c.*] Et ne ingratus moreretur, rezulit gratiam inflicti ab illo vulneris, & cuius nomine ſe illi debitorem agnouerat.

548. *Concurrunt alij.*] Concurrunt cæteri eiuſdem partis milites mutuiſque concidunt vulneribus non aliter quam fratres illi terrigenæ nati ex Draconis dentibus à Cadmo ſatis. Ouid. Metam. 3. Sen. Oedip. 720.

550. *Dircæa cohors.*] Thebana. Dircæ fons iuxta Thebas. vide quæ ad ℣. 126. Thebaid. Senec.

551. *Dirum Thebanis fratribus omen.*] Infauſtum omen Eteocli & Polynici qui ſimili fato aliquando mutuis vulneribus ſe confecturi erant.

552. *Phaſidos.*] Atque vti *per mutua vulnera peribant Terrigenæ fratres* nati edentibus vigilis draconis interfecti ſatis ab Iaſone, inter ſe cōmiſsi cōiecto ab Iaſone in.

Terrigenæ, missa magicis è cantibus ira,
Cognato tantos implerunt sanguine sulcos:
Ipsaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
Expauit Medea nefas. sic mutua pacti
Fata cadunt iuuenes: minimúmque in morte virorũ
Mors virtutis habet: pariter sternúntque, cadúntque
Vulnere letali: nec quenquam dextra fefellit,
Cùm feriat moriente manu. nec vulnus adactis
Debetur gladiis: percussum est pectore ferrum,
Et jugulis pressêre manum, cùm sorte cruenta
Fratribus incurrant fratres, natúsque parenti:
Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegêre enses. pietas ferientibus una,
Non repetisse, fuit. iam latis viscera lapsa
Semianimes traxêre foris, multúmque cruoris
Infudêre mari. despectam cernere lucem,
Victoréque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire iuuat. iam strage cruenta
Conspicitur cumulata ratis: bustíque remittunt
Corpora

in medium silice & carminibus magicis Medeæ auxiliaribus. Ouid. Metam. 7. *Campi insonui, &c.*] In Colchis, quorum Phasis fluu. clariss.

555. *Ipsaque, &c.*] *Ipsa quoque extimuit, qua cuiquam fecerat illum: Vt qui peti vidit iuuenem tot ab hostibus vnum. Palluit.*

557. *Iuuenes.*] Opitergini. *Minimúmque in, &c.*] Minima pars fortitudinis erat mortem oppetere. In ipsa morte militariter pugnant. Ita Grotius qui ex M. S. restituit *minimúmque*, cum vulgo legatur *nimiúmque*. quod & probari potest.

560. *Cum feriat moriente manu, &c.*] Quamuis feriat manu sua ipsius morituri & ipsa mortem infligente.

561. *Percussum est, &c.*] Dum ipsi iugulos suos intendunt occurrentes, atque irruentes in sociorum gladios capulo tenus.

563. *Incurrant.*] Ita scribendum, non *incurrunt*. Grotius.

564. *Haud trepidante, &c.*] Neque minori vi & ferientes adigebant tela, id pietatis loco ducentes vno ictu conficere neque ingeminare vulnus.

567. *Foris.*] Tabulatis ratis.

568. *Despectam, &c.*] A se contemptam.

569. *Victoréque suos, &c.*] Octauianos, à quibus quasi victoribus huc rerum adacti fuerant.

570. *Sentire iuuat.*] *Emphatice.* frui sensu.

571. *Bustíque remittunt, &c.*] Comburenda ac sepelienda Opiterginorum cadauera curauerunt hostes mirati tantæ apud suos autoritatis esse Cæsarem, tantam

Mortis vita mora. ſtabat deuota iuuentus,
Damnata iam luce ferox, ſecuráque pugnæ
Promiſſo ſibi fine manu: nullique tumultus
Excuſſêre viris mentes ad ſumma paratas:
Innumeráſque ſimul pauci terráque mariſque
Suſtinuêre manus: tanta eſt fiducia mortis.
Vtque ſatis bello viſum eſt fluxiſſe cruoris,
Verſus ab hoſte furor: primus dux ipſe carinæ
Vulteius jugulo poſcens iam fata retecto,
Ecquis, ait, juuenum eſt, cuius ſit dextra cruore
Digna meo, certáque fide per vulnera noſtra
Teſtetur ſe velle mori? nec plura locuto
Viſcera non vnus iamdudum tranſigit enſis.
Collaudat cunctos: ſed eum, cui vulnera primæ
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alij, totúmque in partibus vnis
Bellorum fecêre nefas. ſic ſemine Cadmi
Emicuit Dircæa cohors, ceciditque ſuorum
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen.
Phaſidos & campis inſomni dente creati
Terrigenæ,

533. *Deuota iuuentus, &c.*] Certo & deſtinato mortis conſilio addicta, vitæ deſiderio omni conclamato.

535. *Tumultus.*] Hoſtium cum terrore ingruentium.

536. *Summa paratas.*] Extrema mortem.

537. *Innumeraſque, &c.*] Vt ſupra ex Floro ad VI. 402.

540. *Ab hoſte furor.*] Inſe inuicē.

541. *Iugulo poſcens, &c.*] Nudato porrectoque iugulo inuitat commilitonis alicuius manum, qua pereat.

543. *Certaque fide, &c.*] Quo pignore ſpondeat & ſe pari fiducia moriturum.

546. *Collaudat cunctos.*] Moribundus Vulteius. *Sed eum, &c.*] Et ne ingratus moreretur, reculit gratiam inflicti ab illo vulneris, & cuius nomine ſe illi debitorem agnouerat.

548. *Concurrunt alij.*] Concurrunt cæteri eiuſdem partis milites mutuiſque concidunt vulneribus non aliter quam fratres illi terrigenæ nati ex Draconis dentibus à Cadmo ſatis. Ouid. Metam. 3. Sen. Oedip. 720.

550. *Dircæa cohors.*] Thebana. Dircæ fons iuxta Thebas. vide quæ ad VII. 126. Thebaid. Senec.

551. *Dirum Thebanis fratribus omen.*] Infauſtum omen Eteoclis & Polynici qui ſimili fato aliquando mutuis vulneribus ſe confecturi erant.

552. *Phaſidos.*] Atque vti *per mutua vulnera peribant Terrigena fratres* nati edentibus vigilis draconis interfecti ſatis ab Iaſone, inter ſe cõmiſſi cõiecto ab Iaſone in

Terrigenæ, missa magicis è cantibus iræ,
Cognato tantos implerunt sanguine sulcos:
Ipsaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
Expauit Medea nefas. sic mutua pacti
Fata cadunt iuuenes: minimúmque in morte virorũ
Mors virtutis habet: pariter sternúntque, cadúntque
Vulnere letali: nec quenquam dextra fefellit,
Cùm feriat moriente manu. nec vulnus adactis
Debetur gladiis: percussum est pectore ferrum,
Et jugulis presêre manum, cum sorte cruenta
Fratribus incurrant fratres, natúsque parenti:
Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegêre enses. pietas ferientibus una,
Non repetisse, fuit. iam latis viscera lapsa
Semianimes traxêre foris, multúmque cruoris
Infudêre mari. despectam cernere lucem,
Victoréque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire juuat. iam strage cruenta
Conspicitur cumulata ratis: bustíque remittunt

Corpora

in medium filice & carminibus magicis Medeæ auxiliaribus. Ouid. Metam. 7. *Campi insonui, &c.*] In Colchis, quorum Phasis fluu. clariss.

555. *Ipsaque, &c.*] *Ipsa quoque extimuit, qua curum fecerat illum. Vt qui peti vidit iuuenem sor ab hostibus vnum. Palluit.*

557. *Iuuenes.*] Opitergini. *Minimumque in, &c.*] Minima pars fortitudinis erat mortem oppetere. In ipsa morte militariter pugnant. Ita Grotius qui ex M. S. restituit *minimúmque*, cum vulgo legatur *nimiumque*. quod & probari potest.

560. *Cum feriat moriente manu, &c.*] Quamuis feriat manu sua ipsius morituri & ipsa mortem intligente.

561. *Percussum est, &c.*] Dum ipsi iugulos suos intendunt occurrentes, atque irruentes in sociorum gladios capulo tenus.

563. *Incurrant.*] Ita scribendum, non *incurrunt*. Grotius.

564. *Haud trepidante, &c.*] Neque minori vi & ferientes adigebant tela, id pietatis loco ducentes vno ictu conficere neque ingeminare vulnus.

567. *Foris.*] Tabulatis ratis.

568. *Despectam, &c.*] A se contemptam.

569. *Victoréque suos, &c.*] Octauianos, à quibus quasi victoribus huc rerum adacti fuerant.

570. *Sentire juuat.*] *Emphatice.* frui sensu.

571. *Bustisque remittunt, &c.*] Comburenda ac sepelienda Opiterginorum cadauera curauerunt hostes mirati tantæ apud suos autoritatis esse Cæsarem,

tantam

Mortis vita mora. ſtabat deuota iuuentus,
Damnata iam luce ferox, ſecuráque pugna
Promiſſo ſibi fine manu: nullique tumultus
Excußêre viris mentes ad ſumma paratas:
Innumeráſque ſimul pauci terráque marique
Suſtinuêre manus: tanta eſt fiducia mortis.
Vtque ſatis bello viſum eſt fluxiſſe cruoris,
Verſus ab hoſte furor: primus dux ipſe carinæ
Vulteius iugulo poſcens iam fata retecto,
Ecquis, ait, iuuenum eſt, cuius ſit dextra cruore
Digna meo, certáque fide per vulnera noſtra
Teſtetur ſe velle mori? nec plura locuto
Viſcera non vnus iamdudum tranſigit enſis.
Collaudat cunctos: ſed eum, cui vulnera primæ
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alij, totúmque in partibus vnis
Bellorum fecêre nefas. ſic ſemine Cadmi
Emicuit Dircæa cohors, ceciditque ſuorum
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen.
Phaſi dos & campis inſomni dente creati.

Terrigen

533. *Deuota iuuentus, &c.*] Certo & deſtinato mortis conſilio addicta, vitæ deſiderio omni conclamato.

535. *Tumultus.*] Hoſtium cum terrore ingruentium.

536. *Summa paratas.*] Extrema. mortem.

537. *Innumeraſque, &c.*] Vt ſupra ex Floro ad vſ. 402.

540. *Ab hoſte furor.*] Inſe inuicē.

541. *Iugulo poſcens, &c.*] Nudato porrectoque iugulo inuitat commilitonis alicuius manum, qua pereat.

543. *Certaque fide, &c.*] Quo pignore ſpondeat & ſe pari fiducia moriturum.

546. *Collaudat cunctos.*] Moribundus Vulteius. *Sed eum, &c.*] Et ne ingratus moreretur, rezulit gratiam inflicti ab illo vulneris, & cuius nomine ſe illi bitorem agnouerat.

548. *Concurrunt alij.*] Conc runt cæteri eiuſdem partis mili mutuiſque concidunt vulneril non aliter quam fratres illi te genæ nati ex Draconis dentib à Cadmo ſatis. Ouid. Metam. 3. S Oedip. 720.

550. *Dircæa cohors.*] Theba Dircæ fons iuxta Thebas. v quæ ad vſ. 126. Thebaid. Sene

551. *Dirum Thebanis fratri omen.*] Infauſtum omen Etec & Polynici qui ſimili fato quando mutuis vulneribus ſe c fecturi erant.

552. *Phaſidos.*] Atque vti *mutua vulnera peribant Terri na fratres* nati edentibus vlg draconis interfecti ſatis ab Iaſo inter ſe cōmiſsi cōiecto ab Iaſ

Terrigenæ, missa magicis è cantibus ira,
Cognato tantos implerunt sanguine sulcos:
Ipsaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
Expauit Medea nefas. sic mutua pacti
Fata cadunt iuuenes: minimúmque in morte virorũ
Mors virtutis habet: pariter sternúntque, caduntque
Vulnere letali: nec quenquam dextra fefellit,
Cùm feriat moriente manu. nec vulnus adactis
Debetur gladiis: percussum est pectore ferrum,
Et jugulis pressêre manum, cùm sorte cruenta
Fratribus incurrant fratres, natúsque parenti:
Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegêre enses. pietas ferientibus una,
Non repetisse, fuit. iam latis viscera lapsa
Semianimes traxêre foris, multúmque cruoris
Infudêre mari. despectam cernere lucem,
Victoréque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire iuuat. iam strage cruenta
Conspicitur cumulata ratis: bustíque remittunt
Corpora

in medium filice & carminibus magicis Medeæ auxiliaribus, Ouid. Metam. 7. *Campi insomni, &c.*] In Colchis, quorum Phasis fluu. clariss.

555. *Ipsaque, &c.*] *Ipsa quoque extimuit, qua cuiusque fecerat illum: Vt qui peti vidit iuuenem eor ab hostibus vnum. Palluit.*

557. *Iuuenes.*] Opitergini. *Minimumque in, &c.*] Minima pars fortitudinis erat mortem oppetere. In ipsa morte militariter pugnant. Ita Grotius qui ex M. S. restituit *minimúmque*, cum vulgo legatur *nimiumque*. quod & probari potest.

560. *Cum feriat moriente manu, &c.*] Quamuis feriat manu sua ipsius morituri & ipsa mortem infligente.

561. *Percussum est, &c.*] Dum ipsi iugulos suos intendunt occurrentes, atque irruentes in soclorum gladios capulo tenus.

563. *Incurrant.*] Ita scribendum, non *incurrunt*. Grotius.

564. *Haud trepidante, &c.*] Neque minori vi & ferientes adigebant tela, id pietatis loco ducentes vno ictu conficere neque ingeminare vulnus.

567. *Foris.*] Tabulatis ratis.

568. *Despectam, &c.*] A se contemptam.

569. *Victoréque suos, &c.*] Octauianos, à quibus quasi victoribus huc rerum adacti fuerant.

570. *Sentire iuuat.*] *Emphatice.* frui sensu.

571. *Bustíque remittunt, &c.*] Comburenda ac sepelienda Opiterginorum cadauera curauerunt hostes mirati tantæ apud suos autoritatis esse Cæsarem, tantam

Mortis vita mora. stabat deuota iuuentus,
Damnata iam luce ferox, securáque pugna
Promisso sibi fine manu: nullique tumultus
Excußêre viris mentes ad summa paratas:
Innumeráſque simul pauci terráque marique
Sustinuêre manus: tanta est fiducia mortis.
Vtque satis bello visum est fluxisse cruoris,
Versus ab hoste furor: primus dux ipse carinæ
Vulteius jugulo poscens iam fata retecto,
Ecquis, ait, juuenum est, cuius sit dextra cruore
Digna meo, certáque fide per vulnera nostra
Testetur se velle mori? nec plura locuto
Viscera non vnus iamdudum transfigit ensis.
Collaudat cunctos: sed eum, cui vulnera primæ
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alij, totúmque in partibus vnis
Bellorum fecêre nefas. sic semine Cadmi
Emicuit Dircæa cohors, cecidistque suorum
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen.
Phasi dos & campis insomni dente creati
Terrigenæ,

533. *Deuota iuuentus, &c.*] Certo & destinato mortis consilio addicta, vitæ desiderio omni conclamato.

535. *Tumultus.*] Hostium cum terrore ingruentium.

536. *Summa paratas.*] Extrema mortem.

537. *Innumeraſque, &c.*] Vt supra ex Floro ad vſ. 402.

540. *Ab hoste furor.*] In se inuicē.

541. *Iugulo poscens, &c.*] Nudato porrectoque iugulo inuitat commilitonis alicuius manum, qua pereat.

543. *Certaque fide, &c.*] Quo pignore spondeat & se pari fiducia moriturum.

546. *Collaudat cunctos.*] Moribundus Vulteius. *Sed eum, &c.*] Et ne ingratus moreretur, reddit gratiam inflicti ab illo vulneris, & cuius nomine se illi debitorem agnouerat.

548. *Concurrunt alij.*] Concurrunt cæteri eiusdem partis milites mutuisque concidunt vulneribus non aliter quam fratres illi terrigenæ nati ex Draconis dentibus à Cadmo satis. Ouid. Metam. 3. Sen. Oedip. 720.

550. *Dircæa cohors.*] Thebana. Dircæ fons iuxta Thebas. vide quæ ad vſ. 126. Thebaid. Senec.

551. *Dirum Thebanis fratribus omen.*] Infaustum omen Eteocli & Polynici qui simili fato aliquando mutuis vulneribus se confecturi erant.

552. *Phasidos.*] Atque vti *per mutua vulnera peribant Terrigenæ fratres* nati edentibus vigilis draconis interfecti satis ab Iasone, inter se cōmissi cōiecto ab Iasone in

Terrigenæ, missa magicis è cantibus ira,
Cognato tantos implerunt sanguine sulcos:
Ipsaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
Expauit Medea nefas. sic mutua pacti
Fata cadunt iuuenes: minimúmque in morte virorũ
Mors virtutis habet: pariter sternúntque, cadúntque
Vulnere letali: nec quenquam dextra fefellit,
Cùm feriat moriente manu. nec vulnus adactis
Debetur gladiis: percussum est pectore ferrum,
Et jugulis præsêre manum, cum sorte cruenta
Fratribus incurrant fratres, natúsque parenti:
Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegêre enses. pietas ferientibus una,
Non repetisse, fuit. iam latis viscera lapsa
Semianimes traxêre foris, multúmque cruoris
Infudêre mari. despectam cernere lucem,
Victoréque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire iuuat. iam strage cruenta
Conspicitur cumulata ratis: bustíque remittunt
Corpora

in medium silice & carminibus magicis Medeæ auxiliaribus. Ouid. Metam. 7. *Campi insomni, &c.*] In Colchis, quorum Phasis fluu. clarisſ.

555. *Ipsaque, &c.*] *Ipsa quoque extimuit, qua cutum fecerat illum: Vt qui peti vidit iuuenem vot ab hostibus vnum. Palluit.*

557. *Iuuenes.*] Opitergini. *Minimumque in, &c.*] Minima pars fortitudinis erat mortem oppetere. In ipsa morte militariter pugnant. Ita Grotius qui ex M. S. reſtituit *minimúmque*, cum vulgo legatur *nimiúmque*. quod & probari poteſt.

560. *Cum feriat moriente manu, &c.*] Quamuis feriat manu ſua ipſius morituri & ipſa morſem infligente.

561. *Percussum est, &c.*] Dum ipſi iugulos ſuos intendunt occurrentes, atque irruentes in ſociorum gladios capulo tenus.

563. *Incurrant.*] Ita ſcribendum, non *incurrunt*. Grotius.

564. *Haud trepidante, &c.*] Neque minori vi & ferientes adigebant tela, id pietatis loco ducentes vno ictu conficere neque ingeminare vulnus.

567. *Foris.*] Tabulatis ratis.

568. *Despectam, &c.*] A ſe contemptam.

569. *Victoréque suos, &c.*] Octauianos, à quibus quaſi victoribus huc rerum adacti fuerant.

570. *Sentire iuuat.*] *Emphatice.* frui ſenſu.

571. *Bustíque remittunt, &c.*] Comburenda ac ſepelienda Opiterginorum cadauera curauerunt hoſtes mirati tantæ apud ſuos autoritatis eſſe Cæſarem, tantam

Corpora victores, ducibus mirantibus, vlli
Esse ducem tanti. nullam maiore locuta est
Ore ratem, totum discurrens fama per orbem.
Non tamen ignauæ post hæc exempla virorum
Percipient gentes, quam sit non ardua virtus
Seruitium fugisse manu. sed regna timentur
Ob ferrum, & sauis libertas vritur armis:
Ignorátque datos, ne quisquam seruiat, enses.
Mors vtinam pauidos vitæ subducere nolles,
Sed virtus te sola daret. Non segnior illo
Marte fuit, qui tunc Libycis exarsit in aruis.
Namque rates audax Lilybæo littore soluit
Curio: nec forti velis Aquilone recepto
Inter semirutas magnæ Carthaginis arces,

Et

tantam militum in ducem fidem. *Virtus & in hoste probatur.*

572. *Ducibus mirantibus.*] Octauio & suis.

574. *Ore ratem.*] Præconio & celebratione.

575. *Non tamen ignauæ, &c.*] Eo tamen vecordiæ ventum est atque ignauiæ, vt, licet hoc factum in alijs laude dignum prædicent, ipsi nolint vel ex hoc exemplo intelligere quam non difficile siet seruitutem excutere, se in libertatem asserere; vel sibi illata morte; vel sublatis tyrannis.

577. *Sed regna timentur, &c.*] Sed tyrannicæ potestates timentur, quia custodiis & satellitiis armantur, dum libertatem vi opprimunt. Quasi vero libertatis studiosis difficile sit, scire, sibi datos esse enses, ad tuendam libertatem, ne cogantur seruire. *In nullius sumus potestate, cum mors in nostra.* Stoice.

578. *Libertas vritur.*] Opprimitur ab armatis. *Horten.*

580. *Mors vtinam, &c.*] Degeneres itaque & ignaui vitam cum seruitute agant turpem: fortes & nobiles se sua manu in libertatem asserant.

581. *Non segnior, &c.*] Neque bello minus atroci atque aduerso à Cæsarianis in Africa pugnatum est, quam fuerat in Adriatico. In Africa quoque (inquit Florus) par & virtus & calamitas Curionis fuit qui ad recipiendam prouinciam missus, pulso fugatoque Varo iam superbus, subitum Iubæ regis aduentum equitatumque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga, sed pudor suasit, vt amissum sua temeritate exercitum, morte sequeretur.

583. *Namque rates, &c.*] In Siciliam Curionem Proprætorem cum legionibus 3. Cæsar miserat, jussum vt cum Sicilia recepisset protinus in Africam traduceret exercitū. ille, profugiēte è prouincia Catone, quartam leg. conscripserat, sed copias P. Atij Vari despiciens, duas tantum legiones & D. equites transportauit. Lilybæū Siciliæ promontorium est, quod spectat Africam; vti Pelorum, Italiam; Pachinum, Græciam. *Audax.*] Audacem eum vocat, quasi temerarium, & qui parum circumspectè res gerebat.

584. *Nec*

Digitized by Google

Et Clupeam, tenuit ſtationis littora notæ:
Primáque caſtra locat cano procul æquore, quà ſe
Bagrada lentus agit ſiccæ ſulcator arenæ.
Inde petit tumulos, exeſáſque undíque rupes,
Antæi quæ regna vocat non vana vetuſtas.
Nominis antiqui cupientem noſcere cauſas,
Cognitæ per multos docuit rudis incola patres.
Nondum poſt genitos Tellus effeta gigantes,
Terribilem Libycis partum concepit in antris.
Nec tam iuſta fuit terrarum gloria Typhon,
Aut Tityos, Briareúſque ferox: cæloque pepercit,
Quòd non Phlegræis Antæum ſuſtulit aruis.
Hoc quoque tam vaſtas cumulauit munere vires
Terra ſui fœtus, quòd, cùm tetigêre parentem,
Iam defecta vigent renouato robore membra.
Hæc illi ſpelunca domus: latuiſſe ſub alta
Rupe ferunt, epulas raptos habuiſſe leones.
Ad ſomnos non terga feræ præbere cubile
Aſſuerunt, non ſylua torum: viréſque reſumit

In

584. *Nec forti, &c.*] Leui & ſecundo vento.

585. *Inter ſemirutas magnæ Carthaginis arces, Et Clupeam.*] Aquilariam appulit à Clupeis M. paſſ. XXII. diſtantem, haud procul à Carthagine iam ab excidio tertij bell. Pun. modice reiicta.

586. *Notæ.*] Romanis bello & pace cognitæ. *vel* Curioni fama cognita.

588. *Bagrada lentus, &c.*] Fl. prope Vticam mare influens.

589. *Inde petit.*] Illinc in caſtra Cornelianaſe contulit. *Sulpit.*

590. *Antæi quæ, &c.*] Poëta, quo detur anſa fabulandi de Herculis & Antæi palæſtrico certamine, accerſit Ἀντάιου μνῆμα (quo de Strab. lib. vlt.) è Mauritania Tingitana long. 8. lat. 30. ad colles prope Vticam. long. 30. lat. 34. Fulgentius rationem huius fabulæ reddit.

591. *Cupientem, &c.*] Curionem, aut alium quemlibet hoſpitem.

593. *Nondum poſt genitos Tellus.*] Tellus, nondum offœta ex partu gigantum, concepit Antæum in Libya.

595. *Nec tam iuſta fuit, &c.*] Neque Terræ ex procreatis Typheo, Tityo, & Briareo, tanta erat gloriandi cauſa, quam nato Antæo.

596. *Cæloque pepercit.*] Male ceſſiſſet diis, ſi & hunc ſociũ habuiſſent Gigantes, vbi in Theſſalicis campis bellum cœlo inferebant.

598. *Hoc quoque, &c.*] Dederat & Antæo Terra mater hoc munus, vt certamine feſſus, contacta terra vires auctiores reſumeret, fortiorque reſurgeret.

604. *Sylua torum.*] Frondes aut tabulæ.

Fe

Digitized by Google

In nuda tellure jacens. perière coloni
Aruorum Libyes : pereunt, quos appulit æquor,
Auxilioque diu virtus non vsa cadendi,
Terræ spernit opes : inuictus robore cunctis,
Quamuis staret, erat. tandem vulgata cruenti
Fama mali, terras monstris æquórque leuantem
Magnanimum Alciden Libycas excuit in oras.
Ille Cleonæi projecit terga leonis,
Antæus Libyci. perfudit membra liquore
Hospes, Olympiacæ seruato more palæstræ.
Ille parum fidens pedibus contingere matrem,
Auxilium membris calidas infudit arenas.
Conseruêre manus, & multo brachia nexu.
Colla diu grauibus frustra tentata lacertis :
Immotúmque caput fixa cum fronte tenetur.
Mirantúrque habuisse parem. nec viribus vti
Alcides primo voluit certamine totis,
Exhausítque virum : quod creber anhelitus illi
Prodidit, & gelidus fesso de corpore sudor.
Tunc ceruix lassata quati : tunc pectore pectus

Vrg

605. *Periere coloni, &c.*] Tum Libyæ incolæ, tum aduenæ ab illo in palæstram prouocati victique interficiebantur.

607. *Cadendi.*] Quo enim frequentius cadebat, eò fortior resurgebat. *Sulpitius.*

608. *Terræ spernit opes.*] Neque amplius iam habuit opus beneficio matris Terræ, qua contacta cumeret roboris incrementum, satis ex se validus etiam cum staret.

609. *Quamuis staret.*] Non se prosterneret. *Tandem vulgata, &c.*] Tandem Hercules monstrorum passim domitor, fama crudelis huius monstri accitus, huc aduenit.

612. *Ille Cleonæi.*] Hercules initurus luctam exuit pellem leonis Nemeæi à se inter Cleonas & Phliuntem cæsi.

613. *Libyci.*] Leonis Lib. exu
Perfudit membra, &c.] Her
se oleo vnxit, ceu ceromat
more patrio atque vsitato in
taminibus Olympicis ab ipso i
tutis.

616. *Auxilium membris, &*
Iam vsurus beneficio matris.
do vs. 608. se arena summa
persit, quo robustior esset.

620. *Mirantúrque habuisse*
rem.] Miratur vterque se sibi
rem offendisse. *Nec viribus, &*
Necdum intentis vsus viribus
tæum defatigarat.

622. *Exhausit.*] Defatigauit
tæum.

624. *Lassata quati.*] Debil
inclinabat, non vt prius, *Im*
tum caput fixa cum fronte t
batur. vs. 619.

625. T

Vrgeri: tunc obliqua percussa labare
Crura manu. iam terga viri cedentia victor
Alligat, & medium compressis ilibus arctat:
Inguináque insertis pedibus distendit, & omnem
Explicuit per membra virum. rapit arida tellus
Sudorem: calido complentur sanguine vena.
Intumuêre tori, totóque induruit artus,
Herculeóque nouo laxauit corpore nodos.
Constitit Alcides stupefactus robore tanto:
Nec sic Inachiis, quamuis rudis esset, in vndis
Defectam timuit reparatis anguibus hydram.
Conflixêre parem, telluris viribus ille,
Ille suis. numquam saua sperare nouercæ
Plus licuit. videt exhaustos sudoribus artus,
Cerui cémque viri, siccam cùm ferret Olympum.
Utque iterum sessis injecit brachia membris,
Non expectatis Antæus viribus hostis,
Sponte cadit, maiórque accepto robore surgit.

Quisquis

625. *Tunc obliqua, &c.*] Antæi crura supplantata Herculis manu labascebant.

626. *Iam terga, &c.*] Hercules Antæi tergum lacertis implicitum compressit, atque ipsum humi prostrauit.

629. *Rapit arida, &c.*] Coërcet, sistit sudorem Antæi.

630. *Calido complentur, &c.*] Recenti, quo & vires restaurantur.

631. *Totoque induruit artus.*] Lassi modo laxique artus restituuntur, iam in solidos & duros.

632. *Nouo laxauit corpore nodos.*] Renouato, virious refecto.

633. *Constitit Alcides.*] Non sine stupore admiratus est Hercul. vnde Antæo vires restitutæ.

634. *Nec sic Inachiis, &c.*] Neque tantum illi metum injecit Hydra, numerosum malum, cui vno capite reciso duo repullulabant, quamuis tum tyro nec monstris assuetus, cum illa excetra certauit in Lerna, palude Argiuorum, Inacho primum regnatorum; quam conflictus iste. *Quamuis rudis.*] Adhuc inexercitatus, quod is labor inter primos numeretur. *Inachiis vndis.*] Palude Argiuorum.

635. *Defectam.*] Truncam. *Anguibus.*] Capitibus.

637. *Numquam saua, &c.*] Neque Iunoni Herculis interitum anquirenti, maior ex vllo laborum illi infictorum spes hominem perdendi quam ex hoc.

639. *Siccam cùm, &c.*] Non ita sudoribus exhaustam cum Atlanti succurrens sustineret humeris cœlum.

641. *Non expectatis.*] Antequam ab Hercule prosterneretur, ipse vltro labitur.

642. *Maiorque.*] Validior.

643. *Quis*

Quisquis ineſt terris, in feſſos ſpiritus artus
Egeritur; tellúſque viro luctante laborat.
Vt tandem auxilium tacta prodeſſe parentis
Alcides ſenſit: ſtandum eſt tibi, dixit, & vltrà
Non credére ſolo, ſterníque vetabere terra:
Hærebis preſsis intra mea pectora membris:
Huc Antæe cades. ſic fatus, ſuſtulit altè
Nitentem in terras iuuenem morientis in artu
Non potuit nati Tellus ſummittere vires.
Alcides medium tenuit. iam pectora pigro
Stricta gelu, terríſque diu non credidit hoſtem.
Hinc aui veteris cuſtos famoſa vetuſtas,
Miratrixque ſui ſignauit nomine terras.
Sed maiora dedit cognomina collibus iſtis,
Pœnum qui Latiis reuocauit ab arcibus hoſtem
Scipio. nam ſedes Libyca tellure potito
Hæc fuit. en veteris cernis veſtigia valli.
Romana hos primùm tenuit victoria campos.

643. *Quiſquis ineſt terris.*] In Antæum tranſit vis Terræ, dum filio robur ſuggerit, exhauſtæ.

649. *Huc Antæe cades.*] In pectus meum: non gremium terræ.

650. *Nitentem in terras iuuenem.* In terras delabi volentem Antæum.

651. *Submittere vires.*]Sequor Ms.T.& P.qui habent *permittere*, non vulgari ſignificatu; ſed eo, qui indicat, mitti aliquid tam feliciter, vt pertingat. *Grotius.*

652. *Medium tenuit.*] Subleuatum, inter cœlum & terram, neque dimiſſum niſi morte prius rigentem.

654. *Hinc aui veteris.*] Hinc veteres volentes ſibi temporis geſta poſteris commendare, indiderunt huic loco nomen. *Antæi regna & monumentum.* Plin. lib. 5. c. 1. *Famoſa vetuſtas.*] Quæ famam rerum geſtarum ad poſteros tranſmittit: alioqui ferè in malam partem accipitur, pro eo qui malam habet famam. *Horat.*

655. *Sed maiora dedit, &c.* rior vtcunque, ſed clarior no gloria his collibus, ex C *Cornelianis.* Namque hic pr caſtrorum locus C. Scipion Coſ. traductis in Africam duo eadem nocte hoſtium incendit, Syphacem regem Hannibalem 16. jam annos i lia bellantem vincentémqu nocauit in Africam ad ſu tanda.

658. *Nam ſedes Libyca.* is locus jugum directum, em in mare, vtraque ex parte ruptum atque aſperum, ſed tamen leniore faſtigio ab ea te quæ ad Vticam vergit. directo ab Vtica paulo am paſſus mille, ſed propter gnationem maris, ſex millium cuitu in oppidum peruenitur

660. *Romana, &c.*] Rom qui primam in Africa de P reportauit victoriam, his

Digitized by Google

Curio lætatus, tanquam fortuna locorum
Bella gerat, ſeruetque ducum ſibi fata priorum,
Felici non fauſta loco tentoria ponens,
Indulſit caſtris, & collibus abſtulit omen,
Sollicitatque feros non æquis viribus hoſtes.
Omnis Romanis quæ ceſſerat Africa ſignis,
Tunc Vari ſub jure fuit: qui robore quanquam
Conſiſus Latio, regis tamen vndique vires
Exciuit Libycæ gentis, extremaque mundi
Signa ſuum comitata Iubam. non fuſior vlli
Terra fuit domino: quà ſunt longiſſima regna,
Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
Terminat: à medio, confinis Syrtibus Ammon.

At

bus caſtra habuit.

661. Curio lætatus, &c.] Redit à digreſsione ad inſtitutum.

662. Ducum ſibi fata priorum.] Scipionum African. maioris & minoris.

664. Indulſit caſtris.] Operam dedit, incubuit metandis caſtris. *Hortenſius. Omen.*] Prioris felicitatis victoriæque auſpicium.

665. Sollicitat.] Prouocat. *Non æquis, &c.*] Duabus legionibus & D. equitibus. ſupra vſ. 583. *Hoſtes.*] Varum & Afros, quibus, viribus par non erat.

666. Omnis Romanis, &c.] Tubero à Pompeio miſſus cum imperio in Africam, portu & oppido Vticæ prohibitus eſt ab Atio Varo, qui ad Auximum amiſsis cohortibus protinus ex fuga in Africam peruenerat, atque eam ſua ſponte vacuam occupauerat, delectuque habito duas legiones effecerat, hominum & locorum notitia & vſu eius prouinciæ nactus aditus ad ea conanda, quod paucis ante annis ex prætura eam prouinciam obtinuerat. Comm. ciu. bell. 1. & Cic. pro Ligario.

668. Latio.] Militum Italicorum. *Regis tamen, &c.*] A Iuba tamen rege Mauritaniæ ſocio & amico Pompeij, auxilia petiit, atque accepit primum DC. equites Numidas & pedites CCCC. mox regem ipſum cum magnis copiis.

669. Libycæ gentis.] Malim *Libyæ gentes*, vt ſit explicatio eius, quod præceſsit, *regis vires*; & cohæreat cum ſequentibus. *Grotius. Extremaque, &c.*] Infra vſ. 672.

680. Non fuſior vlli, &c.] Non alius rex latius extendit imperium.

671. Quæ ſunt longiſſima regna.] In longitudinem extenduntur ab ab vltimo litore occiduo, quæ Atlante terminatur Africa, long. gr. 6. vſque ad Ammoniacam regionem, long. gr. 55.

672. Gadibus Atlas.] Inſ. extra fretum Herculeum, in ora Bæticæ Hiſpaniæ. has opponit poëta Atlanti, ſed quam recte, conſules Geographos, excuſabiſque, poëtis *quidlibet audendi eſſe poteſtatem.* vide lib. 1. vſ. 555.

673. Syrtibus Ammon.] De Syrtibus, libro 1. vſ. 367. de Ioue Ammone, libro 9. vſ. 5. 1. & libro 10. vſ. 38. qui tamen à propiore Syrtium diſtat in long. 8. gr

Digitized by Google

At quà lata jacet, vasti plaga feruida regni
Distinet Oceanum, Zonæque exusta calentis
Sufficiunt spatio. populi tot castra sequuntur,
Autololes, Numidæque vagi, sempérque paratus
Inculto Gætulus equo : tum concolor Indo
Maurus, inops Nasamon, misti Garamante peruſ
Marmaridæ volucres, æquaturúsque sagittas
Medorum, tremulum cùm torsit missile, Mazax :
Et gens, quæ nudo residens Massylia dorso
Ora leui flectit frænorum nescia virga :
Et solitus vacuis errare mapalibus Afer
Venator, ferrique simul fiducia non est,

Vesti

674. *At quà lata iacet.*] Secundum latitudinem dicit Iubæ regnum extendi ad zonam torridam & vlterius.

675. *Distinet.*] Hinc & inde tenet & exporrigitur sub torrida zona. *Sulpit.*

676. *Sufficiunt spatio.*] Extenditur in spatium & implent eam. *Tot castra sequuntur.*] Quasi dicat, numerosa. *Sulpitius.*

677. *Autololes.*] Mauritaniæ Tingitanæ pop. *Numidæque vagi.*] Nomadas respicit, domos plaustris circumferentes. Saluſt. de bel. Iug.

678. *Gætulus equo.*] Libyæ interioris gens equis insidens, non stratis ephippiis. quos mox vſ. 602. *nudos* vocat.

679. *Inops Nasamon.*] In litore sterili Arenosæ Syrtis victitans. lib. 9. vſ. 410. & 458. *Garamante.*] Alij Nasamones deserta & arenosa Marmariæ, vel vt alij, Libyæ colunt.

680. *Marmaridæ volucres.*] Africæ min. pop. Aegyptum versus, pedibus velox. *Æquaturúsque sagittas, &c.*] Et Mazax qui torquet missilia non minore vi & dexteritate quam Medi Parthique sagittas mittunt.

681. *Medorum, tremulum cum torsit missile, Mazax.*] Perperam legitur *Mazax.* Et apud Suetonium:

armillata & phalerata Maz
turba, &c. τῶν Μαξυων. N
sunt in Africa *Mazaces* popu
sed *Mazuces* aut *Maryces.* ind
Marices. Stephanus : Μάξυες
Λιβύες Νομάδες. Ἔχρατα
ἀσκηνήσ. Μάξυς, *Marux.*
mesianus :

Quemque coloratus Mazux
ferta per arua
Pauit, & assidnos docuit tole
re labores.

Male *Mazax.* sic Βύζας, Lat.
Byzax. Salmaſ. Plin. 320.

682. *Nudo residens.*] Non eph
piis strato. *Massylia dorso.*] Ma
li, Virg. 4. Aeneid. *Infreni Nu*
dæ dicti. *Numidæ gens insciа f*
ni, &c. Cuius equum flectit
cedens virga lupatis. Sil. Ital
Μασσύλιοι μηρῷς ἵππ
χαώλωροι, ἐξέστι ὃ μὴ ἀμπέχε
ὡς ὀκτὼ ῥαβδίᾳ ἐπιζεῦξαι. Stra
lib. vltim. & Martial. lib. 9. ep
23. equi sine frænis, &c. Liu.
Polyb. *Nam flecti facilu, Lasci*
que colla secutus Paret in ob
quium tanta moderamine vir
Verbera sunt præcepta fugæ, si
verbera freni. Nemesian.

685. *Ferrique simul fiducia n*
&c.] Non confidit ferro, sed
iecta veste leones superat. Leon
sun

Digitized by Google

Veſtibus iratos laxis operire leones.
Nec ſolùm ſtudiis ciuilibus arma parabat,
Priuata ſed bella dabat Iuba concitus iræ.
Hunc quoque, quo ſuperos humanáque polluit anno,
Lege Tribunitia ſolio depellere auorum
Curio tentárat, Libyámque auferre tyranno,
Dum regnum te Roma facit. memor ille doloris
Hoc bellum ſceptri fructum putat eſſe retenti.
Hac igitur regis trepidat iam Curio fama,
Et quòd Cæſareis nunquam deuota iuuentus
Illa nimis caſtris, nec Rheni miles in vndis
Exploratus erat, Corſini captus in arce,
Infidúſque nouis ducibus, dubiúſque priori,
Fas vtrunque putat. ſed poſtquam languida ſegni
Cernit cuncta metu, nocturnáque munia valli
Deſolatæ

ſumma vis in oculo creditur. Getuli itaque contra impetum ingruentis leonis obiiciunt ſagum. Plin. lib. 8. cap. 16.

687. *Nec ſolum ſtudiis ciuilibus, &c.*] Iubæ & paternum hoſpitium cum Pompeio, & ſimultas cum Curione intercedebat, quod Tribunus pl. legem promulgauerat, qua regnum Iubæ publicauerat. Comm. ciu. bell. 2.

689. *Quo ſuperos humanaque polluit anno Lege Tribunitia.*] Quo anno ipſe Tribunus à Cæſare corruptus (lib. 1. ψſ. 209. & infra ψſ. 819.) Cæſaris cauſam tuebatur, mox Cæſarem incitabat, quo facto & humana omnia & diuina miſcuit.

692. *Dum regnum te Roma facit.*] Dum vnius (Cæſaris ſcil.) dominationi Romam ſubjicere parat. *Memor ille doloris, &c.*] Iuba injuriæ memor, regnum ſe retinuiſſe vel ob hoc gaudet, quod Curionem vlciſcatur.

693. *Sceptri fructum retenti.*] Retinuiſſe regnum vel ob hoc gaudet, vt Curioni poſſet malefacere. *Grotius.*

694. *Hac igitur regis trepidat jam Curio fama.*] Curionem regis aduehientis fama perterritum & hoc male habebat, quod parum confideret militibus ſuis, neque veteranis Cæſariis, qui ſub eo in Gallia & Germania militauerant: neque firmæ ſatis fidei, vt quæ Pompejo ſacramentum dixerant, & Domitio duce ſuo Corſinij tradito Cæſari, miſſi in Siciliam cum Curione fuerant.

696. *Nec Rheni miles.*] Quia hos milites, neque Gallico, neque Germanico bello exploratus fuerat; ſed Tyrones erant, qui Corſinij Pompejo ſacramentum ſub Domitio dixerãt, ideo min⁹ illis fidebat.

698. *Nouis ducibus.*] Cęſari & Curioni. *Priori.*] Pompejo.

699. *Fas vtrunque putat.*] Cum vtrique dixiſſent ſacramentum: alterum deſerere, alteri adhærere. *Poſtquam, &c.*] Poſtquam aduertit exercitum munia officiaque ſua detrectare, ad defectionem ſpectare, huc ſolicitatos à Quintilio Varo, qui fuerat cum iis Corſinij, jamque erat cum Atio Varo: hæc ſecum deliberat.

Digitized by Google

Desolata fuga, trepida sic mente profatur:
Audendo magnus tegitur timor: arma capessam
Ipse prior: campum miles descendat in aquum,
Dum meus est: variam semper dant otia mentem.
Eripe consilium pugnæ: cùm dira voluntas
Ense subit prenso, galeæ texêre pudorem,
Quis conferre duces meminit? quis pendere causas?
Quà stetit, inde fauet: veluti fatalis arena
Muneribus non ira vetus concurrere cogit
Productos: odêre pares. Sic fatus, apertis
Instruxit campis acies: quem blanda futuris
Deceptura malis belli fortuna recepit.
Nam pepulit Varum campo, nudataque fœda
Terga fuga, donec vetuerunt castra, cecidit.

Tristia

702. *Audendo magnus tegitur timor.*] Audendum est aliquid in prælia, simul vt timorem meum dissimulem, simul suspicionem de militum meorum fide tegam, imo tollam. Qui enim iam ociosi ducum meritis & belli causis expendendis vacant; mox, armati & in aciem producti, partibus quas sibi sequendas sumpserunt, stabunt, obliti causarum, ducum, sui.

704. *Variam mentem.*] Intermissiones variant consilia, maxime per quietem nocturnam, qua animus dubius, quod optimum factu sit, præsens tandem arripit consilium. *Hortens.*

705. *Eripe consilium pugnæ.*] Id rectius quam *pugna*. Sequentia quoque aliter quam ante distinximus. Vult enim à vacuo milite expendi causarum iusta, ducum merita: vbi in acie steterint, hæc cessare. Probant hanc nostram coniecturam Ms. P. Etiam Ms. T. manu secunda. *Grotius. Cum dira voluntas, &c.*] Quando statuunt tectis gladiis ad hostes meos deficere. *Hortensius.*

707. *Quis conferre duces, &c.*] Quis eos inter se comparare auderet? Quis eorum causas iustiores aut deteriores iudicare? Quis eos inter se comparare audeat, & expendere vtrius causa iustior sit. *Hortensius.*

708. *Quà stetit, inde fauet.*] A cuius parte miles stetit, illi plus fauet; quam illi, ad quem coactus venit. *Hortens. Veluti fatalis arena Muneribus.*] Sicut in muneribus gladiatoriis, non odium aut simultas committit gladiatores in lethale arenæ certamen; sed ipsa parium compositio & æmula virtus.

711. *Quem blanda futuris, &c.*] Cui fortuna, ipsum deceptura, principio fauit. nam primum cum Numidis prospere pugnauit, Imperatorque est appellatus. Inde Varum pepulit, &c. *Blanda malis futuris.*] Alliciens in futuram cædem.

712. *Recepit.*] Excepit. *Sulpitius.*

713. *Nam pepulit Varum, &c.*] Siquidem primum è Numidis equitibus, CXX. cæsis, reliquos in castra compulit. Varum mox in castra ad oppidum non sine magna Varianorum cæde fugauit, ita vt timens castris de tertia vigilia silentio exercitum in oppidum reduceret. 715. *Tristia*

Triſtia ſed poſtquam ſuperati prælia Vari
Sunt audita Iubæ: lætus quòd gloria belli
Sit rebus ſeruata ſuis, rapit agmina furtim,
Obſcurátque ſuam per iuſſa ſilentia famam;
Hoc ſolum metuens incautus ab hoſte timeri.
Mittitur, exigua qui prælia prima laceſſat,
Eliciátque manu, Numidis à rege ſecundus,
Vt ſibi commiſſi ſimulator Sabbura belli:
Ipſe caua regni vires in valle retentat:
Aſpidas vt Pharias cauda ſolertior hoſtis
Ludit, & iratas incerta prouocat vmbra:
Obliquánſque caput vanas ſerpentis in auras
Effuſæ toto comprendit guttura morſu
Letiferam citra ſaniem: tunc irrita peſtis
Exprimitur, faucéſque fluunt pereunte veneno.
Fraudibus euentum dederat fortuna: feroxque
Non

715. *Triſtia ſed poſtquam.*] Narrare nunc incipit Fortunæ ludibrium; hoc eſt, tranſit ad pugnam aduerſam Curionis, in qua infeliciter non modo pugnauit, ſed miſerè periit. *Horten.*

716. *Lætus quod gloria belli.*] Lætus fuit victoriam de Curione ſibi ſeruatam eſſe.

717. *Rapit agmina furtim.*] Raptim collectas copias ducit clanculum, ne aduentus ſui fama ad Curionem peruenirет, cauens.

719. *Hoc ſolum metuens, &c.*] Improuiſus hactenus, hoc ſolum timebat ne à Curione timeretur, atque ita prælij & rei gerendæ non daretur occaſio.

720. *Mittitur, &c.*] Curio, accepto regis aduentu, ſe in Corneliana caſtra receperat. præmittit rex Saburam præfectum ejus, cum paruis copiis, qui & rumorem ſpargeret ipſum Iubam reuocatum finitimo bello & controuerſiis Leptitanorum reſtitiſſe in regno. ſimulque ſubtractum è caſtris Curionem in prœlium eliceret.

723. *Ipſe caua regni, &c.*] Rex cum omnibus copiis inſequebatur, & ſex M. paſſ. interuallo à Sabura confederat.

724. *Aſpidas vt Pharias, &c.*] Neque aliter Curionem deluſit Iuba, quam ſolet Aſpidem Aegyptiam Ichneumon, quam hebetes habentem oculos eoſque non in fronte ſed in temporibus, Ichneumon caudæ ſuæ vmbra prouocat, attollentem autem ictus irritos auerſus excipit, donec obliquo capite ſpeculatus inuadat in fauces aſpidis virus effundentis, ſed citra noxam hoſtis. Plin. lib. 8. cap. 24. & Nicander in Theriacis.

726. *Vanas ſerpentis in auras Effuſæ.*] Exilientis in vmbram caudæ. *Sulpit.*

728. *Irrita peſtis, &c.*] Virus incaſſum effunditur.

730. *Fraudibus euentum, &c.*] Curio, ex perfugis quibuſdam oppidanis audito Saburam adeſſe tantum cum leuibus copiis, regem domi reſtitiſſe, adoleſcentiæ feruore, magnitudine animi, ſuperio-

Non exploratis occulti viribus hostis,
Curio nocturnum castris erumpere cogit,
Ignotisque equitem latè decurrere campis.
Ipse sub Aurora primos excedere motus
Signa jubet castris, multùm, frustráque rogatus
Vt Libycas metuat fraudes, infectáque semper
Punica bella dolis. leti fortuna propinqui
Tradiderat fatis iuuenem: bellúmque trahebat
Auctorem ciuile suum. super ardua ducit
Saxa, super cautes abrupto limite signa.
Cùm procul è summis conspecti collibus hostes
Fraude sua cessêre parum, dum colle relicto
Effusam patulis aciem committeret aruis,
Ille fugam credens, simulatæ nescius artis,
Ut victor, medios aciem projecit in agros.
Tunc primùm patuêre doli, Numidaque fugaces
Undique completis clausêrunt montibus agmen.
Obstupuit dux ipse simul, perituráque turba.
Non timidi petiêre fugam, non prælia fortes:
Quippe

ris temporis prouentu, fiducia rei bene gerendæ, supra omnia fato ciuilis ab eo excitati commotique belli pœnas poscente, equitatum omnem prima nocte ad castra hostium mittit, qui oppressos somno & dispersos hostes, ad magnum numerum confecit. *Euentum dederat.*] Fortuna dedit successum dolis regis *Horr.*

731. *Occulti viribus hostis.*] Regis insidiis, modo ad v. 720.

732. *Curio nocturnum, &c.*] Curio cum omnibus copiis quarta vigilia exit, equites suos redeuntes conuenit, è captiuis quærit quis castris præsit, respondent *Saburam.*

735. *Frustraque rogatus.*] A Cn. Domitio præfecto equitum.

738. *Bellumque, &c.*] Vt modo, versu 730.

742. *Fraude sua cessere parum.*] Sabura suis imperauerat, vt simulatione timoris, paulatim cederent, ac pedem referrent: sese cum opus esset, signum prælij daturum.

744. *Ille fugam credens, &c.*] Curio ad superiorem spem addita præsentis temporis opinione, hostes fugere arbitratus copias ex locis superioribus in campum deducit.

745. *Proiecit in agros.*] Magis probem, quod est in Mss. *deiecit*, ex colle scilicet in planitiem. *Grotius.*

746. *Doli.*] A rege subsecuto, summissis auxiliis, hostium copias augeri, signo à Sabura dato equitatu hostium ab vtroque cornu aciem nostram circumueniri. *Numidaque, &c.*] Spem vnam salutis, proximos colles iubet suos capere Curio. hos præoccupat missus à Sabura equitatus.

749. *Non timidi petiere fugam.*] Lassatis

Quippe vbi non ſonipes motus clangore tubarum
Saxa quatit pulſu, rigidos vexantia frænos
Ora terens, ſpargítque jubas, & ſurrigit aures,
Incertóque pedum pugnat non ſtare tumultu.
Feſſa jacet ceruix. fumant ſudoribus armi:
Oráque projecta ſqualent arentia lingua:
Pectora rauca gemunt, quæ creber anhelitus vrget:
Et defecta grauis longè trahit ilia pulſus:
Siccáque ſanguineis dureſcit ſpuma lupatis.
Iamque gradum neque verberibus, ſtimuliſque coacti,
Nec, quamuis crebris iuſſi calcaribus, addunt.
Vulneribus coguntur equi, nec profuit vlli
Cornipedis rupiſſe moras: neque enim impetus illis
Incurſúſque fuit: tantum profertur ad hoſtes,
Et ſpatium jaculis oblato vulnere donat.
At vagus Apher equos vt primum emiſit in agmen:
Tunc campi tremuêre ſono: terráque ſoluta,
Quamuis Biſtonio torquetur turbine puluis,
Aëra nube ſua texit, traxítque tenebras.

Vt

Laſſatis ſcil. ex itinere & prælio nocturno equis, vt verſic. inſequente, &c. atque ſeptis vndique peditibus ſtipatiſque, ita vt vix arma mouendi daretur locus, vt mox vſ. 772. *Non prælia forten.*] Equites labore confecti, & pauci numero CC. (reliqui enim in itinere ſubſiterant) quamcunque in partem impetum fecerant, hoſtes loco cedere cogebant. ſed neque longius fugientes proſequi, nec vehementius equos incitare poterant, Com. ciu. bel. 2.

750. *Non ſonipes, &c.*] Non ferocis equi *Quadrupedante pu-trem ſonitu quatit vngula cam-pum.*

753. *Incertoque pedum. &c.*] Neque vti fortis equus & recens ſtare locò nouit.

754. *Feſſa iacet ceruix.*] Sed feſſa jacet, &c.

760. *Addunt.*] Accelerant.

761. *Nec profuit vlli, &c.*] Neque enim profuit incitaſſe equum in hoſtem, debilis namque laſſati equi incurſus eo vſque tantum proiiebatur quo jaculis hoſtium equitem exponeret.

763. *Tantum profertur ad hoſtes.*] Eouſque ſolum ſtimulis & calcaribus impellitur, vt ægrè ad hoſtes perueniat, & præſens atque ineuitabile vulnus accipiat. *Hortenſ.*

765. *At vagus Apher, &c.*] Numidarum vero equitum concitato curſu tremuere campi & puluereæ nubes atque tenebræ inductæ, puluere, tanquam vi Boreæ è Thracia flantis excitato.

766. *Terraque ſoluta.*] Diſſoluta in puluerem.

767. *Biſtonio, &c.*] Thracio, Septentrionali. Biſtonis ſignum eſt & regio Thraciæ.

Vt verò in pedites fatum miserabile belli
Incubuit: nullo dubij discrimine Martis
Ancipites steterunt casus, sed tempora pugnæ
Mors tenuit. neque enim licuit procurrere contr
Et miscere manus. sic vndique septa iuuentus
Comminus obliquis, & rectis eminus hastis
Obruitur: non vulneribus, nec sanguine, solũ
Telorum nimbo peritura, & pondere ferri.
Ergo acies tantæ paruum spissantur in orbem:
Ac, si quis metuens medium corripsit in agmen,
Vix impunè suos inter conuertitur enses.
Densatúrque globus, quantum pede prima rela
Constrinxit gyros acies. non arma mouendi
Iam locus est pressis: stipatáque membra teruntur
Frangitur armatum colliso pectore pectus.
Non tam læta tulit victor spectacula Maurus
Quàm fortuna dabat: fluuios non ille cruoris
Membrorúmque videt lapsum, & ferientia terra
Corpora: compressum turba stetit omne cadauer.
Excitet inuisas diræ Carthaginis vmbras

Inf

770. *Nullo dubij*, &c.] Certa erat facilisque victoria, neque pugnæ mora longior, quam quæ Romanis interficiendis sufficeret.

771. *Sed tempora pugnæ Mors tenuit.*] Tempus quod pugnando conterendum fuisset, occidendo consumptum est. *Sulpitius.*

773. *Miscere manus.*] Conferta pugna contendere.

776. *Telorum nimbo peritura.*] Telorum, instar grandinis fusorum multitudine & pondere.

779. *Suos inter conuertitur enses. Densaturque globus.*] Suorum, globo condensatorum, dum ij, qui ab exteriori parte globi erant, referrent pedem cederentque introrsum ad declinandos hostium ictus.

783. *Frangitur armatum*, &c.] Corpora armata armatis c ribus illisa dissiliebant, fr banturque.

784. *Non tam læta*, &c. que tam lætam ex cæde R norum voluptatem percep Mauri, quam fortuna cum non fluuios sanguinis mutilata & cadentia vi corpora, vt quæ constri stipata sustinerent se inu neque cæsa deciderent a ram: sic arbores, libro 445.

788. *Excitet inuisas dir thaginis*, &c.] Inuitet ex Carthaginensium vmbras na ad hæc parentalia. retu quippe victorum nepotes i Annibali, abunde parenta hac cæde animis Pœnorum cæsorum.

Inferiis fortuna nouis : ferat iſta cruentus
Annibal, & Pœni tam dira piacula manes.
Romanam, Superi, Libyca tellure ruinam
Pompeio prodeſſe nefas, votíſque Senatus.
Aphrica nos potiùs vincat ſibi. Curio fuſas
Vt vidit campis acies, & cernere tantas
Permiſit clades compreſſus ſanguine puluis,
Non tulit afflictis animam producere rebus,
Aut ſperare fugam : ceciditque in ſtrage ſuorum
Impiger ad letum, & fortis virtute coacta.
Quid nunc roſtra tibi proſunt turbata, forúmque,
Vnde Tribunitia plebeius ſignifer arce
Arma dabas populis, quid prodita iura Senatus,
Et gener, atque ſocer bello concurrere iuſſi?
Ante jaces, quàm dira duces Pharſalia confert,
Spectandúmque tibi bellum ciuile negatum eſt.
Has vrbi miſeræ veſtro de ſanguine pœnas
Ferre

791. *Romanam, &c.*] Indoluere certe Senatus Pompeiuſque in ſuę cauſæ emolimentum cecidiſſe tot ciues Rom. mallentque victoriam hanc Afrorum nomine, quam ſuo relatam. *Superi, Libyca tellure, &c.*] In Deos exclamat, quod tantam cædem paſſi ſunt fieri nulla reipub. vtilitate. melius enim Afri Romam ſubiugaſſent, quam quod libertate amiſſa, perpetuo ſub Cæſaribus ſeruiamus. *Sulpit.* Glareanus exponit, quod Poëta velit, tùm Pompeium, tùm Senatum tãpium ac magnanimum videri, vt malit Afros vincere Romanos ſibi, quam Pompeio ac ſenatui.

793. *Curio fuſus, &c.*] Hortatus eſt Curionem Cn. Domitius, præfectus equitum, cum paucis circumſiſtens, vt fuga ſalutem peteret, ſeque in caſtra reciperet : ſe ab eo non diſceſſurum pollicitus. At Curio nunquam, amiſſo exercitu, quem à Cæſare fidei ſuæ commiſſum acceperat, ſe in eius conſpectum reuerſurum confirmauit, atque ita prælians interfectus eſt. Com. ciu. bel. 2.

799. *Quid nunc, &c.*] Inſultatio, adiecta commiſeratione.

800. *Vnde Tribunitia, &c.*] Tribunitiæ conciones non raro fuerant populi incitamenta, ſeditionum faces, claſſica tumultuum. Curio autem trib. pl. fuerat Cæſari inimiciſſimus, mox ab eo liberatus ære grandi alieno, redemptuſque auro, acerrimè pro Cæſare ſtetit, & cum tribunis pl. ad Cæſarem ex vrbe tandem profugit, non paruus belli huius ciuilis concitator. vt L. 1. ℣ſ. 270. &c.

801. *Prodita.*] Aere corrupta & prodita à te.

802. *Gener.*] Pompeius & Cæſar commiſſi.

803. *Ante jaces, &c.*] Neque tamen contigit tibi exitũ huius belli in pugna illa Pharſalica videre.

805. *Has vrbi miſeræ.*] Deinde Poëta ecphoneſin ſuam auertit ad

Ferre datis : luitis jugulo sic arma potentes.
Felix Roma quidem, ciuésque habitura beatos,
Si libertatis superis tam cura placeret,
Quàm vindicta placet. Libycas en nobile corpus
Pascit aues, nullo contectus Curio busto.
At tibi nos (quando non proderit ista silere
A quibus omne aui senium sua fama repellit,)
Digna damus, iuuenis, meritæ præconia vitæ.
Haud alium tanta ciuem tulit indole Roma,
Aut cui plus leges deberent recta sequenti.
Perdita tunc Vrbi nocuerunt secula, postquam
Ambitus, & luxus, & opum metuenda facultas
Transuerso mentem dubiam torrente tulerunt.
Momentúmque fuit mutatus Curio rerum,
Gallorum captus spoliis, & Cæsaris auro.
Ius licet in jugulos nostros sibi fecerit ense

S

ciuitatis primarios ; qui simili fortuna luant ciuilia bella, quæ ipsi vel concitarunt ; vel sua temeritate & amentia susceperunt. *Hortensius.*

806. *Jugulo sic.*] Morte vestra. *Arma potentes.*]Contra Rempubl. susceptа.

808. *Si libertatis superis, &c.*] Si deos æqua tangeret cura indulgendi nobis libertatis assertores, quam vlciscendi libertatis oppressores. *Nec unquam*, inquit Tacitus, *atrocioribus populi Rom. cladibus, magisue justis judicijs approbatum est, non esse curæ Deis securitatem nostram, esse vltionem.*

810. *Nullo contectus Curio busto.*] Inhumatus, præda auibus Libycis.

811. *Quando non, &c.*]Cur enim taceam virtutes eius & merita ? quæ innumeris seclis caneſcentia per omne æui tempus plenis gloriæ velis ferentur.

812. *Senium repellit.*]Pro obliuionæ & temporum injuria vsurpat, qua rei memoria intercidere potest. *Hortens.*

814. *Haud alium tanta, &*
Erat certe summa indole,
quentiæ laude claruit, legum
pugnator acerrimus, quandiu
corruptus stetit Reip. status.

816. *Perdita tunc, &c.*] Ve
corruperunt illum perdiderunt
perditi ciuitatis mores, ambi
luxus, auaritia. *Vrbi.*] Id re
quam *Orbi*, ob ea quæ præced
Grotius.

818. *Transuerso mentem, &*
recto, bono & æquo mentem
rionis abripuere.

819. *Momentumque fuit, &*
Atque ita mutat° & à Cæsare
ruptus dignitatem & causam
pertinaciter tuebatur neque n
ma ciuilis belli fax, vt qui Ca
stimulos addiderit, vt per quē
rimi in Cæsaris partes inclina

820. *Gallorum captus sp*
&c.] Sexcenties H. S. æris a
contraxerat Curio. Val. Max.
9. cap. 1. quo liberauit eum
sar.

821. *Ius licet in jugulos.*]
improbanda lectio hæc. At M

Sylla potens, Mariúſque ferox, & Cinna cruentus:
Cæſareæque domus ſeries, cui tanta poteſtas
Conceſſa eſt: emêre omnes, hic vendidit Vrbem.

M. AN

Ius licet in jugulos noſtro ſibi fecerit enſe Sylla potens, &c. Quaſi dicat Romanos Romanis armis ſubactos; ſicut alius dixit, prouincias prouinciarum ſanguine vinci. *Grot. Ius licet in jugulos, &c.* Sylla quidem Marius, Cinna, &c. vi oppreſſerunt libertatem, inuaſerunt Remp. neque id tamen ſine ſumma impenſa largitionum & ſtipendiorum, illi emerunt, hic vendidit.

823. *Cæſareæque domus ſeries.* Cæſaris ſucceſſores, quibus permiſſus fuit Imperij clauus.

824. *Hic vendidit Vrbem.* *Vendidit hic auro patriam, dominumque ſuperbum Impoſuit.* Virg. 6. Aeneid.

M. ANNÆI LVCANI

CIVILIS BELLI

SIVE

PHARSALIÆ,

LIBER QVINTVS.

ARGVMENTVM.

QVintus in Ægypto narrat te Magne Senatum
Constituisse Ducem : tum Delphica cõsulit ant
Appius,& domitis rediens iam Cæsar Iberis ;
Componit sæuos intra sua castra tumultus.
Et Dictator abit, nec non & Consul ab vrbe
Brundusium, classem recipit. Pharsalia cymba
Pene Ducis periit temeraria : nauigat inde
Marcus, & in Lesbum te vir, Cornelia, mittit.

Sic alterna duces bellorum vulnera passos
In Macedũm terras, miscens aduersa secund
Seruauit fortuna pares. Iam sparserat Æmo
Eruma niues, gelidoque cadens Atlantis Olympo :
Instal

1. *Sic alterna.*] Epiphonema inconstantiã Fortunæ, qua nunc hic, nũc ille victor euaserat, Quintũ librum orditur. *Hort. Duces bellorum, &c.*] Pompejum, Italia pulsum, Massilia expugnata, & exercitibus cum Hispaniis amissis : Cæsarem, nauali clade in Adriatico accepta, & Curione cum exercitu in Africa cæso.

3. *Seruauit Fortuna pares.*] Alternante tamen fortunã, reseruari sunt pares de summa rerum di caturi in Pharsalica pugna. *I sparserat.*] Hyemis notatio. *Æmo.*] Thraciæ monte.

4. *Gelidoque cadens Atlan &c.*] Caue illud *Atlantis* secun casu accipias. Significat enim occasu Vergiliarum mensem cembrem. *Grotius. Atlantis Oly po.*] Patronym. fœm. Maia vel è filiabus Atlantis. *Synecd.* Atla des, Pleiades occiderant Cosm quod fit circiter 3. Id. Nouemb 5. D

Instabátque dies, qui dat noua nomina fastis,
Quique colit primus ducentem tempora Ianum.
Dum tamen emeriti remanet pars vltima iuris,
Consul vterque vagos belli per munia Patres
Elicit Epirum. peregrina ac sordida sedes
Romanos cepit proceres: secretáque rerum
Hospes in externis audiuit curia tectis.
Nam quis castra vocet tot strictas iure secures,
Tot fasces? docuit populos venerabilis ordo
Non Magni partes, sed Magnum in partibus esse.
Vt primùm mœstum tenuêre silentia catum,
Lentulus excelsa sublimis sede profatur:
Indole si dignum Latia, si sanguine prisco
Robur ineſt animis, non qua tellure coacti,
Quamque procul tectis captæ sedeamus ab vrbis
Cernite: sed vestra faciem cognoscite turba:
Cunctáque iussuri primùm hoc decernite Patres,
Quod regnis, populisque liquet, non esse Senatum.

Nam,

5. *Dies, dat noua, &c.*] Cal. Ianuarij, quo die creati noui consules, eorumque nomina præfigebantur fui anni Fastis, id est, libris singulorum annorum descriptiones & gesta continentibus.

6. *Quique colit primus, &c.*] Festus nomine Iani, choragi, capiris, patris, ducisque insequentis anni. Ouid. Fast. 1. Martial. lib. 8. ep. 2.

7. *Dum tamen.*] Nondum plane peracto potestatis suæ consularis tempore. *Emeriti remanet, &c.*] Metaph. à militia. l. 3. vs. 632.

8. *Consul vterque, &c.*] Lentulus & Marcellus Coss. in Epirum contucaeuerunt Senatores per officia belli dispersos.

9. *Elicit Epirum.*] Pro in Epirum. Epirus celebris olim regno Pyrrhi.

10. *Secretaque rerum.*] Arcana Senatus deliberantis consilia.

11. *Hospes curia.*] Quæ iam in exteras terras translata erat. *Hortens. In externis.*] In terra & vrbe aliena.

12. *Nam quis castra, &c.*] Quidni enim appellem curiam potius Senatorum, quam castra Pompeij, vbi tot simul legitimi magistratus cum insignibus suis, fascibus & securibus?

13. *Docuit populos, &c.*] Et tot conspecti simul venerabiles Senatores docuerunt populos & gentes quæ confluxerant, non conuenisse omnes in partes Pompeij, sed & ipsum Pompeium fuisse partem Senatus.

15. *Mœstum tenuere, &c.*] *Hypallage.* cœtus mœstus tenuit silentia.

17. *Indole si dignum Latia.*] Si vera illa & prisca virtus Romana animis vestris insideat, nolite expendere vbi simus: sed ex tot senatorum ac ciuium præsentia, succurrat vobis, qui simus.

22. *Quod regnis, &c.*] Facto à vo-

Nam, vel Hyperboreæ plaustrum glaciale sub Ursa,
Vel plaga qua torrens, clausúsque vaporibus axis
Nec patitur noctes, nec iniquos crescere soles,
Si fortuna ferat, rerum nos summa sequetur,
Imperiúmque comes. Tarpeia sede perusta
Gallorum facibus, Veiósque habitante Camillo,
Illic Roma fuit, non unquam perdidit ordo
Mutato sua iura solo. mœrentia tecta
Cæsar habet, vacuáque domos, legésque silentes,
Clausáque iustitio tristi fora. curia solos
Illa videt Patres, plena quos urbe fugauit.
Ordine de tanto quisquis non exulat, hic est.
Ignaros scelerum, longáque in pace quietos
Bellorum primus sparsit furor: omnia rursus
Membra loco redeunt. en totis viribus orbis
Hesperiam pensant superi: jacet hostis in undis
Obrutus

vobis Senatus Consulto sciant populi, hic esse Senatum, quem penes est totius orbis terr. imperium.

23. *Nam, vel Hyperboreæ, &c.*] Quem Senatum si qua iniquæ Fortunæ procella raperet in oras Boreali Arcto vel torridæ zonæ subiectas; commigratura tamen sit imperij summa.

24. *Plaga qua torrens.*] Circulus æquinoctialis æstu & caloribus constrictus, sub quo degentes perennem habent ἰσημερίαν. *Clausúsque vaporibus.*] Opponit plagæ frigidæ, intolerabilem æstum zonæ torridæ, quæ intrà duos tropicos Cancri & Capricorni, quos medius diuidit æquinoctialis, continetur & quasi clauditur: & æstum *vapores* vocat. *Hortens.*

25. *Nec iniquos soles.*] Æquinoctialis circulus non patitur noctes ac dies inæquales esse.

27. *Tarpeia sede perusta, &c.*] Confirmat ab exemplo, ibi Romam & imperium Romanum esse, vbi augustus ordo Senatorius. *Hortens. Tarpeia sede perusta.*] Lib. 1. ℣. 169. vrbe Rom. *Synecdoche.* Neque enim Capitolium à Gallis incensum est.

28. *Veiósque habitante Camillo.*] Camillus exulabat Ardeæ: cui, inde euocato Veios, dictatura & rerum summa S.C. tradita est.

29. *Ordo.*] Senatorius.

30. *Mœrentia tecta, &c.*] Vrbem Rom. occupauit Cæsar, vacuam, mœstam operesis legibus & indicta iuris dicundi intermissione tristem.

32. *Curia solos, &c.*] Illa quam Cæsar habet. Curia non videt alios Senatores quam eos quos ambitus maiestatis læsæ alteriusue noxæ damnatos, Cæsar vrbi restitutos reuocauit.

35. *Ignaros scelerum, &c.*] Sub primo belli ciuilis motu & trepidatione consternati diffugiebant; huc tandem in Epirum conuenerunt tanquam in corpus suum, Senatores & alij ordines.

37. *Viribus orbis.*] Quæ in auxilium nostrum aduenerunt.

38. *Hesperiam pensant superi.*] Italiam

Obrutus Illyricis : Libyæ ſqualentibus aruis
Curio Cæſarei cecidit pars magna Senatus.
Tollite ſigna duces : fatorum impellite curſum :
Spem veſtram præſtate Deis : fortunáque tantos
Det vobis animos, quantos fugientibus hoſtem
Cauſa dabat. noſtrum exhauſto ius clauditur anno :
Vos quorum finem non eſt ſenſura poteſtas,
Conſulite in medium Patres, Magnúmque jubete
Eſſe ducem. Læto nomen clamore Senatus
Excipit : & Magno fatum patriæque ſuúmque
Impoſuit. Tunc in reges, populóſque merentes
Sparſus honos, pelagique potens Phœbeia donis
Exornatæ Rhodos, gelidique inculta juuentus
Taygeti : fama veteres laudantur Athenæ :
Maſſiliæque

Italiam & Hiſpanias amiſſas. *Hoſtis in*, &c.] Vulteius cum rate Opiterginorũ ſupra lib. 4. vſ. 402.

39. *Libyæ &c.*]Lib. 4. vſ. 581.

40. *Cæſarei cecidit pars magna Senatus.*] Cæſari intimus & ſummo in honore habitus, & quo cæſo priuatur Cæſar ſummo ſuo Senatore.

41. *Fatorum impellite curſum.*] Vrgete fata & quo dij fauentes vocant, cũ bona fiducia ſequimini.

42. *Fortunaque tantos, &c.*]Succeſſus det vobis fortes animos ad perſequendum libertatis hoſtem, non ſecus atque iuſtitia cauſæ dedit vobis animum relinquendæ vrbis, illo inuadente.

44. *Noſtrum exhauſto, &c.*] Poteſtatis noſtræ Conſularis imperium cum anno exacto finem habet.

45. *Vos, &c.*]Vos Senatores quorum autoritas non eſt annua.

46. *In medium Patres.*] In commune. Quod vobis Reique pub. Bonum, Felix, Fauſtumque ſit. *Magnumque iubere Eſſe ducem.*] Declarate Pompeium belli ducem. Quod & prius Capuæ factum, ſed adiunctis Coſſ.

47. *Læto nomen clamore.*] Summo omnium applauſu ac ſuffragiis decernitur ſumma rei Pompeio. *Hortenſ.*

48. *Fatum patriaque, &c.*] Publicæ & priuatæ rei fatum, fortunam & adminiſtrationem.

49. *Tunc in reges, &c.*] Collaudati reges & populi de Repub. bene meriti, iiſque honores habiti, qui Senatus auſpicia ſequuti auxilia attulerant miſerantve, quorum nonnullos pergit enumerare. *Populoſque merentes.*] Bene meritos de Republ. *Grotius.*

50. *Pelagique potens Phœbeia, &c.*]Rhodos inſula Carpathij pelagi claſſe potens, Phœbo dilecta, cuius radius ſemel die vel maxime nubilo luſtratur ob amatam, vt fabulantur, Rhoden virginem, coloſſo & templo Phœbi clara, vt quæ Phœbo ſorte ceſſerit. Pindarus 7. Olymp. Horat. od. 7. lib. 1.

51. *Gelidique inculta, &c.*]Lacedæmonij. Taygetus mons in Laconica Eurotæ fluu. vicinus.

52. *Fama.*] Sapientiæ ne ſtudiorum : an victoriarum Perſicarum? *Veteres laudantur Athenæ.*] Αὐτόχθονας enim ſe eſſe volebãt, cuius rei inſignia geſtabant in verticibus, cicadas aureas.

Maßiliæque ſuæ donatur libera Phocis.
Tunc Sadalen, fortémque Cotyn, fidúmque per armæ
Deiotarum, & gelidæ dominum Rhaſipolin oræ
Collaudant: Libyámque jubent auctore Senatu
Sceptrifero parére Iubæ. prô triſtia fata!
Et tibi non fidæ gentis digniſſime regno,
Fortunæ Ptolemæe pudor, criménque Deorum,
Cingere Pelleo preſſos diademate crines
Permiſſum: ſæuum in populos puer accipis enſem:
Atque vtinam in populos! donata eſt regia Lagi;
Acceſſit Magni jugulus: regnúmque ſorori
Ereptum

53. *Maßiliæque ſuæ, &c.*] Et Phocis Achaiæ regia libertate donata æque ac Maſſylia colonia ejus, quam tamen à Phocenſibus Aſiæ deductam meminimus lib. 3. vſ. 340. *Libera Phocis*] Phocis regio in Bæotia à qua Maſsilienſes ſunt oriundi, donata eſt libertate. *Sulpitius.*

54. *Tunc Sadalen, fortemque Cotyn.*] Equites ex Thracia D. dedit Cotus & Sadalem filium miſit. Com. ciu. bel. 3. *Fidumque per, &c.*] DC. equites adduxit Galaniæ rex Deiotarus, pro quo extat oratio Ciceronis.

55. *Gelidæ dominum Rhaſipolin.*] CC. ex Macedonia Rhaſipolis, quibus ipſe præerat, & ob Thraciam vicinam, *frigidam* nominat.

56. *Libyamque jubent auctore Senatu.*] Ex autoritate Senatus decernitur Africa Iubæ.

57. *Prô triſtia fata.*] Quoniam autem Africæ meminit, quam Senatus præſidiis contra vim Cæſaris firmauit; per occaſionem in perfidiam Ptolomæi pueri exclamat: qui quum eum tractum defendere debuiſſet, quod à Senatu in regnum confirmatus, Pompeum tutorem accepiſſet, eum poſtea ad ſe fugientem, ſceleratè trucidauit, parricidium cum perfidia conjungens. *Horenſ.*

58. *Non fidæ gentis, &c.*] Indigne regno fidæ gentis; *vel* digne regno non fidæ gentis.

59. *Fortunæ.*] Εἰρωνικῶς, qui futurus erat dedecori Diis & Fortunæ tam indignum euehentibus. *Criméque Deorum.*] Culpam in Deos transfert & Fortunam, quod tantum pueri ſcelus ibi regnare juſſerint, vbi Alexander orbis dominator regnauit & conditus fuit. *Horenſ.*

60. *Cingere Pellæo, &c.*] Vt Dionyſius hic Ptolomæus Auletæ filius, etiamnum puer Pompeij rogatu confirmaretur Aegypti rex coronareturque diademate Alexandri Magni in Pella Macedoniæ opp. nati, Alexandriæ in Aegypto conditoris. Strab. leg. 17.

61. *Sæuum in populos, &c.*] Crudeliter enim imperauit.

62. *Populos.*] Tantum, & non in Pompejum etiam & ſororem tuam. *Regia Lagi.*] Regnum Aegypti, quod obtinuerat Ptolomæus Lagi f. lib. 8. vſ. 692.

63. *Acceſſit Magni jugulus.*] Et tanti muneris accepta merces; Pompeij, quem tu tutorem habueras, ad te confugientis cædes, inf. libro 8. verſus 573. *Sorori Ereptum.*] Cleopatræ, quæ regni cum fratre heres à patre relicta fuerat.

64. *Socii*

Ereptum eſt, ſoceróque nefas. iam turba ſoluto
Arma petit cœtu, quæ cùm populíque ducéſque
Caſibus incertis, & cæca ſorte pararent,
Solus in ancipites metuit deſcendere Martis
Appius euentus: finémque expromere rerum
Sollicitat ſuperos, multóſque obducta per annos
Delphica fatidici reſerat penetralia Phœbi.
Heſperio tantum, quantum ſemotus Eoo
Cardine, Parnaſſus gemino petit æthera colle,
Mons Phœbo, Bromióque ſacer: cui numine miſto
Delphica Thebanæ referunt trieterica Bacchæ.
Hoc ſolum fluctu terras mergente cacumen
Eminuit, pontóque fuit diſcrimen, & aſtris.
Tu quoque vix ſummam ſeductus ab æquore rupem
Extuleras, vnóque iugo Parnaſſe latebas.
Vltor ibi expulſæ premerent cùm viſcera partus
Martis,

64. *Soceroque nefas.*] Pompeij cædes ſubtracta Cæſari, cui & inſidiatus poſtea erat ipſe rex. *Iam turba ſoluto.*] Iam dimiſſa concione arma expediuere.

66. *Cæca ſorte pararent.*] Euentu ignoto & obſcuro.

67. *Solus in ancipites, &c. Appius euentus.*] Is (inquit Val. Max. l. 1. c. 8.) belli ciuilis euentum explorare cupiens viribus imperij (namque Achaiæ præerat) antiſtitē Delphicæ cortinæ in intimam ſacri ſpecus partem coēgit deſcendere, &c. inf. ℣ſ. 120. & 224. Idem refert Oroſius lib. 6. cap. 15.

69. *Obducta per annos.*] Clauſa ceſſante oraculo. inf. ℣ſ. 111. & 131.

71. *Heſperio tantum, &c.*] In terræ vmbilico, ab occaſu & ortu æque diſtans. *Audiit & medium cæli Parnaſſum.* Stati⁹ & Strabo. l. 9.

72. *Gemino.*] Tithoreo & Hyampeo.

73. *Phœbo, Bromioque ſacer.*] Apollini & Baccho, ἀπὸ τῶ συμβεβηκότος, quorum vtrumque eundem eſſe cum Sole probat Macrob. 1. Saturn. c. 18. communi itaque cultu Thebanæ Mænades Bacchi miniſtræ, tertio quoque anno Delphis celebrant ſacra in memoriam victoriæ Indicæ à Libero patre trienni expeditione partæ. *Numine miſto.*] Communi cultu.

74. *Trieterica.*] Sacra Trieterica appellata ſunt, quæ Libero patri, è victoria & expeditione Indica reuerſo, inſtituta fuere Thebis. tertio quoque anno peragebantur ſumptuoſius & ſplendidius iis orgiis, quæ ſingulis annis celebrabantur. *Horten ſ.*

75. *Hoc ſolum, &c.*] Diluuio cæteris ſubmerſis, alterum è Parnaſſi collibus eminuit. Ouid. 1. Metam.

76. *Pontoque, &c.*] Medium inter aquas & cœlum.

77. *Vix ſummam.*] Vix ſummo iugo extabas.

79. *Vltor ibi expulſæ, &c.*] Hic Apollo iuuenis, vlturus Pythona, qui Iunonis iuſſu Latonam grauidam è Ioue & partui vicinam perſequutus fuerat, interemit.

80. *Pea*

Martis, adhuc rudibus Pæan Pythona sagittis
Explicuit, cùm regna Themis, tripodásque tenere
Vt vidit Pæan vastos telluris hiatus
Diuinam spirare fidem, ventósque loquaces
Exhalare solum, sacris se condidit antris,
Incubuitque adyto, vates ibi factus, Apollo.
Quis latet hîc superûm? quod numẽ ab æthere pr
Dignatur cæcas incluſum habitare cauernas?
Quis terram cœli patitur Deus, omnia cursus
Æterni secreta tenens, mundique futuri
Conscius, ac populis sese proferre paratus,
Contactúsque ferens hominis, magnúsque, potẽs
Siue canit fatum, seu quod jubet ipse canendo
Fit fatum? Forsan terris insertæ regendis,

80. *Pæan.*] Apollo.lib.1.vſ.678. *Pythona.*] Pytho, Demogorgonis & Terræ filius, draco ingens & prodigioſus, qui ante natum Apollinem in Parnaſſo monte oracula reddidit. *Hortenſ. Sagittis.*] Strauit humi mille grauem telis.

81. *Explicuit.*] Interfecit. *Themis.*] Dea, quæ præcepit hominibus ea petere, quæ fas eſſent. Ouid.1. Metamorph. cujus vnum toto orbe celeberrimum erat oraculum, cui Apollo ſucceſsit *Tripodaſque reneret.*] Tripos, menſa erat ſiue ſedes laurea vel ahenea tres habens baſes, quam vbi Pythia vates inſcendiſſet, hauſto diuinationis ſpiritu, reſponſa retulit. Iamblichus de myſteriis & Diod.Sic.lib. 16. Strab.lib.9.

82. *Vaſtos telluris hiatus, &c.*] In medio montis anfractu profundum terræ foramen, ex quo frigidus ſpiritus, vi quadam velut vento in ſublime expulſus, mentes vatum in vecordiam vertit; impletaque Deo reſponſa conſulentibus dare cogit, &c. vlteriorem templi Delphici deſcriptionem vide apud Iuſtin.lib.24. & Diod.Sic. l. 16. de occaſione inuenti oraculi à paſtore.

83. *Diuinam ſpirare fide* Emittere oracula. *Ventoſq quaces, &c.*] Exhalationes ſp que mentes primum inflaba tum, mox linguas in vaticina uebant.

86. *Quis latet hic ſuperum.* culi hujus cauſam inquirit p *Quod numen, &c.*] Quis D cœlo delapſus, immergi ſe cludique dignatur in hac cau

88. *Quis terram cæli pa Deum.* Quis Deus vult terran bitare, vel ecquis Deus patit in terræ hiatu concludi? *S Hortenſius. Omnia curſus.*] ſeriem ordinemque cauſa ſciens.

89. *Mundique futuri, &* Ea quæ euentura ſunt pr nens.

91. *Hominu.*] Phœbadis, virg Pythiæ, quem ingreſſus ſuo nu ne implet.

92. *Quod jubet, &c.*] Ita *fa* dici volunt quod Deus fatus id eſt, decreuit, conſtituit.

93. *Forſan terru inſerta reg dú.*] An forte denſior aliqua & tentior pars ineſt expiratqu hoc antro Delphico, cœleſtis mentis & animæ mundi quæ

Aëre libratum vacuo quæ ſuſtinet orbem,
Totius pars magna Iouis Cirrhæa per antra
Exit, & ætherio trahitur connexa Tonanti.
Hoc vbi virgineo conceptum eſt pectore numen,
Humanam feriens animam ſonat, oráque vatis
Soluit, ceu Siculus flammis vrgentibus Ætnam
Vndat apex: Campana fremens ceu ſaxa vaporat
Conditus Inarimes æterna mole Typhoeus.
Hoc tamen expoſitum cunctis, nullíque negatum
Numen, ab humani ſolùm ſe labe furoris
Vindicat. haud illic tacito mala vota ſuſurro
Concipiunt. nam fixa canens, mutandáque nulli
Mortales optare vetat: iuſtiſque benignus
Sæpe dedit ſedem totas mutantibus vrbes.

Vt

fuſa in omnes mundi partes eum librat, regit, fouet, vegetatque? *Deum namque ire per omnes Terraſque tractuſque maris cœlumque profundum.* 4. Georg. & 6. Aen. Virg. *Spiritus intus alit, &c.* vide Pl. 89. lib. 1.

95. *Cirrhæa.*] Cirrha opp. Phocidos haud procul à Delphis.

96. *Ætherio trahitur, &c.*] Cum ſuperiore illo aëre coit, & menti diuiniori conſonat.

97. *Hoc vbi Virgineo.*] Hoc igitur antro Pythia correpta diuino furore; quem conceptum *numen* vocat, magno boatu reſponſa emugit. Ipſum inquit, numen, os vatis ſoluit. Tum duabus ſimilitudinibus horrendum illum ſonum & vehementiam amplificat. *Horr.*

99. *Ceu Siculus, &c.*] Veluti Aetnæ Siculæ cacumen fumum vndantem euomit.

100. *Vndat apex.*] Cacumen fumum vndantem effundit in ſublime. *Horr. Campana fremens ceu ſaxa.*] Ceu Inarime, Aenaria, Pithecuſa *Iſchia* inſula in litore Campano ſuperiecta Typhœo effundit ſaxa. *Vaporat.*] alluſum ad nomen Typhonis, id eſt, procellæ conflagrationes eiuſmodi ſuccendentis.

101. *Inarimes æterna mole Typhœus.*] Inarimen primus dixit Virgilius ab Homeri εἰς ἀρίμοις. vide quæ nos ad Sen. Thyeſt. Vſ. 807. & Erythræi indicem ad illud 9. Aeneid. Virg. *Inarime Iouis imperiis impoſta Typhœo.*

102. *Hoc tamen expoſitum.*] Hoc oraculum, inquit, omnibus mortalibus patet, & conſulentibus ſine diſcrimine de futuris reſpondetur; ſed planè ænigmaticè vel amphibologicòs. *Horzenſius.*

103. *Ab humani, &c.*] Non admittit vota impia, non ad gratiam vel odium præcibus aut muneribus corrumpitur.

104. *Haud illic &c.*] *Murmurque humileſque ſuſurros Tollere de templis* mandat. Perſ. 2. Sat.

105. *Nam fixa canens, &c.*] Cum enim fata Deũ canat certa & mutari neſcia, fruſtra voueat quis hæc mutari poſſe. *Deſine fata Deum flecti ſperare precando.* Virg. Aeneid. 6.

106. *Benignus.*] Deus Apollo.

107. *Totas mutantibus vrbes.*] Quia dicit *totas mutantibus*: de

Pho-

Digitized by Google

Vt Tyriis: dedit ille minas impellere belli,
Vt Salaminiacum meminit mare. ſuſtulit iras
Telluris ſterilis, monſtrato fine: reſoluit
Aëra tabificum. non vllo ſecula dono
Noſtra carent maiore Deûm, quàm Delphica ſe
Quòd ſiluit, poſtquam reges timuêre futura,
Et ſuperos vetuêre loqui, nec voce negata
Cyrrhæa mœrent vates, templique fruuntur
Iuſtitio. nam ſi qua Deus ſub pectora venit,
Numinis aut pœna eſt mors immatura recepti,
Aut pretium: quippe ſtimulo fluctúque furoris
Compages humana labat, pulſúſque Deorum
Concutiunt fragiles animas. Sic tempore longe
Immotos tripodas, vaſtaque ſilentia rupis

Phœnicibus, qui terræ motu vexati relicto patriæ ſolo, Sidona, vnde poſtea à rege Aſcaloniorum pulſi, Eyron condidere, intelligo potius, quam de Cadmo aut Didone. Iuſt. 18. vel de colonis Gadium. 10. lib. 457. ℣ſ.

108. *Dedit ille minas, &c.*] Idem Apollo docuit qua ratione bella eſſent ineunda, vti Athenienſes ligneis mœnibus ſe tueri iuſſi, Perſici belli minas repulere, deuicto Xerxe nauali pugna ad Salamina inſ. Herod. Polyb.

109. *Suſtulit iras, &c.*] Sic Aegypti ſterilitas è ſiccitate 9. annorum ſublata Thraſea à Buſiride cæſo. ſic Phrygia ſepulto Aty. Diod. Sicul. Ita Attica, poſtquam moniti oraculo ſatisfeciſſent Minoi.

110. *Monſtrato fine.*] Id eſt, modo piandi. *Reſoluit, &c.*] Peſtis remedium denunciat. vti Thebanis, in exilium, miſſo eo qui Laium interfecerat. Senec. Oedip. Lucanis, Palinuri placatis manibus. Virg. Aen. 6. Romanis, Aeſculapio accerſito ex Epidaur. Liv. 10.

111. *Non vllo ſecula dono.*] Deficientis huius oraculi cauſſas inquirit infra ℣ſ. 131. hic deſi

113. *Reges timuere futura*] timentes, oracula à ſuis ad tuerunt.

114. *Nec voce negata.*] Gra tur vero ſibi Pythiæ vate phicæ deſiiſſe oracula.

115. *Cyrrhæa vates.*] P des.

116. *Iuſtitio.*] Silentio. *tr* à iuris dicundi intermi *Nam ſi qua Deus, &c.*] enim vitales ſunt Phœbad flatæ vel à Deo irato, mort plicio affectæ; vel à benigno tis præmio, tanquam dono mo donatæ.

118. *Quippe ſtimulo,* Quippe enthuſiaſmi impet cuſſa labaſcit anima & diuini ſpiritus hauſtus red bus peſtifer exiſtit, Val. Ma cap. 8.

119. *Pulſuſque Deorum.* thuſiaſmus, ſtimulus ille oc numinis, quo Phœbus agi *Horten.*

121. *Immotos tripodas.*] Co iam diu clauſas, à nemine c tas, vtpote ſilentes.

122.

Appius Heſperij ſcrutator ad vltima fati
Sollicit.ut. iuſſus ſedes laxare verendas
Antiſtes, pauidámque Deis immittere vatem,
Caſtalios circum latices, nemorúmque receſſus
Phemonoën errore vagam, curíſque vacantem
Corripuit, cogítque fores irrumpere templi.
Limine terrifico metuens conſiſtere Phœbas,
Abſterrere ducem noſcendi ardore futuri
Caſſa fraude parat. quid ſpes (ait) improba veri
Te Romane trahit? muto Parnaſſus hiatu
Conticuit, preſſitque Deum: ſeu ſpiritus iſtas
Deſtituit fauces, mundique in deuia verſum
Duxit iter: ſeu barbarica cùm lampade Pytho
Arſit, in immenſas cineres abiére cauernas,
Et Phœbi tenuére viam: ſeu ſponte Deorum
Cirrhæ

122. *Heſperij, &c.*] Curioſus per ſortes explorator, quisnam foret euentus belli ciuilis.

123. *Sedes laxare verendas.*] Aperire ſacrarium.

124. *Antiſtes.*]Sacrorum præſes, templi Delphici cuſtos. *Pauidamque.*] Dei afflantis & enthuſiaſmi laborem ſimul & diſcrimen ſubire formidantem. *Deis immittere vatem. Hypallagen eſſe volunt interpretes.* Deum immittere in Phœbadem. Simpliciter intelligi malim. Iuſſum ab Appio antiſtitem vt Phœbadem mitteret in adytum.

125. *Caſtalios circum latices.*] Caſtalium fontem in radicibus Parnaſsi.

126. *Phemonoën.*] Phœbadem aliquam. Phœmonoë autem prima erat, quæ ex oraculo Delphico vaticinata eſt. Strabo 9. lib.

128. *Metuens, &c.*] Modo. ad verſum 124.

129. *Abſterrere, &c.*] Volens Appium ab inſtituto deducere, cauſata eſt diuturnum oraculi ſilentium, ſed fruſtra.

132. *Preſſitque Deum.*]Obruit diuinam illam vim cuius afflatu dabantur reſponſa. *Seu.*] Cauſas reddere conatur ceſſantis oraculi. de qua Plutarch. περὶ τῆς ἐν λειμῶνι χρησμῳδίων. *Spiritus iſtas, &c. Seu barbarica, &c.*] Siue ſpiritus has deſeruit, atque in alias mundi partes migrauit, ſiue quo tempore Delphis à Brenno oppugnatis, terræ motu, grandine, tempeſtate & incendio corruere omnia, cinere ſpiraculis obſtrictis. Pauſan. in Phocaic. Iuſtin. lib. 24. de Xerxe idem ref. Herod. in Vrania. vel tempore Mithridatico, cum oracula deficerent vbique, ſublatis Dæmonum præſtigiis atque poteſtate, ſub aduentu Chriſti.

134. *Barbarica cum lampade Pytho Arſit.*]Quo tempore Delphi à Brenno incenſi. Nam locus ipſe Πυθὼ à Græcis dicitur. *Grot.*

135. *In cineres abiere, &c.*] Repletæ ſunt cinere cauernæ; ita vt ſpiritus viam qua progrediatur non habeat. *Sulpit.*

136. *Seu ſponte Deorum, &* Seu Diis quibus Roma curę

Digitized by Google

Cirrha silet, fatique sat est arcana futuri
Carmine longæva vobis commissa Sibyllæ;
Seu Pæan solitus templis arcere nocentes,
Ora quibus soluat nostro non inuenit æuo.
Virginei patuêre doli, fecitque negatis
Numinibus, metus ipse fidem. tum torta priori
Stringit vitta comas, crinésque in terga solutos
Candida Phocaïca complectitur insula lauro.
Hærentem, dubiámque premens in templa sa
Impulit. illa pauens adyti penetrale remoti
Fatidicum, prima templorum in parte resistit:
Atque Deum simulans, sub pectore ficta quieto
Verba refert, nullo confusæ murmure vocis
Instinctam sacro mentem testata furore,
Haud æquè læsura ducem, cui falsa canebat,

est, visum fuerit vt Delphicum oraculum cesset, postquam libros Sibyllinos habeat, qui fata sua contineãt, de quibus vide quæ A. Gell. lib. 1. cap. 19. & Plin. lib. 13. cap. 13.

138. *Longæva vobis, &c.*] Tot annos viuentis, *quos haberet pulueris hausti corpora*, Ouid. Met. 14.

139. *Seu Pæan, &c.*] Seu Deus non inueniat sanctos quibus, neque sanctas per quas vaticinetur.

141. *Virginei patuere doli.*] Visa est Appio virgo Pythia subdole causata oraculi silentium, cum ipsa tremebunda subterfugeret ingressum ad Deum, quem adesse negauit.

142. *Tum torta priores, &c.*] Hominem tamen simulato numine deceptura, se ad cortinam accingit, vittis ornatam, infula laureata redimitam, crinibus à tergo solutis.

143. *Stringit vitta comas.*] Ostendit quibus ceremoniis Pythia se adornaret, cum fingeret se in cortinam descensuram, & simulato numine oraculum adituram, *Vitta* capitis ornamenta sunt, his hostiæ cædendæ maxi nubebantur: *Infula*, fascia diadematis formam ita cor ta, vt vtrinque vittę depen *Horten.*

144. *Phocaica.*] Parnasid Parnassus in Phocide.

145. *Hærentem.*] Moras tem. *Sacerdos.*] Antistes. su 124.

146. *Illa pauens, &c.*] M tamen aduentum & penetr gredi, in limine restitit.

148. *Deum simulans.*] Se ne concepto afflatam finge tia quæ simulate secum m rat. *Quieto.*] Non extra se non vexato à Deo, vt inf 168. & Virg. Aeneid. 6.

140. *Nullo confusa murm* Non obscuris ambagibus; no plexis verborum circuitio qui mos Phæbo semper f vt interpretem torqueret & ceret. *Confusa, &c.*] Interr *vel* perplexæ, obscuris vera i uentis.

150. *Instinctam.*] Aff ἐνθουσιάζουσα *Horten.*

151. *Haud æque, &c.*]

Digitized by Google

Quàm tripodas, Phœbique fidem. non rupta trementi
Verba sono, nec vox antri complere capacis
Sufficiens spatium, nulloque horrore comarum
Excussa laurus, immotaque culmina templi,
Securumque nemus, veritam se credere Phœbo
Prodiderant. sentit tripodas cessare, furénsque
Appius: Et nobis meritas dabis impia pœnas,
Et superis, quos fingis, ait, nisi mergeris antris,
Deque orbis trepidi tanto consultæ tumultu
Desinis ipsa loqui. Tandem conterrita virgo
Confugit ad tripodas, vastíque abducta cauernis
Hæsit, & insueto concepit pectore numen,
Quod non exhaustæ per tot iam secula rupis
Spiritus ingessit vati: tandémque potitus
Pectore Cirrhæo, non vnquam plenior artus
Phœbados irrupit Pæan: mentémque priorem
Expulit, atque hominem toto sibi cedere iussit
Pectore.

æquè noxia Appio futura simulata hæc, atque illa veri oraculi verba quæ insequebantur.

152. *Tripodas.*] Oracula Phœbi vocat. *Tripodas.*] Supra ℣. 81. *Non rupta trementi Verba sono, nec vox, &c.*] Cum non apparerent signa illa quæ numine afflatas comitari assolent, non verba interrupta & tremula: non *vox maior nec mortale sonans.* non laurea capiti excussa comarum horrore. Infra ℣. 171.

155. *Immotaque culmina, &c. Veritam se, &c.*] Non *attonita magna ora domus. Non tremere omnia visa repente, Liminaque laurusque dei: totusque moueri Mons circum, &c.* Virg. 6. & 3. Aeneid. arguebant Pythiam doli & metus, vt quæ veri enthusiasmi laborem horreret.

157. *Cessare furensque, &c.*] Non solicitari oraculum, non adesse vati Deum.

158. *Et nobis meritas, &c. Ipsa loqui.*] Et mihi quem fallis, & Deo quem fingis dabis pœnas, nisi descendas in antrum, deque huius belli euentu respondeas vere, non tuis verbis, Deum mentita, numine non afflata.

159. *Nisi mergeris antris, &c.*] Nisi descendas in specum sacrum & certum respondeas mihi de fatis belli ciuilis, afflatu Apollinis, non tuis consutis technis. Eum afflatum numinis Græci ἐνθουσιασμὸν vocant. *Horrens.*

164. *Quod non exhausta, &c.*] Quod ventus ille ex spiramento specus non iam exhausti immisit virgini.

166. *Cirrhæo.*] Fatidico, Cyrrhææ virginis Phœbados. *Non vnquam, &c.*] Nullius vnquam vatis mentē plenius inuasit.

167. *Mentemque priorem.*] Humanam, nullo numine imbutam, sed rudem, quam spiritu fatidico impleuit. *Horrens.*

168. *Hominem toto.*] Sensum sui

Pectore. bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittásque Dei, Phœbeáque ſerta
Erectis diſcuſſa comis, per inania templi
Ancipiti ceruice rotat, ſpargítque vaganti
Obſtantes tripodas, magnóque exæſtuat igne,
Iratum te Phœbe ferens: nec verbere ſolo
Veteris, & ſtimulis; flammas in viſcera merg
Accipit & frænos: nec tantum prodere vati,
Quantum ſcire, licet. venit ætas omnis in vna
Congeriem: miſerúmque premunt tot ſecula pe
Tanta patet rerum ſeries, atque omne futur
Nititur in lucem: vocémque petentia fata
Luctantur: non prima dies, non vltima mun
Non modus Oceani, numerus non dêerat aren
Talis in Euboïco vates Cumana receſſu,

Ina

ſui, mentem humanam. *Sibi cedere.*] Suæ inſpirationi.

169. *Aliena per antrum, &c.*] Non iam ſui iuris, rotata pro arbitrio Phœbi cuius inſtinctu agitabatur.

171. *Diſcuſſa comis.*] Horrores. vt ſupra vſ. 154. *Non compta manſere coma*, Aeneid. 6.

172. *Ancipiti ceruice rotat.*] In vtramque partem alternatim diducta, vacillanti, vltro citroque agitata. *Vaganti.*] Sibi furibundæ & diſcurrenti obuios.

173. *Igne.*] Calore numinis.

174. *Iratum te Phœbe ferens.*] Vtrum virgini, quæ modo illius numen fuerat ementita, quod interminatus fuerat Appius ſupra vſ. 159. An Appio curioſo futuri inquiſitori? *Nec verbere ſolo, &c.*] Neque verò tantum verberas flagellaſque animum eius & ſtimulis vrges; verum etiam accendis. *Horr.*

175. *Et ſtimulis.*] Neque ſtimulas tantum atque incendis virginem vt canat futura: ſed & frena injicis, ne plura vaticinetur, quam ſcire opus eſt. infra vſ. 197. *ea frena furenti Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.* Aen. 6. Virg.

177. *Venit ætas omnis, &* que conceperat omnia ætatum fata, quæ animo vna quaſi facie obſeruata, ri & in lucem proferri bant.

178. *Tot ſæcula pectus.*] tum fata infelicis vatis diſtorquebant: nam vt ctum, multis ætatibus ceſſarat, imò in totum *Hortenſ.*

179. *Tanta patet, &c.*] tio in immenſam atque rabilem congeriem fato furentis animo obuer *Hortenſ.*

180. *Vocemque petent* nia fata luctabantur in o lucem proferrentur. *Hor*

182. *Non deerat æven* latebat illam, non fugi notitiam.

183. *Talis in Euboico plena laborat, &c.*] V indignata ſuum oraculu nibus mortalibus ſolicit terorum cumulo excer tantum fata nouem lib plexa eſt, quos Tarquini

Indignata ſuum multis ſeruire furorem
Gentibus ex tanta fatorum ſtrage ſuperba
Excerpſit Romana manu. ſic plena laborat
Phemonoë Phœbo, dum te conſultor operti
Caſtalia tellure Dei vix inuenit, Appi,
Inter fata diu quærens tàm magna latentem.
Spumea tunc primùm rabies veſana per ora
Effluit, & gemitus, & anhelo clara meatu
Murmura: tunc mœſtus vaſtis vlulatus in antris,
Extremaque ſonant domita iam virgine voces.
Effugis ingentes, tanti diſcriminis expers,
Bellorum Romane minas: ſolúſque quietem
Euboïci vaſta lateris conualle tenebis.
Cætera ſuppreßit, faucéſque obſtruxit Apollo.
Cuſtodes tripodes fatorum, arcanáque mundi,
Túque potens veri Pæan, nullúmque futuri
A Superis celate diem, ſuprema ruentis
Imperij, cæſóſque duces, & funera regum,
Et tot in Heſperio collapſas ſanguine gentes
Cur
Excußiſſe Deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum fera corda domans, fingítque premendo.

obtulit, &c A. Gell. lib. 1. cap. 19. Ita Phœbas hæc inter alia enumerata vix tandem inuentum & ſemotum Appij fatum, impulſu nominis concepti inſtincta, horrendo vocis ſono, Appio inter obſcuras verborum ambages, cecinit: *Nihil*, inquiens, *ad te hoc Romane bellum. Euboïa Cælam obtinebis, &c.* Val. Max. lib. 1. cap. 8. *Euboico receſſu.*] In Cumæo antro.

185. *Fatorum ſtrage.*] Cumulo ſortium.

187. *Operti.*] Occulti, tecti.

188. *Caſtalio, &c.*] Delphico antro.

190. *Spumea tunc primum.*] Ad enthuſiaſmum tandem tranſit, poſt longas circumſtantiarum circuitiones. Reddidit illud Virgilianum de Sibylla lib. VI. Aeneid.

——— *Immanis in antro*
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit

193. *Extremaque, &c.*] *Ea frena furenti Incutit.* ſupra verſum 176. *Voces.*] Iſtæ quæ ſequuntur.

198. *Cuſtodes tripodes fatorum.*] Cauſas inquirit poëta, cur non aperte Deus prædixerit euentum belli. *Tripodes.*] Quaſi tripodes cuſtodirent fata & mundi arcana; ac non potius in ſolius Dei manu eſſent.

199. *Nullumque futuri.*] Quam nihil futurorum latere voluere Superi.

201. *Cæſóſque duces.*] Cædendos, cæſuros. *Regum.*] Iube, &c. an principum?

202. *Et tot in, &c.*] Et cædes gentium miſcendas funeribus ciuium Romanorum.

Digitized by Google

Cur aperire times? an nondum numina tantum
Decreuêre nefas? & adhuc dubitantibus astris
Pompeij damnare caput, tot fata tenentur?
Vindicis an gladij facinus, pœnásque furorum,
Regnáque ad vltores iterum redeuntia Brutos,
Vt peragat fortuna, taces? tunc pectore vatis
Impactæ cessêre fores, excluſáque templis
Proſiluit: perſtat rabies, nec cuncta locuta eſt.
Quem non emiſit, ſupereſt Deus. ille feroces
Torquet adhuc oculos, totóque vagantia cœlo
Lumina: nunc vultu pauido, nunc torua minaci,
Stat nunquam facies: rubor igneus inficit ora,
Liuentéſque genas: nec, qui ſolet eſſe timenti,
Terribilis ſed pallor ineſt: nec feſſa quieſcunt
Corda; ſed vt tumidus Boreæ poſt flamina pontus
Rauca gemit; ſic multa leuant ſuſpiria vatem.

Dúm

203. *At nondum, &c.*] An nihil adhuc decretum à diis de euentu belli, & Pompeij morte?

204. *Et adhuc dubitantib.*] In dubio à diis, *vel*, ſilentio oraculi ſupprimuntur. *Adhuc dubitantibus aſtris.*] Quaſi ab aſtris futurorum caſus pendeant.

205. *Pompeij damnare caput.*] Vtrum Pompeium cædendum iudicarent an non? *Tot fata tenentur.*] Hæc fata omnia ſupprimuntur à Phœbo, ne mortalibus proderentur. *Horten.*

206. *Vindicis an gladij facinus.*] An forte ſubtices, quo melius Nemeſis exigat à Cæſare pœnas ciuilis huius belli, afferatque in libertatem Remp. interfecto à D. & M. Brutis Cæſare, vti à Iunio Bruto quondam exacto Tarquinio?

208. *Tunc pectore vatis.*] Ita ſcribendum, non *fatis*. poſt *ille*, id eſt, Phœbus. *Grotius. Pectore vatis.*] Pectore irruentis vatis diſſiluere fores impulſæ, ipſaque euolat

209. *Excluſaque templis.*] lius Mss. *expulſaque temp* eiecta vi numinis. *Grotius.*

210. *Perſtat rabies.*] Nor Deum penitus pectore exc rat.

211. *Quem non emiſit, e* Phœbus adhuc vatis menten fidebat, eam nondum deſeru vt ſui compos eſſet. *Horten feroces.*] Phœbus.

212. *Oculos.*] Virginis Pythi

213. *Nunc torua mina* Συμφυλκὸν δεδορκότι, toru

214. *Stat nunquam facies.*] *vultus, non color vnus.* Aene Virg.

215. *Nec, &c.*] Pallor eſt territæ, ſed terrentis. *Grotius*

217. *Sed vt tumidus, &c.*] comparationem aptam ad ciendam rem oculis: à natura ris, vento commoti, quo ceſſ etiamnum ſæuit. *Horten.* *poſt flamina pontus.*] Ponente & ceſſante Borea.

218. *Leuant ſuſpiria vat* Animum vatis ſedant reficiun *do caſe.*

219.

Dúmque à luce ſacra, qua vidit fata, refertur
Ad vulgare jubar, mediæ venêre tenebræ.
Immiſit Stygiam Pæan in viſcera Lethen,
Quæ raperet ſecreta Deûm. tum pectore verum
Fugit & ad Phœbi tripodas redière futura:
Vixque refecta cadit. nec te vicinia leti
Territat ambiguis fruſtratum ſortibus Appi:
Iure ſed incerto mundi, ſubſidere regnum
Chalcidos Euboïcæ vana ſpe rapte parabas.
Heu demens, nullum belli ſentire fragorem,
Tot mundi caruiſſe malis, præſtare Deorum
Excepta quis morte poteſt ſecreta tenebis
Littoris Euboïci memorando condite buſto,
Quà maris anguſtat fauces ſaxoſa Caryſtos,
Et tumidis infeſta colit quà numina Rhamnus,

Arctatus

219. *Dumque à luce ſacra, &c.*] Inter lucem illam adyti ſacram & ætheream hanc in quam reditura erat: *vel* inter diuinam illam raptæ mentis notitiam & hanc humanam cognitionem, Phœbus mediam iniecit caliginem & ſoporatam rerum viſarum obliuionem. Alluſum ſimul ad Lethen fluu. inferum.

220. *Mediæ venere tenebræ.*] Quas autem tenebras, quamque caliginem, medias interueniſſe dicat, non obſcure mox ſubjicit: Obliuionem ſcil. omnium anteactorum vaticiniorum in mentem immiſit Phœbus, vbi ad ſe rediit. *Hortenſ.*

223. *Ad Phœbi tripodas.*] Notitia futurorum ſe recepit in cortinam fatorum cuſtodem.

224. *Vixque refecta cadit.*] Sic vlt. *Vſ.* lib. 1. *& laſſo tacuit defecta furore. Nec te vicinia leti, &c.*] At is ratus (inquit Valer. Max.) conſiliis ſe Apollinis monitum, ne illi diſcrimini intereſſet, in eam regionem ſeceſſit, quæ inter Rhamnunta nobilem Attici ſoli partem, Caryſtumque Chalcidico freto vicinam interiacens, Cœlæ Eubææ nomen obtinet, vbi ante Pharſalicum certamen morbo conſumptus, prædictum à Deo locum ſepultura poſſedit.

226. *Iure ſed incerto mundi.*] Dum adhuc incertum ſit, penes quem ſit futurum imperium. *Subſidere regnum.*] Sibi ſubjicere, inuadere dolo, ἐφεδρεύειν. ſic enim pro *ſubſiſtere.* abſolute accipias, legendum erit *regno.*

227. *Chalcidos Euboïcæ.*] Chalcidos in Euboia, vrbis ad Euripum ſitæ, Aulidi obiectæ. Ad differentiam alterius in Aetolia. *Vana ſpe rapte.*] Adductus inſpem vanam occupandi imperium.

228. *Demens, nullum belli, &c.*] Qui ſperabas tibi vllo receſſu tanquam Homerica tecto nube, à tam late graſſanti malo ſecuritatem, quam niſi mors ſola nemo Deorum præſtare valet.

232. *Quà maris anguſtat, &c.*] Neque tamen eſt Caryſtos in freto Euripi, ſed Cycladibus oppoſita in Euboeæ inſ. vrbs. *Saxoſa Caryſtos.*] Marmore nobilis.

233. *Et tumidis infeſta, &c.*

Arctatus rapido feruet qua gurgite pontus,
Euripúſque trahit, curſum mutantibus vndis;
Chalcidicas puppes ad iniquam claſſibus Aulim.
Interea domitis Cæſar remeabat Ibêris,
Victrices aquilas alium laturus in orbem:
Cùm propè fatorum tantos per proſpera curſus
Auertêre Dei. nullo nam Marte ſubactus
Intra caſtrorum timuit tentoria ductor
Perdere ſucceſſus ſcelerum: cùm pænè fideles
Per tot bella manus ſatiatæ ſanguine tandem
Deſtituêre ducem: ſeu mœſto claſſica paulum
Intermiſſa ſono, clauſúſque, & frigidus enſis,
Expul

Docet, inter Caryſtum & fretum Chalcidicum, ex aduerſo Atticæ, vbi Rhamnus erat, cellam Euboïcam exſtitiſſe. *Et tumidus colit, &c.*] Et qua iacet Rhamnus Atticæ pagus, vbi colitur Nemeſis ſuperbiæ & inſolentiæ vindex, quæ & hinc dicitur Rhamnuſia. *Qua numina Rhamnus.*] Huius Deæ meminit Catullus, Ouid. Statius. *Rhamnuſia* enim dicta à pago Atticæ, vt Pauſanias ſcribit. Quidam *Adraſteam* & *Nemeſin* eandem eſſe dicunt. Hinc *Rhamnuſia Nemeſis*, dicitur in eos, quibus ob arrogantiam & faſtum, fortunæ commutationē imprecamur. *Hort. Numina Rhamnus.*] Nemeſin.

234. *Arctatus rapido, &c.*] A vicino mari Chalcidico, quod Atticam, vbi Rhamnus eſt, alluit, vti ex aduerſo Chalcidem Eubææ. Hæc auulſa Bœotiæ fuit, modico interfluente Euripo, ita arcto, vt ponte iungatur. Hinc *arctatum* dicit, nam ibi anguſtiſſimus eſt Euripus. *Pontus.*] Euboïcus, ſiue Chalcidicus. *Horrenſ.*

235. *Euripúſque trahit.*] Fretum hinc Bœotiam & Atticam, inde Euboiam inſ. interluens, põte duo iugerum iunctum. *Strecho de Negroponte.* Septies die ac nocte reſtuum eo impetu vt nauigia reluctantibus ventis ſecum r *Trahit.*] Ex Eubæa raptat imp que in Bœotiam aduerſam.

236. *Aulim.*] Portum Bœ Græcorum, cõtra Troiam con tione & mora claſſis Græcę n

237. *Interea domitis, &c.*] greſſione redit ad hiſtoriam i miſſam. Cæſar ex Hiſpania r ſus, deuictis ducibus Pompe Gadibuſque receptis, tam diu Placentiam reſtitit, donec leg ſeditione agitatam ad officiu traxit; auctoribus noui n ſummo ſupplicio affectis. *Ho ſius.*

238. *Alium laturus in orb* In Epirum & Macedoniam c Pompeium.

239. *Cum prope fatorum,* Cum ciuilis belli proſperos ceſſus Dij pene euerterunt, c ſeditione in exercitu.

242. *Perdere ſucceſſus ſcele* Scelerum ſucceſſum dicit, pr ciuile negotium, quo ipſe ci ciuem induiſſet arma; ac tam torum ciuium ſanguinem ſet, omnibus ſuis victoriis. *tenſius.*

244. *Seu mœſto claſſica,* Siue, quod militari ferocia pe li intermiſſionem ad Placent ferueſcente, ad ocium & pace clia.

Expulerat belli furias : seu præmia miles
Dum majora petit , damnat causamque, ducémque,
Et scelere imbutos etiam nunc venditat enses.
Haud magis expertus discrimine Cæsar in vllo est,
Quam non è stabili, tremulo sed culmine cuncta
Dejpiceret, starétque super titubantia fultus,
Tot raptis truncus manibus, gladióque relictus
Panè suo, qui tot gentes in bella trahebat,
Scit non esse ducis strictos, sed militis , enses.
Non pauidum iam murmur erat , nec pectore tecto
Ira latens : nam quæ dubias constringere mentes
Causa solet, dum quisque pauet, quibus ipse timori est,
Séque putat solum regnorum iniusta grauari,

Haud

clinabant : siue quod stipendia auctiora peterent ad ciuile hoc bellum maiori precio operam venalem licebantur. Cæsaris exercitus (inquit Appianus) iuxta Placentiam seditione edita, quod diutius in bello tenerentur, Imperatorem cœpit conclamare. Minas porro quinque singulas olim pollicitas à Cæsare , quum Brundusij esset, instantius petebat. lib. 2. de ciu. bell.

248. *Venditat.*] Alij leg. *vindicat.* Id est, asserere vult. missionẽ petit.

249. *Haud magis expertus, &c.*] Seditionem per X. annos in Gallicis bellis non senserat, in ciuilibus aliquas. Sueton. in Cæsar. 69. nunquam tamen alias neque maiori cum periculo expertus est, quam lubrica & instabilis esset imperatoris sedes , militaribus viris huc illuc paruo momento impulsis freti; à quibus si destitutus fuerit sibique relictus , tum denique fatebitur non suo sed militum ense pugnandum esse.

250. *Quam non è stabili.*] Id est, quam lubrica esset eius potentia, & quam inconstans , & infirma. *Tremulo.*] Dubio & periculoso.

251. *Super titubantia fultus.*] Trementia, inconstantia & incerta.

252. *Truncus manibus.*] Orbatus, destitutus militibus. *Gladioque relictus Pœne suo.*] Iam experiebatur suo periculo, enses quibus victoriæ fuerant partæ , non suos esse, sed militum , quorum auxilio vicerat. *Hortens.*

254. *Strictos enses.*] Enses qui stringuntur. *Grot.*

255. *Non pauidum iam murmur erat.*] Neque clancularia erat coniuratio, sed aperta seditio.

256. *Nam quæ dubias, &c.*] Metus ignominiæ ac pœnæ solet feroces militum animos constringere ac sub imperio continere , ea causa nunc non continuit militares homines à seditione. *Hort. Nam quæ dubias, &c. quicquid multis peccatur.*] Non enim Cæsaris milites in imperio cõtinuit, qui alios plerunque, metus, ne paucorum, qui grauatim ferunt tyranni iniustum imperium , coniuratio iudicaretur , sed emanarat iam in plurimos seditio, qui iunctæ quasi vmbone phalanges præfidentius loquitabantur : & quod à multis peccatur impune fieri creditur.

258. *Seque putat solum, &c.*] Quidam sic exponunt *grauari.* Tyrannidis iniustitiam grauatim ferre vt verbum *grauari* depon

Haud retinet. quippe ipſa metus exoluerat audæ
Turba ſuos. quicquid multis peccatur, inultum eſt.
Effudére minas : Liceat diſcedere Cæſar
A rabie ſcelerum. quaris terráque maríque
His ferrum iugulis, animáſque effundere viles
Quolibet hoſte paras : partem tibi Gallia noſtri
Eripuit : partem duris Hiſpania bellis :
Pars jacet Heſperia : totóque exercitus orbe
Te vincente perit. Terris fudiſſe cruorem
Quid juuat Arctois, Rhodano, Rhenóque ſubactis ?
Tot mihi pro bellis bellum ciuile dediſti.
Cepimus expulſo patriæ cùm tecta Senatu,
Quos hominum, vel quos licuit ſpoliare Deorum ?
Imus in omne nefas, manibus, ferróque nocentes,
Paupertate pij. finis quis quæritur armis ?
Quid ſatis eſt, ſi Roma parum ? iam reſpice canos,
Inualidáſque

aliter, non paſsiuè accipiatur. Vel *injuſta*, hoc eſt per injuſta, vt ſit eclipſis, quod & Glariano videtur arridere. Dum ſcil. miles putat ſe per injuſta regna, & injuſtam dominationem opprimi. *Horten ſ.*

261. *Minas.*] Has quæ ſeq. *Liceat diſcedere, &c.*] Petitoria oratio militum generis Deliberatiui eſt. Poſtulant enim abſente Cæſare miſsionem & vacationem à militia, poſt tot & tantos labores exantlatos. Habes & locos Demonſtratorios, quibus bellum vt nefarium & impium deteſtantur. Quin & Iudiciales attingunt dum obiter cum Cæſare expoſtulant de injuria facti : quod pro tantis laboribus adeo nullæ ſibi habeantur referanturue gratiæ ; vt ſuas victorias Fortunæ acceptas ferat, non virtuti militum ; quod indignum toleratu. *Horten ſ. Liceat diſcedere Cæſar.*] Petimus miſsionem, Cæſar. eamque juſtam à ciuilium bellorum furore.

263. *His ferrum jugulis.*] Qui os jugulent. *Viles quolibet, &c.*] Noſtras, apud te leui aut nullo precio habitas.

266. *Heſperia.*] In Italia.

267. *Rhodano, &c.*] Gallis & Germanis Rhodani Rhenique fluuiis accolis.

270. *Cepimus expulſo, &c.*] Capta Roma, neque ædes ciuium neque templa deorum nobis diripienda permittebantur.

272. *Imus in omne nefas.*] Arguimur quidem propter arma nefaria & ſceleſtas rapinas, impij, ſed propter paupertatem, pij : illa tibi, hæc nobis.

273. *Paupertate pij.*] Quantum enim rapinarum eſt, tuum eſt, non noſtrum à pietate in Imperatorem. *Hortenſius.* Vel ſumus in tanta rapiendi licentia pauperes tanquam ſi pij & innocentes eſſemus *Sulpit.*

274. *Iam reſpice, &c. Vſus abit vitæ.*] Optima vitæ pars nobis periit, bellis inſumpta, nec dum proſpeximus ſenectuti, aut quæſiuimus canis viaticum.

275. *Eo*

Inualidáſque manus, & inanes cerne lacertos.
Vſus abit vitæ: bellis conſumſimus ævum.
Ad mortem dimitte ſenes. en improba vota:
Non duro liceat morientia ceſpite membra
Ponere, non animæ galeam fugiente ferire,
Atque oculos morti clauſuram quærere dextram,
Conjugis illabi lacrymis, vnique paratum
Scire rogum. liceat morbis finire ſenectam.
Sit præter gladios aliquod ſub Cæſare fatum.
Quid, velut ignaros ad quæ portenta paremur,
Spe trahis? vſque adeò ciuilibus armis
Neſcimus cuius ſceleris ſit maxima merces?
Nil actum eſt bellis, ſi non dum comperit iſtas
Omnia poſſe manus. nec fas, nec vincula iuris
Hoc audere vetant. Rheni mihi Cæſar in vndis
Dux erat, hic ſocius. Facinus quos inquinat, æquat.
Adde,

275. *Et inanes lacertos.*] Et exhauſtos viribus lacertos. *Horten.*

277. *Ad mortem dimitte ſenes.*] Vt domi moriamur. *En improba vota.*] *Ironice.* Quantulum eſt hoc votum?

278. *Non duro liceat, &c.*] Liceat tandem molliter requieſcere, non duro ſolo vſq; in caſtris recũbere.

279. *Non animæ galeam.*] Non in pugna vſque morientes ferire galeam ſu. Alij leg. *glebam.*

280. *Oculos morti, &c.*] Propinqui dextram, quæ oculos morientibus claudat. lib. 3. vſ. 740.

281. *Vnique paratum, &c.*] In militia enim pluribus vnus rogus erigitur.

282. *Morbis, &c.*] Non ferro vſque.

283. *Sit præter gladios, &c.*] Contingat nobis ſub Cæſare mors naturalis, non violenta. *Horten.*

284. *Quid velut ignaros, &c.*] Expoſtulant cum Cæſare, quod impiè quaſi cæci ad cædem Pompeij & Senatus ducantur. cuius ſceleris & impietatis mercedem non obſcurè coarguunt: exilium, cædes, & nihil non horrendi ſuppilicij. Obliquè videntur Cæſari minitari fædam cædem aliquando, pro nefario bello. *Horten.*

286. *Neſcimus cuius, &c.*] Quaſi vero neſciamus, quãta maneãt milites præmia, qui vel ſceleſta ſui ducis cæde, bello ciuili finẽ imponũt.

287. *Nil actum eſt bellis.*] Nihil pugnando promouimus, ſi adhuc nondum eſt expertus, has noſtras manus, vel ipſum trucidare poſſe. *Horten.*

288. *Omnia poſſe manus.*] Etiam ipſum ducem de medio tollere.

Nec fas, &c.] Neque enim tenemur iure ſacramenti, quo minus hoc audeamus.

289. *Rheni mihi Cæſar.*] In bello quidem Gallico & Germanico datus es nobis dux: hoc ſuſcepiſti bellum ſine imperio, nobis fretus. & quidni ſocij ſimus?

290. *Facinus quos inquinat.*] Qui eodem crimine tenentur, æquales ſunt & ſocij. Ita Impp. Leo & & Anthemius in Conſtitutione,

Digitized by Google

Adde, quòd ingrato meritorum iudice virtus
Nostra perit. quicquid gerimus, fortuna vocatur.
Nos fatum sciat esse suum. licet omne Deorum
Obsequium speres, irato milite, Cæsar,
Pax erit. Hæc fatus, totis discurrere castris
Cæperat, infestóque ducem deposcere vultu.
Sic eat, ô Superi, quando pietásque, fidésque
Destituunt, morésque malos sperare relictum est;
Finem ciuili faciat discordia bello.
Quem non ille ducem potuit terrere tumultus!
Fata sed in præceps solitus demittere Cæsar,
Fortunámque suam per summa pericula gaudens
Exercere, venit: nec, dum desæuiat iras
Expectat: medios properat tentare furores.
Non illis vrbes, spoliandáque templa negasset,
Tarpeiámque Iouis sedem, matrésque Senatus,
Passuráque infanda nurus. vult omnia Cæsar

A

Cod. Iustin. 31. *Vt eos quos par facinus coinquinat & æquat, verosque similis pœna comitetur.* Grotius.

292. *Quicquid gerimus, &c.*] Qui fortunæ suæ, non virtuti nostræ prælia feliciter gesta fert accepta.

293. *Nos fatum, &c.*] Faciemus vt intelligat felicitatem suam à nobis pendere.

294. *Obsequium speres.*] Impiè hoc ab irato milite; quod ne applaudentibus quidem diis bellum sit gesturus amplius, nisi milites sibi propitios & fauentes habeat. *Horatens. Irato milite.*] Et deserente te.

295. *Pax erit.*] Non poteris bellum gerere.

297. *Sic eat, ô Superi.*] Deos precatur poëta, vt discordiæ & rebellionis huius interuentu dirimatur bellum ciuile. *Quando pietasque, &c.*] Vbi in ducibus deficit pietas & fides in patriam & ciues suos, timeremus à perfidia & rebellione militum finem ciuilis belli.

300. *Quem non ille, &c.*] Non tamen Cæsarem. Qui (referente Suetonio) fecit vt celeriter ad officium redierint, nec tam indulgentia ducis quam celeritate. Non enim cessit vnquam tumultuantibus, atque etiam obuiam semperiit.

301. *Fata sed in præceps dimittere.*] Solitus præcipitare, magnisque exponere discriminibus. *Sulpitius.*

303. *Venit, &c.*] Quibus rebus (inquit Appianus) commotus Cæsar, ex Massilia Placentiam magna celeritate solicitudineque peruenit, & ad milites adhuc dissidentes profectus, hunc in modum fari cæpit. *Ira, &c. furores.*] Militum.

305. *Non illis vrbes.*] Neque enim rapinas raptusque suis negasset suo judicio quod illa improbasset; sed quo militum animos horum amore & desiderio incitatos detineret.

306. *Tarpeiamque Iouis sedem.*] Libro

A se saua peti, vult præmia Martis amari:
Militis indomiti tantum mens sana timetur.
Non pudet, heu Cæsar, soli tibi bella placere
Iam manibus damnata tuis? hos ante pigebit
Sanguinis? his ferri graue ius erit? ipse per omne
Fasque nefasque rues? lassare, & disce sine armis
Posse pati: liceat scelerum tibi ponere finem.
Saue quid insequeris? quid iam nolentibus instas?
Bellum te ciuile fugit. Stetit aggere fultus
Cessitis, intrepidus vultu, meruitque timeri
Non metuens: atque hæc ira dictante profatur:
Qui modò in absentem vultu, dextráque furebas
Miles, habes nudũ, promtúmque ad vulnera pectus.
Hic fuge, si belli finis placet, ense relicto.
Detegit imbelles animos nil fortiter ausa
Seditio, tantúmque fugam meditata iuuentus,

Ac

Libro 1. vſ. 196. *Matresque Senatus.*] Matronas, & virgines ſtuprandas.

309. *Sana timetur.*] Pacem appetens, deteſtata bellum ſcelerum.

310. *Non pudet, heu Cæsar.*] Per auerſionem expoſtulat cum Cæſare Poëta, quaſi illi ſoli bellum ciuile placeat. *Hortenſ.*

311. *Manibus damnata tuis.*] Militibus, iiſque feris.

312. *His ferri graue ius erit.*] Cum indignatione hæc effundit poëta: quum alioquin facultas diripiendi & ferro ſæuiendi poſthac militibus erit, qui cædibus & rapinis ſemper delectati fuerunt, & tu iis gaudes. *Hortenſ.*

313. *Lassare, & disce, &c.*] Epilogum concludit monitione, vt tandem belli ciuilis tædium capiat, vt defatigetur ſemel poſt tot incommoda & pericula bellorum, maximè ciuilium. *Hortenſ.* *Sine armis, &c.*] Eſſe. ἰδιωτισμὸς Hiſpanis vſitatus, Senecæ Thyeſtes, *poſſe ſine regno pati.* Senec. 2. cont. 2. *potes ſine viro pati.* & noſter infra l. 9. vſ. 110. *neſcis ſine rege pati.*

316. *Aggere fultus.*] Quo eminaret, ad milites concionaturus.

317. *Meruitque timeri.*] Autoritate & maieſtate verendus.

318. *Non metuens.*] Diſſimulato metu, inquit, Frontinus lib. 1. Strateg. cap. 9.

321. *Hic fuge.*] Alij leg. *Hinc fuge.* Quaſi non ſimpliciter eos miſſos faceret, ſed contemptim & cum ſtomacho è caſtris faceſſere iuberet: quæ res ſuprà modum milites percellit, exiſtimantes Cæſarem retenturum eos blandimenta multa dando. *Hort. Hoc fuge.*] pectore hoc meo reconde enſem, & bello quod adeo tibi diſplicet, finem impone.

322. *Detegit imbelles, &c.*] Multa ſeditioſe in ducem loqui, nihil audere; arguit degeneres ignauoque animos, ad fugam quàm bellum paratiores.

Digitized by Google

Ac ducis inuicti rebus laſſata ſecundis.
Vadite, méque meis ad bella relinquite fatis:
Inuenient hac arma manus, vobiſque repulſis
Tot reddet Fortuna viros, quot tela vacabunt.
Anne fugam Magni tanta cum claſſe ſequuntur
Heſperiæ gentes, nobis victoria turbam
Non dabit, impulſi tantum quæ præmia belli
Auferat, & veſtri rapta mercede laboris,
Lauriferos nullo comitetur vulnere currus?
Vos defecta ſenes, exhauſtáque ſanguine turba
Cernetis noſtros iam plebs Romana triumphos.
Cæſaris an curſus veſtræ ſentire putatis
Damnum poſſe fugæ? veluti ſi cuncta minentur
Flumina, quos miſcent pelago, ſubducere fontes,
Non magis ablatis vnquam decreſceret aquor,
Quàm nunc creſcit, aquis: an vos momenta putatis
Vlla dediſſe mihi? nunquam ſic cura Deorum
Se premit, vt veſtræ morti, veſtræque ſaluti
Fata vacent, Procerum motus hæc cuncta ſequuntur.
Humanum.

325. *Vadite.*] Hinc faceſſite, poſitis armis.

326. *Inuenient hæc arma manus.*] Facile inueniam nouos milites qui capeſſant arma à quibus vos diſceditis.

328. *Anne fugam Magni, &c.*] Cum videatis tantas Italorum atque Hiſpanorum copias ſequi Pompeium fugientem & prope victum, creditiſne mihi defuturos milites belli iam pene abſoluti, victoriæ & triumphi comites, facili & paruo labore in veſtri honoris præmia ceſſuros?

330. *Impulſi tantum, &c.*] Iam præcipitis & quaſi peracti.

333. *Vos defecta ſenes, &c.*] Vos bello diutino fracti, ſed propter perfidiam veſtram inhonorati, turbæ & ſine nomine vulgo redditi atque in fecem plebis relati, ſpectabitis nos triumphantes.

336. *Veluti ſi cuncta, &c.*] Non magis quam minueretur mare, ſi fontes negarent illi flumina.

339. *An vos momenta putatis, &c.*] Refutat id, quod clamauerant, Cæſarem militum virtute & labore viciſſe. Reſpondet Deos Imperatorum non militum fata curare: infertque proinde ſuam victoriam à fatis, non à militibus pendere. *Momenta.*] Fauorem, effectum. *Hortenſius. Sulpitius.*

340. *Nunquam ſic cura, &c.*] Cura Deûm, non tam dimittit ſe & ad vilia deſcendit, vt veſtris rebus vacet, plebem reſpiciat: de principum negotiis, Dij tantum ſunt ſoliciti, illis cæteros omnes ſeruire volunt.

342. *Procerum motus hæc, &c.*] Omnia hæc ad principes ducéſque referuntur, qui ſunt curæ Diis, &

Humanum paucis viuit genus. orbis Iberi
Horror, & Arctoi, noſtro ſub nomine miles,
Pompeio certè fugeres duce. fortis in armis
Cæſareis Labienus erat: nunc tranſfuga vilis
Cum duce prælato terras, atque æquora luſtrat.
Nec melior mihi veſtra fides, ſi bella nec hoſte,
Nec duce me geritis, quiſquis mea ſigna reliquit,
Nec Pompeianis tradit ſua partibus arma,
Hic nunquam vult eſſe meus. ſunt iſta profectò
Curæ caſtra Deis, qui me committere tantis,
Non niſi mutato voluerunt milite, bellis.
Heu, quantum Fortuna humeris iam pondere feſſis
Amolitur onus! ſperantes omnia dextras
Exarmare datur, quibus hic non ſufficit orbis.
Iam certè mihi bella geram: diſcedite caſtris:
Tradite noſtra viris ignaui ſigna Quirites.

At

& volunt multitudinis labores in illorum commoda verti. *Sulpit.*

343. *Humanum, &c.*] Ita, in paucorum (hoc eſt principum) vtilitatem, cæteri omnes naſcuntur & viuunt. *Orbis Iberi, &c.*] Qui me duce Gallos, Germanos, Hiſpanos debellaſtis, fugiſſetis certe, nacti Pompejum ducem. adeo præſtat exercitus ceruorum leone duce, &c.

345. *Fortis in armis, &c.*] Labienus, legatus meus in bello Gallico, quondam fortis & vbique victor, ex quo ad Pompejum à me defecerit, animo & fortuna ſimul cum fide deficiens, vagatur profugus cum duce, quem mihi præſtulit. De Labieni defectione ad Pomp. vide quæ Dio. lib. 41.

348. *Nec melior mihi, &c.*] Neque tamen melius judicabo de fide veſtra quam Labieni: etiamſi ad Pompejum non defeceritis, neque enim ego illum pro meo habiturus ſum, niſi qui meas partes ſecutus fuerit.

353. *Mutato voluerunt milite.*] Firmioribus viribus ex nouo milite conſcripto.

354. *Quantum Fortuna, &c.*] Quanta cura me exonerat Fortuna, cui modo ſolicito de præmio militibus, quibus totus orbis diuidundus vix ſufficeret, pro ſtrenue nauata opera pernumerando, jam ad manum & in promptu merces eſt abunda ipſorũque votis expetita, mera miſsio abſque præmiis.

355. *Sperantes omnia.*] Qui potuiſſent à me omnia ſperare: & eſt callida ad mitigandum retinendumque ratio. *Sulpit. Sperantes omnia.*] Quibus fas erat omnia à me ſperare.

356. *Exarmare.*] Miſſas facere.

357. *Mihi bella geram.*] *Emphatice*; non vobis, qui me deſeruiſtis.

358. *Viris ignaui ſigna.*] Fortibus; namque vos ignaui eſtis. *Quirites.*] In alia ſeditione, (ref. Suetonio) ardente tunc in Africa bello, milites miſsionem & præmia cum ingentibus minis flagitãtes, vna voce qua *Quirites* eos appellarat, tam facile circumegit & flexit,

At paucos: quibus hæc rabies auctoribus arſit,
Non Cæſar, ſed pœna tenet. procumbite terræ:
Infidúmque caput, feriendáque tendite colla.
Et tu, quo ſolo ſtabunt iam robore caſtra
Tiro rudis, ſpecta pœnas, & diſce ferire,
Diſce mori. Tremuit ſæua ſub voce minantis
Vulgus iners: vnúmque caput, tam magna iuuẽtus
Priuatum factura timet: velut enſibus ipſis
Imperet, inuito moturus milite ferrum.
Ipſe pauet, ne tela ſibi dextræque negentur
Ad ſcelus hoc Cæſar: vicit patientia ſæui
Spem ducis, & jugulos, non tantùm præſtitit enſes,
Nil magis, aſſuetas ſceleri quàm perdere mentes,
Atque perire timet. tam diro fœderis ictu
Parta quies, pœnáque redit placata iuuentus.
Brunduſium decimis iubet hanc attingere caſtris.

Et

flexit, vt ei milites eſſe ſe confeſtim reſponderint: & quamuis recuſantem in Africam ſint ſecuti.

359. *At paucos, &c.*] Paucos nihilominus retineo, neque ego tamen, ſed pœna, ſeditionis huius autoribus infligenda, vt exemplum ad nouos milites tranſeat, qui diſcant capite plectere ſeditioſos, ipſi ſimile expectent ſupplicium, ſi quid ſimile deliquerint. *Grotius exponit*: Diſce in pœna, quod in prœlio vſurpes, ferire & mortem contemnere.

360. *Procumbite terræ.*] Vt ſecuri percutiamini.

365. *Vnumque caput, &c.*] Vnum Cæſarem timuerunt, quem facile fuerat in ordinem redigere, ſi ab eo recederent. perinde ac ſi ipſi enſes imperium ducis executuri fuiſſent, renuente & detrectante imperium milite.

368. *Ipſe pauet.*] Metuebat enim Cæſar, ne milites haberet, parentes imperio: & tamen militum patientia vicit exſpectationem ducis. *Horten ſ.*

369. *Ad ſcelus hoc Cæſar.*] Ad interficiendos eos qui miſſionem & pacem optauerant.

370. *Iugulos, &c.*] Nonam legionem, apud Placentiam, totam cum ignominia miſſam fecit: ægreque poſt multas & ſupplices preces, nec niſi exacta de ſontibus pœna, reſtituit. Sueton. in Cæſare. Nonæ legionis, quæ ſeditionis cauſam imprimis præſtitit, decumatione conſtituta, gemitu ab omnibus edito; prætores genibus affuſi veniam ſupplicíter ab ipſo depoſcebant. Cæſar tandem vix ira poſita, hoc conceſſit vt C. duntaxat: & XX. ſeditionis principes ab omnibus eligerentur, & XII. ex his à cæteris ſelecti ſupplicio afficerentur. Appian. 2. de bello ciu.

371. *Nil magis, &c.*] Nihil magis timuit, quam ne veterani ad omne ſcelus aſſueti, vel ferociam animi ponerent, vel ab ipſo recederent.

374. *Decimis iubet.*] Decem dierum itineribus. Et ſatis quidẽ longis citatiſque, ſi modo longitudinem fere Italiæ armati X. diebus

ſint

Et cunctas reuocare rates, quas auius Hydrus,
Antiquúſque Taras, ſecretaque littora Leucæ,
Quas recipit Salapina palus, & ſubdita Sipus
Montibus: Auſoniam quà torquens frugifer oram,
Dalmatico Borea, Calabróque obnoxius Auſtro
Appulus Adriacas exit Garganus in undas.
Ipſe petit trepidam tutus ſine milite Romam
Jam doctam ſeruire togæ: populóque precanti
Scilicet indulgens, ſummum Dictator honorem
Contigit, & latos fecit ſe Conſule faſtos.
Namque omneis voces, per quas jam tempore tanto
Mentimur dominis, hæc primum repperit ætas,
Quà ſibi ne ferri ius vltium Cæſar abeſſet,
Auſonias voluit gladiis miſcere ſecures.

Addidit

ſint emenſi. *Hanc attingere.*] Iuuentutem, hoc eſt, exercitum.

375. *Auius Hydrus.*] Flexuoſus fluuius Calabriæ.

376. *Taras.*] Fluu. iuxta Tarentum. *Leucæ.*] Vrbis Salentinorum.

377. *Salapina palus.*] Variant hic Mss. ſed quam recepimus vera eſt lectio. Salapia enim paludi nomen. Plinius III. II. *Grot. Salapina palus.*] Salapia Apuliæ opp. Annibalis meretricio amore famoſum. *Sipus.*] Sipuntum, Apuliæ vrbs.

378. *Montibus.*] Gargani, qui Apuliæ mons eſt, hinc Auſtro è Calabria, inde Boreæ è Dalmatia flanti, expoſitus, cui ſubiacens promontorium in mare Adriaticum extenditur.

381. *Ipſe petit trepidam, &c.*] Cæſar compoſita ſeditione, ſine exercitu Romam contendit.

382. *Togæ.*] Pacis autori Cæſari iam togato.

383. *Summum Dictator.*] Neque Senatu, aut Conſule illum deligente, ſeipſum Dictatorem nominauit Cæſar. vndecima deinde die Dictaturæ ſe abdicauit poſtquam ſe & P. Seruilium Coſſ. creaſſet.

384. *Latos, &c.*] Ironice. *Faſtos.*] Supra verſu 5. dictum, annos in libris Faſtorum nominibus Conſulum ſignari ſolere. Et ſignificaturi quo anno quid geſtum eſſet, Conſulum ſolum eius anni nomina citabantur. *Horenſ.*

385. *Namque omneis voces, &c.*] Namque ab hoc anno, quo Cæſar, ne quod ſibi ferro ſæuiendi ius deeſſe, ſummam imperij poteſtatem conſulatui adnexuit, inualuere omnes illi tituli quibus tyrannis Imp. aſſentamur, cuiuſmodi ſunt *Diuus, ſemper Auguſtus, Pater patriæ, fundator quietis, Dominus, &c. Voces, per quas, &c.*] Titulos indicat aſſentationis plenos, quibus ſolebant tyrannis falsò aſſentari, tum primum inuentos. Propterea *mentimur* non quibuſlibet, ſed dominis; id quod ſeruorum eſt, & mancipiorum abjecti fractique animi. *Horenſ.*

388. *Auſonias ſecures.*] Conſulatum vrbis Romæ. *Gladiis miſcere, &c.*] Imperatorum inſignia inſignibus Conſulum.

Digitized by Google

Addidit & fasces aquilis, & nomen inane
Imperij rapiens, signauit tempora digna
Mœsta nota. nam quo melius Pharsalicus annus
Consule notus erit? fingit solennia campus,
Et non admissa dirimit suffragia plebis,
Decantátque tribus, & vana versat in vrna.
Nec cœlum seruare licet: tonat augure surdo,
Et latæ jurantur aues, bubone siniſtro.
Inde perit primùm quondam veneranda potestas
Iuris inops: careat tantum ne nomine tempus,
Menstruus in fastos distinguit secula Consul
Nec non Iliacæ numen quod præsidet Albæ

Haud

389. *Nomen inane, &c.*] Consulis aut etiam Imperatoris, cum rectius appellandus esset tyrannus.

390. *Signauit, &c.*] Signauit annum suum cæde Pompei), euersione Senatus & libertatis.

392. *Fingit solennia campus, &c.*] Hinc posteaquam ad vnum Cæsarem cuncta fuerint delata, omnes maiorum ritus & disciplina in creandis magistratibus sublata sunt. Imaginaria quædam Comitiorum in Campo habetur species, citantur à præcone tribus, neque tamen conueniunt aut admittuntur ad distincta suffragia, frustra in ciſtas conjiciuntur tabellæ, si quidem Imperator vel centuriis commendat vel ipse designat creatque quē vult Consulē.

393. *Dirimit suffragia.*] Sustulit. nam Se & Seruilium Cons. dixit.

395. *Nec cœlum seruare licet.*] Prætuaricato etiam omni iure auspiciorum. Neque enim, pro more veterum, adhibentur Comitiis centuriatis Augures tres, qui cœlum & aues obseruent; aut si adhibeantur, cum propter Iouem tonantem, fulgarantemue aut infausta auspicia comitia impediri oporteat? dissimulant tamen se non audisse tonitrua, & quæcumque mali ominis apparuerint auguria parati sunt iurate læta esse & auspicata. *Tonat augure surdo.*] Dissimulante augure. Nam qui sub tonitru Iouis creatus fuerat, vitio creatus dicebatur, cogebaturque se abdicare magistratui. *Hort.*

396. *Et latæ iurantur aues.*] Augur lętas & auspicatas aues addixisse iurabat. Inauspicatę aues maximè erāt, cornix, bubo, &c. *Hort.*

397. *Potestas Iuris inops.*] Cōsularis, auctoritate sua & iure priuata.

398. *Careat tantum ne nomine.*] Cum autem omnia à Cæsaribus administrarentur, poterat Consulatus aboleri. Sed ideo singulis annis Coss. adhuc creati sunt, vt tempora eorum nominibus in Fastis digererentur. Vel ideo tantū consules creati sunt, vt tempora signari possent. *Hortenſ. Sulpit*

399. *Mestruus in fastos, &c.*] In breue tempus, senos menses, binos singulos, creatus Cos. Hoc enim sub Impp. postea factitatum meminere Suetonius in Caligula, Claudio, Nerone: & Tacitus l. 17. de Othone. *In fastos.*] *In fastus* Ms. P. Et sanè eo sæculo hanc vocem, vt multas alias, fuisse geminæ flexionis, indicat illud x.

Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus. Grotius.

400. *Iliacæ.*] Ab Ascanio Troiano con-

Haud meritum Latio ſolennia ſacra ſubacto
Vidit flammifera confectas nocte Latinas.
Inde rapit curſus, & qua piger Appulus arua
Deſeruit raſtris, & inerti tradidit herba,
Ocyor & cæli flammis, & tigride fœta
Tranſcurrit: curuique tenens Minoia tecta
Brunduſij, clauſas ventis brumalibus vndas
Inuenit, & pauidas hyberno ſidere claſſes.
Turpe duci viſum eſt rapiendi tempora belli
In ſegnes exiſſe moras, portúque teneri,
Dum pateat tutum vel non felicibus æquor.
Expertes animos pelagi ſic robore complet:
Fortius hyberni flatus, cælúmque fretúmque
Cùm cepere, tenent, quàm quos incumbere certos
Perfida

conditæ. *Numen quod, &c.*] Iupiter Latialis, cui quotannis noui Coſſ. in monte Albano Latinas celebrabant de nocte ferias in memoriam fœderis inter Tarquiniũ Sup. & Lat. renouati. Macr. lib. 1. Saturn. cap. 16.

401. *Haud meritum.*] Indignum ſacris, quia Latij libertatem non defenderat, *Latio ſolennia, &c.*] His rebus & feriis Latinis, comitiiſque omnibus perficiundis XL. dies tribuit, inde ab vrbe proficiſcitur, Brunduſiumque peruenit. Comment. 3. ciu. bell. *Subacto Latio.*] Italia iam in poteſtatem redacta.

402. *Vidit flammifera, &c.*] Quaſi dicat, Cæſar antequam ex vrbe diſcederet, perfecit ferias Latinas, & quidem nocte, qua in monte diſcedebatur, cum funalibus & tædis ob tenebras. *Hortenſius.*

403. *Qua piger Appulus.*] Per Apuliam incultam, & herba horridam relictam.

405. *Ocyor & cæli, &c.*] Hyperbole de tigridis catulis orbatæ velocitate, vide quæ nos ex Plinio & Solino ad 18. epigr. Martialis lib. ſpect.

406. *Curuique tenens.*] Lib. 2. vſ. 613. *Minoia.*] A Cretenſibus, quibus Minos imperauit, condita. vt lib. 2. vſ. 610.

407. *Clauſas ventis, &c.*] Non tentandas nauibus.

408. *Pauidas hyberno.*] Tempeſtates hybernas minante Delphino oriente cum Cane matutino.

411. *Dum pateat tutum.*] Cæſar enim ſibi turpe duxit, quum Brunduſij eſſet, bellum trahere, ac non ſtatim conſueta ſua celeritate in aduerſam Græciam exercitum traducere, quam diu mare tutum eſſet per hoſtes; qui iã propter annĩ tempus portus omnes tenebant in Græcia. *Hor. Non felicibus æquor.*] Pompeianis, vel aliis, quos minus felices iudicabat quam ſuos.

412. *Expertes animos, &c.*] Huiuſmodi oratione confirmauit milites ſuos ad mare tentandum, ſuaſitque vt impedimenta in Italia relinquerent, ipſi expediti naues conſcenderent, &c. Commen. ciu. bell. 3.

413. *Fortius hyberni, &c.*] Conſtantius dicit hybernos ventos cælum tenere, quam vernos. *Hortenſius.*

415.

Digitized by Google

Perfida nubiferi vetat inconſtantia veris.
Nec maris anfractus, luſtrandáque littora nobis,
Sed recti fluctus; ſolóque Aquilone ſecandi.
Hic vtinam ſummi curuet carcheſia mali,
Incumbátque furens, & Graia ad mœnia perflet,
Ne Pompeiani Phaacum è littore toto
Languida jactatis comprendant carbaſa remis:
Rumpite, quæ retinent felices vincula proras.
Iamdudum nubes, & ſæuas perdimus vndas.
Sidera prima poli Phœbo labente ſub vndas
Exierant, & luna ſuas iam fecerat vmbras:
Cùm pariter ſoluêre rates, totóſque rudentes
Laxauêre ſinus: & flexo nauita cornu
Obliquat læuo pede carbaſa, ſummáque pandens

Suppara

415. *Perfida nubiferi, &c.*] Propter ventorum crebras mutationes ſub incertis vernis ſideribus.

416. *Nec maris anfractus.*] Neque per circuitum iter eſt, vnde opus ſit variis ventis: ſed vno tantum conſtanti. Aquilone tamen commodior erat Auſter. quòd teſtatur Comm. de ciu. bell. 3. *Nacti*, inquit, *Auſtrum*; & *Increbuit Auſter.*

418. *Hic vtinam, &c.*] Optat è veſtigio citra moram, ita ſecundum & ferentem ventum, vt plenis velis trajiciat. *Horrenſ. Curuem carcheſia mali.* Vehementi flatu vrgeat & inclinet ſummam mali partem, quo velum attollitur.

419. *Graja ad mœnia, &c.*] Epidamnum ceu Dyrrhach. lib. 2. vſ. 624. ab iis Corcyrēſibus qui Phæacum inſulam tenuerunt conditum. Thuc. l. 1. Strabo lib. 7. atque Apolloniam.

420. *Ne Pompeiani.*] Ne Pompejanæ è litore Dyrrhachino triremes inuadant noſtras onerarias ventis deſtitutas.

422. *Rumpite.*] Ad milites hortantis Cæſaris verba ſunt, habentque celeritatis ſiue præcipitantiæ potius indicationem. *Horrenſius.*

423. *Iam dudū, &c.*] Cauſa præcipitationis, quod paulatim diſpalescentibus nubibus veriſimile eſſet, ventos poſitum iri: ſimul cum proſpero vento, etiam portus & loca maris portui proxima aquis nudarentur. *Horrenſ.*

424. *Sidera prima, &c.*] Conclamantibus omnibus, *imperaret, quod vellet; quodcunque imperauiſſet, ſe æquo animo eſſe facturos*, pridie Non. Ian. naues ſoluit, impoſitis VII. legionibus, poſtridie terram attigit juxta ſaxa Cerauniorum, &c. Comment. ciu. bell. 3.

425. *Luna ſuas.*] Notatio temporis veſpertini.

427. *Sinus.*] Velorum ſinus, *Synecdoc.* ipſa vela. *Flexo nauita, &c.*] Obliquato in longitudinem nauis velo, ad captandum flantem à latere ventum remittentem, cornu antennæ cum pede, id eſt, imo veli angulo ſiniſtro producunt nautæ. reducto altero. *they bring fore the lorbord tack.*

428. *Obliquat læuo pede.*] Pedes propriè ſunt funes ad angulos velorum,

Suppara velorum perituras colligit auras.
Vt primùm leuior propellere lintea ventus
Incipit, exiguúmque tument, mox reddita malo
In mediam cecidere ratem : terráque relicta
Non valet ipſa ſequi puppes, qua vexerat aura.
Æquora lenta jacent alto torpore ligata.
Pigrius immotis hæſere paludibus vnda,
Sic ſtat iners Scythicas aſtringens Boſporus vndas
Cùm glacie retinente fretum non impulit Iſther,
Immenſúmque gelu tegitur mare : comprimit vnda,
Deprendit quaſcunque rates : nec peruia velis
Æquora frangit eques, fluctúque latente ſonantem
Orbita migrantis ſcindit Mæotida Beſſi.
Saua quies pelagi, mœſtóque ignaua profundo
Stagna

velorum, quibus ea vertebantur : & nunc dextri, nunc ſiniſtri ſolue-bantur velorum ſinus pro venti mutabilitate, & pro vt dextra vel ſiniſtra adſtaret. *Cornua* ſunt extremitates antennarum. Facere ergo pedem, Bel. *De ſchoot vieren.* Obliquare ſinus velorum, Belg. *'t Seyl aenſetten.* Sic obliquare curſum, Belg. *Laueeren.*

429. *Suppara, &c.*] Lintea ſupra antennam & acatium expanſa. *topſailes.*

430. *Vt primum, &c.*] Melius Ms. P. *Et primum.* Sequitur enim *mox.* Et primum quidem, inquit, ferens fuit ventus : mox elanguit. *Grotius. Leuior propellere.*] Parum crebreſcens. *Leuior propellere lintea.*] Venti flatus qui naues à terra deduxerat, remittit deficitque. *Mox reddita, &c.*] Ventis flare deſinentibus, laxa malis hæſere, ac in mediam nauim cecidere ; imo vt tum ad enauigandum parum eſſent vtilia. *Horenſ.*

434. *Æquora lenta, &c.*] Itaque malacia æquor ſternebatur, *becalled.* haud aliter quam gelu aſtringitur Pontus Euxinus, quem neque emittit Boſpor⁹ Thracius, neque impellit Iſter influens ſeptem oſtiis,

436. *Boſporus.*] Duo Boſpori ſunt, anguſta maris freta ; quorum alter Thracius, alter Cimmerius appellatur. In Boſporo Thracio, vbi Bizantium eſt, os Pontici maris in anguſtias quatuor ſtadiorum contractum, in Propontidem, Euxinū exonerat. Cimmerius Boſporus inter Mæotim & Euxinum Europā alluit. *Horenſ.*

438. *Comprimit vnda.*] Aſtringit, retinetque.

439. *Nec peruia velis, &c.*] Pontus & Mæotis palus, modo nauigiis peruia, iam indurata, equitibus, curribus & plauſtris ſolum præſtant. *orbita* autem veſtigium rotæ eſt, ipſa rota, *Synec.* currus.

440. *Fluctuque latente.*] Quia ſub glacie eſt.

441. *Beſſi.*] Beſſorum pop. Thraciæ ad Aemum montem.

442. *Saua quies pelagi, &c.*] Iſta tranquillitas ſtagnantis maris Cæſari magis aduerſa & inclemens quam ſæuiſſima tempeſtas, inſtar glacialis maris, Pontique gelu conſtricti nec ſeruantis curſus viciſſitudines ; non æſtu fluit, non reciproco fluxu refluxuque æſtuat, non ex vnda

ru-

Stagna jacentis aquæ, veluti deserta rigente
Æquora natura cessant: Pontúsque vetustas
Oblitus seruare vices non commeat æstu,
Non horrore tremit non Solis imagine vibrat.
Casibus innumeris fixæ patuêre carinæ.
Illinc infestæ classes, & inertia tonsis
Æquora motura grauis hinc languere profundi
Obsessis ventura fames. noua vota timori
Sunt inuenta nouo, fluctus nimiásque precari
Ventorum vires, dum se torpentibus vnda
Excutiat stagnis, & sit mare. nubila nusquam,
Vndarúmque minæ: cælo languente. fretóque
Naufragij spes omnis abit. sed nocte fugata
Læsum nube diem jubar extulit, imáque sensim
Concussit pelagi, mouitque Ceraunia nautis.
Inde rapi cœpêre rates, atque æquora classem

Curæa

rum motu solis splendorem & imaginem vibrat. *Solis imaginem interpretes Lunam esse volunt, referunteque hæc omnia ad Ionium mare & Cæsaris nocturnam nauigationem. dispiciat Lector.*

443. *Iacentis aquæ, &c.*] Propter tranquillitatem immotæ. *Veluti deserta rigente.*] Tanquam relicta à natura quæ nunc rigere, & se non mouere videtur, vel quasi æquor à natura damnatum esset, ne fluctus suos moueret, ac consuetas vires commeandi reciprocas seruaret. *Sulpitius. Hortensius.*

446. *Non horrore tremit.*] Sed jacet immota vnda, vt ne Solis quidem imaginem huc agitatam ac tremulam in aquarum superficie vibret. *Solis imaginem* hoc loco Lunam intelligit, quæ lucem suam à Sole accipit: nauigabat enim Cæsar nocte, vt modo dictum est. *Hortens.*

447. *Patuere carinæ.*] Obnoxiæ fuere.

448. *Infestæ classes.*] Hostiles, Pompejanæ, remigiis & celeritate præstantiores. *Tonsis.*] Remis: à tondendis fluctibus, sic dictæ. Virg. *Et in lento luctantur marmora tonsa.*

449. *Grauis hinc, &c.*] Si diu maris tranquillitate detinerentur, grauis fames.

450. *Noua vota.*] Tempestates exoptantia.

452. *Dum se torpentibus, &c.*] Modo cesset inerti torpore stagnare, redeat in suam naturam exciteturque ventis.

454. *Cælo languente.*] Ventis quiescentibus, nubibus nusquam apparentibus.

455. *Naufragij, &c.*] Inua sitque metus famis.

456. *Læsum nube.*] Nubibus obductum.

457. *Mouitque Ceraunia.*] Submouit ex oculis nautarum, agitatione fluctuum. *Hortensius. Mouitque Ceraunia nautis.*] Ceraunia Epiri montes moueri videbantur, cum naues ventis agitarentur.

458. *Atque æquora, &c.*] Et fluctus sinuosi à puppi surgentes cœpere impellere classem.

460. *Pala*

Cursus sequi, quæ iam vento, fluctúque secundo
Lapsa Palæstinas uncis confixit arenas.
Prima duces vidit iunctis consistere castris
Tellus, quam volucer Genusus, quam mollior Apsus
Circumeunt ripis. Apso gestare carinas
Causa palus, leni quam fallens egerit unda.
At Genusum nunc sole nives, nunc imbre soluta
Præcipitant: neuter longo se gurgite lassat,
Sed minimum terræ vicino littore nouit.
Hoc fortuna loco tantæ duo nomina famæ
Composuit: miserique fuit spes irrita mundi,
Posse duces paruæ campi statione diremtos
Admotum damnare nefas. nam cernere vultus,
Et voces audire datur: multósque per annos
Dilectus tibi, Magne, socer, post pignora tanta,

Sanguinis

460. *Palæstinas uncis confixit, &c.*] Quid Palæstinæ cum iis, qui ex Italia in Epirum naulgant? lege, quamquam nihil iuuantibus manuscriptis. *Apamestinas.* Nam Apamestè est in prominente parte Italiæ, quæ ad Epirum accedit, contrà Apsum flumen. Vidè Plin. & Ptolemæum. *Grotius. Palæstinas.*] Palæste, vrbs Orico vicina prope Ceraunia ad eum locum qui appellatur Pharsalus, omnibus nauibus ad vnam incolumibus milites exposuit. lib. 3. de bel. ciu. *Uncus confixit arenas.*] Ancoris.

461. *Prima duces vidit, &c.*] Eo tempore Pompeius erat in candauia. Audito vero Cæsarem adueniſſe & recepiſſe Oricum & Appolloniam; Dyrrhachio timens, adproperat. Cæsar ad fluu. Apsum castra posuit, Pompeius trans flumen.

462. *Genusus, quam mollior Apsus.*] Macedoniæ fluu.

463. *Apso, &c. fallens egerit vnda.*] Apsus leniter fluens stagnat, ideoque nauigabilis est.

464. *Causa palus.*] Causa cur nauigabilis sit quod palus leniter se in Apsum exoneret. *Hort.*

465. *At Genusum, &c.*] Genusus torrentior est rapidiorque propter niues solutas quibus augetur.

466. *Neuter, &c.*] Neuter fluu. procul à mari oritur.

468. *Duo nomina.*] Cæsarem & Pompejum.

469. *Miserique fuit, &c.*] Iamque omnium expectatio incassum cessit: sperauerant enim fore, vt duces isti, si quando in mutuum alter alterius conspectum venisset, nefarium hoc bellum improbarent.

471. *Admotum damnare nefas.*] In procinctu quasi, & ante oculos vtriusque positum.

472. *Multosque per annos, &c.*] Ex quo enim inita cum Pompeio affinitate, tradita illi in matrimonium filia sua, Cæsar Gallias obtinuit, non contigit propius vidisse Pompeium quam hic, nisi quod in Aegypto postea caput eius oblatum conspexerit.

473. *Pignora tanta, &c.*] Nuptias

Sanguinis infausti ſobolem, mortémque nepotis,
Te niſi Niliaca propiùs non vidit arena.
Cæſaris attonitam miſcenda ad prælia mentem
Ferre moras ſcelerum partes iuſſêre relictæ.
Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
Jam tum ciuili meditatus Leucada bello.
Illum ſæpe minis Cæſar, precibúſque morantem
Euocat: O mundi tantorum cauſa malorum,
Quid Superos, & fata tenes? ſunt cætera curſu
Acta meo, ſummam rapti per proſpera belli
Te poſcit Fortuna manum. num rupta vadoſis
Syrtibus incerto Libye nos diuidit æſtu?

Nunquid

ptias Pompeij & Iuliæ, quæ grauida abortum fecit mortuaque eſt, vt diximus lib. 1. ℣ſ. 113.

474. *Sanguinis infausti ſobolem.*] Poſt affinitatem infelicis filiæ. *Mortemque nepotis.*] Fœtus immaturi. Ms. P. leg. *nepotum*, quod & Torrentius in Codice quodam optimo ſcriptum reperit: & multitudinis numero rem magis exaggerat. Tum *poſt pignora tanta*, legendum dicit, *poſt pignora rapta*; nam & ſenſus hoc ſuadere videtur. Nam profecto *ſanguinis infausti ſobolem*, Iuliam, Cæſaris filiã intelligit; ac more ſuo Iniquior Cæſari, *infauſtum ſãguinem* ait.

476. *Cæſaris attonitam, &c.*] Cæſar expoſitis militibus eadem nocte naues remiſerat Brunduſium, quibus reliquas legiones equitatuſque tranſportaret Antonius, cuius tardior aduentus Cæſarem in bella pronum remorabatur.

477. *Ferre moras ſcelerum.*] Ceſſationem prælij & cædis. nam *moras ſcelerum*, ſuo more cladem ciuilem vocat. *Partes.*] Copiæ. *Relictæ.*] Brunduſij; nam ibi exercitui præerat Antonius. *Sulpit. Horte.*

479. *Iam tum ciuili, &c.*] Hic ſub Iulio Cæſ. exercitatus edoctuſque bellum tractare ciuile, quale & ipſe poſtea mouerit contra Octauium Auguſtum in quo victus eſt prope Leucadã. lib. 1. ℣ſ. 43. *Meditatus.*] Ridiculum hoc, ne dicam ἀδύνατον, quaſi verò Antonius euentum belli præſcire potuiſſet. *Leucada.*] Actiacam pugnam. Nam Leucas, inſula eſt in ſinu Ambracio; item promõtorium Epiri; inter quod & Actium, Octauius Antonium & Cleopatram nauali certamine vicit. *Meditatus Leucada.*] Meditatus ciuile bellum, quod poſtea ad Actium geſſit. *Grotius.*

480. *Illum ſæpe minis Cæſar.*] Cæſar, inquit poëta, indignabundus Antonij moram, huiuſmodi verbis ſecum ſtomachatur.

482. *Quid Superos.*] Cur belli exitum remoraris? *Sunt cætera curſu, &c.*] Omnia noſtro conſilio, *curſu* & celeritate, feliciter & virtute ſunt confecta: nihil igitur reliquum eſt, eſt, niſi id, quod fortuna abs te poſtulat, vt finem bello imponamus. *Horten.*

483. *Summam manum.*] Summam manum rebus imponere dicimur, quum perficimus. *Sulpit.*

484. *Num rupta, &c.*] Num tibi iter eſt per mare periculoſum longum aut inexploratum non eſt.

485. *Libye nos diuidit.*] Argumentatur

Nunquid inexperto tua credimus arma profundo?
Inque nouos traheris casus? ignaue, venire
Te Cæsar, non ire, jubet. prior ipse per hostes
Percussi medias alieni iuris arenas.
Tu mea castra times? pereuntia tempora fati
Conqueror: in ventos impendo vota, fretúmque.
Ne retine dubium cupientes ire per æquor:
Si bene nota mihi est, ad Cæsaris arma iuuentus
Naufragio venisse volet. jam voce doloris
Vtendum est: non ex æquo diuisimus orbem.
Epirum Cæsárque tenet, totúsque Senatus:
Ausoniam tu solus habes. his térque, quatérque
Vocibus excîtum postquàm cessare videbat,
Dum se deesse Deis, at non sibi numina, credit:
Sponte per incautas audet tentare tenebras,
Quod iussi timuêre, fretum: temeraria prono

Expertus

tatur à facili, ad transportandum exercitum. Nam Syrtes Libycæ nos non separant, sed tumus vicini: quum inter Calabriam, Brundusiumque & Dyrrhachium atque Epirum, fretum sit non multorum stadiorum latitudine. *Hortens.*

486. *Nunquid inexperto, &c.*] Non ante à me tentato. Cæsar enim nuper admodum, cum septem legiones transuectaret, mare illud emensus fuerat: quare acerbe eum *ignauum* appellat, quod exemplum ejus imitari non audeat. *Hortens.*

487. *Venire.*] Sequi.

488. *Non ire jubet.*] Venitur ad amicos: itur ad hostes, aut in vacua. *Grotius.*

489. *Percussi medias, &c.*] Appuli, fixique ancoras in litore ab hostibus occupato.

490. *Pereuntia tempora fati.*] Tua ignauia, quæ meam victoriam, mihi fato destinatam, remoretur, quam propè in manibus habeo. *Hortens.*

491. *In ventos impendo.*] Id est, est, frustrà preces consumo meas in fretum. *Hortens.*

493. *Ad Cæsaris, &c.*] Milites mei vel è certo naufragio enatantes ad me trajici gestiunt.

494. *Voce doloris.*] Quam mihi dolor extorquet.

495. *Non ex æquo diuisimus.*] Cum ego & totus Senatus Epirum; tu solus Italiam possideas, tuoque imperio regas. Proinde inæqualiter orbis diuisus est. *Hortens.*

497. *Terque.*] Sæpius.

498. *Vocibus excitum, &c.*] Antonium inuocatum, quem interea Libo Pompeij præfectus cum classe L. nauium, insula quæ contra Brundusinum portum est, occupata, egressu prohibuit.

499. *Se deesse Deis.*] Se negligere, rerum bene gerendarum occasiones à Diis oblatas, Deos suis votis non deesse.

501. *Iussi timuere.*] Antonius Gabinius & Calenus cum suis, quo

Expertus ceſsiſſe Deo: fluctúſque verendos
Claſsibus, exigua ſperat ſuperare carina.
Soluerat armorum feſſas nox languida curas:
Parta quies miſeris, in quorum pectora ſomno
Dat vires fortuna minor: iam caſtra ſilebant:
Tertia iam vigiles commouerat hora ſecundos,
Cæſar ſollicito per vaſta ſilentia greſſu
Vix famulis audenda parat: cunctiſque relictis,
Sola placet Fortuna comes. tentoria poſtquàm
Egreſſus vigilum, ſomno cedentia membra
Tranſiluit, queſtus tacitè quòd fallere poſſet;
Littora curua legit, primíſque inuênit in vndis
Rupibus exeſis hærentem fune carinam.
Rectorem, dominúmque ratis ſecura tenebat
Haud procul inde domus, non vllo robore fulta,
Sed ſterili junco, cannáque intexta paluſtri,
Et latus inuerſa nudum munita phaſelo.

Hæc

quos præter mandatum literis euocauerat. *Temeraria prono, &c.*] Multoties expertus feliciter ſibi ceſsiſſe temeraria auſa.

502. *Fluctúſque verendos Claſsibus, exigua, &c.*] Cum pars exercitus ob inopiam nauium cum Antonio Brunduſij relicta moram faceret, Cæſar moræ impatiens, tanquam nuncius, ad arceſſendos eos, ardeate ventis mari, nocte concubia, ſpeculatorio nauigio, ſolus ire tentauit. ait Florus lib. 4. cap. 2. Aembo, Dio. 41. rati veloci, Appian. 2. de bell. ciu. naui duodecim remorum. Plut. in Cæſ.

504. *Soluerat.*] Noctis notatio. *Armorum.*] Pro armatorum.

505. *In quorum &c.*] Quorum, quo quiſque fortuna eſt minori, eo arctiori compreſſus ſomno reficitur. vt infra vſ. 527.

506. *Iam caſtra ſilebant: Tertia, &c.*] Altiſsima per caſtra quies, ſub ſecunda noctis vigilia, è ternis in ternas horas releuatis ſingulis.

509. *Vix famulis audenda parat.*] Facinus, quod famulorum nemo auſus fuiſſet. Plutarchus refert Cæſarem ſeruili habitu diſsimulaſſe ſe. Appianus, præmiſiſſe eum tres ſeruos qui ratem apparārent ſibi tanquam Cæſaris nuncio.

511. *Somno cedentia, &c.*] Militum ſomno ſopitorum.

512. *Queſtus tacite, &c.*] Inique tamen ferens vigilias adeò ſecuras, imò neglectas.

513. *Legit.*] Luſtrat, percurrit.

516. *Non vllo robore fulta.*] Nullis lignis fulta.

517. *Sterili junco.*] In ſterili ſolo nato.

518. *Et latus, &c.*] Cuius latus inuerſa cymba muniebatur.

519. *Te*

Hæc Cæſar bis térque manu quaſſantia tectum
Limina commouit. molli conſurgit Amyclas,
Quẽ dabat, alga, toro. Quisnã mea naufragus, inquit,
Tecta petit? aut quem noſtra Fortuna coëgit
Auxilium ſperare caſa? ſic fatus, ab alto
Aggere, iam tepidæ ſublato fune fauillæ,
Scintillam tenuem commotos pauit in ignes,
Securus belli: prædam ciuilibus armis
Scit non eſſe caſas. O vita tuta facultas
Pauperis, anguſtique lares! ô munera nondum
Intellecta Deûm! quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu
Cæſarea pulſante manu? tum poſte recluſa,
Dux ait: Expecta votis majora modeſtis,
Spéſque tuas laxa iuuenis, ſi iuſſa ſecutus
Me vehis Heſperiam, non vltrà cuncta carina
Debebis, manibúſque inopem duxiſſe ſenectam.
Ne ceſſa præbere Deo tua fata volenti
Auguſtos opibus ſubitis implere Penates.
Sic fatur: quanquam plebeio tectus amictu,

Indocilis

519. *Tectum, &c.*] Tenuí quippe adminiculo fultum.

520. *Amyclas.*] Nauitæ nomen.

521. *Naufragus.*] E naufragio, credo, enatans.

524. *Aggere.*] Thoro ex alga & vlua. *Iam tepidæ, &c.*]Suſcepit funem in quo ſeruabatur ignis, *arida circum Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.* Virg. 1. Aeneid.

525. *Commotos pauit, &c.*] Nutriuit mouendo, donec flamma eluxit.

527. *O vita tuta, &c.*]O paupertas, incolumitatis pignus! Deorũ munus! cuius quanta ſit vtilitas neſciunt mortales. Νήπιοι οὐδ' ἴασιν ὅσον μέγ' ὄνειαρ, &c. Heſiod.

532. *Dux ait, &c.*]Onerat nautæ animum magnificis commodorum promiſſis, priuſquam proponat, quid ſit faciendum, quidque petat. *Hort. Votis maiora modeſtis.*] Maiora præmia quam per modeſtiam optare liceat.

533. *Spéſque tuas, &c.*]Dilata, ad ſperandum ampliſſima.

534. *Me vehis Heſperiam.*] Pro in Heſperiam. *Non vltra, &c.*]Non erit cur poſthac victum ſcapha ſola quærites.

535. *Duxiſſe ſenectam.*] Vt meo beneficio tranquillam quietamque ſenectam ſis in otio & lauta vita acturus. *Horrenſ.*

536. *Ne ceſſa præbere, &c.*]Quin laxas ſinum ad capienda Mercurij & bonæ Fortunæ miſſilia, quin pandis fores tenuis laris repente & tanquam per ſomnium admiſſurus aureum imbrem.

538. *Quanquam, &c.*] Vtcun-

Indocilis priuata loqui tum pauper Amyclas:
Multa quidem prohibent nocturno credere ponto.
Nam ſol non rutilas deduxit in æquora nubes,
Concordéſque tulit radios: Noton altera Phœbi,
Altera pars Boream diducta luce vocabat.
Orbe quoque exhauſtus medio, languénſque receſſit,
Spectanteis oculos infirmo lumine paſſus.
Lunáque non gracili ſurrexit lucida cornu,
Aut orbis medij puros exeſa receſſus:
Nec duxit recto tenuata cacumina cornu,
Ventorúmque nota rubuit: tum lurida pallens
Ora tulit vultu ſub nubem triſtis ituro.
Sed mihi nec motus nemorum, nec littoris ictus,
Nec placet incertus, qui prouocat æquora, Delphin:

Aut

que ſeruili habitu (teſte Pluthar-cho) vel plebeio nuncium mentitus, non tamen potuit non magnifica & ſplendida loqui.

540. *Multa quidem, &c.*] Plurima heſterna tempeſtatum prognoſtica vetant *me nocte per altum Ire neque à terra permittunt ſoluere funem.* Noſter autem ſuo more ſigna omnia congerit è Virg. 1. Georg. accerſitis quæ & ipſe debet Arati σημείοις & φαινομένοις.

541. *Nam ſol non, &c.*] Sol enim occidens ſi rutilus ſit, aut rubeſcentibus circundatus nubibus, ſerenitatem craſtini ſpondet Arat. Virg. 1. Georg. Plin. lib. 18. cap. vlt.

542. *Concordeſque tulit radios.*] *Nec concordes tulit radios.* vt lib. 2. vſ. 35. monuimus. *Sed denſa inter nubila ſeſe Diuerſi erumpebant radij*, hinc ad Auſtrum, inde ad Boream ſparſi.

543. *Diducta luce.*] Diuiſis radiis.

544. *Orbe quoque, &c.*] Medio concauus viſus, & fulgore debilis.

545. *Lumine paſſus.*] Spectari ſe paſſus eſt, non læſa acie aſpicientis. *Sulpitius.*

546. *Non gracili, &c.*] Non tenui, ſed obtuſo & craſſo. Vel ſurrexit non lucida, cornu gracili: nã ſi cornu lunæ acuminatum, ventũ præſagit. *Sulpitius. Non gracili ſurrexit lucida cornu.*] *Obtuſis per cœlum cornibus ibat.* ἀμβλείαισι κεραίαις Arat. *Si nigrũ obſcuro cõpreſſerit æra cornu, &c.* 1. Georg.

547. *Aut orbis, &c.*] Nec clara & nubeculis vacua in medio orbis ſui receſſu. *Puros exeſa, &c.*] Continens in medio & concauitate nubem.

548. *Nec duxit, &c.*] Reſupina Lunę cornua pluuiam ab Auſtro præſagiunt. ὑπτάκοι ϑ' ὑέτοιο. Arat.

549. *Ventorumque nota rubuit.*] *Vento ſemper rubet aurea Phœbe.* εὖ μαλ' ἐρευϑὴς Πνεύματεή. rubicunda fiat.

551. *Litoris ictus.*] *Reſonantia longe Litora miſceri, & nemorum increbreſcere murmur.* Virg. 1. Georg. οἰδάίνουσα ϑάλασσα.

552. *Nec placet incertus.* Certus Delphinorum laſciuientium curſus ventum ab illa parte prænunciat: incertus, ventos, diuerſos.

553. *Aut*

Digitized by Google

Aut ſiccum quod mergus amat : quodque auſa volare
Ardea ſublimis penna confiſa natanti :
Quodque caput ſpargēs vndis, velut occupet imbrē
Inſtabili greſſu metitur littora cornix.
Sed ſi magnarum poſcunt diſcrimina rerum,
Haud dubitem prabere manus : vel littora tangam
Iuſſa, vel hoc potius pelagus, flatúſque negabunt.
Hac fatur, ſoluénſque ratem dat carbaſa ventis :
Ad quorum motus non ſolùm lapſa per altum
Aëra diſperſos traxêre cadentia ſulcos
Sidera : ſed ſummis etiam quæ fixa tenentur
Aſtra polis, ſunt viſa quati. niger inficit horror
Terga maris : longo per multa volumina tractu
Æſtuat vnda minax : flatúſque incerta futuri,
Turbida teſtantur conceptos æquora ventos.
Tunc rector trepidæ fatur ratis : Aſpice ſæuum
Quanta paret pelagus : Zephyroſne intēdat, an Euros,
Incertum eſt : puppim dubius ferit vndique pontus.
Nubibus,

553. *Aut ſiccum quod, &c.*] *Quum medio celeres reuolant ex æquore mergi Clamoremque ferunt ad litora.*

554. *Ardea ſublimis, &c.*] *Notaſque paludes Deſerit atque altam ſupranolat ardea nubem.* ἢ δ' ἀν ἐπὶ ξηρὴν ὅτ' ἰρώδιὸς, &c. Arat. *Natanti.*] *Metaph.* Leniter volanti.

555. *Quodque caput, &c.*] *Curſans per litora cornix Demerſit caput, & fluctum ceruice recepit.* Cic. 1. diuin. Arat. χέρσῳ ἐφέπων ἑλικοφόρα. Ἠὲ ἢ ποταμοῖο ἐβάψατο, &c.

557. *Sed ſi magnarum, &c.*] Licet iſta præſagia diſſuadeant nauigationem, tranſmittam tamen niſi id vel mare, vel venti aduerſi, me inuitum cogant retrò vertere velum, & iuſsis tuis non obedientem eſſe. *Horten.*

559. *Iuſſa.*] Italia. *Vel hoc potius pelagus.*] Per maris ventorumque rabiem ſtabit potius quam per me, quo minus trajicias.

561. *Ad quorum, &c.*] Vi ventorum ſidera ac ſtellæ è zodiaco cadere viſa ſunt, quæ ſuo lapſu magnum ſulcum traxere per aëra. *Horat. Non ſolum, &c.*] Non illæ, quas vocant tranſuolantes, decciderunt tantum, ſed & fixæ ſtellæ labaſcere videbantur. *Sæpe etiam ſtellas, vento impendente, videbis Præcipites cœlo labi.* ἢ δὲ νύκτα μέλαιναν, ὅτ' ἀστέρες αἴσσουσι.

564. *Viſa.*] *De cœlo ſtella ſereno, Et ſi non cecidit, potuit cecidiſſe videri.* Ouid Metam. 2. vide Meteorologos. *Quæci.*] Propter venti intermedij motum.

566. *Flatuſque incerta futuri.*] Aequora diuerſis flatibus agitata teſtantur diuerſos ventos imminentes.

568. *Trepida fatur ratis.*] *Hypallage.* rector trepidus ratis.

Nubibus, & cælo Notus eſt. ſi murmura ponti
Conſulimus, Cori verrent mare. gurgite tanto,
Nec ratis Heſperias tanget, nec naufragus oras.
Deſperare viam, & vetitos conuertere curſus
Sola ſalus. liceat vexatæ littora puppe
Prendere, ne longè nimium ſit proxima tellus.
Fiſus cuncta ſibi ceſſura pericula Cæſar,
Sperne minas, inquit, pelagi, ventóque furenti
Trade ſinum. Italiam ſi cælo auctore recuſas,
Me pete. ſola tibi cauſa hæc eſt iuſta timoris,
Vectorem non noſſe tuum; quem numina nunquam
Deſtituunt; de quo malè tunc Fortuna meretur,
Cùm poſt vota venit: medias perrumpe procellas
Tutela ſecure mea. cæli iſte fretique,

Non

571. *Nubibus, & cælo Notus eſt.*] Nubes aguntur Noto: mare murmurat Coro. Io. Rutgerſi⁹ l. 1. var. lect. ca. 12. ita diſpungit legitque, *Nubibus & cælo Notus eſt: ſi murmura ponti Conſulimus, Cori Veniet mare gurgite tanto, Nec ratis Heſp.*

572. *Cori verrent mare.*] Conjectura vera ducentibus Ms. qui non *veniente Cori in mare*, ſed *Cori venient mare* præferunt: Virgilius 1. Aeneid.

Ni faciat, maria ac terras cælumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras. Grot.

Gurgite tanto.] Tempeſtate.

573. *Nec naufragus oras.*] Neque etiam naufragi appellemur oræ Italiæ, fluctibus & ventis aduerſantibus.

574. *Deſperare viam.*] Vna ſcil. ſupereſt ſalus, vt deſperata nauigatione, retrò vnde venimus, curſum vertamus. *Horrenſ.*

576. *Nec longè nimium, &c.*] Licet haud procul à terra abſimus. *Horrenſ.*

577. *Fiſus cuncta ſibi, &c.*] Cæſar fortunam multis antea bellis ſibi benignam & fauentem expertus, quum non dubitaret, quin iſta etiam præſentia pericula feliciter euaderet, ad iſtum modum reſpondit nautæ. *Horrenſ.*

578. *Pelagi, &c.*] Hæc mari facta refert noſter & Suetonius: ſed Plut. Appian. Dio in flumine Anio, ad cuius oſtia, cum æſtum maris & fluctus occurrentes nulla vi aut arte gubernator ſuperare poſſet, nauim retro vertebat, quod conſpicatus Cæſar, ſeipſum aperuit, & manum gubernatoris attoniti prehendens: *Agedum, inquit, bone vir, audacter perge, neque time quicquam: Cæſarem vehis & Cæſaris vna fortunam.*

579. *Sinum.*] Vela. *Cælo auctore recuſas.*] Vento prohibente.

580. *Me pete.*] Me iubente.

583. *Cum poſt vota venit.*] Cum expetitur atque expectatur, & vota mea anteuertit ſemper, donatque ſemper, antequam opto aliquid.

584. *Tutela ſecure mea.*] Quem ego à periculis tutari poſſum. *Cæli iſte fretique.*] Hoc periculum nihil curat noſtrum nauigium. ſed ventorum ac maris quædam

moleſtia

585 *Non puppis noſtræ labor eſt : hanc Cæſare preſſam*
A fluctu defendet onus. nec longa furori
Ventorum ſæuo dabitur mora : proderit vndis
Iſta ratis. nec flecte manum : fuge proxima velis
Littora : tum Calabro portu te crede potitum,
590 *Cùm iam non poterit puppi, noſtræque ſaluti*
Altera terra dari. quid tanta ſtrage paretur
Ignoras? quærit pelagi, cœlique tumultu
Quid præſtet Fortuna mihi. Non plura locuto
Auulſit laceros percuſſa puppe rudentes
595 *Turbo rapax, fragilémque ſupervolitantia malum*
Vela tulit : ſonuit victis compagibus, alnus.
Inde ruunt toto concîta pericula mundo.
Primus ab Oceano caput exeris Atlanteo,
Core, mouens æſtus : iam te tollente furebat
600 *Pontus, & in ſcopulos totas erexerat vndas.*

Occurrit

moleſtia. eſt & infeſtatio. *Horteſ. Cœli iſte fretique, Non, &c.*] Infeſtatur aër, plectitur pelagus, noſtra puppis ſoſpite, cui non iatenditur à ventis periculum.

585. *Hanc Cæſare preſſam.*] Hoc eſt, onus, quod vehis, defendet nauigium, in quo ipſum Cæſarem vehis & eius fortunam. Poëta nimiam confidentiam, ſed poëticè, Cæſari tribuit; quaſi verò ei in manus eſſet, fluctus regere, & ventis imperare. Quare arroganter addit: *Nec longa furori Ventorum ſæuo dabitur mora.* Hortenſ. *Hanc Cæſare preſſam.*] Cæſar vector tutam tibi præſtabit cymbam, quaſi numen tutelare nauis, vide Cl. V. I. Selden. de Diis Syris, Syntagm. 2. cap. 15.

586. *Nec longa furori.*] Nec durabit diu tempeſtas hæc.

588. *Proxima.*] Epiri lit.

589. *Calabro.*] Brundufino.

590. *Cum iam non, &c.*] Quia neque è re mea eſt, neque ſalute, vt repetamus litus oppoſitum, id eſt. Epiri, *vel*, aliud.

591. *Strage.*] Tempeſtate.

593. *Quid præſtet Fortuna mihi.*] Vt præſtet mihi incolumem nauigationem, claſſibus Pompeianis per tempeſtatem non auſis deſerere litora. *Præſtet.*] Conferat. blanditur enim mihi, oſtendens, quod quum poſſit nocere, conferat beneficium. *Sulpit. Non plura locuto, &c.*] *Talia iactanti ſtridens Aquilone procella Velum aduerſa ferit.*

596. *Sonuit alnus.*] Iuncturis iam fatiſcentibus crepuit nauicula, vt quæ iam videretur diſſilire. *Hortenſ. Alnus.*] Cymba.

597. *Inde ruunt, &c.*] Summatim vndique ſtatim congeſta omnia pericula commemorat, quæ particulatim enarrando iam dilatabit. *Hortenſius. Toto concita pericula mundo.*] Ab omni cœli parte.

598. *Ab Oceano caput exeris Atlanteo.*] A mari Atlantico. Cornus, ſtat ab Occaſu ſolſtitiali, aduerſus Aquilonem. *Atlanteo.*] Ab Atlante monte, quem alluit in extrema Africæ ora, ſic dictũ mare. Dein

Occurrit gelidus Boreas, pelagúſque retundit:
Et dubium pendet, vento cui concidat, æquor.
Sed Scythici vicit rabies Aquilonis; & vndas
Torſit, & abſtruſas penitus vada fecit arenas.
Nec perfert pontum Boreas ad ſaxa, ſuúmque
In fluctus Cori frangit mare: motáque poſſunt
Æquora ſubductis etiam concurrere ventis.
Non Euri ceſſaſſe minas: non imbribus atrum
Æolij jacuiſſe Notum ſub carcere ſaxi
Crediderim: cunctos ſolita de parte ruentes
Defendiſſe ſuas violento turbine terras,
Sic pelagus manſiſſe loco. nam parua procellis
Æquora rapta ferunt: Ægeas tranſit in vndas
Tyrrhenum: ſonat Ionio vagus Adria ponto.
Ah quoties fruſtrà pulſatos æquore montes
Obruit illa dies! quàm celſa cacumina peſſum
Tellus victa dedit! non vllo littore ſurgunt

Tam

Cori violentia quum concitaretur mirum in modum maris æſtus, fluctus in ſcopulos cum admirabili fremitu erecti fuerunt. *Hortenſius.*

601. *Occurrit gelidus Boreas.*] Coro opponit Aquilonem ex aduerſo inſurgentem, vt ventorum ira & prælium inter ſe multò violentius æſtum miſceat. *Retundit.*] Significanter. Nam cum dicit Boream Coro occurriſſe obuiam, neceſſario æſtum retrò disjecit; vt cõarguat & ventorum inter ſe & vndarum pugnam in medio Adriatico. *Horenſ.*

602. *Cui concidat, æquor.*] Cui pareat, cui ſuccumbat.

604. *Torſit.*] Retudit, retrò disjecit. *Abſtruſas penitus, &c.*] *Terram inter fluctus aperit: furit æſtus arenis.*

605. *Ad ſaxa.*] Ad rupes litoris. *Suumque, &c.*] Sed frangit fluctus à ſe impulſos ad vndas à Coro inductas.

607. *Subductis*, &c.] Etiam ceſſantibus ventis.

609. *Sub carcere ſaxi, &c.*] Æolio in antro, ventorum carcere. inf. 7. in mari Siculo.

611. *Defendiſſe ſuas, &c.*] Ne ab aduerſis ventis percellerentur, ne à mari concitato obruerentur terræ, à quibus ipſi flant.

612. *Manſiſſe loco.*] Intra ſua litora & metas coërcitum fuiſſe. *Nam parua procellis*, &c.] Non raro enim diuerſa maria ventis rapta miſcentur aliis; vti Tyrrhenum Ægæo, Ionio Adriaticum.

615. *Ah quoties fruſtra*, &c.] Ah quoties tempeſtas illa conata eſt obruere fluctibus ſummos litoris montes, quum tellus quaſi victa viſa eſt in profundum demergere celſa cacumina à mari ſuperata! ſed fruſtra.

616. *Peſſum, &c.*] Tmeſis, pro *peſſum dedit*, quum rabie fluctuum illiſorum contecta vel jacuerint, vel proſtrata fuerint. *Hortenſius.*

618. *Alio*

Tam validi fluctus, alióque ex orbe voluti
A magno venêre mari, mundúmque coërcens
Monstriferos agit vnda sinus. Sic rector Olympi
Cuspide fraterna lassatum in secula fulmen
Adjuuit, regnóque accessit terra secundo,
Cùm mare conuoluit gentes, cùm littora Tethis
Noluit vlla pati, cælo contenta teneri.
Tunc quoque tanta maris moles creuisset in astra,
Ni Superûm rector pressisset nubibus vndas.
Non cæli nox illa fuit: latet obsitus aër
Inferna pallore domus, nimbisque grauatus
Deprimitur, fluctúsque in nubibus accipit imbrem.
Lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt
Clara, sed obscurum nimbosus dissilit aër.

Tunc

618. *Alioque ex orbe, &c.*] Ab alia orbis parte, & Oceano qui terram ambiens immisit vastos fluctus; H. *Grotius*, plenos belluis.

620. *Sic rector Olympi Cuspide, &c.*] Neque minus intumuit mare, quam vbi quondã Iupiter fatigatus hominum sceleribus vindicandis fulmine, decreuerat vniuersum terrarum orbem diluuio perdere; aduocatis *Cærulei fratris auxiliaribus vndis, Ipse tridente suo terram percussit.*

621. *In secula.*] Per tot sæcula; & ob tot sæculorum perpetuum vsum hebetatum. *Hortens.*

622. *Regnoque accessit.*] Hoc est terræ mare mixtum fuit, & mare cælo. Vel vt Cl. Grotius rectè exponit: Terra accessio facta est eius sortis, quæ Neptuno obuenerat. *Regnoque accessit terra.*] *Mare & tellus nullum discrimen habebant. Secundo, &c.*] Marl (quod, in sortitione regnorum Saturni, Neptuno cesserat, vt Ioui cœlum, inferi Pluroni) terra accessio facta est. *Omnia pontus erant.*

623. *Conuoluit gentes.*] Diluuio mersit. *Cum littora Tethys.*] *Decorant quoque litora ponto.*

624. *Cælo contenta teneri.*] *Maria vndique & vndique cælum.*

627. *Non cæli nox illa fuit.*] Non erant illæ simplices noctis ob interpositæ terræ vmbram, tenebræ. *Nec vna nox est: densa tenebras obruit Caligo.* Senec Agam. 466. *Cæcaque nox premitur tenebris noctisque suisque*, Ouid. 9. Met. sed Tartareæ & infernæ. *Stygia modo nigrior vnda.*

628. *Inferna pallore domus.*] Nox enim illa ab inferis profecta videbatur; ob tenebras plus quam tartareas; quas densissimi nimbi inducebant in aërem, cum fontes omnes abyssi magnæ rupti essent, & cæli cataractæ apertæ forent, in quibus generatur pluuia. *Hortensius.*

629. *Fluctusque in nubibus, &c.*] *Fluctibus erigitur cælumque æquare videtur Pontus, & inductas aspergine tangere nubes.*

630. *Lux etiam, &c.*] Fulgura nubibus & Pluuia extinguuntur.

631. *Obscurum.*] obscure.

Tunc Superûm conuexa tremunt, atque arduus axis
Insonuit, motáque poli compage laborant.
Extimuit Natura chaos: rupisse videntur
Concordes elementa moras, rursúsque redire
Nox manes mistura Deis. spes vna salutis,
Quòd tanta mundi nondum perière ruina.
Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum nautæ vidêre trementes
Fluctibus è summis præceps mare: cumque tumêtes
Rursus hiant vndæ, vix eminet æquore malus.
Nubila tanguntur velis, & terra carina.
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenam
Exhaustũ in cumulos, omnisque in fluctibus vnda est.
Artis opem vicêre metus: nescitque magister
Quam frangat, cui cedat aquæ. discordia Ponti
Succurrit miseris, fluctúsque euertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus vnda repellens
Erigit,

632. *Conuexa.*] Cœlum. *Axis.*] Polus.

633. *Motaque poli compage, &c.*] Vix sustinent molem mundi.

634. *Extimuit Natura chaos.*] *Mundum reuelli sedibus totum suis, Ipsosque rupto crederes cœlo deos Decidere, & atrum rebus induci Chaos.* Sen. Aga. 479. & noster lib. 1. v. 74.

635. *Concordes elementa moras.*] Causas quibus conjunctæ sunt, moranturque in concordia. *Sulpit. Rursusque redire, &c.*] Dissolutis elementorum fœderibus, cœlo inferis confuso.

636. *Spes vna salutis.*] Nec certior suæ salutis spes Cæsari, & Amyclæ supereſt, quam quod nondum perierunt mundi soluti fragore.

638. *Quantum Leucadio, &c.*] E dorso fluctus æquantis altitudinem Leucatæ promontorij Cæsar & Amyclas, ceu alij nautæ si qui tum in mari erant, modo despiciunt declivitatem vndæ. *Et nunc sublimis veluti de vertice montis Despicere in valles, imumque Acheronta videtur.* Nunc vbi *demissam curuũ circumstetit æquor, Suspicere inferno summũ de gurgite cœlum.* 9. Metam.

643. *Nam pelagus, &c.*] *Qua vnda dehiscit, Terram inter fluctus aperit, furit æstus arenis.* 1. Aeneid.

644. *Exhaustum in cumulos.*] Congeritur mare in fluctus instar montium erectos.

645. *Artis opem vicere metus.*] *Ipsa pauet, nec se, quis sit status, ipse fatetur Scire ratis rector: nec quid jubeatve, velitve. Tanta mali moles, tantoque potentior arte est.*

646. *Frangat.*] Nauigando secet. *Discordia Ponti, &c.*] Quippe fluctibus alternis vtrinque repulsa nauis non subsidere aut euerti potuit.

648. *Non valet in fluctus.*] Mutauimus distinctionem, sensu aliter non constante. quo minus fluctus quis euertat nauem, obstant fluctus alij. Probat hanc distinctionem.

Erigit, atque omni ſurgit ratis ardua vento.
Non humilem Saſona vadis, non littora curua
Theſſalia ſaxoſa pauent, oræque malignos
Ambraciæ portus: ſcopuloſa Ceraunia nautæ
Summa timent. Credit iam digna pericula Cæſar
Fatis eſſe ſuis. tantúſne euertere, dixit,
Me Superis labor eſt: parua quem puppe ſedentem
Tam magno petiére mari? ſi gloria læti
Eſt pelago donata mei, belliſque negamur;
Intrepidus, quamcunque datis mihi numina, mortem
Accipiam. licet ingentes abruperit actus
Feſtinata dies fatis; ſat magna peregi.
Arctoas domui gentes: inimica ſubegi
Arma metu: vidit Magnum mihi Roma ſecundum.
Iuſſa plebe tuli faſces per bella negatos:
Nulla

ſtinctionem Ms. T. Etiam in aliis eadem diſtinctio: ſed pro *fluctu*, eſt *fluctum* Grotius.

650. *Non humilem Saſona vadis.*] Non metuunt iam ne allidatur ratis ad humilem Saſona inſ. inter Epirum & Brunduſium, neque littora Theſſaut Ambracij ſinus portus Leucatæ ſcopuloſo monti & nautis formidato ſubiacentes: ſed ne in celſa Ceraunorum iuga impingant, timent fluctibus in altum iactati.

652. *Ceraunia nautæ Summa timent.*] *Diæreſis*, ceu Tmeſis. Ἀνερμάτωτοι.

653. *Digna pericula Cæſar.*] In aquis perire graue lethum cur priſcis viſum ſit vide quæ nos ad Senec. Aga. Vſ. 500.

654. *Digna Fatis eſſe ſuis.*] Tanti viri morti congrua. *Sulpit.*

655. *Parua quem puppe, &c.*] Componit inter ſe per antithetõ, magnum mare, & puppim. paruam. Dein eſt πάθος à loco: cum glorioſius ducat in bello terra perire pugnando, quam in mari à piſcibus deuorari. Quod ſi tamen Diis ita viſum, vt hic fluctibus obruatur, vnũ ſupereſt; quo ſe cõſolatur; fama honeſta, & rerum geſtarum gloria immortalis. *Horr.*

657. *Belliſq; negamur.*] Neq; dabitur bella abſoluere, vel glorioſa cum victoria vel pulchra morte.

659. *Licet ingentes, &c.*] Vtcunque vitæ ſtamen mihi, nondum quod inſtitueram conſecuto inciderint fata, non tamen me totum in morte periiſſe, non me hic inutiliter fuiſſe, ſed ſatis vel naturæ vel gloriæ vixiſſe accipient poſteri. Dido Virgiliana, *Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi, &c.* Aeneid. 4.

660. *Feſtinata dies.*] Nimis maturata à fatis, quum maiora rerum opera patranda animo conceperim. *Hortenſ.*

661. *Arctoas domui gentes.*] Germanas, Gallicas, Britannicas. *Inimica ſubegi.*] Eorum qui honoribus meis inuidi aduerſabantur, Pompeij, Marcelli, &c.

662. *Secundum.*] Qui modo neminem ferebat parem.

663. *Iuſſa plebe tuli.*] Coacta

Digitized by Google

Tunc Superûm conuexa tremunt, atque arduus axis
Insonuit, motáque poli compage laborant.
Extimuit Natura chaos: rupisse videntur
Concordes elementa moras, rursúsque redire
Nox manes mistura Deis. spes vna salutis,
Quòd tanta mundi nondum perière ruina.
Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum nautæ vidêre trementes
Fluctibus è summis præceps mare: cumque tumêtes
Rursus hiant vndæ, vix eminet æquore malus.
Nubila tanguntur velis, & terra carina.
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenam
Exhaustũ in cumulos, omníque in fluctibus vnda est.
Artis opem vicêre metus: nescítque magister
Quam frangat, cui cedat aquæ. discordia Ponti
Succurrit miseris, fluctúsque euertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus vnda repellens
Erigit,

632. *Conuexa.*] Cœlum. *Axis.*] Polus.

633. *Motaque poli compage, &c.*] Vix sustinent molem mundi.

634. *Extimuit Natura chaos.*] *Mundum reuelli sedibus eorum suis, Ipsosque rupto crederes cœlo deos Decidere, & aterum rebus induci Chaos.* Sen. Aga. 479. & noster lib. 1. vs. 74.

635. *Concordes elementa moras.*] Causas quibus conjunctæ sunt, moranturque in concordia. *Sulpit. Rursusque redire, &c.*] Dissolutis elementorum fœderibus, cœlo inferis confuso.

636. *Spes vna salutis.*] Nec certior suæ salutis spes Cæsari, & Amyclæ superest, quam quod nondum perierunt mundi soluti fragore.

638. *Quantum Leucadio, &c.*] E dorso fluctus quantis altitudinem Leucatæ promontorij Cæsar & Amyclas, ceu alij nautæ si quitum in mari erant, modo despiciunt decliuitatem vndæ. *Et nunc sublimis veluti de vertice montis Despicere in valles, imumque Acheronta videtur. Nunc vbi demissam curuũ circumstetit æquor, Suspicere inferno summũ de gurgite cœlum.* 9. Metam.

643. *Nam pelagus, &c.*] *Qua vnda dehiscit, Terram inter fluctus aperit, furit æstus arenis.* 1. Aeneid.

644. *Exhaustum in cumulos.*] Congeritur mare in fluctus instar montium erectos.

645. *Artis opem vicere metus.*] *Ipsa pauet, nec se, quis sit status, ipse fatetur Scire ratis rector: nec quid jubeatve, velitve. Tanta mali moles, tantoque potentior arte est.*

646. *Frangat.*] Naufragando fecet. *Discordia Ponti, &c.*] Quippe fluctibus alternis vtrinque repulsa nauis non subsidere aut euerti potuit.

648. *Non valet in fluctus.*] Mutauimus distinctionem, sensu aliter non constante. quo minus fluctus quis euertat nauem, obstant fluctus alij. Probat hanc distinctionem

Erigit, atque omni ſurgit ratis ardua vento.
Non humilem Saſona vadis, non littora curua
Theſſalia ſaxoſa pauent, oræque malignos
Ambraciæ portus: ſcopuloſa Ceraunia nautæ
Summa timent. Credit iam digna pericula Cæſar
Fatis eſſe ſuis. tantúſne euertere, dixit,
Me Superis labor eſt: parua quem puppe ſedentem
Tam magno petière mari? ſi gloria leti
Eſt pelago donata mei, belliſque negamur;
Intrepidus, quamcunque datis mihi numina, mortem
Accipiam. licet ingentes abruperit actus
Feſtinata dies fatis; ſat magna peregi.
Arctoas domui gentes: inimica ſubegi
Arma metu: vidit Magnum mihi Roma ſecundum.
Iuſſa plebe tuli faſces per bella negatos:
Nulla

ſtinctionem Ms. T. Etiam in aliis eadem diſtinctio: ſed pro *fluctu*, eſt *fluctum* Grotius.

650. *Non humilem Saſona vadis.*] Non metuunt iam ne allidatur ratis ad humilem Saſona inſ. inter Epirum & Brunduſium, neque littora Theſſaut Ambracij ſinus portus Leucatæ ſcopuloſo monti & nautis formidato ſubiacentes: ſed ne in celſa Ceraunorum iuga impingant, timent fluctibus in altum iactati.

652. *Ceraunia nautæ Summa timent.*] *Diareſis*, ceu Tmeſis. Ἀναφορικωτέρα.

653. *Digna pericula Cæſar.*] In aquis perire graue lethum. cur priſcis viſum ſit vide quæ nos ad Senec. Aga. Vſ. 500.

654. *Digna Fatis eſſe ſuis.*] Tanti viri morti congrua. *Sulpit.*

655. *Parua quem puppe, &c.*] Componit inter ſe per antithetõ, magnum mare, & puppim. parvum. Dein eſt πάθος à loco: cum glorioſius ducat in bello terra perire pugnando, quam in mari à piſcibus deuorari. Quod ſi tamen Diis ita viſum, vt hic fluctibus obruatur, vnũ ſupereſt; quo ſe cõſo'atur; fama honeſta, & rerum geſtarum gloria immortalis. *Horr.*

657. *Belliſq; negamur.*] Neq; dabitur bella abſoluere, vel glorioſa cum victoria vel pulchra morte.

659. *Licet ingentes, &c.*] Vtcunque vitæ ſtamen mihi, nondum quod inſtitueram conſecuto inciderint fata, non tamen me totum in morte periiſſe, non me hic inutiliter fuiſſe, ſed ſatis vel naturæ vel gloriæ vixiſſe accipient poſteri. Dido Virgiliana, *Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi, &c.* Aeneid. 4.

660. *Feſtinata dies.*] Nimis maturata à fatis, quum maiora rerum opera patranda animo conceperim. *Hortenſ.*

661. *Arctoas domui gentes.*] Germanas, Gallicas, Britannicas. *Inimica ſubegi.*] Eorum qui honoribus meis inuidi aduerſabantur, Pompeij, Marcelli, &c.

662. *Secundum.*] Qui modo neminem ferebat parem.

663. *Iuſſa plebe tuli.*] Coacta

Tunc Superûm conuexa tremunt, atque arduus axis
Insonuit, motáque poli compage laborant.
Extimuit Natura chaos: rupisse videntur
Concordes elementa moras, rursúsque redire
Nox manes mistura Deis. spes vna salutis,
Quòd tanta mundi nondum perière ruina.
Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum nautæ vidêre trementes
Fluctibus è summis præceps mare: cumque tumêtes
Rursus hiant undæ, vix eminet æquore malus.
Nubila tanguntur velis, & terra carina.
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenam
Exhaustũ in cumulos, omnísque in fluctibus vnda est.
Artis opem vicêre metus: nescítque magister
Quam frangat, cui cedat aqua. discordia Ponti
Succurrit miseris, fluctúsque euertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus vnda repellens
Erigit,

632. *Conuexa.*] Cœlum. *Axis.*] Polus.

633. *Motaque poli compage, &c.*] Vix sustinent molem mundi.

634. *Extimuit Natura chaos.*] *Mundum reuelli sedibus totum suis, Ipsosque rupto credere cœlo deos Decidere, & atrum rebus induci Chaos.* Sen. Aga. 479. & noster lib. 1. v. 74.

635. *Concordes elementa moras.*] Causas quibus conjunctæ sunt, moranturque in concordia. *Sulpit. Rursusque redire, &c.*] Dissolutis elementorum fœderibus, cœlo inferis confuso.

636. *Spes vna salutis.*] Nec certior suæ salutis spes Cæsari, & Amyclæ supereſt, quam quod nondum perierunt mundi soluti fragore.

638. *Quantum Leucadio, &c.*] E dorso fluctus æquantis altitudinem Leucatæ promontorij Cæsar & Amyclas, ceu alij nautæ si quitum in mari erant, modo despiciunt decliuitatem vndæ. *Et nunc sublimis veluti de vertice montis Despicere in valles, imumque Acheronta videtur. Nunc vbi demissam curuũ circumsteterit æquor, Suspicere inferno summũ de gurgite cœlum.* 9. Metam.

643. *Nam pelagus, &c.*] *Qua vnda debiscit, Terram inter fluctus aperit, furit æstus arenis.* 1. Aeneid.

644. *Exhaustum in cumulos.*] Congeritur mare in fluctus instar montium erectos.

645. *Artis opem vicere metus.*] *Ipsa pauet, nec se, quis sit status, ipse fatetur Scire rati rector: nec quid jubeatve, velitve. Tanta mali moles, tanroque potentior arte est.*

646. *Frangat.*] Nauigando secet. *Discordia Ponti, &c.*] Quippe fluctibus alternis vtrinque repulsa nauis non subsidere aut euertipotuit.

648. *Non valet in fluctus.*] Mutauimus distinctionem, sensu aliter non constante. quo minus fluctus quis euertat nauem, obstant fluctus alij. Probat hanc distinctionem.

Erigit, atque omni surgit ratis ardua vento.
Non humilem Sasona vadis, non littora curua
Thessalia saxosa pauent, oraque malignos
Ambracia portus: scopulosa Ceraunia nautæ
Summa timent. Credit iam digna pericula Cæsar
Fatis esse suis. tantúsne euertere, dixit,
Me Superis labor est: parua quem puppe sedentem
Tam magno petière mari? si gloria leti
Est pelago donata mei, belli sque negamur;
Intrepidus, quamcunque datis mihi numina, mortem
Accipiam. licet ingentes abruperit actus
Festinata dies fatis; sat magna peregi.
Arctoas domui gentes: inimica subegi
Arma metu: vidit Magnum mihi Roma secundum.
Iussa plebe tuli fasces per bella negatos:

Nulla

stinctionem Ms. T. Etiam in aliis eadem distinctio: sed pro *fluctu*, est *fluctum*. Grotius.

650. *Non humilem Sasona vadis.*] Non metuunt iam ne allidatur ratis ad humilem Sasona inf. inter Epirum & Brundusium, neque littora Thessaut Ambracij sinus portus Leucatæ scopuloso monti & nautis formidato subiacentes: sed ne in celsa Ceraunorum iuga impingant, timent fluctibus in altum iactati.

652. *Ceraunia nautæ Summa timent.*] *Diæresis*, ceu Tmesis. Ἀνάρμοστα.

653. *Digna pericula Cæsar.*] In aquis perire graue lethum. cur priscis visum sit vide quæ nos ad Senec. Aga. Vs. 500.

654. *Digna Fatis esse suis.*] Tanti viri morti congrua. *Sulpit.*

655. *Parua quem puppe, &c.*] Componit inter se per antithetõ, magnum mare, & puppim. paruam. Dein est πάθος à loco: cum glorioſius ducat in bello terra perire pugnando, quam in mari à piscibus deuorari. Quod si tamen Diis ita visum, vt hic fluctibus obruatur, vnũ superest; quo se cõsolatur; fama honesta, & rerum gestarum gloria immortalis. *Horr.*

657. *Belli sq; negamur.*] Neq; dabitur bella absoluere, vel gloriosa cum victoria vel pulchra morte.

659. *Licet ingentes, &c.*] Vtcunque vitæ stamen mihi, nondum quod institueram consecuto inciderint fata, non tamen me totum in morte periisse, non me hic inutiliter fuisse, sed satis vel naturæ vel gloriæ vixisse accipient posteri. Dido Virgiliana, *Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi, &c.* Aeneid. 4.

660. *Festinata dies.*] Nimis maturata à fatis, quum maiora rerum opera patranda animo conceperim. *Horrens.*

661. *Arctoas domui gentes.*] Germanas, Gallicas, Britannicas. *Inimica subegi.*] Eorum qui honoribus meis inuidi aduersabantur, Pompeij, Marcelli, &c.

662. *Secundum.*] Qui modo neminem ferebat parem.

663. *Iussa plebe tuli.*] Coacta

Tunc Superûm conuexa tremunt, atque arduus axis
Insonuit, motáque poli compage laborant.
Extimuit Natura chaos: rupisse videntur
Concordes elementa moras, rursúsque redire
Nox manes mistura Deis. spes vna salutis,
Quòd tanta mundi nondum perière ruina.
Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum nautæ vidêre trementes
Fluctibus è summis præceps mare: cumque tumêtes
Rursus hiant vndæ, vix eminet æquore malus.
Nubila tanguntur velis, & terra carina.
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenam
Exhaustũ in cumulos, omníque in fluctibus vnda est.
Artis opem vicêre metus: nescítque magister
Quam frangat, cui cedat aqua. discordia Ponti
Succurrit miseris, fluctúsque euertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus vnda repellens
Erigit,

632. *Conuexa.*] Cœlum. *Axis.*] Polus.

633. *Motaque poli compage, &c.*] Vix sustinent molem mundi.

634. *Extimuit Natura chaos.*] *Mundum reuelli sedibus totum suis, Ipsosque rupto crederes cœlo deos Decidere, & atrum rebus induci Chaos.* Sen. Aga. 479. & noster lib. 1. vs. 74.

635. *Concordes elementa moras.*] Causas quibus conjunctæ sunt, moranturque in concordia. *Sulpit. Rursusque redire, &c.*] Dissolutis elementorum fœderibus, cœlo inferis confuso.

636. *Spes vna salutis.*] Nec certior suæ salutis spes Cæsari, & Amyclæ supereſt, quam quod nondum perierunt mundi soluti fragore.

638. *Quantum Leucadio, &c.*] E dorso fluctus æquantis altitudinem Leucatæ promontorij Cæsar & Amyclas, eos alij nautæ si quitum in mari erant, modo despiciunt decliuitatem vndæ. *Et nunc sublimis veluti de vertice montis Despicere in valles, imumque Acheronta videtur. Nunc vbi demissam curuũ circumsterit æquor, Suspicere inferno summũ de gurgite cœlum.* 9. Metam.

643. *Nam pelagus, &c.*] *Qua vnda dehiscit, Terram inter fluctus aperit, furit æstus arenis.* 1. Aeneid.

644. *Exhaustum in cumulos.*] Congeritur mare in fluctus instar montium erectos.

645. *Artis opem vicere metus.*] *Ipsa pauet, nec se, quis sit status, ipse fateatur Scire ratis rector: nec quid jubeatve, velitve. Tanta mali moles, tantoque potêtior arte est.*

646. *Frangat.*] Nauigando fecet. *Discordia Ponti, &c.*] Quippe fluctibus alternis vtrinque repulsa nauis non subsidere aut euerti potuit.

648. *Non valet in fluctus.*] Mutauimus distinctionem, sensu aliter non constante, quo minus fluctus quis euertat nauem, obstant fluctus alij. Probat hanc distinctionem.

Erigit, atque omni ſurgit ratis ardua vento.
Non humilem Saſona vadis, non littora curua
Theſſaliæ ſaxoſa pauent, oræque malignos
Ambraciæ portus: ſcopuloſa Ceraunia nautæ
Summa timent. Credit iam digna pericula Cæſar
Fatis eſſe ſuis. tantúſne euertere, dixit,
Me Superis labor eſt: parua quem puppe ſedentem
Tam magno petiêre mari? ſi gloria leti
Eſt pelago donata mei, belliſque negamur;
Intrepidus, quamcunque datis mihi numina, mortem
Accipiam. licet ingentes abruperit actus
Feſtinata dies fatis; ſat magna peregi.
Arctoas domui gentes: inimica ſubegi
Arma metu: vidit Magnum mihi Roma ſecundum.
Iuſſa plebe tuli faſces per bella negatos:
Nulla

ſtinctionem Ms. T. Etiam in aliis eadem diſtinctio: ſed pro *fluctu*, eſt *fluctum* Grotius.

650. *Non humilem Saſona vadis.*] Non metuunt iam ne allidatur ratis ad humilem Saſona inſ. inter Epirum & Brunduſium, neque littora Theſſaut Ambracij ſinus portus Leucatæ ſcopuloſo monti & nautis formidato ſubiacentes: ſed ne in celſa Cerauniorum iuga impingant, timent fluctibus in altum iactati.

652. *Ceraunia nautæ Summa timent.*] *Diareſis*, ceu Tmeſis. Ἀναφορικῶς.

653. *Digna pericula Cæſar.*] In aquis perire graue lethum cur priſcis viſum ſit vide quæ nos ad Senec. Aga. Vſ. 500.

654. *Digna Fatis eſſe ſuis.*] Tanti viri morti congrua. *Sulpit.*

655. *Parua quem puppe, &c.*] Componit inter ſe per antithetõ, magnum mare, & puppim. paruam. Dein eſt πάθος à loco: cum glorioſius ducat in bello terra perire pugnando, quam in mari à piſcibus deuorari. Quod ſi tamen Diis ita viſum, vt hic fluctibus obruatur, vnũ ſupereſt; quo ſe cõſolatur; fama honeſta, & rerum geſtarum gloria immortalis. *Horr.*

657. *Belliſq; negamur.*] Neq; dabitur bella abſoluere, vel glorioſa cum victoria vel pulchra morte.

659. *Licet ingentes, &c.*] Vtcunque vitæ ſtamen mihi, nondum quod inſtitueram conſecuto inciderint fata, non tamen me totum in morte periiſſe, non me hic inutiliter fuiſſe, ſed ſatis vel naturæ vel gloriæ vixiſſe accipient poſteri. Dido Virgiliana, *Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi, &c.* Aeneid. 4.

660. *Feſtinata dies.*] Nimis maturata à fatis, quum maiora rerum opera patranda animo conceperim. *Horten.*

661. *Arctoas domui gentes.*] Germanas, Gallicas, Britannicas. *Inimica ſubegi.*] Eorum qui honoribus meis inuidi aduerſabantur, Pompeij, Marcelli, &c.

662. *Secundum.*] Qui modo neminem ferebat parem.

663. *Iuſſa plebe tuli.*] Coacta

Tunc Superûm conuexa tremunt, atque arduus axis
Insonuit, motáque poli compage laborant.
Extimuit Natura chaos: rupisse videntur
Concordes elementa moras, rursúsque redire
Nox manes mistura Deûs. spes vna salutis,
Quòd tanta mundi nondum perière ruina.
Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum nautæ vidêre trementes
Fluctibus è summis præceps mare: cumque tumêtes
Rursus hiant vndæ, vix eminet æquore malus.
Nubila tanguntur velis, & terra carina.
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenam
Exhaustũ in cumulos, omnísque in fluctibus vnda est.
Artis opem vicêre metus: nescítque magister
Quam frangat, cui cedat aqua. discordia Ponti
Succurrit miseris, fluctúsque euertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus vnda repellens
Erigit,

632. *Conuexa.*] Cœlum. *Axis.*] Polus.

633. *Motaque poli compage, &c.*] Vix sustinent molem mundi.

634. *Extimuit Natura chaos.*] *Mundum reuelli sedibus totum suis, Ipsosque rupto crederes cœlo deos Decidere, & atrum rebus induci Chaos.* Sen. Aga. 479. & noster lib. 1. vers. 74.

635. *Concordes elementa moras.*] Causas quibus conjunctæ sunt, moranturque in concordia. *Sulpit. Rursusque redire, &c.*] Dissolutis elementorum fœderibus, cœlo inferis confuso.

636. *Spes vna salutis.*] Nec certior suæ salutis spes Cæsari, & Amyclæ supereſt, quam quod nondum perierunt mundi soluti fragore.

638. *Quantum Leucadio, &c.*] E dorso fluctus æquantis altitudinem Leucatæ promontorij Cæsar & Amyclas, ceu alij nautæ si quitum in mari erant, modo despiciunt decliuitatem vndæ. *Et nunc sublimis veluti de vertice montis Despicere in valles, imumque Acheronta videtur. Nunc vbi demissam curuũ circumsteterit æquor, Suspicere inferno summũ de gurgite cœlum.* 9. Metam.

643. *Nam pelagus, &c.*] *Qua vnda dehiscit, Terram inter fluctus aperit, furit æstus arenis.* 1. Aeneid.

644. *Exhaustum in cumulos.*] Congeritur mare in fluctus instar montium erectos.

645. *Artis opem vicere metus.*] *Ipsa pauet, nec se, quis sit status, ipse fateatur Scire ratis rector: nec quid jubeatve, velitve. Tanta mali moles, tantoque potentior arte est.*

646. *Frangat.*] Nauigando secet. *Discordia Ponti, &c.*] Quippe fluctibus alternis vtrinque repulsa nauis non subsidere aut euerti potuit.

648. *Non valet in fluctus.*] Mutauimus distinctionem, sensu aliter non constante, quo minus fluctus quis euertat nauem, obstant fluctus alij. Probat hanc distinctionem.

Erigit, atque omni surgit ratis ardua vento.
Non humilem Sasona vadis, non littora curua
Thessalia saxosa pauent, oraque malignos
Ambracia portus: scopulosa Ceraunia nautæ
Summa timent. Credit iam digna pericula Cæsar
Fatis esse suis. tantúsne euertere, dixit,
Me Superis labor est: parua quem puppe sedentem
Tam magno petiere mari? si gloria leti
Est pelago donata mei, belliſque negamur;
Intrepidus, quamcunque datis mihi numina, mortem
Accipiam. licet ingentes abruperit actus
Festinata dies fatis; sat magna peregi.
Arctoas domui gentes: inimica subegi
Arma metu: vidit Magnum mihi Roma secundum.
Iussa plebe tuli fasces per bella negatos:

Nulla

stinctionem Ms. T. Etiam in aliis eadem distinctio: sed pro *fluctus*, est *fluctum* Grotius.

650. *Non humilem Sasona vadu.*] Non metuunt iam ne allidatur ratis ad humilem Sasona inf. inter Epirum & Brundusium, neque littora Thessaut Ambracij sinus portus Leucatæ scopuloso monti & nautis formidato subiacentes: sed ne in celsa Ceraunorum iuga impingant, timent fluctibus in altum iactati.

652. *Ceraunia nautæ Summa timent.*] *Diæresis*, ceu Tmesis. Ἀκροκεραυνία.

653. *Digna pericula Cæsar.*] In aquis perire graue lethum cur priscis visum sit vide quæ nos ad Senec. Aga. vs. 500.

654. *Digna Fatis esse suis.*] Tanti viri morti congrua. *Sulpit.*

655. *Parua quem puppe, &c.*] Componit inter se per antithetō, magnum mare, & puppim. parvam. Dein est πάθος à loco: cum glorioſius ducat in bello terra perire pugnando, quam in mari à piscibus deuorari. Quod si tamen Diis ita visum, vt hic fluctibus obruatur, vnū supereſt; quo se cōſo'atur; fama honesta, & rerum gestarum gloria immortalis. *Horr.*

657. *Belliſq; negamur.*] Neq; dabitur bella absoluere, vel glorioſa cum victoria vel pulchra morte.

659. *Licet ingentes, &c.*] Vtcunque vitæ stamen mihi, nondum quod institueram consecuto inciderint fata, non tamen me totum in morte periisse, non me hic inutiliter fuisse, sed satis vel naturæ vel gloriæ vixisse accipient posteri. Dido Virgiliana, *Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi, &c.* Aeneid. 4.

660. *Festinata dies.*] Nimis maturata à fatis, quum maiora rerum opera patranda animo conceperim. *Horrenſ.*

661. *Arctoas domui gentes.*] Germanas, Gallicas, Britannicas. *Inimica subegi.*] Eorum qui honoribus meis inuidi aduersabantur, Pompeij, Marcelli, &c.

662. *Secundum.*] Qui modo neminem ferebat parem.

663. *Iussa plebe tuli.*] Coacta

Nulla meis aberit titulis Romana poteſtas.
Neſciat hoc quiſquam, niſi tu, qua ſola meorum
Conſcia votorum es, me, quamuis plenus honorum,
Et Dictator eam Stygias, & Conſul ad vmbras,
Priuatum Fortuna, mori. mihi funere nullo
Eſt opus ô Superi: lacerum retinete cadauer
Fluctibus in mediis: deſint mihi buſta, rogúſque,
Dum metuar ſemper, terráque expecter ab omni.
Hac fatum decimus, dictu mirabile, fluctus
Inualida cum puppe leuat: nec rurſus ab alto
Aggere dejecit pelagi, ſed pertulit vnda,
Scrupoſiſque anguſta vacant vbi littora ſaxis,
Impoſuit terra. pariter tot regna, tot vrbes
Fortunámque ſuam tacta tellure recepit.
Sed non tam remeans Cæſar iam luce propinqua,
Quàm

vt ſuffragia ferret. *Faſces per bella negatos.*] Conſulatum, qui in bellis mihi occupato negatus fuerat, non habita ratione abſentis.

664. *Nulla meis aberit, &c.*] Honores Rom. omnes geſſi, Flaminis Dialis ſacerdotium, Quæſturam, Aedilitatem, Prætoram, Conſulatum, Dictaturam.

665. *Neſciat hoc.*] Non *neſciet.* Optantis enim eſt. *Grotius. Niſi tu.*] Apoſtrophe ad Fortunam.

668. *Priuatum.*] De meo iudicio priuatum me mori, quamquam enim ſum & Dictator & Conſul, nihil tamen iſta mihi ſunt, qui regiam poteſtatem ſperaui, nec vlla minore contentus eſſe poſſum: hanc nondum adeptus, priuatus mihi videor. Ita in Secundo:

Non priuata cupit, Romana quiſquis in Vrbe
Pompeium tranſire parat.

Non priuata, id eſt, regnum. Hic *priuatum*, eſt, nondum Regem. *Grotius. Priuatum.*] Priuati hominis more. ſileati morte.

670. *Deſint mihi buſta.*] Abſit exequiarum & ſepulchri pompa, mortem meam celari malo, quo reditum metuant hoſtes, ſperent mei.

672. *Hac fatum, &c.*] Hæc dicentem tollit ingens fluctus Decumanus. De quo vide quæ nos ad Senec. Agam. *Vſ.* 496. qui cymbam in ſcrupeam terram expoſuit.

673. *Ab alto aggere.*] Per Metaph. pro fluctu, qui aggeris in morem attollebatur.

674. *Sed pertulit vnda.*] Scil. in terram.

675. *Scrupoſiſque vacant, &c.*] Vbi littus nullis rupibus fuit aut ſaxis periculoſum.

676. *Tot regna, &c.*] Quæ omnia in tempeſtate modo conclamarat.

677. *Tacta tellure recepit.*] In ius & ditionem ſuam, terram quam reliquerat, captas prouincias & regna; tum autem & fortunam, quæ & illum in maris periculo videbatur deſtituiſſe, recepit. *Hortenſius.*

678. *Sed non tam.*] Non vero tam rediens quam exiens latebat ſuos. *Remeans Cæſar, &c.*] Tum

FOLIA

Quàm tacita ſua caſtra fuga, comitéſque fefellit.
Circumfuſa duci fleuit, gemitúque ſuorum,
Et non ingratis inceſſit turba querelis.
Quò te dure tulit virtus temeraria Cæſar?
Aut quæ nos viles animas in fata relinquens,
Inuitis ſpargenda dabas tua membra procellis?
Cùm tot in hac anima populorum vita, ſalúſque
Pendeat, & tantus caput hoc ſibi fecerit orbis,
Sæuitia eſt voluiſſe mori. nullúſne tuorum
Emeruit comitum, fatis non poſſe ſuperſtes
Eſſe tuis? cum te raperet mare, corpora ſegnis
Noſtra ſopor tenuit. pudet heu. tibi cauſa petendæ
Hæc fuit Heſperiæ? viſum eſt committere quenquam
Tam ſæuo crudele mari? ſors vltima rerum

In

Fortunam accuſans, quod felicitati ejus inuidiſſet, nautas retrouerti jubet. Nauis itaque aſpirante vento facile compulſa, ad fluuij oram cita regreditur. Appian. 2.

680. *Circumfuſa duci fleuit.*] Cæſarem vero nonnulli ob audaciam admirabantur: alij querelis proſecuti ſunt, quod facinus militari potius quam imperatoria laude dignum eſſet aggreſſus. App.

681. *Inceſſit.*] *Inceſſit*, ab *inceſſo*, id eſt, impetiit, incuſauit.

682. *Quo te dure tulit, &c.*] Beneuolentia à perſona Cæſaris & ejus temeritate: quam vt mitiget ac leniat, veſtit honeſto vocabulo virtutis. *Horten.*

685. *Cum tot in hac, &c.*] Cum in tua tot populorum ſalus contineatur, & ex tua vnius vita, noſtra omnium pendeat. *Vitam tibi ipſi ſi negas, multis negas.* Sen. Thebais.

687. *Nullus ne tuorum, &c.*] Nemon erat è tuis tam bene de te meritus, quem nolles tibi ſuperſtitem? gratia omnia pati. nos quippe omnes de te pendemus, periturí certe ſi te rapuiſſet vis iniqua maris. *vel diſtinguas Interrogatorie, hoc ſenſu.* æquumne fuit te à rapido mari jactari, nos ſecuros dormire?

690. *Pudet heu, &c.*] Dolentis exclamatio: quod cum per legatum Italicas copias euocare potuiſſet, ipſe ſe in periculum tantum conjecerit. *Horten.*

691. *Hæc fuit Heſperiæ.*] Vt cæteras copias euocares. *Viſum eſt committere quenquam.*] *Alij legunt hæc Interrogationis notis diſpuncta, quarum vnam mutare auſus, ita concipio ſenſum:* Crudele vtique viſum fuerat, ſi Imperator quemuis nuncium tam truci commiſiſſet mari idque non niſi extrema vrgente neceſsitate, quæ in mortis diſcrimina pleroſque ſolet præcipitare: multo crudelius erat atque indignius, ſi hoc idem Imperatori ſuo permitterent milites. *Orationem illi per ἀποσιώπησιν deficientem eſſe volunt. Iudicium ſit penes lectorem.*

692. *Sors vltima rerum.*] Extrema neceſsitas & vitæ deſperatio ſolet homines in extrema pericula præcipitare. Te nulla neceſsitas adegit: cur tuam vitam ſæuienti mari committeres. *Horten.*

Digitized by Google

In dubios casus, & prona pericula mortis
Præcipitare solet. mundi iam summa tenentem
Permisisse mari! tantum quid numina lassas?
Sufficit ad fatum belli fauor iste, labórque
Fortunæ, quòd te nostris impegit arenis?
Hinc vsus placuere Deûm, non rector vt orbis,
Nec dominus rerum, sed felix naufragus esses?
Talia iactantes, discussa nocte, serenus
Oppressit cum sole dies, fessúmque tumentes
Composuit pelagus ventis patientibus vndas.
Nec non Hesperij lassatum fluctibus æquor
Vt vidêre duces, purúmque insurgere cælo
Fracturum pelagus Boream, soluêre carinas,
Quas ventus, doctæque pari moderamine dextræ
Permistas habuêre diu: latúmque per æquor,
Vt terrestre, coit, consertis puppibus, agmen.
Sed nox sæua modum venti, velique tenorem
Eripuit nautis, excussítque ordine puppes.
Strymona sic gelidum, bruma pellente, relinquunt
Potura te, Nile, grues, prunóque volatu
Effingunt

695. *Lassas?*] Conseruando te, toties spontaneis periculis expositum.

696. *Sufficit ad fatum, &c.*] Quin & hoc abunde lætum cape belli & victoriæ omen, quod te ex tanto periculo fortuna nobis reddidit incolumem.

698. *Hinc vsu placuere Deûm*] Itane potius veteris benignitate Deorum, vt eripiaris è naufragio temere prouocato; quam ad summam Imperij consequendam?

699. *Felix naufragus.*] Vt mergendi periculo propinquus, euadéres. *Sulpitius.*

700. *Serenus, &c.*] Orto sole, remittunt venti, sedatur mare.

703. *Hesperij lassatum, &c. duces.*] Qui Brundusij erant, Antonius, Gabinius, Galenus, & Posthumulus.

705. *Boream.*] At Cæsar non Boream, sed Austrum idoneum ventum fuisse nauigantibus, vt Oricum peterent, scribit. *Horrens. Boream, &c.*] Nacti Austrum naues soluunt, inquit com. 3. de bell. ciu.

706. *Doctæque.*] Remigum & gubernatorum. *Pari moderamine, &c.*] Agmine coniunctas & æquatis procedentes velis.

709. *Sed nox sæua, &c.*] Sed ventus nocte remittens, ordinem turbauit.

711. *Strymona sic gelidum, &c.*] Sic grues, vbi à Strymone fluu. Thraciæ hyemis frigus fugientes petunt Nilum tepidum, primo egressu exprimunt volando literam Τ vel Λ vel Δ: mox ventis attritæ & disturbatæ glomerantur confusæ.

714. *Mox*

Effingunt varias, casu monstrante, figuras.
Mox vbi percussit tensas Notus altior alas:
Confusos temerè immista glomerantur in orbes,
Et turbata perit dispersis littera pennis.
Cùm primùm redeunte die violentior aër
Puppibus incubuit, Phœbeo concitus ortu,
Prætereunt frustra tentati littora Lissi,
Nymphæumque tenent, nudas Aquilonibus vndas.
Succedens Boreæ iam portum fecerat Auster.
Vndique collatis in robur Cæsaris armis,
Summa videns duri Magnus discrimina Martis
Iam castris instare suis: seponere tutum
Coniugij decreuit onus, Lesboque remotam
Te procul à sæui strepitu Cornelia belli
Occulere. Heu quantum mentes dominatur in æquas
Iusta

714. *Mox vbi Notus altior.*] Ventus violentior verberauerit alas extensas, sine ordine conuolant glomeratæ in orbes, vt nullas figuras præ se ferant elementorum. *Hortens.*

716. *Littera pennis.*] Υ. Δ. Λ. vel alia figura quam prius referebant. *Pennis.*] Ipsis gruibus.

717. *Violentior aër.*] Ventus qui est aër immissus.

718. *Phœbeo.*] Sole oriente.

719. *Prætereunt frustra, &c.*] Hæc aliter referuntur lib. 3. comment. de ciu. bell. Q. Coponius qui Dyrrachij classi Rhodiæ præerat, naues à portu educit. & cum iam remissiore vento nostris appropinquasset, idem Auster increbuit, nostrisque præsidio fuit. vsi itaque fortunæ beneficio, Dyrrhachium prætereuecti, nacti portum qui appellatur Nymphæum vltra Lissum M. pass. tria, eo naues introduxerant qui portus ab Africo tegebatur ab Austro non erat tutus: incredibili mox felicitate Auster in Africum se vertit.

720. *Nudas Aquilonibus.*] Imo Nymphæum ab Austro non est tutum. Nec magis illud verum, quod sequitur:

Succedens Boreæ iam portum fecerat Auster.

Imo succedens Austro Africus Nymphæum fecerat portum, id est, tutum à ventorum iniuria. Omninò aut quos nos habemus Cæsaris commentarios non legit Lucanus, aut non intellexit. *Grot.* *Nudas Aquilonibus vndas.*] Non expositas Aquilonibus. Verum κατάχρησιν. Proprie enim Austris patet Nymphæum, *vel*, portum in quem nullæ naues appellunt flante Aquilone.

722. *In robur Cæsaris armis.*] Ad belli vires firmas.

725. *Coniugij decreuit onus.*] Coniugem Corneliam. lib. 2. *vt.* 339. quam neque satis commode apud se retinere, neque citra molestiam à se segregare posset. *Lesboque remotam.*] In remotam inde Lesbum insulam ablegare, ne præsens spectatrix belli aleæ, vtcunque caderet, adesset. *Hortens.*

727. *Æquas.*] Bonas, pias, facile

Iusta Venus! dubium, trepidúmque ad prælia, Magne,
Te quoque fecit amor: quod nolles stare sub ictu
Fortunæ, quo mundus erat, Romanáque fata,
Conjux sola fuit. mentem iam verba paratam
Destituunt, blandæque iuuat ventura trahentem
Indulgere morę, & tempus subducere fatis.
Nocte sub extrema, pulso torpore quietis,
Dum fouet amplexu grauidum Cornelia curis
Pectus, & auersi petit oscula grata mariti:
Humentes mirata genas, percussáque cæco
Vulnere, non audet flentem deprendere Magnum.
Ille gemens, Non nunc, vita mihi dulcior, inquit,
Cum tædet vitæ, læto sed tempore, conjux,
Venit mœsta dies, & quam nimiúmque, parúmque,
Distulimus: iam totus adest in prælia Cæsar.
Cedendum est bellis: quorum tibi tuta latebra
Lesbos erit, desiste preces tentare: negaui

Iam

ciles. *Grotius.* *Æquas.*] Mutuo amore connexas & ex æquo amantes, faciles, pias.

728. *Iusta Venus.*] Amor coniugalis. *Dubium, &c.*] *Suspensum* (vti de Aenea suo Virg. 2. Aeneid.) *& pariter comitique onerique timentem; quem dudum non vlla, &c.*

729. *Quod nolles, &c.*] Solam vxorem volebas poni extra tela & aleam fortunæ, cui obnoxia erat Roma & totus Romæ subiectus mundus. *Sub ictu.*] Conflictu & pugna.

731. *Coniux sola fuit.*] Ea sola fuit in causa, quod prælium distuleris. *Horrens. Mentem iam verba, &c.*] Quibus coniugem verbis aggrediatur & quæ prima exordia sumat nescit. interea donec detur tentandi aditus & mollissima fandi tempora, mora, qua licet dolorem prorogat.

739. *Subducere fatis.*] Subtrahere necessitati, quæ instabat. *Sulpit.*

734. *Extrema, &c.*] In diem prona, somnique experte.

736. *Pectus.*] Pompeij.

737. *Cæco Vulnere.*] Effricto amore & solicitudine de amouenda vxore, quam animo versabat, nec dum cum illa communicauerat.

738. *Deprendere.*] Interpellare sermone, & quare fieret, interrogare?

739. *Non nunc, vita mihi dulcior.*] O omnis fortunæ mihi chara comes, neque lætæ minus olim quam præsentis aduersæ.

741. *Mœsta dies, &c.*] Qua amouearis in tutiorem aliquem & commodiorem locum; quam nimium distuli quod ad tuam incolumitatem & Reip. gerendæ commoditatem spectat; parum, quod ad amorem nostrum.

742. *Negaui iam mihi.*] Ego id quod iucundissimum animo meo est, mihi negaui: tui scil. præsentia, tu idem in me facias.

745. *Non*

Iam mihi: non longos à me patière receſſus.
Præcipites aderunt caſus: properante ruina,
Summa cadunt. ſatis eſt audiſſe pericula Magni.
Méque tuus decepit amor, ciuilia bella
Si ſpectare potes. nam me iam Marte parato
Securos cepiſſe pudet cum conjuge ſomnos,
Eque tuo, miſerum quatient cùm claſſica mundum,
Surrexiſſe ſinu. vereor ciuilibus armis
Pompeium nullo tr ſtem comm ittere damno.
Tutior interea populis, & tutior omni
Rege late, poſitamque procul fortuna mariti
Non tota te mole premat. ſi numina no ſtras
Impulerint acies, maneat pars optima Magni;
Sitque mihi, ſi fata premant, victórque cruentus,
Quò fugiſſe velim. Vix tantum infirma dolorem
Cepit, & attonito ceſſerunt pectore cenſus.
Tandem vt vox mœſtas potuit proferre querelas:

Nil

745. *Non longos, &c.*] Non longe tamen diſtabis. *Cum Lesbos alioqui inſ. maris Ægai procul abſit.*

746. *Præcipites aderunt caſus.*] In præcipiti, & quæ cito diſcernentur: namque faſtigium conſequutæ res, repente in ruinam vergunt.

747. *Satis eſt audiſſe pericula Magni. Meque tuus, &c.*] Sufficiat tibi audiuiſſe mea pericula: non etiam vidiſſe. quod quamuis tu pro tuo, in me amore te exitus huius ciuilis belli comitem & ſpectatricem præſtare potes: ego tamen hoc tuo amore deceptus non rationem habuiſſe mei videor. cui pudori ſit, in publica calamitate cum cæteri omnes ſibi coniugibus & liberis interdixerint, non pari mœroris & damni conditione vti.

751. *Quarient cum claſſica.*] Cum omnes nationes mundi intentæ erunt in eu entum inſtantis pugnæ. *Hortenſ.*

752. *Vereor ciuilibus armis.*] Puderet me in hoc ciuili bello, quo omnes coniugibus ac liberis carere debent, lætum ob vxoris præſentiam conſpici. *Grotius.*

754. *Tutior interea populis.*] Regibus iis & pop. qui noſtra caſtra & fortunam ſequuntur, ſecurius latebis & tutius.

755. *Poſitamque procul, &c.*] Si mihi in prælio ſit occumbendum leuior ad te ſemotam quam præſentem venturus eſt dolor. ſin fuſa acie ſit fugiendum, te meliori mei parte incolumi, erit quo fugere velim.

756. *Non tota te mole premat.*] Ne luctu & dolore in totum te conficiat. *Hortenſ.*

758. *Si fata premant.*] Si aduerſa fortuna vexabor, & Cæſar me perſequetur. *Sulpitius.*

759. *Vix tantum, &c.*] Cornelia vix ſuſtinere valens dolorem ex his mariti verbis conceptum primum ſtupuit, mox vbi ad ſe rediit, ſic effata eſt.

762. *Nil*

Nil mihi de fatis thalami, Superiſque relictum eſt:
Magne, queri: noſtros non rumpit funus armores,
Nec diri fax ſumma rogi: ſed ſorte frequenti,
Plebeiáque nimis careo dimiſſa marito.
Hoſtis ad aduentum rumpamus fœdera tedæ:
Placemus Socerum. Sic eſt tibi cognita, Magne,
Noſtra fides? crediſne aliquid mihi tutius eſſe,
Quàm tibi? nonne olim caſu pendemus ab vno?
Fulminibus me ſæue iubes, tantæque ruinæ.
Abſentem præſtare caput? ſecura videtur
Sors tibi, cùm facias etiam nunc vota, periſſe,
Vt

762. *Nil mihi de fatis, &c.*] Oratio Corneliæ pathetica eſt. Eſtque hæc propoſitio. Indignè fero Magne, quod non morte, ſed in vita abs te ſeparor deſpecta. Et refutat ſimul cauſſas à Pompeio adductas. *Nil mihi de fatis thalami.*] Nō eſt cur inuideam Deos aut fata quod coniugium noſtrum morte diſſoluerint: ſed te, qui me amādas & quaſi per diuortium dimittis eo quod cæteri omnes per belli huius ciu. tempus ſibi vxoribus interdixerint, modo ℣ſ. 749.

764. *Nec diri fax ſumma.*] Non vltima iuſta funebria, non ſepulchrum. *Sorte frequenti*] Vulgari admodum ſorte, hoc eſt, diuortio: quum alioqui verè amantes mors ſola ſeparet. Speciem autem diuortij habet iſta ſeparatio. Ideo dicit *dimiſſa*. quæ vox diuortio conuenit. *Grotius.*

766. *Hoſtis ad aduentum, &c.*] Quaſi vero quia iam totus adeſt in prælia Cæſar (modo ℣ſ. 742.) nos oporteat illi gratificari, facto diuortio.

767. *Placemus ſocerum.*] Mitigemus Cæſarem, qui turbatus eſt, quod ſimus coniuncti. *Sulpit.*

768. *Crediſne aliquid, &c.*] Reſpondet ad illa ℣ſ. 743. *tibi tuta latebra Lesbos erit.* & ℣ſ. 754. *Tutior ini-*

769. *Nonne olim, &c.*] Nonne, ex quo coniugium iniuimus, communem etiam ſalutis atque periculi inimus ſortem?

770. *Fulminibus me ſæue iubes, &c.*] Me ſemotā cogis eſſe magis ſolicitam & miſeram, quam ſi bello aut etiam ruinę, quam timere videris, intereſſem: ipſe interim ſecurus & in vtrunque paratus.

771. *Secura videtur, &c.*] Namque, cum mihi maxime in votis ſit vna tecum mori potius quam miſera & malis obnoxia ſupereſſe tibi: tu me, ſine te viuere, ſine te mori cogis. quæ cum malim te ad manes comitari quam ſequi, cogat tamen tandiu tibi ſupereſſe quoad triſtis (quod omen auertant Dij) tuæ cædis ad me in Lesbon fama peruenerit.

772. *Cum facias etiam nunc vota, periſſe.*] Aliter hæc diſtinguenda hunc in modum.

——*ſecura videtur.*
Sors tibi, cum facias etiam
nunc vota periſſe?
Vt nolim ſeruire malis, ſed
morte parare
Te ſequar ad manes, feriae dum
maſtare remotus
Fama procul terras, viuam tibi
nempe ſuperſtes,
Adde quod aſſueſcis facin-
&c.

Dixe

Vt nolim ſeruire malis : ſed morte parata,
Te ſequar ad manes. feriat dum mœſta remotas
Fama procul terras, viuam tibi nempe ſuperſtes.
Adde, quòd aſſueſcis fatis, tantúmque dolorem
Crudelis me ferre doces. ignoſce fatenti :
Poſſe pati, timeo. quòd ſi ſunt vota, Deiſque
Audior, euentus rerum ſciet vltima conjux.
Sollicitam rupes iam te victore tenebunt,
Et puppim, qua fata feret tam læta, timebo.
Nec ſoluent audita metus mihi proſpera belli,
Cùm vacuis projecta locis à Cæſare poſſim
Vel fugiente capi. noteſcent littora clari
Nominis exilio, poſitáque ibi coniuge Magni,
Quis Mitylenæas poterit neſcire latebras?

Hoc

Dixerat Pompejus :

Tutior interea populis, & tutior omni
Rege late.

Regerit Cornelia, quomodo fieri poſsit, vt ipſa ſecura ſit, quum Pompejus eo ipſe loco ſepoſitum ſentiat, vt mortuum ſe quam viuum malit. Nam & hoc dixerat :

——non nunc vita mihi dulcior, inquit,
Cum tædet vita, lato ſed tempore, conjux.

Quomodo, inquit, ego ſecura eo, quum tibi mors in voto ſit ? Deinde fac me ſatis fortem futuram, vt tibi ſupereſſe nolim, tamen tamdiu ſaltem ſuperero, donec nuntius cladis ad me aduenerit. Iam verò & hoc ipſum metuo, vt ſatis fortis ſim ad mortem capeſſendam, poſtquam à te ſepoſita didicero te-carere. *Grotius.* Vel vt Mycillus exponit : Cum facias mea vota periſſe ac fruſtrà eſſe : quibus illud mecum conſtitui, vt nolim ſeruire malis.

774. *Feriat dum mœſta, &c.*] Et tamen, inquit, non ero nimis præceps in accerſenda mihi morte ; ſed tam diu ſuperſtes tibi viuam, dum fama de te victo in Lesbum ad me perueniat, id quod diuerſum à meis votis eſt. *Hortenſius.*

776. *Aſſueſcis fatis, &c.*] Aſſuefacis me tanto dolori ferendo, quantum metuo vt perferre poſſim ; ne interea exanimer.

779. *Quod ſi ſunt vota.*] Quod ſi vota mea Dij exaudierint, vt vincas ; lætus victoriæ tuæ nuncius ad me vltimus perueniet, ſolicitam vltra tempus & mœſtam.

780. *Rupes jam te, &c.*] Lesbos inſ. aſpera rupibus.

781. *Fata feret tam læta.*] Victoriæ nuncium.

782. *Nec ſolent audita, &c.*] Neque tamen lætus ille nuncius me liberabit metu & periculo, vt quæ in locum præſidiis nullis munitum ſemota ; ab hoſte, vel fugiente poſsim intercipi.

784. *Noteſcent litora, &c.*] Non poterit latere hoſtem receſſus mei atque latebræ locus.

786. *Mitylenas.*] Mitylene Leſbi vrbs eſt.

787.

Nil mihi de fatis thalami, Superisque relictum est?
Magne, queri: nostros non rumpit funus amores,
Nec diri fax summa rogi: sed sorte frequenti,
Plebeiáque nimis careo dimissa marito.
Hostis ad aduentum rumpamus fœdera tedæ:
Placemus Socerum. Sic est tibi cognita, Magne,
Nostra fides? crediſne aliquid mihi tutius esse,
Quàm tibi? nonne olim casu pendemus ab vno?
Fulminibus me sæue iubes, tantæque ruinæ
Absentem præstare caput? secura videtur
Sors tibi, cùm facias etiam nunc vota, periſſe,

Vt

762. *Nil mihi de fatis, &c.*] Oratio Corneliæ pathetica est. Estque hæc propositio. Indignè fero Magne, quod non morte, sed in vita abs te separor despecta. Et refutat simul causas à Pompeio adductas. *Nil mihi de fatis thalami.*] Nō est cur incusem Deos aut fata quod coniugium nostrum morte dissoluerint: sed te, qui me amādas & quasi per diuortium dimittis eo quod cæteri omnes per belli huius ciu. tempus sibi vxoribus interdixerint, modo vſ. 749.

764. *Nec diri fax summa.*] Non vltima iusta funebria, non sepulchrum. *Sorte frequenti*] Vulgari admodum sorte, hoc est, diuortio: quum alioqui verè amantes mors sola separet. Speciem autem diuortij habet ista separatio. Ideo dicit *dimissa*. quæ vox diuortio conuenit. *Grotius.*

766. *Hostis ad aduentum, &c.*] Quasi vero quia iam totus adest in prælia Cæsar (modo vſ. 742.) nos oporteat illi gratificari, facto diuortio.

767. *Placemus socerum.*] Mitigemus Cæsarem, qui turbatus est, quod simus coniuncti. *Sulpit.*

768. *Crediſne aliquid, &c.*] Respondet ad illa vſ. 743. *tibi tuta latebra Lesbos erit.* & vſ. 754. *Tutior in-*

769. *Nonne olim, &c.*] Nonne, ex quo coniugium iniuimus, communem etiam salutis atque periculi inimus sortem?

770. *Fulminibus me sæue iubes, &c.*] Me semotā cogis esse magis solicitam & miseram, quam si bello aut etiam ruinę, quam timere videris, interessem: ipse interim securus & in vtrunque paratus.

771. *Secura videtur, &c.*] Namque, cum mihi maxime in votis sit vna tecum mori potius quam misera & malis obnoxia superesse tibi: tu me, sine te viuere, sine te mori cogis. quæ cum malim te ad manes comitari quam sequi, cogat tamen tandiu tibi superesse quoad tristis (quod omen auertant Dij) tuæ cædis ad me in Lesbon fama peruenerit.

772. *Cum facias etiam nunc vota, periſſe.*] Aliter hæc distinguenda hunc in modum.

——*secura videtur.*
Sors tibi, cum facias etiam
nunc vota periſſe?
Vt nolim seruire malus, sed
morte parata
Te sequar ad manes, feriae dum
mœstaremotus
Fama procul terras, vinam tibi
nempe superſtes,
Adde quod assuetis facis,
&c.

Dixe

Vt nolim ſeruire malis : ſed morte parata,
Te ſequar ad manes. feriat dum mœſta remotas
Fama procul terras, viuam tibi nempe ſuperſtes.
Adde, quòd aſſueſcis fatis, tantúmque dolorem
Crudelis me ferre doces. ignoſce fatenti :
Poſſe pati, timeo. quòd ſi ſunt vota, Deiſque
Audior, euentus rerum ſciet vltima conjux.
Sollicitam rupes iam te victore tenebunt,
Et puppim, qua fata ferat tam læta, timebo.
Nec ſoluent audita metus mihi proſpera belli,
Cùm vacuis projecta locis à Cæſare poſsim
Vel fugiente capi. noteſcent littora clari
Nominis exilio, poſitáque ibi coniuge Magni,
Quis Mitylenæas poterit neſcire latebras?

Hoc

Dixerat Pompejus :

Tutior interea populis, & tutior omni
Rege late.

Regerit Corneliа, quomodo fieri poſsit, vt ipſa ſecura ſit, quum Pompejus eo ipſe loco ſepoſitum ſentiat, vt mortuum ſe quam viuum malit. Nam & hoc dixerat :

——non nunc vita mihi dulcior, inquit,
Cum tædet vita, lato ſed tempore, conjux.

Quomodo, inquit, ego ſecura eo, quum tibi mors in voto ſit ? Deinde fac me ſatis fortem futuram, vt tibi ſupereſſe nolim, tamen tamdiu ſaltem ſuperero, donec nuntius cladis ad me aduenerit. Iam verò & hoc ipſum metuo, vt ſatis fortis ſim ad mortem capeſſendam, poſtquam à te ſepoſita didicero te carere. *Grotius.* Vel vt Mycillus exponit : Cum facias mea vota periſſe ac fruſtrà eſſe : quibus illud mecum conſtitui, vt nolim ſeruire malis.

774. *Feriat dum mœſta, &c.*] Et tamen, inquit, non ero nimis præceps in accerſenda mihi morte ; ſed tam diu ſuperſtes tibi viuam, dum fama de te victo in Lesbum ad me perueniat, id quod diuerſum à meis votis eſt. *Hortenſius.*

776. *Aſſueſcis fatis, &c.*] Aſſuefacis me tanto dolori ferendo, quantum metuo vt perferre poſsim ; ne interea exanimer.

779. *Quod ſi ſunt vota.*] Quod ſi vota mea Dij exaudierint, vt vincas ; lætus victoriæ tuæ nuncius ad me vltimus perueniet, ſolicitam vltra tempus & mœſtam.

780. *Rupes jam te, &c.*] Lesbos inſ. aſpera rupibus.

781. *Fata ferat tam læta.*] Victoriæ nuncium.

782. *Nec ſolent audita, &c.*] Neque tamen lætus ille nuncius me liberabit metu & periculo, vt quæ in locum præſidiis nullis munitum ſemota ; ab hoſte, vel fugiente poſsim intercipi.

784. *Noteſcent litora, &c.*] Non poterit latere hoſtem receſſus mei atque latebræ locus.

786. *Mitylenæas.*] Mitylene Lesbi vrbs eſt.

787.

Nil mihi de fatis thalami, Superiſque relictum eſt.
Magne, queri: noſtros non rumpit funus armores,
Nec diri fax ſumma rogi: ſed ſorte frequenti,
Plebeiáque nimis careo dimiſſa marito.
Hoſtis ad aduentum rumpamus fœdera tedæ:
Placemus Socerum. Sic eſt tibi cognita, Magne,
Noſtra fides? crediſne aliquid mihi tutius eſſe,
Quàm tibi? nonne olim caſu pendemus ab vno?
Fulminibus me ſæue iubes, tantæque ruinæ
Abſentem præſtare caput? ſecura videtur
Sors tibi, cùm facias etiam nunc vota, periſſe,

Vt

762. *Nil mihi de fatis, &c.*] Oratio Corneliæ pathetica eſt. Eſtque hæc propoſitio. Indignè fero Magne, quod non morte, ſed in vita abs te ſeparor deſpecta. Et refutat ſimul cauſſas à Pompeio adductas. *Nil mihi de fatis thalami.*] Nō eſt cur incuſem Deos aut fata quod coniugium noſtrum morte diſſoluerint: ſed te, qui me amādas & quaſi per diuortium dimittis eo quod cæteri omnes per belli huius ciu. tempus ſibi vxoribus interdixerint, modo vſ. 749.

764. *Nec diri fax ſumma.*] Non vltima iuſta funebria, non ſepulchrum. *Sorte frequenti.*] Vulgari admodum ſorte, hoc eſt, diuortio: quum alioqui verè amantes mors ſola ſeparet. Speciem autem diuortij habet iſta ſeparatio. Ideo dicit *dimiſſa*. quæ vox diuortio conuenit. *Grotius.*

766. *Hoſtis ad aduentum, &c.*] Quaſi vero quia iam totus adeſt in prælia Cæſar (modo vſ. 742.) nos oporteat illi gratificari, facto diuortio.

767. *Placemus ſocerum.*] Mitigemus Cæſarem, qui turbatus eſt, quod ſimus coniuncti. *Sulpit.*

768. *Crediſne aliquid, &c.*] Reſpondet ad illa vſ. 743. *tibi tuta latebra Lesbos erit.* & vſ. 754. *Tutior ini-*

769. *Nonne olim, &c.*] Nonne, ex quo coniugium iniuimus, communem etiam ſalutis atque periculi inimus ſortem?

770. *Fulminibus me ſæue iubes, &c.*] Me ſemotā cogis eſſe magis ſolicitam & miſeram, quam ſi bello aut etiam ruinę, quam timere videris, intereſſem: ipſe interim ſecurus & in vtrunque paratus.

771. *Secura videtur, &c.*] Namque, cum mihi maxime in votis ſit vna tecum mori potius quam miſera & malis obnoxia ſupereſſe tibi: tu me, ſine te viuere, ſine te mori cogis. quæ cum malim te ad manes comitari quam ſequi, cogat tamen tandiu tibi ſupereſſe quoad triſtis (quod omen auertant Dij) tuæ cædis ad me in Lesbon fama peruenerit.

772. *Cum facias etiam nunc vota, periſſe.*] Aliter hæc diſtinguenda hunc in modum.

——*ſecura videtur.*
Sors tibi, cum facias etiam
nunc vota periſſe?
Vt nolim ſeruire malis, ſed
morte parata
Te ſequar ad manes, feriasque
mea ſtare remotas.
Fama prius terras, vinam tibi
nempe ſuperſtes,
Adde quod aſſueſcis facio,
&c.

Dixe

Vt nolim ſeruire malis : ſed morte parata,
Te ſequar ad manes. feriat dum mœſta remotas
Fama procul terras, viuam tibi nempe ſuperſtes.
Adde, quòd aſſueſcis fatis, tantúmque dolorem
Crudelis me ferre doces. ignoſce fatenti ;
Poſſe pati, timeo. quòd ſi ſunt vota, Deiſque
Audior, euentus rerum ſciet vltima conjux.
Sollicitam rupes iam te victore tenebunt,
Et puppim, qua fata feret tam læta, timebo.
Nec ſoluent audita metus mihi proſpera belli,
Cùm vacuis projecta locis à Cæſare poſsim
Vel fugiente capi. noteſcent littora clari
Nominis exilio, poſitáque ibi coniuge Magni,
Quis Mitylenæas poterit neſcire latebras?

Hoc

Dixerat Pompejus :

Tutior interea populi, & tutior omni
Rege late.

Regerit Cornelia, quomodo fieri poſsit, vt ipſa ſecura ſit, quum Pompejus eo ipſe loco ſepoſitum ſentiat, vt mortuum ſe quam viuum malit. Nam & hoc dixerat :

——non nunc vita mihi dulcior, inquit,
Cum tædet vita, læto ſed tempore, conjux.

Quomodo, inquit, ego ſecura eo, quum tibi mors in voto ſit ? Deinde fac me ſatis fortem futuram, vt tibi ſupereſſe nolim, tamen tamdiu ſaltem ſuperero, donec nuntius cladis ad me aduenerit. Iam verò & hoc ipſum metuo, vt ſatis fortis ſim ad mortem capeſſendam, poſtquam à te ſepoſita didicero te carere. *Grotius.* Vel vt Mycillus exponit : Cum facias mea vota periſſe ac fruſtrà eſſe : quibus illud mecum conſtitui, vt nolim ſeruire malis.

774. *Feriat dum mœſta, &c.*] Et tamen, inquit, non ero nimis præceps in accerſenda mihi morte ; ſed tam diu ſuperſtes tibi viuam, dum fama de te victo in Lesbum ad me perueniat, id quod diuerſum à meis votis eſt. *Hortenſius.*

776. *Aſſueſcis fatis, &c.*] Aſſuefacis me tanto dolori ferendo, quantum metuo vt perferre poſsim ; ne interea exanimer.

779. *Quod ſi ſunt vota.*] Quod ſi vota mea Dij exaudierint, vt vincas ; lætus victoriæ tuæ nuncius ad me vltimus perueniet, ſolicitam vltra tempus & mœſtam.

780. *Rupes iam te, &c.*] Lesbos inſ. aſpera rupibus.

781. *Fata feret tam læta.*] Victoriæ nuncium.

782. *Nec ſolent audita, &c.*] Neque tamen lætus ille nuncius me liberabit metu & periculo, vt quæ in locum præſidiis nullis munitum ſemota ; ab hoſte, vel fugiente poſsim intercipi.

784. *Noteſcent litora, &c.*] Non poterit latere hoſtem receſſus mei atque latebræ locus.

786. *Mitylenæas.*] Mitylene Lesbiorum vrbs eſt.

787. Si

Nil mihi de fatis thalami, Superiſque relictum eſt:
Magne, queri: noſtros non rumpit funus armores,
Nec diri fax ſumma rogi: ſed ſorte frequenti,
Plebeiáque nimis careo dimiſſa marito.
Hoſtis ad aduentum rumpamus fœdera tedæ:
Placemus Socerum. Sic eſt tibi cognita, Magne,
Noſtra fides? crediſne aliquid mihi tutius eſſe,
Quàm tibi? nonne olim caſu pendemus ab vno?
Fulminibus me ſæue iubes, tantaque ruinæ
Abſentem præſtare caput? ſecura videtur
Sors tibi, cùm facias etiam nunc vota, periſſe,

Vt

762. *Nil mihi de fatis, &c.*] Oratio Corneliæ pathetica eſt. Eſtque hæc propoſitio. Indignè fero Magne, quod non morte, ſed in vita abs te ſeparor deſpecta. Et refutat ſimul cauſſas à Pompeio adductas. *Nil mihi de fatis thalami.*] Nō eſt cur incuſem Deos aut fata quod coniugium noſtrum morte diſſoluerint: ſed te, qui me amādas & quaſi per diuortium dimittis eo quod cæteri omnes per belli huius ciu. tempus ſibi vxoribus interdixerint, modo ℣ſ. 749.

764. *Nec diri fax ſumma.*] Non vltima iuſta funebria, non ſepulchrum. *Sorte frequenti.*] Vulgari admodum ſorte, hoc eſt, diuortio: quum alioqui verè amantes mors ſola ſeparet. Speciem autem diuortij habet iſta ſeparatio. Ideo dicit *dimiſſa*. quæ vox diuortio conuenit. *Grotius.*

766. *Hoſtis ad aduentum, &c.*] Quaſi vero quia iam totus adeſt in prælia Cæſar (modo ℣ſ. 742.) nos oporteat illi gratificari, facto diuortio.

767. *Placemus Socerum.*] Mitigemus Cæſarem, qui turbatus eſt, quod ſimus coniuncti. *Sulpit.*

768. *Crediſne aliquid, &c.*] Reſpondet ad illa ℣ſ. 743. *tibi tuta latebra Lesbos erit.* & ℣ſ. 754. *Tutior ini-*

769. *Nonne olim, &c.*] Nonne, ex quo coniugium iniuimus, communem etiam ſalutis atque periculi inimus ſortem?

770. *Fulminibus me ſæue iubes, &c.*] Me ſemotā cogis eſſe magis ſolicitam & miſeram, quam ſi bello aut etiam ruinæ, quam timere videris, intereſſem: ipſe interim ſecurus & in vtrunque paratus.

771. *Secura videtur, &c.*] Namque, cum mihi maxime in votis ſit vna tecum mori potius quam miſera & malis obnoxia ſupereſſe tibi: tu me, ſine te viuere, ſine te mori cogis. quæ cum malim te ad manes comitari quam ſequi, cogat tamen tandiu tibi ſupereſſe quoad triſtis (quod omen auertant Dij) tuæ cædis ad me in Leſbon fama peruenerit.

772. *Cum facias etiam nunc vota, periſſe.*] Aliter hæc diſtinguenda hunc in modum.

——*ſecura videtur.*
Sors tibi, cum facias etiam
nunc vota periſſe?
Vt nolim ſeruire malis, ſed
morte parata
Te ſequar ad manes, feriae dum
maſtaremotus
Fama prꝛcul terras, viuam tibi
nempe ſuperſtes,
Adde quod aſſueſcis facio,
&c.

Dixe

Vt nolim ſeruire malis : ſed morte parata,
Te ſequar ad manes. feriat dum mœſta remotas
Fama procul terras, viuam tibi nempe ſuperſtes.
Adde, quòd aſſueſcis fatis, tantúmque dolorem
Crudelis me ferre doces. ignoſce fatenti :
Poſſe pati, timeo. quòd ſi ſunt vota, Deiſque
Audior, euentus rerum ſciet vltima conjux.
Sollicitam rupes iam te victore tenebunt,
Et puppim, qua fata ferat tam læta, timebo.
Nec ſoluent audita metus mihi proſpera belli,
Cùm vacuis projecta locis à Cæſare poſſim
Vel fugiente capi. noteſcent littora clari
Nominis exilio, poſitáque ibi coniuge Magni,
Quis Mitylenæas poterit neſcire latebras?

Hoc

Dixerat Pompejus :

Tutior interea populis, & tutior omni
Rege lare.

Regerit Cornelia, quomodo fieri poſsit, vt ipſa ſecura ſit, quum Pompejus eo ipſe loco ſepoſitum ſentiat, vt mortuum ſe quam viuum malit. Nam & hoc dixerat :

——non nunc vita mihi dulcior, inquit,
Cum tadet vita, lacro ſed tempore, conjux.

Quomodo, inquit, ego ſecura eo, quum tibi mors in voto ſit ? Deinde fac me ſatis fortem futuram, vt tibi ſupereſſe nolim, tamen tamdiu ſaltem ſuperero, donec nuntius cladis ad me aduenerit. Iam verò & hoc ipſum metuo, vt ſatis fortis ſim ad mortem capeſſendam, poſtquam à te ſepoſita didicero te carere. *Grotius.* Vel vt Mycillus exponit : Cum facias mea vota periſſe ac fruſtrà eſſe : quibus illud mecum conſtitui, vt nolim ſeruire malis.

774. *Feriat dum mœſta, &c.*] Et tamen, inquit, non ero nimis præceps in accerſenda mihi morte ; ſed tam diu ſuperſtes tibi viuam, dum fama de te victo in Lesbum ad me perueniat, id quod diuerſum à meis votis eſt. *Hortenſius.*

776. *Aſſueſcis fatis, &c.*] Aſſuefacis me tanto dolori ferendo, quantum metuo vt perferre poſſim ; ne interea exanimer.

777. *Quod ſi ſunt vota.*] Quod ſi vota mea Dij exaudierint, vt vincas ; lætus victoriæ tuæ nuncius ad me vltimus perueniet, ſolicitam vltra tempus & mœſtam.

780. *Rupes jam te, &c.*] Lesbos inſ. aſpera rupibus.

781. *Fata ferat tam læta.*] Victoriæ nuncium.

782. *Nec ſolent audita, &c.*] Neque tamen lætus ille nuncius me liberabit metu & periculo, vt quæ in locum præſidiis nullis munitum ſemota ; ab hoſte, vel fugiente poſsim intercipi.

784. *Noteſcent litora, &c.*] Non poterit latere hoſtem receſſus mei atque latebræ locus.

786. *Mitylenæas.*] Mitylene Leſbiorum eſt.

787. *Si*

Nil mihi de fatis thalami, Superíſque relictum eſt:
Magne, queri: noſtros non rumpit funus armores,
Nec diri fax ſumma rogi: ſed ſorte frequenti,
Plebeiáque nimis careo dimiſſa marito.
Hoſtis ad aduentum rumpamus fœdera tedæ:
Placemus Socerum. Sic eſt tibi cognita, Magne,
Noſtra fides? crediſne aliquid mihi tutius eſſe,
Quàm tibi? nonne olim caſu pendemus ab vno?
Fulminibus me ſæue iubes, tantæque ruinæ
Abſentem præſtare caput? ſecura videtur
Sors tibi, cùm facias etiam nunc vota, periſſe,

Vt

762. *Nil mihi de fatis, &c.*] Oratio Corneliæ pathetica eſt. Eſtque hæc propoſitio. Indignè fero Magne, quod non morte, ſed in vita abs te ſeparor deſpecta. Et refutat ſimul cauſſas à Pompeio adductas. *Nil mihi de fatis thalami.*] Nō eſt cur incuſem Deos aut fata quod coniugium noſtrum morte diſſoluerint: ſed te, qui me amādas & quaſi per diuortium dimittis eo quod cæteri omnes per belli huius ciu. tempus ſibi vxoribus interdixerint, modo ℣ſ. 749.

764. *Nec diri fax ſumma.*] Non vltima iuſta funebria, non ſepulchrum. *Sorte frequenti.*] Vulgari admodum ſorte, hoc eſt, diuortio: quum alioqui verè amantes mors ſola ſeparet. Speciem autem diuortij habet iſta ſeparatio. Ideo dicit *dimiſſa*. quæ vox diuortio conuenit. *Grotius.*

766. *Hoſtis ad aduentum, &c.*] Quaſi vero quia iam totus adeſt in prælia Cæſar (modo ℣ſ. 742.) nos oporteat illi gratificari, facto diuortio.

767. *Placemus ſocerum.*] Mitigemus Cæſarem, qui turbatus eſt, quod ſimus coniuncti. *Sulpit.*

768. *Crediſne aliquid, &c.*] Reſpondet ad illa ℣ſ. 743. *tibi tuta latebra Lesbos erit.* & ℣ſ. 754. *Tutior ini-*

769. *Nonne olim, &c.*] Nonne, ex quo coniugium iniuimus, communem etiam ſaluris atque periculi inimus ſortem?

770. *Fulminibus me ſæue iubes, &c.*] Me ſemotā cogis eſſe magis ſolicitam & miſeram, quam ſi bello aut etiam ruinę, quam timere videris, intereſſem: ipſe interim ſecurus & in vtrunque paratus.

771. *Secura videtur, &c.*] Namque, cum mihi maxime in votis ſit vna tecum mori potius quam miſera & malis obnoxia ſupereſſe tibi: tu me, ſine te viuere, ſine te mori cogis. quæ cum malim te ad manes comitari quam ſequi, cogat tamen tandiu tibi ſupereſſe quoad triſtis (quod omen auertant Dij) tuæ cædis ad me in Lesbon fama peruenerit.

772. *Cum facias etiam nunc vota, periſſe.*] Aliter hæc diſtinguenda hunc in modum.

——*ſecura videtur.*
Sors tibi, cum facias etiam
nunc vota periſſe?
Vt nolim ſeruire malis, ſed
morte parata
Te ſequar ad manes, feriae dum
maſta remoræ
Fama procul terras, viuam tibi
nempe ſuperſtes,
Adde quod aſſueſcis facis,
&c.

Dixe

Vt nolim ſeruire malis : ſed morte parata,
Te ſequar ad manes. feriat dum mœſta remotas
Fama procul terras, viuam tibi nempe ſuperſtes.
Adde, quòd aſſueſcis fatis, tantúmque dolorem
Crudelis me ferre doces. ignoſce fatenti :
Poſſe pati, timeo. quòd ſi ſunt vota, Deiſque
Audior, euentus rerum ſciet vltima conjux.
Sollicitam rupes iam te victore tenebunt,
Et puppim, qua fata ferat tam læta, timebo.
Nec ſoluent audita metus mihi proſpera belli,
Cùm vacuis projecta locis à Cæſare poſsim
Vel fugiente capi. noteſcent littora clari
Nominis exilio, poſitáque ibi coniuge Magni,
Quis Mitylenæas poterit neſcire latebras?

Hoc

Dixerat Pompejus :
Tutior interea populis, & tutior omni
Rege late.
Regerit Cornelia, quomodo fieri poſsit, vt ipſa ſecura ſit, quum Pompejus eo ipſe loco ſepoſitum ſentiat, vt mortuum ſe quam viuum malit. Nam & hoc dixerat :
——non nunc vita mihi dulcior, inquit,
Cum tædet vita, læto ſed tempore, conjux.
Quomodo, inquit, ego ſecura eo, quum tibi mors in voto ſit ? Deinde fac me ſatis fortem futuram, vt tibi ſupereſſe nolim, tamen tamdiu ſaltem ſuperero, donec nuntius cladis ad me aduenerit. Iam verò & hoc ipſum metuo, vt ſatis fortis ſim ad mortem capeſſendam, poſtquam à te ſepoſita didicero te-carere. *Grotius.* Vel vt Mycillus exponit : Cum facias mea vota periſſe ac fruſtrà eſſe : quibus illud mecum conſtitui, vt nolim ſeruire malis.

774. *Feriat dum mœſta, &c.*] Et tamen, inquit, non ero nimis præceps in accerſenda mihi morte ; ſed tam diu ſuperſtes tibi viuam, dum fama de te victo in Lesbum ad me perueniat, id quod diuerſum à meis votis eſt. *Hortenſius.*

776. *Aſſueſcis fatis, &c.*] Aſſuefacis me tanto dolori ferendo, quantum metuo vt perferre poſſim ; ne interea exanimer.

779. *Quod ſi ſunt vota.*] Quod ſi vota mea Dij exaudierint, vt vincas ; lætus victoriæ tuæ nuncius ad me vltimus perueniet, ſolicitam vltra tempus & mœſtam.

780. *Rupes jam te, &c.*] Lesbos inſ. aſpera rupibus.

781. *Fata ferat tam læta.*] Victoriæ nuncium.

782. *Nec ſolent audita, &c.*] Neque tamen lætus ille nuncius me liberabit metu & periculo, vt quæ in locum præſidiis nullis munitum ſemota ; ab hoſte, vel fugiente poſsim intercipi.

784. *Noteſcent litora, &c.*] Non poterit latere hoſtem receſſus mei atque latebræ locus.

786. *Mitylenæas.*] Mitylene Lesbi vrbs eſt.

787. *Si*

Hoc precor extremum, si nil tibi victa relinquent
Tutius arma fuga, cùm te commiseris vndis,
Quolibet infaustam potiùs deflecte carinam:
Littoribus quærêre meis. Sic fata, relictis
Exiluit stratis amens, tormentáque nulla
Vult differre mora. non mœsti pectora Magni
Sustinet amplexu dulci, non colla tenere:
Extremúsque perit tam longi fructus amoris:
Præcipitántque suos luctus: neutérque recedens
Sustinuit dixisse, vale vitámque per omnem
Nulla fuit tam mœsta dies. nam cætera damna
Durata iam mente malis, firmáque tulerunt.
Labitur infelix, manibúsque excepta suorum
Fertur ad æquoreas, ac se prosternit, arenas,
Littoráque ipsa tenet, tandémque illata carina est.
Non sic infelix patriam, portúsque reliquit
Hesperios, sæui premerent cùm Cæsaris arma.
Fida comes Magni vadis duce sola relicto,
Pompeiúmque fugis. quæ nox tibi proxima venit,
Insomnis. viduo tum primùm frigida lecto,
Atque insueta quies vni, nudúmque marito

Non

787. *Si nil tibi victa, &c.*] Si tibi vltima salus quærenda sit fuga per mare, quemlibet potius locum pete quam Lesbon, namque huc te insequentur hostes, notam mei secessus sedem.

790. *Sic fata, relictis.*] Ad eum modum locuta Cornelia exiluit è lecto amenti similis; neque oculo, neque amplexu dignata maritum, adeo grauiter doluit; vt nulla mora interposita se inde abripuerit. *Horens.*

791. *Tormentaque nulla, &c.*] Cruciatus doloris è discessu concepti.

794. *Extremusque.*] Vltimus complexus.

795. *Præcipitanque suos luctus.*] Præcipitantes accelerant, abrumpunt.

797. *Nam cætera damna, &c.*] Ad omnia anteacta damna, incommoda, miserias & calamitates, quæ perpessi fuerant, iam occalluerant.

799. *Labitur infelix, &c.*] Exanimata cadit. *auras Ægra fugit, suscipiunt famulæ.*

800. *Arenas.*] In quibus relinquendus erat vir.

801. *Tenet tandemque.*] Quoad licet, occupat, ægre auulsa.

802. *Non sic infelix patriam.*] Non tanto cum dolore fugiebas patriam vrgente hoste, tuta scil. viro comite: à quo iam discedens videris tibi deserta, sola & meliori parte orbata.

806. *Viduo, &c. vni.*] Cubanti soli.

808. *Somno*

Non hærente latus. ſomno quàm ſæpe grauata
Deceptis vacuum manibus complexa cubile eſt,
Atque oblita fugæ quæſiuit nocte maritum!
Nam, quamuis flamma tacitas vrente medullas,
Non iuuat in toto corpus jactare cubili:
Seruatur pars illa tori. caruiſſe timebat
Pompeio: ſed non Superi tam læta parabant.
Inſtabat, miſeræ Magnum qua redderet, hora.

M. AN

808. *Somno quam ſæpe, &c.*] *Mouet atque lacertos, Per ſomnum, corpúſque petens amplectitur auras.* Alcyone Ouidiana 11. Metam.

809. *Deceptis manibus.*] Quas marito injicere voluit, qui non adfuit. *Hort.*

811. *Quamuis flamma, &c.*] Licet ardenter amat, non tamen impatiens vacuo ſuâ corpora lecto verſat: ſed pudibunda ſuam quaſi præſenti viro adſernat lecti partem.

813. *Seruatur pars illa tori.*] Alteram partẽ tori ſeruauit Pompeio intactam. *Caruiſſe timebat.*] Metuebat ne Pompeium non reciperet. Atqui recepit, ſed victũ: quod peius quam non recipere. *Grotius. Caruiſſe timebat, &c.*] Metuebat illa ſolum ne Pompeiũ diutino bello detentum deſideraret, de abſentia illius ſolicita: ſed triſtius quippiam parabant fata, recepit quippe illum citius quam expectabat; victũ ſcil. profugũ, & breui corã interficiendũ.

1. *Poſtquam*

M. ANNÆI LVCANI

CIVILIS BELLI,

SIVE

PHARSALIÆ,

LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM.

DYrrhachium in sexto, dũ Magnus ab hoste tuetur,
Vallatur muro in campis & peste laborat.
Esurit & Cæsar, pugnáque erumpit aperta.
Pompeius; Scæuæ vires & nobile fatum,
Thessaliæque situs: mox quæ tulit illa, canuntur.
Hinc magicam Erechtho Stygias vt consulat vmbras,
Sextus adit, ciet illa Deos, cogítque cadauer,
Tristia fata loqui, moritur quod carmine rursus.

POstquam castra duces, pugnæ iam mente propinqui,
Imposuêre iugis, admotáque cõminus arma,
Parque suũ vidêre Deis, capere omnia Cæsar
Mœnia

1. *Postquam castra duces.*] E castris ad Apsum fluu. v. *sup.* 461. l. 5. vterque exercitum eduxerat eodem tempore; Pompeius noctu, vt Antonium interciperet; Cæsar interdiu, vt se cum Antonio coniungeret. Antonius de Pompeij insidijs certior per Græcos factus, castris se cõtinuit, donec altero die ad eum Cæsar perueniret. Pompeius ne duobus exercitibus circumcluderetur, discessit & ad Asparagum Dyrrhachinorum peruenit, atque ibi castra posuit. eodem & Cæsar cum exercitu profectus, iuxta eum castra posuit. *Pugnæ iam mente propinqui.* Cæsar quidem rerum inopia & necessitate pressus conficiendæ rei cupidus ostẽtare aciẽ; prouocare; Pompeius commeatu abundans aduersus hæc nectere moras, tergiuersari: L. Florus.

3. *Parque suum.*] Metaph. ab arena seu Gladiatoribus sumpta. Spectatores & fautores Dij: Arena, Pharsalia: Par gladiatorum, Cæsar & Pompeius, Sic alibi: *sed par quod semper habemus, Libertas & Cæsar.*

Mœnia Graiorum ſpernit, Martémque ſecundum
Iam niſi de genero fatis debere recuſat.
Funeſtam mundo votis petit omnibus horam,
In caſum quæ cuncta ferat. placet alea fati
Alterutrum merſura caput. ter collibus omneis
Explicuit turmas, & ſignaminantia pugnam,
Teſtatus nunquam Latiæ ſe deeſſe ruinæ.
Vt videt ad nullos exciri poſſe tumultus
In pugnam generum, ſed clauſo fidere vallo,
Signa mouet, tectúſque via dumoſa per arua
Dyrrhachij præceps rapiendas tendit ad arces.
Hoc iter æquoreo præcepit limite Magnus,
Quemque vocat collem Taulantius incola Petram,
Inſedit

Cæſar erunt. Grotius. *Parque ſuũ videre Dei.*] Sic infra vſ. 91. & lib. 7. vſ. 690. & Seneca lib. cur bonis viris mala fiant. *Ecce ſpectaculum dignum ad quod reſpiciat intentus operi ſuo Deus. Ecce par Deo dignum; vir fortis cum mala fortuna compoſitus. Capere omnia, &c.*] Nõ operæ precium ducit vrbes Græcas expugnare, Põpeio ſoli intentus, victoriæ de illo inhians.

6. Funeſtam mundo, &c.] Quæ illum Dominum imponat victis gentibus non ſine magna humani generis clade.

7. Caſum quæ cuncta ferat.] Dubium euentum, ruinam. *Alea fati.*] Caſus & periculum. Horat. *periculoſæ plenum opus aleæ.* lib. 2. od. 1. *Placet alea fati.*] Hoc eſt, placet ſummam rerum in incertũ euentum committere. Alluſum eſt ad parœmiã, *Omnẽ iacere aleam*, pro eo, quod eſt, rem vniuerſam periclitari, & fortunæ arbitrio committere. *Hortenſ.*

8. Alterutrum merſura caput.] Pompeij vel Cæſaris. *Ter collibus omneis, &c.*] Poſtridie, eductis omnibus copiis, acie inſtructa, de certandi poteſtatem Pompeio fecit. vbi eum ſuis locis ſe tenere animaduertit; poſtero die magno circuitu, difficili anguſtoque itinere, Dyrrhachium profectus eſt, ſperans Pompeium aut Dyrrhachium compelli, aut ab eo intercludi poſſe, quod omnem commeatum totiuſque belli apparatũ eo cõtuliſſet, &c. comment. 3. Cæſ.

10. *Teſtatus nunquam, &c.*] Profeſſus ſe promptum paratumque ad euertendum Rom. imperium. *Nunquam Latiæ ſe deeſſe ruinæ.*] Quaſi verò id eſſet minari Italiæ ruinam, quum dignitatem ſuam armis tueatur; ac toties inimicos ad pacem faciendam cohortatus, ab armis diſcedere fuiſſet. *Hortenſ.*

14. *Dyrrhachij præceps, &c.*] Ita Plorus: *Expugnatione*, inquit, *Dyrrhachij irrita, quippe quam vel ſitus inexpugnabilem faceret.*

15. *Hoc iter æquoreo, &c.*] Pompeius primo ignorauit Cæſaris conſilium: mox per exploratores certior factus, caſtra mouit, expeditiori iuxta litus via ſe anteuertere eũ poſſe ſperans. Cæſar vero paruo noctis itinere intermiſſo, Pompeium anteuenit.

16. *Taulantius incola Petram.*] Taulantij, pop. Macedoniæ, qui Dyrrhacij & Apolloniæ agros quondã tenuerunt. Stra. 6. Tiuc. 1.

17. *Inſedit*

Insedit castris, Ephyreáque mœnia seruat,
Defendens tutam vel solis turribus vrbem.
Non opus hanc veterum, nec moles structa tuetur,
Humanúsque labor, facilis, licet ardua tollat,
Cedere vel bellis, vel cuncta mouentibus annis.
Sed munimen habet nullo quassabile ferro,
Naturam, sedémque loci. nam clausa profundo
Vndique præcipiti, scopulísque vomentibus æquor,
Exiguo debet, quod non est insula, colli.
Terribiles ratibus sustentant mœnia cautes,
Ioniúmque furens rapido cùm tollitur austro,
Templa, domósq; quatit, spumátq; in culmina pontus.
Hinc auidam belli rapuit spes improba mentem
Cæsaris, vt vastis diffusum collibus hostem
Cingeret

17. *Insedit castris.*] Pompeius intercluſus Dyrrhachio, edito loco, qui *Petra* appellatur, caſtra communiuit. *Ephyreaq; mœnia.*] Dyrrhachium conditum à Corcyræis: Corcyra à Corinthiis. Vide Strabonem & Thucydidem. *Grotius. Ephyreaque mœnia seruat.*] Dyrrhachium, à Phalio Corinthio conditore. Thucyd. Strab. lib. 6. & 7. Nec non à Corcyrenſibus colonis eius, qui & à Corinthiis oriundi fuerunt. Corinthus autem *Ephyra* dicta erat ab Ephyra nympha, Oceani & Tethyos filia, inf. vſ. 57.

18. *Defendens tutam, &c.*] Etiam ſine exercitu ſatis ſua natura munita.

19. *Non opus hanc veterum, &c.*] Neque tam propter mœnia, quæ plerumque in arduum quantumuis hominũ manibus extructa, aut bello aut vetuſtate deſtruuntur, quam naturam & ſedem loci.

23. *Nam Clausa, &c.*] Nam in rupibus ſitam & mari vndique cinctam exiguus collis, quo continenti iungitur, eam facit peninſulam.

24. *Vndique præcipiti, scopulisque, &c.*] Ms. P.

——nam clausa profundo
Vndique & illisum scopulis remouentibus æquor.

Pro *remouentibus*, rectius fortè *remouentibus* legas. *Grot. Vomẽtib. æquor.*] Alliſos fluctus rejicientib.

26. *Terribiles ratibus.*] Proinde mœnia in ſcopulis ſita, periculum minantur appellentibus nauibus: maximè, inquit, vbi Auſter à meridie cœperit ſæuire, & vaſtum Ionium mare, in Hadriaticum effuderit. *Horrenſ.*

28. *Spumaque in culmina.*] Spumas ſpargit per ſumma tecta.

29. *Hinc auidam. &c.*] Ita melius quam *huc*. Eſt enim hiſtoriæ continuatio. *Grotius.* Deſcribit magno verborum pondere ſtudiumque conatumque Cæſaris in obſidendo Pompeium, quantaque induſtria fuerit vſus in ducendis aggeribus ac foſſis, vt vndique illius caſtra arctiſſima obſidione premerentur. *Horrenſ.*

30. *Diffusum collibus, &c.*] Lego *diffusus*. Cæſar enim (quo ſui minori cum periculo vndique frumentum commeatumque ſuppor-tare poſſent, coërcito Pompeij equitatu,

Cingeret ignarum, ducto procul aggere valli.
Metitur terras oculis: nec cespite tantùm
Contentus fragili subitos attollere muros,
Ingentes cautes, auulsáque saxa metallis,
Graiorúmque domos, direptáque mœnia transfert.
Extruitur, quod non aries impellere sauus,
Quod non vlla queat violenti machina belli.
Franguntur montes, planúmque per ardua Cæsar
Ducit opus: pandit fossas, turritáque summis
Disponit castella jugis, magnóque recessu
Amplexus fines, saltus, nemorosáque tesqua,
Et siluas, vastáque feras indagine claudit.
Non desunt campi, non desunt pabula Magno,
Castráque Cæsareo circumdatus aggere mutat.
Flumina tot cursus illic exorta fatigant,
Illic mersa suos: operúmque vt summa reuisat,
Defessus Cæsar mediis intermanet agris.

Nunc

equitatu, simul vt Pompejum pabulatione prohiberet autoritatemque ejus apud exteras nationes minueret) editos atque asperos colles circa Pompeij castra præsidiis tenuit, castellaque ibi communiuit. Inde, vt loci cujusque natura ferebat, ex castello in castellum perducta munitione circumuallare Pompejum instituit.

31. *Ducto procul aggere valli.*] Producto è colle in collem.

34. *Ingentes.*] Sed ing. c. *Metallis.*] Fodinis, venis lapidum.

36. *Aries impellere sauus.*] De ariete, vide quæ ad versum 490. lib. 3.

38. *Franguntur montes.*] Editioribus locis dejectis, atque humilibus exaltatis æquauit opus.

39. *Pandit fossas.*] Præ muris ducit latas fossas. *trenchées.*

40. *Magnoque, &c.*] XV. mille pass. ambitu aggeris. Metaph. à venatoribus sumpta.

41. *Nemorosáque tesqua.*] Sunt autem *tesqua*, loca dumosa, syluestria & aspera.

43. *Non desunt pabula Magno.*] Tantum erat septi spatium, quantum sufficeret Pompejo ad pabula, ad castra sublinde mutanda, vt quod multorum fluminum fontes, cursus, & ostia contineret & quantum lassitudine conficeret Cæsarem opera lustraturum.

45. *Flumina tot cursus.*] Et hoc non solum ad amplificationem spatij; verum etiam ad copiam rerum necessariarum, quas natura loci præbebat Pompejo, pertinet; quum flumina ibi orta, longis anfractibus viarum suis cursibus lassata, ibi rursum se in mare effunderent. *Horrens.*

47. *Intermanet agris.*] Opera Cæsaris tanta erant, vt cum mane ad ea reuisenda exiret, vesperi defatigatus, in mediis agris remaneret, & pernoctaret defessus ambulando. *Horrens.*

48. *Nunc*

Digitized by Google

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribátque Deis : fragili circumdata testa
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.
En quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,
Assyriis quantum populis telluris Eoæ
Sufficit in regnum, subitum, bellique tumultu
Raptum clausit opus. tanti perière labores.
Tot potuêre manus adjungere Sestona Abydo,
Ingestóque solo Phryxeum elidere pontum,
Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis,
Et ratibus longæ flexus donare Maleæ,

Aut

48. *Nunc vetus Iliacos, &c.*] Fabulosa iam & vana antiquitas iactet muros Troiæ XL. M. pass. in circuitu, quos Apollo & Neptunus à Laomedonte conducti struxisse feruntur. *Ironice.*

49. *Adscribatque Deis.*] Neptuno & Apollini. *Fragili circundata, &c.*] Parthi, simulata fuga præliari soliti, & pro miraculo habeant Babylonis muros è latere cocto, latos L. cubitos, altos quadruplo amplius, in circuitu habentes stadia CCCL. *Ironice.*

51. *Quantum Tigris, &c.*] Quantum areæ occupauit Babylon quam alluit Euphrates qui in Tigrim funditur, quantum Antiochia, quam interluit Orontes, quantum Ninos regni sedes & vrbs regia Assyriæ, tantum raptim clausit Cæsar aggere suo.

52. *Telluris Eoæ.*] Asiaticæ. Sunt enim fueruntque omnes enumeratæ vrbes, partim in minori, & partim in maiori Asia. *Hortens.*

54. *Raptum.*] Raptim acceleratum. *Sulpic. Tanti periere labores.*] Tanta Nini, Laomedontis, Semiramidis, Seleuci opera victa sunt ab hoc Cæsariano; *vel*, hi tanti Cæsaris labores & ipsi breui in casu cecidere profligato Cæsare.

55. *Tot potuere manus adiungere.*] *Ha possent & Athon capere dextera. Et mœstum pelagus gementis Helles Intercludere ponte non natanti.* Via Domitiana Papinij libro 4. Syluarum. *Adiungere Sestona, &c.*] Ad amplificandam industriam Cæsaris, enumerat aliquot loca, multis stadiis distantia quæ coniugere pari Conatu potuisset. Sestus enim & Abydus oppida sunt maritima Hellesponti, inter se obiacentia. *Sestona Abydo.*] Vers. 674. lib. 2.

56. *Ingestoque solo, &c.*] Iactis in mare molibus obstruere Hellespontum, quem Phryxus transfretauit. lib. 4. vers. 56.

57. *Aut Pelopis, &c.*] His *paruus, Lechiæ nisi vetarent, Inous freta miscuisset Isthmos* Papin. l. 4. Sylu. hoc est. perfosso Isthmo. l. 1. vers. 1. Peloponneso abrumpere Ephyren, id est, Corinthum, supra vers. 17. *Abrumpere.*] Tot etiam manus potuissent Isthmum perfodere, in quo Ephyra, hoc est, Corinthus sita est. *Hortens.*

58. *Et ratibus longæ, &c.*] Peruio facto Isthmo Corinthiaco, ne opus sit longa & periculosa nauigatione circuire Maleam, promontorium Laconiæ, per l. millia pas. in mare protensum. *Flexus donare.*] Id est, facere rectam nauigationem; & Maleam promontorium ipsum tollere.

60. *Coit*

Aut aliquem mundi, quamuis Natura negaſſet,
In melius mutare locum. coit area belli:
Hìc alitur ſanguis terras fluxurus in omneis,
Hic & Theſſalicæ clades, Libycæque tenentur.
Æſtuat anguſta rabies ciuilis arena.
Prima quidem ſurgens operum ſtructura fefellit
Pompeium: veluti media qui tutus in aruis
Sicaniæ rapidum neſcit latrare Pelorum:
Aut vaga cùm Tethys, Rutupináque littora feruent,
Vnda Caledonios fallit turbata Britannos.
Vt primùm vaſto ſeptas videt aggere terras:
Ipſe quoque à tuta deducens agmina Petra
Diuerſis ſpargit tumulis, vt Cæſaris armæ
Laxet, & effuſo claudentem milite tendat.
Ac tantum ſepti vallo ſibi vendicat agri,
Parua Mycenæa quantum ſacrata Diana
Diſtat ab excelſa nemoralis Aricia Roma:

Quoque

60. *Coit area belli.*] Clauditur à Cæſare campus area & quaſi arena belli, intra quam ſepti ſunt, qui ſanguinem effundent in variis orbis partibus: alij in campo Pharſalico, in Africa alij.

63. *Æſtuat.*] Furit ac ſæuit hic intrà eas anguſtias, vbi caſtra habebat Pompeius. *Horſ. Æſtuat anguſta, &c.*] *Æſtuat infelix anguſto limite mundi.* Iuuen. de Alexandro, Sat. 10. *Arena.*] Spatio. Tranſlat. ab arena theatrali, in qua committuntur gladiatores.

65. *Veluti media, &c.*] Vti qui in meditullio Siciliæ degit, non audit latratum Scyllæ & Charybdis in freto Siculo contra Pelorum promont.

67. *Aut vaga cum, &c.*] Vt qui in Britannia inf. verſus Calcedonios, Scotos, degunt, non audiunt æſtum maris ſæuientis aduerſus litus Rutupinum in Cantio.

70. *Ipſe quoque à tuta, &c.*] Pompeius neque à mari neque Dyrrhachio diſcedere volebat: quam plurimos itaque colles occupauit, & quam latiſsimas regiones præſidiis tenebat, Cæſariſque copias quam maximè poſſet, diſtinebat. *Iterra.*] ſupra ℣ſ. 16.

72. *Laxet.*] Deſtineat. quamplurimos enim colles occupauerat, vt copias Cæſaris deſtineret. *Tendat.*] Extenuet. *Horſ.*

73. *Ac tantum ſepti, &c.*] Tantum ſpatij introrſum complexus fuit Pompeius, in quo ſcil. diſpertiuit copias, quantum diſtat Aricia à Roma. *Horrenſ.*

74. *Parua.*] Quantum Aricia oppid. Latij prope Albam, diſtat à Roma: & quanto ſpatio oſtium Tibridis à Roma diſtat, recto limite non flexo ad curſus fluuij, hoc eſt, XIIII. M. paſſ. *Mycenæa, &c.*] Ab Oreſte è Taurica tranſlata, lib. 3. ℣ſ. 81.

75. *Aricia Roma.*] Ibid. ad ℣ſ. 86. lib. 3.

76. Qui-

Quoque modo Romæ prælapſus mœnia Tybris
In mare deſcendit, ſi nuſquam torqueat amnem.
Claſſica nulla ſonant, injuſſaque tela vagantur:
Et fit ſæpe nefas, jaculum tentante lacerto.
Maior cura duces miſcendis abſtrahit armis.
Pompeium exhauſtæ prædenda ad pabula terræ,
Quæ currens obtriuit eques, gradibúſque citatis
Vngula frondentem diſcuſſit cornea campum.
Belliger attonſis ſonipes defeſſus in aruis,
Aduectos cùm plena ferant præſepia culmos,
Ore nouas poſcens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.
Corpora tum ſoluit tabes, & digerit artus.
Traxit iners cœlum fluida contagia peſtis
Obſcuram

76. *Quoque modo Romæ, &c.*] Quanto ſpatio Roma abeſt ab oſtio Tribridis, vbi in mare Tyrrhenum effunditur, vt directum limitem metiamur, non obliquum. Quidam tradunt Oſtiam ab Roma XIV. millia paſſuum abeſſe. *Hortenſ.*

78. *Claſſica nulla ſonant, &c.*] Neutra ex parte datur ſignum pugnæ. Pompeius inquit Cæſ. com. 3. totis copiis dimicare non conſtituerat, tamen ſuis locis ſagittarios funditoreſque mittebat, qui multos è noſtris vulnerabant, &c.

79. *Nefas iaculum.*] Cædes extra belli copiam. *Tentante lacerto.*] In incertum mittente præ ſtudio exercendi.

80. *Maior cura duces, &c.*] Pompeium lues, Cæſarem fames *Acriorillum Cura domat.* Virg. 3. Georg.

81. *Pompeium exhauſtæ, &c.*] Erat ſumma inopia pabuli in caſtris Pompeij adeo vt foliis ex arboribus ſtrictis, & teneris arunum radicibus contuſis equos alerent. frumenta enim quæ fuerant intra munitiones ſata, conſumſerant: & cogebantur Corcyra atque Acarnania, longo interiecto nauigationis ſpatio, pabulum ſupportare. 3. com. ciu. bell.

83. *Frondentem diſcuſſit, &c.*] Herbis nudauit campos.

85. *Cum plena ferant, &c.*] Malim *dum*. Moriuntur equi præ fame, dum pabulum ex Corcyra atque Acarnania expectatur longo nauigationis ſpatio. Vide Cæſarē lib. III. Belli Ciuil. Senſus forte eſt, culmorum aridorum ſatis fuiſſe in præſepibus: ſed ab equis deſideratas herbas virides. *Grot. Cum plena ferant, &c.*] Ego retineo. *cum* vt ſit imitatio Ouid. 7. Metam. *Acer equus quòdam, &c. Ad præſepe gemit morbo moriturus inerti.* quod & ipſe debet Virg. 3. Georg. *Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.*

86. *Nouas poſcens, &c.*] Aliunde aduectas, *vel* è radicibus contuſis, vt modo dict.

87. *Et tremulo medios abrumpit, &c.*] *Segnior curſu ſonipes in ipſo Concidit gyro, dominumque Prono prædidit armo.* OEd. Sen. I. chor.

88. *Digerit artus.*] Diſſipat, conſumit.

89. *Traxit.*] *Principio cœlum ſpiſſa*

Obſcuram in nubem. tali ſpiramine Neſis
Emittit Stygium nebuloſis aëra ſaxis,
Antráque letiferi rabiem Typhonis anhelant.
Inde labant populi, cœláque paratior vnda
Omne pati virus duraúit viſcera cœno.
Jam riget atra cutis, diſtentáque lumina rumpit:
Igneáque in vultus, & ſacro feruida morbo
Peſtis abit, feſſúmque caput ſe ferre recuſat.
Iam magis atque magis præceps agit omnia fatum:
Nec medij dirimunt morbi vitámque, necémque:
Sed languor cum morte venit, turbáque cadentum
Aucta lues, dum miſta jacent incondita viuis
Corpora: nam miſeros vltra tentoria ciues
Spargere funus erat. tamen hos minuêre labores
A tergo pelagus, pulſúſque Aquilonibus aër,
Littoráque, & plena peregrina meſſe carina.

ſpiſſa caliginе terris Preſſit: & ignauos incluſit nubibus æſtus. Ouid. 7. Metam. *Sed grauis & ater incubat terris vapor, &c.* Sen. Oed. *Iners cælum, &c.* Non motus.

90. *Spiramine.* Exhalatione. *Neſis.* Ins. in Campano littore, quam agnoſcit Plin. lib. 19. cap. 8. Cic. ad Attic. ſæpius. & Statius 3. ſylu. alij leg. *Neſſus*, & de Ozolis intelligũt.

91. *Stygium, &c.* Tetrum, lethalem, infernum.

92. *Antraque letiferi, &c.* Speluncæ Inarimes inſulæ impoſtæ Typhœo, qui ſulfureos atque peſtiferos vapores emittere dicitur. lib. 5. ℣ſ. 101. & Mela lib. 1. cap. 13.

93. *Vnda, &c.* *Conſtat & in fontes virium veniſſe lacuſque.*

94. *Durauit viſcera cœno.* Obſtruxit aluum. *viſcera torrentur primo.*

95 *Riget atra cutis.* *Aret Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit. Diſtentaque lumina rumpit.* *Tum vero ardentes oculi. & tument diſtentæ ſanguine genæ.*

96. *Igneaque in vultus.* *Flammaque lærentis Indicium rubor eſt & ductus anhelitus igni, &c. & ægro Rubor in vultu, &c.* Sen. Oed. *Sacro feruida, &c.* Execranda peſte, *vel* ſacro igne, Eryſipelas. quem, quia è feruenti ſanguine natus ſit, peſtis comitem addit Celſ. lib. 5.

97. *Feſſumque caput, &c.* Præ grauedine ſe non ſuſtinet.

98. *Præceps agit omnia fatum: Nec medij, &c.* Subita mors, vix morbo interueniẽte vitę necique.

100. *Turbaque cadentum Aucta lues.* Quo plures moriebantur, eo fœuiebat peſtifera lues magis ac magis. *Hort. Turbaque cadentum, &c.* Cæſar ex perfugis cognoſcebat, equos eorum vix tolerari, &c. ipſos valetudine non bona, cum anguſtiis loci & odore tetro & multitudine cadauerum, tum, &c. 3. com.

103. *Tamen hos, &c.* Leuarunt tamen peſtem hanc ventus ſalutaris & omnium rerum copia nauibus aduecta.

At liber terra ſpatioſis collibus hoſtis
Aëre non pigro, nec inertibus angitur vndis:
Sed patitur ſæuam, veluti circumdatus arcta
Obſidione, famem. nondum ſurgentibus altum
In ſegetem culmis, cernit miſerabile vulgus
In pecudum cecidiſſe cibos, & carpere dumos,
Et morſu ſpoliare nemus, letúmque minantes
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas:
Quæ mollire queunt flamma, quæ frangere morſu,
Quæque per abraſas vtero demittere fauces,
Plurimáque humanis antehac incognita menſis
Diripiens miles; ſaturum tamen obſidet hoſtem.
Vt primùm libuit ruptis euadere clauſtris
Pompeio, cunctáſque ſibi permittere terras:
Non obſcura petit latebroſæ tempora noctis,
Et raptum furto ſoceri ceſſantibus armis
Dedignatur iter: latis exire ruinis

Quærit,

107. *At liber terra, &c.*] Cæſar autem non peſte ex aëris aut aquę contagione, ſed frumenti inopia laborabat.

109. *Nondum ſurgentibus altam.*] Nondum ſpicas fundentibus, nedum matureſcentibus.

110. *Cernit miſerabile vulgus.*] Videt milites herbis, gramine, foliis veſci.

112. *Letumque, &c.*] Lethales.

113. *Radicibus herbas.*] Radicis genus inuentum eſt, quod appellatur *Chara*, ex hoc effectos admiſto lacte panes, cum in colloquiis Pompejani iis famem obiectarent, vulgo in eos iacierant. quo viſo Pompejus, ſibi cum feris rem eſſe, dixit, &c. Cęſ. comm. 3. & Sueton. in Cæſ. cap. 68. Plutarch.

114. *Quæ mollire, &c.*] Quæcunque poterant coquere.

115. *Abraſas vtero, &c.*] Aſperitate eſculentorum exulceratas, *plebeia radere beta.* Perſ. 3. Sat. Audiebatur (inquit Cæſar, lib. 3. de bell. ciu.) crebræ militum voces, prius ſe cortice ex arboribus victuros, quam Pompejum è manibus dimiſſuros.

117. *Saturum tamen obſidet hoſtem.*] Commeatu abundantem.

118. *Vt primum libuit, &c.*] Equis macie corruptis, conandum ſibi aliquid Pompejus de eruptione exiſtimauit, cujus rei expeditiorem dedere illi facultatem Allobroges duo fratres, qui à Cæſare tranſierunt, &c. Comm. 3. de bell. ciu. prius autem facta erant vno die 6. prælia ad Dyrrhachium & munitiones, vbi Scæua tam ſtrenue rem geſſit.

120. *Non obſcura petit, &c.*] Non clam & noctu, ſed palam & interdiu, per vallum & munitiones Cæſaris erumpere parat.

121. *Et rapeum.*] Non vult furtim fuga dilabi, id quod ſpeciem ignauiæ ac timiditatis præ ſe ferret. *Horenſ.*

122. *Laxis exire ruinis.*] Sed hoc fuit

Quærit, & impulſo turres confringere vallo,
Perque omneis gladios, & quà via cæde paranda eſt.
Opportuna tamen valli pars viſa propinqui,
Quam Minuti caſtella vocant, & confraga denſis
Arboribus dumeta tegunt. huc puluere nullo
Proditus agmen agit, ſubitúſque ad mœnia venit.
Tot ſimul è campis Latia fulſere volucres:
Tot cecinêre tubæ. ne quid victoria ferro
Deberet, pauor attonitos confecerat hoſtes.
Quod ſolum valuit virtus, jacuêre perempti,
Debuerant quo ſtare loco: qui vulnera ferrent
Iam deerant, nimbúſque ferens tot tela peribat.
Tum piceos voluunt immiſſæ lampadis ignes:
Tum quaſſæ nutant turres, lapſúmque minantur.
Roboris impacti crebros gemit agger ad ictus.
Iam Pompeianæ celſi ſuper ardua valli
Exierant Aquilæ: iam mundi iura petebant.
Quem non mille ſimul turmis, nec Cæſare toto
Auferret

fuit conſilium, vt deiecta parte aggeris non exigua, ſuos in hoſtem emittere.

123. *Et impulſo, &c.*] Disjecto machinis, vallo, ferro viam per Cæſarianos facere.

126. *Minuti.*] Ms. P. & T. *Numici.* Grot. *Minuti caſtella vocant.*] Minutio (inquit Appianus) quam plurima tolerante, ferunt quippe clypeo eius XX. ſupra C. inhæriſſe ſagittas, &c. Cæſar eum Scæuam vocat vt noſter & Florus. neque tamen Minutium Scæuam dictum arbitror, vt volunt quidam. Caſſiũ Scæuã appellat Suetoni⁹ & M. Cæſium Scæuam Val. Max. l. 3. c. 2.

127. *Huc puluere, &c.*] Huc legionem ducit ſilentio, ne puluis concurſu militum excitatus humo, aduentum peditum Pompeianorum proderet. *Horten ſ.*

128. *Mœnia venit.*] Vallum.

129. *Volucres.*] Aquilæ ſigna.

130. *Tot cecinere tubæ, &c.*] Hæ tubæ tantam trepidationem attulerunt hoſtibus, ut nihil opus eſſet ferro, aut iuſto certe prælio decernere ad obtinendam victoriam. *Horten ſ.*

132. *Iacuere peremti.*] Quẽ quiſque locũ cepiſſet, ex eo non ceſſit, in eo cecidit fortiter pugnans.

133. *Ferrent.*] Acciperent.

134. *Nimbuſque ferens.*] *Metaph.* tela inſtar grandinis ruentia. *Peribat.*] Cæſis dudum omnibus Cæſarianis.

135. *Piceos voluunt, &c.*] Sagittas & faces incendiarias. l. 3. ℣. 682. ſtupam picatam.

137. *Roboris, &c.*] Arietis. lib. 3. ℣. 490.

139. *Iam mundi iura petebant.*] Mss. omnes *patebant.* vt ſenſus ſit: Iam aditus erat ad libertatem. *Grotius. Mundi iura petebant.*] Mundum in libertatem è tyrannide aſſerturæ.

140. *Cæſare toto.*] Quidam c.

Auferret Fortuna locum, victoribus vnus
Eripuit, vetuitque capi: seque arma tenentes,
Ac nondum strato, Magnum vicisse negauit.
Scæua viro nomen: castrorum in plebe merebat
Ante feras Rhodani gentes: ibi sanguine multo
Promotus Latium longo gerit ordine vitem.
Pronus ad omne nefas, & qui nesciret, in armis
Quàm magnum virtus crimen ciuilibus esset.
Hic vbi quærentes socios iam Marte relicto
Tuta fugæ cernit, Quò vos pauor, inquit, abegit
Impius; & cunctis ignotus Cæsaris armis?
O famuli turpes, seruum pecus, absque cruore
Terga datis morti? cumulo vos deesse virorum
Non pudet, & bustis, interque cadauera quari?
Non ira saltem iuuenes, pietate remota,
Stabitis? è cunctis, per quos erumperet hostis,

Nos

conditione locutum Poëtam volunt, videlicet tam fortiter pugnasse Scæuam, vt etiam ipsius dux Cæsar, Pompeio multo acrior, si contra Scæuam tetendisset, nihil eum omnibus copiis efficere potuisse. *Horten.* *Cæsare toto.* Totis Cæsaris copiis & viribus.

141. *Victoribus vnus eripuit.* Pompeianis iam pene victoribus eripuit victoriam.

144. *Castrorum, &c. ibi sanguine multo.* Gregarius meruit miles ante bellum Gallicum, in eo ad Centurionis dignitatem euectus est. vide Valer. Max. lib. 2. cap. 2. cuius insigne est vitis quam ad castigandos milites gestabat Centurio. Plin. lib. 14. cap. 1. Iuuenal. 8. Sat. & 14 Sat. vs. 194. Martial. l. 10. epigr. 26.

146. *Ordine vitem.* Militum centuriam.

147. *Pronus ad omne nefas.* Quod laudi vertitur, id crimen vocat Poëta, quòd nesciuerit in bellis ciuilibus virtutem esse magnum crimen, cum liceat omnem vim armorum virtute prohibere, nedum eam, quâ ciuis ciuiafert. *Hortens.*

149. *Hic vbi quærentes, &c.* Vbi vidit contubernales suos, abiectis hastis circumspicere tutum receptum ad fugam, huiusmodi verbis, ipsorum ignauiam infectatus fuit. *Hortens.*

150. *Tuta fugæ cernit.* Loca & viam qua tuti fugerent. *Pauor impius.* In Cæsarem, cui non seruatis fidem, sacramento militari datam. *Hortens.*

151. *Cunctis ignotis Cæsaris armis.* Id nullo Cæsaris bello hactenus notus.

152. *Seruum pecus.* *O imitatorum seruum pecus*, inquit Horat.

153. *Cumulo deesse, &c.* Vel, mori inter fortes, quorũ hic sunt cadauera cumulata. *Sulp. Cumulo vos deesse, &c.* Annon vos pudet non mortem, oppetere cum fortibus viris?

155. *Non ira saltem, &c. è cunctis, per quos, &c.* Similla vos pietas in ducẽ retineat, fltat vos tamen ira

Nos ſumus electi. non paruo ſanguine Magni
Iſta dies ierit. peterem felicior vmbras
Cæſaris in vultu. teſtem hunc Fortuna negauit:
Pompeio laudante cadam. confringite tela
Pectoris incurſu, iuguliſque retundite ferrum.
Iam longinqua petit puluis, ſonitúſque ruina,
Securáſque fragor concuſſit Cæſaris aures.
Vincimus ô ſocij; veniet, qui vendicet arces,
Dum morimur. mouit tantùm voxilla furorem,
Quantum non primo ſuccendunt claſſica cantu:
Mirantéſque virum, atque auidi ſpectare, ſequuntur
Scituri iuuenes, numero deprenſa, locóque,
An plus quàm mortem virtus daret. ille ruenti
Aggere conſiſtit, primúmque cadauera plenis
Turribus euoluit, ſubeuntéſque obruit hoſtes
Corporibus: totæque viro dant tela ruinæ,
Roboráque, & moles, hoſti ſéque ipſe minatur.
Nunc ſude, nunc duro contraria pectora conto
Detrudit

ira & indignatio, namque nos viſi ſumus, hoſtibus maxime idonei & imbelles, per quos erumperent, verum non impune ferent.

158. *Peterem felicior, &c.*] Feliciùs me mori exiſtimarem, ſi occumbere licuiſſet Cæſare inſpiciente: hoc non contigit ita me geram vt virtus mea vel ab hoſte laudetur.

160. *Confringite tela, &c.*] Irruite in tela hoſtium, pectore & iugulo.

162. *Longinqua petit.*] Apparet longius. *Iam longinqua petit puluis.*] Puluis iſte & fragor belli Cæſarem dudum inſcium ſiſtet huc mox cum ſubſidiis.

164. *Veniet qui vindicet, &c.*] Cæſar ſcil. qui aſſeret ſibi caſtella. Verba ſunt Scæuæ ad ſuos, accendentiſque ſuorum animos ad defenſionem *Horenſ.*

165. *Mouit tantum vox illa, &c.*] Vox illa Scæuæ tãtum valuit ad pugnam, quantum nulla tuba ſuo cantu, quoties ſignum dat militib' ad ineundũ prælium. *Horn.*

166. *Succendunt.*] Accendunt militares animos, quando in procincta ſtãt, parati ad pugnã. *Horn.*

168. *Numero deprenſa, &c.*] An virtus numero hoſtium obruta & iniquo loco deprenſa poſſet aliquid amplius dare quam mortem; gloriamne an victoriam?

169. *Ille ruenti, &c.*] Scæua in ſummo aggere, ruinam minitanti. *Horenſ.*

170. *Primumque, &c.*] Suorum cadaueribus, telorumque ſaxorumque vtitur loco aduerſus hoſtes.

172. *Totæque ruinæ, &c.*] Omnis materia erat ei telum.

173. *Moles.*] Saxa. *Hoſti ſeque ipſe minatur.*] Velle ſe præcipitem in illos demittere.

174. *Contraria.*] Hoſtium. *Conto.*] Pertica

Detrudit muris, & valli ſumma tenentes
Amputat enſe manus : caput obterit, oſſaque ſaxo,
Ac male defenſum fragili compage cerebrum
Diſſipat : alterius flamma crineſque, genaſque
Succendit, ſtridentoculis ardentibus ignes.
Vt primùm cumulo creſcente cadauera murum
Admouêre ſolo : non ſegnior extulit illum
Saltus, & in medias jecit ſuper arma cateruas,
Quàm per ſumma rapit celerem venabula pardum.
Tunc denſos inter cuneos compreſſus, & omni
Vallatus bello vincit, quem reſpicit, hoſtem.
Iámque hebes, & craſſo non aſper ſanguine mucro
Percuſſum Scæuæ frangit, non vulnerat, hoſtem.
Perdidit enſis opus, frangit ſine vulnere membra.
Illum tota premit moles, illum omnia tela.
Nulla fuit non certa manus, non lancea felix :

Párque

175. *Tenentes, &c.*] Aſcendentium manus prehendentes valli ſumma.

177. *Compage.*]Galea.

178. *Flamma crineſque, &c.*] Stuppa picata, face.

179. *Oculis ardentibus.*]In quos telum ignitum immiſerat. *Sulpit.*

180. *Vt primum, &c.*] Tranſit ad ea, quæ defenſionem Scæuæ ſunt inſequuta. Vbi, inquit, cæſorum tantus fuit aceruus, vt muro æquaretur, ſaltu ſe in medios hoſtes dejecit. *Hort. Cumulo, &c.*] Foſſam cõpleuerunt; vallo vel caſtelli muro æquata cadauerũ ſtrue.

181. *Non ſegnior, &c.*]Ea celeritate inſiluit ſuper cadauerum ſtruem qua pardus ſolet, in venabulorum aciem.

184. *Cuneos compreſſus.*]Cuneus proprie eſt multitudo peditum cuneum repræſentans, quæ iuncta cum acie primum anguſtior, deinde latior procedit ad ordinẽ hoſtium diſſringendos *Compreſſus.*] Oppreſſus. *Omni, &c.*] Omnibus copiis, aduerſus quas ſtetit, oppreſſus vndique.

186. *Craſſo non aſper, &c.*] Obtuſus cæde gelatoque ſanguine perdiderat vſum & officium enſis.

187. *Percuſſum Scæuæ frangit, &c.*] Vel ſola vox *frangit* repetita ſatis oſtendit horum duorum verſuum alterum vacare. Ms. T. ex prima manu verſum duntaxat priorem habuit : poſteriorem ad marginem aſcriptum. Contra in Ms. P. annotatum eſt priorẽ verſum abundare. Puto hunc locum vnum eſſe ex iis, quos in ſecunda editione, vt fieri ſolet, mutauit Lucanus; & priorem verſum prius ſcriptum : poſtea eius loco ſubſtitutum alterum, hunc in modum :

Iamque hebes & craſſo non aſper vulnere mucro
Perdidit enſis opus : frangit ſine vulnere membra.

Eſt enim hoc argutius. *Grotius.*

188. *Perdidit enſis opus.*]Perdiderat vſum gladij, id eſt, non ſecuit, ſed fregit.

189. *Moles.*] Multitudo hoſtium.

191. *Par*

Párque nouum Fortuna videt concurrere, bellum,
Atque virum. fortis crebris ſonat ictibus vmbo,
Et galeæ fragmenta cauæ compreſſa perurunt
Tempora: nec quicquam nudis vitalibus obſtat
Iam, præter ſtantes in ſummis oſſibus haſtas.
Quid nunc veſani jaculis, leuibúſque ſagittis
Perditis hæſuros nunquam vitalibus ictus?
Hunc aut tortilibus vibrata phalarica neruis
Obruat, aut vaſti muralia pondera ſaxi:
Hunc aries ferro, balliſtáque limine portæ
Summoueat: ſtat non fragilis pro Cæſare murus,
Pompeiúmque tenet: iam pectora non tegit armis:
Ac veritus credi clypeo, lauáque vacaſſe,
Aut culpa vixiſſe ſua tot vulnera belli
Solus obit, denſámque ferens in pectore ſiluam,
Jam

191. *Parque nouum.*] Inauditum certamen, quod in vnum pugnarent innumeri. *Sulpitius. Parque nouum, &c.*] Supra vſ. 3. *Bellum.*] Vniuerſas Pompeij copias, cum vno Scæua compoſitas.

193. *Et galeæ, &c.*] Et galea crebro ictu contuſa fractaque caput eius ſtringit.

194. *Nec quicquam, &c.*] Et tela hoſtium corpori illius fixa ſupplent locum fractæ loricæ & inerme pectus defendunt. *Nudis vitalibus obſtat.*] Nihil prohibet quo minus feriatur in vitalibus, hoc eſt, in locis, in quibus eſt vitæ ſumma, vt in præcordiis, corde, &c. *Sulpit.*

196. *Quid nunc veſani jaculis.*] Auerſio poëtæ ad Pompejanos, cum irriſione.

198. *Phalarica.*] Genus teli miſſile, quo vtuntur ex Phalis, id eſt, ex turribus & editis locis. eſt autem in modum haſtæ valido ferro præfixa intrà tubum, cuius haſtile ſulphure, reſina, bitumine & ſtuppis conuoluitur infuſo oleo, quod incendiarium vocant, & è baliſta emittitur. *Sulpit. Phalarica.*] Libro 3. vſ. 680.

199. *Muralia pondera ſaxi.*] Ingenti magnitudine.

200. *Aries ferro.*] Lib. 3. vſ. 400. *Balliſtaque limine, &c.*] Machina cujus brachia tenduntur funibus neruiſque ad emittenda ſaxa, faces, jacula. cujus formam vide apud Marcellinum l. 21. & Veget. lib. 4. cap. 22.

201. *Stat non fragilis, &c.*] Pompeij copias ſuſtinet, victoriamque moratur.

202. *Iam pectora non tegit armis.*] Et jam turpe ducens clypeo tegi, læuam corporis partem ſuis carere vlneribus, atque in vita vlterius manere, abjicit clypeum, & pectore occurrit telorum multitudini.

203. *Credi clypeo, lauaque vacaſſe.*] Fidere clypeo: ipſum ergò clypeum abjecit, vt ſiniſtra etiam poſſet hoſtem ferire. *Sulpit.*

204. *Aut culpa vixiſſe ſua.*] Statuerat enim illic pro Cæſare mori. *Sulpit.*

205. *Solus obit.*] Obire vulnera, pro eo, quod eſt, tot vulnera

Digitized by Google

Jam gradibus feßis, in quem cadat, eligit hoſtem,
Par pelagi monſtris. Libyca ſic bellua terra,
Getulus denſis Elephas oppreſſus ab armis
Omne repercuſſum ſqualenti miſßile tergo
Frangit, & hærentes mota cute diſcutit haſtas.
Viſcera tuta latent penitus, citráque cruorem
Confixæ ſtant telafera: tot fracta ſagittis,
Tot jaculis, vnam non explent vulnera mortem.
Dictæa procul ecce manu Gortinis arundo
Tenditur in Scauam, qua voto certior omni
In caput, atque oculi lævum deſcendit in orbem.
Ille moras ferri, neruorum & vincula rumpit,
Affixam vellens oculo pendente ſagittam:
Intrepidus, telúmque ſuo cum lumine calcat.
Pannonis haud aliter poſt ictum ſævior vrſa,

Cùm

infligit ſolus & accipit inuicem, quot hoſtes, cum quibus res erat, dare poterant. *Sulpit.*

206. *Iam gradibus feßus.*] Stando pugnandoque defatigatus, & & ex vno corpore circumſpectat aliquem ex hoſtium numero, in quem cum impetu corruat. *In quem cadat.*] Vt modo verſu 173.

207. *Par pelagi monſtris.*] Et hoc quoque libri nonnulli agnoſcunt. At Ms. P. ſic habet:

—— *in quem cadat eligit hoſtem*
Sit Libycus denſis elephas oppreſſus ab armis, &c.

Quod & ipſum puto eſſe ex ſecunda & meliore Lucani editione. Neque immerito repudiauit illud de pelagi monſtris, vt alienum ab hoc loco. *Grotius. Pelagi monſtris.*] Cetis, balenis, quæ ſe immittentes, pondere & mole ſua naues depreſſum eunt.

208. *Armis.*] Venatoribus, vel telis.

209. *Omne repercuſſum, &c.*] Corij duritie reſiſtit telis, quod ſi quando penetrent, ea tamen non altius infixa mota cute diſcutit.

213. *Vnam, &c.*] Vnius Scæuæ.

214. *Dictæa procul, &c.*] Cretenſi. Dicte mons eſt, Gortyna vrbs Cretæ, quæ claruit olim ſagittarum & jaculorum mittendi ſtudio. *Gortynis arundo*, eſt Cretenſis ſagitta. *Procul ecce manu, &c.*] Dilatatio narrationis ab ictu certo cujuſdam ſagittarij Cretenſis, qui in Scæuæ oculum contorſit ſagittam; & qua ferocia hic eam, vna cum oculo extraxerit. *Hortenſius.*

216. *Orbem.*] Oculum, vt l. 2. *v.* 184. *vel* ſinum, in quo oculus. alterum illi excuſſum fuiſſe oculum meminere Plutarch. Suet. Appian.

217. *Moras ferri, &c.*] Oculum cui infixa erat ſagitta, ruptis neruis cum ipſo telo educit. *Vincula rumpit.* [Neruoſas radices, quibus oculus continetur. *Sulpit.*

219. *Lumine calcat.*] Oculo.

220. *Pannonis.*] Auſtrica, Hungarica. *Haud aliter.*] Non ſecus inquit, vrſa telum, quo vulnerata eſt, appetit. *Sulpit.*

221. *Libyſ.*

Cùm jaculum parua Libys amentauit habena,
Se rotat in vulnus: telumque irata receptum
Impetit, & secum fugientem circuit hastam.
Perdiderat vultum rabies: fletit imbre cruento
Informis facies: latus fragor athera pulsat
Victorum: maiora viris de sanguine paruo
Gaudia non faceret conspectum in Cæsare vulnus.
Ille tegens altâ suppressum mente dolorem,
Mitis, & à vultu penitus virtute remota,
Parcite, ait, ciues: procul hinc auertite ferrum:
Collatura meæ nil sunt iam vulnera morti:
Non eget ingestis, sed vulsis pectore telis.
Tollite, & in Magni viuentem ponite castris:
Hoc vestro præstate duci: sit Scæua relicti
Cæsaris exemplum potiùs, quàm mortis honestæ.
Credidit infelix simulatis vocibus Aulus:

Nec

221. *Libys.*] Venator peritus, quales habet Libye. *Amentauit.*] Hoc est, iecit ex amento seu ligula quæ telo innectitur. *Habena.*] Amento. *Sulpit. Amentauit habena.*] Amento torsit.

222. *Se rotat in vulnus.*] Se rotans conatur euellere sagittam lateri hærentem.

223. *Impetit.*] Inuadit. *Secum fugientem.*] Quæ secum conuertitur: vel quam fugiens fert. *Circuit.*] Circuendo conatur apprendere. *Sulpit.*

224. *Perdiderat vultum rabies.*] Vultus Scæuæ non præ se ferebat priorem rabiem. *Hypallage. Cruento imbre.*] Fluxu sanguinis.

226. *Victorum.*] Pompeianorum. *Maiora viris, &c.*] Non minor ad æthera sublatus est clamor à Pompeianis iam se vicisse ratis vulnerato Scæua, quam si ipsum Cæsarem vulnerassent.

228. *Ille tegens alta, &c.*] Hoc Appianus refert hunc in modum. Scæua, post multa & præclarè facinora edita, oculum sagitta saucius, velut quippiam dicturus, in medium prosiliit. Pompeij ductorem quendam singulari virtute cognitum ad se vocans; Serua, inquit, tibi similem, serua amicum ac curatores mihi adhibe, quoniam vulnere affligor. Accurrentibus ad illum veluti transfugam duobus è Pompeij exercitu, vnũ aggressus occidit, alterius humerum esse traiecit, &c. lib. 3. de bello ciu.

229. *Et à vultu, &c.*] Composuit enim vultum ad misericordiam commouendam. *Sulpitius.*

231. *Collatura meæ, &c.*] Nihil additura, non profectura ad mortem sunt tela iniecta: euulsa potius emittent animam.

234. *Sit Scæua relicti, &c.*] Facite vt videar potius transisse à Cæsare, quam pro eo mortem cum gloria oppetiisse.

236. *Aulus.*] Nomen illius ductoris, cuius opem implorauit.

Nec vidit recto gladium mucrone tenentem:
Membráque captiui pariter laturus, & arma,
Fulmineum mediis excepit faucibus enſem.
Incaluit virtus: atque vna cæde refectus
Soluat, ait, pœnas, Scæuam quicunque ſubactum
Sperauit: pacem gladio ſi quærit ab iſto
Magnus, adorato ſubmittat Cæſare ſigna.
An ſimilem veſtri, ſegnémque ad fata putaſtis?
Pompeij vobis minor eſt, cauſæque Senatus,
Quàm mihi mortis amor. Simul hæc effatus, & altus
Cæſareas puluis teſtatur adeſſe cohortes.
Dedecus hic belli Magno, criménque remiſit,
Ne ſolum totæ fugerent te Scæua cateruæ:
Subducto qui Marte ruis: nam ſanguine fuſo
Vires pugna dabat. labentem turba ſuorum
Excipit, atque humeris defectum imponere gaudet.
Ac velut incluſum perfoſſo in pectore numen,
Et viuam magnæ ſpeciem Virtutis adorant:

Teláque

238. *Captiui, &c. enſem. Incaluit virtus.*] Scæuæ.

144. *Similem veſtri, &c.*] Imbellem & mortis timidum.

245. *Pompeij vobis minor eſt, &c.*] Vos non tam detinet amor Pompeij ac Senatus, quam me mortis deſiderium: ita vt dulcius mihi ſit pro Cæſare occumbere, quam ſupereſſe. *Hortenſ.*

247. *Cæſareas puluis, &c.*] Excitatus à P. Syllæ aduentantis militibus puluis, honeſti receſſus prætextum dedit Pompeianis, ne Scæuam ſolum fugere arguerentur.

248. *Dedecus hic belli, &c.*] Tum demum Pompeiani magno dedecore liberati fuere: quum non Te, ſed Cæſarem fugere viderentur; quum puluis procul exortus, hoſtis aduentum teſtaretur. Sed falſi opinione fuere. *Hortenſius.*

250. *Subducto qui Marte, &c.*] Nam recipientibus ſe Pompeianis, quum non haberet in quos pugnaret, cecidit. *Ruu.*] Moreris. *Sulpit. Subducto qui, &c.*] Qui receptui ſigno à Pompeianis dato, non habens in quos calidum & miniſteria obeuntem ſanguinem exerceas, deficis.

251. *Vires pugna dabat.*] Ex cædibus fortior euadebat. *Sulpit. Labentem turba ſuorum; &c.*] Deficientem ſocij tollunt, virtutem ſcil. illius venerati, cuius monimentum Deorum templis & imagini ipſius Martis ſuſpendunt, tela illi infixa & arma viri. Vixiſſe eum teſtatur, Cæſ. com. 3. cum enim Scæuæ capite, humero, ſenore faucij & oculo vno orbati ſcutum ad Cæſ. relatum eſſet, inuenta ſunt in eo foramina CCXXX. (ſed vt alij referunt, CXX.) donauit eum M CC. æris, atque ab octauis ordinibus ad primipilum traduxit, &c.

257. *Fe*

Telaque confixis certant euellere membris,
Exornantque Deos, ac nudum pectore Martem
Armis Scaua tuis. felix hoc nomine fama
Si tibi durus Iber, aut si tibi terga dediſſet
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
Non tu bellorum ſpoliis ornare Tonantis
Templa potes, non tu lætis vlulare triumphis.
Infelix, quanta dominum virtute paraſti!
Nec magis hac Magnus caſtrorum parte repulſus
Intra clauſtra piger dilato Marte quieuit,
Quàm mare laſſatur, cùm ſe tollentibus Euris
Frangentem fluctus ſcopulum ferit, aut latus alti
Montis adeſt ſerámque ſibi parat vnda ruinam.
Hinc vicina petens placido caſtella profundo
Incurſu gemini Martis rapit: armáque latè
Spargit, & effuſo laxat tentoria campo:
Mutandæque

257. *Felix hoc nomine fama, &c. Non tu bellorum, &c.*] Multam & veram conſecuturus gloriam, ſi pro patria pugnans hac vſus fuiſſes virtute in Hiſpanis, Cantabris, Germaniſque ſubiugandis, hic vero periit tibi virtus, quippe cui neque triumphum læta & licentioſa acclamatione proſequi, neque ſpolia Ioui Capitolino referre cõtinget, quod bello ciuili vincentibus negatum eſt Val. Max.

262. *Dominum virtute paraſti, &c.*] Dion. ἀλλ' ἀναδὺς ὥσπερ ποτὲ ὑπὲρ τ ἐλευθερίας, οὕτω τότε κ τ ἀρχ Ῥωμαίων δουλείας πεπόμφει. *Grot. Dominum virtute paraſti.*] *Inuidioſe.* Cæſarem, cui per te Roma tuque ipſe ſis ſeruiturus. Sallust. 1. Hiſt. *Victor exercitus, cui per tot labores & vulnera, nihil præter tyrannum quæſitum eſt.*

263. *Nec magis hac, &c.*] Pompeius hic repulſus non deſiſtebat, magis quã fluct' maris à ſcopulo repercuſſi, quin & crebro impulſu victores tandẽ ſcopulum euertunt.

264. *Intra clauſtra.*] Caſtra vndique circumuallata.

267. *Adeſt.*] Adedit, exedit. *Seram ruinam.*] Hoc eſt, non ſubitam, ſed tardam ac lentam.

266. *Frãgẽte junctus, &c.*] Crebris ictib. & diutino inſultu quaſſam.

268. *Hinc vicina, &c.*] Pompeius ab Aego & Roſcillo Allobrogibus transfugis edoctus, tranſuerſum inter geminũ aggerem ad mare vallum nondum eſſe perfectum, ſagittariis militibuſq; nauì miſsis, qui munitionũ defenſores à tergo incerent, ipſe Prima luce cũ copiis acceſsit. cohortes itaq; Cæſaris, quę ad mare excubuerãt, terra marique preſſæ terga vertũt, quas Pompeiani non ſine multa cæde inſecuti ſunt vſque ad caſtra Marcellini. vbi Antonius cum XII. cohortibus deſcendere viſus Pompeianos compreſsit. *Profundo.*] Mari vt nota ſup.

269. *Gemini.*] Terra marique, ib.

270 *Spargit.*] Extendit, latius diffundit. *Effuſo laxat tentoria campo.*]

Mutandaque iuuat permissa licentia terræ.
Sic pleno Padus ore tumens super aggere tutas
Excurrit ripas, & totos concutit agros.
Succubuit si quà tellus, cumulúmque furentem
Vndarum non passa, ruit: tum flumine toto
Transit, & ignotos aperit sibi gurgite campos.
Illos terra fugit dominos: his rura colonis
Accedunt, donante Pado. vix prælia Cæsar
Senserat, elatus specula quæ prodidit ignis.
Inuenit impulsos presso iam puluere muros,
Frigidaque vt veteris deprendit signa ruinæ;
Accendit pax ipsa loci, mouitque furorem
Pompeiana quies, & victo Cæsare somnus.
Ire vel in clades properat, dum gaudia turbet.
Torquato ruit inde minax: qui Cæsaris arma
Segnius haud vidit, quam malo nauta tremente
Omnia Circææ subducit vela procellæ:

Agminaque

campo.] Prius Circumscriptus atq; inclusus gaudet iã liberiore cãpo.

272. *Sic pleno Padus, &c.*] Expatiatur, non secus atque Padus exudans. *vel* superat aggeres oppositos; *vel*, si qua parte aggere euersus fatiscit, irruit ac longe lateque campos inundat. *Super aggere tutas, &c.*] Superegreditur ripas munitas aggeribus. *Sulpit.*

274. *Cumulumque furentem.*] Magnam vim fluminis.

276. *Aperit sibi campos.*] Per ignotum campum fluit, quum hactenus naturalem suum cursum intrà alueos retinuisset. *Sulpit. Horsens.*

277. *Illos terra fugit dominos.*] Terra alluuione attrita decedit & aliis dominis atq; aliis adjicitur.

278. *Vix prælia Cæsar, &c.*] Neque multo post, Cæsar, significatione per castella fumo facta, deductis ex præsidiis quibusdam cohortibus, eodem venit, qui, cognito detrimento, cum animaduertisset Pompeium extra munitiones egressum, &c. 3. com. Cæs.

280. *Impulsos.*] Prostratos. *Presso.*] Sedato.

281. *Frigidaque, &c.*] Non à recenti pugna calentia.

282. *Accendit pax ipsa loci.*] Pompeij quietem partam ægris oculis vidit Cæsar.

284. *Ire vel in clades properat.*] Paratus se in perniciem certam præcipitare, modo illius pacem disturbet.

285. *Torquato ruit inde minax.*] Ruit inde minatus exitium Torquato, qui à Pompeio præfectus fuerat castello expugnato. *Qui Cæsaris arma, &c.*] Qui viso Cæsare suos intra aggerem interiorẽ (castellum enim inclusum erat maioribus castris) recepit: non minus caute quam prouidus nauta, tempestatem ad Circæum in mari Tyrrheno ingruentem aduertit, velaque contrahit.

288. *Muro*

Agminaque interius muro breuiore recepit,
Denſius vt parua diſponeret arma corona.
Tranſierat primi Cæſar munimina valli,
Cum ſuper è totis emiſit collibus agmen,
Effuditque acies obſeptum Magnus in hoſtem.
Non ſic Ætnæis habitans in vallibus horret
Enceladum ſpirante Noto, cùm tota cauernas
Egerit, & torrens in campos defluit Ætna:
Cæſaris vt miles, glomerato puluere victus
Ante aciem, cæci trepidus ſub nube timoris
Hoſtibus occurrit fugiens, inque ipſa pauendo
Fata ruit. totus mitti ciuilibus armis
Vſque vel in pacem potuit cruor: ipſe furentes
Dux tenuit gladios. felix, ac libera legum

Roma

288. *Muro breuiore recepit.*] Reuocauit, in interiorem aggerē qui breuior erat, vt milites compreſſiores haberet Torquatus. *Horteſius.*

290. *Tranſierat primi Cæſar munimina valli, cum ſuper, &c.*] Cęſar eius diei detrimentum ſarcire cupiens, legionem Pompeij in caſtellum eductam opprimere ſe poſſe ſperans, cohortes XXXIII quam potuit occultiſsime duxit. & munitiones caſtrorum, tamerſi erant magnæ, aggreſſus, Pompeianos ex vallo deturbauit. Pōpeius re nunciata quintam legionē ſubſidio ſuis duxit. ibi Cæſaris equitatus, receptui ſuo timens, initium fugæ faciebat. cohortes cum ex vallo Pompeium adeſſe & ſuos fugere cernerent, ne vtrinque ab hoſte intercluderētur, ſeſe in foſſas fuga præcipitabant. omniaque erāt tumultu, timoris, fugæ plena.

293. *Non ſic Ætnæis, &c.*] Catinenſes atque accolæ Aetnæ non ita horrent incendium & flammas montis Aetnæ, quam Encelado giganti fulmine icto iniectam fabulantur, vento intra cauernas furente, vt Cæſariani iam trepidabant victi fugarique.

294. *Cauernas, &c.*] Lapides ignitos & globos flammārum eructat in ſubiectos campos.

297. *Ante aciem.*] Ante manum cum hoſte cōſertā. *Cæci ſub nube timoru.*] Quia qui timent quid ſint acturi non prouident. *Sulpit.*

298. *Inque ipſa, &c.*] In fatum, dum fugiunt, incidunt.

299. *Totus mittit, &c.*] Potuit hic tanta edi clades, vt Cæſarianis nulla vel ſpes, vel cauſſa rebellandi ſuperfuiſſet *Sulpit. Totus mitti ciuilibus, &c.*] Atque hic debellatū fuiſſet ciuile bellū magna cū Cæſarianorum cæde; niſi Pōpeius vel fato vel metu ſuos repreſsiſſet à perſequēdo hoſtes. Adeo vt ſuis amicis ipſe Cæſar dixerit: *Pene hoſtes hodie fuiſſet victoria, ſi ducē vincere ſcientem habuiſſent.*

300. *Ipſe furentes, &c.*] Pompeius continuit ſuos in ciuilem cædem furentes. Neque enim ita apte de Cęſare intelligi poteſt qui à ſuis neque autoritate, neque hortatu, neque minis, neque precibus impetrare potuit vt conſiſterent.

301. *Libera legum.*] Ita Silius l. 2. *Is liber campi paſtor.*

Digitized by Google

Roma fores, iuríſque tui, viciſſet in illo
Si tibi Sylla loco. dolet heu, ſempérque dolebit,
Quod ſcelerum Cæſar prodeſt tibi ſumma tuorum
Cum genero pugnaſſe pio. Pro triſtia fata,
Non Vticæ Libye clades, Hiſpania Mundæ
Fleſſet, & infando pollutus ſanguine Nilus
Nobilius Phario geſtaſſet rege cadauer:
Nec Iuba Mæmaricas nudus preſſiſſet arenas,
Pœnorúmque vmbras placaſſet ſanguine fuſo
Scipio: nec ſancto caruiſſet vita Catone.
Vltimus eſſe dies potuit tibi Roma malorum:
Exire è mediis potuit Pharſalia fatis.
Deſerit aduerſo poſſeſſum numine ſedem
Cæſar, & Emathias lacero petit agmine terras.

Arma

302. *Viciſſet in illo, &c.*] Inſtitiſſet fortunæ ſuæ & victoriæ; fugientes inſecutus hoſtes, vel ad internecionem cæſos, vtcunque ciues debellaſſet, P. Cor. Sylla, melius ſciens vincere quam Pompeius, ſicubi illi contigiſſet par facultas.

304. *Scelerum ſumma.*] Maximum inter ſcelera tua, ſcilicet, quod pium generum oppugnaueris. *Sulpit.*

305. *Pio.*] Tam pie parcente tibi & ciuibus. *Pro triſtia fata, &c.*] Quam occaſionem niſi omiſiſſet ille: Non ad Vticam Africa tot vidiſſet cædes Iubæ regis, Scipionis, Catonis, Labieni, Petreij, Fauſti, Syllæ, &c. Non ad Mundam, de qua vide lib. 1. vſ. 40.

307. *Et infando pollutus.*] Neque Pompeius ad oſtium Nili Peluſiacum appelleas, ibi periiſſet. lib. 8. vſ. 465. *Sanguine Nilus.*] Pompeij, lib. 8. vſ. 518. & deinceps.

308. *Phario, &c.*] Ptolomæo rege Aegyptio, cui permiſſu iuſtiſque interfectus eſt. Pharos inſ. & turris ad portum Alexandrinum.

309. *Nec Iuba.*]Nec Rex Iuba, & Petreius, ne in manus hoſtis venirent, mutuis vulneribus concurrentes cecidiſſent. *Marmaricas, &c.*]Marmarica Africæ regio eſt, Aegyptum verſus. *Marmaricas, &c.*] Lib. 3. vſ. 293.

310. *Pœnorumque, &c.*] Neque Scipio Pompeij ſocer penes quem in Africa reliquiarum Pharſaliæ & imperij ſumma erat, ferro ſuo traiectus & in mare præcipitatus retuliſſet inferias vmbris Pœnorum in ſecundo & tertio bello Punico gentis ſuæ auſpiciis cæſorum.

311. *Nec ſancto caruiſſet vitæ Catone.*]Neque è viuis diſceſſiſſet vir integerrimus Cato, qui Vticæ ſibi necem conſciuit.

312. *Malorum.*] Belli ciuilis & libertatis oppreſſæ.

313. *Exire è mediis, &c.*]Potuit non fieri pugna Pharſalica. *Sulp. Exire è mediis, &c.*] Iamque in itinere medio iuciſus fuiſſet neruus Pharſaliæ victoriæ.

314. *Deſerit aduerſo, &c.*] Cæſar caſtra & regionem in quibus infeliciter pugnarat, noctu deſerens in Theſſaliam ſe contulit.

315. *Lacero petit agmine terras.*]

Duobus

Arma ſecuturum ſoceri, quacunque fugaſſet,
Tentauere ſui comites diuertere Magnum,
Hortati, patrias ſedes, atque hoſte carentem
Auſoniam peteret. Nunquam me Cæſaris, inquit,
Exemplo reddam patriæ, nunquamque videbit
Me, niſi dimiſſo redeuntem milite Roma.
Heſperiam potui, motu ſurgente, tenere,
Si vellem patriis aciem committere templis,
Ac medio pugnare foro. dum bella relegem,
Extremum Scythici tranſcendam frigoris orbem.
Ardentéſque plagas. victor tibi, Roma, quietem
Eripiam, qui, ne premerent te prælia, fugi?
Ah potiùs, ne quid bello patiaris in iſto,
Te Cæſar putet eſſe ſuam. ſic fatus, in ortus
Phœbeos conuertit iter, terraque ſecutus
Deuia, quà vaſtos aperit Candauia ſaltus,
Contigit Emathiam, bello quam fata parabant.
Theſſaliam,

Duobus enim illis prælijs deſideravit Cæſar è ſuis, milites 900. equites 62. centuriones 30. tribunos mil. 10. ſigna militaria 32.

316. *Arma ſecuturum ſoceri, &c.*] Pompejum ab inſtituto Cæſarem inſequendi fruſtra conati ſunt amici diuellere: hortati vt Italiam Romamque potius repeteret.

319. *Nunquam me Cæſaris.*] Non videbit me Roma armatum, vt Cæſarem: non reuertar in patriam niſi dimiſſo exercitu.

322. *Motu ſurgente.*] Initio tumultus hujus ciuilis.

323. *Si vellem patriis, &c.*] Si placuiſſet illorum exemplum, qui cum ciuili hoſte in medio foro dimicantes, templa & ſacra Deorum impie contaminarunt.

324. *Dum bella relegem.*] Ego certe quo bellum à patria longe ſubmoueam, adibo extremas regiones gelidæ Arcto vel zonæ torridæ ſubjectas. *Relegem.*] Abigam, prohibeam. *Sulpit.*

328. *Ne quid bello patiaris, &c.*] Sed potius Cæſar te poſsideat, quam vt per me detrimentum capias, vllumue incommodum accipias. *Hortenſ.*

329. *In ortus, &c.*] Pompejus Cæſarem inſecutus ad Aſparagum conſedit. Cæſar in veteribus caſtris trans Genuſium amnem tantiſper conſtitit, quoad Pompejanos aliis rebus occupatos ſenſit. inde per Epirum & Acarnaniam in Macedoniam iter flexit. Secutus eſt Pompejus per Candauiam qui mons eſt Illyricum à Macedonia diſterminans.

331. *Candauia.*] Mons Epiri, qui Illyricum à Macedonia dirimit.

332. *Contigit Emathiam.*] Peruenit in Theſſaliam regionem, locum fatalem, in quo Pompejani funderentur à Cæſare. *Hortenſ.*

Bello quam, &c.] Pompeij cladi, à fatis deſtinatam.

333. *Theſſa-*

Theſſaliam, qua parte diem brumalibus horis
Attollit Titan, rupes Oſſæa coërcet.
Cùm per ſumma poli Phœbum trahit altior æſtas,
Pelion opponit radiis naſcentibus vmbras.
At medios ignes cœli, rabidique Leonis
Solſtitiale caput nemoroſus ſubmouet Othrys.
Excipit aduerſos Zephyros, & Iapyga Pindus,
Et maturato præcidit veſpere lucem.
Nec metuens imi Boream habitator Olympi
Lucentem totis ignorat noctibus Arcton.
Hos inter montes media qui valle premuntur,
Perpetuis quondam latuêre paludibus agri:
Flumina dum campi retinent, nec peruia Tempe
Dant aditus pelago, ſtagnúmque implentibus vndis
Creſcere

333. *Theſſaliam, &c.*] Ab Ortu brumali mons Oſſa Theſſaliam terminat. vide Herodotum in Polymnia, vnde hæc deſumpta eſt chorographia.

334. *Rupes Oſſæa.*] Deſcribit autem eam regionem, maximè à montibus quinque quibus cingitur ambiturque: Sunt autem Oſſa, Peliũ, Othrys, Pindus & Olympus.

335. *Cum per ſumma, &c.*] Pelion mons adumbrat Theſſaliam ab ortu Solis iuxta æquatorem; quem & Aſtrologi vocant *ſumma poli.*

337. *At medios ignes cœli, &c.*] Ad meridiem & notum (inquit Herodotus) Othryn habet. Solis itaque meridiani in æſtiuo tropico Cancri & inde Leonis ſigno, ardorem, Othrys arcet.

339. *Excipit aduerſos Zephyros, &c.*] Pindus mons ad Occaſum ſitus excipit Fauonium & Iapyga ventum ex Apulia flantem, atque altitudine ſua Soli occidenti interiectus noctem præproperat.

340. *Præcidit lucem.*] Subtrahit lucem & inumbrat Theſſaliam.

341. *Nec metuens imi Boream, &c.*] Et qui radices Olympi ad Boream ſiti incolunt, ab Aquilonis fæuitia per montis altitudinem muniti, Cynoſuram & Helicen nocte lucentes non vident.

343. *Hos inter montes media, &c.*] Τῶν δὲ Θεσσαλίην λόγῳ ἐσὶ τὸ πελαγὸν ἔξ λίμνων, ὥστε γε συλλελεσμένων πάντοθεν ὀρέων. Herod. Polym.

344. *Perpetuis quondam, &c. diſceſſit Olympo, &c.*] Stagnabat olim Theſſalia in paludem montibus vndique clauſam, priuſquam Hercules diuulſis Oſſa & Olympo, exitum Peneo fluu. dedit in mare, aperuitque amœniſſima Tempe. Herodotus à Neptuno terræ motu factum eſſe refert. vide Sen. Herc. En. v. 282. & Aelian. var. hiſt. lib. 3. cap. 1.

345. *Flumina dum campi, &c.*] Fluminum curſus non habentes exitum in mare, augebant paludem.

346. *Dant aditus pelago.*] Imo *pelagi*, vt habet Ms. P. & R. A. Maris aditus erant intercluſi. *Grotius.*

Stagnumque implentibus.] In implenda Theſſalia occupatis.

347. *Creſce*

Crescere cursus erat. postquam discessit Olympo
Herculea gravis Ossa manu, subitaque ruinam
Sensit aquæ Nereus: melius mansura sub undis,
Emathis aquorei regnum Pharsalos Achillis
Eminet, & prima Rhœtei a littora pinu
Quæ tetigit Phylace, Ptelcósque, & Dorion ira
Flebile Pieridum; Trachin, proiectaque nefandæ
Lampados Herculeis fortis Melibœa pharetris:
Atque olim Larissa potens: ubi nobile quondam
Nunc super Argos arant: veteres ubi fabula Thebas
Monstrat Echionias: ubi quondam Pentheos exul,
Colla, caputque ferens supremo tradidit igni,
Questa quod hoc solum nato rapuisset Agaue.

Ergo

347. *Crescere cursu erat.*] Loco cursus crescebant. *Sulpit.*

348. *Subitaque ruinam, &c.*] Mare sensit impetum Penei emissi.

349. *Melius mansura sub undis.*] Atque vtinam mansisset vsque sub aquis potius, quam facta fuisset terra & arena, qua concurreret ciu. bell. Rom.

350. *Emathis aquorei, &c.*] Thessalica Pharsalos regnata quondam Achilli filio Thetidis marina, eminuit ex aquis.

351. *Prima Rhœtei, &c.*] Eminuit Phylace vrbs Phthioticæ regnata Protesilao qui in bello Troj. primus Græcorum emicuit in litus Trojanum. Rhœteum autem Troados promontorium est.

352. *Ptelcosque.*] Thessaliæ vrbs & nemus. *Dorion ira, &c.*] Oppidũ, juxta quod Thamyris à musis in carminis certamẽ prouocatis victo atque excœcatus fuit. Hom. 2. Ilia.

353. *Trachin.*] Thessaliæ opp. in aspero & saxoso loco conditum. τραχὺν. Heraclea postea dicta. *Proiectaque; nefandæ, &c.*] Magneliæ in Thessalia ciuitas, patria Philoctetę, quẽ Hercul. donauit sagittis, incẽsæ ab eo in Oeta pyræ pretio.

354. *Fortis Melibœa.*] Philoctetæ patria, abisque quo, sagittas Herculeas afferente, Troja capi non poterat. *Sulpit.*

355. *Larissa potens.*] Thess. vrbs, patria Achillis fortissimi è Græcis olim ad Trojam. *Ubi nobile quondam, &c.*] Vbi quondam erat Argos nobilis ciuitas, nunc diruta aratro vertitur.

356. *Veteres ubi fabula Thebas.*] Atque hic etiam Thebæ sunt Phthioticæ, æmulæ Bœoticarum. Echion vnus erat è terrigenis cujus opera vsus Cadmus Thebas condidit. *nota seq.*

357. *Monstrat Echionias.*] Hoc vult, Thebas Phthioticas dictas, à Thebis Bœoticis; ex eo quod Agaue ibi exsilij sui sedem inuenisset. *Grot. Exul.*] *Exul*, ab aliis exponitur, *mente alienatâ*, ab aliis, *exterminata à filio Baccharum ritus execrante.* Agaue autem filium Pentheum per furorem, rata vitulum, interfecit, ad se reuersa Thessaliam fuga petiit vbi filio justis persolutis, ex nomine veteris patriæ Thebas condidit. Virg. in Culice, *quo quondam victa furore Venit Nyctileum fugiens Cadmeu Agaue, Infandas scelerata manus, & cæde cruenta.*

359. *Questa quod, &c.*] Desiderans reliqua membra ad rogum.

360. *Ergo.*

Ergo abrupta palus multos diſceſſit in amnes.
Purus in occaſus, parui ſed gurgitis, Æas
Ionio fluit inde mari : nec fortior vndis
Labitur auecta pater Iſidis, & tuus, Oeneu,
Penè gener craſſis oblimat Echinadas vndis :
Et Meleagream maculatus ſanguine Neſſi
Euenos Calydona ſecat. ferit amne citato
Maliacas Sperchios aquas : & flumine puro
Irrigat Amphryſos famulantis paſcua Phœbi.
Quique nec humentes nebulas, nec rore madentem
Aëra, nec tenues ventos ſuſpirat Anauros.
Et quiſquis pelago per ſe non cognitus amnis
Peneo donauit aquas. it gurgite rapto
Apidanos : nunquamque celer, niſi miſtus, Enipeus.
Accipit Aſopos curſus, Phœnixque, Melaſque.
Solus in alterius nomen cùm venerit vndæ,
Defendit

360. *Ergo.*] *Theſſalia fluuios recipit. Abrupta palus, &c.*] Emiſſa anguſtiis per montes ab Hercule vel Ennoſigæo diuulſos palus prius incluſa.

361. *Purus in occaſus, &c.*] Aeas flumine limpido & modico & in mare Ionium labitur. *Æas.*] Variant Mss. Sed variam hanc eſſe lectionem, docent Strabo & Plin.

362. *Nec fortior vndis, &c.*] Inachus pater Ius à Ioue in vaccam mutatæ, mox ſibi redditæ & in Aegyptum auectæ.

363. *Et tuus, Oeneu.*] Archelous, cui deſponſata fuerat Deianira filia OEnei : ſed Herculi victori nupta.

364. *Craſſis oblimat Echinadas vndis.*] Turbidus exit, limoque auget Echinadas inſulas oſtio ſuo, ante Aetoliam, obiectas.

365. *Et Meleagream, &c.*] Et Euenos fluu. (iuxta quem Neſſus Centaurus ab Herc. quod Deianeiræ vim inferre conatus eſſet, cæſus fuit) per Calydoniam Meleagro olim regnatam labitur.

366. *Ferit amne. &c.*] Sperchius in Maliacum ſinum exit.

367. *Et flumine puro.*] Ad Amphryſum nutu Apollo Admeti armenta pauit.

369. *Quique nec humentes, &c.*] Theſſaliæ fluu. nullas auras aut nebulas exhalans. quod & nomen indicat. Sed vide Turnebum lib. 3. Adv. cap. 2.

371. *Pelago per ſe non cognitus.*] Hoc eſt, qui nomen ſuum ſecũ nõ defert in mare, Sed Peneo, in ipſo curſu miſcetur. Alij legunt : *per ſe iam cognitus.* Hortenſ.

372. *It gurgite rapto, &c.*] Enipeus (inquit Strabo) accipit Apidanum. & iuncti concitatiore curſu fluunt. Apollon. 1. Arg. Ouid. vero 1. Metam. *Irrequietus Enipeus, Apidanuſque ferox.*

374. *Accipit Aſopos curſus.*] Aſopos recepto Phœnice fluuius iuxta Thermopylas in mare exit. Strab. 9. *Melaſque.*] Theſſ. fluuius.

375. *Solus in alterius, &c.*] In Peneum incidit, neque tamen illius vndis admiſcetur. vult exprimere

Defendit Titareſus aquas, lapſúſque ſuperne
Gurgite Penei pro ſiccis vtitur aruis.
Hunc fama eſt Stygiis manare paludibus amnem,
Et capitis memorem, fluuij contagia vilis
Nolle pati, ſuperúmque ſibi ſeruare timorem.
Vt primùm emiſſis patuerunt amnibus arua,
Pinguis Bœbicio diſceſſit vomere ſulcus:
Mox Lelegum dextra preſſum deſcendit aratrum.
Æolidæ, Dolopéſque ſolum fregêre coloni,
Et Magnetes equis, Minyæ gens cognita remis.
Illic ſemiferos Ixionidas Centauros
Fœta Pelethroniis nubes effudit in antris.
Aſpera te Pholoës frangetem Monyche ſaxa,

Téque

primere illud Hormeri β. Οὐ δ' ὅγε πλωτοῖσ συμμίσγεσ' ὀργεσδίνῃ, Ἀλλά τε μιν καὶ ὑπερθεν ὄπιπρο ἰόντ' ἔλαυνε· Ὄρκυ δ' ἐσιν ὑδατὸς ἐσχατόωντος.

376. *Lapſuſque ſuperne.*]Superne innatat.

377. *Pro ſiccis aruis.*]Pro alueo.

378. *Hunc fama eſt.*] Deſcribit Titareſum ab eius origine,& fontibus, & natura;quod cum ex ſacratis vndis Stygis ſcaturiat,nolit vili fluuio commiſceri, nec ab eo labefactari. *Horrenſ. Stygiis manare,&c.*]Ita Homerus. verum è Citario monte oritur.

379. *Capitis memorem.*]Originis ſuæ è Styge. *Fluuij contagia vilis.*]Penei,quem inſluit.

380. *Timorem.*] Religionem iuris iurandi.namque,Stygis. *Dij iurare timent & fallere numen.* Virgilius Aeneid. 6. ὅστε μέγιστον Ὅρκον, δεινότατόν τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι. Iliad. 15. vide quæ nos ad Senec.Her.Fu.v.711.

381. *Vt primum,&c.*] *Theſſaliæ incolas enumerat.*

382. *Bœbicio.*]Reſcribe *Bebrycio* cum Mss.*Grot.Bœbicio.*]Alij, *Bœbiaco.*à Bœbe opp.Theſſ.

383. *Lelegũ,&c.*]Theſſaliæ op. Plin.lib.4.cap.7.& Strab.lib.7.

384. *Æolidæ.*] Theſſali antiqui ab Aeolo,Hellenis F.Sed & omnes Græci extra Iſthmũ præter Athenienſes & Megarenſes dicti erant diu Aeoles. *Dolopeſque ſolum, &c.*]Aetolorum pop.qui Magneſiam commigrarunt.

385. *Magnetes equis.*]Penei flu. & Pelij montis accolæ equorum domitores optimi,vt & Centauri vicini. *Minyæ gens.*] Comites Iaſonis in expeditione Colchica. *Cognita remis.*] Expeditione Argonautica.

386. *Semiferos Ixionidas, &c.*] Centauros Pelij montis accolas, quos ex nube ſibi pro Iunone à Ioue ſuppoſita genuiſſe Ixion fingitur,forma ſuperne humana, inferne equina : cum enim primi ab equis pugnarent, è longe biformes viſi ſunt, cum equi ora aquis immerſa haberent. *Ixionidas.*]Ixionis filios & nepotes.

387. *Fœta nubes.*Grauida Nephele,in antro Pelethronio. *Hor. Pelethroniis.*Pelethroniũ,mons Theſ.

388. *Pholoës frangentem.*]Montis Arcadiæ. à Pholo centauro Herculis in Nemeæũ leonẽ proficiſcenti

Téque ſub Oetæo torquentem vertice vulſas
Rhœce ferox, quas vix Boreas inuerteret, ornos:
Hoſpes & Alcidæ magni Thole: téque per amnem
Improbe Lernæas vector paſſure ſagittas:
Téque ſenex Chiron, gelido qui ſidere fulgens
Impetis Æmonio maiorem Scorpion arcu.
Hac tellure feri micuerunt ſemina Martis.
Primus ab aquoreæ percuſſis cuſpide ſaxis
Theſſalicus ſonipes bellis feralibus omen
Exiluit; primus chalybem, frænóſque momordit,
Spumauítque nouis Lapithæ domitoris habenis.
Prima fretum ſcindens Pagaſæo littore pinus,
Terrenum ignotas hominem projecit in vndas.
Primus Theſſalicæ rector telluris Itonus

In

centis hoſpite ibi ſepulto. *Monychæ ſaxa.*] Cétaur. *quátos jaculétur Monychus ornos.* Iuuen. Sat. 1.

389. *Sub Oetæo, &c.*] Sub OEta monte, *euulſis truncis iaculator audax.*

392. *Improbe Lernæas, &c.*] Neſſe, qui cum tranſuectæ, à te Deianeiræ ſtuprum offerres, ab Hercule ſagittis Hydræ Lernææ felle imbutis traiectus fuiſti.

393. *Chiron.*] E Centauris iuſtiſſime, qui in cœlum relatus eſt Sagittarius. *Gelido qui ſidere.*] A pedibus vſq; ad humeros in hyemali circulo collocatus: vnde à poëta *gelido ſidere fulgere* dicitur. Caput eius ſolum extra eum circulum apparere videtur. *Horc.*

394. *Impetus Æmonio.*] Theſſalico arcu videris petere præcedétem Scorpion. *Maiorem Scorpion arcu.*] Occupantem duorum ſignorum ſpatium.

395. *Hac tellure.*] *Ad inuentam Theſſaliæ tranſit. Feri micuerunt, &c.*] Theſſali, pugnæ ex equis, fræuorum & ephippiæ inuentores erant, inuicta manus & bello nata.

396. *Primus ab aquoreæ, &c.*] Hic percuſſa tridente petra Neptunus produxit bellatorem equũ, cui nomen Scyphius. Pindari interp. in 4. Pyth. Non hic agitur de certamine Palladis & Neptuni, quod in Attica habitum fuit.

398. *Primus chalybem, &c.*] *Frena Pelethronij Lapithæ, &c.* Virgilius 3. Georg.

400. *Prima fretum ſcindens.*] Lib. 3. vſ. 193. *Pagaſæo littore.*] E Pagaſo Theſſaliæ oppido, Argonautæ ſoluentes, petebant Colchos. vide lib. 2. vſ. 715.

401. *Terrenum hominem.*] Iaſonem cum magna Argonautarum manu in vndas proiectum, hoc eſt, mare ingreſſum primum miratur ex Theſſalia. *Hortenſ.*

402. *Primus Theſſalicæ, &c.*] Hic primum Itonus Theſſaliæ rex Deucalionis F. inuenit rationem conflandi æris, argenti & auri, ſignandæque monetæ. *Itonus.*] Ms. R. A. & T. *Ionus.* Alius *Hyonas.* Nomen hoc alibi adhuc quæro. *Grotius.*

404. *Is*

Digitized by Google

Ix formam calidæ percussit pondera massæ,
Fudit & argentum flammis, aurúmque monetæ
Fregit, & immensis coxit fornacibus æra.
Illic, quod populos scelerata impegit in arma,
Diuitias numerare datum est. hinc maxima serpens
Descendit Python, Cyrrhæaque fluxit in antra:
Vnde & Thessalicæ veniunt ad Pythia laurus.
Impius hinc prolem superis immisit Aloeus,
Inseruit celsis propè se cùm Pelion astris,
Sideribúsque vias incumbens abstulit Ossa.
Hac vbi damnata fatis tellure locarunt
Castra duces; cunctos belli præsaga futuri
Mens agitat, summique grauem discriminis horam.
Aduentare palam est, propius iam fata moueri
Degeneres trepidant animi, pejoráque versant.

Ad

404. *In formam percussit.*] Signauit in monetam. *Sulpit.*

406. *Illic, &c.*] Ibi primum nummi omnis sceleris, ipsiusque belli nefarij irritamenta.

407. *Hinc maxima serpens, &c.*] In Thessalia serpens ille πύθων è putredine post diluuium natus est, quem Apollo interfecit, cuius corio tripus Delphicus contectus est, inque illius serpentis cæsi memoriam instituta Pythia certamina, quorum præmium laurus.

408. *Cyrrhæaque fluxit in antra.*] Delphica. Cirrha opp. Phocidis haud procul à Delphis.

409. *Ad Pythia.* [Certamina, quorum præmium laurus. *Grocius.*

410. *Impius hinc prolem, &c.*] Hic Iphimedia vxor Aloei à Neptuno compressa peperit Otũ & Ephialten, qui nonum ætatis annum ingressi, nouem vlnas longi erant, & gigantibus contra Iouem opem ferentes, Pelio, quod per se prope contingit astra, imposuere Ossan, quæ cœli orbes ne volucrentur impedit. *Ptolem.*] Orum & Ephialten, gemellos fratres, qui ab Aloëo, *Aloidæ* dicti fuerunt. Hi cum auxilium gigantibus superis bellum facientibus ferrent, Apollinis & Dianæ sagittis confecti fuere. Virg. vi. Aeneid.

Hic & Aloidas geminos immania vidi
Corpora, &c.
Hortens.

411. *Inseruit celsis, &c.*] Vbi Pelion, inquit, propemodum ad cælum vsque vertice suo peruenieret, Ossa Pelio imposita continuit orbes cæli ne verterentur, & stellæ vias suas currerent, & meatum naturalem retinerent. *Hort.*

413. *Damnata fatis.*] Destinata bello ciuili.

414. *Cunctos belli, &c.*] Omnes inter spemque metumque solliciti exitum dubij expectant.

416. *Palam est.*] Certò enim cõstabat instare prælium, neque diu futurũ, quin in pugnã descenderetur, atque de summa rerum omnium vtrinque copiis dimicaretur. *Hor.*

417. *Degeneres trepidãt animi.*] *Degeneres animos timor arguit,*

pic-

Auocat. infandum tetigit cùm sidera murmur,
Tunc Babylon Persea licet, secretáque Memphis
Omne vetustorum soluat penetrale Magorum:
Abducit superos alienis Thessalis aris.
Carmine Thessalidum dura in præcordia fluxit
Non satis adductus amor: flammisque seueri
Illicitis arsere senes. nec noxia tantum
Pocula perficiunt. aut cum turgentia succo
Frontis amaturæ subducunt pignora fetæ.
Mens hausti nulla sanie polluta veneni
Excantata perit. quos non concordia misti
Alligat vlla tori, blandaque potentia formæ,
Traxerunt torti magica vertigine fili.
Cessauere vices rerum: dilatáque longæ
Hæsit nocte dies: legi non paruit æther.

Torpuit

auocatur à cura gubernandi cæli & orbium cælestium; tamen viribus carminum Magicorum auertitur. *Horten.*

448. *Infandum tetigit, &c.*] Vbi istæ incantationes solicitant Deos non Chaldæi Astrologi, non sacerdotes Aegyptij (etiamsi omnes artes effundant, omnia sacra magica parent) morantur Deos quo minus toti vacēt Thessalicis sagis.

449. *Persea licet, &c.*] Assyriæ vrbs, Chaldæis primo, inde Persis subdito; à Cyro sc. capta. *Memphis.*] Aegyptus.

451. *Abducit*] Remouet ab alienis sacris, & cogit sibi parere. *Sulp. Thessalis aris.*] Mulier Thessala.

453. *Non satis adductus amor.*] Non naturalis, sed vi veneficiorum immissus. Virgil. *Hæc se carminibus promittit soluere mentes Quas velit, ast alijs duras immittere curas.* Sulp. *Nō satis, &c.*] Naturæ, gratij, votiſq; diuersus amor.

454. *Nec noxia tantum, &c.*] Et plus ad amorem conciliandum valent carmina, quam philtra, quā hippomanes *ex fronte equi de fronte* reuulsus, *Et matri præreptus amor.* Virg. Aeneid. 4. & Plin. lib. 8. cap. 42.

455. *Pocula perficiunt.*] Neque hoc præstant venena, sed sola carmina. *Grotius.*

456. *Amaturæ subducunt pignora fetæ.*] Caruncula hanc in fronte recens nati pulli, si quis præripuerit equæ quæ peperit mater non admittit fœtum ad vbera. pignus itaque amoris appellat.

457. *Mens hausti nulla, &c.*] Carmina dementant sæpe & in furorem vertunt, etiam citra pocula veneni hausta.

458. *Quos non concordia misti, &c.*] Quos non amor coniugalis, non forma deuinxit: traxit in amorem rhombus, vertigo magica, girgillo, cui filum inuoluitur: traxere licia incantata & nominibus eorum quos cogere volebant veneficæ, nexa, *Terna tibi hæc primum triplici diuersa colore Licia circundo.* & mox: *Nectle tribus nodis ternos, &c. Veneris dic vincula nectlo.* Virg. Ecl. 8.

461. *Cessauere vices rerum.*] Vi-

Digitized by Google

Torpuit & præceps audito carmine mundus :
Axibus & rapidis impulſos Iuppiter vrgens
Miratur non ire polos. nunc omnia complent
Imbribus, & calido producunt nubila Phœbo :
Et tonat ignaro cœlum Ioue. Vocibus iiſdem
Humentes latè nebulas, nimbóſque ſolutis
Excuſſêre comis. ventis ceſſantibus, æquor
Intumuit : rurſus veritum ſentire procellas
Conticuit turbante Noto : puppímque ferentes
In ventum tumuêre ſinus. de rupe pependit
Abſciſſa fixus torrens : amníſque cucurrit
Non qua pronus erat. Nilum non extulit æſtas :
Mæander direxit aquas : Rhodanúmque morantem
Præcipitauit Arar : ſubmiſſo vertice montes
Explicuêre iugum. nubes ſuſpexit Olympus :

Viciſſitudines rerum è lege naturæ; vt noctis & diei, tempeſtatum anni, torpente carminibus cœlo nec reuoluto. Saga, inquit Apuleius 1. Met. potens cœlum deponere, terram ſuſpĕdere, fontes durare, mõtes diluere, manes ſublimare, Deos infirmare, ſidera extinguere, Tartarũ ipſum illuminare.

463. *Torpuit.*] Non voluit ſe.

465. *Nunc omnia, &c.*] Splendente ſole omnia pluuiis mergunt veneficæ iſtæ. *Et euocaui nubibus fixu aquas.* Med. Sen.

467. *Et tonat ignaro cœlum Ioue.*] Inſcio Ioue, ſereno tonat æthere. *Vocibus iiſdem, &c.*] His carminibus fretæ veneficæ, ſacris nefandis operatæ, pedibus nudis paſſoque capillo vagantes nebulas inducunt aut fugant. *nubila pello, Nubilaque induco.*

469. *Ventis ceſſantibus, &c.*] *Sonuere fluctus, tumuit inſanum mare tacente vento.* Sen. Med. *concuſſaque ſiſto Stantia concutio cantu freta, &c. ventos abigoque, vocoque,* Ouid. Med. 7. Metam. Apul. 1. Met.

471. *Turbante. Noto*] In tempeſtate malaciam faciunt : in ſereno iratum mare. *Grotius.*

472. *In ventum tumuere ſinus.*] Contra ventum aduerſum plenis velis feruntur naues. *De rupe pependit, &c.*] De rupe procliui præceps torrens ſiſtitur. *Siſtere aquæ fluuiis.* Virg. 4. Aeneid.

473. *Amníſque cucurrit, &c.*] *Ripis mirantibus amnes. In fontes redire ſuos.* Ouid. 7. Met.

474. *Nilum non extulit æſtas.*] Nilus in æſtiuo ſolſtitio ſolitus laundatione Aegyptum rigare, carminibus inhibetur neque excreſcit.

475. *Mæander direxit aquas.*] Mæander fluv. alias ſinuoſus l. 3. ✓ſ. 208. arte magica recto fertur curſu. *Rhodanumque morantem, &c.*] Arar leni alioqui agmine præcipitat ſe in Rhodanum, qui rapidiſſimus alias, magico carmine tardatur lib. 1. ✓ſ. 434.

476. *Submiſſo vertice, &c.*] Demiſſo in planum vertice deſcendunt montes campis æquati.

477. *Nubes ſuſpexit Olympus.*] Olympus mons Macedoniæ, nubes cacumine ſuperans demiſſas

Solibus

Ad dubios pauci præsumto robore casus
Spémque metúmque ferunt. Turbæ sed mistus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente,
Qui mox Scyllæis exul grassatus in vndis,
Polluit æquoreos Siculus pirata triumphos.
Qui stimulante metu fati prænoscere cursus,
Impatiénsque moræ, venturíque omnibus ager;
Non tripodas Deli, non Pythia consulit antra,
Nec quæsisse libet, primis quid frugibus altrix
Ore Iouis Dodona sonet, quis noscere fibra
Fata queat, quis prodat aues, quis fulgura cæli
Seruet & Assyria scrutetur sidera cura,
Aut si quid tacitum, sed fas, erat ille supernis
Detestanda Deis sæuorum arcana Magorum
Mouerat, & tristeis sacris feralibus aras,
Vmbrarum,

plerisque prona est timori in peius fides; pauci præfidenti animo meliora sperant.

418. *Ad dubios pauci, &c.*] Paucos fuisse dicit, qui benè de euẽtu futuræ pugnæ ominarentur. *Hort.*

419. *Turbæ sed mistus, &c.*] Sextus Pompeij F. à patris virtutibus degenerans, cum ignaua & pusilanima plebe timet; solicitatque artes magicas ad præcognoscendum belli euentum.

421. *Qui mox Scyllais, &c.*] Qui postea elapsus clade ad Mundam, piraticam exercuit in mari Siculo, & cum dedecore traduxit patris de piratis profligatis triumphos.

424. *Venturíque omnibus ager.*] Pusilanimus ad bonam futurorum spem *ager*, *solaque libidine fortis.* Iuuen. Sat. 4.

425. *Non tripodas Deli, non Pythia consulit &c. Assyria scrutetur, &c. ille supernus, &c.*] Neque tamen consulit diuinationum honestiora genera, non Apollinis oraculum in Delo inf. De tripode dictum ad vs. 81. lib. 1. non oraculum Delphicum, de quo dictum l. 5. vs. 71. & deinceps: non oraculũ Iouis à columba seu muliere reditũ è quercu Dodonæa in Chaonio Epiri nemore. *Herodot. Euterpe.* quæ sylua glande nobilis erat, qua vescebantur primi homines ante inuentas fruges; non extispicia per fibras victimarum; non auspicia per aues oscines & præpetes; non auguria per tonitrua, fulmina, fulgetra: non Astrologiã, qua claruerunt Chaldæi Assyriæ pop. aut si qua alia diuinatio tacita erat, sed licita: sed ille solicitabat, sacra magica, inferna, diis superis detestata: persuasumque habebat reddi à manibus Dæmoniisq; per Necromẽtiã ea quę Dij aut nescirent, aut pręsciri nollent.

432. *Mouerat.*] Ita rescripsi pro *Nouerat.* Non enim vult Sexto cognitas artes magicas: sed imploraſſe illũ τῶν νεκυομαντείων, vt omnibus aliis diuinationibus certiorem. *Grotius. Et tristes sacris feralibus.*] Mouerat item aras vmbrarum, horrorem facientes infernalibus suis & diris sacris, quibus mortui euocentur.

Et

Vmbrarum, Ditísque fidem: miseróque liquebat
Scire parum Superos. vanum, sauúmque furorem
Adjuuat ipse locus, vicinaque mœnia castris
Hæmonidum, ficti quas nulla licentia monstri
Transierat, quarum, quicquid non creditur, ars est.
Thessala quinetiam tellus herbasque nocenteis
Rupibus ingenuit, sensuráque saxa canentes
Arcanum ferale Magos. ibi plurima surgunt
Vim factura Deis. & terris hospita Colchis
Legit in Hæmoniis, quas non aduexerat herbas
Impia tot populis, tot surdas gentibus aures
Cœlicolúm, diræ, conuertunt carmina gentis.
Vna per æthereos exit vox illa receſſus,
Verbáque ad inuitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, cœlique volubilis vnquam
Auocat.

Et *fidem* etiam *Ditis*, id est, Plutonis. *Miseroque* persuasum erat, paruam admodum esse oraculorũ fidẽ in Superis, & proinde nihil certi ab iis accepturũ. *Horr.*

434. *Furorem, &c.*] Cupiditatem explorandi futura.

435. *Ipse locus.*] Thessalia, in qua multæ veneficæ. *Vicinaque mœnia, &c.*] Pharsalicis campis vicinæ vrbes Thessalarum mul. venefícis atque incantamẽtis famosarũ.

436. *Ficti quas nulla, &c.*] Quarum artium nihil tam licenter fingitur, quod non superet. Simile illud Claudiani:

----- *sed quamuis variis miracula monstris*
Ingeminent veneras vincturi carmine mentes,
Nil veris æquale dabunt.

Grotius.

437. *Quarum, &c.*] Quarum artes incredibilia efficiunt, superantque fidem.

436. *Sensuraque saxa, &c.*] Et saxa quæ sentiant sagarum incantamenta. *Viuaque saxa sua, &c.* Medea Ouid. 7. Metam.

440. *Ibi plurima, &c.*] Nascuntur plurima quæ à Diis coactis extorqueant, quæ velint, veneficæ; mox vs. 446.

441. *Terris hospita Colchis.*] Medea è Colchis huc ab Iasone aducta colligebat hic herbas potentiores quam quas ipse à Ponto secum aduexerat.

443. *Impia tot populis, &c.*] Deos minus audientes vota tot gentiũ & populorum, carmina Thessalidum sagarũ flectunt, imo cogunt, penetrant quippe cœli penetralia. *Quibus obaudiunt Manes, turbantur sidera, coguntur numina, seruiunt elementa.* Apul. 3. Met.

445. *Vna per æthereos exit vox, &c.*] Sola vox carminũ veneficarum penetrat cælos & ad Deorum aures peruenit, quas ferit ac cogit, defertque carmina earum ad Deos, quos vel nolentes compellit pro suo arbitratu. *Hortens.*

446. *Verbaque ad inuitum, &c.*] Attentionemque expetit, imo exprimit vox Thess. Diis hoc agentibus neque hinc auocatis aut vacãtibus gubernationi cœli & orbiũ.

447. *Quod non cura Poli, &c.*] Hoc est, quod numen nunquam auoca

Digitized by Google

Ad dubios pauci præſumto robore caſus
Spémque metúmque ferunt. Turbæ ſed miſtus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente,
Qui mox Scyllæis exul graſſatus in vndis,
Polluit æquoreos Siculus pirata triumphos.
Qui ſtimulante metu fati præноſcere curſus,
Impatiénſque moræ, venturiſque omnibus ager;
Non tripodas Deli, non Pythia conſulit antra,
Nec quæſiſſe libet, primis quid frugibus altrix
Ore Iouis Dodona ſonet, quis noſcere fibra
Fata queat, quis prodat aues, quis fulgura cœli
Seruet & Aſſyria ſcrutetur ſidera cura,
Aut ſi quid tacitum, ſed fas, erat. ille ſupernis
Deteſtanda Deis ſæuorum arcana Magorum
Mouerat, & triſteis ſacris feralibus aras,
Vmbrarum,

pleriſque prona eſt timori in peius fides; pauci præſidenti animo meliora ſperant.

418. *Ad dubios pauci, &c.*] Paucos fuiſſe dicit, qui benè de euẽtu futuræ pugnæ ominarentur. *Horat.*

419. *Turbæ ſed miſtus, &c.*] Sextus Pompeij. F. à patris virtutibus degenerans, cum ignaua & puſilanima plebe timet; ſolicitatque artes magicas ad præcognoſcendum belli euentum.

421. *Qui mox Scyllæis, &c.*] Qui poſtea elapſus clade ad Mundam, piraticam exercuit in mari Siculo, & cum dedecore traduxit patris de piratis profligatis triumphos.

424. *Venturiſque omnibus ager.*] Puſilanimus ad bonam futurorum ſpem *ager*, *ſolaque libidine fortis.* Iuuen. Sat. 4.

425. *Non tripodas Deli, non Pythia conſulit, &c. Aſſyria ſcrutetur, &c. ille ſupernus, &c.*] Neque tamen conſulit diuinationum honeſtiora genera, non Apollinis oraculum in Delo inſ. De tripode dictum ad v. ſ. 81. lib. 1. non oraculum Delphicum, de quo dictum l. 5. v. ſ. 71. & deinceps: non oraculũ Iouis à columba ſeu muliere reditũ è quercu Dodonæa in Chaonio Epiri nemore. *Herodot. Euterpe.* quæ ſylua glande nobilis erat, qua veſcebantur primi homines ante inuentas fruges; non extiſpicia per fibras victimarum; non auſpicia per aues oſcines & præpetes; non auguria per tonitrua, fulmina, fulgetra: non Aſtrologiã, qua claruerunt Chaldæi Aſſyriæ pop. aut ſi qua alia diuinatio tacita erat, ſed licita: ſed ille ſolicitabat, ſacra magica, inferna, diis ſuperis deteſtata: perſuaſumque habebat reddi à manibus Dæmoniiſq; per Necromẽtiã ea quę Dij aut neſcirent, aut pręſciri nollent.

432. *Mouerat.*] Ita reſcripſi pro *Nouerat.* Non enim vult Sexto cognitas artes magicas: ſed imploraſſe illũ τῶν νεκυομαντείων, vt omnibus aliis diuinationibus certiorem. *Grotius. Et triſtes ſacris feralibus.*] Mouerat item aras vmbrarum, horrorem facientes infernalibus ſuis & diris ſacris, quibus mortui euocentur.

Et

Vmbrarum, Ditisque fidem: miseroque liquebat
Scire parum Superos. vanum, sauumque furorem
Adjuuat ipse locus, vicinaque mœnia castris
Hæmonidum, ficti quas nulla licentia monstri
Transierat, quarum, quicquid non creditur, ars est.
Thessala quinetiam tellus herbasque nocenteis
Rupibus ingenuit, sensuraque saxa canentes
Arcanum ferale Magos. ibi plurima surgunt
Vim factura Deis. & terris hospita Colchis
Legit in Hæmoniis, quas non aduexerat herbas
Impia tot populis, tot surdas gentibus aures
Cœlicolum, dira, conuertunt carmina gentis.
Vna per æthereos exit vox illa recessus,
Verbaque ad inuitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, cælique volubilis vnquam
Auocat.

Et *fidem* etiam *Ditis*, id est, Plutonis. *Miseroque* persuasum erat, paruam admodum esse oraculorū fidē in Superis, & proinde nihil certi ab iis accepturū. *Horr.*

434. *Furorem, &c.*] Cupiditatem explorandi futura.

435. *Ipse locus.*] Thessalia, in qua multæ veneficæ. *Vicinaque mœnia, &c.*] Pharsalicis campis vicinæ vrbes Thessalarum mul. venefici atque incantamētis famosarū.

436. *Ficti quas nulla, &c.*] Quarum artium nihil tam licenter fingitur, quod non superet. Simile illud Claudiani:

——— sed quamuis variis miracula monstris
Ingeminent veneras vincturi carmine mentes,
Nil veris æquale dabunt.
Grotius.

437. *Quarum, &c.*] Quarum artes incredibilia efficiunt, superantque fidem.

436. *Sensuraque saxa, &c.*] Et saxa quæ sentiant sagarum incantamenta. *Viuaque saxa sua, &c.* Medea Ouid. 7. Metam.

440. *Ibi plurima, &c.*] Nascuntur plurima quæ à Diis coactis extorqueant, quæ velint, veneficæ; mox v. 446.

441. *Terris hospita Colchis.*] Medea è Colchis huc ab Iasone aducta colligebat hic herbas potentiores quam quas ipse à Ponto secum aduexerat.

443. *Impia tot populis, &c.*] Deos minus audientes vota tot gentiū & populorum, carmina Thessalidum sagarū flectunt, imo cogunt, penetrant quippe cœli penetralia. *Quibus obaudiunt Manes, turbantur sidera, coguntur numina, seruiunt elementa.* Apul. 3. Met.

445. *Vna per æthereos exit vox, &c.*] Sola vox carminū veneficarum penetrat cælos & ad Deorum aures peruenit, quas ferit ac cogit, defertque carmina earum ad Deos, quos vel nolentes compellit pro suo arbitratu. *Hortens.*

446. *Verbaque ad inuitum, &c.*] Attentionemque expetit, imo exprimit vox Thess. Diis hoc agentibus neque hinc auocatis aut vacātibus gubernationi cœli & orbiū.

447. *Quod non cura Poli, &c.*] Hoc est, quod numen nunquam auoca

Digitized by Google

Ad dubios pauci præſumto robore caſus
Spémque metúmque ferunt. Turbæ ſed miſtus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente,
Qui mox Scyllæis exul graſſatus in vndis,
Polluit æquoreos Siculus pirata triumphos.
Qui ſtimulante metu fati prænoſcere curſus,
Impatiénſque moræ, venturiſque omnibus ager;
Non tripodas Deli, non Pythia conſulit antra,
Nec quæſiſſe libet, primis quid frugibus altrix
Ore Iouis Dodona ſonet, quis noſcere fibra
Fata queat, quis prodat aues, quis fulgura cæli
Seruet & Aſſyria ſcrutetur ſidera cura,
Aut ſi quid tacitum, ſed fas, erat ille ſupernis
Deteſtanda Deis ſauorum arcana Magorum
Mouerat, & triſteis ſacris feralibus aras,
Vmbrarum,

pleriſque prona eſt timori in peius fides; pauci præfidenti animo meliora ſperant.

418. *Ad dubios pauci, &c.*] Paucos fuiſſe dicit, qui benè de euẽtu futuræ pugnæ ominarentur. *Horr.*

419. *Turbæ ſed miſtus, &c.*] Sextus Pompeij F. à patris virtutibus degenerans, cum ignaua & puſillanima plebe timet; ſolicitatque artes magicas ad præcognoſcendum belli euentum.

421. *Qui mox Scyllæis, &c.*] Qui poſtea elapſus clad. ad Mundam, piraticam exercuit in mari Siculo, & cum dedecore traduxit patris de piratis profligatis triumphos.

424. *Venturiſque omnibus ager.*] Puſillanimus ad bonam futurorum ſpem *ager*, *ſolaque libidine fortis.* Iuuen. Sat. 4.

425. *Non tripodas Deli, non Pythia conſulit, &c. Aſſyria ſcrutetur, &c. ille ſupernis, &c.*] Neque tamen conſulit diuinationum honeſtiora genera, non Apollinis oraculum in Delo inſ. De tripode dictum ad v. ſ. 81. lib. 1. non oraculum Delphicum, de quo dictum l. 5. v. ſ. 71. & deinceps: non oraculũ Iouis à columba ſeu muliere reditũ è quercu Dodonæa in Chaonio Epiri nemore. *Herodot. Euterpe.* quæ ſylua glande nobilis erat, qua veſcebantur primi homines ante inuentas fruges; non extiſpicia per fibras victimarum; non auſpicia per aues oſcines & præpetes; non auguria per tonitrua, fulmina, fulgetra: non Aſtrologiã, qua claruerunt Chaldæi Aſſyriæ pop. aut ſi qua alia diuinatio tacita erat, ſed licita: ſed ille ſolicitabat, ſacra magica, inferna, diis ſuperis deteſtata: perſuaſumque habebat reddi à manibus Dæmoniiſq; per Necromẽtiã ea quę Dij aut neſcirent, aut pręſciri nollent.

432. *Mouerat.*] Ita reſcripſi pro *Nouerat.* Non enim vult Sexto cognitas artes magicas: ſed imploraſſe illũ τὴν νεκυομαντείαν, vt omnibus aliis diuinationibus certiorem. *Grotius. Et triſtes ſacris feralibus.*] Mouerat item aras vmbrarum, horrorem facientes infernalibus ſuis & diris ſacris, quibus mortui euocentur.

Et

Vmbrarum, Ditiſque fidem: miſeroque liquebat
Scire parum Superos. vanum, ſauúmque furorem
Adjuuat ipſe locus, vicináque mœnia caſtris
Hæmonidum, ficti quas nulla licentia monſtri
Tranſierat, quarum, quicquid non creditur, ars eſt.
Theſſala quinetiam tellus herbáſque nocenteis
Rupibus ingenuit, ſenſuráque ſaxa canentes
Arcanum ferale Magos. ibi plurima ſurgunt
Vim factura Deis. & terris hoſpita Colchis
Legit in Hæmoniis, quas non aduexerat herbas
Impia tot populis, tot ſurdas gentibus aures
Cœlicolúm, dira, conuertunt carmina gentis.
Vna per æthereos exit vox illa receſſus,
Verbáque ad inuitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, cœlique volubilis vnquam
Auocat.

Et *fidem* etiam *Ditis*, id eſt, Plutonis. *Miſeroque* perſuaſum erat, paruam admodum eſſe oraculorũ fidẽ in Superis, & proinde nihil certi ab iis accepturũ. *Hort.*

434. *Furorem, &c.*] Cupiditatem explorandi futura.

435. *Ipſe locus.*] Theſſalia, in qua multæ veneficæ. *Vicinaque mœnia, &c.*] Pharſalicis campis vicinæ vrbes Theſſalarum mul. venefi cis atque incantamẽtis famoſarũ.

436. *Ficti quas nulla, &c.*] Quarum artium nihil tam licenter fingitur, quod non ſuperet. Simile illud Claudiani:

——— ſed quamuis variis miracula monſtris
Ingeminent tenebras vincturi carmine mentes,
Nil veris æquale dabunt.
Grotius.

437. *Quarum, &c.*] Quarum artes incredibilia efficiunt, ſuperantque fidem.

436. *Senſuraque ſaxa, &c.*] Et ſaxa quæ ſentiant ſagarum incantamenta. *Viuaque ſaxa ſua, &c.* Medea Ouid. 7. Metam.

440. *Ibi plurima, &c.*] Naſcuntur plurima quæ à Diis coactis extorqueant, quæ velint, veneficæ; mox vſ. 446.

441. *Terris hoſpita Colchis.*] Medea è Colchis huc ab Iaſone aducta colligebat hic herbas potentiores quam quas ipſe à Ponto ſecum aduexerat.

443. *Impia tot populis, &c.*] Deos minus audientes vota tot gentiũ & populorum, carmina Theſſalidum ſagarũ flectunt, imo cogunt, penetrant quippe cœli penetralia. *Quibus obaudiunt Manes, turbantur ſidera, coguntur numina, ſeruiunt elementa.* Apul. 3. Met.

445. *Vna per æthereos exit vox, &c.*] Sola vox carminũ veneficarum penetrat cælos & ad Deorum aures peruenit, quas ferit ac cogit, defertque carmina earum ad Deos, quos vel nolentes compellit pro ſuo arbitratu. *Horten ſ.*

446. *Verbáque ad inuitum, &c.*] Attentionemque expetit, imo exprimit vox Theſſ. Diis hoc agentibus neque hinc auocatis aut vacãtibus gubernationi cœli & orbiũ.

447. *Quod non cura Poli, &c.*] Hoc eſt, quod numen nunquam auoca

Digitized by Google

Ad dubios pauci præſumto robore caſus
Spémque metúmque ferunt. Turbæ ſed miſtus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente,
Qui mox Scyllæis exul graſſatus in vndis,
Polluit æquoreos Siculus pirata triumphos.
Qui ſtimulante metu fati prænoſcere curſus,
Impatiénſque moræ, venturiſque omnibus ager;
Non tripodas Deli, non Pythia conſulit antra,
Nec quæſiſſe libet, primis quid frugibus altrix
Ore Iouis Dodona ſonet, quis noſcere fibra
Fata queat, quis prodat aues, quis fulgura cœli
Seruet & Aſſyria ſcrutetur ſidera cura,
Aut ſi quid tacitum, ſed fas, erat. ille ſupernis
Deteſtanda Deis ſæuorum arcana Magorum
Mouerat, & triſteis ſacris feralibus aras,
Vmbrarum,

pleriſque prona eſt timori in peius fides; pauci præſidenti animo meliora ſperant.

418. *Ad dubios pauci, &c.*] Paucos fuiſſe dicit, qui benè de euentu futuræ pugnæ ominarentur. *Horat.*

419. *Turbæ ſed miſtus, &c.*] Sextus Pompeij F. à patris virtutibus degenerans, cum ignaua & puſillanima plebe timet; ſolicitatque artes magicas ad præcognoſcendum belli euentum.

421. *Qui mox Scyllais, &c.*] Qui poſtea elapſus clade ad Mundam, piraticam exercuit in mari Siculo, & cum dedecore traduxit patris de piratis profligatis triumphos.

424. *Venturiſque omnibus ager.*] Puſillanimus ad bonam futurorum ſpem *ager*, *ſolaque libidine fortis.* Iuuen. Sat. 4.

425. *Non tripodas Deli, non Pythia conſulit, &c. Aſſyria ſcrutetur, &c. ille ſupernis, &c.*] Neque tamen conſulit diuinationum honeſtiora genera, non Apollinis oraculum in Delo inſ. De tripode dictum ad v. ſ. 81. lib. 1. non oraculum Delphicum, de quo dictum l. 5. v. ſ. 71. & deinceps: non oraculũ Iouis à columba ſeu muliere redditũ è quercu Dodonæa in Chaonio Epiri nemore. *Herodot. Euterpe.* quæ ſylua glande nobilis erat, qua veſcebantur primi homines ante inuentas fruges; non extiſpicia per fibras victimarum; non auſpicia per aues oſcines & præpetes; non auguria per tonitrua, fulmina, fulgetra: non Aſtrologiã, qua claruerunt Chaldæi Aſſyriæ pop. aut ſi qua alia diuinatio tacita erat, ſed licita: ſed ille ſolicitabat, ſacra magica, inferna, diis ſuperis deteſtata: perſuaſumque habebat reddi à manibus Dæmoniiſq; per Necromãtiã ea quę Dij aut neſcirent, aut præſciri nollent.

432. *Mouerat.*] Ita reſcripſi pro *Nouerat.* Non enim vult Sexto cognitas artes magicas: ſed imploraſſe illũ τῶν νεκυομαντείων, vt omnibus aliis diuinationibus certiorem. *Grotius. Et triſtes ſacris feralibus.*] Mouerat item aras vmbrarum, horrorem facientes infernalibus ſuis & diris ſacris, quibus mortui euocentur.

Et

Vmbrarum, Ditísque fidem: miseróque liquebat
Scire parum Superos. vanum, sauúmque furorem
Adjuuat ipse locus, vicinaque mœnia castris
Hæmonidum, ficti quas nulla licentia monstri
Transierat, quarum, quicquid non creditur, ars est.
Thessala quinetiam tellus herbasque nocenteis
Rupibus ingenuit, sensuráque saxa canentes
Arcanum ferale Magos. ibi plurima surgunt
Vim factura Deis. & terris hospita Colchis
Legit in Hæmoniis, quas non aduexerat herbas
Impia tot populis, tot surdas gentibus aures
Cœlicolúm, diræ, conuertunt carmina gentis.
Vna per æthereos exit vox illa receſſus,
Verbáque ad inuitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, cælique volubilis vnquam
Auocat.

Et *fidem* etiam *Ditis*, id est, Plutonis. *Miseroque* persuasum erat, paruam admodum esse oraculorũ fidẽ in Superis, & proinde nihil certi ab iis accepturũ. *Horr.*

434. *Furorem, &c.*] Cupiditatem explorandi futura.

435. *Ipse locus.*] Thessalia, in qua multæ veneficæ. *Vicinaque mœnia, &c.*] Pharsalicis campis vicinæ vrbes Thessalarum mul. veneficis atque incantamẽtis famosarũ.

436. *Ficti quas nulla, &c.*] Quarum artium nihil tam licenter fingitur, quod non superet. Simile illud Claudiani:

----- *sed quamuis variis miracula monstris*
Ingeminent teneras vincturi carmine mentes,
Nil veris æquale dabunt.

Grotius.

437. *Quarum, &c.*] Quarum artes incredibilia efficiunt, superantque fidem.

436. *Sensuraque saxa, &c.*] Et saxa quæ sentiant sagarum incantamenta. *Viuaque saxa sua, &c.* Medea Ouid. 7. Metam.

440. *Ibi plurima, &c.*] Nascuntur plurima quæ à Diis coactis extorqueant, quæ velint, veneficæ; mox vs. 446.

441. *Terris hospita Colchis.*] Medea è Colchis huc ab Iasone aducta colligebat hic herbas potentiores quam quas ipse à Ponto secum aduexerat.

443. *Impia tot populis, &c.*] Deos minus audientes vota tot gentiũ & populorum, carmina Thessalidum sagarũ flectunt, imo cogunt, penetrant quippe cœli penetralia. *Quibus obaudiunt Manes, turbantur sidera, coguntur numina, seruiunt elementa.* Apul. 3. Met.

445. *Vna per æthereos exit vox, &c.*] Sola vox carminũ veneficarum penetrat cælos & ad Deorum aures peruenit, quas ferit ac cogit, defertque carmina earum ad Deos, quos vel nolentes compellit pro suo arbitratu. *Hortens.*

446. *Verbaque ad inuitum, &c.*] Attentionemque expetit, imo exprimit vox Theſſ. Diis hoc agentibus neque hinc auocatis aut vacãtibus gubernationi cœli & orbiũ.

447. *Quod non cura Poli, &c.*] Hoc est, quod numen nunquam auoca

Auocat. infandum tetigit cùm ſidera murmur,
Tunc Babylon Perſea licet, ſecretaque Memphis
Omne vetuſtorum ſoluat penetrale Magorum:
Abducit ſuperos alienis Theſſalis aris.
Carmine Theſſalidum dura in præcordia fluxit
Non ſatis adductus amor: flammiſque ſeueri
Illicitis arſere ſenes. nec noxia tantum
Pocula perficiunt. aut cum turgentia ſucco
Frontis amaturæ ſubducunt pignora fetæ.
Mens hauſti nulla ſanie polluta veneni
Excantata perit. quos non concordia miſti
Alligat vlla tori, blandæque potentia formæ,
Traxerunt torti magica vertigine fili.
Ceſſauere vices rerum: dilatáque longa
Hæſit nocte dies: legi non paruit æther.

Torpuit

auocatur à cura gubernandi cæli & orbium cæleſtium; tamen viribus carminum Magicorum auertitur. *Hortenſ.*

448, *Infandum tetigit, &c.*] Vbi iſtæ incantationes ſolicitant Deos non Chaldæi Aſtrologi, non ſacerdotes Aegyptij (etiamſi omnes artes effundant, omnia ſacra magica parent) morantur Deos quo minus toti vacêt Theſſalicis ſagis.

449. *Perſea licet, &c.*] Aſſyriæ vrbs, Chaldæis primo, inde Perſis ſubdito; à Cyro ſc. capta. *Memphis.*] Aegyptus.

451. *Abducit*]Remouet ab alienis ſacris, & cogit ſibi parere. *Sulp. Theſſalis aris.*]Mulier Theſſala.

452. *Non ſatis adductus amor.*] Non naturalis, ſed vi veneficiorum immiſſus. Virgil. *Hæc ſe carminibus promittit ſoluere mentes Quas velit, aſt alias duras immittere curas.* Sulp. *Nõ ſatis, &c.*]Natura, gratia, votiſq; diuerſus amor.

454. *Nec noxia tantum, &c.*] Et plus ad amorem conciliandum valent carmina, quam philtra, quâ Hippomanes *nascentis equi de fronte reuulſus, Et matri præreptus amor.* Virg. Aeneid. 4. & Plin. lib. 8. cap. 42.

455. *Pocula perficiunt.*] Neque hoc præſtant venena, ſed ſola carmina. *Grotius.*

456. *Amaturæ ſubducunt pignora fetæ.*] Carunculam hanc in fronte recens nati pulli, ſi quis prꝛripuerit equę quæ peperit mater non admittit fœtum ad vbera. pignus itaque amoris appellat.

457. *Mens hauſti nulla, &c.*] Carmina dementant ſæpe & in furorem vertunt, etiam citra pocula veneni hauſta.

458. *Quos non concordia miſti, &c.*] Quos non amor coniugalis, non forma deuinxit: traxit in amorem rhombus, vertigo magica, girgillo, cui filum inuoluitur: traxere licia incantata & nominibus eorum quos cogere volebant veneficæ, nexa, *Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore Licia circundo.* & mox: *Neſte tribus nodis ternos, &c. Veneris dic vincula neſto.* Virg. Ecl. 8.

461. *Ceſſauere vices rerum.*]

Vi-

Torpuit & præceps audito carmine mundus :
Axibus & rapidis impulsos Iuppiter vrgens
Miratur non ire polos. nunc omnia complent
Imbribus, & calido producunt nubila Phœbo :
Et tonat ignaro cœlum Ioue. Vocibus iisdem
Humentes latè nebulas, nimbósque solutis
Excussêre comis. ventis cessantibus, æquor
Intumuit : rursus vetitum sentire procellas
Conticuit turbante Noto : puppímque ferentes
In ventum tumuêre sinus. de rupe pependit
Abscissa fixus torrens : amnísque cucurrit
Non quà pronus erat. Nilum non extulit æstas :
Mæander direxit aquas : Rhodanúmque morantem
Præcipitauit Arar : submisso vertice montes
Explicuêre iugum. nubes suspexit Olympus :

Solibus

Vicissitudines rerum è lege naturæ; vt noctis & diei, tempestatum anni, torpente carminibus cœlo nec reuoluto. Saga, inquit Apuleius 1. Met. potens cœlum deponere, terram suspêdere, fontes durare, mõtes diluere, manes sublimare, Deos infirmare, sidera extinguere, Tartarũ ipsum illuminare.

463. *Torpuit.*] Non voluit se.

465. *Nunc omnia, &c.*] Splendente sole omnia pluuiis mergunt veneficæ istæ. *Et euocaui nubibus fixa aquas.* Med. Sen.

467. *Et tonat ignaro cœlum Ioue.*] Inscio Ioue, sereno tonat æthere. *Vocibus iisdem, &c.*] His carminibus fretæ veneficæ, sacris nefandis operatæ, pedibus nudis passoque capillo vagantes nebulas inducunt aut fugant. *nubila pello, Nubilaque induco.*

469. *Ventis cessantibus, &c.*] *Sonuere fluctus, rumuit insanum mare tacente vento.* Sen. Med. *concussaque sisto Scantia concurio cantu freta, &c. ventos abigoque, vocoque,* Ouid. Med. 7. Metam. Apul. 1. Met.

471. *Turbante Noto.*] In tempestate malaciam faciunt : in sereno iratum mare. *Grotius.*

472. *In ventum tumuere sinus.*] Contra ventum aduersum plenis velis feruntur naues. *De rupe pependit, &c.*] De rupe procliui præceps torrens sistitur. *Sistere aquæ fluuiis.* Virg. 4. Aeneid.

473. *Amnisque cucurrit, &c.*] *Ripis mirantibus, amnes. In fontes redire suos.* Ouid. 7. Met.

474. *Nilum non extulit æstas.*] Nilus in æstiuo solstitio solitus inundatione Aegyptum rigare, carminibus inhibetur neque excrescit.

475. *Mæander direxit aquas.*] Mæander fluv. alias sinuosus l. 3. *Æ.* 208. arte magica recto fertur cursu. *Rhodanumque morantem, &c.*] Arar leni alioqui agmine præcipitat se in Rhodanum, qui rapidissimus alias, magico carmine tardatur lib. 1. *Æ.* 434.

476. *Submisso vertice, &c.*] Demisso in planum vertice descendunt montes campis æquati.

477. *Nubes suspexit Olympus.*] Olympus mons Macedoniæ, nubes cacumine superans demissus

Solibus & nullis Scythica, cùm bruma rigeret,
Dimaduêre niues. impu. ſam ſidere Tethyn
Reppulit Hæmonidum, defenſo littore, carmen.
Terra quoque immoti concuſſit ponderis axem,
Et medium vergens niſu titubauit in orbem.
Tantæ molis onus percuſſum voce receſſit,
Proſpectúmque dedit circumlabentis Olympi.
Omne potens animal leti genitúmque nocere,
Et pauet Hæmonias, & mortibus inſtruit arteis.
Has auidæ tigres, & nobilis ira leonum
Ore fouent blando: gelidos his explicat orbes,
Inque pruinoſo coluber diſtenditur aruo.
Viperei coëunt, abrupto corpore, nodi:
Humanóque cadit ſerpens afflatu veneno.
Quis labor hic ſuperis, cantus herbáſque ſequendi,
Spernendíque timor? cuius commercia pacti
Obſtrictos habuêre Deos? parêre neceſſe eſt,
An iuuat? ignotæ tantum pietate merentur?

An

arte magica videt nubes ſe altiores.

478. *Solibus & nullis Scythica.*] Media bruma, è montibus Scythiæ nullo ſole illuſtratis ſolutæ defluunt niues.

479. *Impulſam ſidere Tethyn.*] Mare luna & ſideribus tempeſtuoſis Arcturo, Orione, Suculis orientibus ſæuire ſolitum, carminibus Theſſ. inhibetur & à litore arcetur.

481. *Terra quoque immoti*, &c.] Terræ motu intremuit axis: terrarum vero orbis ſubſidens & medio loco dimotus, mutuũ ſupero atque infero cælo conſpectum dedit. permiſitque vnius loci incolis totius cœli proſpectum.

484. *Proſpectumque dedit.*] Terra in medio obſtans vetat vno in loco videri ſupera cœli atque infera: quæ ſimul appareant, ſi illam è medio dimoueris. *Grotius.*

485. *Omne potens*, &c.] Omne ſerpentum genus vtcunque noxium & lethiferum, timet tamen magica carmina, quibus incantatum, ſopitum, ruptumque, à veneficis ad malas artes adhibetur. *Serpens quærens quibus Morrifera veniat, carmine audito ſtuper.* Sen.

488. *Ore fouent blando.*] Inſontes & innocuæ lambunt.

490. *Viperei coëunt.*] Vipera in partes conciſa carminibus harum reſtituta coit.

491. *Humanoque*, &c.] Afflatu veneficæ rumpitur ſerpens.

492. *Quis labor*, &c.] Quærit cum admiratione atque indignatione poëta, vnde veneficæ tantum apud Deos valeant, vtrum ex pacto & ſponte ſua; an neceſſario & vi coacti exaudiant ipſarum carmina & veneficiis earum obnoxij velint nolintque, quod illæ petunt.

495. *Ignota tantum*, &c.] Neſcio qua; quam nemo nouit mortalium. *Ironice.*

496. *Hoc*

An tacitis valuêre minis? hoc iuris in omneis
Est illis superos? an habent hac carmina certum
Imperiosa Deum, qui mundum cogere, quicquid
Cogitur ipse, potest? illis & sidera primùm
Præcipiti deducta polo: Phœbéque serena
Non aliter diris verborum obsessa venenis
Palluit, & nigris, terreníque ignibus arsit,
Quàm si fraterna prohiberet imagine tellus,
Insererétque suas flammis cœlestibus vmbras.
Et patitur tantos cantu depressa labores
Donec supposítas propior despumet in herbas.
Hos scelerum ritus, hæc dira carmina gentis
Effera damnárat nimia pietatis Erichtho,
Inque nouos ritus pollutam duxerat artem.
Illi namque nefas vrbis submittere tecto
Aut laribus ferale caput: desertáque busta
Incolit, & tumulos expulsis obtinet Vmbris,
Gratæ Deis Erebi. cœtus audire silentum,

Nosse

495. *Hoc iuris in omneis, &c.*] Vtrum ius hoc & imperiū habent in omnes deos? an vnum certum?

497. *Illis & sidera, &c.*] *Hanc ego de cœlo ducentem sidera vidi.* Tibul.

500. *Phœbeque serena, &c.*] Et clara luna incantata expalluit turbida luce & terrena, non aliter atque vbi Eclipsim passa obscuratur interposita sibi Solique terra. *Facie lurida mœsta, cum Thessalicu Vexata minis, cœlum freno Propiore legit.*

503. *Fraterna prohiberet imagine tellus.*] Solis illustratione.

505. *Deprensa labores, &c.*] Lectionem hanc prætulit olim H. Grot. Ego prætulerim vulgatam: *depressa*, vt habent optimi Mss. hoc est, tracta carmine, rhombo deducta, quo propior herbas sua saliua & spuma inficiat. *Quamuis Athracie lunam spumare veneno Sciret.* Val. Flac. 6. Arg. *Lunam despumari, stellas euelli, diem tolli noctem teneri, &c.* Apul. Metam. 1.

507. *Gentis.*] Thessalidum cæterarum.

508. *Damnarat nimia pietatis.*] Improbat, reiicit, contemnit tanquam nimium in se haberent pietatis. sic lib. 8. vs. 407. *Damnat apud gētes sceleris, &c. Erichtho.*] Nomen veneficæ sumptum ex Ouid. epist. Sapphus; *vt quam furialis Erichtho Impulit.* Maga (vt alt Apuleius lib. 2. Met. de Pamphile) primi nominis, & omnis carminis sepulchralis magistra, quæ omnem istam lucem mundi sideralis in ima Tartara & in vetustum chaos mergit.

509. *Artem.*] Necromantiam scil.

510. *Illi namque nefas, &c.*] Neque enim vrbes aut tecta subibat; sed sepulchra.

513. *Cœtus audire silentum.*] Illa sciebat iura inferorum abdita &

Solibus & nullis Scythica, cùm bruma rigeret,
Dimaduêre niues. impu. ſam ſidere Tethyn
Reppulit Hæmonidum, defenſo littore, carmen.
Terra quoque immoti concuſſit ponderis axem,
Et medium vergens niſu titubauit in orbem.
Tanta molis onus percuſſum voce receſſit,
Proſpectúmque dedit circumlabentis Olympi.
Omne potens animal leti genitúmque nocere,
Et pauet Hæmonias, & mortibus inſtruit arteis.
Has auida tigres, & nobilis ira leonum
Ore fouent blando: gelidos his explicat orbes,
Inque pruinoſo voluber diſtenditur aruo.
Viperei coëunt, abrupto corpore, nodi:
Humanóque cadit ſerpens afflatu veneno.
Quis labor hic ſuperis, cantus herbáſque ſequendi,
Spernendíque timor? cuius commercia pacti
Obſtrictos habuêre Deos? parêre neceſſe eſt,
An iuuat? ignota tantum pietate merentur?

An

arte magica videt nubes ſe altiores.

478. *Solibus & nullis Scythica.*] Media bruma, è montibus Scythiæ nullo ſole illuſtratis ſolutæ defluunt niues.

479. *Impulſam ſidere Tethyn.*] Mare luna & ſideribus tempeſtuoſis Arcturo, Orione, Suculis orientibus ſæuire ſolitum, carminibus Theſſ. inhibetur & à litore arcetur.

481. *Terra quoque immoti*, &c.] Terræ motu intremuit axis: terrarum vero orbis ſubſidens & medio loco dimotus, mutuũ ſupero atque infero cælo conſpectum dedit. permiſitque vnius loci incolis totius cœli proſpectum.

484. *Proſpectumque dedit.*] Terra in medio obſtans vetat vno in loco videri ſupera cœli atque infera: quæ ſimul appareant, ſi illam è medio dimoueris. *Grotius.*

485. *Omne potens*, &c.] Omne ſerpentum genus vtcunque noxium & lethiferum, timet tamen magica carmina, quibus incantatum, ſopitum, ruptumque, à veneficis ad malas artes adhibetur. *Serpens quærens quibus Mortifera veniat, carmine audito ſtupet.* Sen.

488. *Ore fouent blando.*] Inſontes & innocuæ lambunt.

490. *Viperei coëunt.*] Vipera in partes conciſa carminibus harum reſtituta coit.

491. *Humanoque*, &c.] Afflatu veneficæ rumpitur ſerpens.

492. *Quis labor*, &c.] Quærit cum admiratione atque indignatione poëta, vnde veneficæ tantum apud Deos valeant, vtrum ex pacto & ſponte ſua; an neceſſario & vi coacti exaudiant ipſarum carmina & veneficiis earum obnoxij velint nolintque, quod illæ petunt.

495. *Ignota tantum*, &c.] Neſcio qua; quam nemo nouit mortalium. *Ironice.*

496. *Hoc*

Digitized by Google

An tacitis valuêre minis? hoc iuris in omneis
Est illis superos? an habent hæc carmina certum
Imperiosa Deum, qui mundum cogere, quicquid
Cogitur ipse, potest? illis & sidera primùm
Præcipiti deducta polo: Phœbéque serena
Non aliter diris verborum obsessa venenis
Palluit, & nigris, terreniſque ignibus arsit,
Quàm si fraterna prohiberet imagine tellus,
Insererétque suas flammis cœlestibus vmbras.
Et patitur tantos cantu depressa labores
Donec supposítas propior despumet in herbas.
Hos scelerum ritus, hæc dira carmina gentis
Effera damnârat nimiæ pietatis Erichtho,
Inque nouos ritus pollutam duxerat artem.
Illi namque nefas vrbis submittere tecto
Aut laribus ferale caput: desertáque busta
Incolit, & tumulos expulsis obtinet Vmbris,
Gratæ Deis Erebi. cœtus audire silentum,
Nosse

495. *Hoc iuris in omneis, &c.*] Vtrum ius hoc & imperiũ habent in omnes deos? an vnum certum?

497. *Illis & sidera, &c.*] *Hanc ego de cœlo ducentem sidera vidi.* Tibul.

500. *Phœbeque serena, &c.*] Et clara luna incantata expalluit turbida luce & terrena, non aliter atque vbi Eclipsim passa obscuratur interposita sibi Solique terra. *Facie lurida mœsta, cum Thessalicu Vexata minis, cœlum freno Propiore legit.*

503. *Fraterna prohiberet imagine tellus.*] Solis illustratione.

505. *Deprensa labores, &c.*] Lectionem hanc prætulit olim H. Grot. Ego prætulerim vulgatam: *depressa*, vt habent optimi Mss. hoc est, tracta carmine, rhombo deducta, quo propior herbas sua saliua & spuma inficiat. *Quamuis Athracie lunam spumare veneno Sciret.* Val. Flac. 6. Arg. *Lunam despumari, stellas euelli, diem tolli noctem teneri, &c.* Apul. Metam. 1.

507. *Gentis.*] Thessalidum cæterarum.

508. *Damnarat nimiæ pietatis.*] Improbat, reiicit, contemnit tanquam nimium in se haberent pietatis. sic lib. 8. vs. 407. *Damnat apud gentes sceleris, &c. Erichtho.*] Nomen veneficæ sumptum ex Ouid. epist. Sapphus; *vt quam furialis Erichtho Impulit.* Maga (vt alt Apulcius lib. 2. Met. de Pamphile) primi nominis, & omnis carminis sepulchralis magistra, quæ omnem istam lucem mundi sideralis in imo Tartara & in vetustum chaos mergit.

509. *Artem.*] Necromantiam scil.

510. *Illi namque nefas, &c.*] Neque enim vrbes aut tecta subibat; sed sepulchra.

513. *Cœtus audire silentum.*] Illa sciebat iura inferorum abdita &

Nosse domos Stygias, arcanáque Ditis operti
Non Superi, non vita vetat. tenet ora profanæ
Fœda situ macies, cœlóque ignota sereno.
Terribilis Stygio facies pallore grauatur,
Impexis onerata comis. si nimbus, & atræ
Sidera subducunt nubes, tunc Thessalà nudis
Egreditur bustis, nocturnáque fulgura captat.
Semina fœcundæ segetis calcata perussit,
Et non letiferas spirando perdidit auras.
Nec superos orat, nec cantu supplice numen
Auxiliare vocat, nec fibras illa litanteis
Nouit: funereas aris imponere flammas
Gaudet, & accenso rapuit quæ tura sepulcro.
Omne nefas Superi prima iam voce precantis
Concedunt, carménque timent audire secundum.
Viuentes animas, & adhuc sua membra regentes,
Infodit busto: fatis debentibus annos
Mors inuita subit: peruersa funera pompa

Rettulit

operta terris, *res altas terra & caligine mersas*, quæ viuentibus nosse nefas.

515 *Non vita vetat.*] Viuis enim illi nosse non licet. *Sulp. Profan.*] Erichthus.

516. *Cœloque ignota sereno.*] De die aut serena luce non vspiam visa.

517. *Stygio.*] Tristi, infernali.

519. *Sidera subducunt nubes.*] Obscurant Solem, Lunam, stellas. *Nudis.*] Vacuis quibus vmbras expulerat. modo vs. 5.10. *vel* per Hypallagen, ipsa nuda.

520. *Nocturnaque fulgura captat.*] Diuinationem ex ignibus nocturnis.

521. *Semina fœcundæ, &c.*] *Quacunque ingreditur, florentia protrerit arua, Exuritque herbas.*

522. *Et non letiferas, &c.*] *Afflatuque suo populi vrbesque, domosque Polluit.*

524. *Litanteis.*] Quibus dij placantur.

525. *Funereas aris imponere, &c.*] Sacris operari infernis, quæ accendebantur igne tantum è rogis rapto.

527. *Precantis.*] Huius veneficæ.

528. *Carmenque timent, &c.*] Horrent quippe repetitam excantationem.

529. *Viuentes animas &c.*] Eos, quibus fata diuturnioris vitæ vsuram erant largitura, illa interficit. Epod. 5. Horat. de Canidia.

531. *Peruersa pompa.*] Quia in funere vestis peruertitur & mutatur. *Dorleans. Peruersa funera pompa &c.*] A sepulchris, præpostero pompæ ritu Erichtho refert cadauera defunctorũ, quos ad vitã reuocat, in necyomantiæ vsum. *Sed & bustis & rogis reliquiæ quadã, & cadauerũ præsegmina ad exitiabiles viuentium fortunas petuntur.* Apul. 2. Met. 532. *Le*

Digitized by Google

Rettulit à tumulis : fugêre cadauera letum.
Fumantes iuuenum cineres, ardentiáque ossa
E mediis rapit illa rogis, ipsámque, parentes
Quam tenuêre, facem : nigróque volantia fumo
Feralis fragmenta tori, vestésque fluentes
Colligit in cineres, & olentes membra fauillas.
Aſt vbi ſeruantur ſaxis, quibus intimus humor
Ducitur, & tracta dureſcunt tabe medullæ
Corpora ; tunc omneis auidè deſauit in artus,
Immerſitque manus oculis : gaudétque gelatos
Effodiſſe orbes : & ſiccæ pallida rodit
Excrementa manus : laqueum, nodóſque nocenteis
Ore ſuo rupit : pendentia corpora carpſit,
Abraſitque cruces : percuſſáque viſcera nimbis
Vulſit, & incoctas admiſſo ſole medullas.
Inſertum manibus chalybem, nigrámque per artus
Stillantis tabi ſaniem, virúſque coactum
Suſtulit, & neruo morſus retinente pependit,

Et

532. *Letum.*] Alij leg. *lectum.* ſcil. funebrem.

533. *Fumantes iuuenum, &c.*] Efficaciora ſcil. futura in ſuis veneficiis omnia, quod *fumantes*, quod *iuuenum*, quod *ardentia*, quod *ipſis parentibus præreptam*, parentes autem filiorum rogum face accendebant.

536. *Feralis tori.*] Vel thorum feralem, ipſam pyram vocat, in qua tanquam in thoro, mortuus imponebatur. *Hor. Feralis fragmenta tori.*] Feretri, veſtium, & membrorum reliquias ſemiuſtas.

538. *Aſt vbi ſeruantur ſaxis.*] Quod ſi quando incidat in corpora non cremata, ſed Orientalium more, condita. *Humor Ducitur.*] Temperaturæ ille humor putreſcens à calore ambientis educitur ; quod in corruptione fit, *vel*, ſanies aromatis elicitur.

539. *Ducitur.*] Educitur. *Tracta dureſcunt, &c.*] Extracta ſanie, *vel*, per ſiccitatem contracta & areſcente.

542. *Orbes.*] Oculos, vel ſinus, in quibus oculi, vt ſupra ℣ſ. 216.

543. *Excrementa manus.*] Vngui ſordes & præſegmina. *Hic irrefectũ ſæua dente liuido Canidia rodens pollicem.* Hor. 5. epod. *Nocenteis.*] Alij leg. *nocentis*, hoc eſt, ſtrangulati, ſuſpenſi.

545. *Cruces.*] Saniem è crucibus. *Percuſſáque, &c.*] Madefacta nimbis & pluuia.

546. *Incoctas.*] Induratas.

547. *Inſertum manibus, &c.*] Clauos ferreos, quibus fixi, qui in cruce pendebãt, quod eſt προσηλῶσθαι. Ioh. 20. 25. *Hic nares & digiti, illic carnoſi claui pendentium, alibi crucidatorum ſeruatus cruor, &c.* Apul. 2. Met. Cathenas, manicas. infra ℣ſ. 797.

548. *Coactum.*] Collectum, congelatum.

549. *Neruo morſus retinente pe-*

Et quacunque jacet nudum tellure cadauer,
Ante feras, volucréſque ſedet : nec carpere membra
Vult ferro, manibúſque ſuis, morſúſque luporum
Expectat, ſiccis raptura è faucibus artus.
Nec ceſſant à cade manus, ſi ſanguine viuo
Eſt opus, erumpat jugulo qui primus aperto.
Nec refugit cædes, viuum ſi ſacra cruorem,
Extáque funerea poſcunt trepidantia menſæ :
Vulnere ſic ventris, non, quà Natura vocabat,
Extrahitur partus, calidis ponendus in aris.
Et quoties ſauis opus eſt, ac fortibus vmbris,
Ipſa facit manes : hominum mors omnis in vſu eſt.
Illa genæ florem primæuo corpore vulſit,
Illa comam laua morienti abſcidit ephebo.
Sæpe etiam caris cognato in funere dira
Theſſalis incubuit membris : atque oſcula fingens,
Truncauitque caput, compreſſáque dentibus ora
Laxauit :

pendit.] Mordicus pependit ſtudio auellendi, ſicubi neruus retineret quod il'a dentibus corripuerat.

550. *Et quacunque iacet, &c.*] Ita emendauimus pro *quodcunque.* Vbicunque cadauer eſt, ibi ipſa ante vultures. *Grotius.*

551. *Ante feras.*] Anteuertit feras & alites.

552. *Morſuſque luporum, &c.*] Sed expectat morſ. lup. ad maiorem in veneficiis efficaciam. *Et oſſa ab ore rapta ieiunæ canis.* Epod. 5. Hor. *Et extorta dentibus ferarum trunca caluaria.* Apul. 3. Met.

554. *Nec ceſſant, &c.*] Neque cædi abſtinet, ſi quando opus ſit ad funeſta ſacra ſanguine recens emiſſo, aut extis adhuc palpitantibus.

556. *Nec refugit cades.*] Hic verſus cum ſequente deeſt in Ms. P. Forte & hoc ex emendatione Lucani, aut Argentariæ Pollæ. *Gror.*

558. *Vulnere ſic ventris.*] Per vulnus extrahit vtero partum, quem aris imponat.

560. *Et quoties ſauis opus eſt.*] Vbi opus eſt cruentis vmbris; ibi ipſa interficit aliquem, cuius manes ſuſcitet.

561. *Hominum mors, &c.*] Ad alia facinora alia vtitur morte, cuiuſque ætatis: modo ephebi comas poſituri, modo adoleſcentis primæuo in flore iuuentæ.

562. *Florem primæuo, &c.*] Lanuginem efflorescentem.

564. *Sæpe etiam caris, &c.*] Sæpe ſub prætextu extremi oſculi (de quo vide quæ ad vſ. 710. lib. 3.) cognatis morientibus caput aliqua parte imminuit, præmordit linguam, inſuſurrauit mandatum ad inferos. *Sagæ iſtæ ora mortuorum demorſicant : eaque ſunt illis artis magicæ ſupplementa.* Apul. 2. Met.

565. *Theſſalis.*] Erichtho. *Fingens.*] Alij *figens.*

567. *Lanu-*

Laxauit : ſiccóque hærentem gutture linguam
Præmordens, gelidis infudit murmura labris,
Arcanúmque nefas Stygias mandauit ad vmbras.
Hanc vt fama loci Pompeio prodidit : alta
Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
Sub noſtra tellure diem : deſerta per arua
Carpit iter. fidi ſcelerum, ſuetíque miniſtri
Effractos circum tumulos, ac buſta vagati
Conſpexêre procul præruptа in caute ſedentem,
Quæ iuga deuexus Pharſalica porrigit Æmus,
Illa Magis, magicíſque Deis incognita verba
Tentabat, carménque nouos fingebat in vſus.
Nàmque timens, ne Mars alium vagus iret in orbem,
Emathis & tellus tam multa cæde careret ;
Pollutos cantu, diríſque veneficа ſuccis
Conſſerſos, vetuit tranſmittere bella Philippos,
Tot mortes habitura ſuas, vſuráque mundi
Sanguine : caſorum truncare cadauera Regum
Sperat, & Heſperia cineres auertere gentis,
Oſſáque nobilium, tantóſque acquirere manes.

Hic

567 *Laxauit.*] Aperuit.

568. *Gelidis infudit murmura*, &c.] Aliquid in ore mortui immurmurauit, quaſi negotium aliquod perferendum ad inferos arcanum mandaret. *Hortenſ.*

570. *Hanc vt fama loci*, &c.] Tandem aliquando ad ipſam veneficam tranſit; tempus & locum, in quo eam offendit; tum etiam quid moliretur refert. *Hortenſ. Pompejo.*] Sexto, Pompeij F. *Alta nocte:*] Concubia, media nocte qua Sol meridianus verſatur apud Antipodas.

573. *Miniſtri.*] Famuli Sexti Pompeij.

575. *Sedentem.*] Veneficam Erichtho.

576. *Porrigit.*] In planum extendit. *Æmus.*] Mons Thraciæ, qui noſtro aliiſque autoribus pro monte Theſſaliæ vſurpatur. vti dictum eſt ad verſum 680. lib. 1.

579. *Illa magis*, &c.] Illa ſolicitane alio transferretur bellum ciuile, adeoque ipſa careret vſu ac fructu tot cadauerum, meditabatur carmina & artes quibus retineret illud in Theſſalia.

580. *Emathis.*] Theſſalia.

882. *Tranſmittere bella.*] In alias terras transferre. *Philippos.*] Vrbem Thraciæ, quæ tamen confunditur cum Pharſalo vti adnotatum eſt ad vſ. 680. lib. 1.

583. *Tot mortes habitura ſuas.*] Cadaueribus & fuſo hic multarum gentium ſanguine ad ſua veneficia vſura.

584. *Regum.*] Pompejo auxilium ferentium, *vel* principum.

585. *Heſperiæ.*] Italæ.

586. *Tàroſque acquirere manes.*]

Hic ardor, solúsque labor, quid corpore Magni
Projecto rapiat, quos Cæsaris inuolet artus.
Quam prior affatur Pompeij ignaua propago.
O decus Hæmonidum, populis quæ pandere fata,
Quæque suo ventura potes deuertere cursu,
Te precor, vt certum liceat mihi noscere finem,
Quem belli fortuna paret. non vltima turbæ
Pars ego Romanæ, Magni clarissima proles;
Vel dominus rerum, vel tanti funeris hæres.
Mens dubiis percussa pauet, rursusque parata est
Certos ferre metus. hoc casibus eripe iuris;
Ne subiti, caciique ruant: vel numina torque,
Vel tu parce Deis, & Manibus exprime verum.
Elysias resera sedes, ipsámque vocatam,
Quos petat è nobis, Mortem tibi coge fateri.
Non humilis labor est: dignum, quod quærere cures,
Vel tibi, quò tantî præponderet alea fati.

Impia

Tantorum heroum manes sue potestati atque imperio subiicere.

587. *Hic ardor, &c.*] Iam dudum gessit ac spe fruitur, meditata, quę Pompeij, quæ Cæsaris occisi rapiat membra.

589. *Pompeij.*] Supra vs. 420.

590. *O decus Hæmonidum, &c.*] Petitoria oratio Sexti Pompeij. Orditur à captatione beneuolētię ac persona veneficę, dum illi præscientiam rerum tribuit, & plura etiam quàm homini tribui debeant. *Horrens.* *Decus Hæmonidum.*] Thessalarum celeberrima. *Populis quæ pandere fata.*] Quæ futura præscire, impedireque ne eueniant, potes. *Quid ars magica valeat efficere, vide quæ nos ad Senecæ Medeam, vs. 753.*

591. *Deuertere.*] Duo illi maximè adscribit, fatorum præscientiam, & potestatem impediendi fata. *Horrens.*

595. *Vel dominus rerum.*] Si vicerit pater. *Vel tanti funeris.*] Si occubuerit pater. *Hæres.*] Erat tamen Pompeij fil. minor natu.

596. *Dubiis percussa pauet.*] Exitus incerta. *Rursusque parata est, &c.*] Parata vtique omnes perferre casus, certi modo sint priusque explorati.

597. *Hoc casibus eripe iuris.*] Tu casibus iis præripe hanc in me potestatem, ne improuisi ruant in me iam ante à te edoctum.

598. *Vel numina torque.*] Compelle superos & extorque ex illis rerum certitudinem: vel exprime verum ex aliquo Manium. *Hort.*

599. *Manibus exprimere verum.*] Carminibus & veneficiis coge vt verum prædicant.

600. *Elysias resera sedes, &c.*] Aut mitte Deos; atque per Necromantiam euoca manes ex Elysiis campis. siue malis ipsam Mortem muneris sui præsciam. De Elysiis campis vide quæ nos ad Senecæ Troada, vs. 942.

603. *Vel tibi.*] Emphatice. *Quo tanti, &c.*] Quo se inclinet belli huius fortuna & victoria.

604. *Lata*

Impia lætatur vulgata nomine fama
Theſſalis, & contra: Si fata minora moueres,
Pronum erat, ô iuuenis, quos velles (inquit) in actus
Inuitos prabere Deos. conceditur arti,
Vnam cùm radiis preſſerunt ſidera mortem,
Inſeruiſſe moras: &, quamuis fecerit omnis
Stella ſenem, medios herbis abrumpimus annos.
At ſimul à prima deſcendit origine mundi
Cauſarum ſeries, atque omnia fata laborant
Si quicquam mutare velis, vnoque ſub ictu
Stat genus humanum: tunc, Theſſala turba fatemur,
Plus fortuna poteſt. ſed ſi prænoſcere caſus
Contentus, faciles aditus, multique patebunt
Ad verum: tellus nobis, æthérque, chaoſque,
Æquoráque, & campi, Rhodopeáque ſaxa loquentur.
Sed pronum, cùm tanta noua ſit copia mortis,
Emathiis

604. *Lætatur vulgata, &c.*] Gaudet artis ſuæ & nominis gloria apud Romanos celebrata.

605. *Si fata minora moueres.*] Si vnius cujuſlibet aut ſingulorum fata vel proferri vel mutari poſſeres: hoc quidem in noſtra poteſtate eſſet, valet quippe ars noſtra ſeni jam morti ab omnibus ſideribus deſtinato vitam prorogare: & contra, longæ vitæ addictum, in medio ætatis curſu tollere.

608. *Cum radiis preſſerunt.*] Id veneficio noſtro donatur, vt quū conſtellatio alicujus præfixerit certum mortis momentum, eam extrahamus, contemptis omnibus ſideribus. *Horten. Preſſerunt.*] Conſtituerunt mortem alicui. *Sulpit.*

611. *At ſimul à prima, &c.*] Verum fata illa majora è ſerie & ordine cauſarum ab æterno diſpoſita non eſt artis noſtræ mutare; & plus in iis valet vna Fortuna quam noſtræ omnium Theſſalarum artes.

612. *Omnia fata laborant.*] Omnia obſtant & periclitantur. *Sulpitius.*

613. *Vnoque ſub ictu.*] Periculo & caſu.

615. *Sed ſi prænoſcere, &c.*] Sed ad euentus belli præſcientiam expedita & multiplex nobis patet ratio.

617. *Tellus nobis.*] Geomantia; ex ſignis raptim in terra factis. *Æther que.*] Aeromantia ex auſū volatu, ex ventis & imbribus, *vel* Pyromantia; ex fulgure, fulmine & igne. *Chaoſque.*] Necromantia, euocata ab inferis vmbra. Chaos, hiatus & vorago æternæ noctis, id eſt, mortis, confuſa rerum moles lib. 1. vſ. 74.

618. *Æquoraque.*] Hydromantia; ex aqua. *Et campi, &c.*] Aruſpicina, ex obſeruatione extorū in victimis & pecudibus camporum & montium. *Rhodopeaque ſaxa.*] Rhodope Thraciæ mons eſt.

619. *Sed pronum, &c.*] Expeditiſſimam tamen omnium ratio-

Emathiis Vnum campis attollere corpus,
Ut modò defuncti, tepidique cadaueris ora
Plena voce ſonent: ne membris ſole peruſtis
Auribus incertum feralis ſtrideat vmbra.
Dixerat: & noctis geminatis arte tenebris,
Mœſtum tecta caput ſqualenti nube, pererrat
Corpora caſorum, tumulis projecta negatis.
Continuò fugêre lupi, fugere reuulſis
Vnguibus impaſtæ volucres, dum Theſſala vatem
Eligit, & gelidas leto ſcrutata medullas
Pulmonis rigidi ſtantes ſine vulnere fibras
Inuenit, & vocem defuncto in corpore quarit.
Fata peremptorum pendent iam multa virorum,
Quem ſuperis reuocaſſe velit, ſi tollere totas
Tentaſſet campis acies, & reddere bello:
Ceſſiſſent leges Erebi: monſtroque potenti
Extractus Stygio populus pugnaſſet Auerno.
Electum tandem trajecto gutture corpus
Ducit; & inſerto laqueis feralibus vnco,
Per ſcopulos miſerum trahitur, per ſaxa cadauer.
Victurum: montiſque caui, quem triſtis Erichtho
Damnârat ſacris, alta ſub rupe locatur.
Haud procul à Ditis cæcis depreſſa cauernis

In-

nem copia cadauerum in Theſſ. campis affert Necromantiam: quorum vnius vmbra excitanda eſt.

621. *Modò defuncti.*] E cuius recens cæſi ore diſtincta & liquida vox percipiatur.

624. *Arte tenebris.*] Incantatione.

626. *Tumulis &c.*] Inſepulta.

628. *Varem.*] Cadauer vaticinio aptum.

629. *Gelidas leto &c.*] Explorans, ſiſint integerrima vocis organa.

632. *Fata peremptorum &c.*] Incertum eſt, quis è tanta cadauerũ ſtrue in vitam ſit reuocandus.

634. *Tentaſſet campis acies.*] Quod ſi tentaſſet omnes cæſos vitæ & prælio reſtituere: oportuit inferorum leges de ſuo iure cedere: nec citra naturæ dedecus, potensque prodigium, tot vitæ reſtituti in pugnam rediiſſent.

637. *Trajecto gutture.*] Cuius guttur ipſa vnco traiecerat. *Gron.*

640. *Victurum.*] In vitam reditturum.

641. *Damnarat ſacris.*] Damnatum deſtinarat magicis ſacris.

642. *Haud procul &c.*] Specus dehiſcentis in præceps ad Tartarum prope profundæ, ſylua taxea opacæ, vnde euocanda erat vmbra,

In præceps ſubſedit humus : quam pallida pronis
Urget ſilua comis, & in nullo vertice cælum
Suſpiciens, Phœbo non penetrat taxus opacat.
Marcentes intus tenebræ, pallénſque ſub antris
Longa nocte ſitus, nunquam, niſi carmine factum,
Lumen habet. non Tænareis ſic faucibus aër
Sedit iners, mœſtum mundi confine latentis,
Ac noſtri : quo non metuunt emittere manes
Tartareos reges. nam quamuis Theſſala vates
Vim faciat fatis, dubium eſt, quod traxerit illuc
Aſpiciat Stygias, an quod deſcenderit, vmbras.
Diſcolor, & vario furialis cultus amictu
Induitur, vultúſque operitur crine ſoluto,
Et coma vipereis ſubſtringitur horrida ſertis.
Vt pauidos iuuenis comites, ipſúmque trementem
Conſpicit, exanimi defixum lumina vultu :

Ponite,

vmbra, deſcriptio ; qualem vide apud Virg. 6. Aeneid. Senec. Oed. Vſ. 530. & Statium 4. Theb.

644. *Comis.*] Inclinatis ramis.

645. *Phœbo.*] Solis radiis impenetrabile nemus è funeſta taxo obumbrat. *Taxus.*] Arbor venenata, à qua toxica, quaſi taxica dicta ſunt. *Sulpit.*

646. *Pallens ſitus.*] Squalor ac lanugo in ipſis arboribus.

648. *Non Tænareis ſic faucibus.*] Non adeo obſcura eſt vallis Tænarea, vnde ad inferos adit⁹. Vide Statium lib. 2. Theb. *Non Tænareus*, &c.] Tænarus, antrum ad radicem promontorij Maleæ in Laconia : vbi propter vaſtum hiatum tetrum vaporem atque auditum ſtrepitum deſcenſus ad inferos patere credebatur. *Tænareas etiam fauces, alta oſtia Ditis.* Virg. 4. Georg. Senec. Herc. Fu. Vſ.

661. *Aër iners.*] Obſcurus, immotus, craſſus. *Sulpit.*

649. *Mœſtum mundi.*] Terminus, inter Inferos & nos.

650. *Quo non metuunt*, &c.] Inquem Tænarum, *vel* in quam ſpecum veneficæ Erichthus, reges inferni non dubitant emittere vmbras, tanquam in locum vitæ mortiſque medium, ambiguum.

652. *Dubium eſt, quod traxerit.*] Num euocarit huc vmbram : an ipſa ad imos manes deſcenderit, id quod ſequens verſus declarat. *Horenſius.*

655. *Operitur.*] Mss. P. & T. *vultuſque aperitur crine remoto.* Hactenus ſcil. velauerat vultum crine : nunc eum nudat, quo ſit terribilior. nam ſequitur : *Et coma vipereis ſubſtringitur horrida nodis.* Grotius. *Operitur crine ſoluto.*] Grotius leg. *aperitur crine remoto.* ſed minus probe. In ſacris enim operiebantur, ſimulque promittebant capillos. *Nudis humeris infuſa capillos.* Medea. Ouid. 7. Metam.

656. *Et coma vipereis*, &c.] Serta adhibet viperis implicita, furiarum more. *Tibi hac cruenta ſerta texuntur manu, Nouena quæ ſerpens ligat.* Med. Senec.

657. *Iuuenis comites.*] Sexti P.

660. *Iam-*

Ponite, ait, trepida conceptos mente timores:
Iam noua, iam vera reddetur vita figura.
Vt quamuis pauidi possint audire loquentem.
Si verò Stygiósque lacus, ripámque sonantem
Ignibus ostendam, si me presente videri
Eumenides possent villosáque colla colubris
Cerberus excutiens, & vincti terga Gigantes;
Quis timor ignaui metuentes cernere manes?
Pectora tunc primum feruenti sanguine supplet
Vulneribus laxata nouis: tabóque medullas
Abluit: & virus largè lunare ministrat.
Huc quicquid fetu genuit Natura siniſtro
Miscetur. non spuma canum, quibus vnda timori est,
Viscera non lyncis, non dirae nodus hyaenae
Defuit, & cerui pasti serpente medulla:

Non

660. *Iam noua, jam vera, &c.*] Responsa dabit hic sub forma humana eademque placidissima vere sibi restitutus, quem vel timidissimi non horreatis.

662. *Si vero Stygiosque lacus.*] Quod si vobis ostendi possent horrenda quotquot in inferno sunt; non tamen esset vobis metuendum, me praesente, quam illa timent. *Ripamque sonantem.*] Pyriphlegethonta, lacus igneos Tartarum ambientes.

663. *Si me praesente videri.*] *Me praesante* reſcriptum erat in Ms. T. quod probo. *Grot.*

664. *Eumenides.*] Furiae. libro 7. vſ. 778. *Villosaque colla colubris.*] *Stygius canus, cujus sordidum tabo caput. Lambunt colubra: viperis horrent jubae.*

665. *Vincti terga Gigantes.*] Terrae filij, qui Diis bellum inferre ausi à Ioue fulminati in Tartarum dejiciebantur, catenis manus post terga reuincti.

666. *Quis timor, ignaui, &c.*] Si ego ostenderem vobis omnia horrenda, quae in inferno sunt, non esset vobis metuendum: quippe manes metuunt me praesentem. *Sulpitius.*

667. *Pectora tunc primum, &c.*] Quibus artibus mortuo animam restituerit, & quae monstra rerum ad id adhibuerit, nunc ostendit. *Hort. Supplet.*] Implet.

668. *Laxata nouis.*] Aperta ad recipiendum nouum sanguinem.

669. *Virus large lunare ministrat.*] Spumam ceu saliuam lunarem magnae in magicis efficaciae supra vſ. 105.

670. *Siniſtro miscetur.*] Infelici, monstroso & damnato. *qualia multa enumerat.*

671. *Canum, quibus vnda timori est.*] Rabidorum, namque & ipsi canes rabidi, & ii quos momordere, horrent aquae conspectum. Plin. l. 8. c. 40. *Nec formidatis auxiliatur aquis.* Ouid.

672. *Nodus hyaenae.*] Spina. Hyaenae collum & iuba continuitate spina porrigitur. Plin. l. 37. c. 10.

673. *Cerui pasti serpente medulla.*] Cerui spiritu serpentes è latebris extrahunt, cornu elidunt & vorant.

Non puppim retinens. Euro tendente rudentes,
In mediis echeneis aquis, oculique draconum,
Quæque ſonant feta tepefacta ſub alite ſaxa:
Non Arabum volucer ſerpens, innataque rubris
Æquoribus cuſtos pretioſa vipera concha:
Aut viuentis adhuc Libyci membrana ceraſtæ,
Aut cinis Eoa poſiti Phœnicis in ara.
Quò poſtquàm viles, & habentes nomina peſtes
Contulit: infando ſaturatas carmine frondes,
Et, quibus os dirum naſcentibus inſpuit, herbas
Addidit, & quicquid mundo dedit ipſa venenì:
Tunc vox Lethæos cunctis pollentior herbis
Excantare Deos, confundit murmura primùm
Diſſona, & humanæ multùm diſcordia linguæ.
Latratus habet illa canum, gemitúſque luporum.

Quod

vorant. atque hinc iuueneſcere creduntur. ἐ. ἀφ᾽ ᾧ, ἀπὸ τῦ ἐλεῖν νέον ὄφεις. Solin. 32. cap. Plin. lib. 11. cap. 83. vide quæ nos ad Martial. epigr. 29. lib. 12.

674. *Puppim retinens, &c. echeneis aquis.*] Piſciculus, qui carinis adhærens, naues retinere creditur: vnde & nomen ἔχειν τὰς νῆας. Remora. in veneficiis quoque infamis, &c. Plin. lib. 9. cap. 15. & lib. 32. cap. 1. *Ruant venti licet, ſæuiant procellæ, &c.*

675. *Oculique draconum.*] Quibus melle tritis inuncti, oculi reddunturimpauidi aduerſus nocturnas imagines.

676. *Quæque ſonant feta, &c.*] Aetites, in aquilæ nido repertus lapillus, quaſi prægnans, quaſſus quippe ſonat. Plin. lib. 19. cap. 3. Alijs Gagates.

677. *Volucer ſerpens.*] Iaculus ſerpẽs, qui ſe ex arborũ ramis vibrat. lib. 9. vſ. 720. & Pl. lib. 8. c. 23.

678. *Æquoribus cuſtos pretioſa vipera concha.*] Vipera in mari Erythræo, quæ conchas in quibus vniones ſiue margaritæ naſcuntur obſeruat.

679. *Membrana ceraſtæ.*] Exuuiũ ſerpentis. de quo Plin. lib. 8. cap. 23. & Nicander in Theriacis. *Squamea Cyniphei tenuis membrana chelydri*, Ouid. 7. Metam. noſter lib. 9. vſ. 716. & 851.

680. *Phœnicis in ara.*] Auis vnicę, è cujus ætate confectæ ſeque cremantis cineribus noua oritur. Plin. lib. 10. cap. 2. Ouid. Metam. 15.

681. *Quo poſtquam viles, &c.*] Vbi ad hunc ſpecũ, iſta rerũ monſtra coëgit, quas *peſtes* Lucanus nuncupat, κατ᾽ ἀξίωσιν. Hor. *Et habentes nomina.* Suſpicor legendũ *nec habẽtes nomina*, ſic enim Ouidius, quẽ noſter imitatus. Metam. 7. *Hìs & mille aliis poſtquam ſine nomine rebus Proposìtum inſt. &c.* quadrabit ſimul cum præcedenti *viles.* vt *vile & ſine nomine vulgus. Peſtes.*] Venena & monſtra.

682. *Saturatas.*] Excantatas.

683. *Os dirum, &c.*] Suum ipſius Erichthus.

687. *Diſſona, & humanæ.*] Diſſona, aliena à voce humana, compoſita fc. ex omnibus ſonis, cantibus, ſibilis, vlulatibus, &c.

691. *Illiſa*

Quod trepidus bubo, quod ſtrix nocturna queruntur,
Quod ſtridet vlulántque fera, quod ſibilat anguis:
Exprimit, & planctus illiſæ cautibus vndæ,
Siluarúmque ſonum, fractæque tonitrua nubis.
Tot rerum vox vna fuit. mox cætera cantu
Explicat Hæmonio, penetrátque in Tartara lingua.
Eumenides, Stygiúmque nefas, pœnæque nocentum,
Et Chaos innumeros auidum confundere mundos,
Et rector terræ, quem longa in ſecula torquet
Mors dilata deum. Styx, & quos nulla meretur
Theſſalis, Elyſios, cœlum, matrémque peroſa.
Perſephone noſtræque Hecates pars vltima, per quæ
Manibus & mihi ſunt tacitæ commercia linguæ:
Ianitor & ſedis laxæ, qua viſcera ſæuo
Spargis noſtra cani: repetitáque fila ſorores
Fractura: túque ô flagrantis portitor vndæ

Iam:

691. *Illiſæ cautibus vndæ.*] Non *cautibus*. hanc etiam lectionem probant Mss. omnes. Sonum enim dicit illum inter alios, quem fluctus edunt impacti ſcopulis. Et propriè hic ponitur *planctus*: vt, *plangunt littora fluctus*.

693. *Tot rerum vox, &c.*] Clauſula horrendarū vocū, quibus in necromātia venefica vtebatur. *Horat.*

694. *Penetratque in Tartara lingua.*] Exauditur ab inferis excantatio eius. *Sulpit.*

695. *Eumenides.*] Inuocatio furiarum, & quantum rerum damnatarum eſt apud inferos; vt in vota & preces adſint; vt corpus poſitum ad canendum euentura, animent. *Horr: Eumenides, Stygiumque nefas, &c.*] Sic Sibylla 6. Aeneid. Virgil. *Dij quibus imperium eſt animarum, vmbræque ſilentes; Et chaos & Phlegethon, &c.* Et Medea Senec. *Vos precor vulgus ſileneum, vosque ferales deos. Atque Chaos cæcum, &c.*

696. *Chaos innumeros.* Lib. 1. ſ. 47.

697. *Rector terræ, &c.*] Pluto. Dis. Iupiter Stygie cui in ſortitione regni Saturni contigit terra infera, cui vitæ tædium.

698. *Styx.*] Palus inferorum.

699. *Theſſalis.*] Venefica. *Elyſios, cœlum.*] Supra v. ſ. 600. *Matremque peroſa Perſephone.*] Ad ſuperos redire nolēs deguſtatis mali punici granis 7. *Nec repetita ſequi curas Proſerpina matrē.* Virg. 1. Georg.

700. *Noſtraque Hecates.*] Hecate, quæ in cœlo Luna, in terris Diana, in inferis ex Proſerpinæ cuius beneficio mihi cum diis Manibus, murmuris commercia & colloquia.

701. *Tacitæ commercia linguæ.*] Murmurantis & ſuſurrantis. Nam veneficis intima familiaritas fuit cum Hecate & Tiſiphone. *Hortenſius.*

702. *Ianitor.*] Cerbere, κρέας βορᾶν, id eſt, *carnem vorans*, infernī ianitor, vmbrarum terror.

703. *Fractura.* Grotius legendū autumat *Tractura*, hoc eſt, Parcæ iterum netūræ fila quæ ſemel abſolū-

Digitized by Google

Iam laſſate ſenex ad me redeuntibus vmbris:
Exaudite preces, ſi vos ſatis ore nefando,
Pollutáque voco, ſi nunquam hæc carmina fibris
Humanis ieiuna cano, ſi pectora plena
Sæpe dedi, & laui calido profecta cerebro:
Si quis qui veſtris caput extaque lancibus infans
Impoſuit, victurus erat, parcite precanti.
Non in Tartareo latitantem poſcimus antro,
Aſſuetámque diu tenebris, modo luce fugata
Deſcendentem animam: primo pallentis hiatu
Haret adhuc Orci. licet has exaudiat herbas
Ad manes ventura ſemel. Ducis omina nato
Pompeiana canat noti modò militis vmbra,
Si bene de vobis ciuilia bella merentur.
Hæc vbi fata caput ſpumantiáque ora leuauit,
Aſpicit aſtantem projecti corporis vmbram,
Exanimes artus, inuiſáque clauſtra timentem
Carceris antiqui. pauet ire in pectus apertum,
Viſceráque.

abſolueratis, & reuocaturæ in vitam cadauer hoc. *Portitor vndæ, &c.*] Charon, Stygis & Pyriphlegetontis portitor.

705. *Iam laſſate ſenex.*] Auerſio ad Charontem, quem crebrò traiiciendo laſſatum fingit, propter laboris perpetui aſſiduitatem. *Horrenſ. Iam laſſate ſenex, &c.*] Vehendis vltro citroque vmbris, quas ego euoco.

706. *Nefando.*] Diris carminibus & carne humana depaſto.

707. *Si nunquam, &c.*] Quin guſtauerim priùs carnem humanam.

708. *Pectora plena, &c.*] Prægnantis mulieris; *vel* aluo extracti fœtus, vt ſupra vſ. 558. & vſ. ſeq.

709. *Profecta cerebro.*] Exta quæ Diis profecentur.

710. *Si quis, &c.*] Si extractum aluo infantem & mox victurum aris veſtris impoſui. *Lancibus infans, &c.*] Vaſis, quæ in ſacris exta exciperent.

712. *Non in Tartareo, &c.*] Non peto vt redeat vmbra diu retenta in imo Tartaro: ſed recenter emiſſa, nec dum à Charonte tranſuecta, ita, vt licet, carmine meo & veneficiis excitetur, non tamen niſi ſemel Styga traiiciat.

716. *Ducis omnia nato.*] Vmbra militis ſui & modo defuncta canat Sexto patris ſua fata & euentum.

717. *Noti modo militis vmbra.*] Ms. P. & TH. & RA. *noſtri modo militis vmbra.* Recte *Grotius.*

718. *Si bene de vobis, &c.*] Si modo in beneficium veſtrum & rem cedant bella ciuilia.

721. *Inuiſaque clauſtra, &c.*] Trepidantem redire, è libertate qua frui iam cœperat in priſtinum corporis carcerem, δέμας, σῶμα.

722. *Carceris antiqui.*] In quo paulò ante anima condita fuerat. *Horteni.*

724. *Ah*

Viſceráque, & ruptas letali vulnere fibras.
Ah miſer, extremum cui mortis munus iniquæ
Eripitur, non poſſe mori. miratur Erichtho
Has fatis licuiſſe moras, iratáque morti
Verberat immotum viuo ſerpente cadauer:
Bérque cauas terræ, quas egit carmine, rimas
Manibus illatrat, regníque ſilentia rumpit.
Tiſiphone, vociſque meæ ſecura Megæra,
Non agitis ſæuis Erebi per inane flagellis
Infelicem animam? iam vos ego nomine vero
Elicuam, Stygiáſque canes in luce ſuperna
Deſtituam: per buſta ſequar, per funera cuſtos,
Expellam tumulis, abigam vos omnibus vrnis.
Téque Deis, ad quos alio procedere vultu
Ficta ſoles, Hecate, pallenti tabida forma,
Oſtendam, faciémque Erebi mutare vetabo.
Eloquar immenſo terra ſub pondere, quæ te
Contineant,

724. *Ah miſer.*] Commiſeratio poëtæ. *Extremum, &c.*] Cui negatur libere in morte mori. *Cui mortis munus iniquæ.*] Imo: *cui mortis munus inique Eripitur, non poſſe mori.* Quomodo habent Mss. R. A. & T. *Grotius.*

726. *Has fatis licuiſſe moras.*] Quod licuerit animæ tamdiu detrectare imperium ſuum non extemplo corpus ingreſſæ.

727. *Viuo ſerpente cadauer.*] Flagello anguineo. *Horore furiarum. Angue ter excuſſo, &c. viuo manus aëra verberat hydro.* Statius & Senecæ Megæra in Thyeſte.

728. *Iterque cauas terræ.*] Carminibus enim effecerat, vt terra ſe in hiatum diduceret, per quem cum manibus colloquia miſceret. *Horten. Egit carmine.*] Aperuit, rimas agere fecit.

729. *Manibus illatrat, &c.*] *Grauiore manes voce & artonita ciet.* Oedip. Sen. vſ. 568. *Atque hic Tireſiæ nondum adueſcatibus vmbris, Teſtor air, &c.* Stat. Theb. *Regnique ſilentia rumpit.*] Nam cum apud inferos nulla vox ab vmbris audiatur, Erichtho eò vocem immittit. *Hortenſ.*

730. *Tiſiphone.*] Furiæ. *Vociſque meæ ſecura.*] Negligens, non obſecuta meæ voci.

731. *Erebi per inane.*] Per regionem vmbrarum, exilem Plutonis domum.

732. *Iam vos ego nomine, &c.*] Non vos vt prius Eumenidas, Erinnys, vltrices pœnarum ciebo: ſed infernas & Stygias canes: ſed ἀρτυας, μιγάλους Διὸς κύνας Apollonius lib. 2. atque ita excitatas detinebo in luce neque ad inferos reuerti patiar.

734. *Per funera cuſtos.*] Cuſtos ſepulchrorum vnde vos arcebo.

736. *Teque Deis, &c.*] Teque, Hecate, exhibebo Diis ſpectandam natiuo vultu, quo palles apud inferos.

739. *Eloquar immenſo, &c.*] Referam

740 *Contineant, Ennæa, dapes, quo fœdere mœstum*
Regem noctis ames, quæ te contagia passim
Noluerit reuocare Ceres. tibi pessime mundi
Arbiter immittam ruptis Titana cauernis,
Et subito feriere die. Paretis? an ille
745 *Compellandus erit, quo nunquam terra vocato*
Non concussa tremit, qui Gorgona cernit apertam,
Verberibúsque suis trepidam castigat Erynnim,
Indespecta tenet vobis qui Tartara; cuius
Vos estis superi; Stygias qua pejerat vndas?
750 *Protinus astrictus calust cruor, atráque fouit*
Vulnera, & in venas extremáque membra cucurrit.

Percussæ

feram quã vili cibo vescaris apud inferos. Δηλονότι ταῦτα ἐστὶν Ἐκάτης βρώματα, Ἀφ' ὧν ἂν τις μαγίδας ἢ τελχῖνας. Antiphanes apud Athenæum lib. 7. cap. 18.

740. *Ennæa.*] Proserpina; ab Enna Siciliæ opp. vbi rapta est à Plutone. *Quo fœdere mœstum, &c.*] Incesto, erat enim filia Iouis & Cereris. Ceres autem ipsa filia Saturni & Opis.

741. *Contagia passim, &c.*] Cibi infernalis. Ascalaphi enim judicio cum infimulata esset gustasse apud inferos VII. grana mali punici, incisa est omnis spes reuertendi ad superos.

742. *Tibi pessime mundi, &c.*] Gigantes Θεομάχας, imo Tartaro emissos solutosque tibi injiciam, inferorum & tenebrarum rex; teque in lucem, quam horres, extrahã. vel per terram carmine meo fatiscentem immittam tibi solis radios.

744. *Paretis?*] Meis scil. carminibus magicis? an alius grauior ac truculentior accersendus erit, qui te cogat parere jussui meo? *Ille Compellandus erit.*] Dæmorgorgõ Deorũ princeps, siue Demiurgus ille sit, (Platonis) Deus sũmus omniũ rerũ creator, cuj⁹ nomen arcanum & ineffabile inter cætera Deorum nomina citare nefas, nisi summa vrgente necessitate. Ita Tiresias in necyomantia I. Theb. Stat. *Scimus enim & quicquid dici nescisq; timetis, Et turbare Hecaten, ni te Tymbræe vererer, Et triplici mundi summum, quem scire nefastum est; Illũ. sed taceo.* 745. *Quo nunquã, &c.*] Cui⁹ nomine vel citato, terra cõcutitur.

746. *Qui Gorgona cernit apertam.*] Qui clypeũ in quo Medusæ caput est homines conuertens in lapides sine periculo cernit, ipse Demogorgon omni Gorgone quã cæteri timent, superior.

748. *Indespecta tenet vobis qui Tartara.*] Omnium scil. firmamẽtum, anima mundana, in accessum incolens & Tartari abyssum summæ profunditatis, quo visus vester pertendere non valuit. *Cuius Vos estis superi.*] Qui vobis loco est inferior.

749. *Stygias qui pejerat vndas.*] Neque legi adstrictus, vt timeat pejerare Stygem, quod cæteri Dij horrent. supra v. 378.

750. *Protinus astrictus, &c.*] Sic minata auditur venefica intratque anima cadauer.

752. *Tre*

Percussa gelido trepidant sub pectore fibra:
Et noua desuetis subrepens vita medullis,
Miscetur morti. tunc omnis palpitat artus:
Tenduntur nerui: nec se tellure cadauer
Paulatim per membra leuat, terráque repulsum est,
Erectúmque simul. distento lumina rictu
Nudantur. nondum facies viuentis in illo,
Iam morientis erat. remanet pallorque rigorque,
Et stupet illatus mundo. sed murmure nullo
Ora astricta sonant. vox illi, linguáque tantùm
Responsura datur. dic, inquit Thessala magna,
Quod iubeo, mercede mihi: nam vera locutum
Immunem toto mundi præstabimus auo
Artibus Hæmoniis: tali tua membra sepulcro,
Talibus exuram Stygio cum carmine siluis,
Vt nullos cantata magos exaudiat vmbra.
Sit tanti vixisse iterum: nec verba, nec herba
Audebunt longæ somnum tibi soluere Lethes,
A me morte data. tripodas, vatésque deorum

Sors

752. *Trepidant.*] Palpitant vitalia.

756. *Terraque repulsum est.*] Repente erigit se in pedes.

757. *Distento lumina rictu.*] Sinus oculorum aperiuntur. Catachresis in *rictu*. Sunt qui *nictu* legant.

759. *Iam.*] Alij leg. *Sed*; quid si, *Nec*, facies non erat viuentis plane, nec tamen mortui, sed semiuiui, intermortui.

760. *Murmure nullo.*] Compresso ore nondum vocem emittit.

761. *Ora adstricta.*] Nullam adhuc vocem edebat. *Tantùm, &c.*] Ad interrogata veneficę, non vltro fecutura & libera.

763. *Nam vera locutum, &c.*] In æternum præstabo te liberum si modo vera referas, ne quis te magus in vitam reuocet, tuamque interpellet quietem.

765. *Artibus Hamoniis.*] Thessalicis veneficiis. *Tali tua, &c.*] Docet quibus artibus & qua ratione id præstabit.

766. *Talibus syluis.*] Tali lignorogum in quo comburaris, instruam, additis diris & horrendis carminibus, vt vmbra tua excantata, omnes magos facile contemnat, & ad eorum veneficia obsurdescat. *Horrens. Talibus siluis*] Lignis incantatis.

769. *Lethes.*] Quietæ pacis. Lethe fingitur amnis apud inferos, cujus aqua pota rerum obliuionem inducit:

770. *Tripodas, vatesque, &c.*] Phœbades & Deorum vates consulti, non reddunt oracula dilucidè, sed ambagibus suis, dubios & incertos auditores dimittunt. *Horrens.*

771. *Sors.*]

Sors obſcura tenet, certus diſcedit, ab vmbris
Quiſquis vera petit, duraque oracula mortis
Fortis adit. ne parce, precor. da nomina rebus,
Da loca, da vocem qua mecum fata loquantur.
Addidit & carmen, quo, quicquid cõſulit, vmbram
Scire dedit. Mæſtum fletu manante cadauer,
Triſtia non equidem Paxcarum ſtamina, dixit,
Reſpexi, tacitæ reuocatus ab aggere ripæ:
Quod tamen è cunctis mihi noſcere contigit vmbris,
Effera Romanos agitat diſcordia manes,
Impiáque infernam ruperunt arma quietem.
Elyſias alij ſedes, ac Tartara mæſta
Diuerſi liquêre duces: quid fata pararent,
Hi fecêre palam. triſtis felicibus vmbris
Vultus erat. vidi Decios, natúmque, patrémque,
Luſtrales bellis animas, flentémque Camillum,
Et Curios; Syllam de te Fortuna querentem.

Deplorat

771. *Sors.*] Reſponſum ſiue oraculum obſcurum. *Tripodas, &c. Sors obſcura tenet.*] Oraculorum reſponſa incerta ſunt & ambigua. Necromantia vera & certa refert de tripode vide quę ad ℣ſ. 81. ſup.

772. *Oracula mortis.*] Manes conſultos, necromantiam.

773. *Fortis adit.*] Fortis & intrepidus ex mortuis oracula petit. *Ne parce precor.*] Precor ne verearis vera proloqui. *Da nomina rebus.*] Ede fata nominatim, hoc loco, voce clara.

775. *Addidit & carmen.*] Et alio carmine præparauit vmbram, præſtititque illi facultatem ſciendi quæcunque interrogarentur.

776. *Mæſtum fletu, &c.*] Vmbra lacrymis effuſis reſpondit.

777. *Triſtia non equidem, &c.*] Non datum eſt mihi nouæ vmbræ nec dum Stygem tranſuectę, plane ſcire quid parent fata: quod vero ex aliis vmbris noſſe licuit, pandam.

779. *Quod tamen è cunctis, &c.*] Glareanus, deſiderari hic verbum aliquod dicit: aut *dicam*, aut ſimile quid.

780. *Effera Romanos &c.*] Ciuilis huius belli furor ad Romanorum vmbras deuenit. quarum alias felices ex Elyſio pullas interturbata quiete: alias impias ex imo Tartaro ruptis catenis fugientes, Elyſium capeſſentes nouis ſceleſtis cedentes. inf. 790. aduerti teſtari quid fata parent.

783. *Diuerſi.*] Ex diuerſis emigrantes locis.

786. *Luſtrales bellis animas.*] Expiatorias, eorum ſcil. qui ſe pro exercituum ſalute deuouerant in bellis contra Samnites, l. 2. ℣ſ. 308. *Camillum.*] Lib. 2. ℣ſ. 544.

787. *Curios.*] Curium Dentatum, hominem continentiſſ. pauperem, ſed auro Samnitum incorruptum, qui Pyrrhum Italia expulit de Lucanis & Sabinis triũphauit l. 1. ℣ſ. 169. *Syllam de te Fortuna*

que

Deplorat Libycis perituram Scipio terris
Infaustam ſobolem. maior Carthaginis hoſtis,
Non ſeruituri mœret Cato fata nepotis.
Solum te Conſul depulſis prime tyrannis
Brute pias inter gaudentem vidimus vmbras.
Abruptis Catilina minax, fractiſque catenis
Exultat, Maritique truces, nudique Cethegi.
Vidi ego lætantes popularia nomina Druſos;
Legibus immodicos, auſoſque ingentia Gracchos.
Æternis chalybum nodis, & carcere ditis
Conſtrictæ plausere manus: campoſque piorum
Poſcit turba nocens. regni poſſeſſor inertis
Pallentes

querentem.] De quo vide librum 2. ℣ſ.139.& deinceps,qui cum vbique Fortuna vſus fuiſſet ſecunda, ſe Felicem cognominauit, filium Fauſtum.vt lib.2.℣ſ.221.cuius tamen vmbra de fortunæ iniquitate queritur ob partes patricias à Cæſare oppreſſas,in quibus & filius ſuus Fauſtus cum ſuis interceptus periit,orta inter exercitus diſſenſione.

788. *Scipio terris, &c.*] Scipio Aemilianus vel Africanus deplorat L. Scipionem Pompeij ſocerum periturum in Africa, quam ipſe debellauerat ſupra ℣ſ.311.

789. *Maior Carthaginis hoſtis, &c.*] Cato Maior (qui ficis ex Africa aduectis & in ſenatu delatis, omni ſuæ de quacunque re ſententiæ adiecit: *Videri ſibi & delendam Carthaginem*) mœret fata Catonis Minoris, qui ne dominatum Cæſaris videret, ſibi mortem conſciuit Vticæ lib. 2. ℣ſ. 247. & deinceps. & ſupra ℣ſ.311.

791. *Conſul depulſis, &c.*] L.Iunius Brutus regum exactor, primus cum Tarquinio Collatino Conſul fruitur læta ſpe Cæſaris olim interficiendi à ſua progenie M.& D.Brutis.

793. *Catilina minax.*]Seditioſus Reip. ruinam molitus. notus vel pueris è Saluſtio. *Carenis.*]Quibus vinctus erat in Tartaro.

794. *Maritique truces.*]C.Marius libro 2.℣ſ.69.& deinceps;cum fratre M.& filio. *Nudique.*]Silius It. *Ipſe humero euertus gentili more, &c. Nudique.*] Lib.2.℣ſ.543. *Cethegi.*] Catilinariæ coniurationis ſocij.

795. *Popularia nomina Druſus.*] Liu.Druſus trib. pl. populi & ſociorum fauorem emeriturus legem Agrariam & frumentariam perferre conatus eſt, & Socios ad ſpem ciuitatis erexit domi ſuæ poſtea occiſus.

796. *Auſoſque ingentia Gracchos.*]Tib.& C.Gracchi fr.Trib.pl. ſeditionibus vexarunt Remp.promulgatis legibus Agraria, Frumentaria,Iudiciaria.

797. *Æternis chalybum nodis.*] Ferreis vinculis in Tartaro coërciti Gracchi & cæteri.

798. *Plausere manus.*] Gratulati diſcordiæ & tumultui Reip. quia ſimiles curæ,nec ipſa in morte recedunt: *Campoſque piorum.*]Damnatorum manes poſcunt ſibi Elyſium,vt nouis è bello ciuili aduenis locus ſit.

799. *Regni poſſeſſor, &c.*] Pluto laxat Tartara lib. 3. ℣ſ. 17.

&

Pallentes aperit ſedes, abruptáque ſaxa
Aſperat, & durum vinclis adamanta, parátque
Pœnam victori. refer hæc ſolatia tecum,
O juuenis, placido manes, patrémque, domúmque,
Expectare ſinu, regnique in parte ſerena
Pompeio ſeruare locum. nec gloria paruæ
Sollicitet vitæ: veniet quæ miſceat omneis
Hora duces. properate mori, magnóque ſuperbi
Quamuis è paruis animo deſcendite buſtis,
Et Romanorum manes calcate Deorum.
Quem tumulum Nili, quem Tybridis abluat vnda,
Queritur, & ducibus tantùm de funere pugna eſt.
Tu fatum ne quære tuum cognoſcere: Parcæ,
Me reticente, dabunt: tibi certior omnia Vates
Ipſe canet Siculis genitor Pompeius in aruis:

Ille

& parat arma in pœnas nocentum, ſaxa prærupta & obtuſa aſperat, adamantinas catenas refingit.

802. *Victori.*] Cæſari & ſuis libertatis Reip. oppreſſoribus.

803. *Patremque, domumque.*] Cæſarianis Tartara parari Pompeio Pompejaniſque Elyſium.

804. *Regnique in parte ſerena.*] In campo Elyſio.

805. *Nec gloria paruæ, &c.*] Neque ſolicitus invideas Cæſari victori vitæ ſuperſtitis moram, breuem vtique futuram; vt qui intra quadriennium in veſtrum ordinem redigetur, & ipſe cæſus ad vos deſcendet.

807. *Hora duces.*] Fatalis: qua acerrime inter ſe congigent Cæſariani & Pomp. *Properate mori, &c.*] Vos igitur libentes fatis obuiam ite, qui, vtcunque magni funeris pompa deſtituti fueritis; apud inferos tamē calcabitis vmbras victrices, vos patriæ libertatis propugnatores in Elyſio beati ſub pedibus videbitis illos patriæ oppreſſores in imo Tartaro cruciatos.

809. *Romanorum manes calcate Deorum.*] Iul. Cæſaris & inſequentium Imperatorum, per ἀποθέωσιν in Martio campo ſolenni funere relatorum in numerum Deorum, cuius pompam vide apud Herodianum lib. 4.

810. *Quem tumulum Nili.*] Et cum tellus æqua recludatur victori victiſque; de modo tamen & loco omnis hæc eſt diſceptatio vter in littore Aegyptio prope Nilum; vter in campo Martio ad Tiberim ſit comburendus. illud Pompeio, hoc Cæſari contingeret. *Alluat vnda.*] *Alluat* Ms. P. rectius. *Gror.*

811. *Ducibus tantum, &c.*] De ea re ſolum quæſtio eſt, vter circa Nilū, hoc eſt, vter in Aegypto; rurſum vter circa Tybrim Romæ exhalabit animam. *Hortenſ.*

812. *Tu.*] Sexte.

813. *Tibi certior omnia Vates.*] Vmbra patris tui in ſomnis tibi apparens in Sicilia oſtendet tibi tua fata, *venturáq; bella, Et quo quemque modo fugiáſq; feráſq; laborē; Expedier.* Fictio poëtica.

814. *Pōpeius in aruis.*] *Oris* Ms. P.

quod

Ille quoque incertus, quò te vocet, vnde repellat,
Quas iubeat vitare plagas, quæ sidera mundi.
Europam miseri, Libyamque, Asiámque timete:
Distribuit tumulos vestris fortuna triumphis.
O miseranda domus, toto nihil orbe videbis
Tutius Emathia. Sic postquam fata peregit;
Stat vultu mœstus tacito, mortémque reposcit.
Carminibus magicis opus est, herbísque, cadauer
Vt cadat, & nequeunt animam sibi reddere fata
Consumto iam iure semel Tum robore multo
Extruit illa rogum: venit defunctus ad ignes:
Accensa iuuenem positum strue linquit Erichtho,
Tandem passa mori. Sextóque ad castra parentis
It comes: & cælo lucis ducente colorem,
Dum ferrent tutos intra tentoria gressus,
Iussa tenere diem densas nox præstitit vmbras.

M. AN

quod rectum puto. *Vndè* habebat Ms. R. A. *Grotius.*

817. *Europam miseri, Libyamque, &c.*] Nulla orbis pars erit vobis tuta; nulla vestra clade & ruina vacabit. Pater cadet circa Libyam in litore Alexandrino: filij; Cneius, in Europa, ad Mundam in Hispania, à Cæsare victus, Sextus, in Asia, interceptus ad Antonianis militibus interibit. Ita funera vestra diuidentur in tres orbis partes à patre Pompeio triumphatas. *Pompeios iuuenes Asia atque Europa, sed ipsum Terra tegit Libyes: si tamen vlla tegit. Quod mirum toto si spargitur orbe? iacere Vno non poterat tanta ruina loco.* Martial. epist. 7. lib. 1. *Et quasi non posset tot tellus ferre sepulchra, Diuisit cineres.* Petron. Arbit. de Pompeio, Crasso, Cæsare.

819. *Toto nihil orbe &c.*] E Thessalica enim clade elapsi omnes.

820. *Fata.*] Euentum belli, & Pompeiorum fata. *Peregit.*] Mortuus iste in vitam reuocatus.

821. *Mortemque reposcit.*] Rursus mori petit.

822. *Carminibus magicis, &c.*] Reddendus iam morti ope veneficæ, cuius arte euocatus fuerat factusque iuris sui, neque enim in iam semel defunctum Parcæ ius habuerunt.

824. *Robore multo*, &c.] E ligno pyram struit, iuuenemque vitæ modo restitutum comburit.

828. *Cælo lucis ducente colorem.*] Illucescentem iam Auroram Erichtho carminibus suis inhibuit tardauitque, donec Sextus cum suis in castra rediisset.

1. *Segnior,*

M. ANNÆI LVCANI

CIVILIS BELLI, SIVE PHARSALIÆ, LIBER SEPTIMVS.

ARGVMENTVM.

SEptimus vt Magni narrauit somnia, plorat
Fata ducis, mox turba omnis sibi prælia poscit:
Censet idem cupidus facundo Tullius ore:
Dux dat id inuitus: scribit tum dira poëta
Prodigia, instructas acies, Factura ducúmque
Verba suis animos, & prælia gesta, fugámque:
Inuehitur posthæc in te sæuissime Cæsar,
Damnans Pharsali completos sanguine campos.

SEgrior oceano, quàm lex æterna vocabat,
Luctificus Titan nunquam magis æthera contra
Egit equos, currúmque polo rapiente retorsit:
Defectúsque pati voluit, rupti æque labores

Lucis:

1. *Segnior, &c.*] Pugnam Pharsalicã Poëta narraturus, initium ducit à Chronographia, hoc est ab exortus dici descriptione, quo prælium inituri erant. *Hortensius. Segnior Oceano.*] Tardior quam æterna motus lege erat permissum, Sol ex Eoo mari videbatur oriri: vultu mœstior quam alias contra primi motoris cursum niti, quasi in ortum reuerti à rapida contrarij cursus vertigine victus. lib. 1. v. 543.

2. *Luctificus Titan.*] Sol, siue dies ille fatalis, qui exercitibus Romanis luctum & calamitatem allaturus erat.

3. *Retorsit.*] Contrà mundum, à quo tamen ab ortu in occasum raptus fuit. *Horrens.*

4. *Defectusque pati voluit.*] Tanquam Eclipsin passurus deficere

Digitized by Google

Lucis : & attraxit nubes, non pabula flammis,
Sed ne Theſſalico purus luceret in orbe.
At nox felicis Magno pars vltima vitæ
Sollicitos vana decepit imagine ſomnos.
Nam Pompeiani viſus ſibi ſede theatri
Innumeram effigiem Romanæ cernere plebis,
Attollique ſuum lætis ad ſidera nomen
Vocibus, & plauſu cuneos certare ſonantes.
Qualis erat populi facies, clamorque fauentis.
Olim cùm iuuenis, primique ætate triumphi
Poſt domitas gentes, quas torrens ambit Ibērus,
Et quæcunque fugax Sertorius impulit arma,
Veſpere pacato, pura venerabilis æquè
Quàm currus ornante toga, plaudente Senatu,
Sedit

& laborare cœpit. *Raptaque labores.*] Interuentu enim lunæ laborat Sol, ac lux nobis aufertur.

5. *Attraxit nubes.*] Aliud ſignum ; cur Sol horruerit videre inſtantem cladem. *Horteſ. Pabula flammis.*] Lib. 1. ℣ſ. 415.

6. *Ne Theſſalico purus, &c.*] Ne puris conſpicuus radiis pugnæ Theſſalicæ intereſſet.

7. *Nox.*] Pompeius per quietem ſibi viſus eſt theatrum à ſe extructum ingredi, applaudente populo & multis ornare ſpoliis templum Veneris victricis. Quo inſomnio partim confirmatus eſt, partim territus, metuens ne Cæſari, qui ad Venerem genus ſuum referebat, gloriam ipſe adferret. Plutarch. & Appian. & Florus. *Felicis Magno.*] Namque exinde proſpera Pompeij fortuna deficere *ruere & ſublapſa referri* cœpit.

9. *Pompeiani, &c.*] A Pompeio extructi ad formam illius quod in Mitylene viderat. ſed auguſtioris & capacioris. Tacit. lib. 14. & Plin. lib. 7. cap. 3. & lib. 36. cap. 15.

12. *Cuneos certare, &c.*] Spectatores, in ordinibus graduum ad formam cunei in anguſtum à fronte contractorum, ſedentes. vide Lipſ. de Amphith. 13. & Buling. de Circo cap. 34. *Certare ſonantes.*] Certatim applaudere.

13. *Qualis erat populi facies.*] Quali lætitia plauſuque exceptus fuerat olim ex Hiſpania reuerſus, & de Sertorio triumphans ante legitimam ætatem permiſſu ſenatus.

14. *Iuuenis.*] Annos 24. natus.

15. *Quas torrens, &c.*] Hiſpanas. libro 4. ℣ſ. 23.

16. *Quæcunque, &c.*] Lib. 2. ℣ſ. 549. *Fugax Sertorius.*] Exul & fugitiuus ex vrbe & Italia in Hiſpanias, quas ad arma concitauit. Proſcriptus ergo in vlteriore Hiſpania bellum ingens excitauit. *Horteſ.*

17. *Veſpere pacato.*] Hiſpania, ad Occidentem ſita. *Pura venerabilis, &c.*] Non minus conſpicuus clarusve toga candida & pura, qua etiam dum nouus pene tyro & primas iuuentutis metas ingreſſus induebatur, quam picta illa & palmata qua triumphant conſules.

18. *Plaudente Senatu.*] *Emphatice.* Senatu ſcil. triumphum indulgente,

Sedit adhuc Romanus eques. Seu fine bonorum
Anxia venturis ad tempora lata refugit:
Siue per ambages solitas contraria visis
Vaticinata quies, magni tulit omina planctus:
Seu vetito patrias vltrà tibi cernere sedes,
Sic Romam fortuna dedit. Ne rumpite somnos,
Castrorum vigiles, nullas tuba verberet aures.
Crastina dirâ quies, & imagine mœsta diurna
Vndique funestas acies feret, vndique bellum.
Vnde pares somnos populi, noctémque beatam?
O felix, si te vel sic tua Roma videret.
Donassent vtinam Superi, patriaque, tibíque
Vnum, Magne, diem, quo fati certus vterque
Extremum tanti fructum caperetis amoris.
Tu velut Ausoniâ vadis moriturus in vrbe:
Illa rati semper de te sibi conscia voti

Hoc

gente atque applaudente iuueni Pompejo equiti, nec dum ordinis Senatorii.

19. *Eques Romanus.*] Nondum Senatorii ordinis; quod nemini antea contigerat, vt eques Rom. iuuenis XXIV. annos natus, ante legitimam ætatem permissu totius Senatus triumpharet. *Hort.* *Seu fine bonorum,* &c.] Seu (inquit poëta somnii huius causam anquirens) mens rerum lætarum adesse finem rata, per quietem recurrit ad solatiũ præsentiũ malarum ex memoria præteritarum.

21. *Siue per ambages,* &c. *Seu vetito patrias,* &c. *Sic Romam,* &c.] Siue, quod non raro fit, vt somnia repræsentent contrarium. ita hic Pompejo oblatus est plausus pro planctu; siue, cum non daretur Pompejo exinde Romam videre, voluit fortuna eam ab illo cerni; per quietem & somnii imaginem.

22. *Omina.*] Præsentiones magnorum malorum. *Hort.*

24. *Ne rumpite somnos,* &c.] Apostrophe pathetica ad stationarios castrorum vigiles, vt cum silentio excubias agant, neque buccinæ vigilias dittinguentis sonitu Pompejo somnum & somnium interrumpant: cum crastina dies abũdo calamitatũ sit allatura.

28. *Vnde pares somnos populi.*] O vtinam populo Rom. similis somnus & nox tam beata contingeret, qua te vicisim adspiceret ille talem, qualis tibi visus es per insomnium! *Grotius, vel,* vnde tibi alius ejusmodi somnus imaginem populi referens conciletur, felici vtique, si te vel ita somniantem Roma videret?

30. *Donassent,* &c.] O abunde felicem vtrumque, si & Pompejo & Romæ, quamuis cladis suæ futuræ certis, vnius diei moram indulsissent Dii, qua supremis mutui amoris officiis extremis oscülis & salutatione fruerentur.

33. *Tu velut Ausonia,* &c.] Tu proficiscéris in bellum fiducia victoriæ plenus, & quasi è prælio Romam reuersurus & in vrbe moriturus.

34. *Illa rati semper,* &c.] Roma

Hoc ſcelus haud vnquam fatis hærere putauit,
Sic ſe dilecti tumulum quoque perdere Magni.
Te miſto fleſſet luctu, iuuenísque, ſenéxque,
Iniuſſúſque puer: laceraſſet crine ſoluto
Pectora femineum, ceu Bruti funere, vulgus.
Nunc quoque tela licet paueant victoris iniqui,
Nuntiet ipſe licet Cæſar tua funera, flebunt:
Sed dum tura ferent, dum laurea ſerta Tonanti.
O miſeri, quorum gemitus edêre dolorem,
Qui te non pleno pariter planxêre theatro.
Vicerat aſtra jubar, cum miſto murmure turba
Caſtrorum fremuit, fatíſque trahentibus orbem,
Signa petit pugnæ. miſeri pars maxima vulgi

Non

victoriis eandem iam fiduciam conceperat. neque enim putauit tam crudele fatum tibi impendere vt prælio victus fugeres, vt alibi quam in patria caderes, ſpoliareturque ipſa tuo buſto & tumulo.

35. *Fatis.*] Transfert calamitatis cauſſam in fata, quibus ita viſum fuit; vt ita miſere poſt hanc vnã aduerſam pugnam, tantus vir, princeps Reipubl. exſtingueretur. *Horatenſ.*

37. *Te miſto fleſſet luctu.*] Quod ſi tibi contigiſſet in patria mori; quam ſolenni omnis ordinis, ſexus, ætatis, luctu & pompa funebri elatus fuiſſes.

38. *Iniuſſuſque puer.*] Scal. conijcit leg. *Inuéſtiſque puer.*

39. *Bruti funere.*] T. Brutum liberatorem vrbis, exactorem Tarquinij matronæ Rom. defunctum luxerunt per annum, vt parentem & violatæ pudicitiæ vindicem.

40. *Nunc quoque tela, &c.*] Et nunc vel inuito Cæſare victore deflebunt te: idque in publica lætitia ac victoriæ gratulatione.

42. *Sed dum thura ferent, &c.*] Et tamen hac parte miſeri, quod non publico luctu & planctu conceptũ de te dolorem profiteri. & perſequi datur: ſed illum altamente ſupprimere, concoquere, & gemitu tantum teſtari. Nonnulli leg. *odere*, verum *edére*, hoc eſt, ſuppreſſere, concoxere. *Thura ferent, &c.*] Id quod in publico luctu & lætitia ob victoriam partam fieri ſolebat. *Horr.*

45. *Vicerat aſtra iubar.*] Sol oriens obſcurauerat aſtra. *Cum miſto murmure turba, &c.*] Pompeius pugnæ periculum formidabat, ſtatuebatque tempore & inopia atterere & debellare homines armis inuictos. Neque tamen diutius licebat illi per ſuorum & ſociorum præcipitantiam tam ſalutari frui conſilio. Milites ocium, ſocij moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantib⁹ fatis, prœlio ſumpta eſt Theſſalia, & vrbis, imperij, generis humani fata cõmiſſa ſunt. Pl. & Flor.

46. *Fremuit.*] Dicit turbam caſtrenſem fremuiſſe, pugnæque ſigna popoſciſſe, & Pompeij cunctationem incuſaſſe. *Horrenſ. Trahentibus orbem.*] In perniciem.

47. *Signa petit pugnæ.*] Signum apud Romanos pugnæ cõmittẽdæ erat paludamentũ purpureum ſeu coccineũ ſupra Prætoriũ expanſũ

48. *No*

Non totum viſura diem, tentoria circum
Ipſa ducis queritur, magnóque accenſa tumultu
Mortis vicinæ properantes admouet horas.
Dira ſubit rabies: ſua quiſque, ac publica fatæ
Præcipitare cupit: ſegnis, pauidúſque vocatur,
Ac nimium patiens ſoceri Pompeius, & orbis
Indulgens regno, qui tot ſimul vndique gentes
Iuris habere ſui vellet, pacémque timeret.
Nec non & reges, populique queruntur Eoi
Bella trahi, patriáque procul tellure teneri.
Hoc placet, ô Superi, cùm vobis vertere cuncta
Propoſitum, noſtris erroribus addere crimen.
Cladibus irruimus, nociturâque poſcimus arma:
In Pompeianis votum eſt Pharſalia caſtris.
Cunctorum voces Romani maximus auctor
Tullius eloquij, cuius ſub iure, togáque
Pacificas ſæuus tremuit Catilina ſecures,
Pertulit, iratus bellis, cùm roſtra forúmque
Optaret, paſſus tam longa ſilentia miles.
Addidit inualidæ robur facundia cauſæ.

Hoc

48. *Non totum viſura diem.*] Interitura ante noctem.

50. *Mortis vicinæ.*] Rutgerſius legit, *Morti vicinæ*. lib. 1. Var. lect. cap. 12. *Admouet.*] Accelerat.

53. *Soceri Pompeius.*] Cæſaris. *Et orbis indulgens regno.*] Arguebatur ſegnis & à dignitate ad ambitionem declinans bellum protrahere, quo diutius cum imperio eſſet & tantis tamque illuſtribus imperaret viris. Appellabatur *Agamemnon, rex regum*, &c. Plut. & App.

55. *Pacemque timeret.*] Ne pace confecta imperium deponere cogeretur.

58. *Hoc placet, ô Superi, &c.*] Conqueſtio poëtæ expoſtulantis, cur ita Diis viſum ſit vt eos, quos errore cœcos in perniciem miſſuri ſint, etiam cladis ſuæ authores argui velint.

61. *In Pompeianis votum eſt Pharſalia caſtris.*] Dimicatio de rerum ſumma in campis Pharſalicis à Pompeianis expetitur votis ardentiſsimis.

62. *Cunctorum voces Romani, &c.*] Omnium nomine Pompejum allocutus eſt Cicero, dono quodam (vt ait Quintilianus) prouidentiæ genitus, in quo totas vires ſuas eloquentia experiretur, qui Conſul nefarios Catilinæ Rempub. euertere aggreſsi conatus, prudentia aduertit, conſilio ſuppreſsit, autoritate extinxit.

63. *Iure, togáque.*] Scholiaſtes Iuuenalis citat hoc, legitque *jure togato.*

65. *Iratus bellis.*] Iniquo ferens animo conciones ſuas & forenſes cauſas deſtineri ſileréque inter bella.

67. *Addidit inualidæ robur.*]

Hoc pro tot meritis ſolum te, Magne, precatur,
Vti ſe Fortuna velis, proceréſque tuorum
Caſtrorum, regéſque tui cum ſupplice mundo
Affuſi, vinci ſocerum patiare roganus.
Humani generis tam longo tempore bellum
Cæſar erit? meritò, Pompeium vincere lentè,
Gentibus, indignum eſt, à tranſcurrente ſubactis.
Quò tibi feruor abit? aut quò fiducia fati?
De Superis ingrate times? cauſámque Senatus
Credere Diis dubitas? ipſa ſua ſigna reuellent,
Profiliéntque acies. pudeat vidiſſe coactum.
Si duce te iuſſo, ſi nobis bella geruntur,
Sit iuris quocunque velint concurrere campo.
Quid mundi gladios à ſanguine Cæſaris arces?
Vibrant tela manus: vix ſigna morantia quiſquam
Expectat: propera, ne te tua claſſica linquant.
Scire Senatus auet, miles te, Magne, ſequatur,

An

Cauſam infirmam per ſe probabilem ſua facundia reddidit Cicero, de ineundo ſc. prælio. *Hortenſ.*

68. *Hæc pro tot meritis, &c.*] Fortuna ſupplex inuitat, vt velis priſtina ſua & aſſueta benignitate vti.

-1. *Affuſi.*] Ad genua tua proſtrati, more ſupplicum. *Hortenſ.* *Fatiare rogamus.*] Facta tantum pugnæ copia.

72. *Humani generis, &c*] Ab indigno; quaſi dicat, tam diu Cæſar humanas gentes bellis infeſtabit, vt nunquam ſit futurus illi finis bellandi. *Hortenſ.*

73. *Merito, &c.*] Genres olim à te ſumma celeritate & quaſi in tranſcurſu deuictæ, eædemque ſub te iam militantes queruntur, neque id iniuria, tibi hanc tamdiu in manibus hærere victoriam.

76. *Superis ingrate times?*] Quorum propenſam benignitatem tot præliis victor expertus es.

79. *Si duce te iuſſo.*] Non iubente. Poſſes & *iuſto* ſcribere, id eſt legitimo. *Si duce te iuſſo.*] Si tibi Senatus, non tu Senatui imperas, ſi te Senatus publicæ cauſæ & belli ducem creauit: permitte illi hoc iuris vt ſuo arbitrio, vbi res, tempus, locus poſtulant, prælium conſerat.

80. *Sit iuris quocunque velint.*] Imo *velim*, vt habent Mss. Loquitur autem Cicero, non ex ſua tantum, ſed & ex Senatus perſona. *Grotius.*

81. *Quid mundi gladios.*] Mora diſtines. *Arces? &c.*] Ne milites non imperium tuum morati, neque te cunctabundum expectantes reuulſis ſignis prælium ineant. *vel*, ne te deſerant, atque à te deficiant.

84. *Scire Senatus auet.*] Vtrum imperium hoc à Senatu delatum abſolute tibi arroges, tanquam ſub te Senatus militet: an æquam poteſtatem Senatui impertias.

85. *Re*

Digitized by Google

An comes. Ingemuit Rector, ſenſitque Deorum
Eſſe dolos, & fata ſua contraria menti.
Si placet hoc, inquit, cunctis, ſimilite Magno,
Non duce tempus eget, nil vltrà fata morabor.
Inuoluat populos vna Fortuna ruina,
Sitque hominum magna lux iſta nouiſſima parti.
Teſtor Roma tamen Magnum, quo cuncta perirent,
Accepiſſe diem. potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit ſine cade ſubactum,
Captiuúmque ducem violata tradere Paci.
Quis furor, ô caci, ſcelerum? Ciuilia bella
Geſturi, metuunt, ne non cum ſanguine vincant.
Abſtulimus terras, excluſimus aquore toto,
Ad præmaturas ſegetum jeiuna rapinas
Agmina compulimus, votúmque effecimus hoſti,
Vt mallet ſterni gladiis, mortéſque ſuorum
Permiſcere meis. belli pars magna peracta eſt

His,

85. *Rector.*] Pompejus. *Deorum eſſe dolos,* &c.] Et animo quaſi calamitatem præſagiente timuit, ne furore & belli ardore diuinitus incitata multitudo, ipſum aduerſus inſtitutum, rationes, & conſilia ad bellum traheret.

87. *Si placet hoc, inquit,* &c.] Si eo ventum ſit imprudentiæ & vecordiæ, vt obſequio meo quam imperio & ductu Senatus vti malit: per me non ſtabit, quo minus ſibi fata ſua accerſant.

89. *Inuoluat populos.*] *Epitrope.*

91. *Teſtor Roma.*] *Apoſtrophe.* *Magnum, quo cuncta perirent.*] Me fatalem hunc prælij diem non è mente mea inſtituiſſe, non approbaſſe; ſed ab aliis mihi obtruſum atque imperatum tuliſſe.

92. *Potuit tibi vulnere nullo.*] Potuit ſine ſanguine Cæſar debellari, tempore & rerum inopia ad deditionem & pacis conditiones impulſus.

94. *Captiuumque ducem,* &c.] Cæſarem captum in noſtrâ poteſtatem redigere, ac tradere in priſtinam pacem, quam ipſe prior violauit. *Horteſ.*

95. *Ciuilia bella.*] Quod contra factum oportuit, vt ciuili ſanguini parceremus.

97. *Abſtulimus terras.*] Hoſtem victum fugauimus. *Excluſimus aquore toto.*] Maria late tenent noſtræ claſſes, hoſte nauibus deſtituto.

98. *Ad præmaturas,* &c.] Rei frumentariæ inops hoſtis, ſegetes vix dum maturas rapit.

99. *Votumque effecimus hoſti.*] In neceſsitatem pugnæ & illam deſperationem redegimus, vt ferro quam fame emori malint, modo non moriantur inulti.

101. *Belli pars magna,* &c. *multos in ſumma,* &c. *fortiſſimus ille eſt,* &c.] Bonam jam belli hujus partem tranſactam videtis; vbi vel tirones noſtri pugnam depoſcant. ſed videant, ne per temeritatem potius & inſolentiam imperiti

Hoc pro tot meritis ſolum te, Magne, precatur,
Vti ſe Fortuna velis, proceréſque tuorum
Caſtrorum, regéſque tui cum ſupplice mundo
Affuſi, vinci ſocerum patiare roganus.
Humani generis tam longo tempore bellum
Cæſar erit? meritò, Pompeium vincere lentè,
Gentibus, indignum eſt, à tranſcurrente ſubactis.
Quò tibi feruor abit? aut quò fiducia fati?
De Superis ingrate times? cauſámque Senatus
Credere Diis dubitas? ipſæ ſua ſigna reuellent,
Proſiliéntque acies. pudeat vidiſſe coactum.
Si duce te iuſſo, ſi nobis bella geruntur,
Sit iuris quocunque velint concurrere campo.
Quid mundi gladios à ſanguine Cæſaris arces?
Vibrant tela manus: vix ſigna morantia quiſquam
Expectat: propera, ne te tua claſſica linquant.
Scire Senatus auet, miles te, Magne, ſequatur,

An

Cauſam infirmam per ſe probabilem ſua facundia reddidit Cicero, de ineundo ſc. prælio. *Hortenſ.*

68. *Hæc pro tot meritis, &c.*] Fortuna ſupplex inuitat, vt velis priſtina ſua & aſſueta benignitate vti.

-1. *Affuſi.*] Ad genua tua proſtrati, more ſupplicum. *Hortenſ.* *Fatiare rogamus.*] Facta tantum pugnæ copia.

72. *Humani generis, &c*] Ab indigno; quaſi dicat, tam diu Cæſar humanas gentes bellis infeſtabit, vt nunquam ſit futurus illi finis bellandi. *Hortenſ.*

73. *Merito, &c.*] Gentes olim à te ſumma celeritate & quaſi in tranſcurſu deuictæ, eædemque ſub te iam militantes queruntur, neque id iniuria, tibi hanc tamdiu in manibus hærere victoriam.

76. *Superis ingrate times?*] Quorum propenſam benignitatem tot præliis victor expertus es.

79. *Si duce te iuſſo.*] Non iubente. Poſſes & *iuſto* ſcribere, id eſt legitimo. *Si duce te iuſſo.*] Si tibi Senatus, non tu Senatui imperas, ſi te Senatus publicæ cauſæ & belli ducem creauit: permitte illi hoc iuris vt ſuo arbitrio, vbi res, tempus, locus poſtulant, prælium conſerat.

80. *Sit iuris quocunque velint.*] Imo *velim*, vt habent Mss. Loquitur autem Cicero, non ex ſua tantum, ſed & ex Senatus perſona. *Grotius.*

81. *Quid mundi gladios.*] Mora diſtines. *Arces? &c.*] Ne milites non imperium tuum morati, neque te cunctabundum expectantes reuulſis ſignis prælium ineant. *vel*, ne te deſerant, atque à te deficiant.

84. *Scire Senatus auet.*] Vtrum imperium hoc à Senatu delatum abſolute tibi arroges, tanquam ſub te Senatus militet: an æquam poteſtatem Senatui impertias.

85. *Re*

An comes. Ingemuit Rector, ſenſitque Deorum
Eſſe dolos, & fata ſua contraria menti.
Si placet hoc, inquit, cunctis, ſimilite Magno,
Non duce tempus eget, nil vltrà fata morabor.
Inuoluat populos vna Fortuna ruina,
Sitque hominum magna lux iſta nouiſſima parti.
Teſtor Roma tamen Magnum, quo cuncta perirent,
Accepiſſe diem. potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit ſine cæde ſubactum,
Captiuúmque ducem violata tradere Paci.
Quis furor, ô cæci, ſcelerum? Ciuilia bella
Geſturi, metuunt, ne non cum ſanguine vincant.
Abſtulimus terras, excluſimus æquore toto,
Ad præmaturas ſegetum jeiuna rapinas
Agmina compulimus, votúmque effecimus hoſti,
Vt mallet ſterni gladiis, mortéſque ſuorum
Permiſcere meis. belli pars magna peracta eſt

His,

85. *Rector.*] Pompejus. *Deorum eſſe dolos,* &c.] Et animo quaſi calamitatem præſagiente timuit, ne furore & belli ardore diuinitus incitata multitudo, ipſum aduerſus inſtitutum, rationes, & conſilia ad bellum traheret.

87. *Si placet hoc, inquit,* &c.] Si eo ventum ſit imprudentiæ & vecordiæ, vt obſequio meo quam imperio & ductu Senatus vti malit: per me non ſtabit, quo minus ſibi fata ſua accerſant.

89. *Inuoluat populos.*] *Epitrope.*

91. *Teſtor Roma.*] *Apoſtrophe. Magnum, quo cuncta perirent.*] Me fatalem hunc prælij diem non è mente mea inſtituiſſe, non approbaſſe; ſed ab aliis mihi obtruſum atque imperatum tuliſſe.

92. *Potuit tibi vulnere nullo.*] Potuit ſine ſanguine Cæſar debellari, tempore & rerum inopia ad deditionem & pacis conditiones impulſus.

94. *Captiuumque ducem, &c.*] Cæſarem captum in noſtrâ poteſtatem redigere, ac tradere in priſtinam pacem, quam ipſe prior violauit. *Hortenſ.*

95. *Ciuilia bella.*] Quod contra factum oportuit, vt ciuili ſanguini parceremus.

97. *Abſtulimus terras.*] Hoſtem victum fugauimus. *Excluſimus æquore toto.*] Maria late tenent noſtræ claſſes, hoſte nauibus deſtituto.

98. *Ad præmaturas, &c.*] Rei frumentariæ inops hoſtis, ſegetes vix dum maturas rapit.

99. *Votumque effecimus hoſti.*] In neceſſitatem pugnæ & illam deſperationem redegimus, vt ferro quam fame emori malint, modo non moriantur inulti.

101. *Belli pars magna, &c. multos in ſumma, &c. fortiſſimus ille eſt, &c.*] Bonam jam belli hujus partem tranſactam videtis; vbi vel tirones noſtri pugnam depoſcant. ſed videant, ne per temeritatem potius & inſolentiam imperiti

Hoc pro tot meritis ſolum te, Magne, precatur,
Vti ſe Fortuna velis, proceréſque tuorum
Caſtrorum, regéſque tui cum ſupplice mundo
Affuſi, vinci ſocerum patiare rogamus.
Humani generis tam longo tempore bellum
Cæſar erit? meritò, Pompeium vincere lentè,
Gentibus, indignum eſt, à tranſcurrente ſubactis.
Quò tibi feruor abit? aut quò fiducia fati?
De Superis ingrate times? cauſámque Senatus
Credere Diis dubitas? ipſa ſua ſigna reuellent,
Proſiliéntque acies. pudeat vidiſſe coactum.
Si duce te iuſſo, ſi nobis bella geruntur,
Sit iuris quocunque velint concurrere campo.
Quid mundi gladios à ſanguine Cæſaris arces?
Vibrant tela manus: vix ſigna morantia quiſquam
Expectat: propera, ne te tua claſſica linquant.
Scire Senatus auet, miles te, Magne, ſequatur,

An

Cauſam infirmam per ſe probabilem ſua facundia reddidit Cicero, de ineundo ſc. prælio. *Hortenſ.*

68. *Hæc pro tot meritis, &c.*] Fortuna ſupplex inuitat, vt velis priſtina ſua & aſſueta benignitate vti.

1. *Affuſi.*] Ad genua tua proſtrati, more ſupplicum. *Hortenſ. Fatiare rogamus.*] Facta tantum pugnæ copia.

72. *Humani generis, &c*] Ab indigno; quaſi dicat, tam diu Cæſar humanas gentes bellis infeſtabit, vt nunquam ſit futurus illi finis bellandi. *Hortenſ.*

73. *Merito, &c.*] Gentes olim à te ſumma celeritate & quaſi in tranſcurſu deuictæ, eædemque ſub te iam militantes queruntur, neque id iniuria, tibi hanc tamdiu in manibus hærere victoriam.

76. *Superis ingrate times?*] Quorum propenſam benignitatem tot præliis victor expertus es.

79. *Si duce te iuſſo.*] Non iubente. Poſſes & *iuſſo* ſcribere, id eſt legitimo. *Si duce te iuſſo.*] Si tibi Senatus, non tu Senatui imperas, ſi te Senatus publicæ cauſæ & belli ducem creauit: permitte illi hoc iuris vt ſuo arbitrio, vbi res, tempus, locus poſtulant, prælium conſerat.

80. *Sit iuris quocunque velint.*] Imo *velim*, vt habent Mss. Loquitur autem Cicero, non ex ſua tantum, ſed & ex Senatus perſona. *Grotius.*

81. *Quid mundi gladios.*] Mora diſtines. *Arces? &c.*] Ne milites non imperium tuum morati, neque te cunctabundum expectantes reuulſis ſignis prælium ineant. *vel*, ne te deſerant, atque à te deficiant.

84. *Scire Senatus auet.*] Vtrum imperium hoc à Senatu delatum abſolute tibi arroges, tanquam ſub te Senatus militet: an æquam poteſtatem Senatui impertias.

85. *Re*

Digitized by Google

An comes. Ingemuit Rector, ſenſitque Deorum
Eſſe dolos, & fata ſua contraria menti.
Si placet hoc, inquit, cunctis, ſimilite Magno,
Non duce tempus eget, nil vltrà fata morabor.
Inuoluat populos vna Fortuna ruina,
Sitque hominum magna lux iſta nouiſſima parti.
Teſtor Roma tamen Magnum, quo cuncta perirent,
Accepiſſe diem. potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit ſine cade ſubactum,
Captiuúmque ducem violata tradere Paci.
Quis furor, ô cæci, ſcelerum? Ciuilia bella
Geſturi, metuunt, ne non cum ſanguine vincant.
Abſtulimus terras, excluſimus æquore toto,
Ad præmaturas ſegetum jeiuna rapinas
Agmina compulimus, votúmque effecimus hoſti,
Vt mallet ſterni gladiis, mortéſque ſuorum
Permiſcere meis. belli pars magna peracta eſt

His,

85. *Rector.*] Pompejus. *Deorum eſſe dolos,* &c.] Et animo quaſi calamitatem præſagiente timuit, ne furore & belli ardore diuinitus incitata multitudo, ipſum aduerſus inſtitutum, rationes, & conſilia ad bellum traheret.

87. *Si placet hoc, inquit,* &c.] Si eo ventum ſit imprudentiæ & vecordiæ, vt obſequio meo quam imperio & ductu Senatus vti malit: per me non ſtabit, quo minus ſibi fata ſua accerſant.

89. *Inuoluat populos.*] *Epitrope.*

91. *Teſtor Roma.*] *Apoſtrophe. Magnum, quo cuncta perirent.*] Me fatalem hunc prælij diem non è mente mea inſtituiſſe, non approbaſſe; ſed ab aliis mihi obtruſum atque imperatum tuliſſe.

92. *Potuit tibi vulnere nullo.*] Potuit ſine ſanguine Cæſar debellari, tempore & rerum inopia ad deditionem & pacis conditiones impulſus.

94. *Captiuumque ducem, &c.*] Cæſarem captum in noſtrâ poteſtatem redigere, ac tradere in priſtinam pacem, quam ipſe prior violauit. *Hortenſ.*

95. *Ciuilia bella.*] Quod contra factum oportuit, vt ciuili ſanguini parceremus.

97. *Abſtulimus terras.*] Hoſtem victum fugauimus. *Excluſimus æquore toto.*] Maria late tenent noſtræ claſſes, hoſte nauibus deſtituto.

98. *Ad præmaturas, &c.*] Rei frumentariæ inops hoſtis, ſegetes vix dum maturas rapit.

99. *Vorumque effecimus hoſti.*] In neceſsitatem pugnæ & illam deſperationem redegimus, vt ferro quam fame emori malint, modo non moriantur inulti.

101. *Belli pars magna, &c. multos in ſumma, &c. fortiſſimus ille eſt, &c.*] Bonam jam belli hujus partem tranſactam videtis; vbi vel tirones noſtri pugnam depoſcant. ſed videant, ne per temeritatem potius & inſolentiam imperiti

Hoc pro tot meritis ſolum te, Magne, precatur,
Vti ſe Fortuna velis, proceréſque tuorum
Caſtrorum, regéſque tui cum ſupplice mundo
Affuſi, vinci ſocerum patiare roganus.
Humani generis tam longo tempore bellum
Cæſar erit? meritò, Pompeium vincere lentè,
Gentibus, indignum eſt, à tranſcurrente ſubactis.
Quò tibi feruor abit? aut quò fiducia fati?
De Superis ingrate times? cauſámque Senatus
Credere Diis dubitas? ipſæ ſua ſigna reuellent,
Proſiliéntque acies. pudeat vidiſſe coactum.
Si duce te iuſſo, ſi nobis bella geruntur,
Sit iuris quocunque velint concurrere campo.
Quid mundi gladios à ſanguine Cæſaris arces?
Vibrant tela manus: vix ſigna morantia quiſquam
Expectat: propera, ne te tua claſſica linquant.
Scire Senatus auet, miles te, Magne, ſequatur,

An

Cauſam infirmam per ſe probabilem ſua facundia reddidit Cicero, de ineundo ſc. prælio. *Hortenſ.*

68. *Hoc pro tot meritis, &c.*] Fortuna ſupplex inuitat, vt velis priſtina ſua & aſſueta benignitate vti.

1. *Affuſi.*] Ad genua tua proſtrati, more ſupplicum. *Hortenſ.* *Fatiare rogamus.*] Facta tantum pugnæ copia.

72. *Humani generis, &c.*] Ab indigno; quaſi dicat, tam diu Cæſar humanas gentes bellis infeſtabit, vt nunquam ſit futurus illi finis bellandi. *Hortenſ.*

73. *Merito, &c.*] Gentes olim à te ſumma celeritate & quaſi in tranſcurſu deuictæ, eædemque ſub te iam militantes queruntur, neque id iniuria, tibi hanc tamdiu in manibus hærere victoriam.

76. *Superis ingrate times?*] Quotum propenſam benignitatem tot prælii victor expertus es.

79. *Si duce te iuſſo.*] Non iubente. Poſſes & *iuſto* ſcribere, id eſt legitimo. *Si duce te iuſſo.*] Si tibi Senatus, non tu Senatui imperas, ſi te Senatus publicæ cauſæ & belli ducem creauit: permitte illi hoc iuris vt ſuo arbitrio, vbi res, tempus, locus poſtulant, prælium conferat.

80. *Sit iuris quocunque velint.*] Imo *velim*, vt habent Mss. Loquitur autem Cicero, non ex ſua tantum, ſed & ex Senatus perſona. *Grotius.*

81. *Quid mundi gladios.*] Mora diſtines. *Arces? &c.*] Ne milites non imperium tuum morati, neque te cunctabundum expectantes reuulſis ſignis prælium ineant. *vel*, ne te deſerant, atque à te deficiant.

84. *Scire Senatus auet.*] Vtrum imperium hoc à Senatu delatum abſolute tibi arroges, tanquam ſub te Senatus militet: an æquam poteſtatem Senatui impertias.

85. *Re*

An comes. Ingemuit Rector, ſenſitque Deorum
Eſſe dolos, & fata ſua contraria menti.
Si placet hoc, inquit, cunctis, ſimilite Magno,
Non duce tempus eget, nil vltrà fata morabor.
Inuoluat populos vna Fortuna ruina,
Sitque hominum magna lux iſta nouiſſima parti.
Teſtor Roma tamen Magnum, quo cuncta perirent,
Accepiſſe diem. potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit ſine cæde ſubactum,
Captiuúmque ducem violata tradere Paci.
Quis furor, ô cæci, ſcelerum? Ciuilia bella
Geſturi, metuunt, ne non cum ſanguine vincant.
Abſtulimus terras, excluſimus æquore toto,
Ad præmaturas ſegetum jeiuna rapinas
Agmina compulimus, votúmque effecimus hoſti,
Vt mallet ſterni gladiis, mortéſque ſuorum
Permiſcere meis. belli pars magna peracta eſt

His,

85. *Rector.*] Pompejus. *Deorum eſſe dolos,* &c.] Et animo quaſi calamitatem præſagiente timuit, ne furore & belli ardore diuinitus incitata multitudo, ipſum aduerſus inſtitutum, rationes, & conſilia ad bellum traheret.

87. *Si placet hoc, inquit,* &c.] Si eo ventum ſit imprudentiæ & vecordiæ, vt obſequio meo quam imperio & ductu Senatus vti malit: per me non ſtabit, quo minus ſibi fata ſua accerſant.

89. *Inuoluat populos.*] *Epitrope.*

91. *Teſtor Roma.*] *Apoſtrophe. Magnum, quo cuncta perirent.*] Me fatalem hunc prælij diem non è mente mea inſtituiſſe, non approbaſſe; ſed ab aliis mihi obtruſum atque imperatum tuliſſe.

92. *Potuit tibi vulnere nullo.*] Potuit ſine ſanguine Cæſar debellari, tempore & rerum inopia ad deditionem & pacis conditiones impulſus.

94. *Captiuumque ducem,* &c.] Cæſarem captum in noſtrâ poteſtatem redigere, ac tradere in priſtinam pacem, quam ipſe prior violauit. *Hortenſ.*

95. *Ciuilia bella.*] Quod contra factum oportuit, vt ciuili ſanguini parceremus.

97. *Abſtulimus terras.*] Hoſtem victum fugauimus. *Excluſimus æquore toto.*] Maria late tenent noſtræ claſſes, hoſte nauibus deſtituto.

98. *Ad præmaturas,* &c.] Rei frumentariæ inops hoſtis, ſegetes vix dum maturas rapit.

99. *Votumque effecimus hoſti.*] In neceſsitatem pugnæ & illam deſperationem redegimus, vt ferro quam fame emori malint, modo non moriantur inulti.

101. *Belli pars magna, &c. multos in ſumma, &c. fortiſſimus ille eſt, &c.*] Bonam jam belli hujus partem tranſactam videtis; vbi vel tirones noſtri pugnam depoſcant. ſed videant, ne per temeritatem potius & inſolentiam imperiti

Hoc pro tot meritis ſolum te, Magne, precatur,
Vti ſe Fortuna velis, proceréſque tuorum
Caſtrorum, regéſque tui cum ſupplice mundo
Affuſi, vinci ſocerum patiare rogamus.
Humani generis tam longo tempore bellum
Cæſar erit? meritò, Pompeium vincere lentè,
Gentibus, indignum eſt, à tranſcurrente ſubactis.
Quò tibi feruor abit? aut quò fiducia fati?
De Superis ingrate times? cauſámque Senatus
Credere Diis dubitas? ipſa ſua ſigna reuellent,
Proſiliéntque acies. pudeat vidiſſe coactum.
Si duce te iuſſo, ſi nobis bella geruntur,
Sit iuris quocunque velint concurrere campo.
Quid mundi gladios à ſanguine Cæſaris arces?
Vibrant tela manus: vix ſigna morantia quiſquam
Expectat: propera, ne te tua claſſica linquant.
Scire Senatus auet, miles te, Magne, ſequatur,

An

Cauſam infirmam per ſe probabilem ſua facundia reddidit Cicero, de ineundo ſc. prælio. *Hortenſ.*

68. *Hic pro tot meritis, &c.*] Fortuna ſupplex inuitat, vt velis priſtina ſua & aſſueta benignitate vti.

-1. *Affuſi.*] Ad genua tua proſtrati, more ſupplicum. *Hortenſ.* *Fatiare rogamus.*] Facta tantum pugnæ copia.

72. *Humani generis, &c.*] Ab indigno; quaſi dicat, tam diu Cæſar humanas gentes bellis infeſtabit, vt nunquam ſit futurus illi finis bellandi. *Hortenſ.*

73. *Merito, &c.*] Gentes olim à te ſumma celeritate & quaſi in tranſcurſu deuictæ, eædemque ſub te iam militantes queruntur, neque id iniuria, tibi hanc tamdiu in manibus hærere victoriam.

76. *Superis ingrate times?*] Quorum propenſam benignitatem tot præliis victor expertus es.

79. *Si duce te iuſſo.*] Non iubente. Poſſes & *iuſſo* ſcribere, id eſt legitimo. *Si duce te iuſſo.*] Si tibi Senatus, non tu Senatui imperas, ſi te Senatus publicæ cauſæ & belli ducem creauit: permitte illi hoc iuris vt ſuo arbitrio, vbi res, tempus, locus poſtulant, prælium conſerat.

80. *Sit iuris quocunque velint.*] Imo *velim*, vt habent Mss. Loquitur autem Cicero, non ex ſua tantum, ſed & ex Senatus perſona. *Grotius.*

81. *Quid mundi gladios.*] Mora diſtines. *Arces? &c.*] Ne milites non imperium tuum morati, neque te cunctabundum expectantes reuulſis ſignis prælium ineant. *vel*, ne te deſerant, atque à te deficiant.

84. *Scire Senatus auet.*] Vtrum imperium hoc à Senatu delatum abſolute tibi arroges, tanquam ſub te Senatus militet: an æquam poteſtatem Senatui impertias.

85. *Re*

An comes. Ingemuit Rector, sensitque Deorum
Esse dolos, & fata sua contraria menti.
Si placet hoc, inquit, cunctis, similite Magno,
Non duce tempus eget, nil vltrà fata morabor.
Inuoluat populos vna Fortuna ruina,
Sitque hominum magna lux ista nouissima parti.
Testor Roma tamen Magnum, quo cuncta perirent,
Accepisse diem. potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit sine cæde subactum,
Captiuúmque ducem violatæ tradere Paci.
Quis furor, ô cæci, scelerum? Ciuilia bella
Gesturi, metuunt, ne non cum sanguine vincant.
Abstulimus terras, excluſimus æquore toto,
Ad præmaturas segetum jeiuna rapinas
Agmina compulimus, votúmque effecimus hosti,
Vt mallet sterni gladiis, mortéque suorum
Permiscere meis. belli pars magna peracta est

His,

85. *Rector.*] Pompejus. *Deorum esse dolos,* &c.] Et animo quasi calamitatem præsagiente timuit, ne furore & belli ardore diuinitus incitata multitudo, ipsum aduersus institutum, rationes, & consilia ad bellum traheret.

87. *Si placet hoc, inquit,* &c.] Si eo ventum sit imprudentiæ & vecordiæ, vt obsequio meo quam imperio & ductu Senatus vti malit: per me non stabit, quo minus sibi fata sua accersant.

89. *Inuoluat populos.*] *Epitrope.*

91. *Testor Roma.*] *Apostrophe. Magnum, quo cuncta perirent.*] Me fatalem hunc prælij diem non è mente mea instituisse, non approbasse; sed ab aliis mihi obtrusum atque imperatum tulisse.

92. *Potuit tibi vulnere nullo.*] Potuit sine sanguine Cæsar debellari, tempore & rerum inopia ad deditionem & pacis conditiones impulsus.

94. *Captiuumque ducem, &c.*] Cæsarem captum in nostrâ potestatem redigere, ac tradere in pristinam pacem, quam ipse prior violauit. *Hortens.*

95. *Ciuilia bella.*] Quod contra factum oportuit, vt ciuili sanguini parceremus.

97. *Abstulimus terras.*] Hostem victum fugauimus. *Excluſimus æquore toto.*] Maria late tenent nostræ classes, hoste nauibus destituto.

98. *Ad præmaturas, &c.*] Rei frumentariæ inops hostis, segetes vix dum maturas rapit.

99. *Votumque effecimus hosti.*] In necessitatem pugnæ & illam desperationem redegimus, vt ferro quam fame emori malint, modo non moriantur inulti.

101. *Belli pars magna, &c. multos in summa, &c. fortissimus ille est, &c.*] Bonam jam belli hujus partem transactam videtis; vbi vel tirones nostri pugnam deposcant. sed videant, ne per temeritatem potius & insolentiam imperiti

His, quibus effectum est, ne pugnam tiro paueret:
Si modo virtutis stimulis, iraque calore
Signa petunt. multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali. fortissimus ille est,
Qui promptus metuenda pati, si comminus instent,
Et differre potest. placet hæc tam prospera rerum
Tradere Fortunæ? gladio permittere mundi
Discrimen? pugnare ducem, quàm vincere, malunt.
Res mihi Romanas dederas Fortuna regendas:
Accipe maiores, & cæco in Marte tuere.
Pompeij nec crimen erit, nec gloria bellum.
Vincis apud Superos votis me Cæsar iniquis:
Pugnatur. quantum scelerum, quantumque malorum
In populos lux ista feret! quot regna iacebunt!
Sanguine Romano quàm turbidus ibit Enipeus!
Prima velim caput hoc funesti lancea belli,
Si sine momento rerum, partisque ruina
Casurum

rerum atque recenti victoria nimis elati hoc faciant, quam consulto, & ex vera fortitudine, quæ præcipit mediocritatem seruandam in adeundis declinandisue periculis, hostii itaque indulgeamus fugam sternamusque potius aureum fugienti pontem, quam eum desperatum lacessamus. Multos timor in extremum periculum ex desperatione rapuit. Magis itaque fortes nos præstabimus hostem instantem differendo, quam si prompte & cum fiducia formidabilia aggressi manum conseramus.

107. *Hæc tam prospera, &c.*] Res prosperas adeo certas exponere aleæ fortunæ?

108. *Gladio permittere, &c.*] Cruento Marti, cuius alea anceps.

110. *Res mihi Romanas, &c.*] Apostrophe ad Fortunam.

111. *Maiores.*] Auctiores factas auspiciis consiliisque meis. *Et cæco in Marte tuere.*] Et tu, si rem bello temerario contra consilia & prudentiam geri velis, ipsa geras.

112. *Pompeij nec crimen erit.*] Nec mihi crimini detur clades accepta belli non ex animo meo suscepti, nec laudi victoria, si qua eueniat.

113. *Vincis apud Superos, &c.*] Faciliores, expertus es deos ad exaudienda vota tua ô Cæsar iniqua, vt qui sanguine ciuili rem discerni cupis; quam mea, qui cunctando rem restituere citra cruorem voluerim. Impetrasti pugnam.

115. *Quot regna, &c.*] Quot reges in seruitutem rediget, si vincat, Cæsar?

116. *Enipeus.*] Thessaliæ fluu. lib. 6. vs. 373.

117. *Prima velim caput.*] Vtinam ego primus in bello cadam, modo id fiat sine partium mearum damno & calamitate.

118. *Sine momento.*] Motu, mutatione, aut calamitate. *Sulpit.*

119. Ne

Caſurum eſt, feriat: neque enim victoria Magno
Latior. aut populis inuiſum, hac clade peracta,
Aut hodie Pompeius erit miſerabile nomen.
Omne malum victi, quod ſors feret vltima rerum,
Omne nefas victoris erit. Sic fatur, & arma
Permittit populis, frænóſque furentibus ira
Laxat: & vt victus violento nauita Coro
Dat regimen ventis, ignauúmque arte relicta
Puppis onus trahitur. trepido confuſa tumultu
Caſtra fremunt, animique truces ſua pectora pulſant
Ictibus incertis. multorum pallor in ore
Mortis ventura eſt, faciéſque ſimillima fato.
Aduenisſe diem, qui fatum rebus in æuum
Conderet humanis, & quæri Roma quid eſſet,
Illo Marte palàm eſt. ſua quiſque pericula neſcit,
Attonitus maiore metu. quis littora ponto
Obruta, quis ſummis cernens in montibus æquor,
Ætheráque

119. *Neque enim victoria.*] Neque enim victoria è ciuium ſanguine parta maiori erit mihi lætitiæ quam mors.

120. *Aut populis inuiſum, &c.*] Victor, inuidia carere non potero, vt qui effuſo ſanguine ciuium vicerim: victus, vtique miſer ero, cauſa damnabitur ex euentu. infra vſ. 260.

122. *Omne malum victi.*] Victi calamitas recidet in ſcelus & dedecus victoris.

123. *Sic fatur, &c.*] *Sed audi Plutarchum.* Illi, inquit, Domitius, ſcil. Fauonius, Afranius & alij hæc dictitantes, Pompeium exiſtimationis retinendæ cupidum, amicorumque verecundia victum compulerunt, vti optimis conſiliis omiſſis, voluntates ipſorum & ſpes ſequeretur. Quod ſane vel nauis gubernatorem haud æquum erat facere, multo minus tot gentium atque exercituum imperatorem, qui tanquam malus medicus cupiditatibus male ſanorum ducum indulſit, metuens ſcil. ne ſalutem afferendo moleſtus eſſet; *in vita Pompeÿ.*

125. *Coro.*] Corus, ventus qui aduerſus Aquilonem flat ab occaſu ſolſtitiali. *Coro.*] Lib. 1. vſ. 406.

126. *Dat regimen ventis.*] Permittit.

129. *Ictibus incertis.*] Vario affectuum & conſiliorum impulſu.

130. *Mortis ventura eſt.*] Ex mortis metu. *Fato.*] Morti.

131. *Aduenisſe diem, &c.*] Vident adeſſe diem & prœlium quo dimicabitur de rerum ſumma, reſp. libertate, aut perpetua monarchia. in commune itaque timet quiſque de ſe ſecurus.

132. *Quid eſſet.*] Ciuitasne libera manſura, an ſub vnius imperium redigenda?

135. *Quis ſummis, &c.*] Cui enim vacet ſibi ſoli timere, cum videat vniuerſi machinam labaſcere ruereque, terris maria miſceri, & terras cælo?

Ætheráque in terras dejecto ſole cadentem,
Tot rerum finem, timeat ſibi? non vacat vllos
Pro ſe ferre metus: Vrbi, Magnóque timetur.
Nec gladiis habuêre fidem, niſi cotibus aſper
Exarſit mucro. tunc omnis lancea ſaxo
Erigitur: tendunt neruis melioribus arcus:
Cura fuit lectis pharetras implere ſagittis.
Auget eques ſtimulos frænorúmque aptat habenas.
Si liceat Superis hominum conferre labores,
Non aliter, Phlegræa rabidos tollente Gigantes,
Martius incaluit Siculis incudibus enſis:
Et rubuit flammis iterum Neptunia cuſpis,
Spiculáque extenſo Paan Pythone recoxit,
Pallas Gorgoneos diffudit in ægida crines,
Pallenæa Ioui mutauit fulmina Cyclops.
Non tamen abſtinuit venturos prodere caſus

Per

139. *Nec gladiis, &c.*] Quin & tela, tanquam parum acuta in ciuium cædem, ſubigunt cotibus.

140. *Exarſit mucro.*] Splenduit. *Lancea ſaxo.*] Cuſpis lanceæ retuſa acuminatur cote ſubacta.

143. *Stimulos.*] Calcaria.

144. *Si liceat Superos, &c.*] *Si parua licet componere magnis.*

145. *Non aliter, Phlegra, &c.*] Ita, vbi Gigantes Diis bellum indicebant in Phlegræis campis, quos alij in Italia fuiſſe volunt, inter Cumas & Neapolim, alij in Macedonia, quod innuit poëta in *tollenre*, hoc eſt, montibus congeſtis, Pelio ſuper impoſita Oſſa, &c. erigente. *Phlegra.*] Plegræi cãpi intrà Cumas iacent & Neapolim. *Hort.*

146. *Martius incaluit Siculis, &c.*] Sicula fornace recoxit Cyclops Martis frameam, Neptuni tridentem, Apollinis ſagittas in Pythone conficiendo hebetatas, anguineos crines in capite Meduſæ quos Pallas geſtabat in ægide, ſcuto ceu lorica ſua; fulmina quibus mox Iupiter vſurus erat contra Gigantes apud Pallenen opp. Macedoniæ, quam & Phlegram olim dictã Stephanus ex Eudoxio tradit, & Euſtathius in catalogo.

150. *Pallenæa, &c.*] Pallene enim eſt oppidum Macedoniæ ſeu Thraciæ, quod & Phlegra aliquando dictum fuit; *Fulmina* ergo *Pallenæa* vocat Poëta, vel quibus mox Iupiter apud Pallenen contrà Gigantes vſus eſt. *Hort. Cyclops.*] Quiſpiam è miniſtris Vulcani: *Brontes aut Steropes aut nudus membra Pyracmon.*

151. *Non tamen abſtinuit, &c.*] De prodigiis quæ Pompeio cladem portendebant, vide quæ fuſius referunt Plut. in Pomp. & Cæſ. vitis, Appian. lib. 2. de bello ciu. Dio lib. 31. Cæſ. comment. 3. Val. Max. l. 1. c. 6. Cn. *inquit. Val. Max.* Pompeium Iupiter omnip. abunde monuerat, ne cum C. Cæſare vltimam belli fortunam experiri contenderet: Egreſſo à Dyrrhacio aduerſa agmini eius fulmina iaciens, examinibus apum ſigna obſcurando, ſubita triſtitia

Per varias Fortuna notas. nam Theſſala rura
Cùm peterent, totus venientibus obſtitit æther:
Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes:
Aduerſaſque faces, immenſoque igne columnas,
Et trabibus miſtis auidos typhonas aquarum
Detulit, atque oculos ingeſto fulgure clauſit.
Excuſſit criſtas galeis, capuloſque ſolutis
Perfudit glædiis, ereptáque pila liquauit:
Æthereoque nocens fumauit ſulfure ferrum.
Nec non innumero cooperta examine ſigna,
Vixque reuulſa ſolo, maiori pondere preſſum
Signiferi mersère caput, rorantia fletu,
Vſque ad Theſſaliam Romana, & publica ſigna.

Admotus

ſitia implicatis militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipſis altaribus hoſtiarum fuga, &c. die autem prœlii conſtat in delubris Deûm ſua ſponte ſigna conuerſa, &c. *Proderet.*] Significare variis portentis futuræ pugnæ euentum. Hortenſ.

153. *Obſtitit æther.*] Terruit, ne procederent.

154. *Fregerunt fulmina nubes.*] Nubes refringebant fulmina in faciem & oculos aduerſos.

155. *Aduerſaſque faces.*] Aether detulit ex aduerſo Meteora ignita. λύχνους inſtar facis in ſuperiore parte accenſos. *immenſoque, &c.*] Ignis perpendicularis exhalationes formam columnæ pyramidalis referentes; ὄθνοι, exhalationibus formam trabis repræſentantibus in longum porrectis.

156. *Auidos typhonas.*] Mss. habent *pythonas*: & exponunt ſcholiaſtæ, ignes forma ſerpentum. Fort è *ſiphonas* legendum. Plin. l. 2. c. 49. *Ex eodem genere & in longam veluti fiſtulam nubes aquam trahit.* Grotius. *Typhonas aquarum.*] Ventos vorticoſos qui ſine fulmine effringunt nubes; fulmina non ignita, Plin. l. 2. c. 48.

158. *Excuſſit criſtas galeis.*] De effectibus iſtiuſmodi fulminis ſubtilis, diſcutientis & vrentis, vide Philoſophos meteorolog.

160. *Æthereoque nocens fumauit ſulfure ferrum.*] Fulmine, quod ſulfureæ eſt naturæ.

161. *Nec non innumero, &c.*] Vide quæ ad vſ. 132. ſupra.

162. *Vix reuulſa ſolo.*] Signa vix è ſolo emouit ſignifer multa vi nixus & inclinatus, quod mali erat ominis. *Maiori pondere preſſum.*] Quo violentius exatrahebat, hoc magis pronum caput in terram fuit, vel maiori onere preſſus, caput demittere cogebatur. *Hort. Sulp.*

163. *Rorantia fletu, &c.*] Maduere quaſi fletu aut ſudore ſimulachra deorũ quæ ſecũ ferebãt Romani, adhuc publica, donec ea priuati iuris feciſſet pugna Pharſalica.

164. *Publica ſigna.*] Anaphora eſt. nam vox *ſigna* præceſsit eadem periodo, verſu ante quarto. Dicit autẽ illa ſigna fuiſſe publica Populi Romvſq; ad pugnã Pharſalicã. Poſtea enim nulla in Cęſarẽ niſi priuata arma. Similis locus Taciti: *Poſtquam Brutо & Caſſio cæſis nulla iam publica arma.* Grot.

Admotus Superis diſcuſſa fugit ab ara
Taurus, & Emathios præceps ſe iecit in agros;
Nullâque funeſtis inuenta eſt victima ſacris.
At tu, quos ſcelerum Superos? quas ritè vocaſti
Eumenidas Cæſar? Stygij quæ numina regni?
Infernúmque nefas? & merſos nocte furores?
Impia tam ſæuè geſturus bella litaſti?
Iam dubium monſtriſne Deûm, nimióne pauori
Crediderint: multis concurrere viſus Olympo
Pindus, & abruptis mergi conuallibus Æmus,
Edere nocturnas belli Pharſalia voces,
Ire per Oſſæam rapidus Bœbeida ſanguis:
Inque vicem vultus tenebris mirantur apertos,
Et pallere diem, galeíſque incumbere noctem,
Defunctoſque patres, & cunctas ſanguinis vmbras
Ante oculos volitare ſuos. ſed mentibus vnum

Hoc

165. *Admotus Superis, &c.*] Supra ad vſ. 152. & lib. 1. vſ. 613. Nunquam imminentis ruinæ manifeſtiora prodigia, fuga victimarum, examina, inſignes interdiu tenebræ. Florus lib. 4. c. 2.

167. *Nullâque funeſtis, &c.*] Quæ litaret, aut victoriam ſignificaret.

168. *At tu, quos ſcelerum Superos?*] Inſeſtus vbique Cæſari poëta Stygios illum Deos nefarij ſceleris autores & Furias ſollicitaſſe inſimulat; quem tamen Appianus refert nocte media perfectis ſacris inuocaſſe Martem, parentémque ſuam Venerem, templum Victoriæ fauenti veniſſe, &c.

169. *Eumenidas*] Furias ſic dictas κατ' ἀντίφρασιν, quaſi quiuis potius quam propitias & benignas. *Horten.*

172. *Iam dubium monſtriſne Deum.*] Dubiũ eſt apparuerintne illa prodigia, an Panico timore perterriti Pompejani ſibi viſi ſint audire noctu clamorem ſtrepitumque bellicum, videre concurſus montium, lacus fluere ſanguine, per tenebras aperte videri facies ſuorum, pallere diem, tenebras circumfundi galearum nitori, parentum & conſanguineorum vmbras ſibi ob oculos verſari.

173. *Concurrere.*] Concertare, vt mons monti illideretur. *Sulpit.*

176. *Oſſæam Bœbeida, &c.*] Lacum Theſſaliæ ad radicem Oſſæ. *Bœbeida.*] Mss. variant: Sed veram eſſe hanc lectionem, docet nos Strabo libri IX. *Grotius.*

177. *Mirantur apertos.*] Imò *operros*, vt habet M s s. conſenſus. Vident alter alterius ora ſubitis tenebris obducta. *Grot. Apertos.*] Inſignes erant interdiu tenebræ, inquit, Florus.

178. *Incubere.*] Circumfuſam eſſe.

180. *Sed mentibus vnum, &c.*] Quod qui vtrinque ſceleſto & impio furebãt voto interficiendi patres fratreſque, nõ potuerunt terreri his mõſtris; quinimo fruebãtur, & omen hinc capiebãt perpetrandi ſceleris quod conceperant.

181. *Veti*

Digitized by Google

Hoc ſolamen erat, quòd voti turba nefandi
Conſcia, quæ patrum iugulos, quæ pectora fratrum
Sperabat, gaudet monſtris, mentiſque tumultu,
Atque omen ſcelerum ſubitos putat eſſe furores.
Quid mirum, populos, quos lux extrema manebat
Lymphato trepidaſſe metu? præſaga malorum
Si data mens homini eſt, Tyriis qui Gadibus hoſtes
Adjacet, Armeniúmque bibit Romanus Araxem:
Sub quocunque die, quocunque eſt ſidere mundi,
Mœret, & ignorat cauſas, animúmque dolentem
Corripit: Emathiis, quid perdat, neſcit in aruis.
Euganeo, ſi vera fides memorantibus, Augur
Colle ſedens, Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei diſpergitur vnda Timaui,
Venit ſumma dies, geritur res maxima, dixit:
Impia concurrunt Pompeij & Cæſaris arma.

Seu

181. *Vota turba nefandi.*] Omnia hæc de Pompeianis militibus intelligenda ſunt, quos extrema lux verè manebat. Nec obſtat illud; Quod patrum iugulos, &c. In vtroque enim exercitu, tum in fratres, tum in omnes paria vincendi erant deſideria. *Horenſius.*

185. *Quid mirum, &c.*] Quid vero mirum, ſi hi, cum loci, tum mortis vicina (in qua multa præſcire ſæpe datur) mente correpti futuram cladem præſagierint: cum & Romani paſſim in extremis orbis partibus degentes, eo die mœſti fuerint, neque tamen mœroris cauſam ſcirent;

186. *Lymphato.*] Lib. 1. vſ. 496.

187. *Tyriis qui Gadibus.*] Inſ. extremæ Hiſpaniæ, in qua ciuitas colonia Tyriorum.

188. *Araxem.*] Armeniæ fluu.

189. *Sub quocunque die.*] Sub quacunque cœli plaga.

191. *Quid perdat &c.*] Libertatem ſuam, pugna hac in Pharſalicis campis oppreſſam.

192. *Euganeo, &c.*] Patauij, C. Cornelius, diuinandi ſcientia nobilis, cum eo die quo depugnatum eſt auguria obſeruaret, primo tempus ipſum pugnæ notauit, idque iis qui aderant ſignificauit: deinde ad obſeruanda ſigna iterum conuerſus, diuino quodam furore afflatus exiluit, vociferatus, *Vincis ô Cæſar, &c.* Plut. in Cæſ. Patauini autem dicti ſunt Euganei, Henetis & Troianis oriundi.

193. *Aponus terris, &c.*] Aliis, vrbs in agro Patauino: Aliis, fluuius. Mibi fons videtur eſſe ex Suetonio in Tib. cap. 14.

194. *Antenorei Timaui.*] Fluu. in regione Venetorum, ad cuius fontem Antenor Troia profugus Patauium condidiſſe fertur. Virg. 1. Aeneid. *Diſpergitur vnda.*] Septem, *aliis nouem* oſtiis in mare exire creditus, qui tamen ipſe hodie vix extat.

197. *Seu*

Seu tonitrus, ac tela Iouis præsaga notauit:
Aëra seu totum discordi obsistere cælo,
Prospexitque polos: seu lumen in æthere mœstum
Solis in obscuro pugnam pallore notauit.
Dissimilem certè cunctis, quos explicat, egit
Thessalicum Natura diem: si cuncta perito
Augure mens hominum cœli noua signa notasset,
Spectari è toto potuit Pharsalia mundo.
O summos hominum, quorum Fortuna per orbem
Signa dedit, quorum fatis cælum omne vacauit.
Hæc & apud seras gentes, populósque nepotum,
Siue sua tantùm venient in secula fama,
Siue aliquid magnis nostri quoque cura laboris
Nominibus prodesse potest: cùm bella legentur,
Spésque metúsque simul, perituráque vota mouebunt:
Attonitique omnes veluti venientia fata,
Non transmissa legent, & adhuc tibi, Magne, fauebũt.
Miles vt aduerso Phœbi radiatus ab ictu
Descendens:

197. *Seu tonitrus, &c.*] Siue illud è tonitru & fulminibus aduerterit, siue è sideru positione, siue è tristi cœli, Solis, æteriſque facie. Fuit enim ille dies omnibus aliis dissimilis: quem si obseruassent periti vbique augures, non fuerat difficile cladem Pharsalicam in omni mundi parte sensisse.

198. *Aëra seu totum, &c.*] Siue animaduertit, cœlestia corpora pugnare cum mundo; ac recusare naturæ lege cursum suum torquere. *Hortens.*

199. *Prospexitque.*] *Perspexitque* habent omnes Mss. *Grotius.*

205. *O summos hominum.*] Lucanus *summos homines* vocat, quos Maro *Romanos rerum dominos. O summos hominum.*] O quanti erant Romani, quantæ supra alias omnes gentes Diis curæ; vt quorum rebus notandis signandisque vniuersum cœlum intentũ caueret.

207. *Hæc & apud, &c.*] Atque bella hæc vbi posteri acceperint vel fama vel ex historiarum monimentis, carminis forte hujus mei labore, si modo is fit qui vitalitatem mereatur: varie afficientur, spe bona solicitisque votis (sat scio) Pompejo fauebunt. Neque enim legent audientue tanquam transacta & præterita, sed cum studio & affectu tanquam præsentia & euentura.

208. *Sua fama, &c.*] Quæ multis post sæculis in rebus humanis erunt, & ad posteritatem fama hujus pugnæ ac cladis perueniet. *Hortens.*

214. *Peritura vota mouebunt.*] Id est, desiderabunt frustrà lectores, vt Pompejus victor futurus sit. *Sulpit.*

214. *Miles vt aduerso, &c.*] Narrat Poëta, quo ordine Pompejus prior suam aciem instruxerit, & quos quibus cornibus præfecerit. *Hort. Miles.*] Exercitus Pompeij qui importunitate omnium coactus contra animi sui sententiam

215 *Descendens totos perfudit lumine colles,*
Non temerè immissus campis: stetit ordine certo
Infelix acies. cornus tibi cura sinistri
Lentule, cum prima quæ tum fuit optima bello,
Et quarta legione, datur: tibi numine pugnax
220 *Aduerso, Domiti, dextri frons tradita Martis.*
At medij robur belli fortissima densant
Agmina, quæ Cilicum terris deducta tenebat
Scipio, miles in hoc, Libyco dux primus in orbe.
At iuxta fluuios, & stagna vndantis Enipei,
225 *Cappadocum montana cohors, & largus habenis*
Ponticus

ventiam & consilium pugnare, eduxit copias, aciem instruxit. *Aduerso Phœbi.*] Orientis Solis radij à fronte percusserunt Pompeianos instructos, Cæsari autem ab ortu Sol auersus profuit.

215. *Perfudit lumine, &c.*] Proinde Cæsar ortum; Pompeius occasum tenebat. *Lumine colles.*] Armorum fulgore.

216. *Non temere immissus campis.*] Prudenter & optimo consilio instructus. Quippe nihil temere facturus Pompeius videbatur. *Appian.*

217. *Infelix acies.*] Iniquo fato cessura, & vincenda. *Cornus tibi cura, &c.*] Lentulo quidem dextrum cornu tribuit Appianus, quod Pompeio Plutarchus, vti sinistrum Domitio. Cæsar autem refert Pompeium præfuisse sinistro cornu, in quo erant legiones duæ, Prima & Tertia sub initio dissensionis à Cæsare traditæ ex S.C. Quod verisimilius est, vt validissimum exercitus firmamentum obiiceretur Cæsari, qui erat in dextro cornu cum Sylla & decima legione.

219. *Pugnax.*] Quâ pugnax fuerit iste L. Domitius (nam Cn. Domitio à Cæsare stetit mediamque aciem tenuit) vide quæ ad vs. 479. lib. 2.

220. *Aduerso, Domiti.*] Recte. namq; Corfinij obsessus, à suis militib° Cæsari traditus & ab eo dimissus, l. 2. Massilienſi classi præfect° & inde victus aufugit. lib. 3. hic victus cæsusque est, infra vs. 600. *Dextri frons, &c.*] Cornu dextrũ.

221. *At medij robur, &c.*] Mediam aciem tuebatur Scipio Pompeij socer, cum 8. legionibus, quas secum habuerat in Syria cui præfuit, aduocatus inde à Pompeio per literas. Adiuncta Cilicensi legione, & cohortibus quas ex Hispania traduxerat Afranius.

223. *Miles in hoc, &c.*] Hic militabat sub Pompeio, sed æquo classicorum & prætoris honore, pugnæ mox Pharsalicæ reliquias in Africam traduxit, atque ibi dux creatus est contra Cæsarem.

224. *At iuxta fluuios, &c.*] Robur & fiducia belli in Italis erat. Sociorum copiæ hinc inde ad ostentationem prolatæ. Dextrum cornu muniuerat Pompeius Enipeo amne, cui Cappadocas & Ponticos equites adiecisse videtur.

225. *Cappadocum, &c.*] Quorum regem fuisse Ariarathem, paulo antè demonstrauimus. Ipsa regio montosa est, vnde opinor poëtam Cappadocum *cohortem montanã* appellare; siue adeo, quod castra sua in collibus, vnde descendebant, habuerint. *Hortensius. Largus habenis.*] Laxis vsus lo-

227. Te-

Ponticus ibat eques. ſicci ſed plurima campi
Tetrarchæ, regeſque tenent, magnique tyranni,
Atque omnis Latio qua ſeruit purpura ferro.
Illuc, & Libye Numidas, & Creta Cydonas
Miſit: Iturais curſus fuit inde ſagittis:
Inde truces Galli ſolitum prodiſtis in hoſtem:
Illic pugnaces commouit Iberia cetras.
Eripe victori gentes, & ſanguine mundi
Fuſo, Magne ſemel, totos conſume triumphos.
Illo forte die Cæſar ſtatione relicta,
Ad ſegetum raptus moturus ſigna, repentè
Conſpicit in planos hoſtem deſcendere campos,
Obliúmque videt votis ſibi mille petitum
Tempus, in extremos quo mitteret omnia caſus.
Æger quippe moræ, flagránſque cupidine regni,
Cœperat exiguo tractu ciuilia bella
Vt lentum damnare nefas. diſcrimina poſtquam
Aduentare

227. *Tetrarchæ.*] Tetrarcha, qui quartam regni partem tenet. *Regeſque tenent.*] Omnes purpurati dynaſtæ & principes auxiliares.

228. *Quæ ſeruit purpura ferro.*] Summatim omnes purpurati Reges, dynaſtæ ac principes ſubjecti imperio Rom. *Horten.*

229. *Creta Cydonas.*] Sagittarios miſit Creta inſ. cuius Cydon vrbs.

230. *Iturais curſus fuit inde ſagittis.*] Ituræi pop. Cœl. Syriæ. Plin. lib. 3. cap. 23. Strab. lib. 16. Flau. Vopiſ. Virgi. Georg. 2. *Ityræos rauci torquentur in arcu.*

231. *Galli.*] Allobroges qui à Cæſ. ad Pomp. profugerant lib. 6. vſ. 268. & alij forte. *Solitum prodiſtis in hoſtem.*] Cæſarem, contra quem in Gallia olim pugnabatis.

232. *Iberia.*] Hiſpania. *Cetras.*] Scuta breuia lunata.

233. *Eripe victori gentes.*] Collatas huc omnes vndique gentes obiice Cæſari, & Pompei, internecione delendas, ita non erunt quibus imperet, de quibus triumphet.

235. *Illo forte die Cæſar, &c.*] Cæſar, deſperata belli copia ea nocte tres legiones emiſerat frumentatum. vbi vero aciem Pompeij longius à vallo progreſſam videret, ſuos conuocari iuſſit, & lætus pugnam apparat.

239. *In extremos caſus, &c.*] Quo tempore de ſumma rei dimicaret. *Horten.*

240. *Æger quippe moræ.*] Moræ impatiens & certaminis de rerum ſumma ſtudio ardentem tædere cœperat belli protracti.

241. *Exiguo tractu.*] Paruo momento; vel paruo ſpatio quo pugna differebatur. *Sulpit.*

242. *Diſcrimina poſtquam, &c.*] Verum vbi in proximo vltimum diſcrimen adeſſe vidit, ſubſedit illi aliquantum ferox animus. *Sed hæc malignè in Cæſarem, vt omnia noſter, neque enim illi vnquam maior alacritas & fiducia, vt teſtantur omnes hiſtorici.*

245. Ne

Aduentare ducum, ſupremáque prælia vidit,
Caſuram & fati ſenſit nutare ruinam,
Illa quoque in ferrum rabies promptiſſima, paulum
Languit, & caſus audax ſpondere ſecundos
Mens ſtetit in dubio, quam nec ſua fata timere,
Nec Magni ſperare ſinunt: formidine merſa,
Proſilit hortando melior fiducia vulgo.
O domitor mundi, rerum fortuna mearum,
Miles, adeſt toties optatæ copia pugnæ.
Nil opus eſt votis: iam fatum accerſite ferro.
In manibus veſtris, quantus ſit Cæſar, habetis.
Hæc eſt illa dies, mihi quam Rubiconis ad vndas
Promiſſam memini, cuius ſpe mouimus arma,
In quam diſtulimus vetitos remeare triumphos.

Hæc

245. *In ferrum.*] In pugnam, quaſi Cæſar delectatus fuiſſet rabie pugnandi. *Hortenſ.*

247. *Nec ſua fata timere.*] Neque enim ſua felicitas permiſit illi deſperare; neque Pompeij aduertenti felicitatem, erat cur valde ſperaret.

248. *Formidine merſa, &c.*] Quoniam vero ducis ſciebat eſſe, ſecum metuere omnia; coram milite, nihil ſuos oratione cohortaturus, *Spem vultu ſimulat, premit altum corde timorem.*

249. *Melior fiducia.*] Dubius erat ſpei metuſque: ſed metu ſuppreſſo, ſpem aperit, vt quæ vtilior incitandis militum animis. Dux ſecum metuere omnia debet; coram milite, nihil. *Grotius.* Vel *fiducia.*] Qui melius videret ſuis rebus, quã vulgus militum, quos ad pugnam hortaretur. *Hortenſ.*

250. *O domitor, &c.*] Oratio Cæſaris ad milites, generis deliberatiui, hortatoria eſt, ad prælium fortiter ineundum. Captat benevolentiam, reddit attentos: narrat: perſtringit aduerſarium. Hortatur à ſpe commodorum, & primum quidem à præcedentibus promiſſis. Perorat aptè. *Hortenſius. Mundi &c.*] Galliæ, Germaniæ, Britanniæ, Hiſpaniæ CCCC. fere nationibus patriæ additis. vt habet Appianus in oratione quam Cæſari affingit, quam ſi placet cum hac conferas.

251. *Adeſt toties optatæ, &c.*] Copia pugnæ quam toties optauimus data, non ociosis votis, ſed ſtrenuis gladiis fabricanda eſt nobis fortuna noſtra.

253. *In manibus veſtris.*] Fortunam, virtutem, liberalitatem, fidem Cæſaris, totum denique Cæſarem, quantus eſt, habetis.

254. *Mihi quam Rubiconis.*] Lib. 1. vſ. 359.

256. *In quam diſtulimus, &c.*] Quæ fortiter & proſpere geſta dabit, nobis dilatos negatoſque triumphos. Vel qui dies non ſolũ nobis dabit victoriam, ſed belli ciuilis finẽ: diſtulimus enim triumphos ſuperiores de bello Gallico & Britannico, quos inimici nobis negarunt. *Hortenſ.*

257. Qua

Hæc eadem est hodie, quæ pignora, quæque penates
Reddat, & emerito faciat vos Marte colonos.
Hæc, fato quæ teste probet, quis iustius arma
Sumserit, hæc acies victum factura nocentem est.
Si pro me patriam ferro flammisque petistis,
Nunc pugnate truces, gladiisque exoluite culpa.
Nulla manus belli, mutato iudice, pura est.
Non mihi res agitur, sed vos, vt libera sitis.
Turba, precor, gentes vt ius habeatis in omneis.
Ipse ego priuata cupidus me reddere vita,
Plebeiaque toga modicum componere ciuem:
Omnia dum vobis liceant, nihil esse recuso.
Inuidia regnate mea. nec sanguine multo
Spem mundi petitis: Grauis delecta iuuentus
Gymnasiis

257. *Quæ pignora, &c.*] Quæ vos hostes declaratos restituat patriæ, coniugibus, liberis: quæ vos stipendiis defunctos debellatoque bello militiæ eximat, agrisque donet.

258. *Et emerito.*] Ita melius quam *emeritos*. Hæc dies bello debellato, colonos vos faciet. *Gror. Emerito.*] Alij, *emeritos*.

259. *Hæc fato teste.*] Hodie fatum, hoc est, prædestinatio diuina testabitur præsenti nostra victoria; nostrane causa iustior sit, an inimicorum. *Horrens. Fato quæ teste, &c.*] Ita Cic. pro Ligario de hac ipsa causa. *Nunc melior certè ea iudicãda est, quam etiam Dij adiuuerunt.* l. 1. Vf. 128. & Cæsar apud Appianum. *Hæc dies cunctorum adferet iudicium.*

261. *Si pro me, &c.*] Lib. 1. Vf. 378.

262. *Gladiosque.*] Iustitiam cauis gladiis adstruite. *Exoluite culpa.*] Si enim Dij victoriam dederint, ea testabitur culpam in inimicis esse, ac vos iuste gladios strinxisse. *Horrens.*

263. *Mutato iudice.*] Sub aduersario iudice.

266. *Ipse ego priuata cupidus, &c.*] Intrà vrbem enim nec Dictatores, nec Coss. nec alij magistratus, in alia veste quam in prætexta fuere: extrà vrbem paludati, quoties ergò Dictatores propter negotia vrbana creari, ij prætexta more reliquorum. Sylla deposita Dictatura, & eius insigni toga prætexta, togæ communi, id est, puræ reddidit; quod & Cæsar de se hic ait. *Ferrarius. Priuata, &c. Plebeiaque toga.*] Me in ordinem redigere.

269. *Inuidia regnate mea.*] Vestra licentia cedat in inuidiã meã. mihi inuideatur, modo vos regnetis. *Nec sanguine multo.*] Non difficile est (inquit Cæsar apud Appianum) tyrones inexpertosque viros ab his, qui laboribus ac prælijs assueti sunt, superari, &c. & hæc de Italis loqui me putare. Sociorum quippe nulla cura aut ratio habenda est, neque enim cum illis pugnandum credite. Mancipia sunt è Syria, Phrygia & Lydia ad fugiendũm continuo seruiendumque parata, &c.

270. *Grauis delecta iuuentus.*] Delicati ac molles Græci, lingua & ludis quam manu & armis promptiores.

272. *Vix-*

Gymnasiis aderit, studioque ignaua palæstræ,
Et vix arma ferens, & mistæ dissona turbæ
Barbaries; non illa tubas, non agmine moto
Clamorem latura suum. ciuilia pauca
Bella manus facient: pugna pars magna leuabit
His orbem populis, Romanumque obteret hostem.
Ite per ignauas gentes, famosaque regna,
Et primo ferri motu prosternite mundum:
Sitque palam quas tot duxit Pompeius in vrbem
Curribus, vnius gentes non esse triumphi.
Armenióne mouet, Romana potentia cuius
Sit ducis? aut emptũ minimo vult sanguine quisquã
Barbarus Hesperiis Magnum præponere rebus?
Romanos odêre omnes, dominósque grauantur,
Quos nouêre, magis. sed me Fortuna meorum
Commisit manibus, quorum me Gallia testem
Tot fecit bellis. cuius non militis ensem
Agnoscam? cælúmque tremens cùm lancea transit,
Dicere

272. *Vix arma ferens, &c.*] Imbelles Barbari linguis confusi, disciplinæ inexperti & inepti, neque laturi ipsa concurrentium agminum signa & clamores. *Mistæ dissona turbæ.*] Turba barbarorum confusa diuersarum gentium linguis, quæ res vehementer in prælio victoriæ obest; vbi nulla gens in pugna alterius linguam intelligit. *Hortens.*

274. *Ciuilia pauca, &c.*] Non adeo multi ciues sunt aduersus quos dimicandum est, maximus pugnæ labor versabitur in conficiendis gentibus externis, leuandoque orbe his populis Rom. nominis hostibus.

277. *Ite per ignauas gentes.*] Sternite ac proculcate ignauas has & infames gentes promiscue hic collectas.

280. *Curribus.*] Triumphis. *Vnius gentes non esse triumphi.*] Non dignas esse, de quibus vnus agatur triumphus.

281. *Armenióne mouet, &c. Romanos odêre omnes.*] Creditisne gentes has externas curare quis Rom. Imperio præsit? aut sanguinis sui vel minima impensa laboraturos vt Pompejus rebus Italicis præficiatur? Imo odere Romanos, quibus grauate seruiunt: & eos quam nos impensius; quos meminerunt sibi seruitium hoc imposuisse.

282. *Aut emptum minimo.*] Ita Ms. non *nimio*. An externi vel minimum sanguinis impendere velint rei ad se non pertinenti? *Grotius.*

285. *Sed me Fortuna meorum.*] Pompejus se hostibus victis: at ego me amicis victoribus, quorum virtus, fides, probitas toties mihi spectata est in Gallicis bellis, credidi.

287. *Cujus non militis.*] Tela prope singulorum meorum noui.

288. *Lancea transit calum.*] Velut per aëra. *Sulpit.*

290. *Du-*

Dicere non fallar, quo sit vibrata lacerto.
Quòd si signa ducem nunquam fallentia vestrum
Conspicio, faciésque truces, oculósque minaces:
Vicistis. videor fluuios spectare cruoris,
Calcatósque simul Reges, sparsúmque Senatus
Corpus, & immensa populos in cæde natantes.
Sed mea fata moror, qui vos in tela ruentes
Vocibus his teneo. veniam date bella trahenti:
Spe trepido: haud vnquã vidi tam magna daturos,
Tam prope me Superos: camporum limite paruo
Absumus à votis. ego sum, cui Marte peracto,
Quæ populi, Regésque tenent, donare licebit.
Quone poli motu, quo cœli sidere verso,
Thessalica tantum, Superi, permittitis ora?
Aut merces hodie bellorum, aut pœna paratur.
Cæsareas spectate cruces, spectate catenas,
Et caput hoc positum rostris, effusáque membra,
Septorumque nefas, & clausi prælia campi.
Cum duce Syllano gerimus ciuilia bella.
Vestri cura mouet. nam me secura manebit

Sors

290. *Ducem.*] Me.

292. *Vicistis.*] Iam dudum certa vobis in manu est victoria.

295. *Mea fata.*] Victoriam meã.

297. *Trepido.*] Gestio, exulto.

298. *Tam prope me Superos.*] Tam quàm in procinctu præsentes & propitios.

299. *Votis.*] Victoria expetita. *Ego sum, &c.*] *A spe amplissimorum præmiorum eos accendit.*

301. *Quone poli motu, &c.*] Duplex interrogatio. Simile loquendi genus in decimo; *quaneosne tumores Mentc gerit famulus Magni ceruice reuulsa.* Grotius. *Quone poli motu, &c.*] Qua cœli facie & influxu permissum est Thessaliæ, vt sit tanti certaminis area? infra, vs. 847. Quone, id est, quonam, vt lib. 10. vs. 99.

304. *Cæsareas spectate cruces.*] *A metu pœnarum*, quæ me & vos pœnæ & cruciatus manent, si victi fuerimus.

305. *Caput hoc positum rostris.*] Caput hoc meum affixum rostris, qualia Syllanis temporibus facta vidimus.

306. *Septorumque nefas.*] Hoc est, Comitij, in quo stans populus Rom. suffragia ferre solebat. *Septa* hæc loca vocabantur in Campo Martio inclusa tabulatis, specie ouilium. Hinc & *septa* pro ouilibus subinde ponuntur. quare per epexegesin addit, *clausum campum.* Hortens. *Septorúmque nefas.*] Vide quæ ad vs. 195. lib. 2.

307. *Duce Syllano.*] Pompeio crudelitatem Syllæ, cuius magister equitum fuerat, referenti. lib. 1. vs. 326.

308. *Nam me secura, &c.*] De vobis

Sors quæsita manu: fodientem viscera cernet
Me mea, qui nondum victo respexerit hoste.
Dij, quorum curas abduxit ab æthere tellus,
Romanúsque labor, vincat, quicunque necesse
Non putat in victos sæuum distringere ferrum,
Quique suos ciues, quòd signa aduersa tulerunt,
Non credit fecisse nefas. Pompeius in arcto
Agmina vestra loco vetitu virtute moueri
Cum tenuit, quanto satiauit sanguine ferrum!
Vos tamen hoc oro iuuenes, ne cædere quisquam
Hostis terga velit: ciuis, qui fugerit, esto.
Sed dum tela micant, non vos pietatis imago
Vlla, nec aduersa conspecti fronte parentes
Commoueant: vultus gladio turbate verendos.
Siue quis infesto cognata in pectora ferro
Ibit, seu nullum violabit vulnere pignus,
Ignoti jugulum tanquam scelus imputet hostis.
Sternite

vobis solicitus sum. quid de me faciam, certum est. namque hæc dextra, si non victoriam mihi, necem certe dabit.

311. *Dij.*] O Dij, Romano huic discrimini intenti, illi è nobis concedite victoriam qui maiorem clementiam in victos exerciturus sit. *Quorum curas tellus, &c.*] Qui curatis terrena & Romanũ imperium. *Abduxit ab æthere*] Remouit, vt non solum cœlestia consideretis *Sulpit.*

312. *Quicunque necesse, &c. Quique suos ciues.*] Qui non sæuit in eos ciues qui contra se arma induerint. qui victis & in suam potestatem redactis parcit. Quod ego vsque feci.

315. *Pompeius in arcto.*] Pompeius vero, cum ad Dyrrhachium vos gemini valli anguſtiis clausos & fortitudinem vestram exercere loco iniquo impeditos oppressisset, ad satietatem ciues cecidit. lib. 6. vs. 163.

318. *Ne cædere quisquam, &c.*] Nolite hostes fugientes tam insequi, quam oppositos & pertinaciter in acie resistentes inuadere.

319. *Ciuis, qui fugerit, esto.*] Fugientes ciuium loco habere. Cæsar quippe multo ante Romæ testatus fuerat, se inter amicos habiturum eos qui neutram partem sequerentur. Pompeius verò discedens ab vrbe in senatu dixerat, eodem se habiturum loco, qui in castris Cæsaris fuissent.

320. *Sed dum tela micant.*] Aduersis autem & repugnantibus ne parcite. etiamsi fuerint cognati, fratres, verendi patres.

322. *Gladio turbate verendos.*] Ferite faciem venerandorum patrum. *Sulpit.*

325. *Ignoti jugulum tanquam scelus imputet hostis.*] Ita legit H. Grotius ex M.S. hoc sensu: Etiamsi quis propinquum nullum inuenerit quem occidat, cædem ego ignoti cuiusuis tanto ia beneficio accipiam, quam si mea causa parricidium fecisset. *vel*, pro scelere

Sternite iam vallum, foſſaſque implete ruina,
Exeat vt plenis acies non ſparſa maniplis.
Parcite ne caſtris: vallo tendetis in illo,
Vnde acies peritura venit. vix cuncta locuto
Cæſare, quemque ſuũ munus trahit, armáq; raptim
Sumpta viris: celeres capiunt præſagia belli;
Calcatíſque ruunt caſtris: ſtant ordine nullo,
Arte ducis nulla: permittunt omnia fatis.
Si totidem Magni ſoceros, totidémque petentes
Vrbis regna ſua funeſto in Marte locaſſes,
Non tam præcipiti ruerent in prælia curſu.
Vidit vt hoſtiles in rectum exire cateruas
Pompeius, nullaſque moras permittere bello,
Sed Superis placuiſſe diem: ſtat corde gelato
Attonitus: tantóque duci ſic arma timere
Omen erat. premit inde metus, totúmque per agmen
Sublimi

lere habeat externi hoſtis jugulũ petere, cum propinqui ad manum. Ceteri leg. *impetat*, hac mente: Quicunque contra ſtabit reſiſtetque, eius jugulum petite, nullo diſcrimine, cognatus ne an alienus ſit, habito. Micyl.

326. *Sternite jam vallum, &c.*] *Cæſar apud Appianum.* Ad pugnam exeuntes diruite mœnia, foſſas opplete, vt nihil niſi victores abeamus. Videant nos hoſtes ipſi deſtituros caſtris, ſciantque nobis ex neceſsitate iniunctum eſſe, eorum caſtris potiri, aut in prœlio cadere.

328. *Vallo tenderis in illo.*] Tentoria figetis intra vallum Pompeiorum caſtrorum.

331. *Celeres capiunt præſagia belli.*] Feſtini demoliuntur vallum caſtrorum, tanquam victoriæ omẽ capientes ſuprema Cæſaris verba: *Vallo tenderis in illo, vnde, &c.*

332. *Ordine nullo, Arte ducis nulla.*] Imo inſtructis opr. conſilio ordinibus procedebant. Dextro enim cornu vbi erat decima legio prætuit Sylla, & ipſe Cæſar contra Pompejum (ſupra v. 217.) reſtitit: Antonius ſiniſtrum cornu tenebat, vbi legio Nona adjuncta Octaua: in media acie erat Cn. Domitius. Ne vero à multitudine equitum circumueniretur, celeriter ex tertia acie ſingulas cohortes detraxit, atque ex his quartam inſtituit, equitatuique oppoſuit, &c. comment. ciu. bell. 3.

334. *Si totidem Magni ſoceros.*] Ea celeritate ruebant in prœliũ, ac ſi ſinguli fuiſſent Cæſares; ſinguli ſibi hac pugna regnũ appetiiſſent.

335. *Locaſſes.*] Noſtra emendatio eſt. antea *locaſſet*. Si *locaſſes*, hoc eſt, ſi quis locaſſet: *In cælum juſſeris, ibit.* Si tamen cum Mss. malis *locaſſet*, refer ad Cæſarem. Si, inquit, Cæſar totidem alios Cæſares in acie conſtituiſſet, non poterãt magis ad pugnã calere. *Groe.*

337. *In rectum, &c.*] Recta ex aduerſo in ſe tendere.

339. *Gelato.*] Formidine. ſic ſupra de Cæſar. v. 242.

341. *Omen erat.*] Inauſpicatum.

Irenit

Sublimi proiectus equo: Quem flagitat, inquit,
Vestra diem virtus, finis ciuilibus armis,
Quem quæsistis, adest. totas effundite vires;
Extremum ferri supereſt opus, vnáque gentes
Hora trahit. quisquis patriam, caróque penates,
Qui sobolem, ac thalamos, desertáque pignora quærit,
Ense petat: medio posuit Deus omnia campo.
Causa jubet melior Superos sperare secundos:
Ipsi tela regent per viscera Cæsaris, ipsi
Romanas sancire volent hoc sanguine leges.
Si socero dare regna meo, mundúmque pararent,
Præcipitare meam fatis potuêre senectam.
Non iratorum populis vrbíque Deorum est
Pompeium seruare ducem. quæ vincere possent
Omnia contulimus. subiêre pericula clari
Sponte viri, sacráque antiquus imagine miles.
Si Curios his fata darent, reducésque Camillos
Temporibus,

Premit inde metus.] Supprimit, dissimulat. *premit altum corde timorem.*

342. *Quem flagitat.*] In discrimen rerum.

343. *Finis ciuilibus armis.*]Vltimus belli labor.

346. *Vna hora trahit.*]Vnius horæ prælium tot gentes orbis vocat in periculum vitæ; vt vel succumbant; vel victores patriæ, coniugibus & liberis suis restituantur. *Hort. Quisquis patriam.*]Sibi quisque reditum ad suos esse, in hoc prœlio struat.

349. *Causa iubet melior, &c.*] Conscientia (inquit Pompeius apud Appianum) causæ nobis optima, pro libertate enim & patria pugnamus, iure legum freti, opinione recta, totque præcellentibus stipatis viris, &c.

351. *Sancire leges.*] Leges per Cæsarem propè euersas rursum stabilire & confirmare. *Horr. Hoc sanguine.*]Cæsaris. *Leges.*] Libertatem.

352. *Si socero dare, &c.*]Si orbis imperium in Cæsarem conferre statuissent Dij; me certe patriæ libertatis defensorem è vita sustulissent: Me vero propitij in viuis retinere voluerunt.

355. *Quæ.*] Tanta præterea potentia, tam ingentes apparatus, &c. Pompeius apud Appianum. *Vincere possent.*] Victoriam conferre.

356. *Subiere pericula, &c.*]Totque præcellentibus stipati viris, quorum pars Senatorij ordinis est, pars equestris, &c. Pomp. apud Appian. Reges item, tetrarchæ, dynastæ, multique alij nobilitate & grauitate venerandi.

357. *Sacraque imagine miles.*] Veterani milites; quique illustribus maioribus orti sunt; quorum imagines recensere possent. *Hortensius.*

358. *Si Curios hæ fata darent, &c.*]Si iam Curius Camillus, Decij (de quibus dictum lib. 2. vſ. 544. lib. 6. vſ. 787. & lib. 2. vſ. 308

Temporibus, Deciosque caput fatale vouentes,
Hinc starent. primo gentes oriente coactæ,
Innumeræque vrbes, quantas in prœlia nunquam
Exciuêre manus. toto simul vtimur orbe.
Quicquid signiferi comprensum id limite cœli
Sub Noton, & Boream hominū sumus, arma mouemus.
Nonne superfusis collectum cornibus hostem
In medium dabimus? paucas victoria dextras
Exigit: at plures tantum clamore caterua
Bella gerent. Cæsar nostris non sufficit armis.
Credite pendentes è summis mœnibus vrbis
Crinibus effusis hortari in prœlia matres.
Credite grandæuum, vetitúmque ætate Senatum
Arma sequi, sacros pedibus prosternere canos:
Atque ipsam domini metuentem occurrere Romam.
Credite, qui nunc est, populum, populúmque futurum
Permistas afferre preces. hæc libera nasci,
Hæc vult turba mori. si quis post pignora tanta
Pompeio locus est, cum prole, & coniuge supplex,
Imperij salua si majestate liceret,
Voluerer ante pedes. Magnus, nisi vincitis, exul,
Ludibrium soceri, vester pudor, vltima fata
Deprecor,

in viuis essent, continentissimi illi viri & constantissimi patriæ assertores, à nostra parte starent.

360. *Primo gentes.*] Vltima ex Asia adsunt auxiliares.

362. *Toto simul vtimur orbe.*] Totius orbis viribus.

363. *Quicquid signiferi, &c.*] Ex omni pop. subjecto Zodiaco, ab extremo Noto ad vltimum Boreā degentes habemus auxilia.

365. *Nonne superfusis collectum, &c.*] Annon facile erit expansa acie & equitatu circumuenire hostes nobis numero longe cedentes? Cæsar habuit cohortes 80. quæ summa erat 22000. quem numerum Pompeius duplo superabat, præter externos. Cæsari erant 1000. equites, Pompeio 7000.

369. *Credite pendentes, &c.*] Credite matronas Romæ & Senatores per ætatem arma sequi impotentes, ipsam vrbem timentem! ne libertatem amittat, ciues iam viuentes & postmodo nascituros, me denique cum coniuge & liberis supplicem, si fas est, implorare operam vestram hodie strenue nauatam.

375. *Hæc libera nasci.*] Futura posterа.

376. *Hæc vult.*] Præsens. *Pignora tanta.*] Res, quæ vobis debent esse charissimæ, vxores, Senatum, Romam, libertatem vestram & posteritatis.

380. *Vltima fata, &c.*] Exilio, imo ipsa morte fœdiorem, gratioremque

Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos,
Ne diſcam ſeruire ſenex. Tam mæſta locuti
Voce ducis flagrant animi, Romanáque virtus
Erigitur, placuítque mori, ſi vera timeret.
Ergo vtrinque pari concurrunt agmina motu
Irarum: metus hos regni, ſpes excitat illos.
Ha facient dextræ, quicquid non expleat ætas
Vlla, nec humanum reparet genus omnibus annis,
Vt vacet à ferro. gentes Mars iſte futuras
Obruet, & populos aui venientis in orbem
Erepto natale feret. tunc omne Latinum
Fabula nomen erit: Gabios, Vejóſque, Corámque
Puluere vix tectæ poterunt monſtrare ruinæ,
Albanóſque lares, Laurentinóſque penates
Rus vacuum, quod non habitet niſi nocte coacta
Inuitus,

uiorémque ſeruitutem deprecor, in ſenectute multo magis grauem & ſub ipſa vitæ meæ clauſula.

381. *Extremi cardinis annos.*] Vt enim januæ in cardinibus verſantur; ità vltima vitæ humanæ pars in ſenectute vertitur. Extremus enim vitæ cardo eſt ſenectus. in qua vltima ætas ſe vertit. *Sulpit. Hortenſ.*

383. *Romanaque.*] Si quidem vere Pompejus timeret, ne interiret Rom. libertas, *vel* ſi Rom. virtus vere tim.

385. *Metus hos, &c.*] Metus tyrannidis Pompejanos: ſpes ſummi imperij Cæſarianos.

387. *Ha facient dextræ.*] Hoc prœlium eam hominum cædem dabit, cui reſtituendæ non ſufficient omnes anni inſequentes, etiam in pace perpetua acti.

389. *Vt vacet.*] Quantumuis *Vacet à ferro.*] Viuat in pace. *Sulpit.*

390. *Et populos aui, &c.*] Et auferet venturæ ætatis prolem, ſublatis iis, qui ſobolem propagaſſent.

391. *Erepto natale feret.*] Pro *auferet*, tollet è rebus humanis, vt ex iis nulli procreentur. *Aui venientis*, pro temporis inſequentis populos. Et *natale* pro natali dixit. *Hortenſ. Tunc omne Latinum, &c.*] Vix fidem inueniet apud poſteros nomen & gloriam Italiæ tantam fuiſſe.

392. *Gabios.*] Italiæ vrbem in via Prænestina, à Rom. 20. M. paſſ. *Veioſque.*] Etruriæ opp. 18. M. paſſ. ab Vrbe. *Coramque.*] Latij pop. inter Velitram & Senam.

394. *Albanóſque lares.*] Longam Albam à Tullo Hoſtilio euerſam diruténque. *Laurentinóſque.*] Laurentum, oppid. Latij maritimum, regiam Latini.

395. *Rus vacuum, &c.*] Omnes has vrbes deſolatas & vaſtas factas oſtendent ruinæ, & loca inculta, niſi quod noui Coſſ. in monte Albano celebrent Ferias Latinas ex inſtituto Numæ, l. 5. v. 401. *Nocte coacta.* Id eſt, ipſe coactus ad ſacra, quæ illic fiunt Ioui Albano in Latinis feriis ex vetere Numæ Pompilij inſtituto.

Cæterum

Inuitus, queſtúſque Numam juſsiſſe, Senator.
Non ætas hæc carpſit edax, monimentáque rerum
Putria deſtituit: crimen ciuile videmus,
Tot vacuas vrbes. Generis quò turba redacta eſt
Humani? toto populi qui naſcimur orbe,
Nec muros implere viris, nec poſſumus agros.
Vrbs nos vna capit: vincto foſſore coluntur
Heſperia ſegetes: ſtat tectis putris auitis
In nullos ruitura domus: nullóque frequentem
Ciue ſuo Romam, ſed mundi face repletam,
Cladis eò dedimus, ne tanto in tempore bellum
Ium poſſet ciuile geri. Pharſalia tanti
Cauſa mali. cedant feralia nomina Cannæ,
Et damnata diu Romanis Allia faſtis.

Tempora

Cæterum Latinæ feriæ erant conceptiuæ, vt ipſi vocabant, quæ ſingulis annis à magiſtratibus in dies certos vel incertos concipiebantur, quibus pro communi ſalute totius Latij, Ioui Latiali, in monte Albano ſacra fiebant, idque à præfecto vrbis Latinarum feriarum cauſſa creato. In his feriis populis Latinis carnes diuidebantur ex præſcripto vetuſti fœderis inter Romanos & Latinos percuſsi, Sp. Caſsio, & Poſthumo Cominio Coſſ. *Hort. Nocte coacta.*] Ipſe Senator coactus, *vel* nocte, qua coactæ vrbes Lat. 47. eius ſacri participes conueniant.

397. *Non ætas hæc carpſit edax.*] Neque has vrbes edax vetuſtas abſumſit; ſed ciuile bellum in culpa, l. 1. v. 24. *Monumentaque rerum, &c.*] Senſus eſt: crimen ciuile in cauſa eſt, cur videmus tot patria monumenta collapſarum vrbium, quæ nulla ætas diminuit. Vel videmus tot vrbes vacuas, eſſe crimen ciuile. *Hort.*

398. *Crimen ciuile, &c.*] Italiæ ædificia non ætas deſtituit, ſed ia-cent culpa belli ciuilis. Vide pro-œmium Pharſaliæ. *Grotius.*

402. *Vincto foſſore, &c.*] Agros ſeruitia compedibus vincta colũt, dominis ciuili bello extinctis.

404. *In nullos ruitura domus.*] Vt quæ incolis deſtituta ſit.

405. *Mundi face repletam.*] Colluuie omnium gentium. Iuuen. Sat. 3. v. 61. *quota portio faecis Achææ, &c.*

406. *Ne tanto in tempore bellum.*] A pugna Pharſalica, ad noſtrã vſque tempeſtatẽ quamuis triũuirale bellum, non pauca hominum millia abſumpſerit. *Horten.*

407. *Pharſalia tanti.*] Ea in Pharſalicis campis clades ſuſtulit omnẽ exinde ciuilis belli ſegetẽ, tam paruo ciuium n. ſuperſtite.

408. *Cedant feralia nomina Cannæ.*] Cladi huic Pharſalicæ cedant Cannæ. (lib. 2. v. 46.)

409. *Damnata diu Romanis Allia faſtis.*] XVII. Kal. Sextiles, Allienſis in faſtos (de quibus lib. 5. v. 5.) relatus inter atros dies, quod eo die Tribuni militum legiones ad Alliam fluuium educentes, à Gallis victi ſunt & Vrbem amiſerint.

410. *Tem-*

Tempora signauit leuiorum Roma malorum:
Hunc voluit nescire diem. prô tristia fata.
Aëra pestiferum tractu, morbósque fluentes,
Insanámque famem, permissásque ignibus vrbes;
Mœniáque in præceps laturos plena tremores
Hi possent explere viri: quos vndique traxit
In miseram Fortuna necem, dum munera longi
Explicat eripiens aui, populósque ducésque,
Constituit campis: per quos tibi Roma ruenti
Ostendat quàm magna cadas. quò latiùs orbem
Possedit, citiùs per prospera fata cucurrit.
Omne tibi bellum gentes dedit omnibus annis:
Te geminum Titan procedere vidit in axem.
Haud multum terræ spatium restabat Eoæ,
Ut tibi nox, tibi tota dies, tibi curreret æther,
Omniáque

410. *Tempora signauit, &c.*] Fasti loquuntur leuiores illas clades Allienſem & Cannenſem, tacent hanc Pharſalicam grauem & triſtem memoratu.

412. *Aëra peſtiferum tractu.*] Suffeciſſent hi qui in prœlio Pharſalico ceciderunt reparandis damnis humani generis è peſte & morbis contagioſis, è fame, incendiis, terræ motibus. *Morboſque fluentes.*] Contagioſos, qui vrbes exhauriunt. *Hortenſ.*

414. *In præceps laturos, &c.*] Id eſt, hi viri explere potuiſſent tremores laturos mœnia vrbium in præceps.

415. *Quos vndique traxit.*] Quos ab omni orbis terræ parte in vnam hanc cladem contractas protriuit fortuna.

416. *Dum munera longi, &c.*] Dum vna quaſi ſynopſi explicitas fortuna rurſus eripuit tot multorum annorum victorias & triumphos.

417. *Explicat eripiens, &c.*] Dum ipſa fortuna *explicat*, id eſt, detegit ſeſe, qualis eſſet (nam prius viſa eſt fauorabilis) eripiens ſcil. Romæ, munera longi æui, id eſt, quicquid per tot ſæcula contulerat, vna hora auferens. quaſi dicat, hoc prœlio Fortuna tot ſæculorum munera, victorias & triumphos Romano imperio rurſum eripuit. *Badius. Glarean.* Vel *eripiens munera*, id eſt, ſubtrahens eos, qui intra multos annos nati ſunt. *Explicat.*] In pugna extendit. *Sulpit.*

419. *Quam magna cadas.*] Hinc enim Roma videre poterat, quas vires habuiſſet, & quam magnas amiſiſſet. *Hortenſ. Quò latius orbem, &c.*] Breui ori gyro Roma è ſumma rerum cecidit, quam quo tam amplum nacta fuerat imperium.

421. *Omne tibi bellum gentes.*] Singulis annis ſingula bella tibi adjecerunt alias poſt alias gentes.

422. *In axem.*] Ad Septentrionem, & meridiem.

423. *Haud multum terræ.*] Reſtabant Parthi tantum & Indi armis ſubigendi, vt ab Oriente ad Occidentem vniuerſus terrarum orbis Rom. imperio ſubjiceretur.

Digitized by Google

Omniáque errantes ſtellæ Romana viderent.
Sed retro tua fata tulit par omnibus annis
Emathiæ funeſta dies. hac luce cruenta
Effectum, vt Latios non horreat India faſces,
Nec vetitos errare Daas in mœnia ducat:
Sarmaticúmque premat ſuccinctus Conſul aratrũ:
Quòd ſemper ſæuas debet tibi Parthia pœnas,
Quòd fugiens ciuile nefas, redituráque nunquam
Libertas, vltra Tigrim, Rhenúmque receſſit,
Ac, toties nobis jugulo quæſita, negatur,
Germanum, Scythicumque bonũ: nec reſpicit vltrà
Auſoniam: vellem, populis incognita noſtris:
Vulturis vt primùm læuo fundata volatu
Romulus

425. *Romana viderent.*] Romanis ſubdita.

426. *Sed retro tua fata tulit.*] Sed vnus hic Theſſalici prœlij dies tot retro annorum fœlicia fata ſubuertit. *Par omnibus annis.*] Qui tantum damnum attulit, quantum vtilitatis omnes anni ſuperiores. *Sulpit.*

427. *Hac luce cruenta, &c.*] Hoc prœlio factum eſt, vt Romani Imperij maieſtas & gloria fieret contemptior apud exteras gentes, Indos, Daas, Sarmatas, Parthos.

428. *Faſces.*] Coſſ. ſummum Imperium.

429. *Nec vetitos errare Daas.*] Neque Scythiæ popul. ἀμαξοφορήτους vagis vrbes conſtituat Conſul.

430. *Sarmaticumque premat ſuccinctus Conſul.*] Neque Sarmatis vrbis loca deſignet Conſul ſuccinctus; quod fiebat aratro, ſubiunctis vacca & tauro, ſulcum ducente vbi mœnia ponerentur.

431. *Quod ſemper ſæuas debet.*] Quod Romani non vlti ſunt Craſſos cæſos, legiones victas & ſigna ablata. lib. 1. vſ. 10.

432. *Quod fugiens ciuile nefas.*] Quod periit nobis libertas, fuga extra Rom. Imperij terminos auecta, fugiens ciuile nefas, nunquam reditura

433. *Vltra Tigrim.*] Quaſi dicat, vltra terminos Imperij Romani. Sed cum infra dicat Germanis & Scythis conceſſam libertatem, vereor ne *Tanaim*, ſit legendum, quem vltra Scythæ, vt trans Rhenum Germani. vltra Tigrim certè Parthi regnabantur, non autem liberi erant. Itaque opponit Tacitus: *Acrior Arſacis regno Germanorum libertas.* Grotius. *Tigrim, Rhenumque.*] *Tanaim* legi oportere videtur, propter *Scythicum* quod ſequitur, & cui conuenit, vti *Rheno Germanum.* Parthi vltra Tigrim agnouerunt regem: vt mox vſ. 442. Scythiæ vltra Tanaim liberi erant.

434. *Iugulo quæſita.*] Mortis diſcrimine, dum tyrannos è medio tollere aggredimur.

435. *Germanum, Scythicumque bonum.*] Libertas; bonum quo fruuntur Germani & Scythæ.

436. *Vellem, &c.*] Quam libertatem vtinã Romani non nouiſſent vnquam; ſed ab Vrbe condita ad hæc vſque Theſſ. cladis tempora ſub regibus ſeruiiſſent.

437. *Vulturis vt primum, &c.*] Vbi

Romulus infami compleuit mœnia luco,
Vſque ad Theſſalicas ſeruiſſes Roma ruinas.
De Brutis, fortuna, queror. quid tempora legum
Egimus, aut annos à Conſule nomen habentes?
Felices Arabes, Medíque, Eoáque tellus,
Quam ſub perpetuis tenuerunt fata Tyrannis.
Ex populis, qui regna ferunt, ſors vltima noſtra eſt.
Quos ſeruire pudet. Sunt nobis nulla profectò
Numina: cùm cæco rapiantur ſecula caſu,
Mentimur regnare Iouem. ſpectabit ab alto
Æthere Theſſalicas, teneat cùm fulmina, cædes?
Scilicet ipſe petet Pholoën? petet ignibus Oeten,
Immeritaque nemus Rhodopes, pinúſque minantes?
Caſſius hoc potius feriet caput? aſtra Thyeſta
Abſtulit, & ſubitis damnauit noctibus Argos:
Tot ſimiles fratrum gladios, patrúmque gerenti
Theſſalia

Vbi augurio captato de nomine nouæ vrbi imponendo, Remo ſex vultures apparuerunt, Romulo 12. atque illius tempus huius ſuperaret numerus.

438. *Infami compleuit mœnia luco.*] Ad quod aſylum in luco, à Romulo ad augendum imperium, apertum confugêre ſerui, iudiciis obnoxij, ſcelerati. *Aut paſtor fuit aut illud quod dicere nolo.* Iuuen. Sat. 8. vſ. vlt.

439. *Theſſalicas ruinas.*] Cladem Pharſalicam.

440. *De Brutis.*] De Iunio Bruto, qui ejecto Tarquinio vlt. regum, libertatem intulit, quam diu recentem amittere iam graue eſt, libet queri. *Quid tempora, &c.*] Quid prodeſt ſumma æquitate ſub legibus vixiſſe, & Conſſ. quorum nominibus numerantur ſignanturque anni. lib. 5. vſ. 5.

442. *Arabes, &c.*] Qui ſemper regibus paruerunt.

444. *Ex populis, &c.*] Nos omnium poſtremi in id iugum ex libertate incidimus, quod non niſi grauate & cũ pudore perpetimur.

446. *Cum cæco rapiantur, &c.*] Fruſtra, vt video. Deos eſſe credimus, fruſtra timemus Iouem, ſiquidem hæc ſcelera non curet vindicare, ſi quidem hæc tam lentus videat, tam lentus puniat. *Vitæ regit fortuna, non prouidentia.*

449. *Scilicet ipſe, &c.*] *Feriunt ſummos fulmina montes.* Sed quid montes meruere pati; quin Cæſar potius fulminatur?

451. *Caſſius hoc potius feriet caput?*] Et cur Cæſaris caput reſeruatur potius Caſſij (vnius è percuſſoribus Cæſ.) ferro, quam tuo fulmine iam feritur? *Aſtra Thyeſta.*] Iup. repulit Solem in ortum, [execratus ſcelus Atrei in fratrem (vide Senecæ Thyeſten & quæ nos ad vlt. chorum) cur non idem hic facit deteſtatus præſentia hinc inde tot parricidia?

452. *Argos.*] Mycenas Argis vicinas, Pelopidarum ſedem.

Theſſaliæ dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata Deo. cladis tamen huius habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas eſt.
Bella pares Superis facient ciuilia diuos:
Fulminibus manes, radiiſque ornabit, & aſtris,
Inque Deûm templis iurabit Roma per vmbras.
Vt rapido curſu fati ſuprema morantem
Conſumsêre locum: parua tellure diremti,
Inde manum ſpectant, vultúſque agnoſcere quærunt,
Quò ſua pila cadant, aut qua ſibi fata minentur,
Facturi qua monſtra forent. vidêre parentes
Frontibus aduerſis, fraternáque comminus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora conſtrinxit: gelidúſque in viſcera ſanguis
Perculſa pietate coit: totaque cohortes
Pila parata diu tenſis tenuêre lacertis.

Dij

455. *Cladis.*] Ironice.

457. *Bella pares.*] Bellum hoc rerum ſummam deferet Imperatoribus, qui in deorum numerum referentur.

458. *Fulminibus.*] Hæc propter fulmina 2. ode Horat. & ſtellam crinitam quæ per ſeptem dies continuo fulſit, credita Cæſaris in cœlum recepti anima. Suet. Cæſ. cap. 88. Virgil. 9 Ecl. quin & ſimulachro Cæſaris ſtellam in vertice addiderunt. *Manes.*] Animas Cæſ.

459. *Inque Deûm templis.*] *Emphatica Ironia:* quaſi præſentiora ſint numina vmbræ Imperatorum quam ipſi Dij. *Iurabit Roma per vmbras.*] *Iurandaſque tuum per nomen ponimus aras.* Horatius 1. epiſt. lib. 2.

461. *Parua tellure diremti.*] Vbi iam inter duas acies tantum erat relictum ſpacij, quantum ſatis eſſet ad concurſum vtriuſque exercitus: ſubit recordatio affinitatis, & pœnitentiæ indicia manarunt lacrymæ.

462. *Inde manum ſpectant.*] Multis è diuerſis lectionibus hanc concinnauimus. Vbi propius hoſtem ventum eſt, aſpiciunt quos petant vultus, quæ ipſis minentur manus, quæ denique facturi eſſent ſcelera. *Grotius. Inde manum ſpectant, &c.*] Multitudinem exponit Micyllus. Supra vſ. 320. dixerat Cæſar ſe agnoſcere ſuos ex enſibus & lanceis ſingulos, inſſeratque non parcere ſuis. Quid igitur ſi ita intelligamus? circumſpiciunt vtrinque ſi quem in aduerſa acie agnoſcant ex armis teliſque aut vultu, vt habeant in quem pila mittant, amicorum, hoſpitum, cognatorum cædes, imo monſtroſa parricidia perpetraturi.

464. *Quæ monſtra.*] Crudeles cædes aut ſcelera. *Sulpit.*

466. *Mutare locum.*] Recedere aut progredi. *Iccala nario,* inquit Appianus, *magno ſilentio immota reſtitit. Torpor conſtringit.*] Omnes exanimati ſtabant, & perculſi: inter tot enim virorum milia qui concurſuri erant, multa horrenda contigerunt præter opinionem. *Horenſ.*

470. *Dij*

Dij tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
Sed ſenſum poſt fata tua dent, Craſtine, morti,
Cuius torta manu commiſit lancea bellum,
Primáque Theſſalicum Romano ſanguine tinxit.
O præceps rabies, cùm Cæſar tela teneret,
Inuenta eſt prior vlla manus! tunc ſtridulus aër
Eliſus lituis, conceptáque claſſica cornu:
Tunc auſa dare ſigna tuba: tunc æthera tendit,
Extremique fragor conuexa irrumpit Olympi:
Vnde procul nubes, quò nulla tonitrua durant.
Excepit reſonis clamorem vallibus Æmus,
Peliaciſque dedit rurſus geminare cauernis:
Pindus agit gemitus, Pangæáque ſaxa reſultant,
Oetæique gemunt rupes. vocéſque furoris
Expauere ſui tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diuerſis miſſile votis.
Vulnera

470. *Dii tibi non mortem.*] Imprecatur poëta æternas pœnas ſenſumque mortis Craſtino, qui commiſit acies.

471. *Craſtine morti.*] Erat hic Craſtinus in exercitu Cæſaris euocatus, hoc eſt, emeritus miles, qui in gratiam imperatoris iterum ſponte militabat. is ſigno dato, *Sequimini me*, inquit, *manipulares mei qui fuiſtis, & veſtro imperatori quã conſtituiſtis operam date, &c.* ſimul reſpiciẽs Cęſarem; *Faciam*, inquit, *hodie imperator, vt aut viuo mihi aut mortuo gratias agas, &c.* Com. 3. Cæſ. qui mox adacto in os gladio, ſic inter cadauera repertus libidinem ac rabiem qua pugnauerat, ipſa nouitate vulneris præferebat. Florus lib. 4. cap. 2.

475. *Inuenta eſt, &c.*] Promptiorne in pugnam quam ipſius Cæſaris? *Manus.*] Craſtini. *Tunc ſtridulus aër.*] Statim, inquit Appianus, lituorum ſono & tubarũ clangore acuuntur in prœlium. nec non præcones & præfecti hinc inde diſcurrentes, exercitum, per partes hortabantur.

475. *Claſſica.*] Claſicum eſt & ipſa tuba, vel ſonus quo milites conuocari & ad pugnam etiam excitari ſolebant: hinc *Claſſicum canere*, pro ad rem quampiam excitare. *Horten.*

477. *Tẽdit.*] Pro intẽdit & implet.

478. *Extremique fragor, &c.*] Concurrentium clamor peruenit ad conuexa cœli; vel (vt conſtet poëtæ numerus monium) Olympi montis Theſſaliæ, qui ſecundam aëris regionem, in qua nubes & tonitrua, cacumine ſuperat.

480. *Æmus.*] mons Thraciæ. lib. 6. pag. 579.

481. *Peliaciſque dedit, &c.*] Reſonum clamorem & Echo reddiderũt cauernæ Pelii mõtis Theſſ.

482. *Pindus agit.*] Mons Theſſ. *Pangæaque ſaxa reſultant.*] Mõs Thraciæ. lib. 1. pag. 679.

483. *Vocéſque furoris, &c.*] Milites pugnãtes expauere reſonos repercuſſoſq; à montib⁹ ſuos clamores.

485. *Spargitur, &c.*] *Vulnera*

Theſſaliæ dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata Deo. cladis tamen huius habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas eſt.
Bella pares Superis facient ciuilia diuos:
Fulminibus manes, radiiſque ornabit, & aſtris,
Inque Deûm templis iurabit Roma per vmbras.
Vt rapido curſu fati ſuprema morantem
Conſumsêre locum: parua tellure diremti,
Inde manum ſpectant, vultúſque agnoſcere quærunt,
Quò ſua pila cadant, aut quâ ſibi fata minentur,
Facturi quæ monſtra forent. vidêre parentes
Frontibus aduerſis, fraternáque comminus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora conſtrinxit: gelidúſque in viſcera ſanguis
Perculſa pietate coit: totaque cohortes
Pila parata diu tenſis tenuêre lacertis.

Dij

455. *Cladis.*] Ironice.

457. *Bella pares.*] Bellum hoc rerum ſummam deferet Imperatoribus, qui in deorum numerum referentur.

458. *Fulminibus.*] Hæc propter fulmina 2. ode Horat. & ſtellam crinitam quæ per ſeptem dies continuo fulſit, credita Cæſaris in cœlum recepti anima. Suet. Cæſ. cap. 88. Virgil. 9 Ecl. quin & ſimulachro Cæſaris ſtellam in vertice addiderunt. *Manes.*] Animas Cæſ.

459. *Inque Deûm templis.*] *Emphatica Ironia:* quaſi præſentiora ſint numina vmbræ Imperatorum quam ipſi Dij. *Iurabit Roma per vmbras.*] *Iuranda ſque tuum per nomen ponimus aras.* Horatius 1. epiſt. lib. 2.

461. *Parua tellure diremti.*] Vbi iam inter duas acies tantum erat relictum ſpacij, quantum ſatis eſſet ad concurſum vtriuſque exercitus: ſubit recordatio affinitatis, & pœniteptiæ indicia manarunt lacrymæ.

462. *Inde manum ſpectant.*] Multis è diuerſis lectionibus hanc concinnauimus. Vbi propius hoſtem ventum eſt, aſpiciunt quos petant vultus, quæ ipſis minentur manus, quæ denique facturi eſſent ſcelera. *Grotius. Inde manum ſpectant, &c.*] Multitudinem exponit Micyllus. Supra vſ. 320. dixerat Cæſar ſe agnoſcere ſuos ex enſibus & lanceis ſingulos, iuſſeratque non parcere ſuis. Quid igitur ſi ita intelligamus? circumſpiciunt vtrinque ſi quem in aduerſa acie agnoſcant ex armis teliſque aut vultu, vt habeant in quem pila mittant, amicorum, hoſpitum, cognatorum cædes, imo monſtroſa parricidia perpetraturi.

464. *Quæ monſtra.*] Crudeles cædes aut ſcelera. *Sulpit.*

466. *Mutare locum.*] Recedere aut progredi. *Itala nario,* inquit Appianus, *magno ſilentio immota reſtitit. Torpor conſtringit.*] Omnes exanimati ſtabant, & perculſi: inter tot enim virorum milia qui concurſuri erant, multa horrenda contigerunt præter opinionem. *Horenſ.*

470. *Dij*

Dij tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
Sed ſenſum poſt fata tuæ dent, Craſtine, morti,
Cuius torta manu commiſit lancea bellum,
Primáque Theſſaliam Romano ſanguine tinxit.
O præceps rabies, cùm Cæſar tela teneret,
Inuenta eſt prior vlla manus! tunc ſtridulus aër
Eliſus lituis, conceptáque claſsica cornu:
Tunc auſa dare ſigna tuba: tunc æthera tendit,
Extremique fragor conuexa irrumpit Olympi:
Vnde procul nubes, quò nulla tonitrua durant.
Excepit reſonis clamorem vallibus Æmus,
Peliaciſque dedit rurſus geminare cauernis:
Pindus agit gemitus; Pangæáque ſaxa reſultant,
Oetæque gemunt rupes. vocéſque furoris
Expauere ſui tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diuerſis miſsile votis.
Vulnera

470. *Dii tibi non mortem.*] Imprecatur poëta æternas pœnas ſenſumque mortis Craſtino, qui commiſit acies.

471. *Craſtine morri.*] Erat hic Craſtinus in exercitu Cæſaris euocatus, hoc eſt, emeritus miles, qui in gratiam imperatoris iterum ſponte militabat. is ſigno dato, *Sequimini me*, inquit, *manipulares mei qui fuiſtis, & veſtro imperatori quã conſtituiſtis operam dare, &c.* ſimul reſpiciẽs Cæſarem; *Faciam*, inquit, *hodie imperator, vt aut viuo mihi aut mortuo gratias agas, &c.* Com. 3. Cæſ. qui mox adacto in os gladio, ſic inter cadauera repertus libidinem ac rabiem qua pugnauerat, ipſa nouitate vulneris præferebat. Florus lib. 4. cap. 2.

475. *Inuenta eſt, &c.*] Promptiorne in pugnam quam ipſius Cæſaris? *Manus.*] Craſtini. *Tunc ſtridulus aër.*] Statim, inquit Appianus, lituorum ſono & tubarũ clangore acuuntur in prælium. nec non præcones & præfecti hinc inde diſcurrentes, exercitum, per partes hortabantur.

475. *Claſsica.*] Claſsicum eſt & ipſa tuba, vel ſonus quo milites conuocari & ad pugnam etiam excitari ſolebant: hinc *Claſsicum canere*, pro ad rem quampiam excitare. *Hortenſ.*

477. *Tẽdit.*] Pro intẽdit & implet.

478. *Extremique fragor, &c.*] Concurrentium clamor peruenit ad conuexa cœli; vel (vt conſtet poëtæ numerus maximum) Olympi montis Theſſaliæ, qui ſecundam aëris regionem, in qua nubes & tonitrua, cacumine ſuperat.

480. *Æmus.*] mons Thraciæ. lib. 6. ℣. 579.

481. *Peliaciſque dedit, &c.*] Reſonum clamorem & Echo reddiderũt cauernæ Pelii mõtis Theſſ.

482. *Pindus agit.*] Mons Theſſ. *Pangæaque ſaxa reſultant.*] Mõs Thraciæ. lib. 1. ℣. 679.

483. *Vocéſque furoris, &c.*] Milites pugnãtes expauere reſonos repercuſſoſq; à montib⁹ ſuos clamores.

485. *Spargitur, &c.*] *Vulnera*

Theſſaliæ dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata Deo. cladis tamen huius habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas eſt.
Bella pares Superis facient ciuilia diuos:
Fulminibus manes, radiiſque ornabit, & aſtris,
Inque Deûm templis iurabit Roma per vmbras.
Vt rapido curſu fati ſuprema morantem
Conſumsêre locum: parua tellure diremti,
Inde manum ſpectant, vultúſque agnoſcere quærunt,
Quò ſua pila cadant, aut quà ſibi fata minentur,
Facturi quæ monſtra forent. vidêre parentes
Frontibus aduerſis, fraternáque comminus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora conſtrinxit: gelidúſque in viſcera ſanguis
Perculſa pietate coit: totæque cohortes
Pila parata diu tenſis tenuêre lacertis.

Dij

455. *Cladis.*] Ironice.

457. *Bella pares.*] Bellum hoc rerum ſummam deferet Imperatoribus, qui in deorum numerum referentur.

458. *Fulminibus.*] Hæc propter fulmina 2. ode Horat. & ſtellam crinitam quæ per ſeptem dies continuo fulſit, credita Cæſaris in cœlum recepti anima. Suet. Cæſ. cap. 88. Virgil. 9 Ecl. quin & ſimulachro Cæſaris ſtellam in vertice addiderunt. *Manes.*] Animas Cæſ.

459. *Inque Deûm templis.*] *Emphatica Ironia:* quaſi præſentiora ſint numina vmbræ Imperatorum quam ipſi Dij. *Iurabit Roma per vmbras.*] *Iuranda ſque tuum per nomen ponimus aras.* Horatius 1. epiſt. lib. 2.

461. *Parua tellure diremti.*] Vbi iam inter duas acies tantum erat relictum ſpacij, quantum ſatis eſſet ad concurſum vtriuſque exercitus: ſubit recordatio affinitatis, & pœnitentiæ indicia manarunt lacrymæ.

462. *Inde manum ſpectant.*] Multis è diuerſis lectionibus hanc concinnauimus. Vbi propius hoſtem ventum eſt, aſpiciunt quos petant vultus, quæ ipſis minentur manus, quæ denique facturi eſſent ſcelera. *Grotius. Inde manum ſpectant, &c.*] Multitudinem exponit Micyllus. Supra 7. ſ. 320. dixerat Cæſar ſe agnoſcere ſuos ex enſibus & lanceis ſingulos, iuſſeratque non parcere ſuis. Quid igitur ſi ita intelligamus? circumſpiciunt vtrinque ſi quem in aduerſa acie agnoſcant ex armis teliſque aut vultu, vt habeant in quem pila mittant, amicorum, hoſpitum, cognatorum cædes, imo monſtroſa parricidia perpetraturi.

464. *Quæ monſtra.*] Crudeles cædes aut ſcelera. *Sulpit.*

466. *Mutare locum.*] Recedere aut progredi. *Iccla nario,* inquit Appianus, *magno ſilentio immota reſtitit. Torpor conſtringit.*] Omnes exanimati ſtabant, & perculſi: inter tot enim virorum milia qui concurſuri erant, multa horrenda contigerunt præter opinionem. *Hortenſ.*

470. *Dij*

Dij tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
Sed ſenſum poſt fata tuæ dent, Craſtine, morti,
Cuius torta manu commiſit lancea bellum,
Primáque Theſſaliam Romano ſanguine tinxit.
O præceps rabies, cùm Cæſar tela teneret,
Inuenta eſt prior vlla manus! tunc ſtridulus aër
Eliſus lituis, conceptáque claſſica cornu:
Tunc auſæ dare ſigna tubæ: tunc æthera tendit,
Extremique fragor conuexa irrumpit Olympi:
Vnde procul nubes, quò nulla tonitrua durant.
Excepit reſonis clamorem vallibus Æmus,
Peliaciſque dedit rurſus geminare cauernis:
Pindus agit gemitus, Pangæáque ſaxa reſultant,
Oetæque gemunt rupes. vocéſque furoris
Expauere ſui tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diuerſis miſſile votis.
Vulnera

470. *Dii tibi non mortem.*] Imprecatur poëta æternas pœnas ſenſumque mortis Craſtino, qui commiſit acies.

471. *Craſtine morti.*] Erat hic Craſtinus in exercitu Cæſaris euocatus, hoc eſt, emeritus miles, qui in gratiam imperatoris iterum ſponte militabat. is ſigno dato, *Sequimini me*, inquit, *manipulares mei qui fuiſtis, & veſtro imperatori quã conſtituiſtis operam date*, &c. imul reſpiciẽs Cæſarem; *Faciam*, inquit, *hodie imperator, vt aut viuo mihi aut mortuo gratias agas*, &c. Com. 3. Cæſ. qui mox adacto in os gladio, ſic inter cadauera repertus. libidinem ac rabiem qua pugnauerat, ipſa nouitate vulneris præferebat. Florus lib. 4. cap. 2.

475. *Inuenta eſt*, &c.] Promptiorne in pugnam quam ipſius Cæſaris? *Manus.*] Craſtini. *Tunc ſtridulus aer.*] Statim, inquit Appianus, lituorum ſono & tubarũ clangore acuuntur in prælium. nec non præcones & præfecti hinc inde diſcurrentes, exercitum, per partes hortabantur.

475. *Claſſica.*] Claſſicum eſt & ipſa tuba, vel ſonus quo milites conuocari & ad pugnam etiam excitari ſolebant: hinc *Claſſicum canere*, pro ad rem quampiam excitare. *Hortenſ.*

477. *Tẽdit.*] Pro intẽdit & implet.

478. *Extremique fragor*, &c.] Concurrentium clamor peruenit ad conuexa cœli; vel (vt conſtet poëtæ numerus montium) Olympi montis Theſſaliæ, qui ſecundam aëris regionem, in qua nubes & tonitrua, cacumine ſuperat.

480. *Æmus.*] mons Thraciæ. lib. 6. v. 579.

481. *Peliaciſque dedit*, &c.] Reſonum clamorem & Echo reddiderũt cauernæ Pelii mõtis Theſſ.

482. *Pindus agit.*] Mons Theſſ. *Pangæaque ſaxa reſultant.*] Mõs Thraciæ. lib. 1. v. 679.

483. *Voceſque furoris*, &c.] Milites pugnãtes expauere reſonos repercuſſoſq; à montib⁹ ſuos clamores.

485. *Spargitur*, &c.] *Vulnera*

Theſſaliæ dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata Deo. cladis tamen huius habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas eſt.
Bella pares Superis facient ciuilia diuos:
Fulminibus manes, radiiſque ornabit, & aſtris,
Inque Deûm templis iurabit Roma per vmbras.
Vt rapido curſu fati ſuprema morantem
Conſumsêre locum: parua tellure diremti,
Inde manum ſpectant, vultúſque agnoſcere quærunt,
Quò ſua pila cadant, aut quâ ſibi fata minentur,
Facturi quæ monſtra forent. vidêre parentes
Frontibus aduerſis, fraternáque comminus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora conſtrinxit: gelidúſque in viſcera ſanguis
Perculſa pietate coit: totæque cohortes
Pila parata diu tenſis tenuêre lacertis.

Dij

455. *Cladis.*] Ironice.

457. *Bella pares.*] Bellum hoc rerum ſummam deferet Imperatoribus, qui in deorum numerum referentur.

458. *Fulminibus.*] Hæc propter fulmina 2. ode Horat. & ſtellam crinitam quæ per ſeptem dies continuo fulſit, credita Cæſaris in cœlum recepti anima. Suet. Cæſ. cap. 88. Virgil. 9. Ecl. quin & ſimulachro Cæſaris ſtellam in vertice addiderunt. *Manes.*] Animas Cæſ.

459. *Inque Deûm templis.*] *Emphatica Ironia:* quaſi præſentiora ſint numina vmbræ Imperatorum quam ipſi Dij. *Iurabit Roma per vmbras.*] *Iuranda ſque tuum per nomen ponimus aras.* Horatius 1. epiſt. lib. 2.

461. *Parua tellure diremti.*] Vbi iam inter duas acies tantum erat relictum ſpacij, quantum ſatis eſſet ad concurſum vtriuſque exercitus: ſubit recordatio affinitatis, & pœnitentiæ indicia manarunt lacrymæ.

462. *Inde manum ſpectant.*] Multis è diuerſis lectionibus hanc concinnauimus. Vbi propius hoſtem ventum eſt, aſpiciunt quos petant vultus, quæ ipſis minentur manus, quæ denique facturi eſſent ſcelera. *Grotius. Inde manum ſpectant, &c.*] Multitudinem exponit Micyllus. Supra vſ. 320. dixerat Cæſar ſe agnoſcere ſuos ex enſibus & lanceis ſingulos, iuſſeratque non parcere ſuis. Quid igitur ſi ita intelligamus? circumſpiciunt vtrinque ſi quem in aduerſa acie agnoſcant ex armis teliſque aut vultu, vt habeant in quem pila mittant, amicorum, hoſpitum, cognatorum cædes, imo monſtroſa parricidia perpetraturi.

464. *Quæ monſtra.*] Crudeles cædes aut ſcelera. *Sulpit.*

466. *Mutare locum.*] Recedere aut progredi. *Itala nario,* inquit Appianus, *magno ſilentio immoræ reſtitit. Torpor conſtringit.*] Omnes exanimati ſtabant, & perculſi: inter tot enim virorum milia qui concurſuri erant, multa horrenda contigerunt præter opinionem. *Horten.*

470. *Dij*

Dij tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
Sed ſenſum poſt fata tua dent, Craſtine, morti,
Cuius torta manu commiſit lancea bellum,
Primáque Theſſaliam Romano ſanguine tinxit.
O præceps rabies, cùm Cæſar tela teneret,
Inuenta eſt prior vlla manus! tunc ſtridulus aër
Eliſus lituis, conceptáque claſsica cornu:
Tunc auſa dare ſigna tuba: tunc æthera tendit,
Extremique fragor conuexa irrumpit Olympi:
Vnde procul nubes, quò nulla tonitrua durant.
Excepit reſonis clamorem vallibus Æmus,
Peliaciſque dedit rurſus geminare cauernis:
Pindus agit gemitus, Pangæáque ſaxa reſultant,
Oetæque gemunt rupes. vocéſque furoris
Expauere ſui tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diuerſis miſsile votis.
Vulnera

470. *Dii tibi non mortem.*] Imprecatur poëta æternas pœnas ſenſumque mortis Craſtino, qui commiſit aciem.

471. *Craſtine morti.*] Erat hic Craſtinus in exercitu Cæſaris euocatus, hoc eſt, emeritus miles, qui in gratiam imperatoris iterum ſponte militabat. is ſigno dato, *Sequimini me*, inquit, *manipulares mei qui fuiſtis, & veſtro imperatori quã conſtituiſtis operam date, &c.* ſimul reſpiciẽs Cęſarem; *Faciam*, inquit, *hodie imperator, vt aut viuo mihi aut mortuo gratias agas, &c.* Com. 3. Cæſ. qui mox adacto in os gladio, ſic inter cadauera repertus libidinem ac rabiem qua pugnauerat, ipſa nouitate vulneris præferebat. Florus lib. 4. cap. 2.

475. *Inuenta eſt, &c.*] Promptiorne in pugnam quam ipſius Cæſaris? *Manus.*] Craſtini. *Tunc ſtridulus aer.*] Statim, inquit Appianus, lituorum ſono & tubarũ clangore acuuntur in prælium. nec non præcones & præfecti hinc inde diſcurrentes, exercitum, per partes hortabantur.

475. *Claſsica.*] Claſsicum eſt & ipſa tuba, vel ſonus quo milites conuocari & ad pugnam etiam excitari ſolebant: hinc *Claſsicum canere*, pro ad rem quampiam excitare. *Horatius.*

477. *Tẽdit.*] Pro intẽdit & implet.

478. *Extremique fragor, &c.*] Concurrentium clamor peruenit ad conuexa cœli; vel (vt conſtet poëtæ numerus montium) Olympi montis Theſſaliæ, qui ſecundam aëris regionem, in qua nubes & tonitrua, cacumine ſuperat.

480. *Æmus.*] mons Thraciæ. lib. 6. vſ. 579.

481. *Peliaciſque dedit, &c.*] Reſonum clamorem & Echo reddiderũt cauernæ Pelli mõtis Theſſ.

482. *Pindus agit.*] Mons Theſſ. *Pangæaque ſaxa reſultant.*] Mõs Thraciæ. lib. 1. vſ. 679.

483. *Vocéſque furoris, &c.*] Milites pugnãtes expauere reſonos repercuſſoſq; à montib⁹ ſuos clamores.

485. *Spargitur, &c.*] *Vulnera*

Theſſaliæ dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata Deo. cladis tamen huius habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas eſt.
Bella pares Superis facient ciuilia diuos:
Falminibus manes, radiiſque ornabit, & aſtris,
Inque Deûm templis iurabit Roma per vmbras.
Vt rapido curſu fati ſuprema morantem
Conſumsêre locum: parua tellure diremti,
Inde manum ſpectant, vultúſque agnoſcere quærunt,
Quò ſua pila cadant, aut quâ ſibi fata minentur,
Facturi quæ monſtra forent. vidêre parentes
Frontibus aduerſis, fraternáque comminus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora conſtrinxit: gelidúſque in viſcera ſanguis
Perculſa pietate coit: totæque cohortes
Pila parata diu tenſis tenuêre lacertis.

Dij

455. *Cladis.*] Ironice.

457. *Bella pares.*] Bellum hoc rerum ſummam deferet Imperatoribus, qui in deorum numerum referentur.

458. *Fulminibus.*] Hæc propter fulmina 2. ode Horat. & ſtellam crinitam quæ per ſeptem dies continuo fulſit, credita Cæſaris in cœlum recepti anima. Suet. Cæſ. cap. 88. Virgil. 9 Ecl. quin & ſimulachro Cæſaris ſtellam in vertice addiderunt. *Manes.*] Animas Cæſ.

459. *Inque Deûm templis.*] *Emphatica Ironia:* quaſi præſentiora ſint numina vmbræ Imperatorum quam ipſi Dij. *Iurabit Roma per vmbras.*] *Iurandaſque tuum per nomen ponimus aras.* Horatius 1. epiſt. lib. 2.

461. *Parua tellure diremti.*] Vbi iam inter duas acies tantum erat relictum ſpacij, quantum ſatis eſſet ad concurſum vtriuſque exercitus: ſubit recordatio affinitatis, & pœnitentiæ indicia manarunt lacrymæ.

462. *Inde manum ſpectant.*] Multis è diuerſis lectionibus hanc concinnauimus. Vbi propius hoſtem ventum eſt, aſpiciunt quos petant vultus, quæ ipſis minentur manus, quæ denique facturi eſſent ſcelera. *Grotius. Inde manum ſpectant, &c.*] Multitudinem exponit Micyllus. Supra v. 320. dixerat Cæſar ſe agnoſcere ſuos ex enſibus & lanceis ſingulos, iuſſeratque non parcere ſuis. Quid igitur ſi ita intelligamus? circumſpiciunt vtrinque ſi quem in aduerſa acie agnoſcant ex armis teliſque aut vultu, vt habeant in quem pila mittant, amicorum, hoſpitum, cognatorum cædes, imo monſtroſa parricidia perpetraturi.

464. *Quæ monſtra.*] Crudeles cædes aut ſcelera. *Sulpit.*

466. *Mutare locum.*] Recedere aut progredi. *Itala nario,* inquit Appianus, *magno ſilentio immota reſtitit. Torpor conſtringit.*] Omnes exanimati ſtabant, & perculſi: inter tot enim virorum milia qui concurſuri erant, multa horrenda contigerunt præter opinionem. *Horten.*

470. *Dij*

Dij tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
Sed ſenſum poſt fata tuæ dent, Craſtine, morti,
Cuius torta manu commiſit lancea bellum,
Primáque Theſſaliam Romano ſanguine tinxit.
O præceps rabies, cùm Cæſar tela teneret,
Inuenta eſt prior vlla manus! tunc ſtridulus aër
Eliſus lituis, conceptáque claſſica cornu:
Tunc auſa dare ſigna tuba: tunc æthera tendit,
Extremique fragor conuexa irrumpit Olympi:
Vnde procul nubes, quò nulla tonitrua durant.
Excepit reſonis clamorem vallibus Æmus,
Peliaciſque dedit rurſus geminare cauernis:
Pindus agit gemitus; Pangæáque ſaxa reſultant,
Oetæque gemunt rupes. vocéſque furoris
Expauere ſui tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diuerſis miſſile votis.
Vulnera

470. *Dii tibi non mortem.*] Imprecatur poëta æternas pœnas ſenſumque mortis Craſtino, qui commiſit aciem.

471. *Craſtine morti.*] Erat hic Craſtinus in exercitu Cæſaris euocatus, hoc eſt, emeritus miles, qui in gratiam imperatoris iterum ſponte militabat. is ſigno dato, *Sequimini me*, inquit, *manipulares mei qui fuiſtis, & veſtro imperatori quã conſtituiſtis operam dare*, &c. ſimul reſpiciẽs Cæſarem; *Faciam*, inquit, *hodie imperator, vt aut viuo mihi aut mortuo gratias agas*, &c. Com. 3. Cæſ. qui mox adacto in os gladio, ſic inter cadauera repertus libidinem ac rabiem qua pugnauerat, ipſa nouitate vulneris præferebat. Florus lib. 4. cap. 2.

475. *Inuenta eſt*, &c.] Promptiorne in pugnam quam ipſius Cæſaris? *Manus.*] Craſtini. *Tunc ſtridulus aer.*] Statim, inquit Appianus, lituorum ſono & tubarũ clangore acuuntur in prælium. nec non præcones & præfecti hinc inde diſcurrentes, exercitum, per partes hortabantur.

475. *Claſſica.*] Claſſicum eſt & ipſa tuba, vel ſonus quo milites conuocari & ad pugnam etiam excitari ſolebant: hinc *Claſſicum canere*, pro ad rem quampiam excitare. *Hortenſ.*

477. *Tẽdit.*] Pro intẽdit & implet.

478. *Extremique fragor*, &c.] Concurrentium clamor peruenit ad conuexa cœli; vel (vt conſtet poëtæ numerus mendium) Olympi monatis Theſſaliæ, qui ſecundam aëris regionem, in qua nubes & tonitrua, cacumine ſuperat.

480. *Æmus.*] mons Thraciæ. lib. 6. vſ. 579.

481. *Peliaciſque dedit*, &c.] Reſonum clamorem & Echo reddiderũt cauernæ Pelii mõtis Theſſ.

482. *Pindus agit.*] Mons Theſſ. *Pangæaque ſaxa reſultant.*] Mõs Thraciæ. lib. 1. vſ. 679.

483. *Vocéſque furoris*, &c.] Milites pugnãtes expauere reſonos repercuſſoſq; à montib⁹ ſuos clamores.

485. *Spargitur*, &c.] *Vulnera*

Vulnera pars optat, pars terra figere tela,
Ac puras ſeruare manus. rapit omnia caſus;
Atque incerta facit, quos vult, Fortuna nocentes.
Sed quota pars cladis jaculis, ferróque volanti
Exacta eſt? odiis ſolus ciuilibus enſis
Sufficit, & dextras Romana in viſcera ducit.
Pompeij denſis acies ſtipata catervis,
Iunxerat in ſeriem nexis vmbonibus arma.
Vixque habitura locum dextras, ac tela mouendi
Conſtiterat, gladióſque ſuos compreſſa tenebat.
Præcipiti curſu veſanum Cæſaris agmen
In denſos agitur cuneos: perque arma, per hoſtem
Quærit iter, quà torta graues lorica catenas
Opponit, tutóque latet ſub tegmine pectus.
Hac quoque peruentū eſt ad viſcera: totq; per arma
Extremum eſt, quod quiſque ferit. ciuilia bella
Vna acies patitur, gerit altera: frigidus inde
Stat gladius; calet omne nocens à Cæſare ferrum.
Nec Fortuna diu rerum tot pondera vergens,
Abſtulit

Pars optat, &c.] Alij certa ferire, alij irrita errare ſua tela vo'unt.

489. *Sed quota pars, &c.*] Minimum tamen cædis à ſagittis & jaculis, multo maximum à gladiis.

492. *Pompeij denſis acies, &c.*] Clypeis junctis teſtudine facta ad excipienda tela & primum excurſum infringendum conſtitit acies Pompejana ex præcepto ipſius Cæſaris itaque milites, cum à Pompejanis non concurri viderent, vſu periti, ſuaſponte curſum repreſſerunt & ad medium fere ſpatium conſtiterunt; vbi paruo intermiſſo temporis ſpatio, reſpiratione facta, reſumptis viribus renouatoque curſu, pila miſerunt, celeriterque gladios ſtrinxerunt. Neque vero Pompeiani huic rei defuerant. nam & tela excepérunt, & impetum legionum tulerunt, & ordines conſeruarunt, piliſque miſſis ad gladios redierunt. Comment. 3. de ciu. bell.

497. *In denſos cuneos.*] Cuneus propriè eſt multitudo peditum cuneum repræſentans; quæ juncta cum acie, primum anguſtior, deinde latior procedit, ad ordines hoſtium diſtringendos. *Cuneos.*] Vide lib. 6. verſum, 184.

498. *Cateruas.*] Hamos & licia loricæ, quæ conſerta eſt ex annulis ceu catenulis.

501. *Extremum eſt.*] Intima pars.

502. *Vna acies patitur.*] Pompejana. *Altera.*] Cæſariana.

503. *Stat gladius.*] A Pompeiana parte. *Calet omne, &c.*] Contrà Cæſarianorum gladij ſtricti, calido ſanguine aſſiduè maduerunt. *Horrenſ.*

504. *Nec Fortuna diu rerum.*]

Nec

Abſtulit ingenteis fato torrente ruinas.
Vt primùm toto diduxit cornua campo
Pompeianus eques, bellíque per vltima fudit:
Sparſa per extremos leuis armatura maniplos
Inſequitur, ſuáſque manus immittit in hoſtem.
Illic quæque ſuo miſcet gens prælia telo:
Romanus cunctis petitur cruor: inde ſagittæ,
Inde faces, & ſaxa volant, ſpatióque ſolutæ
Aëris, & calido liquefactæ pondere glandes.
Tunc & Iturai, Medíque Arabéſque, ſoluto
Arcu turba minax, nuſquam rexêre ſagittas:
Sed petitur ſolus, qui campis imminet aër:
Inde cadunt mortes: ſceleris ſed crimine nullo
Externum maculant chalybem; ſtetit omne coactum
Circa

Nec fortuna belli erat diu anceps: ſtatim ad Cæſarem inclinauit. *Pondera vergens.*] Ita Ms. Hoc eſt, librans velut euentu dubio. *Grorius.*

505. *Fato torrente.*] Præcipiti & decliui inſtar torrentis.

506. *Vt primum toto diduxit, &c.*] Equites à ſiniſtro Pompeij cornu, vniuerſi procurrerunt; omniſque multitudo ſagittariorum ſe profudit. quorum impetum noſter equitatus non tulit, verum paulum loco motus ceſſit. equites Pompejani hoc acrius inſtare & ſe turmatim explicare, aciemque noſtram à latere aperto circuire cœperunt, &c. mox ad ℣ſ. 521.

507. *Per vltima bellifudit.*] Equites Pompejani poſtquam dextrum & ſiniſtrum cornu in planitiem deduxerunt, in apertam & vltimam pugnam, manipulares leuis armaturæ, inſequuti fuerunt. *Hort.*

508. *Leuis armatura.*] Leuis armaturæ milites, Ferentarij, Sagittarij, Funditores, Baliſtarij. Veget. lib. 2. *Maniplos, &c.*] Manipulus proprie eſt contubernium militum, qui conjunctis quaſi manibus dimicabant: trigeſima pars legionis.

511. *Inde ſagittæ.*] A militibus leuis armaturæ.

512. *Spatioque ſolutæ, &c.*] Per attritionem æëris interm:dij ex veloci motu liquefactæ ſunt pilæ plumbeæ in figuram glandium formatæ, & fundis emiſſæ. Motu autem acceníos colliqueſcere plumbeos ſagittarum mucrones fatetur Ariſtot. lib. de cœlo & Meteor. *Non ſecus exarſit quam cum Balearica plumbum Funda jacit, volat illud, & incandeſcit eundo: Et, quos non habuit, ſub nubibus inuenit ignes.* Ouid. Met. 2

514. *Iturai, &c.*] Supra ℣ſ. 230.

515. *Nuſquam rexere ſagittas.*] In nullum direxere aduerſas: ſed in aërem miſere, vnde caderent letiferæ.

517. *Mortes.*] Pro ſagittæ mortiferæ. *Sceleris ſed crimine.*] Sed ſcelere vacabant hæ ſagittæ ab externis gentibus in Romanos miſſæ. nefas cumulatum admiſerunt ciuium vtrinque pila.

518. *Extremum maculant chalybe.*] Quia nemini lethale vuln⁹ inflixerũt, ſed leniter extrema cuſpis

Circa pila nefas: ferro ſubtexitur æther,
Nóxque ſuper campos telis conſerta pependit.
Tum Cæſar metuens, ne frons ſibi prima labaret
Incurſu, tenet obliquas poſt ſigna cohortes:
Inque latus belli, quà ſe vagus hoſtis agebat,
Immittit ſubitum non motis cornibus agmen.
Immemores pugnæ, nullóque pudore timendi
Præcipites fecêre palàm, ciuilia bella
Non bene barbaricis vnquam commiſſa cateruis.
Vt primùm ſonipes transfixus pectora ferro:
In caput effuſi calcauit membra regentis:
Omnis eques ceſſit campis, glomeratáque pubes
In ſua conuerſis præceps ruit agmina frænis.
Perdidit inde modum cædes, ac nulla ſecuta eſt
Pugna: ſed hinc jugulis, hinc ferro bella geruntur.
Nec valet hæc acies tantum proſternere, quantum
Inde perire poteſt. Vtinam Pharſalia campis

Sufficiat

ſanguine imbuta fuit. *Stetit omne coactum, &c.*] Sed ſoli Romani qui pilis vtebantur, coactim cædē faciebant. *Hortenſ.*

519. *Æther.*]Telorum nube obductus. In vmbra itaque (inquit Lacon) pugnabitur.

521. *Tum Cæſar metuens, &c.*] Vbi Cæſar aduertit equitatum ſuum impetum Pompeianorum equitum & ſagittariorum non ferre, quartæ acieiquàm ex cohortium numero inſtituerat, vt ſubſidio eſſet equitatui & dextro cornui, ſignum dedit. illi celeriter procurrentes tanta vi in Pompeij equites, fecerunt, vt eorum nemo conſiſteret, omneſque conuerſi incitata fuga montes peterent, quibus ſummotis omnes ſagittarij & funditores deſtituti inermes ſine præſidio interfecti ſunt.

523. *Vagus hoſtis agebat.*]Pompeianus eques, turmatim ſe explicans & diſcurrens ad circumeundum aciem Cæſaris. *Hortenſius.*

524. *Subitum non motis cornibus agmen.*] Cohortes illas ſubſidiarias quartæ aciei, è 3000. pedinibus.

525. *Immemores pugnæ, &c.*] Pompeiani equites auxiliares terga vertentes oſtenderunt ciuilis belli momentum non bene creditum fuiſſe his externis & barbaris. *Timendi.*]Spernendi, quia fugere non pudebat.

528. *Vt primum, &c.*] Vbi equi Pompeianorum, quartæ illius aciei telis ſaucij, excuſſerunt pronos ſeſſores; fugam capeſſunt equites.

532. *Perdidit inde modum cædes.*] Non temperatum eſt cædibus; non interficiendi modus ſeruatus eſt.

533. *Sed hinc iugulis.*] Iugulantur Pompeiani, cadunt Cæſariani. vide quæ ad vſ. 617. infra.

534. *Nec valet hæc acies, &c.*] Nec ſufficiunt Cæſariani, conficiendis Pompeianis, vtpote quorum multo maior numerus.

536. *Suffi*

Sufficiat cruor iſte tuis, quem barbara fundunt
Fectora, non alio mutentur ſanguine fontes.
Hic numerus totos tibi veſtiat oſſibus agros:
Aut ſi Romano compleri ſanguine mauis,
Iſtis parce precor: viuunt Galataque, Syríque,
Cappadoces, Gallíque, extremique orbis Iberi,
Armenij, Cilices: nam poſt ciuilia bella
Hic populus Romanus erit. Semel ortus in omneis
It timor, & fatis datus eſt pro Cæſare curſus.
Ventum erat ad robur Magni, mediáſque cateruas;
Quod totos errore vago perfuderat agros:
Conſtitit hic bellum, fortunáque Cæſaris hæſit.
Non illic regum auxilijs collecta iuuentus
Bella gerit, ferrúmque manus mouêre togatæ:
Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
Hic furor, hic rabies, hic ſunt tua crimina Cæſar.

Hanc

536. *Sufficiat cruor iſte tuis.*] Nec Romano ſang. ruberent fluuij.

538. *Hic numerus totos tibi.*] Barbarorum, externorum. *Veſtiat oſſibus agros.* Tegat, ſpargat.

540. *Iſtis parce precor.*] Iſtis externis gentibus parce, vt ſint, qui bello finito, ciuitate donati Romanum tueantur. *Galataque, &c.*] Pop. Aſiæ juxta Paphlagoniam, Gallograeci.

541. *Extremique orbis Iberi.*] Occidui orbis incolæ Hiſpani.

543. *Semel ortus in omneis, &c.*] Vbi à paucis trepidari cœpit, omnes in fugam ruunt. quod Cæſari victoriæ momentum dedit. *Tunc*, inquit Florus, *terrore latius dato, turbantibus inuicem copiis, reliquæ ſtrages quaſi vna manu facta eſt. nec vlla res magis exitio fuit, quam ipſa exercitus magnitudo.*

544. *Fatis datus eſt pro Cæſare curſus.*] In fatis fuit, vt Cæſar victoriæ potiretur, & proſperè rem gereret. *Horteſ.*

545. *Robur Magni, &c. Conſtitit hic bellum.*] Firmiſſimas copias quæ erant circa Pompejum. Cohortes illæ quartæ aciei eodem quo fuderant equitatum impetu, finiſtrum cornu, pugnantibus etiã tum ac reſiſtentibus in acie Pompejanis circumierunt, eoſque à tergo ſunt adorti. Et tertiam aciem, quæ quieta hucuſque fuerat, Cæſar procurrere juſſit, quos recentes cum Pompejani ſuſtinere non poſſent, vniuerſi terga verterunt. Comment. 3. ciu. bell.

546. *Errore vago, &c.*] Certamine multiplici.

547. *Hæſit.*] Retardata eſt.

548. *Non illic regum, &c.*] Non hîc ſteterunt reges ſocij, auxiliares copiæ & ſenatus; ſed Romani vtrinque milites ijdemque cognati, fratres, patres, filij.

549. *Togatæ.*] Præfert hanc lect. è Ms. 2. Grotius. videtur tamen loqui de copiis ſociorum. feratur itaque & altera lectio *rogatæ*, id eſt, exoratæ & acitæ ad ſuppetias ferendas.

551. *Hic furor, hic rabies.*] Inteciones, cognatos, &c.

Hanc fuge mens partē belli tenebriſque relinque,
Nullāque tantorum diſcat, me vate, malorum,
Quam multum bellis liceat ciuilibus, ætas.
Ah potiùs pereant lacryma, pereantque querelæ.
Quicquid in hac acie geſſiſti Roma, tacebo.
Hic Cæſar, rabies populi, ſtimulúſque furoris,
Ne qua parte ſui pereat ſcelus, agmina circum
It vagus, atque ignes animis flagrantibus addit.
Inſpicit & gladios, qui toti ſanguine manent,
Qui niteant primo tantùm mucrone cruenti,
Quæ preſſo tremat enſe manus, quis languida tela,
Quis contenta ferat, quis præſtet bella iubenti,
Quem pugnare iuuet, quis vultum ciue peremto
Mutet: obit latis projecta cadauera campis.
Vulnera multorum totum fuſura cruorem
Oppoſita prenit ipſe manu, quacunque vagatur
Sanguineum veluti quatiens Bellona flagellum,
Biſtonas aut Mauors agitans ſi verbere ſæuo
Palladia ſtimulet turbatos ægide currus.

Nox

Hanc fuge mens, &c.] Per Apoſtrophen ad ſeipſum fingit ſe Prætermiſſurum horrendam ciuilis hoc in loco pugnæ faciem, quam tamen maxime & nimium exaggerat.

Tereſne lacryma.] Ne deploremus, ne conqueramur, ne vtamur hac pietate. *Sulpit.*

Tacebo.] Ne queſtu recrudeſcat dolor.

Rabies populi.] Oeſtrum Bellonæ incitator ſuorum circumquaque percurrit.

Ignes animis, &c.] Incitamenta crudelitatis.

Inſpicit & gladios.] Aduertit quo animo, quibus viribus, quo vultu quiſque pugnet.

Quis preſſo, &c.] Quis timidè & quaſi inuitus feriat, quis alacriter.

Quis præſtet bella iubenti.] Quis iuſſu potius quam voluntate pugnet.

Vulnera multorum, &c.] Suorumne pie; an aduerſariorum crudeliter?

Bellona.] Belli dea, Martis ſoror, furialis Enyo. *Flagellum.*] Quo bellantes inſtigare fingitur.

Biſtonas aut Mauors agitans.] Thracas, à Biſtone vrbe & ſtagno, cui bellicoſæ genti Mars præſidere creditur. *Gradiuumque patrem Getici qui præſidet agri.* Virg. 3. Aeneid.

Ægida currus.] Scutum, ceu lorica Palladis, in quo caput Meduſæ homines in lapides conuertens, & reſpicere videtur ad Palladis apparatum & ſuppetias contra Martem, Venerē & Troas. Homer. Iliad. 5.

Nox

Nox ingens ſcelerum, & cædes ori intur, & inſtar,
Immenſæ vocis gemitus, & pondere lapſi
Pectorum arma ſonant, confractique enſibus enſes.
Ipſe manu ſubicit gladios, ac tela miniſtrat,
Aduerſoſque iubet ferro confundere vultus.
Promouet ipſe acies: impellit terga ſuorum:
Verbere conuerſa ceſſantes excitat haſta,
In plebem vetat ire manus, monſtratque Senatum.
Scit cruor imperij qui ſit, quæ viſcera legum:
Vnde petat Romam, libertas vltima mundi
Quo ſteterit ferienda loco. permiſta ſecundo
Ordine nobilitas, venerandaque corpora ferro
Vrgentur.

571. *Nox ingens ſcelerũ.*] Confuſio cæca, nullo habito diſcrimine.

572. *Et pondere lapſi.*] Homericum illud expreſſit, quod in Iliade frequens eſt: Δ' ἔπιπτεν ὃ πεσὼν, ἀρήϊος ἦ τεῦχ' ἐνδύς. &c.

574. *Subicit gladios.*] Subiicit. ſubminiſtrat.

575. *Aduerſoſque iubet, &c.*] Multus in eo prœlio Cæſar fuit, mediuſque inter imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, ſed docta & ad victoriam efficax; *Miles faciem feri:* altera ad iactationem cõpoſita; *Parce ciuibus.* Florus. præceperat Cæſar ſuis, vt tela in ora & facies aduerſariorum intentarent. fore enim vt iuuenes formoſi faciei ſuæ timentes vultus tegerent vel auerterent. Sed ſtratagema hoc conſilio tam leui vix tanto Imperatore dignũ videtur Iano Rutgerſio lib. 1. var. lect. cap. 4. longe itaque aliud fuiſſe conſilium putat. Cæſarem ſcil. veritum ne ſuorum militum ardor, cõſpectis popularibus & propinquis deferueſceret, imperaſſe vt vultus eorum ferro turbarentur, ne agnoſcerentur, & huc faciant quæ ſupra vſ. 320. & 465. & infra vſ. 627.

578. *Monſtratque Senatum.*] Inquem omnem pugnæ rabiem conuertant; vt qui belli & iniuriarum cauſſæ & fontes eſſent; quum à plebe culpa omnis abeſſet.

579. *Scit cruor imperij, &c.*] Id eſt, nouit, quorum cæde ipſe ad imperium peruenire poſſet, quibus ſuperſtitibus difficile foret. Scit, quorum ſanguine Imperium redimere poſſet. *Horrenſ. Imperij qui ſit.*] Senatus ſcil. quo fuſo expeditior ſibi ad ſummum imperium ſternatur iter. *Quæ viſcera legum.*] Emendatio eſt noſtra, elegans, ni fallimur, metaphora. Ante, *Regum*, atqui Regibus, nihil cum Senatu, de quo hic ſermo. Illi enim ſeorſim apud ſua quiſque auxilia. *Grotius. Legum.*] Alij leg. *rerum.*

580. *Vnde petat Romam.*] A quibus Imperium Romanum petat, quibus extorqueat monarchiam. *Libertas vltima.*] Libertatis propugnatores ſummi & vltimi.

581. *Permiſta ſecundo, &c.*] Equitibus permiſtus ſenatus. tres enim Rom. ordines, Patritius, Equeſter, Plebeius.

582. *Venerandaque corpora, &c.*] Nobiles illuſtrium familiarum

Vrgentur : cadunt Lepidos, cadúntque Metellos,
Coruinóſque ſimul, Torquatáque nomina legum,
Sæpe duces, ſummóſque hominum te, Magne, remoto.
Illic plebeia contectus caſside vultus,
Ignotúſque hoſti, quod ferrum Brute tenebas!
O decus imperij, ſpes ó ſuprema Senatus,
Extremum tanti generis per ſecula nomen,
Ne rue per medios nimium temerarius hoſtes.
Nec tibi fatales admoueris ante Philippos,
Theſſalia peritura tua. nil proficis iſtic
Cæſaris intentus jugulo: nondum attigit arcem
Iuris,

viri cuiuſmodi paucos enumerat, Lepidos, Metellos, Val. Coruinos, Manlios Torquatos.

584. *Torquataq; nomina legum.*] Qui legunt *regum* multum torquētur vt *Torquata nomina* concilient. *regibus.* Alij intelligunt reges torquatos עכקם duces torquibus ornatos. Alij familiam Manliorum cui cognomen Torquati à torque detracta Gallo cæſo qui eum in ſingulare certamen prouocauerat, Liu. lib. 7. A. Gell. lib. 9. c. 13. & regium illud inſigne Torquatis cōuenire volūt. Groti' emendat *legum* vt modo vſ. 579. *legum nomina*, hoc eſt, liberæ reipublicæ. Hanc ſi admittamus correctionē; cōcipio, Torquatos ſeueriſſimos aſſertores legū dici, ſicut *Manliana imperia*, ſeuera illa & rigida propter filium ſecuri feriri juſſum, &c. Liv. lib. 8. vel reſpici ad libertatem & Conſulare imperiū, quod noſter *legum* nomine ſæpe exprimit. ſupra verſu 440. & lib. 9. 267. 385. 560. Nomina autem Torquata, id eſt, ipſos Torquatos vt mox vſ. 589. Nodum vero ſoluiſſe litemque ſuſtuliſſe videtur, qui legit: *Torquataque nomina regum Sæpe duces.* Lepidos ſcil. Metellos, Coruines, Torquatos, illuſtres viros, quorum auſpiciis Reges ipſi ſæpe militauerint. ſic l. 8. vſ. 207. & l. 10. vſ. 136. & l. 3. vſ. 88. *Nomina legum.*] Sic & antehac Grotius legendum cenſuit; ſed deinde ſequutus eſt Cl. Ioh. Rutgerſium, qui diſtinctione locum ſic ſanat: *Torquataque nomina, Regum Sæpe duces, &c.* Grotius.

585. *Sæpe duces, ſummoſque hominum.*] Cædunt tribunos, conſulares, ſenatores, ſummos omnes excepto Pompeio.

586. *Illic plebeia &c.*] Illic Marcus Brutus plebeiis armis tectus latuit Cæſarianos iuſſos petere viros principes, modo vſ. 578.

587. *Quod ferrū Brute tenebas.*] Quo poſtmodo Cæſarem eras occiſurus, vt libertatem reſtitueres.

589. *Extremum tanti &c.*] Vltimæ gentis Brutorū à Iunio Bruto qui reges exegit, ortorum. quem tamen abſque virili ſtirpe periiſſe refert Dionyſ. Halicarn.

590. *Ne rue per medios, &c.*] Parce tibi neque per temeritatem accerſe tibi mortem præmaturam. reſerua te ad facinus oportuniore tempore perpetrandum.

191. *Nec tibi fatales, &c.*] Non in hoc ciuili bello in Pharſalia, ſed altero & tuo, in Philippis ab Antonio & Octauio victus. videquæ ad vſ. 680. lib. 1.

593. *Nondum attigit. &c.*] Nondum eſt aſſecutus ἀκμὴν & ſummum

Iuris, & humanum culmen, quo cuncta reguntur
Egressus, meruit fatis tam nobile letum:
Viuat, & vt Bruti procumbat victima, regnet.
Hic patria perit omne decus: jacet aggere magno
Patricium campis commista plebe cadauer,
Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domiti, quem clades fata per omneis
Ducebant. nusquam Magni fortuna sine illo
Succubuit: victus toties à Cæsare, salua
Libertate perit: tunc mille in vulnera latus
Labitur, ac venia gaudet caruisse secunda.
Viderat in crasso versantem sanguine membra
Cæsar, & increpitans; Iam Magni deseris arma,
Successor Domiti: sine te iam bella geruntur.
Dixerat: ast illi suffecit pectora pulsans
Spiritus in vocem, morientiaque ora resoluit.
Non te funesta scelerum mercede potitum,
Sed dubium fati Cæsar, generóque minorem
Aspiciens, Stygias Magno duce liber ad vmbras
Et securus eo: te sæuo Marte subactum,
Pompeióque graues pœnas, nobisque daturum.

Cùm

mum Imperij, vt mereatur cadere manu Bruti, cuius familiæ opus est reges tollere. viuat regnetque prius, vt, &c.

594. *Humanum culmen, &c.*] Nondum superauit summum honorem Roman. quo cuncta reguntur.

597. *Decus.*] Nobiles patricij, vt seq. *Aggere magno.*] In magno aceruo. *Hortens.*

600. *Pugnacis Domiti.*] L. 2. ℣. 479. *Quem clades, &c. nusquam Magni* Supra ℣. 220.

602. *Salua, &c.*] Patria nondum in seruitutem redacta.

603. *Tunc mille in vulnera, &c.*] Ipsene multis vulneribus confossus? an inter saucios omni ex parte & cadentes; L. Vero Domitius ex castris in montem refugiens, cum vires eum lassitudine defeciſſent, ab equitibus est interfectus. Cæs. comment. 3.

604. *Venia gaudet caruisse secunda.*] Primam enim consecutus fuerat ad Corfinium. vt lib. 2. ℣. 512. & quæ ad ℣. 522.

607. *Successor Domiti.*] Quia successurum se Cæsari in bellum Gallicum sperauerat. *Grotius. Successor Domiti.* Lib. 2. ℣. 478.

612. *Stygias. Magno, &c.*] Morior tamen liber, te nondum victoriam plene consecuto, nedum summum Imperium, nec dum patriam à te oppressam conspiciens.

616. *Densa*

Cùm moriar, ſperare licet. non plura locutum
Vita fugit, denſaque oculos preſſêre tenebræ.
Impendiſſe pudet lacrymas in funere mundi
Mortibus innumeris: ac ſingula fata ſequentem
Quærere, letiferum per cuius viſcera vulnus
Exierit; quis fuſa ſolo vitalia calcet;
Ore quis aduerſo, demiſſo faucibus enſe,
Expulerit moriens animam; quis corruat ictu,
Quis ſteterit, dum membra cadunt: qui pectora telis
Tranſmittant, aut quos campis affixerit haſta:
Quis cruor emiſſus perruperit æra venis,
Inque hoſtis cadat arma ſui: quis pectora fratris
Cædat, &, vt notum poſſit ſpoliare cadauer,
Abciſum longe mittat caput: ora parentis
Quis laceret, nimiáque probet ſpectantibus ira
Quem jugulat, non eſſe patrem. mors nulla querela
Digna ſua eſt, nullóſque hominum luzere vacamus.
Non iſtas habuit pugna Pharſalia partes,
Quas

616. *Denſaque oculos, &c.*] Σκότος δ' οἱ ὄσσε ἐκάλυψεν. Homer.

617. *Impendiſſe pudet, &c.*] Digreditur rurſum ab inſtituto in excuſationem, quamobrem non perſequatur ordine ſingulorum cædem, & circumſtantias cladis non perſequatur. Et quum dicit *in funere mundi*, amplificatio cladis eſt, quaſi in ea mundus conciderit. *Hortenſ. Impendiſſe pudet, &c.*] In tanta clade, quanta mundi ſummo Imperio graue inflixit vulnus, non libet, non vacat ſingulas mortes & vulnera lacrymis luctuque proſequi. Ex Pompejano exercitu circiter millia XV. ceciderunt: in deditionem venerunt amplius millia XXIII. Cæſar non amplius CC. deſiderauit. Sed in his centuriones XXX. Cõment. 3.

618. *Singula fata.*] Diuerſos caſus & diuerſa mortis genera. *Hortenſ.*

620. *Vitalia.*] Sunt proprie interioris corporis, in quibus maximè vita ſita eſt, vt Cor, cerebrum, iecur & inteſtina, &c. *Hort.*

621. *Ore quis aduerſo.*] Ita intercidit Craſtinus ſupra ad vſ. 471.

623. *Dum membra.*] Truncatus membra. *Qui pectora telis, &c.*] Mss. *quis pectora tela. Tranſmittat.* Grotius.

625. *Perruperit æra venis.*] Proſilierit, & autoris arma conſperſerit.

628. *Abciſum longe, &c.*] Vt impius. poſsit eum tanquam ignotum ſpoliare, neque agnoſcatur eſſe frater.

629. *Nimiaque probet, &c.*] Et jam lacerum, apud eos, qui cum indignatione ſpectaret, patrem eſſe diceret.

631. *Sua eſt.*] Singulari & propria, vt modo vſ. 617.

632. *Non iſtas habuit, &c.*] Dilatat amplificationem huius cla-

Digitized by Google

Quas alia clades : illic per fata virorum,
Per populos hîc Roma perit : quod militis illic,
Mars hîc gentis erat : ſanguis ibi fluxit Achaus,
Ponticus, Aſſyrius : cunctos hærere cruores
Romanus, campiſque vetat conſiſtere torrens :
Maius ab hac acie, quàm quod ſua ſecula ferrent,
Vulnus habent populi : plus eſt quam vita ſalúſque,
Quod perit : in totum mundi proſternimur æuum.
Vincitur his gladiis amnis, quæ ſeruiet, ætas.
Proxima quid ſoboles, aut quid meruêre nepotes
In regnum naſci ? pauidè num geſſimus arma ?
Teximus aut jugulos ? alieni pœna timoris
In noſtra ceruice ſedet. poſt prælia natis
Si dominum Fortuna dabas, & bella dediſſes.
Iam Magnus tranſiſſe Deos, Romanaque fata
Senſerat infelix : tota vix clade coactus
Fortunam

dis cum aliis comparatæ : modo, & euentu, mox v. 638. *Partes.*] Formam pugnæ & ſo. tem. *Sulp.*

633. *Alia clades.*] Ad Traſimenum Trebiam, Ticinum, Alliam, Cannas, &c. *Illic per fata virorum.*] Ibi numerabantur milites cæſi : hic gentes & populi.

635. *Sanguis ibi fluxit Achaus.*] Ibi nationis alicujus vnius ſanguis fuſus eſt, hic multarum promiſcue : Romani autem permiſti copia fecit vt inſtar torrentis flueret.

636. *Cunctos hærere cruores.*] Ingentem Romanorum cædem eo indicat argumento ; quod hærentem ſanguinem barbarorum cruor ille impulerit. *Sulpit.*

637. *Torrens.*] Copia Romani cruoris fluentis. *Sulpit.*

638. *Quam quod ſua ſacula ferrent.*] Illa tempora pati poſſent : nam antea Punicis : modò Syllanis & Marianis prælijs erant attrita. *Sulpit.*

639. *Plus eſt quam vita.*] Perit ſcil. libertas pop. Rom. eaque poſteris in perpetuum interitura.

643 *In regnum naſci.*] In ſeruitutem ſub Imp. *Pauidè num geſſimus arma ?*] Nunquid nos timide libertatem propugnauimus ? Annon jugulum noſtrum & cerucem gladiis oppoſuimus, quo poſteros ſeruituti eximeremus ?

644. *Alieni pœna timoris.*] Nos pœnam damus timoris poſterorum : proinde, ô Fortuna, cum dederis poſteris dominos, quibus ſeruient, hoc eſt, Cæſares & Tyrannos ; eadem via & bellum & pugnas illis ipſis dediſſes ; non autem nobis, aut certè vtriſque. *Hortenſ.*

645. *Poſt prælia natis.*] Si vellet Fortuna poſteris libertatem adimere, par erat vt & bellum iis daret, quo ipſi pro ſe decertarent.

647. *Tranſiſſe Deos.*] A ſe ad Cæſarem. *Ferus omnia Iupiter Argos Tranſtulit.* Virg. 2. Æneid.

648. *Tota vix clade, &c.*] Nondum

Fortunam damnare ſuam. ſtetit aggere campi
Eminus, vnde omneis ſparſas per Theſſala rura
Aſpiceret clades, quæ bello obſtante latebant,
Tot telis ſua fata peti, tot corpora ſuſa,
Ac ſe tam multo pereuntem ſanguine vidit.
Nec, ſicut mos eſt miſeris, trahere omnia ſecum
Merſa iuuat, gentéſque ſuæ miſcere ruinæ:
Ut Latiæ poſt ſe viuat pars maxima turbæ,
Suſtinuit dignos etiam nunc credere votis
Cælicolas, voluitque ſui ſolatia caſus:
Parcite, ait, Superi cunctas proſternere gentes:
Stante poteſt mundo, Romaque ſuperſtite, Magnus
Eſſe miſer. ſi plura iuuant mea vulnera, coniux
Eſt mihi, ſunt nati; dedimus tot pignora fatis.
Ciuiline parum eſt bello, ſi méque, meóſque
Obruat? exigua clades ſumus, orbe remoto?
Omnia quid laceras? quid perdere cuncta laboras?
Iam nihil eſt Fortuna meum. ſic fatur: & arma,
Signáque, & afflictas omni iam parte cateruas
Circuit, & reuocat matura in fata ruentes,

Séque

dum coactus tota clade accepta incuſare ſuam fortunam.

651. *Quæ bello obſtante latebant.*] Quas per tumultum & concurſum pugnantium prius cernere non licuit.

654. *Nec, ſicut mos eſt miſeris, &c.*] Neque tamen voluit, quod in rebus deploratis & deſperatis ſolent miſeri, omnia ſecum obruere.

655. *Merſa.*] Perdita & obruta, & deſperata in pugna. *Sulpit.*

656. *Vt Latiæ poſt, &c.*] Neque tanta accepta clade indignabatur Deos ſupplicibus votis precari, vt ſibi reliquum exercitum præſtarent incolumem.

657. *Dignos.*] Deos ſcil. ad quos vota fundat, & preces. *Horten.ſ.*

658. *Voluitque ſui ſolatia caſus.*] Optauit ſalutem reliquorũ, quæ erat ei ſolatio maximo in tanta ruina. *Sulpit.*

659. *Parcite, &c.*] Sufficiat iræ veſtræ hæc mea calamitas; vel ſi vlterius in me animaduertere viſum ſit, vxorem liberoſque meos deuoueo pro ſalute gentium & Rom. Imperij.

664. *Exigua clades ſumus, &c.*] Annon ſatis eſt clades noſtra, niſi & totus orbis nobiſcum ruat; *Orbe remoto.*] Si mundus nobiſcum non perierit. *Sulpitius.*

668. *Reuocat matura in fata ruentes.*] Receptui canit. Sed audit Cæſarem 3. com. Pompeius, vt equitatum ſuum pulſum vidit, atque eam partem, cui maxime confidebat, perterritã animaduertit, aliis diffuſus, acie exceſſit, protinuſque ſe in caſtra equo contulit, & iis centurionibus quos in ſtatione ad

præto-

Séque negat tanti. nec deerat robur in enſes
Ire duci, jugulóque pati, vel pectore letum :
Sed timuit ſtrato miles ne corpore Magni
Non fugeret, ſupráque ducem procumberet orbis :
Cæſaris aut oculis voluit ſubducere mortem.
Nequicquam, infelix, ſocero ſpectare volenti
Præſtandũ eſt vbicunque caput. ſed tu quoque cõjux
Cauſa fugæ, vultúſque tui : fatíſque probatum
Te præſente mori. Tunc Magnum concitus aufert
A bello ſonipes, non tergo tela pauentem,
Ingenteíſque animos extrema in fata ferentem.
Non gemitus, non fletus erat, ſaluáque verendus
Majeſtate dolor, qualem te, Magne, decebat
Romanis præſtare malis. non impare vultu
Aſpicis Emathiam : nec te vidère ſuperbum
Proſpera bellorum, nec fractum aduerſa videbunt.
Quamque fuit lato portreis infida triumphos,
Tam

prætoriam portam poſuerat, clare, vt milites exaudirent, tueamini, inquit, caſtra, & defendite diligenter, ſi quid durius acciderit, ego reliquas portas circumeo, & caſtrorum præſidia confirmo. hæc cum dixiſſet ſe in prætorium contulit, ſummæ rei diffidens, & tamen euentum expectans.

669. Seque negat tanti.] Negat ſe tanti eſſe pretij, vt pro ſe in mortem præcipitent, & Cæſarianis, iam rebus perditis, trucidandos obiiciant. *Horten. Nec deerat robur, &c.*] Audacia eundi in prœlia non deerat Pompeio, neque vitæ contemptus, ſed noluit ſuos in ruinam & necem ſecum trahere.

673. Cæſaris aut oculis voluit, &c.] Voluit præterea necem ſuã ſubtrahere Cæſaris oculis; ſimul ſe viuum reddere vxori. ſed fruſtra. in fatis namque erat vt præſente coniuge obtruncaretur, caputque eius Cæſari offerretur, lib. 8. ſ. 618. & lib. 9. ſ. 1035.

676. Fatiſque probatum.] Miror Mss. omnes habere, *fatiſque negatum*. Forte ſcripſerit Lucanus *rogatum*, vt alluſio ſit, ad legum rogationes. *Grotius.*

679. Ingenteſque animos, &c.] Magnanimi ducis & conſtantis exemplar in Pompeio deſcribitur, qui ne in extremis quidem perculſus animo fuerit, neque gemuerit; ſed dolor verenda maieſtate eluxit, &c. *Hortenſ.*

682. Non impare vultu.] Non immutato propter aduerſa : eodem, quo prius tuliſſet proſpera.

685. Quamque fuit lato.] Senſus eſt : Fortuna vt fuit infida Pompeio in ſecundis rebus; ita in aduerſis fuit illo minor, quod eum de mentis ſuæ conſtantia deiicere non valuerit. *Hortenſius. Treis infida triumphos.*] 1. Africanum, deuictis Carbone, Domitio & Hiarba rege, qui Domitio auxilium tulerat. 2. Hiſpanicum, de Sertorio & Perpenna; lib. 2.

Tam miſero Fortuna minor. Iam pondere fati
Depoſito ſecurus abis: nunc tempora læta
Reſpexiſſe vacat: ſpes nunquam implenda receßit:
Quid fueris nunc ſcire licet. Fuge prælia dira,
Ac teſtare Deos, nullum qui perſtet in armis,
Iam tibi Magne mori: ſeu flebilis Africa damnis,
Et ceu Mundæ nocens, Pharioque à gurgite clades,
Sic & Theſſalicæ poſt te pars maxima pugnæ.
Non jam Pompeij nomen populare per orbem,
Nec ſtudium belli: ſed par, quod ſemper habemus,
Libertas, & Cæſar erunt: téque inde fugato
Oſtendet moriens, ſibi ſe pugnaſſe, Senatus.

Nonne

lib. 2. vſ. 549. & 3. Pontícum de Mithridate, Tigrane, &c.

686. *Pondere fati, &c.*] Leuatus onere imperij, quod tibi fatum commiſerat.

687. *Nunc tempora læta.*] Nunc tibi ocium eſt frui memoria anteactæ felicitatis: poſtquam inſatiata ſpes plura acquirēdi interierit.

689. *Quid fueris nunc, &c.*] E collatione præſentium aduerſarum intelliges quantæ fuerint res euæ pro peræ. *Tum denique*, inquit ille apud comicum, *omnes noſtra intelligimus bona, quũ quæ ea poſſeſtate habuimus, amiſimus.*

690. *Ac teſtare Deos, &c.*] Et quum poſt diſceſſum tuum è prœlio Pharſalico maior pars cladis contigerit, Deos teſtes citare licet, eos non tua gratia, ſed publicæ libertatis cauſa in armis perſtitiſſe & cecidiſſe, qui interierint; vt & eos, qui poſt mortem tuam in Africa, in Hiſpania & Aegypto ceciderunt.

691. *Tibi mori.*] Non tua gratia, ſed publicæ libertatis cauſa. *Ceu flebilis Africa.*] In qua Cato, Scipio, rex Iuba & multi alij perierunt. *Hortenſ.*

692. *Et ceu Mundā nocens.*] Ad Mundam victi fuerunt liberi Pompeij poſtea: in quo prœlio periclitatus fuit Cæſar; vt de inferenda ſibi nece cogitaret, vt alibi recenſuimus. *Pharioque à Gurgite.* Quum Ptolemæus rex Alexãdrinus, ſummũ ciuilis belli ſcelus peregiſſet, fæduſque amicitiæ cũ Cæſare, medio Pōpeij capite ſanxiſſet; vt Florus inquit. *Hortenſ.*

693. *Sic & Theſſalica.*] Auerſio iterum ad Pompeium, quod poſt eius mortem, maxima pars pugnantium ciuiũ in Theſſalia peribunt pro ſalute & libertate patriæ. Maior enim pars cladis Theſſalicæ contigit abſente iam Pompeio; ideoque illi non magis imputari poteſt, quã quæ poſt mortem eius acciderunt. *Grot. Hort.*

694. *Populare.*] Nobile habebitur & celebre amplius per totum orbem. Vel gratum populo. Eſt & *populare*, quod ſit vnius populi, humile item & obſcurum. *Hort.*

695. *Nec ſtudium belli.*] Pugnādi libido, ſed libertatis retinendæ, & Cæſaris interficiendi vnicum ſtudium erat. *Hort. Par.*] Lib. 6. vſ. 3.

696. *Libertas, & Cæſar erunt.*] Commiſi pugnabunt libertas & Cæſar, illa vt ſe tueatur, Cæſar vt excutiat libertatem & monarchiam inducat.

697. *Sibi ſe pugnaſſe.*] Suæ libertatis tuendæ gratia.

700. *Re*

Digitized by Google

Nonne iuuat pulſum bellis ceſsiſſe, nec iſtud
Proſpectare nefas, ſpumantes cade cateruas?
Reſpice turbatos incurſu ſanguinis amnes,
Et ſoceri miſerere tui. quo pectore Romam
Intrabit factus campis felicior iſtis?
Quicquid in ignotis ſolus regionibus exul,
Quicquid ſub Phario poſitus patiere tyranno;
Crede Deis, longo fatorum crede fauori.
Vincere peius erat. prohibe lamenta ſonare,
Flere vetа populos: lacrymas, luctúſque remitte.
Tam mala Pompeij, quàm proſpera mundus adoret.
Aſpice ſecurus vultu non ſupplice reges:
Aſpice poſſeſſas vrbes, donatáque regna,
Ægyptum, Libyámque, & terras elige morti.
Vidit prima tua teſtis Lariſſa ruina
Nobile, nec victum fatis caput: omnibus illa
Ciuibus effudit totas per mœnia vires,

Obuia

700. *Reſpice turbatos, &c.*] Imo fruere optimo ſolatio fugæ tuæ, quod non vides tantam ciuium ſtragem.

701. *Soceri miſerere tui.*] Cæſaris, qui parta per tot ciuium cædem victoria, multo miſerior futurus eſt quam tu victus. *Quo pectore Romam.*] Quo animo, qua conſcientia?

704. *Phario, &c.*] Ptolomæo. lib. 8. vſ. 618.

705. *Crede Deis, &c.*] Iudicium deorum & longa fauentium fatorum ſeries tibi fidem faciant id quod melius eſt tibi euenisse, δίκαιος ἢ δίκαιον, vinci quam vincere in bello ciuili. *Longo fatorum crede fauori.*] Perpetuus in te Deorum fauor, fidem tibi faciat, è duobus malis id tibi euenisse, quod erat minus. Minus malum eſt bello ciuili vinci, quam vincere. Ni ita eſſet, victorem te feciſſent Dii, quos tibi bene velle dubitare non debes. *Grotius.*

707. *Remitte.*] Reprime, prohibe. *Sulpit.*

709. *Vultu non ſupplice.*] Iubet eum, vultu non mæſto aſpicere tot reges, quos in regnum reſtituerit; & vrbes quas libertate donarit. *Horenſ.*

710. *Poſſeſſas vrbes.*] Pompeiopolim. libro 2. vſ. 578. *Donataque regna, &c.*] Aegyptum Ptolomæo, cui ipſe tutor à Senatu datus fuerat: Libyam Iubæ, Tigrani Armeniam, Pharnaci Pontum, Ariobarzani Cappadociam.

712. *Vidit prima tua, &c.*] Pompeius, vbi iam caſtra oppugnari & hoſtem intra vallum verſari vidit, equum nactus, detractis inſignibus imperatoriis, decumana porta ſe è caſtris eiecit, protinuſque equo citato Lariſſam contendit, neque ibi conſtitit, &c. Comment. 3. Cæſ.

713. *Nobile, &c.*] Conſtantiam atque animi magnitudinem retinens in rebus vtcunque aduerſis.

714. *Ciuibus effudit, &c.*] Lariſſæi

Obuia ceu lato : præmittunt munera flentes :
Pandunt templa, domos : socios se cladibus optant.
Scilicet immenso superest ex nomine multum,
Téque minor solo : cunctas impellere gentes
Rursus in arma potes, rursúsque in fata redire.
Sed quid opus victo populis, aut vrbibus, inquit?
Victori præstate fidem. Tu Cæsar in alto
Cædis adhuc cumulo patria per viscera vadis :
At tibi jam populos donat gener. auehit inde
Pompeium sonipes : gemitus, lacrymæque sequuntur :
Plurimáque in sanos populi conuicia diuos.
Nunc tibi vera fides quæsiti Magne fauoris
Contigit, ac fructus. felix se nescit amari.
Cæsar vt Hesperio vidit satis arua natare
Sanguine, parcendum ferro, manibúsque suorum
Iam ratus, vt viles animas, perituráque fruſtra
Agmina permisit vitæ. sed castra fugatos.

Ne

rissæi humaniter & honorifice excepto opem offerunt.

715. *Obuia ceu lato.*] Tanquam victori procedens obuiam.

718. *Téque minor solo, &c.*] Aliorum opinione æque venerandus ac prius; sua non ita; rejicit itaque rationes & spem omnem comparandi copias & renouandi belli.

719. *Rursúsque in fata redire.*] Iterum fortunam tentare. *In fata redire.*] In bella & mortem. *Sulpit.*

720. *Victo.*] Milii, Pompeio.

721. *Victori.* Cæsari. *Tu Cæsar.*] Apostrophe poëtæ ad Cæsarem.

722. *Cumulo cædis.*] Congerie cadauerum. *Vadis per viscera.*] Calcas cadauera & adhuc plures interficis. *Sulpit.*

723. *At tibi iam populos, &c.*] Fuga te victorem testatus Pompeius permittit tibi populos. *Auehit inde, &c.*] Neque Lariſſæ constitit; sed paucos suorum ex fuga nactus nocturno itinere non intermisso, comitatu equitum XXX. ad mare peruenit, nauemque frumentariam conscendit.

724. *Gemitus lacrymaque sequuntur.*] Simul oppidani Pompejum discedentem lacrymis prosequuti fuerunt, atque in Diuos, quasi iniquos in hac pugna, multa conuicia jecerunt. *Hortens.*

726. *Nunc tibi vera fides, &c.*] Ignis hic periculi & aduersitatis probauit tibi verum amorem eorum quorum fidem in prosperis exploratam habere non datur; cum plures fortunam quam amicitiam colant.

728. *Hesperio.*] Italorum.

730. *Viles animas, perituraque fruſtra.*] Plebeios & gregarios milites, nec sibi summum Imperium captanti futuros impedimento.

731. *Sed castra fugatos, &c.*] Cæsar, Pompeianis ex fuga intra vallum compulsis, nullum spatium perterritis dari oportere existimans,

Digitized by Google

Ne reuocent, pellátque quies nocturna pauorem?
Protinus hoſtili ſtatuit ſuccedere vallo,
Dum fortuna calet, dum conficit omnia terror,
Non veritus graue ne feſſis, ac Marte ſubactis
Hoc foret imperium. non magno hortamine miles
In prædam ducendus erat: victoria nobis
Plena viri: dixit: ſupereſt pro ſanguine merces,
Quam mõſtrare meum eſt: nec enim donare vocabo,
Quod ſibi quiſque dabit. cunctis en plena metallis
Caſtra patent: raptum Heſperiis è gentibus aurum
Hic jacet: Eoáſque premunt tentoria gazas.
Tot regum fortuna ſimul, Magnique coacta
Expectat dominos: propera præcedere miles
Quos ſequeris: quaſcunque tuas Pharſalia fecit,
A victis rapiantur opes. nec plura locutus
Impulit amentes, auríque cupidine cæcos
Ire ſuper gladios, ſupráque cadauera patrum,
Et cæſos calcare duces. quæ foſſa, quis agger
Suſtineat pretium belli, ſceleríque petentes?
Scire volunt, quantæ fuerint mercede nocentes.

Inuenêre

mans, milites cohortatus eſt, vt beneficio fortunæ vterentur caſtraque oppugnarent; qui etſi magno æſtu fatigati (nam ad meridiem res erat producta) tamen ad omnem laborem animo parati, imperio paruerunt. *Caſtra.*] Pompeij.

732. *Pauorem.*] Pompejanorum.

735. *Marte ſubactis.*] Defatigatis pugna.

739. *Nec enim donare vocabo.*] Quod ſibi dare poſsit, cuique veſtrum in manu eſt, neque enim pro donis ea imputabo.

740. *Plena metallis.*] Mox verſu 752.

741. *Heſperiis, &c.*] Hiſpaniis, quæ cum Italia in diuiſione Pompeio obtigerant, lib. 1. v. 4.

742. *Eoaſque premunt.*] Orientales, Aſiaticas diuitias.

743. *Coacta.*] Congeſta.

744. *Dominos.*] Vos. *Præcedere miles, &c.*] Præoccupare caſtra & anteuertere hoſtes fugientes in caſtra.

745. *Tuis.*] Tui juris.

746. *A victu rapiantur opes.*] Scribe ex fide Mss. *rapiuntur.* Niſi præcedis Pompeianos, jam illi rapient ſupellectilem quæ in caſtris eſt, quæque vobis victoriæ jure debetur. *Nec plura locutus.*] Hic quoque prior editio habuit, *ſic milite juſſo*, quod manuſcripti teſtantur. *Grotius.*

748. *Ire ſuper gladios.*] Nullam impietatem verentur perpetrare, auri ac prædæ ſiti. *Hortenſius.*

749. *Quæ foſſa, &c.*] Ecphoneſi concludit rabiem inuadentium caſtra. *Hortenſ.*

752. *Inue*

Inuenêre quidem ſpoliato plurima mundo,
Bellorum in ſumptus congeſtæ pondera maſſæ:
Sed non implerunt cupientes omnia mentes.
Quicquid fodit Iber, quicquid Tagus expulit auri,
Quodque legit diues ſummis Arimaſpus arenis,
Vt rapiant, paruo ſcelus hoc veniſſe putabunt,
Cùm ſibi Tarpeias victor deſponderit arces:
Cùm ſpe Romanæ promiſerit omnia prædæ:
Decipitur, quòd caſtra rapit. capit impia plebes
Ceſſite patricio ſomnos: vacuúmque cubile
Regibus infandus miles premit: inque parentum,
Inque toris fratrum poſuerunt membra nocentes:
Quos agitat veſana quies, ſomnique furentes:
Theſſalicam

752. *Inuenere quidem ſpoliato, &c.*] Captis caſtris, luxuriam, victoriæ fiduciam, & vanitatem Pompejanorum videre licuit, offenderunt enim triclinia ſtrata, magnum argenti pondus expoſitum tabernacula myrto & hedera coronata, &c. Plut. Pomp. & Cæſ. comment. 3. *Spoliato mundo.*] Quod illuc omnes propè totius Aſiæ populorum opes propemodum congeſtæ eſſent; quas hic vocat ſpolia totius mundi. *Hortenſius.*

753. *Maſſæ.*] Auri & argenti.

754. *Sed non implerunt, &c.*] Hanc lectionem probat H. Grotius, cujus exemplar ſecutus ſum. Mihi vero perplacet quam habent lib. vulgati. *Sed non impleuit cupientes omnia mentes, Quicquid fodit Iber, &c.* hac mente: Inuenerunt quidem in caſtris Pompeij, aurum Hiſpanum & Orientis gaza, vti Cæſar propoſuerat ſupra ℣. 740. Sed aurum hoc Hiſpanum in caſtris raptum non ſufficit militibus Cæſarianis omnia cupientibus & ipſam Romam ſibi diripiendam ex ducis promiſſo ſperãtibus.

755. *Iber.*] Hiſpanus. Hiſpania olim celebris erat fodinis auri, argenti, ferri. *Tagus expulit auri.*] Luſitaniæ fl. *auriferi ripa beata Tagi.* Ouid. 15. el. lib. 1. Amor.

756. *Arimaſpus arenis.*] Scythiæ gens vnocula, accolæ fluuij cognominis auritidui, & ipſi comas auro in nodum colligari: vt qui aurum ex arenis colligant. *Arimaſpus arenis.*] Lib. 3. ℣. 281.

757. *Vt rapiant paruo, &c.*] Quamuis hæc omnia rapiant, putaount tamen hæc non reſpondere meritis belli ciuilis à ſe geſti.

758. *Tarpeias victo deſponderit arces.*] Rom. lib. 1. ℣. 196.

760. *Decipitur.*] Quaſi ſibi ac ſuis multò plura promiſiſſet, quam inuenta fuerunt. *Hort. Decipitur, &c. He ü bid loſſe.* vt qui ſibi Romæ direptionem promiſerit.

761. *Ceſſite patritio ſomnos.*] Tabernaculis patriciorum è recenti ceſſpite conſtratis.

762. *Parentum, Inque toris fratrum*] Cæſorum aut fugatorum.

763. *Nocentes.*] Scelarati, parricidæ.

764. *Quos agitat, &c.*] Dormientibus horrenda per quietem objiciuntur ſomnia: animis obuerſantur ſcelerata pugnæ Theſſalicæ arma.

766. *In*

Theſſalicam miſeri verſant in pectore pugnam.
Inuigilat cunctis ſæuum ſcelus, armáque tota
Mente agitant, capuloque manus abſente mouentur.
Ingemuiſſe putes campos, terrámque nocentem
Inſpiraſſe animas, infectumque aëra totum
Manibus, & ſuperam Stygia formidine noctem.
Exigit à meritis triſteis victoria pœnas,
Sibiláque & flammas infert ſopor: vmbra peremti
Ciuis adeſt: ſua quemque premit terroris imago.
Ille ſenum vultus, iuuenum videt ille figuras:
Hunc agitant totis fraterna cadauera ſomnis:
Pectore in hoc pater eſt, omnes in Cæſare manes.
Haud alios nondum Scythica purgatus in ara
Eumenidum vidit vultus Pelopeus Oreſtes:
Nec magis attonitos animi ſenſere tumultus,
Cùm fureret, Pentheus; aut cùm deſiſſet, Agaue.

Hunc

766. *Inuigilat cunctis ſæuum ſcelus.*] Scelerum conſcientia vexantur, etiam dum dormiunt. *Sul.*

767. *Mouentur.*] Quaſi vibrantes gladium, quem tamen non tenent.

768. *Ingemuiſſe putes campos, &c.*] Terram gemitu animas emiſiſſe crederes, atque vmbras & manes per aërem ſuperioris hemiſphærij infernali terrore tenebroſum volitaſſe.

769. *Inſpiraſſe.*] Inſpirando emiſiſſe.

770. *Superam noctem.*] Tenebras nocturnas noſtri hemiſphærij plenas fuiſſe territamentis, & malorum dæmonum & furiarum occurſibus. *Sulpit.*

771. *Exigit à meritis, &c.*] Quaſi Cæſariani pro victoria Diis graues pœnas dederint. Sed quas pœnas luerint, ipſe ſtatim infert. *Hortenſ.*

772. *Sibilaque & flammas, &c.*] Et per ſomnum repræſentantur iis Furiæ intentantes vipereos ſibilanteſque crines & faces.

776. *Pectore in hoc pater eſt.*] Huius menti obuerſatur vmbra patris cæſi. *Omnes in Cæſare manes.*] Omnes omnium manes territant Cæſarem.

777. *Haud alios nondum Scythica, &c.*] Qualiter *Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes Armatam facibus matrem & ſerpentibus atru Cum fugit*, priuſquam oraculo monitus Tauricam Dianam in Scythia peteret, vbi à ſorore Iphigenia Deæ ſacerdote agnitus expiatuſque eſt: placatæque furiæ *Eumenides* appellatæ.

778. *Pelopeus Oreſtes.*] Pelopis nepos.

779. *Nec magis attonitos, &c.*] *Eumenidum veluti demens videe agmina Pentheus, &c.* Aeneid. 4. Virgil.

780. *Aut eum deſiſſet, Agaue.*] Ita legit H. Grotius, hoc ſenſu: Non magis externati erant, aut Pentheus cum Agaue furaret: aut ipſa Agaue cum furere deſiiſſet & ſcelus ſuum agnoſceret. Sic Perſ. Sat. 5. *Poſtquam deſterruit eſſe Maonides.* Alij leg. *deſciſſet*, id eſt, à mente diſceſſiſſet Ia. Rutgerſius putat

Hunc omnes gladij, quos aut Pharſalia vidit,
Aut vltrix viſura dies, ſtringente Senatu,
Illa nocte premunt: hunc infera monſtra flagellant.
Et quantum pœnæ miſero mens conſcia donat,
Quòd Styga, quòd manes, infeſtaq; Tartara ſomnis
Pompeio viuente videt! Tamen omnia paſſo,
Poſtquam clarâ dies Pharſalica damna retexit,
Nulla loci facies reuocat feralibus aruis
Hærentes oculos. cernit propulſa cruore
Flumina, & excelſos cumulis aquantia colles
Corpora, ſidentes in tabem ſpectat aceruos,
Et Magni numerat populos: epuliſque paratur
Ille locus, vultus ex quo, faciéſque jacentum
Agnoſcat. juuat Emathiam non cernere terram
Et luſtrare oculis campos ſub clade latentes.
Fortunam, Superóſque ſuos in ſanguine cernit,
Ac ne lata furens ſcelerum ſpectacula perdat,
Inuidet igne rogi miſeris, cæloque nocenti

Ingerit

putat leg. *aut deſeuiſſet Agaue.* cum M.S. habeant, *aut deſeruiſſet Agaue.* eadem mente qua Grot. *deſiſſet* legit. ſic lib. 5. vſ. 303.

782. *Vltrix viſura, dies.*] Qua in Senatu à coniuratis confoſſus 23. vulneribus caſurus erat.

783. *Infera monſtra flagellant.*] Vltrices furiæ & carnifex conſcientia

786. *Pompeio viuente videt.*] Quo mortuo, maioribus furiis exagitabitur. *Tamen omnia paſſo.*] *Quin animum ab odio ad veritatem hiſtoriæ auerre, lector.* Cæſar prima luce omnes eos qui in monte confederant, ex ſuperioribus locis in planitiem deſcendere, atque arma projicere, iuſſit, quod vbi ſine recuſatione fecerunt, paſſiſque palmis, projecti ad terram flentes ab eo petierunt ſalutem; conſolatus conſurgere iuſſit, & pauca apud eos de leuitate ſua locutus, omnes conſeruauit; militibuſque ſuis iuſſit, ne qui eorum violarentur, neu quid deſiderarent. *Multo certe minus in vmbras ſæuitum crediderim, aut pauiſſe oculos cæſorum ſpectaculo, aut ſepulchra & rogos negauiſſe.*

788. *Nulla loci, &c.*] Triſtis & horrendus ſtragis aſpect' nõ reuocat.

790. *Et excelſos, &c.*] Et ſtrues congeſtorum cadauerum æquas collibus.

791. *Sidentes in tabem, &c.*] Depreſſos & manantes ſanie.

794. *Non cernere terram.*] Quia tectum conſtratumque cadueribus ſolum ſpectare iuuat.

796. *Fortunam, ſuperoſque, &c.*] Quoties contemplatur aceruos ceſorum, reputat apud ſe, ſuam felicitatem, quæ ei ſuorum Diuorum beneficio contigit. *Hortenſ. Superoſque, &c.*] Martem & Venerem quos ante prælium inuocauerat. ſupra ad vſ. 168.

798. *Inuidet igne rogi miſeris*] Inuidet,

Ingerit Emathiam. non illum Pœnus humator
Consulis, & Libyca succensa lampade Cannæ
Compellunt, hominum ritus vt seruet in hostes:
Sed meminit nondum satiatæ cadibus iræ,
Ciues esse suos. Petimus non singula busta,
Discretosque rogos: vnum da gentibus ignem:
Non interpositis vrantur corpora flammis.
Aut generi si pœna iuuat, nemus extrue Pindi:
Erige congestas Oetæo robore syluas,
Thessalicam videat Pompeius ab æquore flammam.
Nil agis hac iræ: tabesne cadauera soluat,
An rogus, haud refert: placido Natura receptæ
Cuncta sinu, finémque sui sibi corpora debent.
Hos, Cæsar, populos si nunc non vsserit ignis,
Vret cum terris, vret cum gurgite ponti.
Communis mundo superest rogus, ossibus astra

Misturus.

Inuidet cadaueribus rogum. ἀδιαφόρως Nam cum Genitiuo dici; *Inuideo tibi gloriæ*: & cum Abl. *Inuideo tibi gloria*, testatur Diomedes lib. 1. *Cæloque nocenti, &c.*]Hypallage. Ingerit Emathiam exhalantem tetros cadauerum odores, qui corrumpant aërem.

799. *Ingerit Emathiam.*]Id est, immittit aërem pestiferum in Emathiam, qui ex cadauerum corruptione inficiebatur. *Sulpit. Non illum Pœnus, &c.*]Neque illum monet exemplum etiam crudelissimi hostis Rom. Annibalis, qui P. Aemylij ad Cannas interfecti cadauer conquisitum honorifice sepeliit; vt ciues dignetur iure humanæ sepulturæ. Eundem honorem præstiterat Marcello insidiis intercepto, verum id in Apulia. Liu. lib. 13. & lib. 37.

800. *Succensa lampade Cannæ.*] Rogus ad Cannas ab Annibale Pœno accensus.

801. *Hominum ritus.*]Ius humanum sepeliendi mortuos. *Hort.*

802. *Sed meminit, &c.*]*Inuidio-se*, quasi dicat, quod majori odio ciues prosequitur Cæsar, quam hostes Annibal.

803. *Ciues esse suos.*] Quos majori odio habebat, quam Hannibal hostes. *Sulpit. Petimus, &c.*] Poëta, ex persona cæsorum.

806. *Aut generi si pœna iuuat, &c.*]Aut si velis Pompejum male vrere, vnam omnibus extrue pyrã è syluis Pindi mõtis & Oetæ quam ex æquore prospiciat ille.

809. *Nil agis hac ira.*] Frustrã inquit, sæuis in mortuos, impotentia hac tua animi. Quid enim refert, ignene absumantur cadauera, & in cineres redigantur? an humi putrescant tabe & vermibus conficiantur. *Hort.*

810. *Placido Natura.*] Natura omnia quæ composuit in sua elementa rursus dissoluit.

811. *Sibi.*]Naturæ.

814. *Communis mundo superest rogus.*] Ex opinione Platonis in Timæo, & Cic. qui lib. de Nat. Deorum ait, Certa temporum reuolutione ex incremento con-

Miſturus. quocunque tuam Fortuna vocabit,
Hæ quoque eunt animæ. non altius ibis in auras,
Non meliore loco Stygia ſub nocte jacebis.
Libera Fortunæ mors eſt: capit omnia tellus
Quæ genuit: cælo tegitur, qui non habet vrnam.
Tu, cui dant pœnas inhumato funere gentes,
Quid fugis hanc cladem? quid olentes deſeris agros?
Has trahe Cæſar aquas: hoc, ſi potes, vtere cælo.
Sed tibi tabentes populi Pharſalica rura
Eripiunt, campoſque tenent victore fugato.
Non ſolùm Hæmonij funeſtæ ad pabula belli
Biſtonij venêre lupi, tabémque cruentæ
Cædis odorati Pholoën liquêre leones.
Tunc vrſi latebras, obſcœni tecta, domóſque
Deſeruêre canes, & quicquid nare ſagaci
Aëra non ſanum, motúmque cadauere ſentit.
Iámque diu volucres ciuilia caſtra ſecutæ
Conueniunt.

trariorum incendia & diluuia fieri. Et Phœbus Ouidianus: *Eſſe quoque in fatis reminiſcitur affore tempus, Quo mare, quo tellus, correptaque regia cæli Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.* Metam. 1.

815. *Quocunque tuam, &c.*] *Nulla certior tamen Rapacis Orci fine deſtinata Aula Cæſaris manet Vmbram: quid vltra tendis? Æqua tellus Cæſari recluditur, I labi ſque fœci.*

816. *Non altius ibis in auras.*] Anima tua non ibit in cælum, vt vulgò creditum fuit poſt mortem tuam: ſed ad inferos deſcendet, propter tuam tyrannidem. *Hort.*

818. *Fortunæ.*] Alij *Fortuna*, hoc eſt, Mortui ab injuria fortunæ liberi ſunt.

819. *Cælo tegitur, &c.*] *Nec tumulum curo, ſepelit Natura relictos.* Mæcenatis citat Sen. epiſt. 93.

821. *Quid fugis hanc cladem?*] Et quid tandem non capis diuturniorem hujus ſpectaculi fructum? quin bibis aquas ſanguine corruptas, quin vteris aëre hoc infeſto? *Ironice.*

824. *Campoſque tenent.*] Cum ergo Cæſar propter graueolentiam aëris infecti putredine & fœtore cadauerum cogatur diſcedere; cæſi ibi relicti, manent quodammodo camporum poſſeſſores. *Hortenſ.*

825. *Non ſolum Hæmonij, &c.*] Neque ſolum ad dilanianda deuorandaque cadauera in Theſſalis campis venere lupi Threicij, ſupra vſ. 569. ſed & vrſi, canes, grues, vultures, &c.

827. *Pholoën.*] Montem Arcadiæ. lib. 3. vſ. 198.

830. *Non ſanum.*] Cadaueris odore mutatum & corruptum.

831. *Volucres ciuilia, &c.*] Vultures & volucres aliæ. πόροι ἐμψυχοι, quæ & triduo præſagire, & è longinquo odorari cadauera creduntur. Plin. libro 10. capite 6.

832. *Vos*

Conueniunt. vos, quæ Nilo mutare ſoletis
Threïcias hyemes, ad mollem ſerius auſtrum
Iſtis aues. nunquam ſe tanto vulture cælum
Induit, aut plures preſſerunt aëra pennæ.
Omne nemus miſit volucres, omníſque cruenta
Alite ſanguineis ſtillauit roribus arbor.
Sæpe ſuper vultus victoris, & impia ſigna
Aut cruor, aut alto defluxit ab æthere tabes,
Membráque dejecit iam laſſis vnguibus ales.
Sic quoque non omnis populus peruenit ad oſſa,
Inque feras diſcerptus abit: non intima curant
Viſcera nec totas auide ſorbere medullas:
Deguſtant artus. Latiæ pars maxima turbæ
Faſtidita jacet; quam ſol, nimbique, diéſque
Longior Emathiis reſolutam miſcuit aruis.
Theſſalica infelix quo tanto crimine tellus
Læſiſti Superos, vt te tot mortibus vnam,
Tot ſcelerum fatis premerent? quod ſufficit æuum,

Immemor

832. *Vos quæ Nilo, &c.*] Primum grues per auerſionem memorat. Hæ ex vltimis in vltima abeunt: harum abſceſſu gens Pygmæorum indacias habet, cum iis dimicantium. *Horenſius. Vos, quæ Nilo, &c.* Lib. 5. vſ. 711. & Senec. Oedip. vſ. 604.

833. *Seriùs, &c.*] Hic quippe moratæ.

834. *Nunquam, &c.*] Plenus fuit vulturibus aër.

835. *Pennæ.*] Volucres.

836. *Cruenta, &c.*] Sanguis ſtillabat ab arboribus, quo alites partem prædæ congeſſerant.

841. *Sic quoque non omnis, &c.*] Neque feræ diſcerpunt cadauera, aut nudant oſſa, non rimantur viſcera; in tanta abundantia ſufficit deguſtaſſe pleraque faſtidioſe & dente ſuperbo.

842. *Inque feras abit.*] Cõuertit ſe in carnem ferarum, quæ illa carne alebantur. *Sulpitius. Inque feras diſcerptus abit.*] Ita Iuuen. ſat. 14. *tota noualia ſæuos In ventres abeant.* & Ouid. 8. Metam. *demiſſo in viſcera cenſu.*

844. *Latiæ pars maxima, &c.*] Quod tantus eſſet cæſorum numerus & multitudo, vt non potuerint omnes depaſci. *Horenſ.*

846. *Emathiis reſolutam miſcuit aruis.*] Putredine corruptã, in terram Theſſalicam redegerunt. Corpora enim ſiue condita fuerint, ſiue inſepulta relinquantur, reſoluuntur in terram diuturnitate & longitudine temporis, quod omnia abſumit. *Horenſ.*

847. *Theſſalica infelix.*] Deteſtatur Theſſaliam tam miſeranda cladi diriſque fatis damnatam, vt ſupra vſ. 301.

849. *Quod ſufficit æuũ.*] Quænam æui diuturnitas poterit euertere & aholere memoriam tanti damni?

Immemor vt donet belli tibi damna vetuſtas?
Quæ ſeges infecta ſurget non decolor herba?
Quo non Romanos violabis vomere manes?
Ante noua venient acies, ſcelerique ſecundo
Præſtabis nondum ſiccos hoc ſanguine campos.
Omnia maiorum vertamus buſta licebit,
Et ſtantes tumulos, & qui radice vetuſta
Effudère ſuas, victis compagibus, vrnas:
Plus cinerum Hæmoniæ ſulcis telluris aratur,
Pluráque ruricolis feriuntur dentibus oſſa.
Nullus ab Emathio religaſſet littore funem
Nauita, nec terram quiſquam mouiſſet arator,
Romani buſtum populi: fugerémtque coloni
Vmbrarum campos, gregibus dumeta carerent:
Nullúſque auderet pecori permittere paſtor
Vellere ſurgentem de noſtris oſſibus herbam;

Ac,

851. *Quæ ſeges ſurget.*] Hoc eſt, nulla ſeges in Theſſalicis campis ſurget, quin ſit decolor futura & purpureo colore infecta. *Hor. Decolor herba.*] A ſanguine hic fuſo.

852. *Manes.*] Qui in ſepulchris errant, nec niſi iuſtis ſolutis Styga tranare ſuehuntur.

853. *Ante noua venient acies.*] Antequam aboleantur prioris huius belli ciuilis veſtigia, hoc eodem campo necdum à priori ſanguine exiccato, conſligent hinc Antonius & Octauius; inde Brutus & Caſſius ſecundo bello nefario. Quod tamen prope Philippos vrbem Macedoniæ commiſſum eſt. vti dictum ad vſ. 80. lib. 1.

855. *Omnia maiorum, &c.*] Quod ſi omnia Romanorum oſſa & cineres velimus eruere è tumulis tam integris quam vetuſtate collapſis; minora tamen erunt his quæ ſemiſepulta eruuntur inter arandum ab agricolis Theſſalicis.

856. *Et ſtantes tumulos.*] Tum integros adhuc tumulos, quam vetuſtate collapſos. *Grotius. Radice vetuſta, &c.*] Imo ſepulchri fundo, niſi reſpiciat potius caprificum quæ de epate enata diſſicile monimenta. Plin. lib. 16. cap. 19. Iuuen. Sat. 10. vſ. 145. Martial. lib. 10. ep. 2.

857. *Victis compagibus.*] Solutis vetuſtate commiſſuris.

859. *Ruricolis feriuntur dentibus oſſa.*] Aratrorum. *Hoc dentem tenuat terram renouantis aratri.* Ouid.

860. *Nullus ab Emathio, &c.*] Te O Theſſalia nemo frequentaret nauta, arator, paſtor, nemo habitaret, fugerent omnes tanquam exocrandum locum, gentium & pop. Rom. buſtum, vmbris frequentatum; imo tanquam deſolatam terram & inhabitabilem ſub torrida zona ceu frigida; ſi modo tu vt prima, ita ſola fuiſſes nefarij belli area: Sed alia iam loca pari clade damnata te excuſatam & ſcelere hoc abſolutam præſtant.

866. *Im*

Ac, velut impatiens hominum, vel ſolis iniqui
Limite, vel glacie nuda, atque ignota jaceres,
Si non prima nefas belli, ſed ſola tuliſſes.
O Superi, liceat terras odiſſe nocentes.
Quid totum premitis, quid totum abſoluitis orbem?
Heſperia clades, & flebilis unda Pachyni,
Et Mutina, & Leucas puros fecêre Philippos.

M. AN

866. *Impatiens hominum.*] Inhabitabilis. *Solis iniqui, &c.*] Inter vtrumque Tropicum, zona torrida.

867. *Nuda, &c.*] Deſolata, inculta, propter frigus, vti in zonis frigidis.

869. *O Superi, &c.*] Exclamatio ad Superos: vt fas ſit odiſſe eas terras, in quibus tanta damna ſunt accepta à Pop. Rom. toto orbe. Clades toto orbe acceptas, tribus verſibus ſequentibus perſtringit; vt non ſola dicatur Theſſalia nefas belli, hoc eſt, ciuile bellum tuliſſe. *Hortenſ.*

870. *Quid totum premitis, &c.*] Cur damnatis; & mox in participationē ſceleris admiſſas abſoluitis crimine toto orbis partes?

871. *Heſperia clades.*] Bellum ciuile in Hiſpania ad Mutinam maxime, vt lib. 1. ℣. 40. *Pachyni.*] Promontorij Siciliæ. vbi nauali prœlio victus eſt Sext. Pompeius, ab Agrippa auſpiciis Auguſti.

872. *Mutina.*] Lib. 1. ℣. 41. *Leucas.*] Lib. 1. ℣. 43. *Puros fecêre Philippos.*] Quaſi innocentes, & Romano cruore immaculatos & inexecrabiles. *Sulpit.*

Digitized by Google

M. ANNÆI LVCANI

CIVILIS BELLI,

SIVE

PHARSALIÆ,

LIBER OCTAVVS.

ARGVMENTVM.

OCtauo in Lesbum fugiens per deuia Magnus
Naurgat, & conjunx lacrymãdo abducta reliquit
Deflentem populum: properans tum nauta monetur
Tendat ut ad Cilices, vbi Sextus, turba ducumque
Decernunt, quo sit Dux confugiturus, atroxque
Ægyptus legitur; venientem regia prodit,
Conjugeque & nato coram confodit Achillas:
Ambustum Codrus truncum clam texit arena.

IAm super Herculeas fauces, nemorosáq; Tẽpe,
Hæmoniæ deserta petens dispendia syluæ,
Cornipedem

1. *Iam super.*] Exordium ducit à fuga Pompeij statim post amissam pugnam. Pompejus hostes intrà munitiones intuitus, projectis insignibus imperij, siue potius Imperatoriis, vt Cæsar ait, equo sedens, decumana porta, quatuor duntaxat comitantibus egressus, citato cursu Lariſſam contendit, &c. *Hort. Iam super.*] Felicem vtcunque in malis Pompejum, *inquit Florus*, si eadem ipsum, quæ exercitum eius, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ vixit, vt cum malore dedecore per Thessalica Tẽpe equo fugeret, puls⁹ Lariſſa in deserto Ciliciæ scopulo, fugam in Parthos, Africam vel Aegyptum agitaret: vt denique in Pelusiaco litore, imperio vilissimi regis; consiliis spadonum, &, ne quid malis desit, Septimij desertoris sui gladio trucidarus, sub oculis vxoris suæ liberorumque moreretur. *Herculeas fauces, &c.*] Disidia inter Ossam & Olympum, qua per Tẽpe exit Peneus in sinum Thermaicũ, l. 6. ϒſ. 345. in cõfinib. Thessaliæ & Macedoniæ, Thermopylas dictas à thermis ibi Herculi sacris.

2. *Dispendia syluæ.*] Circuitus, erroresque cum itineris dispendio, vt mox ϒſ. 4.

3. Cor

Cornipedem exhauſtum curſu, ſtimulíſque negantem
Magnus agens, incerta fugæ veſtigia turbat,
Implicitáſque errore vias. pauet ille fragorem
Motorum ventis nemorum, comitúmque ſuorum.
Qui poſt terga venit, trepidum, lateríque timentem
Exanimat. quamuis ſummo de culmine lapſus,
Nondum vile ſui pretium ſcit ſanguinis eſſe,
Seque memor fati tantæ mercedis habere
Credit adhuc jugulum, quantum pro Cæſaris ipſe
Auulſæ ceruice daret. deſerta ſequentem
Non patitur tutis fatum celare latebris
Clara veri facies. multi Pharſalica caſtra
Cùm peterent, nondum fama prodente ruinas,
Occurſu ſtupuêre ducis, vertigine rerum
Attoniti: cladíſque ſuæ vix ipſe fidelis
Auctor erat. grauis eſt Magno, quicunque malorum
Teſtis adeſt. cunctis ignotus gentibus eſſe
Mallet, & obſcuro tutus tranſire per orbem
Nomine:

3. *Cornipedem exhauſtum curſu.*] Equum feſſum, neque ſe promouentem, vtcunque ſtimulis foſſum.

4. *Incerta fugæ veſtigia turbat.*] Non vnum rectum curſum regia via ſeruat; ſed modo hac, modo illac, per itinerum ambages fugit: ne ſi perſecutores tergo inſtitiſſent, in regia via veſtigia deprehendi potuiſſent. *Horenſ.*

5. *Implicitaſque errore vias.*] Quæ lateant fallantque inſequentes. *Pauet ille fragorem.*] *Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis Suſpenſum.* Aeneid. 2. Virg. *non ſine vano Aurarum & ſylua metu, &c.* Horat. 23. od. lib. 1.

8. *Quamuis ſummo, &c.*] Vtut victus jam & neglectus, priſtinæ tamen fortunæ & gloriæ memor, migno æſtimari ceruicem ſuam credit eodemque precio à Cæſare expeti, quo ipſe Cæſaris emeret.

9. *Nondum vile ſui pretium.*] Quaſi dicat, Pompejus ſit, ſanguinis ſui pretium nondum eſſe vile. An, nondum ſcit Pompejus ſanguinis ſui pretium eſſe vile, quod in Aegypto Spadonis juſſu interficeretur. *Sulpitius. Horenſius.*

12. *Deſerta ſequentem, &c.*] Pompejus notus non potuit celare calamitatem ſuam, vtcunque per deſerta fugeret.

15. *Peterent.*] Pompejo auxilium laturi.

16. *Vertigine rerum.*] Subita mutatæ fortunæ viciſſitudine.

17. *Cladíſque ſuæ, &c.*] Vix ipſe Pompeius, cladis ſuæ nunquam fidem iis comprobauit.

18. *Grauis eſt Magno.*] Cum dolore & rubore excipit obuios in conſcientiam & teſtimonium ſuæ calamitatis: ſequitur ratio,

Nomine: ſed longi pœnas Fortuna fauoris
Exigit à miſero, qua tanto pondere fama
Res premit aduerſas, fatiſque prioribus vrget.
Nunc feſtinatos nimium ſibi ſentit honores,
Actæque laurifera damnat Syllana iuuenta.
Nunc & Corycias claſſes, & Pontica ſigna
Dejectum meminiſſe piget. ſic longius auum
Deſtruit ingenteis animos, & vita ſuperſtes
Imperio. niſi ſumma dies cum fine bonorum
Affuit, & celeri præuertit triſtia leto,
Dedecori eſt fortuna prior. quiſquam ne ſecundis
Tradere ſe fatis audet, niſi morte parata?
Littora contigerat, per quæ Peneius amnis
Emathiæ

21. *Sed longi pœnas, &c.*] Quo lætior fuerit, eo jam triſtior eſt fortuna famam grauans & proſperis *fatis contraria fata rependens.*

22. *Qua tanto pondere fama.*] Quo curſus felicitatis in vita humana major eſt, & perpetuo florentior, eo caſu in aduerſis durior, & ſimul ad ferendū acerbior.

23. *Fatiſque prioribus vrget.*] Priorem ſecundam Fortunam calamitatis huius grauitate compenſat. *Hortenſ.*

24. *Nunc feſtinatos, &c.*] Iam intelligit præcoces ſibi honores habitos non eſſe conſtantes. fortunam quæ è carceribus feſtinanter euolarit, ſub meta laſſatam deficere. Martial. de Scopo: *Curribus illa tuis ſemper properata, breuiſque Cur fuit & vita tam prope meta tua.* lib. 10. epiſt. 50.

25. *Actaque laurifera, &c.*] Triumphum de Hiarba & geſtis in Africa, quem egit 24. annos natus, Sylla grauiter ferente, obſtāte atq; negāte triumphū illi decernēdū; vt qui hæc geſſiſſet ſub alienis auſpiciis, idque ante maturā ætatē.

26. *Nunc & Corycias claſſes.*] Piget de tanto gloriæ culmine dejectum meminiſſe claſſes à ſe ductas contra Cilicas piratas, lib. 2. ψſ. 376. & triumphum de Mithridate rege Ponti.

27. *Sic longius auum, &c.*] Ὀλβοῦ δὲ οὐκ ἐς μακρὸν ἀνδρῶν ἔρχεται. Pind. in Pythiis. felicitas niſi adſit matura mors, ludibrio ferme homines exponit, felix exitus coronat opus, *la ſera loda la dia.* vitam mors. *Nemo obitum felix. τίρμα τῆ βίᾳ ἐλβίζῃ.* Iuuenal. Sat. 10. de Mario, Pompejo, &c.

28. *Deſtruit ingenteis animos, &c.*] Sic nocuit magnanimis clariſque viris vixiſſe diutius, & in vita poſt amiſſum imperium remanere. *Sulpit.*

30. *Præuertit triſtia leto, Dedecori.*] Fecimus cohærere cum ſequenti commate. Sententia eſt: Felicitatem, ni adſit matura mors, ludibrio ferme homines exponere. *Grotius.*

33. *Littora contigerat.*] Supra ψſ. 1. *Per quæ Peneius, &c. Flumineus, &c.*] Per Tempe vſque ad mare iter fecit. ibi noctis reliquum in piſcatoria caſula exegit: circa auroram in fluuiatilem lembum ingreſſus, de comitibus ingenuos ad ſe recepit, &c. inde oram legens, ad juſtæ magnitudinis onerariam.

Digitized by Google

Emathia iam clade rubens exibat in æquor.
Inde ratis trepidum, ventis, & fluctibus impar,
Fluminеis vix tuta vadis euexit in altum:
Cuius adhuc remis quatitur Corcyra, sinúsque
Leucadij, Cilicum dominus, terræque Liburnæ.
Exiguam vector pauidus correpsit in alnum.
Conscia curarum, secreta in littora Lesbi
Flectere vela jubes, qua tum tellure latebas
Mæstior, in mediis quàm si, Cornelia, campis
Emathiæ stares. tristeis præsagia curas
Exagitant: trepida quatitur formidine somnus:
Thessaliam nox omnis habet: tenebrisque remotis
Rupis in abruptæ scopulos extremáque currens
Littora, prospiciens fluctus, nutantia longè
Semper prima vides venientis vela carinæ,
Quærere ne quicquam de fato conjugis audes.
En ratis, dè vestros qua tendit carbasa portus:

Quid

rariam peruenit, cui præerat Peticius quidam Romanus, qui cum Pompeium de facie nosset, eum & quos is iubebat, recepit, &c. Plut. & Appian.

36. *Fluminеis vix tuta vadis.*] Nauis non bellica, ac ne oneraria quidem, sed fluuialis. *Grotius.*

37. *Cuius adhuc remis quatitur Corcyra, &c.*] Pompeius, cuius præfecti longè lateque classibus tenebant Corcyram, sinum Ambracium prope Leucadem, & oram Liburniæ in mari Adriatico, olim Cilicum piratarum domitor, iam domitus. lib. 3. vs. 228. ipse in cymba, mox in oneraria vehitur.

40. *Conscia curarum, &c.*] Ta Cornelia quam nouerat solicitam animi de belli euentu pendere, mones Pompeium vt iubeat cursum dirigi ad Lesbon, vbi tu semota eras à strepitu belli, lib. 5. vs. 722. Alij leg. *iubet*, id est, Pompeius, & referunt *conscia* ad *littora*. *Littora Lesbi*,] In Lesbo insula, oppidum Mitylene est, vbi initio belli vxorem sepositam habuerat. Lesbus imprimis nobilitate vini commendatur. Vnde & calices Lesbij. Insula prouerbiis aliquot veteribus nobilitata est. *Lesbia regula, &c.* Horten.

42. *Mæstior, &c.*] Vide ipsius Corneliæ rationes lib. 5. vs. 767.

44. *Trepida quatitur, &c.*] Interdiu solicita de belli euentu, noctu per quietem Thessalia obuersatur menti.

45. *Tenebrisque.*] Oriente die.

47. *Nutantia longe.*] Quæ videntur nutare, quum vento huc illuc flectuntur, & hac illacve casum minari & nauim euertere ex interuallo putes. *Hortensius.*

49. *Quærere nec quicquam, &c.*] Ne forte audias quod præsaga mens somniabat aut suspicabatur.

50. *En ratis, &c.*] Hæc Plutarchus ad hunc modum. vt Mitylenen appulit, nuncium in vrbē misit ad Corneliam, cui aliis de Cæsare ad Dyrrhachium profligato

Quid ferat ignoras: sed nunc tibi summa pauoris
Nuntius armorum tristis, rumorque siniſter
Victus adest coniux. quid perdis tempora luctus?
Cùm poſsit iam flere, times. tunc puppe propinqua
Proſiluit, criménque Deûm crudele notauit,
Deformem pallore ducem, vultúſque prementem
Canitie, atque atro ſqualentes púluere veſtes.
Obuia nox miſera cœlum, lucemque tenebris
Abſtulit, atque animam clauſit dolor: omnia neruis
Membra relicta labant: riguerunt corda, diúque
Spe mortis decepta jacet. jam fune ligato
Littoribus, luſtrat vacuas Pompeius arenas.
Quem poſtquam propius famulæ vidêre fideles,
Non vltrà gemitus tacitos inceſſere fata
Permiſêre ſibi, fruſtráque attollere terra
Semianimem conantur heram: quam pectore Magnus
Ambit, & aſtrictos refouet complexibus artus.
Cæperat in ſummum reuocato ſanguine corpus
Pompeij ſentire manus, mœſtámque mariti
Poſſe pati faciem: prohibet ſuccumbere fatis
Magnus

& bello prope confecto, intentæ cogitationibus, ille ſalutatione omiſſa, lacrymis magis quam voce mandatum referens, properare iuſsit, ſi Pompeium vna & alienam aduectum naui cernere vellet.

53. *Victus adeſt coniux.*] Non eſt quod vlteriùs ſis ſolicita & timori inſumas tempora luctus. deſine timere, adeſt ecce victus coniunx, ſuæ cladis nuncius, tibi iuſti doloris cauſa. *Quid perdis tempora luctus?*] Non debes lugendi tempora meru conſumere. Times, cum iam ſit quod lugeas: victus maritus ſcilicet. *Grotius.*

55. *Proſiluit.*] Cornelia obuia proſiluit. *Crimenque Deûm, &c.*] Aduerſit inclementiam Deorum, coniugis cladem & fugam.

58. *Obuia nox miſera cœlum.*] Caligo oculis obórta eſt ex animi deliquio, & præ mœrore Cornelia decidit exanimis.

61. *Spe mortis decepta jacet.*] Nam fruſtrata mortis deſideratæ ſpe, ad ſe rediit.

64. *Non vltra gemitus, &c.*] Famulæ non permiſere ſibi incuſare inclementiam fatorum vltra tacitos queſtus, hoc eſt, temperauerunt ſibi eiulatu & vociferationibus lúnentorum, Pompeium ſcilreueritæ, & ne heræ dolorem accenderent.

66. *Fletore Magnus.*] Amplexatur.

68. *In ſummum, &c.*] Ad ſe redire; ſanguine, qui in repentina conſternatione ad cor refluxerat, ſe iam remittente atque in extremas partes effundente.

70. *Faciem.*] Adſpectum; ad quem prius,

Magnus, & immodicos caſtigat voce dolores.
Nobile cur robur Fortunæ vulnere primo,
Femina, tantorum titulis inſignis auorum,
Frangis? Habes aditum manſura in ſecula famæ,
Laudis in hoc ſexu, non legum iura, nec arma,
Vnica materia eſt coniux miſer. erige mentem,
Et tua cum fatis pietas decertet, & ipſum,
Quòd ſum victus, ama: nunc ſum tibi gloria maior.
A me quod faſces, & quòd pia turba Senatus,
Tantáque diſceſſit regum manus: incipe Magnum
Sola ſequi. deformis, adhuc viuente marito
Summus, & augeri vetitus dolor: vltima debet
Eſſe fides, lugere virum. tu nulla tuliſti
Bello damna meo. viuit poſt prælia Magnus,
Sed fortuna perit: quod deſlés, illud amaſti.

Vocibus

priùs exanimis deciderat: *Succumbere fatis.*] Cedere aduerſæ fortunæ.

72. *Nobile cur robur, &c.*] Pompeij oratio conſolatoria eſt, qua fractum animum aduerſis fatis mariti conſolatur, & quidem argumentis, quibus in præſenti poteſt, accommodatis. Initio captat benevolentiã à dignitate generis, perſonæ Corneliæ, rectè è ſimul eã iacuſãs fracti animi. *Horr. Robur.*] Animi fortitudinem. *Robur.*] Animi firmitatem.

73. *Auorum.*] Scipionum.

74. *Habes aditum, &c.*] Contigit tibi ſeges & materia æternæ & ſummæ laudis, quam fœminis conſequi datur. neque enim fœminarum gloria eſt ius dicere, aut arma ferre; ſed fides maritis præſtita, *Triſti materiam tempore laudis habet.*

75. *Non legum iura, &c.*] Etenim miſer maritus eſt vxori ſuæ fideli, in aduerſis laudis materia; quam non in adminiſtratione togata, aut in iure dicundo; nec in mediis armis, conſequeris. *Horatius.*

77. *Et tua cum fatis pietas, &c.*] Si fata deiecerunt è culmine gloriæ Pompeium; tu contrà, qua potes pietate eum adiuta in afflictis rebus, vnde materia laudis tibi appoſita eſt, *Horrenſ.*

78. *Quod ſum victus, ama.*] Quaſi dicat, multò magis tibi in aduerſa fortuna ſum amandus, quam in ſecunda: vt amicus certus in re incerta cernitur: ita multo magis pia & bona vxor in triſtibus. *Hortenſi.*

79. *A me quod faſces, &c.*] Erit enim veri amoris argumentum; & non te viri amaſſe fortunam; ſed virum ipſum, quem ab aliis deſertum ſequaris. *Sulpit.*

81. *Deformis, &c.*] Haud decet impendere viuo marito, perinde atque conclamato & mortuo, dolorem extremum & cui nihil addi poteſt; ne videare vitam æque ac mortem lugere.

82. *Vltima debet, &c.*] Vltimum coniugalis fidei officiũ eſt luctus.

83. *Sed Fortuna perit.*] Sed vide ne fortunam meam euerſam lugendo, videaris eam quam præ habuiſſe chariorem.

88. Qui

Vocibus his correpta viri, vix ægra lenauit
Membra solo, talèis gemitu rumpente querelas:
O vtinam in thalamos inuisi Cæsaris issem
Infelix coniux, & nulli lata marito!
Bis nocui mundo: me pronuba duxit Erinnys,
Crassorumque vmbræ, deuotáque manibus illis
Assyrios in castra tuli ciuilia casus:
Præcipitésque dedi populos, cunctósque fugaui:
A causa meliore Deos. ô maxime coniux,
O thalamis indigne meis, hoc iuris habebat
In tantum Fortuna caput? cur impia nupsi,
Si miserum facturæ fui? nunc accipe pœnas,
Sed quas sponte luam, quò sit tibi mollius æquor,
Certa fides regum, totúsque paratior orbis,
Sparge mari comitem, mallem felicibus armis
Dependisse.

88. *Ô vtinam, &c.*] Optat se Cæsari nupsisse potius olim, quam Pompeio; quod iam bis suo connubio, duo clarissima coniuges, infelices belli fuissent. Culpam in se transfert, quasi per ipsam fatalis ea fuisset calamitas: vt cuicunque ea nupsisset, ad extremam miseriam esset redactus. Et his & similibus argumentis vsa, hortatur virum, vt se in mare proiiciat, & pœnas de se exigat. *Hortens. O vtinam, &c.*] Quo illius fortunas grauaret connubiũ meum, maritis vsque fatale.

89. *Infelix coniux, &c.*] P. Crasso Marci F. qui cum patre apud Parthos periit, prius nupta: nunc Pompeio. Idem questa inducitur à Plutarcho. Video, inquit, te marite, non tua sed mea fortuna ad vnctum nauigium recidisse, qui ante Corneliæ nuptias, quinquẽtis nauibus per hoc æquor vehebaris, &c. in vita Pompeij.

90. *Me pronuba duxit Erinnys.*] Infelicibus auspiciis nuptiarum querela, sic Hypsiphile Ouidiana: *Nam mihi nec Iuno nec Hymen, sed tristis Erinnys Iraculis in-fausta sanguinolenta comas*: & Senecæ Medea vs. 16. & Octauia vs. 23. *Illa, illa meis tristis Erinnys Thalamis Stygios præculit ignes.*

91. *Crassorumque vmbræ, &c.*] Patris & filij manes me illis infausta execrati atque insequuti miserunt æque infelici cladis omine in ciuilia hæc bella.

92. *Assyrios.*] Parthicam cladem.

93. *Præcipitésque dedi.*] Ego exercitum Romanum in cladem illam præcipitaui. Ego Deos auerti à parte Senatus, qui iustam belli causam habebat. *Hortens.*

95 *Hoc iuris habebat.*] Tantum potestatis, vt fatalem me coniugem tibi daret.

96. *In tantum Fortuna caput.*] Quasi Fortuna ius solum in homines plebeios, ac non in triumphales habeat homines; quum nulli magis sint ruinæ propiores, quam tales. *Hortensius.*

97. *Pœnas.*] Mei denouentis se pro tua salute, & fortunæ mutatione in melius.

100. *Comitem.*] Me. *Mallem felicibus.*

Dependisse caput: nunc clades denique lustra
Magne tuas. vbicunque jaces ciuilibus armis
Nostros vlta toros, ades huc, atque exige pœnas,
Iulia crudelis, placatáque pellice cæsa,
Magno parce tuo. sic fata, iterúmque refusa
Conjugis in gremium, cunctorum lumina soluit:
In lacrymas. duri flectuntur pectora Magni,
Siccáque Thessalia confundit lumina Lesbos.
Tunc Mitylenæum pleno iam littore vulgus
Affatur Magnum: Si maxima gloria nobis
Semper erit tanti pignus seruasse mariti,
Tu quoque deuotos sacro tibi fœdere muros
Oramus, sociósque lares dignare vel vna:
Nocte tua: fac Magne locum, quem cuncta reuisant
Secula; quem veniens hospes Romanus adoret.
Nulla tibi subeunda magis sunt mœnia victo.

Omnia

litibus armis.] Atque vtinam me prius deuouissem, ante hanc cladem, pro tua victoria, id quia non contigit, nunc denique expia clades tuas mea cæde.

101. *Clades denique lustra.*] Expia, purga cæde mea & his inferiis. *Sulpit.*

102. *Vbicunque jaces.*] Apostrophe ad Iuliam, quâ in odium adducēs, ciuili clade vltā fuisse dicit conjugium suum. *Sulp. Vbicunque jaces, &c.*] Lege quæ Iuliæ vmbra minatur Pompejo, lib. 3. vs. 21.

104. *Placata.*] Mitior facta. *Pellice cæsa.*] Occisa me, quæ sum pellex tua, & tuo viro conjuncta. *Sulp. Pellice cæsa.*] Inuidiosè & indignāter hoc in se, vt lib. 3. vs. 23.

108. *Siccaque Thessalia, &c.*] Et commiseratio vxoris hic in Lesbo expressit Pompejo lacrymas, quod non fecit clades in Thessalia accepta.

109. *Tunc Mitylenæum, &c.*] Mitylenæos, vt refert Plutarchus, salutatum egressos & vt in vrbem intraret orantes, hoc recusato, monuit: vti bono animo essent, & victori parerent Cæsari, bono & clementi viro.

111. *Pignus seruasse mariti.*] Corneliam, vxorem Pompeij, apud nos depositam à bello.

112. *Tu quoque deuotos.*] Propositio petitionis, vt ad se dignetur diuerti in hospitium, & ciuitate communi vel noctem vnam secum vti. *Hort. Fœdere muros.*] Societatis & hospitij.

114. *Fac Magne locum, &c.*] Ab honesto: ipsis honorificum, futurum perpetuo, quod tantus vir Mitylenense hospite dignatus fuerit. Adeo summi viri, honori ac gloriæ sunt ciuitatibus, à quibus humaniter ad communionem rerum suarum inuitantur. *Horrens. quē cuncta, &c.*] Te hospite primum è bello recepto, honoratum.

116. *Nulla tibi subeunda.*] Commēdant citrà jactationē, officium, & Mitylenæorum beneuolum ergà eum animū: cōmendant verecundè suam vrbem, quam aliis anteponunt jure hospitij. *Horrens.*

118. *Hæc*

Digitized by Google

Omnia victoris possunt sperare fauorem :
Hæc iam crimen habent, quid, quòd jacet insula pōto,
Cæsar eget ratibus ? Procerum pars magna corbit
Certa loci, noto reparandum est littore fatum.
Accipe templorum cultus, aurúmque Deorum
Accipe : si terris, si puppibus ista juuentus
Aptior est, tota, quantum valet, vtere Lesbo.
[Accipe : ne Cæsar rapiat, tu victus habeto.]
Hoc solum crimen merita bene detrahe terræ,
Ne nostram videare fidem felíxque secutus,
Et damnasse miser. tuli pietate virorum
Lætus, in aduersis, & mundi nomine gaudens :
Esse fidem, Nullum toto mihi, dixit, in orbe
Gratius esse solum, non paruo pignore vobis
Ostendi. tenuit nostros hac obside Lesbos
Adfectus : hîc sacra domus, carique penates,
Hîc mihi Roma fuit. non vlla in littora puppim

Antè

118. *Hæc iam crimen habent.*] Nostra hæc ciuitas jam Cæsari damnata est officij erga te tuamque. Infra vſ. 134. *Crimen.*] Hospitij culpam. *Sulp.* Quid, *quod iacet insula.*] Persuadent à tuto, apud se manere aliquamdiu eum posse : quod difficile sit Cæsari cū classe in Lesbum penetrare: tum conuenit omnis nobilitas ad defendēdū te, & arcendum hostem à littore. *Horten.*

119. *Procerum pars.*] Huc è bello conuenient nobiles, qui sciant te huc veniſſe ad coniugem.

120. *Notō reparandum, &c.*] Quo appuliſti à bello Mithridatico, auditum artium profeſſores.

122. *Si puppibus ista iuuentus.*] Non ſat habent aurum ſacrum & profanum offerre, niſi etiam promittant ſe iuuenturum terra marique armaturos. *Horr.*

124. *Accipe.*] Verſus iſte vſθ∋, non habetur in Ms. F. Modij nouantiq. 95. epiſt.

125. *Hoc ſolum crimen, &c.*] Hoc opprobrium à nobis bene de te meritis auerte, ne videaris fidem noſtram in aduerſis rebus ſuſpectam habuiſſe & damnaſſe, quam in proſperis approbaſti.

128. *Mundi nomine.*] Non ſui cauſſa gaudet, ſed generis humani nomine, quod tam profligato ſeculo fides aliqua ſupereſſet. ipſe alioqui beneficio nō vſurus. *Gror.* *Mundi nomine gaudens.*] Vt qui non penitus profligaſſet fidem, cuius hæc ciuitas edidiſſet ſpecimen & promptitudinē erga Pōp. & pop. Rom in rebus creperis, bonum augurium atque exemplum, cæteris futurum, mox vſ. 140.

130. *Non paruo pignore vobis.*] Cornelia vobis commiſſa.

131. *Hac obside.*] Cornelia, quaſi in pignus fidei data. *Sulp.*

132. *Hic mihi, &c.*] Declarat, nuſquam ſe maluiſſe vxorem ſeponere,,

Antè dedi fugiens, ſæui cùm Cæſaris iram
Iam ſcirem meritam ſeruatæ conjuge, Leſbon,
Non veritus tantam venia committere vobis
Materiam. ſed iam ſatis eſt feciſſe nocentes:
Fata mihi totum mea ſunt agitanda per orbem.
Heu nimium felix æterno nomine Leſbos,
Siue doces populos, Regéſque admittere Magnum,
Seu præſtas mihi ſola fidem: nam quærere certum eſt:
Fas quibus in terris, vbi ſit ſcelus, accipe numen,
Si quod adhuc mecum es, votorum extrema meorum:
Da ſimiles Leſbo populos, qui Marte ſubactum
Non intrare ſuos infeſto Cæſare portus,
Non exire vetent. dixit, mœſtámque carinæ
Impoſuit comitem. cunctos mutare putares
Tellurem, patriæque ſolum: ſic littore toto
Plangitur, infeſtæ tenduntur in æthera dextræ:
Pompeiúmque minus, cuius Fortuna dolorem
Mouerat, aſt illam, quam toto tempore belli.

Vt

ſeponere, quam apud eos, quorum ædes, domos ſuas, ſuos penates, adeoque Romæ loco, duxerit. *Hortenſ.*

136. *Non veritus tantam, &c.*] Me veſtræ fidei credere non dubitans, quem ſi vos prehenſum Cæſari traderetis, facile eum vobis conciliaretis, impetrata exceptæ hoſpitio Corneliæ venia.

137. *Fecíſſe nocentes.*] Obnoxios & expoſitos inuidiæ & odio Cæſaris; cur vos in inimicis propter me poſsit habere. *Hortenſ.*

138. *Fata mihi totum, &c.*] Fortuna mea mihi tentanda eſt, errando per totum terrarum orbem; dum vel ſedem tutam, vel fideles opes inuenero, quibus adjuter. *Hortenſ.*

141. *Quærere certum eſt, &c.*] Statui enim experiri, quæ gentes Senatui & pop. Romano fideles ſint; quæ infidæ.

142. *Accipe numen, &c.*] Et tu, ſi quis deorum etiamdum mihi faueat, exaudi vltimum hoc votum meum.

146. *Dixit, mœſtamque, &c.*] Poſtquam Pompejus Mitylenæis honorificè pro effuſa humanitate in ſe, conjugem in nauem excepit, jam jam ſoluturus portum. Et ad dilatandam narrationem, refert, quanto planctu inſulanorum dimiſsi ſint. Hanc complorationem mirè amplificat Poëta. *Hortenſius.*

147. *Cunctos mutare putares.*] Crederes Mitylenæos omnes in exilium pulſos è patrio ſolo migraſſe, in diſceſſu Pompeij & Corneliæ; adeo vndique plangebatur ab omnibus.

149. *Infeſtæ tenduntur, &c.*] Tanquam Deos inclementiæ incuſantes.

150. *Pompeiumque minus.*] Neque tangebantur tantum diſceſſu Pompeij, quantum Corneliæ.

155. *Tanæ*

Vt ciuem vidère ſuam, diſcedere cernens
Ingemuit populus: quam vix ſi caſtra mariti
Victoris peteret, ſiccis dimittere matres
Iam poterant oculis: tanto deuinxit amore
Hos pudor, hos probitas, caſtique modeſtia vultus,
Quod ſubmiſſa nimis, nulli grauis hoſpita turbæ,
Stantis adhuc fati vixit quaſi coniuge victo.
Iam pelago medios Titan demiſſus ad ignes,
Nec quibus abſcondit, nec ſi quibus exerit orbem,
Totus erat: vigiles Pompeij in pectore curæ
Nunc ſocias adeunt Romani fœderis vrbes,
Et varias regum mentes, nunc inuia mundi
Arua ſuper nimios ſoles, Auſtrúmque iacentis.
Sæpe labor mœſtus curarum, odiúmque futuri
Projecit feſſos incerti pectoris æſtus,
Rectorémque ratis de cunctis conſulit aſtris;

Vnde

155. *Tanto deuinxit amore.*] Exclamatione cauſſam amoris reddit, à virtutibus Corneliæ, quæ illos ſibi vſque adeo deuinxerant. Laudat eam à verecundia ingenua, probitate, modeſtia, & humilitate, & animi tranquillitate. *Horrenſ.*

156. *Caſtique modeſtia, &c. Stantis adhuc, &c.*] Cornelia ſtantis fati, id eſt, cuius fortuna adhuc erat integra (vt infra v. 223. *æterni Martis Alanas.* Helleniſmum alij eſſe volunt pro *ſtante fortuna*) vixit non minori cum modeſtia, quam ſi fracta fuiſſet aduerſa Fortuna.

159. *Iam pelago medios, &c.*] Erat iam Solis occidentis ſphæræ pars media ſupra horizontem, pars altera infra diem illis defecentis, ſi qui ſunt Antipodes qui opponunt pedibus veſtigia noſtris. Namque hoc pleriſque veterũ controuerſum fuit etiã contra demonſtrationes Mathematicas.

160. *Nec, ſi quibus exerit orbem.*] Antipodibus, quibus oritur, quum nobis occidit. *Sulpit.*

161. *Vigiles Pompeij, &c.*] Pompeium inſomnem & ſolicitum tenebat meditatio quos reges, quas gentes ſocias, quas mundi partes adiret.

163. *Inuia mundi.*] Deſerta Libyæ, zonam torridam & vlterius.

164. *Arua ſuper nimios, &c.*] Rurſum inter nauigandum deliberabat apud ſe, num in deſerta Libyæ ſe reciperet, aut Aethiopes, &c. *Nimios Soles.*] Aeſtus prope intolerabiles zonæ torridæ, quæ inter circulum Cancri eſt & Capricorni, quo Cæſar non penetrabit. Hæ regiones ſubiectæ ſunt auſtro. *Horrenſ. Iacentis.*] Non *iacentes.* Grotius.

165. *Sæpe labor mœſtus curarũ.*] Interdum vt mentis ſolicitudinẽ & tædium cogitandi de futuris leuaret, conuertit ſe ad diſputationem de aſtris, & ratione cœli viæque inquirenda à gubernatore nauis.

166. *Projecit.*] Repulit. *Feſſos æſtus.*] Defatigatas cogitationes.

168. *Quæs*

Vnde notet terras ; quæ sit mensura secandi
Æquoris in cœlo ; Syriam quo sidere seruet :
Aut quotus in plaustro Libyam benè dirigat ignis.
Doctus ad hæc fatur taciti seruator Olympi :
Signifero quæcunque fluunt labentia cœlo,
Nunquam stante polo, miseros fallentia nautas
Sidera non sequimur : sed qui non mergitur vndis
Axis inocciduus, gemina clarissimus Arcto :
Ille regit puppes. hic cùm mihi semper in altum
Surget, & instabit summis minor Vrsa cerucbis ;
Bosporon, & Scythiæ curuantem littora pontum
Spectabimus.

168. *Quæ sit mensura secandi.*] Percunctatur gubernatorem nauis de stellis ad quas nauiget in has vel in illas terras, ad quas stellas dirigat nauigationis cursum. *Hort.*

169. *Syriam quo sidere seruet.*] Quam stellam obseruans in Syriâ nauiget, & cum Pompejum de his regionibus adeundis varia animo versantem consilia respicere videatur poëta, tum & illud, *Namque Helice Graios, Tyrios Cynosura per altum Dirigit.*

170. *Quotus in plaustro, &c.*] Quota stella vrsæ majoris obseruatur nauigantibus in Africam.

171. *Taciti seruator Olympi.*] Gubernator. Sic Palinurus Virg. 3. Aeneid. *Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo.*

172. *Signifero cœlo.*] Signifer circulus, Zodiacus : hic à Philosophis obliquus dicitur ; quia Aequinoctialem circulum obliquè secat : & is est, qui 12. illa signa cœlestia continet. *Signifero quæcunque, &c.*] Non obseruamus stellas in Zodiaco & illa cœli parte quæ reuoluta nobis occidit : sed sidera vicina polo Arctico, qui nobis semper sublimis, certos signat cursus, juxta quem maxime fulgent duo sidera Helice & Cynosura.

173. *Nunquam stante polo.*] Vbi nullâ cœli pars stabilis stellas præfert, ad quas dirigatur cursus.

175. *Axis.*] Axis est linea recta, per sphæræ centrum ducta, circa quam sphæra conuertitur. Poli sunt duo puncta, quæ axem sphæræ vtrimque terminant. Ille qui nobis in Europa degentibus semper apparet, dicitur Borealis vel Septentrionalis, & etiam polus Arcticus. Alter verò polus Australis vel Meridionalis dicitur & Antarcticus, quod per diametrum oppositus sit polo Arctico. Hic nunquam nobis conspicitur, & tantum sub nostro hemisphærio delitescit, quantum alter suprà idem hemisphærium attollitur. vt Virgil. *Hic vertex nobis semper sublimis : at illum Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi. Gemina Arcto.*] Duabus vrsis, majore & minore.

177. *Cerucbis.*] Cornibus antennarum, ex κέρας & ἔχω.

178. *Bosporon, & Scythiæ, &c.*] Hoc vult nauta dicere, Nauigantibus hinc in Bosphoron Scythicum aut Thracium, & pontum, versus Septentrionem, stella polaris ascendit ad Zenith, ceu punctum verticale, quod, per *antennas, summam arborem & malum*, intelligit, id est, polus Arcticus eleuatur. Nauigantibus contra in Syriam,

Spectamus. quicquid deſcendet ab arbore ſumma
Arctophylax, propiór que mari Cynoſura feretur,
In Syria portus tendet ratis. inde Canopos
Excipit Auſtrali cœlo contenta vagari,
Stella timens Boream: illa quoque perge ſiniſtra,
Trans Pharon: in medio tanget ratis æquore Syrtim.
Sed quò vela dari, quò nunc pede carbaſa tendi
Noſtra jubes? dubio contrà cui pectore Magnus,
Hoc ſolum toto, reſpondit, in æquore ſerua,
Vt ſit ab Emathiis ſemper tua longius oris
Puppis, & Heſperiam pelago, cœloque relinquas:
Cetera da ventis. comitem, pignúſque recepi
Depoſitum: tunc certus eram, quæ littora vellem;
Nunc portum Fortuna dabit. Sic fatur: at ille

Iuſto

Syriam, verſus meridiem: ſtellæ polares Bootes & Vrſa minor deſcendunt à ſummitate mali ceu puncto verticali, Horizontē verſus, hoc eſt, polus deprimitur, atque eleuatur Canopus, fulgida ſtella in gubernaculo Auſtrali nauis Argus ſideris Meridionalis, quæ non videtur niſi Rhodo in Auſtrum pergentibus. *nuſquam inuenies*, inquit Manilius: *fulgere Canopum, Donec Niliacas per Pontum veneris oras.*

179. *Quicquid deſcendit, &c.*] Quantum deprimitur poli Arctici, tantum eleuatur Aequatoris, & in Auſtrum tendimus. *Deſcendet ab arbore ſumma.*] Non *deſcendit*, nam ſequitur *feretur*. Quare & mox *tendit*, in *rēdet* mutauimus. *Grotius*: *Ab arbore ſumma.*] Id eſt, quando polus, Arctophylax & minor vrſa à ſummo malo deſcendunt, rectà excurſus eſt in Syriam. *Hortenſ.*

180. *Arctophylax.*] Qui & Bootes vocatur, cuius ſiniſtram manū circulus Arcticus iacludit, vt neque occidere, neque oriri videatur. *Horr. Cynoſura.*] Vrſa minor, quæ Bootæ oppoſita eſt. *Sulpit.*

181. *Inde Canopos*] Remota, nec aſcendens Septentrionalibus conſpicua. *Canopos.*] Stella auſtralis ingens & clara, noſtris regionibus ignota; Berenices crinis dicta. eius meminit Plinius lib. VI. & Vitruuius lib. IX. *Sulpit.*

183. *Stella timens Boream.*] Metuit ne Boreæ nubes impellente, obſcuretur. *Illa quoque perge ſiniſtra.*] Si in ſiniſtrā teneas à Canopo trans Pharon, illidetur nauis Syrtibus.

184. *Pharon*] Pharus inſula eſt in ingreſſu portus Alexandrini. *Hortenſius. Pharon.*] Lib. 10. vſ. 57. & 509. *Syrtim.*] Lib. 1. vſ. 367.

185. *Quo nunc pede carbaſa.*] Vtro? dextro an ſiniſtro velianglo imo? πρὸς ἓν. *the tack*. libro 5. vſ. 428. *Tendi noſtra iubes.*] Dirigi curſum.

188. *Vt ſit ab Emathiis, &c.*] Theſſaliam atque Italiam relinque, ad Orientem tendens.

190. *Comitem pignúſque.*] Vxorem Corneliam, quam in Lesbo depoſueram. *Horrenſ.*

191. *Litora vellem.*] Ante receptam vxorem, Lesbon voluí petere.

193. *Iuſta*

Iusto vela modo pendentia cornibus æquis
Torsit & in lævum puppim dedit, vtque secaret,
Quas Asia cautes, & quas Chios asperat undas,
Hos dedit in proram, tenet hos in puppe rudentes.
Æquora senserunt motus, alitérque secante
Iam pelagus rostro, nec idem spectante carina,
Mutauêre sonum. non sic moderator equorum,
Dexteriore rota lævum cùm circuit orbem,
Cogit inoffensa currus accedere meta.
Ostendit terras Titan, & sidera texit.
Sparsus ab Emathia fugit quicunque procella,
Assequitur Magnum: primúsque à littore Lesbi
Occurrit natus, procerum mox turba fidelis.

Nam

193. *Iusto modo.*] Pari altitudine & planitie. *Sulpit.*

194. *In lævum puppim dedit.*] In lævam flexit.

195. *Quas Asia cautes, &c. undas.*] Fretum inter Asiæ litus & Chion insulam à siniſtra. male legitur. *Asina caut.*

196. *Hos dedit in proram, &c.*] Alterum veli angulum protendit, reducto altero. vt Vſ. 428. lib. 5.

197. *Æquora senserunt motus.*] Motus, nauis; vt fit vbi contra maris æstum luctatur nauta.

198. *Iam pelagus rostro, nec idem, &c.*] Cursu in obliquum mutato. neque procurrente vt prius æquatis antennis naui, majori impetu & fragore prora eruſt fluctus.

199. *Non sic moderator equorū.*] Non secus atque auriga in curuli certamine contendit, interiore rota quam proxime ſtringere metam, quo breuiore gyro circumeat. *Non sic moderator equorum, Dexteriore rota, &c.*] *Lævus orbis* in metæ flexu interior dexter, exterior. Hic tamē, naturalior motꝰ, vt docet philoſophus, ἀπὸ δὲ ξιῶν ἐπ' ἀριστερά equos naturaliter ad siniſtram flectere tradunt equisij. Hæc ratio ergo quod in certamine curuli equi ad siniſtram flecterent, ac siniſtro gyro interiore metas luſtrarent; quia hic motus & conuerſio equis familiarior & magis ex natura. Hinc abſolute *interior* Latinis pro siniſterior, vt *interior comes, interior ſponda, &c.* Etenim in hac circumactione quæ κατὰ φύσιν eſt, interior orbis & propior centro siniſter habetur. *Salmaſius Plin.* Exercit. pag. 936.

200. *Dexteriore rota, &c.*] Siniſtra rota immobili, dū dextra vertitur.

201. *Inoffensa, &c.*] Euitatæ & intactæ.

202. *Ostendit terras Titan.*] A periphraſtica matutini temporis deſcriptione redit ad hiſtoricam narrationem. Poſt fugam Pompeij, totis caſtris fuga facta eſt. Cn. Pompeij filium *majorem.* natu, patrem ſecutum dicit Poëta, & ſimul cum eo Orientales reges, atque inter hos Deiotarum, Gallo-Græciæ regem, pro quo exſtat oratio Ciceronis ad Cæſarem. *Horrensius. Et ſidera texit.*] Oriens ſol obſcuraverat ſidera.

203. *Sparsus ab Emathia.*] Quicunque è clade Pharſalica fugerant, ſequuti ſunt Pompejum.

205. *Natus.*] Natu minor, Sextus ad

Nam neque dejecto fatis, aciéque fugato
Abſtulerat Magno reges Fortuna miniſtros:
Terrarum dominos, & ſceptra Eoa tenentes
Exul habet comites. jubet ire in deuia mundi
Deiotarum, qui ſparſa ducis veſtigia légit.
Quando, ait, Emathiis amiſſus cladibus orbis
Quà Romanus erat, ſupereſt fidiſſime regum
Eoam tentare fidem, populóſque bibentes
Euphraten, & adhuc ſecurum à Cæſare Tigrim
Nec pigeat Magno quærentem fata, remotas
Medorum penetrare domos, Scythicóſque receſſus,
Et totum mutare diem, vocéſque ſuperbo
Arſacidæ perferre meas: ſi fœdera nobis
Priſca manent, mihi per Latium iurata Tonantem,
Per veſtros aſtricta magos, implete pharetras,
Armenióſque

ad l. 9. vſ. 45. *Procerum.*] Senatorum, & ducum. *Pompeius fugiens cum duobus Lentulis, Sextoque filio & Fauonio, &c.* Vel Patercul. lib. 2.

206. *Deiecto.*] Victo.

208. *Sceptra. Eoa.*] Regna Orientalia.

209. *Iubet ire in deuia mundi Deiotarum.*] Deiotarum regem Gallo-Græciæ mittit in remotiſsimas terras minoris Aſiæ ad arma ſollicitanda.

210. *Qui ſparſa ducis veſtigia légit.*] Qui fugientem Pompejum aſſecutus fuerat.

211. *Quando, ait, Emathiis.*] Pompeij ad Deiotarum oratio.

212. *Quà Romanus erat.*] Qua parte, & quouſque Imperio Romano ſubiectus eſt. *Hort.*

213. *Eoam tentare fidem.*] Auxilia & opes Orientales ſollicitare ad arma contra Cæſarem, pro majeſtate Senatus. *Hort. Populoſque bibentes Euphraten.*] Armeniæ & Meſopotamiæ pop.

214. *Tigrim.*] Tigris accolas.

215. *Magno quærentem fata.*] Quo mihi fata recuperes.

217. *Totum mutare diem.*] Subire aliud cœli clima, vbi propter loci diſtantiam & mundi inclinationē variatur diei ratio. Alij leg. *motare*, id eſt, excitare totū Orientem. *Superbo.*] Recenti de Craſsis victoria, lib. 1. vſ. 10.

218. *Arſacidæ.*] Regi Parthorum denominato ab Arſace authore Imperij. *Fœdera nobis, &c.*] Exceptis (inquit Florus l. 3. cap. 5.) Parthis, qui fœdus maluerunt: & Indis, qui nos adhuc non nouerant, omnis Aſia inter Rubrum & Caſpiū & Oceanū Pompeianis domita, vel oppreſſa ſignis tenebatur.

219. *Per Latium iurata Tonantem.*] Per Iouem Imperij Rom. præſidem à nobis, & Deos veſtros à magis ſapientibus, ſacerdotibuſque iurata.

220. *Aſtricta.*] Firmata. *Magos.*] Sapientes, ſacerdotes. *Sulp. Implete pharetras.*] Inſtruite & parate arma auxiliaria. Parthi autem arcubus prælirabantur, quos cum per pacem remitterent, in contrarium flectebant.

221. *At*

Armenioſque arcus Geticis intendite neruis :
Si vos ó Parthi, peterèm cùm Caſpia clauſtra,
Et ſequerer duros æterni Martis Alanos,
Paſſus Achæmeniis latè decurrere campis,
In tutam trepidos nunquam Babylona coëgi :
Arua ſuper Cyri, Chaldæique vltima regni,
Quà rapidus Ganges, & quà Nyſæus Hydaſpes
Accedunt pelago, Phœbi ſurgentis ab igne
Iam propior, quam Perſis, eram : tamen omnia vincens
Suſtinui noſtris vos tantùm deeſſe triumphis,
Solúſque è numero regum telluris Eoæ,
Ex æquo me Parthus adit. nec munere Magni
Stant ſemel Arſacidæ. quis enim poſt vulnera cladis
Aſſyriæ, iuſtas Latij compeſcuit iras ?
Tot meritis obſtricta meis, nunc Parthia ruptis
Excedat

221. *Armenioſque arcus Geticis.*] Parthicos.

222. *Si vos ó Parthi.*] Auertit orationem à Deiotaro ad Parthos, cum quibus humaniter egit, tum, quum perſequeretur Alanos, vt Poëta dicit, & peteret portas Caſpias, quas *clauſtra Caſpia* vocat. *Hortenſ. Caſpia clauſtra.*] Caſpiæ portæ ſunt fauces montium Caſpiorum inter Medos & Parthos. Sed de aliis furcis ceu faucibus Armeniam verſus eſt intelligendum : cum Pompejus huc non peruenerit. vti nec ad Alanos Scythiæ Europæ pop. ſed Albanos potius, qui Caſpiis clauſtris & Parthis viciniores. De his item Plut. in Pomp. & Tacit. Annal. 12. 13. 15. atque ita legendum apud Suet. in Domitiano cap. 2.

223. *Æterni Martis Alanos.*] Qui ſemper in armis ſunt, qui induruerunt aſſueti bellis.

224. *Achæmeniis.*] Perſicis, ab Achæmeni de tribu, è qua Reges Perſarum, à filio Aegei. Steph. *Late decurrere campis.*] In ocio & pace.

225. *In tutam trepidos, &c.*] Non repreſsi, neque in vrbem Imperij ſedem fugaui.

226. *Arua ſuper Cyri.*] Vltra regnum Perſarum. lib. 6. vſ. 449.

227. *Ganges.*] Indiæ fluuius. *Nyſæus Hydaſpes.*] Nyſam vrbem Indiæ à Baccho conditam præterfluens.

228. *Accedunt pelago.*] In mare Indicum labuntur. *Phœbi ſurgentis, &c.*] Propior eram Orienti ſoli quam ipſi Perſæ.

232. *Ex æquo me Parthus adit.*] Par, liber, non triumphatus. *Nec munere Magni.*] Neque incolumitatem & pacem ſemel tantum meo debent beneficio, quin & poſt victos Craſſos, diſſuaſi ego in Senatu, ne bellum Parthis inferretur, durante ſc. bello Gallico.

233. *Arſacidæ.*] Parthi, ab Arſace primo Parthorum rege. *Quis enim poſt vulnera.*] Quis poſt cæſos Craſſos, patrem & filium à Parthis, continuit populum Rom. ne ea clades vindicaretur, niſi ego? *Hortenſ.*

235. *Tot meritis, &c.*] Concludit enume

Excedat clauſtris vetitam per ſecula ripam,
Zeugmáque Pellæum. Pompeio vincite Parthi;
Vinci Roma volet. regem parêre iubenti
Ardua non piguit, poſitiſque inſignibus aulæ
Egreditur famulis raptos indutus amictus.
In dubiis tutum eſt inopem ſimulare tyrannum.
Quanto igitur mundi dominis ſecurius ævum
Verus pauper agit! dimiſſo in littore rege,
Ipſe per Icariæ ſcopulos, Epheſumque relinquens,
Et placidi Colophona maris, ſpumantia paruæ
Radix ſaxa Sami: ſpirat de littore Coo
Aura fluens: Gnidon inde fugit, clarámque relinquit
Sole

enumerationem meritorum, dimittitque Regem cum mandatis ad Parthos; vt terminos regni libere tranſeant, & Romanis ſecum bellum inferant. *Hort.*

236. *Clauſtris vetitam per ſecula ripam.*] Terminis conſtitutis intra Euphratem, quem Phraates cum Tigranem generum ſuum à Pompejo expoſceret, Imperij metam & terminum pactus eſt.

237. *Zeugmaque Pellæum.*] Syriæ ad Euphratem opp. ab Alexãdro Macedone conditum. & vbi fluuium ponte è nauibus domuerat, cathenas in vrbe ſeruatas eſſe ſuo tempore refert Plin. l. 34. c. 15. *Pellæum.*] Macedonicum, ſeu Alexandri: Pella enim vrbs Macedoniæ. Hinc *vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.* Hort. *Pompejo vincite Parthi.*] In meam gratiam & partes potius quam Cæſaris ſit.

238. *Regem.*] Deiotarum.

239. *Poſitiſque, &c.*] Poſito habitu regio.

240. *Egreditur famuli.*] Deiotarus rex Pompeio mandãti paruit; atque haud melius veſtitus quam famulus, poſitis regiis ornamẽtis, egreditur è naui in littus. Addit *amictus raptos*, quaſi in re trepida raptim acceptos. *Hort.*

241. *Inopem ſimulare tyranno.*] Regi aſſumere habitum pauperis.

243. *Dimiſſo in litore rege.*] Expoſito Deiotaro cum mandatis ad Parthos, in litore Aſiatico.

244. *Ipſe per Icariæ.*] Pompeius. *Icariæ ſcopulos*] Icariæ inſ. *nidi inter ſcopulos. Epheſumque relinquens.*] Ioniæ in Aſia maritimam vrbem celebrem.

245. *Placidi Colophona maris.*] In imo quippe ſinus pulcherrimi eſt Colophon. *Spumantia paruæ.*] Ioniæ inſulæ.

246. *Sami.* Maris Carpathij inſul. *Coo.*] Samo vicina eſt Cos inſ.

247. *Aura fluens.*] Ab occaſu ventus commodus leniter ſpirat, inter Aſiam & Coum inſulã, curſum in Ortum flectentibus. Eſt autem Cous ſiue Cos in eodem mari contra Cariam, & illi ſinui obtenta, in quo Halicarnaſſus quondam fuit nobiliſſima inſula; inter quam & Chium Samos media eſt. Cous Hippocratem dedit principem medicorum, Pythagoræ. Hinc prodiit Apelles ille incomparabilis pictor. Cous Aeſculapij templum habuit, vetuſtiſſimi omniũ Medicorum, qui ob dignitatem & excellentiam artis præſtãtiſſimæ, diuinos honores meruiſſe proditur. Cous vinum præſtantiſſimum ferre tradit Strabo. *Hort. Gnidon.*]

Extre

Sole Rhodon, magnóſque ſinus Telmeſſidos vnda
Compenſat medio pelagi. Pamphylia puppi
Occurrit tellus: nec ſe committere muris
Auſus adhuc vllis, te primùm parua Phaſelis
Magnus adit. nam te metui vetat incola rarus,
Exhauſtaque domus populis; maiórque carina
Quàm tua turba fuit. tendens hinc carbaſa rurſus.
Iam Taurum, Tauróque videt Dipſanta cadentem.
Crederet hoc Magnus, pacem cùm præſtitit vndis
Et ſibi conſultum? Cilicum per littora tutus
Parua puppe fugit: ſequitur pars magna Senatus
Ad profugum collecta ducem: paruiſque Synedris,
Quo portu mittítque rates recipítque Selinus,
In Procerum cœtu tandem mœſta ora reſoluit
Vocibus

Extremam Cariæ vrbem in promontorio ſitam, liberam, forma peninſulæ: hanc Dores habitarunt. *Claramque Sole Rhodon.*] Rhodos inſula Carpathij pelagi, Claſſe potẽs. Phœbo dilecta: hinc & Coloſſo & templo Phœbi clara. *Horat. Clarăque, &c.*]Lib. 5. ♈. 51.

248. *Sinus Telmeſſidos.*]Sinus, ad Telmeſſum oppidum Cariæ. *Telmeſſidos. vndæ.*] Variant nonnihil Mss. Sed vera hęc lectio. *Telmeſſus* vrbs apud Plinium: apud Straboñ & Stephanum Τελμισσὸς. Eſt in confinio Lyciæ & Cariæ. *Grot.*

249. *Compenſat medio pelagi.*] Compendium magni ſinus facit, recta per medium pelagus nauigatione. Legitur & *Cõpenſat, medio pelagi. Pamph. Medio pelagi.*] priori periodo hęc verba aſcripſimus. Sunt enim oppoſita, *mediũ pelagi, & magni ſinus. Compenſare* eſt, compẽdi facere. Seneca Hippolyto: *Quia via longum compenſat iter. ♈. 85. Grot. Pamphylia puppi.*] Aſiæ Minoris regio Ciliciæ vicina.

250. *Muris Auſus adhuc vllis.*] Oppido vlli, ♈. 136. ſupra.

251. *Te primùm parua Phaſelis.*] *Phaſeli* vocãte caſu Ms. p. rectius. *Grot. Phaſelis.*] Pamphyliæ opp. Attaleam dicit Plutarchus eum primum intraſſe.

253. *Maiorque carina.*]Pauciores incolę erant quã comites Pompeij.

254. *Tendens, &c.*]Hinc nauigans.

255. *Taurum.*] Montem Ciliciæ. *Dipſanta cadentem.*]Ciliciæ fluu.

256. *Crederet hoc Magnus.*]Credidiſſet hoc quondam Pompeius, cum maria hæc profligatis piratis pacaſſet, fore aliquãdo vt ſibi profugo hoc tuto itinere opus eſſet?

259. *Synedris, &c.*] Inſ. vel potius ad oſtium Selinuntis fl. Ciliciæ. Sunt qui intelligant conſeſſum Senatorium, συνέδριον. Alij leg. *Celendris* opp. litorale, Strabo l. 14. Plin. l. 5. c. 27.

260 *Selinus.*]Et hic variant manuſcripti. Sed vera hæc lectio. Selinus fluuius eſt Ciliciæ apud Strabonem. *Grot.*

261. *In Procerum, &c.*] Metuens Pompeius celeritatem hoſtis, ne rebus imparatis ſuperueniret Cæſar, de loco perfugij & ſeceſſus deliberauit, ipſe parthiã prętulit; alij Africam & Iubam;

Theo

Vocibus his Magnus : Comites bellíque fugæque,
Atque inſtar patriæ, quamuis in littore nudo,
In Cilicum terra, nullis circumdatus armis
Conſultem, rebúſque nouis exordia quæram,
Ingenteis præſtate animos : non omnis in aruis
Emathiis cecidi, nec ſic mea fata premuntur,
Vt nequeam releuare caput, cladéſque receptas
Excutere. an Libycæ Marium potuere ruinæ
Erigere in faſces, plenis & reddere faſtis :
Me pulſum leuiore manu Fortuna tenebit ?
Mille meæ Graio voluuntur in æquore puppes,
Mille duces : ſparſit potiùs Pharſalia noſtras,
Quàm ſubuertit opes. ſed me vel ſola tueri
Fama poteſt rerum, toto quas geſſimus orbe,
Et nomen, quod mundus amat. vos pendite regna
Viribus, atque fide, Libyen, Parthóſque, Pharonque,
Quænam

Theophanes Lesbius Aegyptum ſuaſit & perſuaſit. Plutarch. & Appian. Patercul.

263. *Inſtar patriæ.*] Referentes patriam, *vel* pondus atque autoritatem patriæ habentes.

266. *Non omnis in aruis, &c.*] Etſi in campis Pharſalicis infeliciter pugnaui, non tamen in totum perij ; neque ita res meæ afflictæ ſunt, vt ſpes nulla ad reparandum bellum ſuperſit. *Hortenſ.*

267. *Premuntur.*] Non ſunt adeo proſtrata.

269. *Excutere.*] Repellere damnum & obliuiſci. *Sulp. An Libycæ Marium.*] Marium poſt carcerem Minturnenſem & latebras in ruinis Carthaginis, lib. 2. *Vſ.* 89. Fortuna ad ſeptimum prouexit Conſulatũ. Me manu minus graui depreſſit : Quid obſtat quo minus & reſtituat ?

270. *Erigere in faſces.*] Prouehere ad Conſulare imperium. *Hortenſius. Plenis & reddere Faſtis.*] Annalibus, in quibus acta & anni per Conſulatus recenſentur. *Hortenſ.*

271. *Leuiore manu.*] A Cæſare, cuius potentia & vires tantæ non ſunt, quantæ Syllæ fuerunt. *Hort.*

272. *Mille meæ.*] Synecdoche Hyperbolica. *Graio voluuntur, &c.*] Ad Corcyram enim & in Adriatico claſſes illi integræ erant & præfecti.

273. *Sparſit potius.*] Extenuat acceptam cladem, vt comitum animos erigat, ne in aduerſis frangãtur ; ſed vt multò magis recordatione præſentium virium confirmentur. *Hortenſ.*

276. *Nomẽ quod mundus amat.*] Quo nimiũ fretꝰ erat. lib. 1. *Vſ.* 135. *Pendite regna, &c.*] Expẽdite, deliberate ad quẽ tanquã fidelem & viribus præſtantẽ cõfugiamus, ad Iubamne Numidarum regem in Africa ; an Phraaten Parthiæ ; an ad Ptolomæum Aegypti regem.

277. *Libyen, Parthoſque, &c.*] Per

Quænam Romanis deceat succurrere rebus.
Aſſi ego curarum, proceres, arcana mearum
Expromam, mentiſque meæ quò pondera vergant.
Ætas Niliaci nobis ſuſpecta tyranni eſt :
Ardua quippe fides robuſtos exigit annos.
Hinc anceps dubij terret ſolertia Mauri :
Namque memor generis Carthaginis impia proles
Imminet Heſperiæ, multuſque in pectore vano eſt
Annibal, obliquo maculat qui ſanguine regnum,
Et Numidas contingit auos : jam ſupplice Varo
Intumuit, viditque loco Romana ſecundo.
Quare agite, Eoum comites properemus in orbem.
Diuidit Euphrates ingenti gurgite mundum,
Caſpiaque immenſos ſeducunt clauſtra receſſus,
Et polus Aſſyrias alter noctéſque, diéſque
Vertit, & abruptum eſt noſtro mare diſcolor unda
Oceanúſque ſuus. regnandi ſola voluptas.

Celſior

Per Libyen, Iubam Regem Numidarum: per *Parthos*, Phraaten: per *Pharon*, Ptolemæum puerum adhuc Regem indicat; qui omnes in fide & amicitia Pop. Romani erant. *Horrenſ.*

280. *Mentiſque, &c.*] Quo conſilia mea inclinent.

281. *Niliaci nobis, &c.*] Ptolomæi, *qui tum puero quam iuueni propior Ægypti rex erat.* Paterc.

282. *Ardua quippe, &c.*] Eximia, certa, in rebus arduis præſtita.

283. *Solertia Mauri.*] Iubæ aſtutia.

284. *Namque memor, &c.*] Iubam Pœnis oriundum vult poëta, ingenio vafro, perfidia & odio nominis Romani referre Annibalem.

286. *Obliquo maculat, &c.*] Qui regni Libyæ ius ad ſe ex laterali deſcenſu pertinere vult. Alij ex *obliquo & macula*, nothum fuiſſe intelligunt.

287. *Iam ſupplice Varo, &c.*] Iubam ſolens factus eſt, quod Actius Varus ſubſidium ab illo petiiſſet, & quod Curione cum exercitu deleto res Romanas vidiſſet ſuis inferiores.

289. *Eoum, &c.*] Parthiam. Locum hunc examinat redarguitque Ioſ. Scal. in prolegom. ad Manil.

290. *Diuidit Euphrates.*] Ad ℣ ſ. 236. ſupra.

291. *Caſpiaque immenſos, &c.*] Ad ℣ ſ. 222. ſupra.

292. *Et polus Aſſyrias, &c.*] Parthiam, atque Indiam, pro qua videtur Aſſyriam dixiſſe. cum nulla ſit pars Aſſyriæ quæ polum Antarcticum videat.

293. *Et abruptum eſt, &c.*] Et Oceanus Indicus alius eſt à noſtro, cuius pars Mare rubrum, diuerſi à noſtro coloris; vt volunt. ſed vide quæ nos ad Senec. Thyeſt. ℣ ſ. 370.

294. *Regnandi ſola voluptas.*] Regnandi ſolo ſtudio arma meditantur & capeſſunt.

Celsior in campis sonipes, & fortior arcus;
Nec puer aut senior letales tendere neruos
Segnis, & à nulla mors est incerta sagitta.
Primi Pellæas arcu fregêre sarissas,
Bactráque Medorum sedem, murísque superbam
Assyrias Babylona domos. nec pila timentur
Nostra nimis Parthis, audéntque in bella venire,
Experti Scythicas, Crasso pereunte, pharetras.
Spicula nec solo spargunt fidentia ferro;
Stridula sed multo saturantur tela veneno.
Vulnera parua nocet fatúmq; in sanguine súmo est.
O vtinam non tanta mihi fiducia sæuis
Esset in Arsacidis! satis nimis æmula nostris
Fata mouent Medos, multúmque in gente Deorũ est.
Effundam populos alia tellure reuulsos,
Excitósque suis immittam sedibus ortus.
Quòd si nos Eoa fides, & Barbara fallunt
Fœdera; vulgati supra commercia mundi
Naufragium

295. *Celsior in campis sonipes.*] Equi illis altiores & ferociores quam nostri.

296. *Nec puer.*] Ab ineunte ætate sagittis mittendis instituuntur. *Letales tendere, &c.*] Mox. ℣. 304.

298. *Primi.*] Parthi primi & soli retuderunt impetum Alexandri. *Pellæas arcu, &c.*] Macedonicas hastas. Pella vrbs Macedoniæ Alexandri patria. *Sarissas.*] Hastas Macedonicas. *Hort.*

299. *Bactraque Medorum sedem.*] Sibi subjecerunt Medos, quorum vrbs Bactra regia Bactrianæ; & Assyrios, quorum regia Babylon. *Murisque superbam.*] Lib. 6. ℣. 50.

302. *Experti Scythicas.*] Ab exemplo Crassorum probat, quantum Parthi viribus & rei militaris peritia valuerint. *Hort. Experti Scythicas.*] Facto periculo in eo prœlio, quo Crassi deuicti sunt, nostra pila esse suis sagittis inferiora. *Scythicas Pharetras.*] Parthicas nuncupat: sunt enim Parthi à Scythis oriundi. *Hort.*

305. *Vulnera parua nocent.*] Leue vtique vulnus lethale est à veneno quo tinguntur sagittæ.

306. *O vtinam, &c.*] Atque vtinam mihi non instaret necessitas opem implorandi à Parthis, gente sæua, nostri æmula inuidaque, nec habeati minus fauoris diuini.

309. *Alia tellure reuulsos.*] Præter Parthos.

310. *Ortus.*] Orientis populos.

311. *Quod si nos Eoa fides*] Occupat, quod objici posset, nihil firmæ spei & certæ fiduciæ in Barbaris ponendum esse; à quibus nuper admodum, exercitus Rom. vnà cum Imperatore Crasso cæsus fuit. *Hort. Et Barbara.*] Cum Parthis, supra ℣. 218. & 236.

312. *Vulgati supra commercia, &c.*] Quod si Parthorum fides, &

Naufragium Fortuna ferat. non regna precabor,
Quæ feci; sed magna feram solatia mortis
Orbe jacens alio, nil hæc in membra cruentè,
Nil socerum fecisse piè. sed cuncta revoluens
Vitæ fata meæ, semper venerabilis illa
Orbis parte fui: quantus Mæotida supra!
Quantus apud Tanaim toto conspectus in ortu!
Quas magis in terras nostrum felicibus actis
Nomen abit, aut unde redit majore triumpho?
Roma fave cœptis: quid enim tibi latius unquam
Præstiterint Superi, quàm, si civilia Partho
Milite bella geras, tantam consumere gentem,
Et nostris miscere malis? Cùm Cæsaris arma
Concurrent Medis, aut me Fortuna necesse est
Vindicet, aut Crassum. sic fatus, murmure sentit
Consilium

& fœdus inter nos nuper renouatum me fallat; non recuso naufragium dignitatis meæ, vitæ & bonorum, quod Fortuna detulerit me extrà conspectum nostrorum hominum; Vel apud eas gentes, cum quibus nobis nullum commercium est. *Horten.*

314. *Sed magna feram, &c.*] Leuius feram dignitatis meæ ruinam & fortunæ naufragium ex oculis nostrorum remota ad extremas ignotasque gentes, quibuscum nobis nullum commercium: quam si me conferrem in regna quæ à me deuicta suis regibus reddidi, lib. 7. ſ. 710. eritque mihi solatio ibi interire; vbi nec crudelitati Cæsaris, neque officiis sim obnoxius; solanti me recordatione rerum à me illic gestarum.

318. *Quantus Mæotida supra.*] Quas victorias & triumphos retuli è Mithridate, Tigrane, &c. vltra Mœotim paludem & Tanaim!

320. *Quas magis, &c.*] In nullas certe magis.

321. *Nomen abit.*] Pro *abiit*, quasi dicat, in nullas terras, nominis mei splendor magis abiit, quam in has. *Majore triumpho.*] Nam è Mithridatico bello domum reuersus, triumpharat vno tempore de piratis toto mari eiectis; quodque Romanis maris imperium restituisset: quod Asiam, Pontum, Armeniam, Paphlagoniam, Cappadociam, Ciliciam, &c. armis subegisset. Omnibus terris à Mœoti lacu, ad Rubrum mare subactis, meritò postea in concione gloriatus est, de rebus à se gestis; quodque Asiam, quam vltimam Rom. Imperij prouinciam acceperat, finibus longè propagatis, mediam reddidisset. *Horten.*

323. *Partho, &c.*] Qui aut victor restituet me, aut victus pœnas dabit Crassorum, vacante interim à ciuili bello milite Rom.

326. *Medis.*] Parthis.

327. *Me vindicet aut Crassum.*] Quasi dicat, cum Partho milite aut vincemus in vltionem nostram; aut ita attenuabitur, vt Crassi vmbras vlciscamur, & sit multò Romanis inferior, quod sequenti oratione declarat. *Subpir.*

Consilium damnasse viros : quos Lentulus omneis
Virtutis stimulis, & nobilitate dolendi
Præcessit, dignásque tulit modò Consule voces :
Siccine Thessalicæ mentem fregêre ruinæ ?
Vna dies mundi damnauit fata ? secundum
Emathiam lis tanta datur ? jacet omne cruenti
Vulneris auxilium ? solos tibi, Magne, reliquit
Parthorum Fortuna pedes ? quid transfuga mundi
Terrarum totos tractus, cælúmque perosus,
Aduersosque polos, alienáque sidera quaris;
Chaldæos culture focos & barbara sacra
Parthorum famulus ? quid causa obtenditur armis
Libertatis amor ? miserum quid decipis orbem,
Si seruire potes ? te, quem Romana regentem
Horruit auditum, quem captos ducere Reges
Vidit ab Hyrcanis, Indóque à littore, siluis,
Dejectum

328. *Consilium damnasse viros.*] Consilium suum de Parthis adeundis improbari à suis. *Lentulus omneis.*] Orationē hanc Theophani Lesbio adscribit Plut. in Pomp.

329. *Nobilitate dolendi.*] Nobili dolore & commiseratione.

330. *Modo Consule voces.*] Qui paulo ante Consulatum gesserat.

331. *Siccine Thessalicæ.*] Hac oratione Lentulus argumentis contrariis dissuadet, decernitque Aegyptum esse petendam. *Sulp.*

332. *Vna dies mundi, &c.*] Vnane illa infeliciter in Thessalia pugnata dies damnauit totum mundum in extremam & æternam calamitatem? Iata quasi perpetuæ felicitatis sententia pro victoribus vniùs diei? *Secundum Emathiam lis.*] Fertur tota sententia pro victoribus in Emathia. *Sulpit.*

333. *Iacet omne cruenti.*] Nihilne post acceptam hanc cladem supereſt auxilij.

335. *Parthorum Fortuna pedes.*] Quorum ad pedes tu supplex accidas opem imploraturus. *Transfuga mundi.*] Parthos vltra Aequinoctialem statuit, vt supra vſ. 292. Assyrios.

338. *Focos & barbara sacra.*] Arae. Alij leg. *deos.* in idem recidūt. Ignem scil. Deum Chaldæorum.

339. *Quid causa, &c.*] Aut quid libertatis studium præteximus belli causam, si modo Parthis nos seruituros projiciamus?

341. *Te, &c.*] O, quanto Romani nominis dedecore, atque damno tuo, consilium hoc iniisti? cristas vtique tollent Parthi, Romanosque omnes præ se contemserint: vbi viderint te imperatorem summum & *caput Romæ*, *laurigeros ageret cum læta triumphos*, animo tam abjecto ad pedes suos prostratum. *Romana regentem.*] Res Romanas; imperium.

342. *Ducere reges.*] Ante triumphalem currum.

343. *Ab Hyrcanis, &c.*] Ex remotis Asiæ regionibus, ad Hyrcaniam & Indiam vergentibus.

344. *De*

Digitized by Google

Dejectum fatis, humilem fractúmque videbit,
Extollétque animos Latium vesanus in orbem,
Se simul, & Romam Pompejo supplice mensus?
Nil animis, fatísque tuis effabere dignum:
Exiget ignorans Latia commercia linguæ,
Vt lachrymis se, Magne, roges. patimurne pudoris
Hoc vulnus, clades vt Parthia vindicet ante
Hesperias, quàm Roma suas? ciuilibus armis
Elegit te nempe ducem. quid vulnera nostra
In Scythicos spargis populos, cladésque latentes?
Quid Parthos transire doces? solatia tanti
Perdit Roma mali, nullos admittere Reges,
Sed ciui seruire suo. iuuat ire per orbem
Ducentem sauas Romanæ in mœnia gentes,
Signáque ab Euphrate cum Crassis capta sequentem?
Qui solus regum, fato celante fauorem,
Defuit Emathiæ, nunc tantas ille laceſſet
Auditi victoris opes, aut jungere fœdera

Tecum,

344. *Dejectum fatis.*] Ab indigno. Qui tot triumphis clarus, in his regionibus celebreris, eo amentiæ redactus es, vt vno prœlio fusus, animum fractum & abjectum habeas: talem te his gentibus cum ludibrio nominis ac dignitatis prœbeas. *Hortenſ.*

345. *Extolletque animos.*] Ab inutili & publico Imperij Rom. incommodo. Ilicò Parthus, comperto tam parum virium esse in Imperatore summo, Populi Rom. animum eriget, & collectis viribus bellũ faciet Italiæ; suis opib⁹ & Populi Rom. viribus æstimatis, quum te supplicem viderit. *Horr.*

347. *Nil animis, &c.*] Et quam indignum erit animo tuo & rebus tuis gestis, supplicare Parthis? quorum linguæ cum imperitus sis, lacrymis agendum est implorandumque fletu auxilium.

350. *Clades vt Parthia, &c.*] Vt cladem Pharsalico prœlio acceptam prius Parthi vindicent, quam nos cladem ab iis acceptam ad Carras? *Grotius.*

352. *Quid vulnera nostra, &c.*] Damna bello accepta, quæ hostes celare prudentius erat, cur prodis illis?

354. *Quid Parthos transire doces?*] Quid occasionem præbes transeundi Euphratem, imperij sui limitem? *Solatia tanti, &c.*] Et cum Roma soletur se post bellum quod ciui potius seruiat suo quam regibus externis: per te solatio hoc illa fraustrabitur.

357. *Romanæ.*] Contra patriam.

358. *Signaque ab Euphrate.*] Lib. 1. vs. 10.

359. *Qui solus regum, &c.*] Quando exitus belli erat in dubio, Phraates non misit tibi auxilium: an vtique credis opem illum tibi victo laturum contra victorem, de quo multa audiit?

361. *Aut jungere fœdera.*] Tecum

Tecum, Magne, volet? non hæc fiducia genti eſt.
Omnis in Arctois populus quicunque pruinis
Naſcitur, indomitus bellis, & Martis amator.
Quicquid ad Eoos tractus, mundique teporem
Labitur, emollit gentes clementia cæli.
Illic & laxas veſtes, & fluxa virorum
Velamenta vides. Parthus per Medica rura,
Sarmaticos inter campos, effuſaque plano
Tigridis arua ſolo nulli ſuperabilis hoſti eſt
Libertate fugæ: ſed non vbi terra tumebit,
Aſpera conſcendet montis iuga, nec per opacas
Bella geret tenebras incerto debilis arcu,
Nec franget nando violenti vorticis amnem,
Nec tota in pugna perfuſus ſanguine membra
Exiget æſtiuum calido ſub puluere ſolem.

Non ſe in diſcrimen conjicere, qui clade affectus, ipſe omnibus relictis fugeris. *Horten.*

363. Omnis in Arctois, &c.] Septentrionales populi, inquit Vegetius l. 1. c. 2. remoti à ſolis ardoribus, inconſultiores quidem, ſed tamen largo ſanguine redundantes, ſunt ad bella promptiſſimi. Nationes vero Soli vicinæ, nimio calore ſiccatæ, amplius quidem ſapiunt, ſed minus habent ſanguinis; & propterea fiduciam comitus pugnandi non habent, & metuunt vulnera. Idem Ariſtot. Herodot. & Vitruuius l. 5. & Rob. Valturius l. 6. de re Militari, c. 8. Reſpondet autem ad illud Pompeij, ſupra v. ſ. 395.

364. Martis.] Alij *mortis*, vt lib. 1. v. ſ. 461.

365. Mundique teporem.] Plagam cœli tepidam.

367. Laxas veſtes, & fluxa.] Quod & mollitiem arguebat apud Romanos; *Malthinus tunicis demiſſis ambulat.* Horatius.

368. Parthus per Medica rura.] In camporum quidem planitie præſtant plurimum Parthi, ſagittis eminus & fuga inter pugnandum freti: in montoſis vero minimum valent.

371. Libertate fugæ.] Inter ſuos, inquit, in pugna inſuperabiles ſunt in campis planis, non armorum vi, ſed alacritate fugæ, qua pugnant. Nam medio pugnæ ardore, ex improuiſo certamen deſerunt, mox ex fuga redeunt in pugnam; & cum maximè te viciſſe putes, tum præcipuum inſtet diſcrimen. *Sed non vbi terra tumebit.*] In planis quidem campis fugiendo refugiendoque in pugna plurimùm præſtant; at in locis, quæ collibus aſſurgunt, deprimunturque conuallibus, minimum valent. *Hort.*

372. Per opacas, &c.] Per opaca vallium, inquiunt. Quid ſi, noctis? neque enim noctu fugientem inſequi Craſſum ſuſtinebant Parthi. Plutarchus in Craſſo.

374. Nec franget, &c.] Non flumina, vbi opus eſt tranare didicerunt.

375. Nec tota in pugna, &c.] Neque vulneratus perſeuerabit per diem.

Non aries illis, non vlla eſt machina belli:
Haud foſſas implere valent: Parthoque ſequente
Murus erit, quodcunque poteſt obſtare ſagittæ.
Pugna leuis, bellúmque fugax, turmaque vagantes,
Et melior ceſſiſſe loco, quàm pellere, miles.
Illita tela dolis, nec Martem comminus vnquam
Auſa pati virtus, ſed longè tendere neruos,
Et, quo ferre velint, permittere vulnera ventis.
Enſis habet vires, & gens quæcunque virorum eſt
Bella gerit gladiis. nam Medos prælia prima
Exarmant, vacuæque jubent remeare pharetræ.
Nulla manus illis, fiducia tota veneni eſt.
Credis, Magne, viros, quos in diſcrimina belli
Cum ferro veniſſe parum eſt? tentare pudendum
Auxilium tanti eſt, toto diuiſus vt orbe
A terra moriare tua? tibi barbara tellus
Incumbat? te parua tegant, ac vilia buſta,
Inuidioſa tamen, Cr iſſo quærente ſepulcrum.
Sed tua ſors leuior, quoniam mors vltima pœna eſt,

Nec,

diem totum æſtiuum in pugna, pulueris & ſolis patiens.

377. *Aries illis.*] Lib. 3. vſ. 490.

378. *Implere valent.*] Cratibus, faſcibus, terra, trabibus, ad oppugnanda caſtra.

379. *Murus erit, &c.*] Illæſum te præſtabit, quicquid ſagittas arcere valet.

380. *Pugna leuis, &c.*] Reſp. ad illud, vſ. 295. ſupra.

381. *Et melior, &c.*] Fugæ aptior quam pugnæ.

382. *Dolis.*] Veneno.

384. *Et, quo ferre velint.*] Tela incertum vbi caſura temere emittere.

385. *Enſis habet vires.*] Stataria pugna & comminus gladiis præliari virorum, hoc eſt, fortium eſt. *Et gens quæcunque virorum eſt.*] Parthos notat vt effeminatos, imbelles. Sic Rex Epiri Alexander, ſe in viros incidiſſe dicebat, Alexandrum Philippi Macedonis filiũ in feminas. *Grotius.*

386. *Nam Medos, &c.*] Sed vide Plutarchum in Craſſo, vbi Romanos hæc ſpes falſos habuit, adeò quippe cameli ſagittis onuſti, vnde conuerſi Parthi pharetras reficerent.

388. *Nulla manus illis.*] Nulla vis in ictibus inferendis.

390. *Parum eſt.*] Niſi & veneno adiuuant. *Tentare pudendum, &c.*] Tantine facis tam inhonestum & imbelle auxilium, vt moriare.

391. *Toto diuiſus.*] Vt ſupra vſ. 289.

392. *A terra moriare tua.*] Reſp. ad illud Pompeij, vſ. 311. ſupra.

394. *Quærente ſepulcrum.*] Non habente ſepulc. feris alitibuſque proiecto.

395. *Quoniam mors, &c.*] Quoniã

Digitized by Google

Nec metuenda viris. at non Cornelia letum
Infando ſub rege timet. num barbara nobis
Eſt ignota Venus, quæ ritu cæca ferarum
Polluit innumeris leges, & fœdera teda
Coniugibus, thalamique patent ſecreta nefandi
Inter mille nurus? epulis veſana, meróque
Regia, non vllos exceptos legibus horret
Concubitus: tot femineis complexibus vnum
Non laſſat nox tota marem. iacuere ſorores
In regum thalamis, ſacratáque pignora matres.
Damnat apud gentes ſceleris non ſponte peracti
Oedipodionias infelix fabula Thebas:
Parthorum dominus quoties ſic ſanguine miſto
Naſcitur Arſacides? cui fas implere parentem,
Quid rear eſſe nefas? proles tam clara Metelli
Stabit barbarico coniux milleſima lecto.
Quanquam non vlli plus regia, Magne, vacabit
Sauitia

mors, & rerumnarum requies eſt & malorum vltimum.

396. *Non Cornelia.*] Sed dedecus omni leto grauius timet.

399. *Innumeris leges.*] Rex quot libet, alij, quot poſſunt alere.

400. *Parent ſecreta nefandi.*] In propatulo ſunt, vel in communi inter multas.

401. *Inter mille nurus.*] Proſequitur nefandos & illicitos coitus concubituſque gentis Parthicæ; & quidem in Rege tam potenti, qui citrà diſcrimen vago concubitu, cum quibuſlibet commiſcetur. *Hort. Epulis veſana, &c.*] Rex ſatur & ebrius nullos horret concubitus, vel legibus interdictos. Alij leg. *non vllis.*

402. *Non vllos.*] Ita reſcripſimus pro, *vllis.* Nullos horret concubitus interdictos legibus. *Grotius.*

403. *Tot fœmineis complexibus.*] Ecphoneſis in diſſolutam libidinem virorum.

404. *Iacuere ſorores, &c.*] Quin & ſorores inceſtant, & quod nomen inuiolatum debet eſſe, matres.

406. *Damnat apud gentes, &c.*] Male audiant Thebæ in Bœotia, nomine OEdipodis, qui matrem Iocaſtam duxit. vide argumentum noſtrum in OEdip. Senecæ. Q. amuis ille hoc per ignorantiam admiſerit, quod hi ſcienter & ſponte.

408. *Parthorum dominus &c.*] Et ex hujuſmodi inceſtu ſæpe naſcitur ipſe rex.

409. *Implere parentem.*] Prægnantem facere. ſic. Ouid. 11. Metam. *ingenique impleuit Achille.*

410. *Metelli.*] Cornelia L. Scip. Metelli filia.

411. *Milleſima lecto.*] Multis poſthabita, quanquam (& hoc corrigit) vt Craſſo tibique inſultet. cum nulla frequentius conſueuerit.

412. *Quanquam, &c.*] correctio.

Sæuitiæ ſtimulata Venus, titulique virorum.
Nam quo plura iuuent Parthum portenta, fuiſſe
Hanc ſciet & Craſſi: ceu pridem debita fatis
Aſſyriis, trahitur cladis captiua vetuſtæ.
Hæreat Eoæ vulnus miſerabile ſortis;
Non ſolùm auxilium funeſto à rege petiſſe,
Sed geſſiſſe prius bellum ciuile pudebit.
Nam quod apud populos crimen ſceleſque, tuúmque
Maius erit, quàm quod vobis miſcentibus arma,
Craſſorum vindicta perit? incurrere cuncti
Debuerant in Bactra duces, & ne qua vacarent
Arma, vel Arctoum Dacis, Rhenique caterua
Imperij nudare latus, dum perfida Suſa
In tumulos prolapſi ducum, Babylonque jacerent.
Aſſyria paci finem, Fortuna, precamur:
Et, ſi Theſſalia bellum ciuile peractum eſt,
Ad Parthos, qui vicit eat. gens vnica mundi eſt,
De qua Cæſareis poſſim gaudere triumphis.

Non

Et tamen in nullam fœminarum regia libido magis ſæuiet, quam in Corneliam; idque propter Craſſum & Pompeium, quos habuit maritos, Principes Senatus. *Hortenſ.*

414. *Fortenta.*] Monſtroſæ libidinis incitamenta.

416. *Aſſyriis.*] Per antonomaſiam, *Parthos* intelligit. *Hortenſ. Cladis captiua vetuſtæ.*] Tanquã cæſi ibi prioris mariti præda illi debita.

417. *Hæreat Eoæ.*] Quod ſi graue illud Craſſianæ cladis damnum tibi in mentem ſubeat. *Eoæ ſortis.*] Calamitatem cladis vocat à Parthis acceptam.

419. *Prius bellum, &c.*] Quam Craſſum vindicaſſe.

420. *Soceroque.*] Cæſaris.

422. *Craſſorum vindicta perit.*] Quaſi dicat Poëta, prius Craſſorum mortem vindicare par fuit, quam arma in ciues ſumere. *Hort.*

Craſſorum vindicta perit? Lib. 1. vſ. 10.

423. *Bactra duces.*] Parthos, quibus ſubdita eſt Bactra, ſupra vſ. 299.

424. *Vel Arctoum Dacis.*] Et vel bellum Gallicum atque Germanicum omiſiſſe ſubductis inde præſidiis copiiſque omnibus contra Parthos mittendis.

425. *Perfida Suſa.*] Vrbs Mediæ, regia vetus Perſarum, latrociniis & gentis perfidia famoſa.

426. *Ducum, &c.*] Craſſorum, tanquam illis rogi atque inferiæ.

427. *Paci finem.*] Fœderis exitum, belli initium.

428. *Theſſalia bellum, &c.*] Pro, in Theſſalia. Legitur & *Theſſalia.*

429. *Qui vicit eat.*] Victos Cæſar. *Gens vnica mundi eſt.*] Vtcunque alias infeſtus, non tamen Cæſari triumphum de Parthis inuiderim.

Non tibi, quamprimum gelidum transſibis Araxem,
Vmbra ſenis mœſti Scythicis confixa ſagittis
Ingeret has voces? Tu, quem poſt funera noſtra
Vltorem cinerum nudæ ſperauimus vmbræ,
Ad fœdus, pacemque venis? tum plurima cladis
Occurrent monimenta tibi: quæ mœnia trunci
Luſtrârunt ceruice duces, vbi nomina tanta
Obruit Euphrates, & noſtra cadauera Tigris
Detulit in terras, ac reddidit. ire per iſta
Si potes, in media ſocerum quoque, magne ſedentem
Theſſalia placare potes. quin reſpicis orbem
Romanum? ſi regna times projecta ſub Auſtro,
Infidumque Iubam, petimus Pharon, aruaque Lagi.
Syrtibus hinc Libycis tuta eſt Ægyptus: at inde
Gurgite ſepteno rapidus mare ſummouet amnis:
Terra ſuis contenta bonis, non indiga mercis,
Aut Iouis: in ſolo tanta eſt fiducia Nilo.
Sceptra puer Ptolemæus habet tibi debita, Magnes
Tutelæ:

431. *Non tibi, &c.*] Proſopopœia vmbræ Craſſi vſus, diſſuadet Pompejum. *Araxem.*] Armeniæ fluuium. *Horten.*

434. *Nudæ ſperauimus.*] Inſepultæ.

435. *Tum plurima cladis.*] Hæc ex perſona Lentuli.

436. *Quæ mœnia trunci.*] Ad quas vrbes per ludibrij pompam miſſa ſunt capita ducum. filij caput haſtæ præfixum Parthi adequitantes oſtenderunt patri: patris caput & manum Surena in Armeniam ad Orodem præmiſit Seleuciam, &c. Plutarch. Craſſ.

437. *Nomina tanta.*] Nobiles & fortes viros.

439. *Ire per iſta, &c.*] His ſi poteſt te ſupplicem abjicere, non video cur & Cæſari non poſsis ſupplicare in media Theſſalia.

441. *Quin reſpicis, &c.*] Quin reſpicis potius amicos & ſocios populi Rom. & hos petimus.

443. *Infidumque Iubam.*] Verſ. 283. ſupra. *Petimus Pharon.*] Quin petimus Aegyptum? cujus Pharos inſula, & Ptolomeus Lagi filius, rex. l. 1. vſ. 692.

444. *Syrtibus hinc Libycis.*] Syrtes duæ ſunt, major & minor ſinus in mari Libyco, propter fluctus arenaſque affluentes ac refluentes importuoſi atque nauigantibus infeſti. Hinc concludit natura ſua munitam eſſe Aegyptum. *Syrtibus.*] Lib. 1. vſ. 367. *Hinc Libycis.*] Ad occaſum. *Inde &c.*] Ad ortum, Aſiam verſus, Nilus ſeptem oſtiis in mare infunditur.

447. *Iouis.*] Pluuiæ, vt quæ à Nilo inundatur. Heliodor. lib. 9. Diod. Sic. & Tibullus de Nilo. *Te propter nullos tellus ſua poſtulat imbres. Arida nec pluuio ſupplicat herba Ioui.*

448. *Sceptra puer Ptolemæus.*] Reſp. ad illud Pompeij ſupra vſ. 261.

442. *No-*

Tutelæ commissa tuæ. quis nominis vmbram
Horreat? innocua est ætas: ne iura fidémque,
Respectúmque Deûm veteris speraueris aulæ.
Nil pudet assuetos sceptris: mitissima sors est
Regnorum sub rege nouo. Non plura locutus
Impulit huc animos quantum spes vltima rerum
Libertatis habet! victa est sententia Magni.
Tunc Cilicum liquêre solum, Cypróque citatas
Immisêre rates, nullas cui prætulit aras
Vnda diua memor Paphiæ, si numina nasci
Credimus, aut quenquam fas est cæpisse deorum.
Hæc vbi deseruit Pompeius littora, totos
Emensus Cypri scopulos, quibus exit in Austrum,
Inde maris vasti transfuso vertitur æstu:
Nec tenuit Casium nocturno lumine montem,
Infimáque

449 *Nominis vmbram, &c.*] Titulum tantum, & imaginariam regij nominis majestatem.

450. *Nè iura fidemque.*] Ita malimus quàm *nec*. Sensus est: Regnandi ius veteribus haud tutò credit: meliores esse Reges iuuenes. *Gr. Ne iura, &c.*] In veterum quidem regum aulis non facile inueneris iura, fidem, religionem, vbi periit iam diudum pudor: à regibus nouis pietatem expecta: Alij leg. *nec sprev.*

454. *Impulit huc.*] In Aegyptum vt iretur persuasit. *Sulp. Quantũ, &c.*] *Epiphonema.* Quantum libertatis, παρ' ἡπίαις assumunt sibi homines in rebus desperatis.

456. *Cilicum liquere solum, &c.*] E Cilicia soluens in Cyprum inl. trajecit Pompejus.

457. *Nullas cui prætulit aras.*] *Quam coluisse Venus terris magis omnibus vnam Fertur, vbi templum Diuæ, centumque Sabæo Thure calent aræ sertisque recentibus halant*

458. *Vnda diua memor Paphiæ.*] Memor Cyprij maris, in quo nata Venus è spuma maris & testiculis Cœli dicitur. vide quæ ad Vs. 273. Senec. Hipp. *Si numina nasci.*] Ἐ'παναφορικῶς Si modo nascantur numina, & non sint æterna.

460. *Hæc vbi deseruit Pompeius, &c.*] Nauibus aliis, inquit Cæsar 3. com. additis actuariis, in Ciliciam, atque inde in Cyprum peruenit, ibi cognoscit arcem ante captam sui excludendi causa, &c. Pompejo itaque pecunia societatis sublata & æris magno pondere ad militarem vsum in naues imposito, & 2000. hominum armatis, reluctum peruenit.

462. *Transfuso vertitur æstu.*] Mari Cyprum & Aegyptum interfuso. Alij leg. *transuerso*, id est, cursum, direxit. ex transuerso maris.

463. *Nec tenuit Casium.*] Nullus hic locus Casio monti qui post aliquanto memoratur. M s s. habent; *Nec tenuit gratum nocturno lumine montem.* Chimæram intelligit, montem noctibus flagrantem, vt loquitur Plinius. Vs. 27. *Gr. Nec tenuit Casiũ.*] Neq; Casiũ promon-

Infimáque Ægypti pugnaci littora velo
Vix tetigit, quà diuidui pars maxima Nili
In vada decurrit Peluſia ſeptimus amnis.
Tempus erat, quo Libra pares examinat horas
Non vno plus æqua die, noctíque rependit
Lux minor hyberna verni ſolatia damni.
Comperit vt regem Caſio ſe monte tenere,
Flectit iter: nec Phœbus adhuc, nec carbaſa languent.
Iam rapido ſpeculator eques per littora curſu
Hoſpitis aduentu pauidam compleuerat aulam.
Conſilij vix tempus erat: tamen omnia monſtra
Pellæa coière domus: quos inter Achoreus
Iam placidus ſenio, fractiſque modeſtior annis,
(Hunc genuit cuſtos Nili creſcentis in arua
Memphis

promontorium, quod petebat tenuit: ſed vento aduerſante & velis reluctantibus, infra Caſium appulit, qua Nilus ſeptimo eoque vltimo & ampliſſimo oſtio iuxta Peluſium in mare exit. *Nocturno lumine montem.*] Noctu, lucente luna. *vel* face nocturna, velut in Pharo, viâ naulgantibus dirigēte.

464. *Pugnaci litora velo.*] Reluctanti aduerſus ventum.

467. *Tempus erat, &c.*] Erat jam æquinoctium autumnale, Sole Libram ingreſſo. *Libra die ſomnique pares vbi fecerit horas.* Virg. Georg. 1. *Examinat horas.*] Alluſum ad examen libræ.

468. *Non vno plus æqua die.*] Vnum tantum diem æquans nocti, deinceps imminuit dies; rependitque noctibus, quantum deperierat iis, poſt æquinoctium vernum. *Rependit.*] Penſat, reddit. *Suſpirius.*

470. *Comperit vt regem, &c.*] Ibi caſu, *inquit Cæſar*, rex erat Ptolomæus, puer ætate, magnis copiis cum ſorore Cleopatra geretus bellum, quam regno expulerat, &c. Ad eum Pompeius miſit, vt pro hoſpitio, atque amicitia patris, Alexandria reciperetur, atque illius opibus in calamitate tegeretur.

471. *Nec Phœbus adhuc.*] Nondū Sol occiderat, & venti ſpirabant.

472. *Speculator eques, &c.*] Legatione Pompeij certiorem factum regem ſcribunt hiſtorici omnes: non ſpeculatu.

474. *Monſtra, &c.*] Sceleratiſſimi homines regi à conſiliis: Photinus eunuchus, Theodorus Chius rhetor & Achillas Aegyptius.

475. *Pellæa coière domus.*] Domum Pellæam, regiam Alexandrinam vocat: vel ob Alexandrum vrbis conditorem: vel propter primum Ptolemæum Lagi, qui Macedo fuerit. *Horr. Pellæa.*] Lib. 5. v. 60. *Achoreus.*] Fictitium nomen.

477. *Hunc genuit cuſtos Nili.*] Patria illi erat Memphis, Aegypti quondam regia, ad Nilum ſita, *gran Cairo*, vbi puteus erat, in quo notabantur incrementa Nili, Nilometrium. *Cuſtos Nili.*] Memphis dicitur hic cuſtos Nili, ſive quod ſita ſit in ripa Nili; ſive quod totius Aegypti quondam regia fuit. *Hortenſius.*

478. *Vana*

Memphis vana sacris; illo cultore Deorum
Lustra sua Thœbes non vnus vixerat Apis;)
Consilij vox prima fuit, meritúmque, fidémque,
Sacráque defuncti iactauit pignora patris.
Sed melior suadere malis, & nosse tyrannos,
Ausus Pompeium leto damnare Pothinus;
Ius, & fas multos faciunt Ptolemæe nocenteis.
Dat pœnas laudata fides, cùm sustinet, inquit,
Quos Fortuna premit. fatis accede, Deísque,
Et cole felices, miseros fuge. sidera terra
Vt distant, & flamma mari, sic vtile recto.
Sceptrorum vis tota perit, si pendere iusta
Incipit: euertítque arces respectus honesti.
Libertas scelerum est, quæ regna inuisa tuetur,
Sublatúsque modus gladiis. facere omnia saeuè

Non

478. *Vana sacris.*] Vanæ superstitionis. vide quæ nos ad 5. sat. Iuuen. vs. 1. *Illo cultore Deorum.*] Sub quo sacerdote multi boues, quos Aegyptij pro diis colebant, fuerant cæsi.

479. *Lustra sua.*] Lunaria, quæ sunt 5. mensium. *Thœbes non vnus, &c.*] Lunæ, cuius bicornis imaginem Apis bos Dei vice cultus in dextro habebat latere, macula candicante. Plin. l. 8. c. 46. Porphyr. l. de abst. carn. & Plutar. de Iside, & infra vs. 833. *Non vnus vixerat.*] Grandem senectutem eius sacerdotis periphrasticè circumscribit. *Non vnus.*] Plurimus bos eorum, quos colit Aegyptius perierat. Per *Apim* enim bouem intelligit. Eum, vt Plinius ait, non est fas certos vitæ excedere annos. Mersumque in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium quem substituant, & donec inuenerint mœrent derasis etiam capitibus, nec tamen vnquam diu quæritur. *Sulpit.*

480. *Consilij vox prima fuit.*] Achoreus primus dixit sententiam, commemorauitque officia Pompeij erga patrem Ptol.

482. *Melior suadere malis.*] Qui melius sciebat mala regibus consulere, & subseruire tyrannorum voluntati.

486. *Fatis accede, Deisque.*] Foue eos quibus Dij & fata fauent.

487. *Sidera terra, &c.*] A simili collationem facit, honesti & vtilitatis. *Horrens.*

488. *Distant.*] Differunt, pugnant.

489. *Sceptrorum vis tota perit.*] Quasi vis regnorum pereat, si iustitiæ ratio habeatur, & simul etiam honesti: è contrario verò regna conseruari libertate scelerum dicit, quamuis sint inuisa propter tyrannidem. *Horr.*

490. *Arces respectus honesti.*] Regna, quæ tuantur custodiæ & arces. Senec. Thyest. vs. 453. & 640.

491. *Libertas scelerum est.*] Scelerata *manu Sceptra obtinentur: omnis in ferro est salus, &c.* Lycus apud Senec. in Herc. Fu. vs. 340.

492. *Sublatúsque modus gladiis.*] Crudelitas, cædis modum nescieus. *Facere omnia saeuè.*]

Tut

Non impunè licet, niſi dum facis. exeat aula
Qui volet eſſe pius. virtus, & ſumma poteſtas
Non coëunt: ſemper metuet, quem ſæua pudebunt.
Non impunè tuos Magnus contemſerit annos;
Qui te nec victos arcere à littore noſtro
Poſſe putat. neu te ſceptris priuauerit hoſpes,
Pignora ſunt propiora tibi: Nilonque, Pharónque,
Si regnare piget, damnata redde ſorori.
Ægyptum certè Latiis tueamur ab armis.
Quicquid non fuerit Magni, dum bella geruntur,
Nec victoris erit. toto iam pulſus ab orbe,
Poſtquam nulla manet rerum fiducia, quærit
Cum qua gente cadat: rapitur ciuilibus vmbris.
Nec ſoceri tantùm arma fugit: fugit ora Senatus,
Cuius Theſſalicas ſaturat pars magna volucres.
Et metuit gentes, quas vno in ſanguine miſtas
Deſeruit: regéſque timet, quorum omnia merſit:
Theſſaliæque reus, nulla tellure receptus,

Sollicitus

Tutius ſæuitur, ſi libertas audaciorum ſæuitia reprimatur.

493. *Niſi dum facis.*] Noſtra eſt emendatio. Continuanda enim ſcelera docet, iuxta illud: *Per ſcelera ſemper ſceleribus tutum eſt iter*, vt Seneca inquit. *Grotius.*

496. *Non impunè, &c.*] Quaſi contemptu annorum regis aduenerit Pompeius.

498. *Neu te ſceptris, &c.*] Potius quam regnum tuum inuadat hoſpes, trade ſorori Cleopatræ, à te eiectæ, ita vſ. 440. ſupra. Procuratores pueri (inquit Cæſar, com. 3.) ſiue timore adducti, ne ſolicitato exercitu regio Pompeius Alexandriam, Ægyptumque occuparet, ſiue deſpecta eius fortuna conſilium inſunt, &c.

499. *Pignora ſunt propiora.*] Sororem intelligit.

502. *Quicquid non fuerit Magni.*] Quicquid Pompeius non inuaſerit, dum bellum ciuile geritur; nec Cæſar occupabit. *Horr.* *Quicquid non fuerit Magni.*] Non fecimus nos nocentes durante bello, neque acceſſimus partibus Pompeij: certe poſt bellum cauebimus ne victorem Cæſarem irritemus infra vſ. 531.

504. *Poſtquam nulla, &c.*] Cum nulli Regum fidat; quum nihil ſpei & opis ſuperſit ad recolligendas vires, quærit & implorat aliena auxilia, vt habeat, cum quibus cadat. *Horrenſ.*

505. *Rapitur ciuilibus vmbris.*] Exagitatur à manibus eorum, qui bello ciuili perierunt.

510. *Theſſaliæque reus, &c.*] Bellì in Theſſalia male geſti damnatus. Damnatus à Diis clade Pharſalica, inquit H. Grotius.

515. *Quid*

Sollicitat nostrum, quem nondum perdidit, orbem.
Iustior in Magnum nobis, Ptolemæe, querela
Causa data est. quid sepositam, semperque quietam
Crimine bellorum maculas Pharon, aruaque nostra
Victori suspecta facis? cur sola cadenti
Hæc placuit tellus, in quam Pharsalica fata
Conferres, pœnasque tuas? iam crimen habemus
Purgandum gladio, quod nobis sceptra Senatus
Te suadente dedit, votis tua fouimus arma.
Hoc ferrum, quod fata iubent proferre, parauit
Non tibi, sed victo. feriam tua viscera, Magne:
Malueram soceri: rapimur, quò cuncta feruntur.
Tene mihi dubitas an sit violare necesse,
Cùm liceat? quæ te nostri fiducia regni
Huc agit infelix? populum non cernis inermem,
Aruaque vix refugo fodientem mollia Nilo?

Metiri

513. *Quid sepositam, &c.*] Apostrophe ad Pompejum, quem incusat perturbandi regni pacati: amouendo à se. ingratitudinis crimen.

514. *Pharon.*] Aegyptum, à parte totum *Hortens.*

515. *Suspecta facis.*] Atque adeo vindicanda. *Cadenti, &c.*] Tibi victo rebus pessum ruentibus.

517. *Tuas.*] Quas ab iis, qui te excipient non leuius atque à te expoſcet Cæſar. *Iam crimen habemus, &c.*] Iam dudum Cæſari ſumus inuiſi; quaſi votis fauentes tibi quo ſuadente confirmauit nobis regnum Senatus. quod crimen bello vindicabit Cæſar, niſi nos tua cæde iram illius auertamus.

520. *Hoc ferrum, &c.*] Inuiſi itaque neque ingrati ſed ſalutis noſtræ neceſsitate coacti inferimus cædem tibi non quaſi optime à nobis merito, ſed quia victo, quem tueri non erit nobis tutũ.

521. *Non tibi, &c.*] Vt Pompejo & hoſpiti paterno, ſed victo. *Hort.*

522. *Malueram ſoceri.*] Atque vtinam victus fuiſſet Cæſar: tibi ô Pompei multo libentius illum interfeciſſemus, fortunam vtique ſecuti.

523. *An ſit violare neceſſe.*] Oſtendo neceſſe eſſe, quia licet, quia poſſum. Neque enim poſſem te lædere, ſi Romanarum rerum potireris: nunc quia non potiris, ob hoc ipſum neceſſe quoque eſt id faciam, ne videar tui tutelam ſuſcipere. Simplicior tamen ſenſus eſſet, vocibus tranſpoſitis: *Tene mihi dubitas cum ſit violare neceſſe, An liceat?* Seneca pater: *Neceſſitas, magnum humanæ imbecillitatis patrocinium, omnem legem frangit.* Grotius.

524. *Cum liceat.*] Facta nobis à fatis tui poteſtate.

525. *Populũ nõ cernis &c.*] Noſtrũ Aegyptiũ, agris jã decreſcẽte Nilo intentũ reuocatur auẽ Nilꝰ in totũ intra ripas Sole Librã ingreſſo, ſupra v. 467. *Inermẽ populũ.*] A tenuitate regni: quaſi dicat, quũ tantæ non ſint opes noſtræ, vt auxi-

Metiri ſua regna decet viréſque fateri
Tu Ptolemæe potes Magni fulcire ruinam,
Sub qua Roma jacet? buſtum, cineréſque mouere
Theſſalicos audes, bellúmque in regna vocare?
Ante aciem Emathiam nullis acceſſimus armis:
Pompeij nunc caſtra placent, quæ deſerit orbis?
Nunc victoris opes, & cognita fata laceſſis?
Aduerſis non deeſſe decet, ſed læta ſecutos.
Nulla fides vnquam miſeros elegit amicos.
Aſſenſêre omnes ſceleri. lætatur honore
Rex puer inſueto, quòd iam ſibi tanta iubere
Permittunt famuli. ſceleri delectus Achillas.
Perfida quà tellus Caſiis excurrit arenis,
Et vada teſtantur junctas Ægyptia Syrtes,
Exiguam ſociis monſtri, gladiſque carinam
Inſtruit ô ſuperi, Nilúſne, & barbara Memphis,
Et Peluſiaci tam mollis turba Canopi

Hos

auxilia inde tibi poſis polliceri. *Hortenſ.*

527. *Metiri ſua regna decet.*] Si vires noſtras recte metiamur: non ſufficimus rebus Pompeji ſuſtentandis.

528. *Tu Ptolemæe potes.*] Quaſi dicat, non à majori ad minus. Roma, domina rerum non poteſt ſuſtentare ruinam Pompeji, multò minus tu. *Hortenſ.*

529. *Buſtum, &c.*] Cladis Pharſaliæ reliquias in nos conuertere?

531. *Nullis acceſſimus armis.*] Neque Cæſaris, neque Pompeji.

534. *Aduerſis non deeſſe decet, &c.*] Si modo proſperam illius fortunam ſecuti fuiſſemus, non decuerat ab illo in aduerſis deficiſſe.

536. *Sceleri.*] Scelerato Photini conſilio atque ſententiæ.

538. *Sceleri, delectus Achillas.*] Interficiendo Pompejo deligitur Achillas, pædagogus quondam regis, nunc præfectus exercitui.

539. *Perfida qua tellus Caſiis.*] Ad pedem Caſij montis, qua vada & breuia referunt Syrtes vicinas, inter Leptim ſcil. & Alexandriam.

541. *Exiguam ſociis, &c.*] Achillas (inquit Plutarch.) aſſumpto Septimio, tribuno quondam mil. ſub Pompejo, & Saluio centurione ſub eodem, atque tribus aut quatuor famulis præterea, ad nauim Pompeii aduectus eſt.

542. *O Superi.*] Per indignationem exclamatio, quod modica cymba inſtruitur à monſtris hominum quæ totius orbis Imperatorem ſit ad cædem exceptura. Et Pompeii maieſtatem amplificat. *Hortenſius. Memphis.*] Supra, vſ. 477.

543. *Peluſiaci tam mollis, &c.*] Parum conuenit hoc epitheton. Peluſium enim eſt oppidum ad extremum Nili oſtium, orientem verſus; Canopos vero maxime ad occaſum, vrbs impuriſſima, & omnium libidinum domicilium.

544. *Hos*

Hos animos ! sic fata premunt ciuilia mundum !
Sic Romana jacent ! vllúsne in cladibus istis
Est locus Ægypto? Phariúsque admittitur ensis?
Hanc certè seruate fidem ciuilia bella:
Cognatas prastate manus, externaque monstra
Pellite, si meruit tam claro nomine Magnus
Cæsaris esse nefas. tanti Ptolemaei ruinam
Nominis haud metuis? cœlóque tonante profanas
Inseruisse manus impune, ac semiuir audes?
Non domitor mundi, nec ter Capitolia curru
Inuectus, rogúmque potens, vindéxque Senatus,
Victorisque gener; Pharios satis esse tyranno
Quod poterat, Romanus erat. quid viscera nostra
Scrutaris gladio? nescis puer improbe, nescis
Quo tua sit fortuna loco: iam iure sine vllo
Nili scepira tenes: cecidit ciuilibus armis
Qui tibi regna dedit. Iam vento vela negârat
Magnus, & auxilio remorum infanda petebat
Littora:

544. *Hos animos*] Sup. *habebit*. sic Iuu. Sat. 1. vſ. 89. *alea quando Hos animos?*

545. *Sic Romana iacent.*] Indignatur ius esse barbaris illique mollibus Aegyptiis in iugulum Pompeij.

546. *Pharius admittitur ensis.*] In cæde Pompeij, vt barbarus & Aegyptius ensis feratur ad cædem ciuis Romani Imperatoris, & quidem Maximi omnium, quos Roma habuit. *Horrens.*

547. *Hanc certe seruate, &c.*] Vt à ciuibus suis potius quam externis his monstris iuguletur Pompeius.

550. *Cæsaris esse nefas.*] In gratiam Cæsaris occidi. Ab ipso Cæsare, inquit, H. Grotius. *Tanti Ptolemaei ruinam.*] Apostrophe ad regem, quem vel victionis diuinæ metus vel Pompeij gloria, vel quod erat Romanus (in quem nihil liceret regi Aegyptio) deterruisset à tanto scelere.

551. *Cœloque tonante profanas.*] Non reueritus Iouem, quem cœlo tonantem credimus regnare. Horat. ode 5. lib. 3. scelera vel regum ipsorum, in quos imperium habet, vindicaturus.

552. *Inseruisse manus impune.*] Manus interpolauisse tuas. *Semiuir audes.*] Imbellis & mollis puer.

553. *Ter Capitolia.*] Libro 7. versu 685.

554. *Regumque potens, vindexque Senatus.*] Vindex libertatis & dux belli à Coss. & Senatu dictus, sub quo & reges militarunt.

556. *Nostra.*] Romana.

558. *Iam iure sine vllo.*] Omni iam impetui exponer's, destitutus authoritate tutoris, illiusque qui tibi Aegypti regnum confirmabat. lib. 9. vſ. 132.

560. *Iam vento vela negarat.*] Appropinquans litori vela demiserat.

Littora: quem contra non longa vecta biremi
Appulerat scelerata manus: Magnóque patère
Fingens regna Phari, celsa de puppe carina
In paruam iubet ire ratem, littíque malignum
Incusat, binarémque vadis frangentibus æstum,
Qui vetet externas terris aduertere classes.
Quòd nisi fatorum leges, intentáque iussu
Ordinis æterni miseræ vicinia mortis
Damnatum leto traherent ad littora Magnum;
Non vlli comitum sceleris præsagia deerant.
Quippe fides si pura foret, si regia Magno
Sceptrorum auctori vera pietate pateret;
Venturum totæ Pharium cum classe tyrannum.
Sed cedit fatis, classémque relinquere iussus
Obsequitur, letúmque iuuat præferre timori.
Ibat in hostilem præceps Cornelia puppim,

Hoc

562. *Quem contra non longa, &c.*] Interim cymba appropinquante (ait Plutarchus) mature Septimius surrexit, Romanoque sermone Pompeium imperatorem salutauit; & Achillas Græcis verbis eum excipiens in cymbam transire jubebat, vadum ibi esse fatus, & mare ob arenæ multitudinem triremi non esse nauigabile.

563. *Scelerata manus.*] Supra vs. 541. *Magnoque patère.*] Septimius (inquit Appianus) dextram, regis nomine Pompeio obtulit, & ad amicum filium tuto monuit accedere.

566. *Binaremque vadis, &c.*] Vadis vtrinque æstu allisis & fluctu vario impulsis. Hinc Libyco, inde Aegyptio (inquit Sulpitius) mari inter se collidentibus, propter æstum ostiorum Nili interjecti.

568. *Quod nisi fatorum leges.*] Quod nisi fatale fuisset & diuinitus prouisum vt hic Pompeius caderet, multa illum præsagia deterruisse poterant.

572. *Quippe fides si pura foret, &c.*] Qui erant cum Pompejo, vbi viderunt non regio more, non magnifice Pompeium excipi, sed ad hoc officium paucos vna cymba venire, suspectam habuere eam contemptionem, Pompeiumque hortari sunt, vti nauem in altum detineret, dum adhuc extra jactum teli esset. Plut. Simul & naues in lit. &c.

573. *Sceptrorum auctori, &c.*] Cuius suasu & beneficio regnum à Senatu Ptolomæo fuerat confirmatum.

576. *Letumque iuuat præferre timori.*] Emori mauult, quam vel suspicari fidem vel mortem formidare. ita Iuuenal. 8. Sat. *Summum crede nefas animam præferre pudori.*

577. *Ibat in hostilem, &c.*] Ire parabat comes viro. Salutata (inquit Plutarchus) Cornelia, quæ iam tum mariti exitum lamentabatur, &c. ad vxorem & filium conuersus hos Sophoclis Iambos protulit: ὅστις ἐν σοφοῖς τυραννεῖν ἱμπε-

Hoc magis impatiens egreſſo deeſſe marito,
Quòd metuit clades. remane temeraria coniux,
Et tu nate precor, longéque è littore caſus
Expectate meos: & in hac ceruice tyranni
Explorate fidem. dixit: ſed ſurda vetanti
Tendebat geminas amens Cornelia palmas:
Quò ſine me crudelis abis? iterumne relinquor
Theſſalicis ſummota malis? nunquam omine lato
Diſtrahimur miſeri. poteras non flectere puppim,
Cùm fugeres alio, latebríſque relinquere Leſbi,
Omnibus à terris ſi nos arcere parabas?
An tantum in fluctus placeo comes? Hac ubi fruſtrà
Effudit, prima pendet tamen anxia puppe:
Attonitóque metu nec quoquam auertere viſus,
Nec Magnum ſpectare poteſt. ſtetit anxia claſſis
Ad ducis euentum, metuens non arma, nefaſque;
Sed ne ſubmiſſis precibus Pompeius adoret
Sceptra ſuâ donata manu, tranſire parantem
Romanus Pharia miles de puppe ſalutat
Septimius: qui, prò ſuperûm pudor, arma ſatelles
Regia geſtabat poſito deformia pilo,
Immanis, violentus, atrox, nullâque ferarum
Mitior in cædes. quis non, Fortuna, putaſſet
Parcere te populis, quòd bello hac dextra vacaſſet,
Theſſaliáque

ἐμπρεπέστ) Καίτοι τί δεῖλαιος ἐγὼ ἐλεύθερος μόλω. Hac poſtrema voce ſuos allocutus, cymbam conſcendit.

578. *Hoc magis.*] Hac de cauſa.

579. *Romane, &c.* Inquit Pomp.

585. *Nunquam omine lato.*] Non ſine cladis omine ſecernimur, quod dudum ſummota è Pharſalia, ſum experta.

586. *Non flectere puppim.*] Non diuertiſſe, ſed me in Lesbo reliquiſſe: ſi me denuo eras à te ſemoturus, neque paſſurus tecum vna terram tangere.

593. *Non arma, nefaſque.*] Non gladios & cædem nafariam.

594. *Ne ſubmiſſis, &c.*] Ne ſe indignæ ſupplicem projiceret ad genua regis à ſe creati.

596. *Romanus Pharia.*] Ad vſ. 562. & 563. ſupra.

597. *Qui, prò ſuperûm pudor.*] Qui olim ſub Pompejo duxerat ordinem in bello prædonum jam ſtipator & famulus Ptolomæi Aegyptiaca gerit arma, poſitis Romanis.

601. *Parcere te populis, &c.*] Septimium

Theſſaliáque procul tam noxia tela fugaſſes?
Diſponis gladios, ne quo non fiat in orbe,
Heu, facinus ciuile tibi victoribus ipſis
Dedecus, & nunquam Superûm caritura pudore
Fabula; Romanus Regi ſic paruit enſis,
Pellæúſque puer gladio tibi colla recîdit
Magne tuo. qua poſteritas in ſecula mittet
Septimium fama? ſcelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixêre nefas? iam venerat hora
Terminus extrema, Phariámque ablatus in alnum
Perdiderat iam iura ſui. tum ſtringere ferrum
Regia monſtra parant. vt vidit comminus enſes,
Inuoluit vultus: atque indignatus apertum
Fortunæ præbere caput, tunc lumina preſſit,
Continuitque animam, ne quas effundere voces
Poſſet, & æternam fleu corrumpere famam.
At poſtquam mucrone latus funeſtus Achillas
Perfodit, nullo gemitu conſenſit ad ictum:
Deſpexítque

Septimium amouendo, qui ſi prælio interfuiſſet Theſſalico, ingeatem editurus fuerat ſtragem.

603. *Diſponis gladios, &c.*] Verum non ámouiſti hunc, quo parceres populis: ſed vt in omni orbis parte diſpoſitos haberes ciuilium facinorum miniſtros.

605. *Nunquam ſuperûm, &c.*] Non ſine deorum inclementiæ nota vulgandum facinus.

607. *Pellæuſque puer gladio, &c.*] Enſis Romani Septimij iuſſu regis barbari eiuſque pueri obtruncauit Magnum. Indigna omnia!

609. *Fama.*] Infamia *Sulpitius. Scelus hoc quo, &c.*] Quo nomine deſignabunt hoc Septimij ſcelus illi, qui Brutum Cæſaris tyranni percuſſorem, appellant *Parricidam*, factumque ipſum *nefas?*

611. *Phariamque ablatus in alnum, &c. vt vidit comminus enſes.*] Cum iam procul à ſua triremi auectus nullam benignam mentionem ad ſe factam audiuiſſet, Septimium intuitus: *Non ego te*, inquit, *commilitonem olim meum agnoſco?* atque is capite tantum annuit, &c. terræ vero appropinquante cymba, multisque ad litus confluentibus aulicis velut honoris & ſalutandi cauſa, Pompejum vt facilius ſurgeret, Philippi manum apprehendentem Septimius à tergo enſe trajecit. poſt hunc Saluius, inde Achillas gladios ſtrinxere: Pompejus nihil ſe indignum neque agens neque locutus, vtraque manu togam faciei prætendens, emiſſo tantum ſuſpirio ictus excepit, &c. Plut. Pomp.

612. *Perdiderat jam jura ſui.*] Erat jã ſub alteri° poteſtate. *Sulp.*

617. *Æternam famam.*] Fortitudinis & conſtantiæ hactenus ſeruatæ. *Sulpitius.*

619. *Nullo gemitu conſenſit ad ictum.*] Patienter ictum recepit.

621. *Se*

Despexitque nefas, scruátque immobile corpus,
Séque probat moriens, atque hæc in pectore voluit:
Secula Romanos nunquam tacitura labores
Attendunt, euúmque sequens speculatur ab omni
Orce ratem, Phariámque fidem. nunc consule famæ.
Fata tibi longa fluxerunt prospera vitæ.
Ignorant populi, si non in morte probaris,
An scieris aduersa pati. ne cede pudori,
Auctorémque dole fati. quacunque feriris,
Crede manum soceri. spargant, laceréntque licebit,
Sum tamen, ô superi, felix, nullique potestas
Hoc auferre Deo. mutantur prospera vita:
Non sum morte miser. videt hanc Cornelia cædem,
Pompeiúsque meus. tanto patientius oro
Claude dolor gemitus: natus, coniúxque peremptum
Si mirantur, amant. talis custodia Magno
Mentis erat: ius hoc animi morientis habebat.
At non tam patiens Cornelia cernere sæuum
Quam

621. *Seque probat moriens.*] Magnum morte æque ac vita se præstat. *Atque hæc in pectore voluit.*] Atque hæc secum in animo versat Pompejus moriens.

622. *Secula Romanos, &c.*] Puta jam præsentes posterosque omnes observare qua mente mortem opperas, vel indigne sit Aegyptiis insidiis & perfidia exceptus. vide vt extremus hic actus anteactæ vitæ fabulæ respondeat.

627. *Ne cede pudori.*] Ne tibi pudori aut dolori sit, quod iussu pueri & manu desertoris occideris: sed crede te ipsa Cæsaris manu cadere. *Grotius.*

630. *Nullique potestas, &c.*] Neque hanc fortis animi felicitatē mihi auferre in manib. Deorū est.

631. *Mutantur prospera vita.*] Simul cum fortuna mea deficit & vita. neque vltra res prosperas viuo, morte miserias præueniēte. infra ℣. 703. & lib. 9. ℣. 208. *Felix Priamus: Felix, quisquis bello moriens, Omnia secum consumpsit vidit.* Senec. in Troad. ℣. 157.

632. *Non sum morte miser.*] Quia mors malum non est, & in mea constantia perseuero; & fretus recta conscientia, post triumphos animo tranquillo morior. *Videt hanc Cornelia cædem.*] Consolatur se Pompeius, quod in conspectu suorum cadat, hoc est, Conjugis & Sexti Pompeij filij. Pathos à sexu & ætate. *Hortens.*

634. *Peremptum, &c.*] Si animi mei in morte magnitudinē cū admiratione intueantur, amāt certe.

635. *Talis custodia Magno.*] Talem habuit Pompeius moderationem, imperium sui, & constantiam in morte. *Custodia.*] Ratio, temperantia, moderatio. *Sulpit.*

636. *Ius hoc animi.*] Imperium & potestatem, vt dolori non cederet. *Sulpit.*

637. *At non tam patiens*] Grauius

Quàm perferre nefas, miſerandis æthera complet
Vocibus: ô conjux, ego te ſcelerata peremi:
Letifera tibi cauſa mora fuit auia Leſbos,
Et prior in Nili peruênit littora Cæſar.
Nam cui ius alij ſceleris? ſed quiſquis in iſtud
A ſuperis immiſſe caput, vel Cæſaris iræ,
Vel tibi proſpiciens, neſcis crudelis, vbi ipſa
Viſcera ſint Magni: properas, atque ingeris ictus,
Qua votum eſt victo. pœnas non morte minores
Pendat, & antè meum videat caput. haud ego culpa
Libera bellorum, quæ matrum ſola per vndas:
Et per caſtra comes, nullis abſterrita fatis,
Victum, quod reges etiam timuêre, recepi.
Hoc merui coniux in tuta puppe relinqui?
Perfide parcebas? te fata extrema petente
Vita digna fui? moriar, nec munere regis.
Aut mihi præcipitem nautæ permittite ſaltum:
Aut laqueum collo tortóſque aptate rudentes:
Aut aliquis Magno dignus comes exigat enſem.

Pompeio

vius fereùs conſpectum trucidati mariti, quam ipſa necem latura fuiſſet.

638. *Miſerandis æthera, &c.*] Vxor & amici eius hæc intuentes eiulatu qui in terram vſque exaudiri poſſet edito, ſublatis ancoris ſumma celeritate fugerunt, ventuſque alto incumbens eos iuuit, vt ne volentibus quidem perſequi Aegyptiis licuiſſet. Plut. & Appian.

639. *Ego te ſcelerata peremi.*] Dum me remotam in Leſbo petitum diuerteres.

640. *Letifera tibi cauſa, &c.*] Coniicit Cæſarem vel à Cæſare miſſos anteuenisse, qui Pompeiũ interficiendum curarent.

642. *Quiſquis in iſtud, &c.*] Quicunque permiſſus es à Diis vel miſſus à Cæſare ad interficiendum Pompeium.

644. *Neſcius crudelis, &c.*] Ego illi cor ſum & vitalia, quam ſibi ſupereſſe voluit: tu ingeris Pompeio ictus, parte ea qua voluit mori, quin me pete, maiores luet pœnas ſi me truncatam viderit, quam quod ipſe iugulatur.

647. *Haud ego culpa, &c.*] Neque enim ego vaco culpa, vt quæ ſola è fœminis Rom. comes fuerim ciuilis belli.

650. *Victum, &c.*] Pompeium excepi, in Lesbo.

652. *Perfide parcebas.*] Qui mẽ deſeruiſti *comitem ſupremum iter carperè paratam, non ego perfidũ dixi ſacramentum, &c.* Horat. lib. 2. od. 17.

653. *Moriar nec munere regis.*] Mortem inueniam, vtut Ptolomæi beneficio illam non impetrarim.

654. *Præcipitem.*] In mare.

656. *Exigat enſem.*] Immittat. *Sulpitius.*

657. *Pom*

Pompeio præstare potest, quod Cæsaris armis
Imputet. ô sæui, properantem in fata tenetis?
Viuis adhuc coniux, & iam Cornelia non est
Iuris, Magne, sui. prohibent accersere mortem:
Seruor victori. sic fata, interque suorum
Lapsa manus, rapitur, trepida fugiente carina.
At Magni cùm terga sonent, & pectora ferro,
Permansisse decus sacra venerabile formæ,
Iratámque Deis faciem, nil vltima mortis
Ex habitu, vultúque viri mutasse, fatentur
Qui lacerum vidêre caput. nam sæuus in ipso
Septimius scelleris maius scelus inuenit actu:
Ac retegit sacros, scisso velamine, vultus
Semianimis Magni, spirantiáque occupat ora,
Colláque in obliquo ponit languentia transtro.
Tunc neruos, venásque secat, nodoſáque frangit
Ossa diu: nondum artis erat caput ense rotare.
At postquam trunco ceruix abscissa recessit,
Vendicat hoc Pharius dextra gestare satelles.
Degener, atque operæ miles Romane secundæ,

Pompeij

657. *Pompeio præstare, &c.*] Qui Pompejo beneficium hoc præstiterit, vacabit culpa, quæ in Cæsaris conferetur crudelitatem.

659. *Viuis adhuc conjux, &c.*] Etiam te nondum mortuo, amisi libertatem, negaturne mihi ius mortis, vt in potestatem victoris redigar?

662. *Lapsa manus.*] Decidit exanimata. vt l. 5. ℣. 799. & supra, ℣. 58.

663. *At Magni cum terga, &c.*] Dilatat narrationem copiosè ab iis, quæ eædem consecuta sunt. Pompejus vtraque manu ad frontem obducta, multis vno tempore ictibus confossus, nullam emisit vocem, tanti viri majestate indignam; sed suspirio tantum edito, obtulit corpus percussoribus feriendum. *Hortensius. Sonent.*] ictibus.

664. *Permansisse, &c.*] Supra, ℣. 613.

665. *Vltima mortis.*] Extremum mortis tempus.

669. *Velamine.*] Toga qua faciem inuolucrat. supra ℣. 613. *Vultus &c.*] Spirantis adhuc caput prehendit & crudelirer lanians amputauit, nec vno, vti iam ense rotato artis est, ictu.

670. *Occupat ora.*] Prendit adhuc spirantis caput. *Sulp.*

673. *Nondum artis erat rotare, &c.*] Nondum norant artifices, caput vno ictu, rotato ense amputare. *Sulpit.*

675. *Pharius, &c.*] Achillas, cui delegatum hoc negotium, caput sibi ad regem sumit deferendum. *Satelles Pharius.*] Ptolemæi regis ministrum, Achillam vocat.

676. *Degener, &c.*] O Degener

Pompeij diro ſacrum caput enſe recidis,
Vt non ipſe feras? ô ſummi fata pudoris!
Impius vt Magnum noſſet puer illa verenda
Regibus hirta coma, & generoſa fronte decora
Cæſaries compreſſa manu eſt; Pharioque veruto,
Dum viuunt vultus, atque os in murmura pulſant
Singultus animæ, dum lumina nuda rigeſcunt,
Suffixum caput eſt, quo nunquam bella iubente
Pax fuit: hoc leges, cápumque, & Roſtra mouebat:
Hac facie Fortuna tibi Romana placebas.
Nec ſatis infa do fuit hoc vidiſſe tyranno:
Vult ſceleri ſupereſſe fidem. tunc arte nefanda
Submota eſt capiti tabes: raptóque cerebro
Adſiccata cutis, putriſque effluxit ab alto
Humor, & infuſo facies ſolidata veneno eſt.
Vltima Lageæ ſtirpis, periturâque proles,
Degener,

mer Septimi, tunc primas tanti ſceleris ſuſcepiſti partes, vt tibi honoris, quem hinc petebas, ſecundæ cederent? Primum vulnus inflixerat Septimius & caput abſciderat; quod non ipſe iam geſtat, ſed Achillas. *Operæ ſecundæ.*] τῷ δευτερείων, partium ſecundarum. à fabulis ductum. Maior enim Achillæ dignitas qui caput geſtauit, quam Septimij, qui abſciſſum geſtare ipſe non potuit. *Grotius.*

679. *Impius vt Magnum, &c.*] Ptolomæus, vt Pompeium agnoſceret, caput illius à cæde recens contemplatus tractauit.

681. *Pharioque veruto.*] Et caput etiamdum ſpirans & palpitans Aegyptio pilo ſuffixũ eſt.

683. *Nuda rigeſcunt.*] Non clauſa; aperta.

684. *Quo nunquam, &c.*] Caput, pacis ſemper amans, in Senatu, comitiis, foro potens; felix & toties triumphale. *laurigeros ageres cum læta triumphos, Hoc tibi Roma caput erat.* Martial. ep. 70. lib. 3.

685. *Leges.*] Forum. *Campum.*] Comitia. *Roſtra.*] Senatum. *Sumpit.*

688. *Fidem.*] Monimentum, quo Pompeium à ſe occiſum fidem faciat. *Tunc arte nefanda, &c.*] Ab intimo humor, arte educitur.

691. *Infuſo facies, &c.*] Medicamentis & aromatibus, quibus condiuntur cadauera, conſeruatum eſt Pompeij caput Cæſari, deferendum, lib. 9. vſ. 1035.

692. *Vltima Lageæ ſtirpis.*] Inuectiua Apoſtrophe ad Ptolomæum, vltimum regum Aegypt. è progenie Lagi, cuius filius Ptolomæus Alexandro mortuo Aegyptum occupauit, poſteriſque ſuis reliquit. *Periturâque proles.*] Periit breui poſt hæc in pugna contra Cæſarem. nauigio depreſſo à fugientibus, & ipſe, vt creditur, immerſus flumine. Regis corpus, inquit Florus, obrutum limo repertum eſt in aureæ loricæ honore, & Plutarch. & Patercul.

693. *In*

Degener, inceſta ſceptris ceſſure ſororis,
Cùm tibi ſacrato Macedon ſeruetur in antro,
Et regum cineres extructo monte quieſcant,
Cùm Ptolemæorum manes ſeriémque pudendam,
Pyramides claudant, indignáque Mauſolea:
Littora Pompeium feriunt, truncúſque vadoſis
Huc illuc iactatur aquis. adeóne moleſta
Totum cura fuit ſocero ſeruare cadauer?
Hac Fortuna fide Magni tam proſpera fata
Pertulit: hac illum ſummo de culmine rerum
Morte petît: cladéſque omneis exegit in vno
Sæua die, quibus immunes tot præſtitit annos:
Pompeiúſque fuit, qui nunquam miſta videret
Læta malis: felix nullo turbante Deorum,
Et nullo parcente miſer. ſemel impulit illum
Dilata Fortuna manu. pulſatur arenis,
Carpitur in ſcopulis, hauſto per vulnera fluctu
Ludibrium pelagi: nullâque manente figura,

Vna

693. *Inceſta ſceptris ceſſure ſororis.*] Sororis Cleopatræ, cuius nuptias à patre conſecutus fuerat, moriens ei regnum reliquit.

694. *Macedon ſeruetur in antro.*] Corpus Alexandri Magni ſeru. in immani ſepulchri mole.

696. *Cum Ptolemæorum manes.*] Cum Ptolomæo omnes Aegypti continua ſerie poſt Alexandrum reges conditos tegant Pyramides. De quibus vide quæ nos ad Martial. epiſt. 1. *Pudendam.*] Luxu & ignauia perditam.

697. *Indignaque.*] Quibus illi erant indigni. *Mauſolea.*] Sepulchra & monimenta illius æmula, quod Mauſolo regi Cariæ ab vxore Artemiſia extructum erat.

698. *Litora Pompeium feriunt.*] Poſt hæc, Magni *iacet ingens litore truncus*, neque iacet, ſed allidi-tur litori, pulſatum arenis, ludibrium pelagi. vt mox.

700. *Totum cura fuit, &c.*] Aeque ac caput. modo ℣ſ. 691.

701. *Hac Fortuna, &c.*] Inconſtanti, prout ipſa leuis Dea eſt, quæ more Scorpij cauda ferit. *tantum in illo viro à ſe diſcordante Fortuna, vt cui modo ad victoriam terra defuerat, deeſſet ad ſepulturam.* Paterc.

702. *Pertulit.*] Ad exitũ deduxit.

703. *Exegit in vno, &c.*] Omnes calamitates & mala, quæ antehac fuiſſet paſſurus, immiſit vno hoc die. *Sulpit. In vno, &c.*] Fr. Modius è l. Vueidneri legit *in imo.* ea mente, qua ſupra, ℣ſ. 29. Sed placet *in vno*: vt opponatur dies vnus infelix tot annis felicibus; & propter *ſemel*, quod ſeq. ℣ſ. 707.

705. *Fuit, &c.*] Vnus mortalium fuit, qui, &c.

Vna nota eſt Magno capitis jactura reuulſi.
Ante tamen Pharias victor quàm tangat arenas,
Pompeio raptim tumulum Fortuna parauit,
Ne jaceat nullo, vel ne meliore ſepulcro.
E latebris pauidus decurrit ad æquora Cordus.
Quæſtor ab Idalio Cinyræa littore Cypri
Infauſtus Magni fuerat comes. ille per vmbras
Auſus ferre gradum, victum pietate timorem
Compulit, vt mediis quæſitum corpus in vndis
Duceret ad terram, traherétque ad littora Magnū.
Lucis mœſta parum per denſas Cynthia nubes
Præbebat; cano ſed diſcolor æquore truncus
Conſpicitur. tenet ille ducem complexibus arctis
Eripiente mari: nunc victus pondere tanto
Expectat fluctus, pelagóque juuante cadauer
Impellit. poſtquam ſicco iam littore ſedit,
Incubuit Magno, lacrymáſque effudit in omne
Vulnus, & ad Superos, obſcuráque ſidera fatur:
Non pretioſa petit cumulato ture ſepulcra
Pompeius,

711. *Vna nota eſt Magno.*] Hoc ſolum agnoſcitur; quod capite caret.

712. *Pharias.*] Aegyptias, à Pharo inſ. *Victor.*] Cæſar.

713. *Pompeio raptim, &c.*] Hæc Plutarchus ad hunc modum refert: Illi capite amputato truncum nudum ex cymba proiecerunt: quem Philippus libertus Pompeij, qui in cymbam vna cum Pompeio ingreſſus fuerat, diſcedentibus iis, qui aſpectu ſaturabantur, aqua marina abluit, ſua tunica inuoluit & rogo è fragmentis nauiculæ piſcatoriæ extructo impoſitum cremauit, à ſene quodam Rom adiutus.

715. *E latebris.*] Vbi latuerat, vt furtim Pompeium ſepeliret. *Sulpirius. Cordus.*] Quæſtor Pompeij, vt vult poëta.

716. *Idalio.*] Idalus, mons Cypri, Veneri ſacer. *Cinyræa.*] A rege Cinyra. Pindari Nem. ode 8. & Pythior. ode 2.

717. *Infauſtus Magni fuerat comes.*] Ms. p. *Infauſtus fugæ*, vnde ſcribere liceat: *Infauſtuſque fugæ fuerat comes.* Grotius. *Per vmbras.*] Noctu.

721. *Lucis mœſta, &c.*] *Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.*

722. *Diſcolor æquore.*] Diuerſi à mari coloris.

724. *Eripiente mari.*] Refluo.

725. *Fluctus.*] Veniliam quæ cadauer ſubleuaret.

726. *Sedit.*] Truncus Pompeij.

728. *Obſcuraque ſidera fatur.*] Vt modo vſ. 723.

729. *Non pretioſa, &c.*] Non poſcit *nidorem thuris. Eoi, Et Cilicum meſſes, volucrique exepta ſuperbæ Cinnama, & Aſſyrio manantes gramine*

Pompeius, Fortuna, tuus: non pinguis ad aſtra
Vt ferat è membris Eoos fumus odores,
Vt Romana ſuum geſtent pia colla parentem,
Præferat vt veteres feralis pompa triumphos,
Vt reſonent cantu triſti fora, totus vt ignem
Projectis mœrens exercitus ambiat armis.
Da vilem Magno plebeij funeris arcam,
Qua lacerum corpus ſiccos effundat in ignes.
Robora non deſint miſero, nec ſordidus uſtor.
Sit ſatis, ô ſuperi, quòd non Cornelia fuſo
Crine jacet, ſubicíque facem complexa maritum
Imperat, extremo ſed abeſt à munere buſti
Infelix coniux, nec adhuc à littore longè eſt.
Sic fatus, paruos juuenis procul aſpicit ignes,
Corpus vile ſuis, nullo cuſtode cremantes.

Inde

gramine ſuccos. qualia funeribus felicium cumulate infunduntur.

731. *Eos fumus odores.*] Arabicos, Indicos, Panchæi thuris odores.

732. *Vt Romana ſuum, &c.*] Non vt tanquam pater patriæ efferatur, à nobiliſsimis ciuibus feretrum ſubeuntibus.

733. *Præferat vt veteres, &c.*] Non vt in funebri pompa præferantur rerum geſtarum tituli & inſignia, non triumphorum ſuorum imagines.

734. *Cantu triſti fora.*] Epicediis & næniis deplorantium ad tibiam. *Totus vt ignem &c.*] Vt militari more exercitus demiſsis haſtis ter rogum circumeat. *Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis Decurrêre rogos, ter mœſtum funeris ignem Luſtrauêre in equis, vlulatuſque ore dedêre.* Virg. 11. Aeneid.

735. *Projectis armis.*] Demiſsis. nam per terram haſtas trahebant. *Sulpit.*

736. *Plebeij funeris arcam.*] Orcinianam ſpondam, popularem ſandapilam, qua plebeij vileſque efferebãtur. *angustis ejecta cadauera cellis Conferus viliportãda locabat in arca.* Horat. Satyr. 8. l. 1.

737. *Siccos effundat in ignes.*] In quos nulla coniiciuntur aromata, *Tyrea dona, lapes, fuſo crateres oliuo.* Aeneid. 6.

738. *Robora non deſint miſero.*] Ligna quibus vratur. *Sordidus vſtor.*] Veſpillo ſaltem.

739. *Quod non Cornelia fuſo.*] Quod nõ adeſt mariti funeri Cornelia, quæ virum defleat fuſo crine humum verrens, ſolo pectus aſſiligens, &c. vide quæ Senecæ Troad. v. ſ. 83. & noſtrũ, l. 2. v. ſ. 28.

740. *Subicique facem, &c.*] Subiici facem funebrem, quod officium defuncto præſtabant neceſsitudine deuincti, ſed auerſa facie *ſubjectant more parentum Auerſi tenuere facem.* Virg. 6. Aeneid.

741. *Munere buſti.*] Ita Ms. non *funere.* Dolet enim Corneliam vltimum marito officium ſubiiciendi facem non præſtitiſſe. *Gotius.*

743. *Iuuenis.*] Cordus.

744. *Vile ſuis.*] Neglectum, nõ cuſtoditum ſuis.

Inde rapit flammas, semustáque robora membris
Subducens, Quacunque es (ait) neglecta, nec vlli
Cara tuo, sed Pompeio felicior vmbra,
Quòd iam compositum violat manus hospita bustum,
Da veniam: si quid sensus post fata relictum est:
Cedis & ipsa rogo, paterésque hac damna sepulcri,
Téque pudet, sparsis Pompeij manibus, vri.
Sic fatur: plenúsque sinus ardente fauilla
Pernolat ad truncum; qui fluctu pænè relatus
Littore pendebat. summas dimouit arenas,
Et collecta procul lacera fragmenta carinæ
Exigua trepidus posuit scrobe. nobile corpus
Robora nulla premunt, nulla strue membra recũbunt:
Admotus Magnum, non subditus, accipit ignis.
Ille sedens iuxta flammas: O maxime, dixit,
Ductor, & Hesperij majestas nominis vna,
Si tibi jactatu pelagi, si funere nullo
Tristior iste rogus; manes, animámque potentem
Officiis auerte meis: iniuria fati
Hoc fas esse iubet; ne ponti belua quicquam,
Ne fera, ne volucres, ne sæui Cæsaris ira
Audeat: exiguam, quantum potes, accipe flammam

Romana

745. *Inde rapit flammas.*] Ab illo rogo.

747. *Felicior vmbra.*] Quia rogum nacta.

748. *Quod jam, &c.*] Ignosce mihi rogum tuum violanti.

750. *Cedis & ipsa rogo.*] Et ipsa videris tardius vri quo Pompeio cedas pyræ tuæ partem. *Damna sepulchri.*] Faces rogo subtractas, pyræ reliquias.

751. *Sparsis Pompeij manibus, vri.*] Inhumatis, adeoque ex Platonicorum opinione, errantibus per ripas Stygis Centum annos: *Centum errant annos, volitantque hæc litora circum.* Virg. 6. Aen. Vel fluctu jactantis.

752. *Plenusque sinus, &c.*] Ipse sinu vestis, arena, vt verisimile est, strato, prunas ferens.

755. *Collecta, &c.*] Supra, ad vs. 715.

756. *Nobile corpus, &c.*] Hypallage. Nobile corpus non premit robora. vt versu seq. extrui enim pyra è roboreis sissilibus solebat, atque illi medio imponi cadauer.

761. *Si tibi jactatu pelagi.*] Nisi forte fluctibus jactari aut funere carere malles, quam habere tam vile.

763. *Officiis auerte meis.*] Ignosce tenuitati huius officij mei; noli aduertere funeris exilitatem, quã excuset prementis fati iniuria.

767. Re

Romana ſuccenſe manu. Fortuna recurſus
Si det in Heſperiam, non hac in ſede quieſcent
Tam ſacri cineres: ſed te Cornelia, Magne,
Accipiet, noſtráque manu transfundet in vrnam.
Interea paruo ſignemus littora ſaxo,
Vt nota ſit buſti; ſi quis placare peremptum
Fortè volet, plenos & reddere mortis honores;
Inueniat trunci cineres, & norit arenas,
Ad quas Magne, tuum referat caput hac vbi fatus,
Excitat inualidas admoto fomite flammas.
Carpitur, & lentum Magnus diſtillat in ignem,
Tabe fouens buſtum. ſed iam percuſſerat aſtra
Aurora promiſſa dies: ille, ordine rupto
Funeris, attonitus Latebras in littore quarit.
Quam metuis demens iſta pro crimine pœnam,
Quo te fama loquax omneis accepit in annos?
Conditæ laudabit Magni ſocer impius oſſa.
I modò ſecurus veniæ, fuſſíſque ſepulcrum
Poſce caput. cogit pietas imponere finem

Officio

767. *Recurſus, &c.*] Reditum mihi felicem in Italiam.

771. *Saxo.*] Quod denotet buſti locum.

772. *Placare peremtum.*] Iuſta & inferias rite ſoluere.

775. *Caput.*] Quod his cineribus deeſt.

777. *Diſtillat in ignem.*] Collapſus in cineres.

778. *Tabe.*] Adipe.

779. *Promiſſa dies.*] Alij leg. *Præmiſſa*, per hypallagen, Aurora præmiſſa diei. Sed hanc lectionem præfert Sabellicus, exponitque: vt ab Aurora intelligatur dies promiſſi illius ſplendore. *Rupto, &c.*] Interrupto, non continuato conſummatoque funeris officio.

781. *Quam metuis demens.*] Non poteſt non exclamare Poëta in timiditatem Cordi vſtoris; cui quum pro pio officio, non gratiæ ſolum haberi debuiſſent, verum etiam præmium debebatur; inſuper fugit aduentante luce, quaſi pœnam ob malam noxam meritus fuiſſet. *Horr.*

782. *Quo te fama, &c.*] Quo famæ immortalitatem conſecutus es.

783. *Socer impius.*] Ipſe Cæſar.

784. *I modo ſecurus.*] Hortatur eum, vt ſecurus eadem via Ptolemæum & percuſſores adeat, & eadem via caput humandum petat, nihil periculi futurum: imo laudem apud Cæſarem conſecuturum, propter pietatem in hoſtem etiam. *Hortenſ.*

785. *Cogit pietas, &c.*] Metum tandem Cordo excuſsit pietas, prorepitque ad abſoluendum funeris officium.

Officio. ſemuſta rapit, reſolutáque non dum
Oſſa ſatis, neruis, & inuſtis plena medullis
Æquorea reſtinguit aqua, congeſtáque in vnum
Parua clauſit humo. tum ne leuis aura retectos
Auferret cineres, ſaxo compreſſit arenam:
Nautáque ne buſtum religato fune moueret,
Inſcripſit ſacrum ſemuſto ſtipite nomen:
Hic ſitus eſt Magnus. placet hoc, Fortuna, ſepulcrum
Dicere Pompeij: quo condi maluit illum,
Quàm terra caruiſſe ſocer? temeraria dextra
Cur obicis Magno tumulum, manéſque vagantes
Includis? ſitus eſt, quà terra extrema refuſo
Pendet in Oceano. Romanum nomen, & omne
Imperium Magno eſt tumuli modus. obrue ſaxa
Crimine plena Deûm. ſi tota eſt Herculis Oete,
Et juga tota vacant Bromio Nyſeïa; quare

Vnus

787 *Inuſta plena medullis.*] Non abſumptis.

788. *Æquorea reſtinguit aqua.*] Quæ lacte & vino extingui perfundique oportuit. de more colligendi ac componendi oſſa, vide quæ nos ad Senec. Troad. vſ. 797 *Vnum, &c.*] Vide quæ ad vſ. 84. infra.

791. *Ne buſtum moueret.*] Summum ſemper ſcelus habitum fuit, violaſſe ſepulchrum. Lex inquit, vbi corpus mortui hominis condas, locus ſacer eſto. Mortui *ſacri* dicũtur Plutarcho in Numa; quorum ſacra ſint ſepulchra. Sanctum lege fuit, vt grauiter mulctaretur, ſi quis buſtum violaſſet, aut ex ſepulchro columnam dejeciſſet fregiſſetue. Apud Athenienſes dux capite puniebatur, qui bello cæſos non humaſſet, &c. Hor. *Buſtum religato fune.*] Saxum quo ſignabatur buſti locus, ſanctum cautumque ne violaretur.

793. *Hic ſitus eſt Magnus.*] Appianus refert aliud inſcriptum carmen: τῷ ναοῖς βρίθοντι κατὰ νῆας ἔκλεπτο τύμβῳ.

795. *Quam terra.*] Quam inſepultum abijci *Teneraria dextra, &c.*] Verba poëtæ increpantis. Cordum de ſepulchro & inſcriptione ſolicitum: quaſi Pompejo, anguſtum ſit monimentum, cui totus à ſe triumphatus orbis eſt tumulus. Sic Germanicus in Themiſtoclem. Antholog. libro 3. epiſtola 5. Ἀντὶ τάφου λιτοῖσδε Ἑλλάδι, &c. Στήλας δ' ἀ Σαλαμὶς ἐπικείσεται ἔργα λέγουσα Τάμα. τίμα συμμαχίης τε μίγα νεμέθετε.

799. *Obrue ſaxa Crimine plena Deum. ſi tota eſt Herculis Oete.*] Terra obrue ô Corde ſaxum hoc tuum, Diis potius inclementiæ, quam Pompejo ſepulchri notam futurum; cui ſi ſignum hoc amoueas tota Aegyptus loco tumuli erit, perinde ac mons Oeta Herculi, aut Nyſa Baccho.

801. *Quare Vnus, &c.*] Concluſio, qua infert, non vnius lapidis ſpatium debere Pompeij ſepulchrum dici, ſed totã Aegyp.

Hor.

804. *Erra-*

Digitized by Google

Vnus in Ægypto Magno lapis? omnia Lagi
Rura tenêre poteſt, ſi nullo ceſſpite nomen
Hæſerit. erremus populi, cinerúmque tuorum,
Magne, metu nullas Nili calcemus arenas.
Quòd ſi tam ſacro dignaris nomine ſaxum;
Adde actus tantos, monimentáque maxima rerum:
Adde truces Lepidi motus, Alpináque bella,
Armáque Sertorî reuocato Conſule victa,
Et currus, quos egit eques: commercia tuta
Gentibus, & pauidos Cilicas maris. adde ſubactam
Barbariem, gentéſque vagas, & quicquid in Euro
Regnorum, Boreáque jacet. dic ſemper ab armis
Ciuilem repetiſſe togam: ter curribus actis
Contentum patriæ multos donaſſe triumphos.
Quis capit hæc tumulus? ſurgit miſerabile buſtum
Non vllis plenum titulis, non ordine tanto
Faſtorum: ſolitúmque legi ſuper alta Deorum
Culmina

804. *Erremus populi, &c.*] Quin migremus omnes ex Aegypto, eamque vniuerſam tanquam religione & veneratione Diis Manibus Pompeij conſecratam cedamus.

807. *Adde actus tantos.*] Res geſtas ab te à iuuentute, vſque ad vltimum vitæ diem. Inde enumerat aliquot monumenta rerum ab eo geſtarum. Horrenſius.

808. *Adde truces.*] Inſcribe res illius geſtas. *Lepidi motus.*] Lib. 2. ℣ſ. 547. *Alpinaque bella.*] Lepidus prouinciam Galliam ſupra Alpes ſortitus, inde mouit bellum.

809 *Armaque.*] Lib. 2. ad ℣ſ. 549. *Sertorij.*] Sertorij. Χαπκαπί. *Conſule victa.*] Metello, qui impar aduerſus Sertorium videbatur.

810. *Currus, quos egit eques.*] Triumphales, quos egit annum agens 24. immaturus honoribus & adhuc eques, lib. 7. ℣ſ. 14. & hoc lib. ℣ſ. 25.

811. *Pauidos Cilicas maris.*] Piratas Cilicas coërcitos, lib. 2. ℣ſ. 576.

812. *Barbariê.*] Barbaras nationes, deuicto Mithridate, Ponticos, Armenios, Paphlagonas, Cappadocas. *Gentesque vagas.*] Scythas, vagos ἀμαξόβιους, Nomadas. *Quicquid in Euro, &c.*] Albanos, Iberos, Baſternas, Syros, Iudæos, omneſque gentes Orientales à Mæotide palude ad rubrum vſque mare.

813. *Dic ſemper ab armis.*] Adde etiam rediiſſe ſemper in ordinem, reddidiſſe ſe ciuilibus officiis neque affectaſſe tyrannidem.

814. *Ter curribus actis.*] Ter triumphaſſe, libro 7. ℣ſ. 685.

816. *Surgit miſerabile buſtum.*] atque illi interea, cui nullus erat ſatis amplus, erigitur tumulus. titulis nudus.

818. *Faſtorum.*] Rerum geſtarum Faſtis inſcribi dignarum, lib. 5. ℣ſ. 5. *Solitumque legi, &c.*] Nomenque illius quod inſcribi

Culmina, & extructos ſpoliis hoſtilibus arcus,
Haud procul eſt ima Pompeij nomen arena,
Depreſſum tumulo, quod non legat aduena rectus,
Quod niſi monſtratum Romanus tranſeat hoſpes.
Noxia ciuili tellus Ægyptia fato,
Haud equidem immerito Cumana carmine Vatis
Cautum, ne Nili Peluſia tangeret ora
Heſperius miles, ripáſque æſtate tumentes.
Quid tibi ſæua precer pro tanto crimine tellus?
Vertat aquas Nilus, quo naſcitur orbe, retentus,
Et ſteriles egeant hybernis imbribus agri,
Totáque in Æthiopum putres ſoluaris arenas.
Nos in templa tuam Romana accepimus Iſin,
Semideóſque

ſolebat ſummis Deorum Culminibus, arcubus triumphalibus, iam depreſſum eſt.

821. *Rectus.*] Niſi inclinet ſe ad legendum.

823. *Noxia ciuili tellus, &c.*] Apoſtrophe ad Aegyptum, adiecta imprecatione; vt diuertatur Nilus, ſteriliſque fiat Aegyptus.

824. *Haud equidem immerito, &c.*] Exitium illud, Romanis impendere è carmine Sibyllino interpretati ſunt XV. viri, ſi Ptolomeus Auletes à Gabinio, qui tum Syriæ præfuit, ex autoritate Pompeij & S.C. reduceretur. de qua re Cic. multa in lib. 1. epiſt. fam. poëta refert ad rem Pompeij præſentem.

826. *Heſperius miles ripáſque, &c.*] Ex membranis Andinis Gronouius ita legit: *ripáſque æſtate carentes.* Aeſtatis opus eſt in fluuiis vt decreſcant & laxè contineantur; hyemis, vt intumeſcant, & ripas egrediantur. Quibus Alterutrum horum conſueto tempore non accidit, vel *æſtate*, vel *hyeme carere*, ob perpetuum earundem partium anni effectum deficientem elegantiſsime dicuntur per notam μετωνυμίαν cauſæ efficientis. Sic media æſtate hiemem, ait eſſe Statius in Tiburtina Vopiſci villa:

Talus hiems rectis, frangunt ſic improbæ Solem
Frigora, Piſcaumque domus non æſtuat annum.

Hiems rectus, quæ nimium æſtatis calorem arceat & procul habeat. *Gronou. Ripaſque æſtate tumentes.*] Nili qui Sole in Cancro, Leone, Virgine inundat, lib. 10. ℣. 210. & deinceps.

828. *Quo naſcitur orbe.*] Lib. 1. ℣. 20.

829. *Hybernis imbribus agri.*] Tempeſtuoſis inundationibus, rariſſime enim pluit in Aegypto.

830. *Totaque in Æthiopum.*] Deſerta ſias, arenoſa, qualia incolunt Aethiopes ſupra Aegyptum.

831. *Nos in templa, &c.*] Expoſtulatio indignabunda. Nos recepimus ſacra veſtræ, Iſidis Romam tranſlata, cui in campo Martio templum conſtituimus cum 9. dierum ſacrorum ceremoniis. Erant & plures Iſidis ædes. *Iſin.*] Eandem cum Io, quam Aegyptij colebant ſub ſpecie vaccæ, vt & Oſirim ſub imagine bouis maris. *Herodot.* 3. illam deno-

Digitized by Google

Semideósque canes, & sistra iubentia luctus,
Et quem tu plangens hominem testaris Osirim:
Tu nostros Ægypte tenes in puluere Manes.
Tu quoque cùm sæuo dederis iam templa tyranno,
Nondum Pompeij cineres ô Roma petisti:
Exul adhuc iacet vmbra ducis. si secula prima
Victoris timuere minas; nunc excipe saltem
Ossa tui Magni, si nondum subruta fluctu
Inuisa tellure sedent. quis busta timebit?
Quis sacris dignam mouisse verebitur vnam?
Imperet hoc nobis vtinam scelus, & velit vti

Nostra

denotantes terram ceu rerum naturam Osiri, id est, Soli suppositam, è qua coniunctione nascuntur omnia. Lunam, alij esse autumant. vide Diod. Sic. lib. 1. & Plutarchum, lib. de Iside, Lucian. Συρίων. Cœl. Rhod. lib. 5. cap. 12.

832. *Semideósque canes.*] Anubin. Deum canino capite pictum. siue quod tempus significet; vt Macrob. 1. Saturn. cap. 20. vel Horizonta; vt Cœl. Rhod. lib. 5. cap. 12. vel Nilum producentem Cynocephalos serpentes, crocodilos, &c. vt Diod. Sicul. lib. 1. siue Mercurium; vt Strabo lib. 17. siue Canē stellā referat, qui Solis recessū ceu Nili inundationis tēpus denotat. *Sistra iubētia luctus.*] Crepitacula ex ære aut argento, adhibita in sacris Isidis, modū luctus indicētia.

833. *Quē tu plangens, &c.*] Cuius obitū plangendō, hominē non deum testaris fuisse Osirim, regē Aegypti à Typhone fratre cæsum, ab Iside vxore diu quæsitū. Diod. Sicul. lib. 1. de cui⁹ cultus apud Aegyptios ratione CLV. atque extra omnē ingenij, curæ, iudicij aleam positus Ioan. Seldenus eruditissime disserit in Syntagmate 1. de DIS Syris, cap. 3. & 2. Syntagm. cap. 10. vbi exactissima mensiū cōputatione Osiridis ἀφανισμὸν. ζήτησιν, εὕρεσιν ad Solis accessum & recessum redigit. Neque fortassis absurdum fuerit & cultum hunc ad Nilum referre, qui iisdem mensib⁹ inundans Isidi, id est, terræ coniungitur, & in Typhona, id est, mare lapsus deperit. cum, vt ipse ibidē docet, Osiris à Siti, hoc est, Nilo denominetur.

834. *Manes.*] Pompeij, qui nobis numinis instar.

835. *Tu quoque, &c.*] Apostrophe ad Romam, immemorē Pompeij & ingratam. *Tyranno, &c.*] Cæsari, cui in numerū Deorū relato Augustus templum consecrauit & diuinos honores instituit. *Sueton.*

837. *Si secula prima, &c.*] Quod si metu Cæsaris, quoad vixit nec officio supersederint: quin nunc tandem petit aliquis?

840. *Inuisa tellure sedent.*] Aegypto, terra infesta & meritum funeris honorem negante.

841. *Vnam.*] Ossa semiusta & cineres, quæ vnis condi solita. quod si timido huic vespilloni ad manum fuisse vnam crederem, & supra vs. 788. legissem *cōgestaque in vnam Parua clausit humo.* Sed & alij *vmbram* hic legunt.

842. *Nobis vtinam scelus.*] Mihi honori & pio officio futuro quod illi pro scelere habent, inquit poëta.

843. *Sinu.*]

Noſtro Roma ſinu: ſatis ô nimiúmque beatus,
Si mihi contingat manes transferre reuulſos
Auſoniam, ſi tale ducis violare ſepulchrum.
Forſitan aut ſulco ſterili cùm poſcere finem
A Superis, aut Roma volet feralibus Auſtris,
Ignibus aut nimiis, aut terræ tecta mouenti:
Conſilio, iuſſúque Deûm tranſibis in vrbem,
Magne, tuam, ſummúſque feret tua buſta ſacerdos.
Nam quis ad exuſtam Cancro torrente Syenen
Ibit, & imbrifera ſiccas ſub Pleiade Thebas
Spectator Nili: quis rubri ſtagna profundi,
Aut Arabum portus mercis mutator Eoæ,
Magne, petet, quem non tumuli venerabile ſaxum,
Et cinis in ſummis forſan turbatus arenis
Aduertet? maneſque tuos placare jubebit,
Et Caſio præferre Joui? nil iſta nocebunt

Fama

843. *Sinu.*] Oſſa ſuorum peregrè defunctorum amici ſolebant in ſinu referre. *Retulit oſſa ſinu cari Nigrina mariti.* Martial. epiſt. 31. lib. 9. Sen. conſ. ad Albican. cap. 2.

844. *Manes transferre.*] Cineres illius transferre in Italiam.

846. *Forſitan.*] Erit credo tempus, vbi ad auertendam ſterilitatem, peſtem, incendia aut terræ motum conſulta oracula docebunt Pompeij oſſa & cineres ex Aegypto transferenda in Vrbem: ita demum ceſſuram iram Deorum. vide quæ ad vſ. 109. lib. 5. *Sulco ſterili.*] Sterilitati.

847. *Feralibus.*] Peſtiferis.

848. *Ignibus.*] Incendiis. *Terræ tecta mouenti.*] Terræ motui.

850. *Summuſque feret tua, &c.*] Cineres feret pontif. max. Tumulus obrutus & ſtatuæ exeſæ, ætate mea (inquit Appianus) ab Hadriano Imp. ſumma diligentia perquiſita & inuenta erigebantur, vt ab omnibus dignoſci poſſent.

851. *Nam quis ad.*] Idque commodius noſtris futurum, quos in Aegyptum nauigantes inuitabit veneranda Pompeij memoria ad viſendum, placandum, adorandum, ipſius tumulum. *Exuſtam, &c.*] Lib. 2. vſ. 587.

852. *Imbrifera ſiccas, &c.*] Thebas Aegyptiacas, in exuſta regione ſiccas, quamuis ſubiectæ ſint Tauro ſigno Zodiaci: in cuius humero ſeptem ſtellæ dictæ Pleiades, ceu Virgiliæ: *Nauita eas Hyadas Graius ab imbre vocat.* Qui. 5. Faſt. ab ὗειν, pluuiâ enim ortæ inducũt.

853. *Rubri ſtagna profundi.*] Maris Erythræi. de quo vide quæ ad Senec. Thyeſt. vſ. 370.

854. *Mercis mutator Eoæ.*] Qui merces mutat ſub ſole recenti.

857. *Aduertet?*] Ita rectè Mss. *Grotius.*

858. *Caſio.*] Qui in monte Caſio colitur. *Præferre Ioui?*] potius viſere. *Iſta nocebunt.*] Vtcunque humilia & vilia.

860. *Nunc*

Fama busta tua. templis, auróque sepultus
Vilior umbra fores: nunc est pro numine summo,
Hoc tumulo Fortuna jacens. augustius aris
Victoris Libyco pulsatur ab æquore saxum.
Tarpeiis qui sæpe Deis sua tura negarunt,
Inclusum fusco venerantur cespite fulmen.
Proderit hoc olim, quòd non mansura sepulcri
Ardua marmoreo surrexit pondere moles.
Pulueris exigui sparget non longa vetustas
Congeriem, bustumque cadet, mortísque peribunt
Argumenta tua. veniet felicior ætas,
Qua sit nulla fides saxum monstrantibus istud:
Atque erit Ægyptus populis fortasse nepotum
Tam mendax Magni tumulo, quàm Creta Tonantis.

M. ANN

860. *Nunc est pro numine summo.*] Fortuna quodammodo ipsa hic cum Pompeio cui semper fauerat, sepulta inquit Grotius. Alij exponunt vt Fortuna sit Vocandi casus.

861. *Augustius aris.*] Saxum hoc Pompeij in litore vndis allisum augustius est quam templum Cæsari dicatum.

863. *Tarpeiis qui sæpe Deis, &c.*] Qui Diis Capitolinis, Ioui, Iunoni, Apollini, Mineruæ, Marti negarunt sacrificia, venerabuntur ossa vstulata Pompeij, signata saxo hoc, cui Cordus *Inscripsit sacrum semusto stipite saxum.* vt supra vs. 792. Alij fuscum exponunt cespitem terram Aegypti, cui nomen à nigredine, vti probat CL. V. Io. Seldenus, Synt. de DIS Syris 1. cap. 4.

864. *Inclusum fusco venerantur, &c.*] Nollem à me sollicitatum hunc locum. Nam omnes Mss. vt & vulgati, habent *Thusco.* Sensus est; Non mirum, si Pompeius tam vili tumulo conditus honoratur: nam & multi, qui in Capitolio sacrificare insuper habent, venerantur molem terream, cui ab aruspice inclusum est aliquid, quod erat fulminatum. Suprà lib. 1.

---*Aruns dispersos fulminis ignes*
Colligit & terra masto cum murmure condit.

Hominem fulmine exanimatum cremari fas non est: condi terrâ religio tradidit, est apud Plinium. *Grotius.*

865. *Proderit hoc olim, &c.*] Bene tibi cedet quod tam vile & cito interiturum nactus es sepulchrum, sterneturque tibi ad immortalitatem gradus, ita vt Aegyptiis de sepulchro tuo, nusquam tamen comparente gloriantibus, non maiorem fidem posteri sint habituri, quam Cretensibus habita est de Ioue apud eos sepulto. vnde vana & mendax dicitur Creta, quasi vero Dij fiat mortales: vide I. Seldenum in Titulis honorum. l. 1. c. 7. Callimach. hym. 1. Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσαι καὶ γὰρ τάφον αὐτῷ ἄνακτα σεῖο Κρῆτες ἐτεκτήναντο; σὺ δ' οὐθανὴς ἐσσὶ καὶ γὰρ ἀεί.

1. *Manet*

RES 3000715

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google